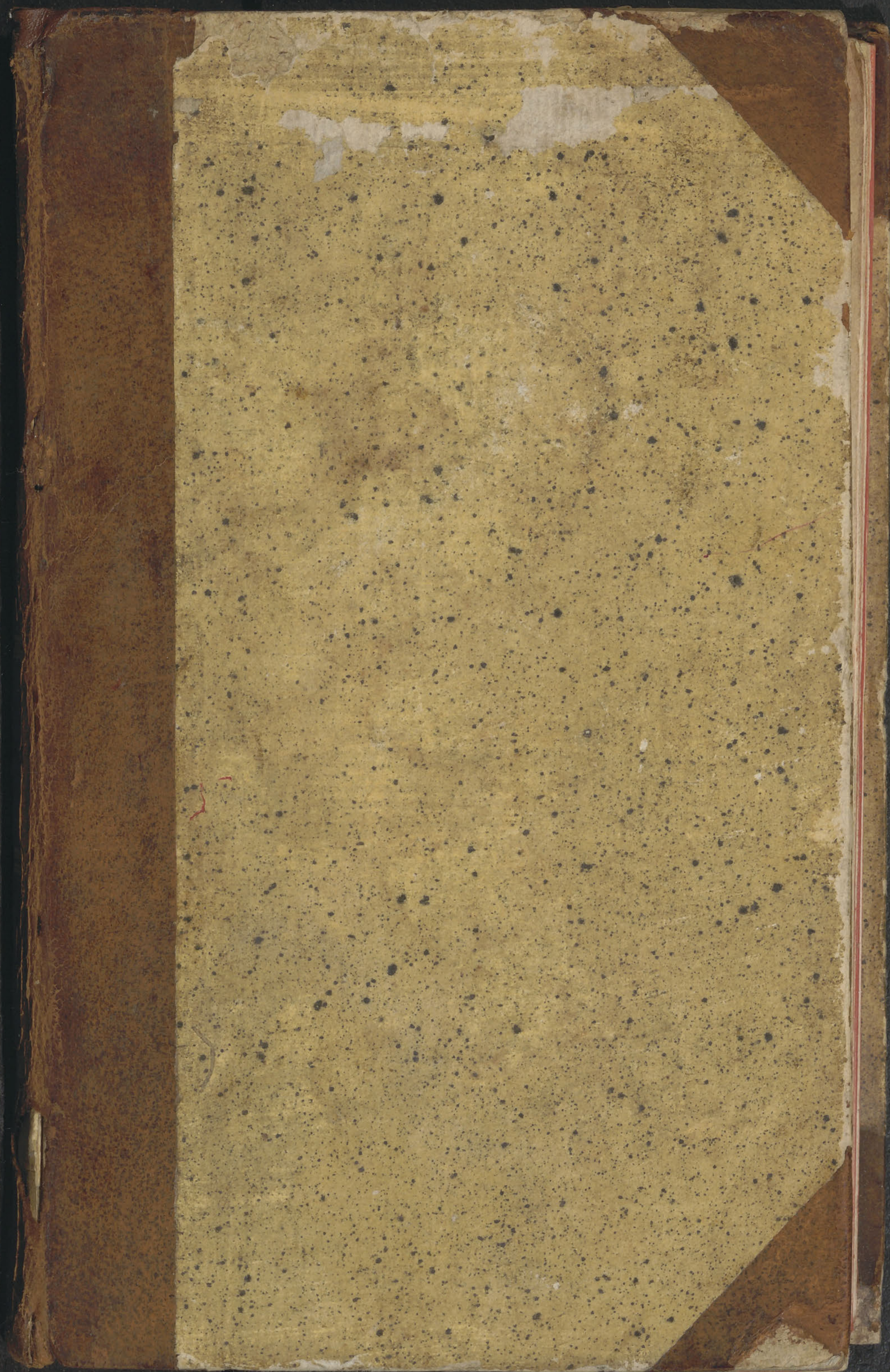
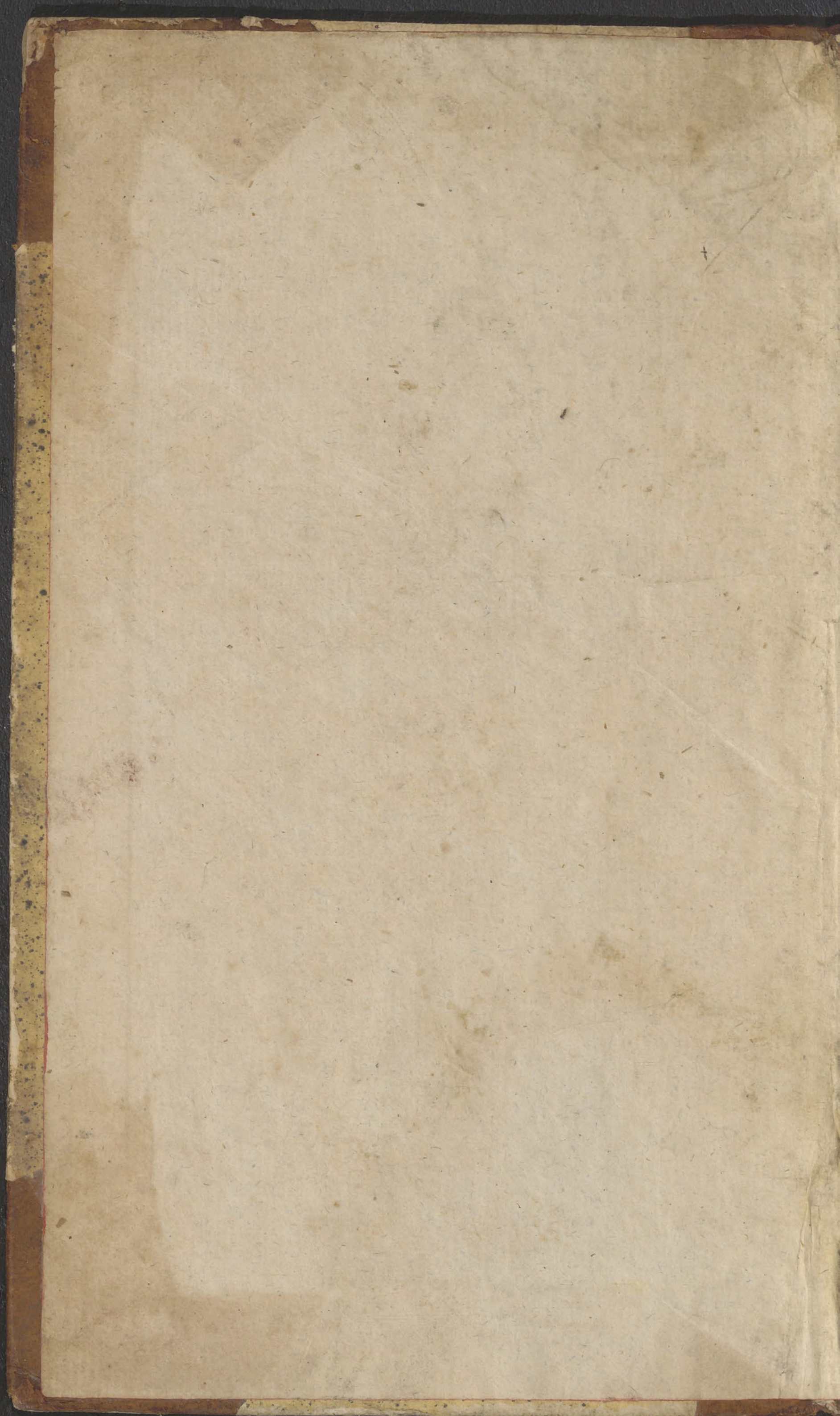

L. ANNAEI SENECAE

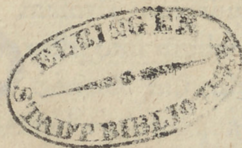
PHILOSOPHI

OPERA OMNIA

QVAE SVPERSVNT

RECOGNOVIT ET ILLVSTRAVIT

FRIDERICVS ERNESTVS RVHKOPF.

VOLVMEN QVINTVM.

LIPSIAE

IN LIBRARIA WEIDMANNIA

MDCCCXI.

LECTORI

S. P. D.

FRID. ERN. RUHKOPF.

Senecae Naturales Quaeſtiones, quas noſtro qualicunque ſtudio et labore recognitas et quoad eius fieri poterat, expolitas explicatasque Tibi, Lector benevole, offerimus, unicum Phyſicae apud Romanos monumentum nobis relictum, nec a quoquam Romanorum ante ſimile quid in lucem editum eſſe, iure meritoque audacter affirmare licet. Nam ſi ab iis diſceſſeris, quae in Lucretii, Ciceronis et Plinii maioris operibus praeſtantiſſimis relicta ſunt, ne veſtigium quidem disquiſitionum talium, quales Seneca inſtituit, apud Romanos occurrit. Et quemadmodum, quae Cicero ac Plinius maior attulerint, ea breviter et carptim, nec umquam eo conſilio allata ſunt, ut ſyſtema aliquod componerent; ſic Lucretius, qui in aliquam comparationem cum Seneca venire poſſit, quamquam ſumma cum laude et haud exiguo ſtudio hanc diſciplinam ex Epicuri mente ac praeceptis expoſuit, tamen haec omnia tum poeticis coloribus exornata atque diſtincta extulit, tum unius Epicuri ſyſtema evolutum dedit, nec id egit, ut quae curam atque doctrinam multipli-

cem nullis non auctoribus ac teſtibus ſubnixam
expolitamque prodant, operoſe colligeret, et cum
iudicio exacto ſubigeret examinaretque. Nec
praeter hos ſcriptores invenire licet, qui de re-
rum natura docte et ſubtiliter omnia expoſuiſſent,
quibusque Seneca uſus fuiſſet. Nam qui a Plinio
maiore ad libr. II. Nat. Hiſt. auctores laudantur
domeſtici (noſtro, neſcio quo fato, Seneca omiſſo),
e quibus ſua hauſerit, vix in illorum numero du-
cendi ſunt: quandoquidem neminem ex iis, niſi
Caecinam, ad partes vocatum in his quaeſtioni-
bus legimus. Reliqui itaque quaedam tantum-
modo aut expoſuerint, aut attigerint, ex fonti-
bus graecis haurientes, quorum limpitudine et
ubertate Seneca uti maluiſſe putandus eſt. Niſi
igitur Seneca primus Romanorum, quod parum
abſum ut opiner, fuerit, qui ſuo quamque expo-
ſitionem ordine et loco de rerum natura eius-
que effectibus, quatenus quaeſtionum ſuarum ſe-
ries poſceret, collocare inſtituerit, certe in pri-
mis cenſendus eſt, qui Graecorum inventa colli-
geret atque examini accurato ſubiiceret.

Hi enim primi omnium, quos quidem no-
vimus, huius diſciplinae auctores fuere: quippe
qui, ut quisque fuit promtiſſimus ingenio natu-
raeque et veritatis perſpiciendae cupidiſſimus,
quae ſemper divinitus fuit huius nationis prae-
ſtantiſſimae indoles ac fortuna, ita omni fere tem-
pore ſagaciſſime atque doctiſſime ad naturae ar-
cana detegenda atque in luce clariſſima ponenda
animum converterunt. Hiſtoria autem docet, a
pri-

primis inde temporibus, quibus philoſophari Graeci coeperint, naturae ſtudium et cognitionem in iis primas tenuiſſe, quamquam in errorem ſe abduci paſſi ſunt philoſophiae inter eos ſtatores, ut continuo hoc ſtadium intrantes de univerſo disputare, numeros motusque tractare, et unde omnia orirentur, quove reciderent, quam in ſingula naturae effectusque inquirere, experimentis, obſervationibus et inſtrumentis idoneis adhibitis, maluerint. Tale initium et progreſſus cepit *ionica illa philoſophia*, in cuius ſocietatem et quaſi communicationem huius inſtituti reliquos quoque philoſophos veniſſe conſtat, donec *Socrates*, inani eorum ſtudio ſapienter perſpecto, philoſophiam, ut Ciceronis luculentis verbis utar, devocaret e coelo, et in urbibus collocaret, et in domos etiam introduceret et cogeret de vita et moribus, rebusque bonis et malis quaerere. Sed quominus credamus, *Thalem* eiusque diſcipulos ac ſucceſſores ſtudii ſingularum, quibus ſyſtema continetur, partium phyſicae rationem nullam habuiſſe, tum quaeſtionis et ſtudii natura impedit, tum quae nobis transmiſſa ſunt ſtudiorum fragmenta, ipſeque Seneca, quippe qui ſaepe ad illos laude digniſſimos antiquioris, quin adeo cunctae philoſophiae auctores oculos ſuos convertit, eorumque theſauris ad rem ſuam locupletandam adhibitis egregie uſus eſt. Quum enim aqua, τὸ ὕδωρ, haud dubie ſubtiliſſimum humoris principium atque elementum, ſummum apud hos philoſophos locum teneret, a quo ſecundum calori

tribuebant, nemini mirum videri debet, quod ſingularum quoque naturae partium cum iſtis duabus coniunctarum adverterint inquiſitionem, etiamſi iniuria temporum luculentiora huius rei teſtimonia nobis invidiſſet. Sed ex iis quae Anaxagoras philoſophatus eſſe traditur, egregie nuper exponente *Caro*, maximae literarum bonarum et philoſophiae iacturae fato nimis maturo ac duro nobis erepto, hoc ſatis ſuperque colligi licet.

Iis adiunxere ſeſe deinceps omnes tum philoſophantes, et nulli certae ſectae addicti, ex iisque, ut quisque fuit naturae ſollertiſſimus, ita diligentiſſime pro modulo quisque ſuo hauſerunt, tum omnes reliqui philoſophiae vel auctores vel aſſeclae, ſi qui naturae indagandae operam ſuam dicarent, alii aliter eorum veſtigiis inſiſtere non dubitaverunt. Quod adeo Socratici et ſere omnes quae a Socrate manarunt philoſophicae ſectae, ſequuti ſunt. In quibus praeſertim *Ariſtoteles*, vir callidiſſimus rerum naturae, cum longa per inſequentia ſaecula diſcipulorum et ſucceſſorum ſerie eminuit, quippe quem cum omnes Philoſophiae partes, tum vero maxime Phyſicam ſummo ſtudio excoluiſſe inter omnes conſtat. Eius autem commentarii hanc philoſophiae partem illuſtrantes, e. c. de Coelo, Meteorologica etc. limpidiſſimus et uberrimus fons fuere, ex quibus omnes reliqui, praeter Epicureos, philoſophi, poſteaquam iis ad eos liber aditus patebat, hortulos ſuos irrigarunt, ſive omnem phyſicae ab Ariſto-

Aristotele definitae campum, sive agellos tantummodo aliquot ad cultum suum traduxissent. Quos omnes recensere longum est, nec huius loci et instituti.

Stoicorum tamen mentio eo minus praeteriri potest, quo luculentius eorum studium est, cum omnium philosophorum rationes in partes suas ducendi et ex iis novum quasi aedificium exstruendi, tum vero Aristotelem maxime in eo sequendi, ut eius divisionem philosophiae triplicem adoptarent, physicae medium inter Logicam et Ethicam locum tribuentes, quamquam multo latiori sensu eam explicatam dabant, quam Peripatetici. Cf. Senecae Ep. LXXXIX, 15. Iam vero etsi Stoae auctor et eius proximi successores in condenda et excolenda hac philosophiae parte *Heracliti* potissimum ratione uti maluerunt quam Aristotelis, cuius definitio de motu Chrysippo non displicuit, recentiores tamen Stoici postea illam Aristotelis doctrinam magis advertere et in usum suum transmittere haud cunctati sunt. Sed horum monumenta literarum, quae, si quidem fragmentis eorum merita virtutesque metiri licet, egregia fuerunt, temporis invidia fatoque infausto nobis erepta sunt, et ex hoc omni antiquitatis studio physicae praeter Aristotelis commentarios physicos nihil nobis fortuna aequa conservavit, nisi Lucretium et has Senecae Naturales Quaestiones, ex assiduo studio multiplicique Graecorum ortas compositasque, e quorum doctrina tantopere pendet, ut nullus locus memorabilis

in his quaeſtionibus exſtet, quin ex iis fluxerit ab ipſo ſemper fideliter laudatis, maximam tamen partem nunc perditis.

Unde pretium earum haud exigui momenti ſatis intelligi poteſt, quoniam, absque eo foret, nos multa vel neſciremus vel haud recte ſciremus. Alterum earum meritum haud contemnendum eo continetur, quod phyſica ipſa ex iisdem quaeſtionibus hauſit haud pauca incrementa. Etenim unicus fere fons per multa ſaecula fuere manſereque, unde qui de rerum natura philoſophari et exponere inſtituerent, ſua hauſerunt, anſam cogitandi de ea ceperunt, et cogitata ſua cum aliis communicarunt tum privatim et coram, tum publice et literarum monumentis, donec Ariſtotelis libri in Europam occidentalem uſui publico transmiſſi ſint. Qui tamen non impedimento fuere, quominus quicunque phyſicen vel ſummis digitis attingerent, Senecae naturalibus quaeſtionibus ut luculentiſſimo fonte ſe uſos eſſe palam confiterentur.

Nec auctoritas earum prius minui coepta eſt, quam ſaeculo decimo ſexto et ſqq., tum experimentis, obſervationibusque in auxilium vocatis atque praeceptis opinionibusque antiquis examini ſubiectis, tum inſtrumentis egregiis, quibus etiamnunc emendatioribus utimur, identidem repertis, in aliam et eam multo meliorem formam diſciplina haec redigi a Galileis et Torcellinis coepta ſit. Neminem autem paulo erectioris ingenii virum hoc, quod innui, temporis ſpatio, qui ad

ad naturam rerum explorandam animum ſuum adtendiſſet, exſtitiſſe, quin his libris excutiendis operam ſuam dicaret, longa virorum excellentium cuiusve aevi ſerie harum quaeſtionum ſtudioſorum probari poteſt. Niſi hoc doceret codd. mſſ. inſignis copia, hoc ex tot tantisque exemplis laudationum commemorationumque, quibus volumina tum ſcriptorum rei ruſticae, qui poſt eum ſcripſerunt, tum reliquorum aevi antiquioris virorum doctorum, quae etiamnunc manibus noſtris teruntur, referta ſunt, optime colligi liceret. E multis paucos memorare liceat. Documento enim ſunt Auguſtinus, Iſidorus hiſpalenſis, Beda, Vincentius bellovacenſis, Ioannes ſaresberienſis, Robertus Boylius, al., a quibus has quaeſtiones ſaepe laudatas aut uſurpatas videmus. Nec tamen noſtri aevi phyſicam callentibus eiusque amantibus viris harum quaeſtionum ſtudium non commendandum eſt, quandoquidem in iis multae et eae exquiſitae obſervationes inſunt, tum verae illae quidem, tum aliae, quae cum non usquequaque veritati reſpondeant, tamen ita comparatae ſunt, ut ad veritatem ducant, et alias et eas egregias cogitationes progignere poſſint. Neque vero defuerunt noſtris temporibus eximii in ſtudioſis naturae viri, qui virtutes harum quaeſtionum agnoſcerent et palam profiterentur: e quibus *Kaeſtnerum* et *Lichtenbergium*, Gottingae nuper decora et lumina, nominaſſe ſufficiat.

Egregie itaque Senecae operam, quam in conficiendis his libris collocabant, et conſilium

quod ſequebatur, ſucceſſiſſe praedicari licet. Uti enim, quo et civibus ſuis et poſteris prodeſſet, omnes ſuos libros compoſuiſſe haud ſemel faſſus eſt, ita naturales inprimis quaeſtiones hoc eodem conſilio elaboraſſe atque evulgaſſe in aprico eſt. Utilitas quippe ex hac naturae indagatione et contemplatione in vitam humanam redundans ipſi tanta ac tam mirifica eſſe videbatur, ut iam inde a primis adoleſcentiae ſuae annis Stoicae ſectae, quam niſi mature conſectatus eſſe, certe non repudiaſſe videtur, etiam in hoc amantiſſimum ſeſe praeſtaret, ut philoſophiae partem a Stoicis inprimis amatam atque excultam acri animi fervore amplecteretur, nec quidquam praetermitteret, quod huius doctrinae ſtudium promovendum adiuvaret. Cuius quidem ſtudii et aſſiduae diligentiae fructus ſatis maturus fuit liber de Cometis, ut ipſe tradidit, quem poſtea retractatum foras dedit libro VII. Quaeſtionum, quum ſenex ab auſae calumniis et ſollicitudinibus ſeceſſiſſet. Nam a ſene librum eſſe compoſitum plura inſunt volumini indicia, e. c. lib. VI. init., quae coacervare atque cumulare nihil attinet. Nec de *Lucilio*, cui hae Naturales Quaeſtiones adſcriptae ſunt, quidquam afferam, quum alibi in praefat. Vol. II. praemiſſa de eo egerim.

Ceterum ſaepius ipſe cauſas luculenter indicat, quibus permotus ad hoc ſtudium amplectendum et ad has quaeſtiones ſuſcipiendas animum appulerit. Naturae quippe indagatione et cognitione nobis dari ait pleniorem facultatem

et

et opportunitatem Deum cognoſcendi, admirandi, amandi, et venerandi tum animo tum vita, ideoque ſinceriſſimo adorationis et religionis modo ſuis quemque officiis perſungendi et ſuam quemque ſortem atque conditionem cognoſcendi etc. Summo itaque ſtudio digniſſimam eſſe phyſicam. Quare in hanc potiſſimum phyſicae virtutem, haud dubie graviſſimam, omnes animi vires intendiſſe videmus: quo ſpectant etiam eius excurſus, qui morum ſimplicitate veterum commendanda et reducenda, atque corruptione vehementer accuſanda atque caſtiganda continentur. Alteram tamen phyſicae partem, quae in vitae humanae et ſocietatis commodis adiuvandis cernitur, et maximi haud dubie momenti eſt, animo Senecae itidem obverſatam eſſe, ex locis quaeſtionum nonnullis colligi licet, ſed eius nunc non potiſſimam rationem habere, opinor, voluit, quoniam illud, quod primo loco poſuimus, praecipue ſibi quaerendum propoſuerat, poſteriore quippe tum mechanices et geometriae ſtudioſis atque artificibus medicisque ad tractandum conceſſo, tum in doctrina de ſapiente et artium inventionibus exponi ſolito, quod, ut unum memorem, Poſidonius luculente fecerat, noſtro clare oſtendente in Epiſt. XC.

Quod itaque non magis noſtro eſt vitio vertendum, quam illud, quod generali phyſicae parte omiſſa, quam nos quidem cuique compendio huius doctrinae praemiſſam videmus, continuo ad ipſas ſingulas res explicandas progrediatur, et tan-

tantum absit, ut mathematices partibus auxiliisque ad physicam tam salutaris quam necessariae suo quibusque loco utatur, ut adeo illius doctrinae usum expresse ab opera sua seiungat. Enimvero hoc non ideo fecisse putandus est, quod mathematices contemtorem se praebuerit. Nam hac in re magis a Platone quam a Socrate stetisse palam est. Saepius autem egregiam illam artem laudat commendatque, nec ea vitam humanam satis bene carere posse, innuit. Et quomodo homo, qui de inventionum artiumque momento ad vitam humanam tam disertus est, in hoc ignorantiae, quin adeo barbariei crimen incurrere potuisset? Sed enim, si omne auctoris consilium attente legendo exsequaris atque explores, facile est ad intelligendum, id Senecam spectasse, ut civibus suis, nullo argumentorum ab arte quadam, multis, imo vero plurimis, aliena, aut doctrina reconditiori petitorum praesidio adhibito, de meteoris, aëre, aqua, vento, terrae motu, cometis etc. luculenter exponeret et in praefationibus primo tertioque libris praemissis physicae gravitatem atque summam dignitatem explicaret, immixtis passim quibusdam excursibus, de adulatione, mortis contemtu etc. agentibus, prout occasio postularet et senem cives suos castigaturum et emendaturum decere videretur. Nec totam physicae doctrinam exhauriendam, sed tantummodo quaestiones potissimas solvendas sibi sumsisse putandus est, quo quamplurimis prodesset, et praeceptis suis facili negotio utendi copiam faceret.

Hoc

Hoc tamen non consequutus fuisset, nisi doctrina reconditiori segregata, quamquam nobis hoc eius consilium minus iucundum fuerit.

In quo strenue exsequendo haud paucos suae certe sectae auctores imitatum esse patet, quos sapienter quidem in hac re, quam Aristotelem, qui in physicis suis commentariis, et in ipsis meteorologicôn libris, mathematica argumenta non aspernatus est, sequi maluit. Quid enim civibus suis, quibus potissimum has quaestiones composuit, a severiorum disciplinarum ratione plerumque non satis instructis, profuisset, si probationibus inde assumtis, ideoque popularitate, qua lectores suo libro conciliaret, neglecta, doctiorem quidem, sed non utiliorem se praebuisset praeceptorem? Nam Romanos, si paucos exceperis, studiis mathematicis parum operae dedisse, eruditumque pulverem et radium raro tractasse, iam ex educatione atque institutione plerorumque manifestum sit, quippe quam ad agriculturam maxime et militiam spectasse accepimus. Ipse adeo Cicero, ut alia, ut in re nota, nunc omittam, testimonium de hac re satis luculentum reliquit. „In summo apud illos (Graecos) honore, ait Tusc. I, 2, geometria fuit: itaque nihil mathematicis illustrius. At nos metiendi ratiocinandique utilitate huius artis terminavimus modum.“ Aliter igitur Aristoteli agendum fuit, physica componendo Graecis, aliter Senecae, Romanis scribendo, cui proinde mathematicarum probationum omissio minime vitio verti potest.

Sed

Sed ab hoc ſtudio popularibus potiſſimum ſuis ſua probandi haudquaquam alienum fuit, quod auctorum, quorum fide, experimentis et teſtimoniis uteretur, opiniones locaque ipſa afferret, et iis vel probandis vel refutandis immoraretur. Ita enim factum eſt, ut dictis ſuis fidem conciliaret apud lectores ſuos, et doctrinam ſuam nemini moleſtam uberius et luculentius teſtificaretur, quandoquidem nullus fere, quod ſciamus, ſcriptor memoratu dignior antiquitatis hac in diſciplina inclaruit, quin Senecae notus et ab eo in partes ſuas tractus ſit. Thaletis enim inventa una cum libris diſcipulorum et ſucceſſorum, qui illa memoriae prodiderunt, quippe quem ipſum nihil ſcripſiſſe conſtat, tum Pythagoreorum, Heracliti, Democriti, Ariſtotelis, Stoicorum, Epicureorum etc. dogmata libris conſervata tam ſollerter perlegit atque exhibuit, ut, quamvis, uberiorem ex iis epitomen nobis reliquiſſet, optamus, tamen et conſilio ſuo et aequalibus ſuis ſatisfeciſſe videri debeat. De Stoicis inprimis nemo quidem dubitaverit, qui noſtrum fuiſſe ſciat et ipſum Stoicum eundemque acutiſſimum atque doctiſſimum, ſed non tam ſerviliter huic ſectae addictum, ut in omnia magiſtrorum verba iurandum ſibi eſſe putaret. Cum ceterorum Stoae ſtatorum in hac doctrina expolienda et explicanda ſtudiis obſervationibusque memoriae proditis uſus eſt, tum vero maxime poſteriorum, Poſidonii etc. praecepta ſaepe in auxilium vocavit, quippe quos non a ſola Heracliti praeceptione, modo

modo Stoae auctorum, pependiſſe, ſed tum dogmata atque experimenta aliorum undecunque collecta accurata trutina examinaſſe, tum proprio ipſos ſtudio rerum naturam obſervaſſe compertum habebat.

Illos enim priores latebant adhuc Ariſtotelis commentarii cum cura de tota hac doctrina compoſiti, unde, quod obiter moneam, quum haud ſciam an a nemine iam obſervatum aut ſatis expoſitum ſit, factum eſſe videtur, ut cum omnes philoſophi poſt eum ſyſtemata condentes, tum vero maxime Stoici et Epicurei nihil niſi antiquiora dogmata ſibi vindicantes et emendantes reperiantur, illi quidem Heracliti, hi Democriti maxime veſtigiis inſiſtentes et adhaereſcentes. Qua quidem in re non male eos elaboraſſe conſtat. Igitur tantum abeſt, ut ingenii Graecorum marceſcentis detrimentum in eorum philoſophiae excolendae ſtudiis agnoſcamus, aut cum Tiedemanno excuſemus, ut potius ab Ariſtotele derelictorum diligentiam et ingenii ſagacitatem laudare neceſſe habeamus. Quare factum eſſe videtur, ut antiquiores auctores et profeſſores Stoae plerumque Heraclitum ſequuti, parum ipſi in Phyſica inveniſſe videantur, quamquam in iis Chryſippi acumen magis eminuerit quam ceterorum, utpote cuius ſententia de motu, de atomis etc. non ſine honore commemoratur. At recentior Stoa multos habuit auctores egregios, qui phyſicam tractarent et de ea optime mererentur, inprimis Poſidonium, cuius commentarios

ſaepe

ſaepe adhibuit ſuosque fecit Seneca. Hi et alii, quibus uſus eſt, Ariſtotelis libris uſi ſunt, haud pridem ab Sulla, Athenis expugnatis, Romam translatis et haud ita longe poſt Tyrannionis amiſeni diligentia et ſtudio publici iuris factis.

Iam vero hos et alios de rebus phyſicis auctores, quos omnes fere graecos fuiſſe conſtat, ita in rem ſuam convertit, ut opinionibus atque cogitatis eorum expoſitis iudicium ſuum admoveat, obſervationibus propriis admixtis, et vel refutet vel affirmet, aut omnino aut ex parte. Atque hoc ea experientia atque modeſtia facere ſolet, ut non ſolummodo eruditi viri perſonam induere videatur, ſed revera doctum et humanum ſe praebeat commendetque. Quod quidem, ſi in ullo philoſophiae loco, in hoc certe, qui eſt de rerum natura, quemcunque huic inquiſitioni deditum eo magis obſervare et exercere decebat, quo ſpinoſiores et incertiores quaeſtiones, praeſertim iſto noſtris inſtrumentis ac praeſidiis deſtituto tempore, huius doctrinae ſtudioſis obiiciebantur, quae omnem in iis diluendis audaciam et temeritatem prohibeant. In primis autem admiranda eſt tum acumen atque doctrina Senecae, tum modeſtia eius, cum in permultis Quaeſtionum reliquis locis, tum vero maxime in libro VII, qui eſt de Cometis, ubi praeſtantia iudicii nemini non ſe probabit. Quare non mirum eſt, quod tanto ſtudio per omnia fere ſaecula noſtrae aerae naturales quaeſtiones Senecae lectae atque deſcriptae inveniuntur.

In

In quo tamen eas celebrandi ardore haud exiguus quoque fons vitiorum quaerendus eſt, quibus tum Codd. mſſ. tum Edd. antiquiores ſcatent: quandoquidem emblemata diverſi generis, διττογραφίαι, gloſſemata etc. margini primo adſcripta, deinde a librariis textui immiſſa ultra quam dici poteſt N. Quaeſtiones commacularunt. Nec nobis tam emendatas nunc tractandi eas copia eſſet, niſi viri priorum temporum eximii, tum ingenio et virtute critica, tum doctrina, diligentia atque aſſiduitate praeſtantiſſimi identidem omnes vires intendiſſent, ut et codicibus contendendis et lectionibus diiudicandis librariorum aliorumque emblemata detegerent et vitiis textum quem vocamus liberarent. In his eminent poſt *Matthaeum Fortunatum*, pannonium, (a Ioechero prorſus omiſſum) qui Aldum in hisce naturalium quaeſtionum libris caſtigandis Venet. a. 1522. 4. optime adiuvit, *Ferdin. Pintianus*, *M. Ant. Muretus*, *Ianus Gruterus* et *Ioh. Fred. Gronovius*: nam *Iuſtus Lipſius*, aetate et morbo ingraveſcente, libri primi capite primo abſoluto, ab opera ſua, quam usque ad hunc locum maximo cum honore literis bonis promovendis dicaverat, abſiſtere cogebatur. Editionem tamen eius inchoatam quaeſtionum continuavit et ad exitum perduxit *Libertus Fromondus*, in Academia lovanienſi Philoſophiae profeſſor († 1653), vir eximius, qui antiquitatis ſtudium et ſcientiam cum philoſophia et matheſi probe coniungebat, atque a peripateticis ſui tem-

poris phyſicae doctoribus haud ſemel et quidem in primis discedere audebat. Iam vero horum virorum laude mea maiorum merita de Senecae Naturalibus quaeſtionibus egregia ſunt, ſive criticam partem, ſive exegeticam ſpectaveris. Sed illam magis excoluiſſe, quam hanc, ſi a Lib. Fromondo discesſeris, expleviſſe dicendi ſunt, quippe qui non tam id ſe ſpectaſſe prae ſe tulerunt, ut res ipſas ibi tractatas exponerent, quam ut potius Quaeſtiones quam emendatiſſime foras ederent. Unde haud dubie factum eſt, ut multis partibus emendatior evaderet textus, quam antea legebatur, quamquam non ita auctorem usquequaque perpurgatum obtulerunt, ut nulla amplius ope critica indigeret. Multa enim loca ſuperſunt, quae aperte corrupta ſunt, alia, quae ſuſpicionem corruptionis haud iniuſtam iniiciunt. Quare niſi recenſionem plenam et iuſtam offerre poſſimus, tamen recognitio diligenter et ſobrie inſtituta nonnullum huic egregio operi auxilium allatura videbatur. Fortaſſe tam felicibus nobis eſſe continget, ut Volumini ſubſequuturo ſubſidia addamus, quibus textus multo emendatior fiat. De his in praefatione iſti volumini praemittenda uberius loquendi locus erit. Vale, ſtudiisque noſtris fave. Datum Bilefeldae ipſis Cal. Aug. MDCCCXI.

L. AN-

L. ANNAEI SENECAE

AD LUCILIUM

NATURALIUM QUAESTIONUM

LIBER PRIMUS.

Argumentum.

Praefatur, altissimam et animosissimam philosophiae partem esse, quae coelestia et Deum contemplatur, ac scientia morali potiorem. Eam a meteoris ignitis orditur, deinde ad Coronam, Iridem, et alia apparentia transgreditur. Coronam undique in orbem aperiri, quemadmodum circuli solent, cum lapis in lacum aut piscinam deiicitur. Iridem a sole colorari, et fieri nube formata in modum concavi speculi et rotundi, cui forma sit partis e pila sectae, quod etiam censuerat Posidonius olim. Hic multa de speculis cumulat, et iis quae radiorum reflexione aut refractione videntur. Ab Arcu ad Virgas et Parelia transit, deinde ad nocturnos fulgores, chasmata, stellas discurrentes, et leviter aliquid de Cometis delibatum. Specula ei memoriam Hostii obscoenissimi nebulonis excitaverunt. Inde legitimum usum speculorum docet et abusum.

PRAEFATIO.

Quantum inter philoſophiam intereſt, Lucili virorum optime, et ceteras artes: tantum intereſſe exiſtimo in ipſa philoſophia, inter illam partem quae ad homines, et hanc quae ad deos ſpectat. Altior eſt haec, et animoſior: multum permiſit ſibi: non fuit oculis contenta. maius eſſe quiddam ſuſpicata eſt, ac pulchrius, quod extra conſpectum natura poſuiſſet. Denique tantum inter duas intereſt,
2 quantum inter Deum et hominem. Altera docet, quid in terris agendum ſit: altera, quid agatur in coelo. Altera errores noſtros diſcutit, et lumen admo-

Dignitas et praeſtantia argumenti. Altiſſimam praefatur et animoſiſſimam philoſophiae partem eſſe, quae coeleſtia et Deum contempletur, ac ſcientia morali potiorem.

1. *et ceteras artes*, rhetoricam, grammaticam etc. Artium autem eſt, res ſenſibus obiectas tractare, et ſi ulterius progrediantur, nonniſi leviter et perſunctorie philoſophiam attingere, ut quae arcana naturae et earum cauſas ſcrutatur. Cf. Epiſt. Senecae 89 et 90. *ad homines — ſpectat*, illa philoſophiam moralem et rationalem, haec naturalem complectitur, ex diviſione, quae noſtro placuit in Epiſt. 89. Antiquiſſima philoſophia continebatur phyſica, cui Socrates moralem, Plato dialecticam adjunxit. Cf. Cic. Acad. I, 4 ſq. *quae ad deos ſpectat*, phyſicam, ad quam etiam Deum referebant Stoici. cf. Lipſii Phyſiol. II, 5.

2. *Altera — agatur in coelo*. Aſtronomiam dicit et phyſicam mathematicam. *unde lucet*, ubi Dei ſedes eſt; itaque in coeli ſummam partem, ubi ille ignis, ſol, qui condit omnia ratione et arte vegetans atque ſervans: cui et nomen naturae dabant. Cf. Diog. Laert. VII, 156. Tiedemann Syſtem der Stoiſch. Philoſ. II. p. 44 ſq. *quae publica eſt* cuilibet vel non accurato ſcrutatori manifeſta. *quae univerſi materia ſit*, prima, ἐξ ἧς ὁτιδηποτοῦν γίνεται. Diog. Laert. VII, 154 not. Cf. noſtri Ep. 65, 2 ſq. not. Mul-

admovet, quo discernantur ambigua vitae: [a] altera multo ſupra hanc caliginem in qua volutamur excedit, et e tenebris ereptos, illo perducit, unde lucet. Equidem tunc naturae rerum gratias ago, quum illam non ab hac parte video, quae publica eſt, ſed quum ſecretiora eius intravi: quum diſco, quae

a. *altera multo ſupra hanc caliginem etc.* Sic Erasm., Ald., et palat. tert., una cum fragm. Colon. ap. Gruterum; Cod. Erf. *multum s. h. c.* Pincianus propter codd. mſſ. τὸ *ſupra* omittit, ſequentibus Curione, Mureto aliisque. Erricii Memmii codd. aliquot ab Obſopoeo comparati dabant: *hanc ſupra calig.*, contra Senecae morem. Bene dici *excedere extra* notum eſt; quidni proinde *exc. ſupra?* Mox *ereptos* bona quorundam codd. mſſ. lectio eſt, melior quam *erutos* codicis Erford. et Erasmic. edit., et *exceptos* fragmenti colon. cod. Nam philoſophia eripit ipſa, non nos ſola noſtra opera tenebras fugientes excipit. Ceterum *ereptus* et *exceptus* in codd. mſſ. confundi conſtat. *quae publica.* Sic codd.: concinnius tamen paullo putabat Gruterus: *qua p.* Continuo *quum ſecretiora* omnium codd. lectionem mutaverat Muretus: *in ſecretiora.*

Multos autem fuiſſe Stoicos in exponenda hac re, videmus tum ex fragmentis, non usquequaque tamen claris, a Cicerone aliisque conſervatis, tum e deſignatione librorum Zenonis aliorumque Stoicorum, qui contra atomorum defenſores ſuam de materiae inertia et parata ad omnia natura ſententiam tueri ſtuduerunt. Ceterum cf. de his quaeſtionibus, de quibus ne Stoicis quidem conveniebat, Tiedemanni Syſtem. laud. II. p. 184 ſq. 195 ſq. *reſpiciat* cura ſua nos dignetur, *ἐφορᾷ, ἐπιβλέπει.* Cf. de Tranq. An. c. 8, 2. Hinc fortunae reſpicientis fanum Romae. Cic. de Legg. II, 11 ed. Goerenz. Locella ad Xenoph. Ephes. p. 284. *Reſpice nos*, formula fuit ſollennis in precibus. Pleras-que autem has quaeſtiones Epicureis et Stoicis diſputandi anſas dediſſe conſtat. Sic Epicurus ſtatuebat, *Deum totum in ſe intendere.* cf. Senec. de Benef. IV, 4. Diog. Laert. X, 77. not.: *ſemel feciſſe* atomorum concurſu: in qua ſententia fuit et noſter, de Benef. VI, 23. *Pars mundi — mundus.* Poſterius ſequutus eſt Seneca infra II, 45 cum reliquis Stoicis: Epicurus contrarium tenuit.

quae univerſi materia ſit, quis auctor ſit, aut cuſtos: quid ſit Deus: totus in ſe intendat, an ad nos aliquando reſpiciat: faciat quotidie aliquid, an ſemel fecerit: pars mundi ſit, an mundus: liceat illi hodieque decernere, et ex lege fatorum aliquid derogare; an maieſtatis deminutio ſit, et confeſſio erroris, mutanda feciſſe: neceſſe eſt enim ei eadem placere, cui niſi optima placere non poſſunt: nec ob hoc minus liber et potens eſt. Ipſe enim eſt neceſſitas ſua. Niſi ad haec admitterer, [b] non fuerat naſci. Quid enim erat, cur in numero viventium

b. *non fuerat naſci.* h. e. non fuerat, cur naſcerer, non opus fuiſſet, ut n. Sic omnes codd. mſſ. Pinciani, Gruteri et Britannicus a I. F. Gronovio comparatus praeſtant, ideoque a Pinc. et Gron. probatum eſt. At Erasmus et Muretus habent: *Non fuerat operae pretium naſci.* Sed ab homine latinae elegantiae non ſatis perito has voces inſitas eſſe manifeſtum eſt. Sic noſter loqui amat, e. c. huius operis lib. VI, 30, 3. quibus ad cadendum male ſtantibus non erat impelli ſed agitari. Cf. I. Fr. Gronovii Obſſ. IV, 8 p. 601. ed. Lips. Mox *cauſarium* e Memmii codice recte praetulit Gron. vulgato: *caſurum.* Quidam codd. et erford. *caſuarium.* Sic Epiſt. 68, 6 occurrit: *Cauſariae partes.*

3. *Ipſe enim eſt neceſſitas ſua.* Ipſe Deus ſibi hanc neceſſitatem impoſuit, ut niſi optima non eligeret faceretque. Noſter in libro de Provid. c. 5, 6 ait: Ille ipſe omnium conditor ac rector ſcripſit quidem fata, ſed ſequitur: ſemper paret, ſemel iuſſit. Stoicis itaque neceſſitas rationis erat libertas. *An — percolarem.* Non infrequens apud veteres philoſophos fuit comparatio corporis humani cum vaſculo, ἀγγείῳ, unde haec cum ſacco fluxit. Cf. Epict. Diſs. I, 9. Saccus (ἠθμὸς) es! ait noſter Epiſt. 77, 14. Iam apud Platon. Gorg. IV p. 103. bip. Socrates talem continuam cibi potusque infuſionem charadrii avis vitam vocat. Cf. Epictet. fragm. 94 ed. Schwgh. T. III. p. 96. *cauſarium*, morboſum. Nam *cauſa, cauſatio* de aegritudine quacunque dicuntur. Cf. Gronovii Obſſ. III, 14 et Schneider. ad Pallad. I, 4.

tium me poſitum eſſe gauderem? An ut cibos et potiones percolarem? ut hoc corpus cauſarium ac fluidum, periturumque niſi ſubinde impleatur, [c] ſarcirem, et viverem aegri miniſter? ut mortem timerem, cui omnes naſcimur? Detrahe hoc inaeſtimabile bonum, non eſt vita tanti, ut ſudem, ut aeſtuem. O quam contemta res eſt homo, niſi ſupra 4
humana ſurrexerit! Quamdiu cum affectibus colluctamur, quid magnifici facimus? etiamſi ſuperiores ſumus, portenta vincimus. Quid eſt, cur ſuſpicia-

 mus

c. *ſarcirem.* Sic legi ora Eraſmi prodit, qui tamen vulgatum *farcirem* tenet cum omnibus aliis edd. et notis codd. Nec dubitavi illud reſtituere. Nam *ſarcire* et *farcire* in codd. confundi conſtat: deinde non convenit huic loco notio iterata implendi, ſed requiritur notio medendi, emendandi. Caeterum ſi nexus permitteret, τὸ *farcirem* tueri poſſis fragm. Epict. 94 νάττω τοῦτον τὸν θύλακον. Mox *cui omnes naſcimur* plurimi dant codd., Pinciano aſſentiente: Eraſmus et aliquot codd. una cum cod. Erford. *cui uni omnes n.* Sed haec lectio ſententiae, quam hic tuetur noſter, non convenit: non ſolum morti, ſed etiam philoſophiae naſcimur. Omnes tandem praeſtolatur mors.

4. *niſi ſupra humana ſurrexerit?* niſi ad ſapientiam et virtutem, ad vicinitatem Dei adſcenderit. Cf. Epiſt. 98, 9. Gataker. ad Antonin. II, 17. *affectus* ſecundum ſtoam ſpectant ad animum irrationalem, e. c. ira, cf. de Ira I, 8. Epiſt. 71, 25. Sunt itaque affectus nil niſi φαινόμενα, viſus, quibus nihil ſolidi ſubeſt, ſive *portenta*, errores. Opponitur animus rationalis, qui inconcuſſus opinionibus rectum ſemper ſtatum tenet, in quo igitur ſummum illud hominis bonum poſitum eſt. Cf. Lipſii Manuduct. ad Stoic. phil. III, 7. *valetudinarium* noſtro *Lazareth* in veterum villis et caſtris convenit. Vide De Ira I, 16, 3. Epiſt. 27, 1 not. *non eſt tibi – involutum:* nec ſimulas pudorem, nec adularis, nec occultus tectusque es. *Cor involutum* gerit haud dubie is, qui occultus et tectus ap. Cic. de fin. II, 17 in. dicitur. Exemplo tamen locutionis aegre careo. *luxuria.* Ovid. Faſt. I, 213: Quaerere ut abſumant, abſumta requirere certant. Atque ipſae vitiis ſunt alimenta vices.

mus noſmetipſos, quia diſſimiles deterrimis ſumus? non video quare ſibi placeat, qui robuſtior eſt [d] in valetudinario. Multum intereſt inter vires et bonam valetudinem. Effugiſti vitia animi: non eſt tibi frons ficta, nec in alienam voluntatem ſermo compoſitus, nec cor involutum, nec avaritia, quae quidquid omnibus abſtulit, [e] ſibi ipſi negat: nec luxuria pecuniam turpiter amittens, quam turpius reparet: nec ambitio, quae te ad dignitatem niſi per indi-
5 gna non ducet. Nihil adhuc conſecutus es. multa effugiſti, te nondum! Virtus enim [f] iſta quam affectamus, magnifica eſt: non quia per ſe beatum eſt, malo caruiſſe, ſed quia animum laxat, ac praeparat ad

d. *in valetudinario.* Sic recte codd. mſſ., Pinciano etc. volentibus diſſecuit vocem Gron., qui doctiſſime vim vocis expoſuit. *Invaletudinarius* enim non eſt vox Latina: quare τὸ· *in* codex Erſord. et edit. Grut. recte omiſiſſe videri poſſunt. I. M. Gesnerus in Theſ. Steph. L. L. Gronovianae doctrinae immemor fuit in hac voce.

e. *ſibi ipſi.* Sic omnes codd., praeter unum britt., et edd. Et recte, ſi Erneſti regulam in Clav. Cic. ſub voce *Ipſe* datam ſequamur, in oppoſitionibus requiri obliquum caſum, in ceteris locis rectum: quam quidem regulam ſcio Senecae plerumque amari. Nam quae Gronov. affert exempla ideoque *ſibi ipſa* e codice brit. praefert, ea huc non ſpetant. Sed ſi vel maxime, regula illa poſthabita, nonniſi codices ſequendos cum Drakenborchio ad Livium II, 19 aliisque malueris, nec lectioni *ſibi ipſi* aſſenſum recuſaveris. Sic Codex Erf. *ſibi ipſi negat* habet, qui etiam mox *pecuniam turpiter perdens* praeſtat.

f. *iſta* ex Eraſm. ed. et tribus palat. atque Erf. addidi, Grutero ſuaſore. Non enim de faciliori virtute ſermo eſt, ſed de iſta altiore, qua in *Dei* conſortium venimus. Nam *Dei*, non *Deorum*, ſanam eſſe ſcripturam, nec, quae Gruteri fuit opinio, hoc in *Dei* mutatum ab iis, qui Senecam Chriſtianum putaſſent, tum loca Senecae multa haud diſſimilia docent, tum codices fere omnes ſuadent praecipiuntque. Codex tamen Erf. *Deorum* praeſtat.

5. Stoae dogma fuit, animum in corpore quaſi in cuſtodia teneri: quem virtus *laxat*, liberat a vinculis. Iam quum is particula ſit mentis divinae, ſenſim eo redit,

ad cognitionem coeleſtium, dignumque efficit, qui in conſortium Dei veniat. Tunc conſummatum habet plenumque bonum ſortis humanae, quum, calcato omni malo, petit altum, et in interiorem naturae ſinum venit. Tunc iuvat inter ſidera ipſa vagantem, divitum pavimenta ridere, et totam cum auro ſuo terram: non g illo tantum, dico, quod egeſſit, et ſignandum monetae dedit, ſed et illo, quod in occulto ſervat poſterorum avaritiae. Nec 6
poteſt ante contemnere porticus, et lacunaria ebore

A 4 ful-

g. *non illo tantum, dico — ſed et illo.* Gronov. e britt., gallicis et duobus palatinis codd. reſtituit, quum olim eſſet: *non illum tantum dico — ſed et illum.* Sic loqui amare Senecam bene docuit Gronovius locis Nat. Qu. VI, 16, 1, VII, 23, 1. Epiſt. 90, 35, ubi codd. ſuadent *de illa, ſed illa* legendum eſſe perſuaſit Gronovius. Eandem hanc loquendi rationem Graecis quoque perquam familiarem fuiſſe conſtat, et docuit nuper Vir praeſtantiſſimus Schaeferus in Meletem. crit. Mox *tonſiles ſilvas* omnes codd. Grut. exhibent, et Eraſmus: praeferam lectioni nonnullarum edd. *penſiles ſ.:* recentiorem etiam luxum tamare videtur: etſi Epiſt. 122, 9 opponi poſſit, quare Lipſius ad h. l. dixit: Quidam editi *penſiles,* quod paene eſt, ut probem. *Et anguſtum et maxima ex parte* Cod. Erf. praeſtat.

redit, unde venerit: *calcato omni malo*, corpore, omnibus affectibus et erroribus depulſis ſublatisque. *Sinum* penetralia: *pavimenta,* quae inprimis opere muſivo et eo pretioſiſſimo ornabantur. Cf. Sueton. Iul. 46. not.

6. *Lacunaria,* tecta triclinii ebore, auro picturaque ſplendentia, les plafonds. Similes ſunt hisce ornamentis gypſati labores, lavori di ſtucco ab Italis vocati. Cf. Erneſti Clav. Cic. h. v. *porticus* marmoreas. *tonſiles ſilvas.* Spectant haec ad luxum iſtorum temporum notum, viridaria non ſolum in impluvio, quorum mentio fit a Tibull. III, 3, 15, ubi cf. Heynium, ſed etiam in tectis ſ. culminibus aedium planis habendi. Luxus hic fuit tunc temporis recens. Proinde Plin. N. H. XII, 2 nemora tonſilia memorat ut inventum recens. Hic mos ſilvas tonſiles ſ. arboreta habendi in his aedium partibus etiamnunc in regionibus auſtra-

fulgentia, et tonſiles ſilvas, et derivata in domos
flumina, quam totum circumeat mundum, et terra-
rum orbem ſuperne deſpiciens, anguſtum, et ma-
gna ex parte opertum mari, etiam qua exſtat, late
ſqualidum, et aut uſtum aut rigentem. Sibi ipſe
ait: hoc eſt illud punctum, quod inter tot gentes
ferro et igni dividitur? O quam ridiculi ſunt mor-
7 talium termini: Ultra Iſtrum Dacus non exeat:
[h] Strymo Thracas includat: Parthis obſtet Euphrates:
Danubius Sarmatica ac Romana disterminet: Rhe-
nus Germaniae modum faciat: Pyrenaeus medium
inter

h. *Strymo Thracas includat.* Sic Eraſmus in ora edit. legendum poſuit: contextus enim habet vitioſe: *Iſthmus Samothracas includat.* Petrus Pithoeus invenit in uno codice: *Aemus Thracas* includat. Lipſius in ſuo cod. mſ.: *Aeſtimun ſamothracas:* alius dabat, *Iſtimum ſametrates,* ſ. *ſamoctates incl.* Vnde Lipſius coniecit: *Aemus mons Thracas incl.* Pincianus emend. *Iſthmus ſuus Thraces includat,* ut intelligat auctor de Iſthmo Thraciae Cherſoneſi, aut certe, inquit, *Strymo ſuus Thraces includat;* terminus enim Strymo fluvius inter Macedoniam et Thraciam Ptolemaeo et reliquis. Codex Erf. *hemotraces includat.* Alius codex: *imperium inſtinium Samotraces includat.* Haec vacillatio et diverſitas lectionum locum valde ſuſpectum reddunt. Illa Samothracum, quos codd. pertinaciter tenent, mentio quo pertineat, non dicam. Nam etiamſi vel maxime de finibus non pace quadam ſed animo et votis hominum conſtituendis ſermo ſit, tamen quo te converteris haud extrices. Locus itaque corruptus meliores codices exſpectat: dumne pannus attextus ſit! Mox *Aethiopas* praeſtat codex erford.: fortaſſe, quia rarior *Aethiopiarum* ſit mentio. Occurrit tamen ap. Plin. V, 8 Nat. Hiſt.

auſtralibus viget. Cf. Epiſt. 122, 9. not. *derivata in domos flumina* vocat Seneca pater Controv. V, 5 navigabilium piſcinarum freta. Cf. Ep. C, 5. not.

7. Termini, quos hic deſignat, non pace quadam conſtituti videntur, ſed geographici, ut ita dicam, ſunt, quibus romanos et exteros fines quaſi a natura conſtitutos disterminaſſe videri debent Geographi et Hiſtorici. *Dacus* autem Auguſti tempore in utraque Danubii ſ.

inter Gallias et Hiſpanias iugum extollat: inter Aegyptum et Aethiopias arenarum inculta vaſtitas iaceat! Si quis formicis det intellectum hominis, nonne et illae unam aream in multas provincias divident? Quum te in illa vere magna ſuſtuleris; quo- 8
ties videbis exercitus ſubrectis ire vexillis, et quaſi magnum aliquid agatur, equitem modo ulteriora explorantem, modo a lateribus affuſum, libebit dicere:

It nigrum campis agmen. —

Formicarum iſte diſcurſus eſt, in anguſto laborantium. Quid illis et nobis intereſt, niſi exigui menſura corpusculi? Punctum eſt iſtud in quo navigatis, in quo bellatis, [i] in quo regna disponitis: minima, etiam quum illis utrimque Oceanus occurrit. Sur- 9
ſum ingentia ſpatia ſunt, in quorum poſſeſſionem animus admittitur: at ita ſi minimum ſecum ex cor-

i. *in quo regna disponitis.* Haec eſt emendatio Eraſmi egregia, quum omnes codd. darent: *in quo regnatis, ponitis numina*, nullo aut malo ſenſu. Gruteri tamen codd. praeſtant, etſi reliqua etiam vitioſe, tamen recte *minima*, quibus in hoc aſſentit cod. erf. Huic Criticae generi iſta Eraſmi emendatio honori eſt, quod Valckenar. in Diatribe, ut hoc exemplo utar, egregie ornavit. Mox Eraſm. duo Gruter. codd. et erford. *Oceanus occurrit*, plurimi *incurrit*:

f. *Iſtri* ripa habitans, ab hoc Caeſare ultra fluvium regredi cogebatur. Cf. Strabo VII. p. 375 ſq. lipſ. *Sarmates*, inpr. Jazyges, Roxolani et Peucini inferiore Danubio a Romanis hoc tempore ſeparati ſunt. Cf. Tacit. Germ. c. 40. *Rhenus*. Claudius juſſit, ut Rhenus terminus eſſet. Cf. Tacit. Annal. XI, 19.

8. Verſus eſt Virgil. Aen. IV, 404. *Oceanus* qui omnem terrarum orbem *utrimque* i. e. a latere utroque ad occaſum et ad ortum (cf. Lipſii Phyſiol. Stoic. II, 17 fin.) circumfluit, ideoque *minima* regna, etiamſi totam terrae ſuperficiem complectantur.

9. *at ita ſi — redit.* Facile videris, ſapientem hic Stoi-

pore tulit, ſi ſordidum omne deterſit, et expeditus levisque ac contentus modico emicuit. Quum illa tetigit, alitur, creſcit: ac velut vinculis liberatus,
10 in originem redit. Et hoc habet argumentum divinitatis ſuae, quod illum divina delectant: nec ut alienis intereſt, ſed ut ſuis. Secure ſpectat occaſus ſiderum atque ortus, et tam diverſas concordantium vias. [k] Obſervat, ubi quaeque ſtella primum terris lumen oſtendat, ubi culmen eius ſummum, qua curſus ſit, quousque deſcendat. Curioſus ſpectator excutit ſingula, et quaerit. Quidni quaerat?
11 Scit illa ad ſe pertinere. Tunc contemnit domicilii prioris anguſtias. Quantum enim eſt, quod ab ultimis litoribus Hiſpaniae usque ad Indos iacet? Pauciſſimorum dierum ſpatium, [l] ſi navem ſuus ventus

currit: quare Pincianus legendum ſuaſit: *undecunque Oc.*, bene, ut omnia fere, quae eius ingenio debentur. Sed vulgata habet quo ſe tueatur. Deinde cod. erf. *et ita, ſi ſecum minimum ex tempore tulit.*

k. *Obſervat, ubi quaeque ſtella primum terris lumen o.* Sic fere Muretus, qui tamen *terris* non agnoſcit. Eraſmus: *obſervat ubique quae ſtella primum coelis.* Sed codd. non *coelis* ſed *terris* habent. Sic Virgil. Georg. IV, 232. Taygeti ſimul os terris oſtendit honeſtum Plias. Sed illud: *ubique*, quod Eraſmus et codd. habent, tolerari nequit.

l. *ſi navem ſuus ventus implevit.* Sic optimi codd. Alii tamen: *ſi navem ſuus ventus ferat.* Codex erford.: *ſi navem ſuus ferat ventus.* Olim cuſi, ait Grut. *ſi navem ferat ſuus ventus implebit.* Enimvero in his gloſſatoris manum

Stoicum deſcribi, quippe quem ab erroribus et affectibus liberum unice id agere poſſe declarat, quae huc ſpectant: ſtultum, qui affectibus pareat, non poſſe. *Secure ſpectat — vias:* quoniam divina, quorum eſt pars, eum delectant, nec ſuperſtitione ſtultorum tenetur, quos anxie Aſtrologis hinc leges ſuas depromentibus animum advertiſſe conſtat.

11. *Quantum enim — ſi navem ſuus*, ſecundus, *ventus implevit.* Haud dubie inſulas Canarias intellexit,

tus implevit. At illa regio coelestis per triginta annos velocissimo sideri viam praestat, nusquam resistenti, sed aequaliter cito. Illic demum discit, quod diu quaesivit: illic incipit Deum nosse. Quid est 12
Deus? Mens universi. Quid est Deus? Quod vides totum, et quod non vides totum. Si demum magnitu-

manum facile agnoscas, ex margine in contextum temere illatam. Saepe enim a Criticis librariorum mos iste observatus et derisus est, notam quam vocamus, qua in margine vocem rariorem aut doctiorem explicatam vidissent, in textum assumendi: unde διττογραφίαι interdum ortae sunt. Mox inter *nusquam resistenti*, et, *numquam res.* codd. fluctuant. Sensus manet idem. *Contigit* §. 12. in fine vulgata est lectio, ubi cod. erf. *contingit* habet. Utrumque defendi potest: sed cur vulgatum deseram, non video.

lexit, quippe quae sub nomine insularum fortunatarum iam Sertorii aetate innotuerant (Plutarch. III. p. 520 Reisk.). Ipsius Ptolemaei notitia ultra eas non pertinuit. Ceterum locus hic notatu dignus est de notitia veterum super his regionibus. Iam Eratosthenes (flor. ante Chr. nat. 226.) suspicabatur, nisi Atlantici maris magnitudo obstaret, ex Hispania facile in Indiam navigari posse (Strab. 1. p. 173. lips.). Huic opinioni visa fama quadam, unde Platonis Atlantis (cf. Plat. Opp. IX p. 296. coll. X p. 39. et Aristot. de Coelo II, 14 fin.) orta fuerit, ut videtur, subnixae, postea Ptolemaeus quoque assensus est, quippe Indiam orientalem usque ad Africam occidentalem pertinere, atque adeo mari haud ita magno ab ea disterminatam esse putavit, ut proinde ab insula Canaria non multum distaret India. Hanc ipsam sententiam Columbi etiam aetati probatam esse constat. Cf. Mannert I. p. 142 sq. *velocissimo sideri*, Saturno. Cf. VII, 29. Eadem refert Cic. de Nat. Deor. II, 20.

12. *Quid est — totum.* Pantheismum hic vides clare expositum ab Heraclito mutuatum, qui saepe a viris doctis male intellectus est. Ratio, spiritus igneus, mens universum creavit, sensus est, et per omnia diffunditur. Hoc modo mundum dixere sapientem, et mundum itidem Dei corpus atque animal. Cf. Lipsii Physiol. Stoic. I, 6. sq., qui rem

gnitudo ſua illi redditur, qua nihil maius excogitari poteſt, ſi ſolus eſt omnia, opus ſuum et extra et intra tenet. Quid ergo intereſt inter naturam Dei
13 et noſtram? Noſtri melior pars animus eſt: in illo nulla pars extra animum. Totus ratio eſt, quum interim tantus error mortalia teneat, ut hoc, quo neque formoſius eſt quidquam, nec diſpoſitius, nec in propoſito conſtantius, exiſtiment homines fortuitum et caſu volubile, ideoque tumultuoſum inter fulmina, nubes, tempeſtates, et cetera quibus terrae ac terris vicina pulſantur. Nec haec intra vulgum dementia eſt, ſapientiam quoque profeſſos con-
14 tigit. Sunt qui putent, ſibi ipſis animum eſſe, et quidem providum ac diſpenſantem ſingula, et ſua, et aliena: hoc autem univerſum, in quo nos quoque ſumus, expers eſſe conſilii, et aut ferri temeritate quadam, aut natura neſciente quid faciat. Quam utile exiſtimas iſta cognoſcere, et rebus terminos ponere? quantum Deus poſſit: materiam ipſe ſibi formet, an data utatur? utrum idea materiae prius

rem acutius tractavit quam Tiedemann. Syſt. der ſtoiſch. Philoſ. II. p. 166. ſq. et Geiſt der ſpecul. Phil. II. p. 541. ſq. Similia docuit Pythagoras, Cic. de Nat. Deor. I, 11. et Empedocles, cf. Sturzii Empedocles p. 256 ſqq.

13. *ut hoc* coelum, totumque mundum una cum deo, a quo regitur. *Tumultuoſum* nullum tenens ordinem, confuſum, omnique conſilio privatum. *Nec haec — contigit.* Cogitaſſe videtur Seneca de Anaxagorae ὁμοιομερείαις, atque de Leucippi, Democriti et Epicuri atomis. Vocamus hos cum Stratone lampſaceno (Cic. Acad. IV, 121. p. 217 ed. Goerenz.). Cf. Lipſii Phyſiol. Stoic. I, 5.

14. His quaeſtionibus ſane gravibus ſaepe cruciatos eſſe philoſophos inde a primis philoſophandi temporibus usque ad noſtram aetatem, res eſt notiſſima. *Materiam — utatur.* Omnes fere antiquitatis philoſophi aeternitatem materiae ſtatuebant, ex qua

prius ſuperveniat, an materia ideae? Deus quidquid 15
vult efficiat, an in multis rebus illum tractanda deſtituant: et a magno artifice prave formentur multa, non quia ceſſat ars, ſed quia id in quo exercetur, ſaepe inobſequens arti eſt? — Haec inſpicere, haec diſcere, his incubare, nonne tranſilire eſt mortalitatem ſuam, et in meliorem transſcribi ſortem? Quid tibi, inquis, iſta proderunt? Si nihil aliud, hoc certe ſciam, [m] omnia anguſta eſſe, menſus Deum. Sed haec deinde.

CAPUT

m. *omnia anguſta eſſe, menſus Deum.* Sic egregie boni codd., quum alii vel omnino τὰ' *menſus Deum* omittant, vel *anguſta eſſe verſus Deum* praeſtent. Gronovius docuit, *menſus*, *metiri* ex verbis eſſe, quibus Annaei Seneca et Lucanus delectati ſint. Cf. de benef. II, 16, 1. Nat. Qu. IV. praef. §. 13 etc.

qua Deus mundum fecerit. Senecae tamen tempore fuiſſe quoque videntur, qui materiam a Deo formatam eſſe ſtatuerent. Cf. Bruckeri Hiſtor. Phil. I p. 939. Fortaſſe cogitavit noſter de orientali philoſophia, quam in Aegypto et Aſia cognoſſe poterat. Emanavit illa quidem materia, ſecundum eam, ex Deo, Ormuzio, fonte originario omnis lucis. *utrum idea — ideae.* Haec ad Platonis dogma de ideis ſpectare patet. Quaeritur autem, utrum ideae hae extra Dei intellectum fuerint, ad quas tamquam ad exemplaria aeterna materiae formam dederit, ſubſtantiaene an actiones intellectus divini fuerint (cf. Epiſt. 58. 65. Lipſii Phyſiol. Stoic. II, 3.), an ipſae intellectui ſ. menti Dei ut notiones adfuerint, formae per ſe ſubſiſtentes et agentes in materiam, ut ſigillum in ceram ſolet (cf. Tiedemann Geiſt der ſpecul. Philoſ. II. p. 89 ſq. poſt Brucker. I. p. 695. ſq.).

15. *Deus - arti eſt?* Et haec quaeſtio ad dogma de materia eiusque aeternitate ſpectat. Si enim materia aeterna eſt, Deo in multis rebus reſiſtat neceſſe eſt; ſin vero a Deo ipſo creata creditur, ex ea, quidquid Deo placuerit, creari poterit. *menſus Deum,* h. e. contemplatus naturam et opera Dei: quum Deum, inquit auctor, conſideravero et aeſtimavero. Lucanus VIII, 527 Metiri ſua regna decet viresque fateri etc. Gron.

CAPUT I.

Nunc ad propoſitum veniam opus. Audi quid de *Ignibus* philoſophia velit, quos aër transverſos agit. Magna vi illos excuti argumentum eſt, quod obliqui feruntur, et praerapida celeritate. Apparet illos non ire, ſed proiici. Ignium multae variaeque facies ſunt. Ariſtoteles quoddam genus illorum Capram vocat. Si me interrogaveris, quare? prior mihi rationem reddas oportet, quare Hoedi vocen-
2 tur. Si autem, quod commodiſſimum eſt, convenerit

De ignibus et in coelo viſis. 1. *Ignes*, quorum in phyſiologia et theologia Stoae magna pars eſt, ordinem rerum dicendarum incipiunt. Ignea enim eſt Dei natura, quoniam ſubtiliſſimum et efficaciſſimum ignis elementum eſt: quare ſummum locum obtinet, et in rebus creandis maxime valuit et adhuc valet. Ceterum Ariſtot. librum Meteorol. I, 4 ſqq. noſtro ob oculos verſatum fuiſſe apparet comparanti. Eius ordinem ſequutus eſt. *Philoſophia*, ſenſu ſcholae ionicae, i. e. phyſica. *Magna vi illos excuti* etc. Ariſtoteles l. l. appellat ἐκθλίβεσθαι, quod comparat cum nucleis ex digitis excuti ſolitis, ὥσπερ οἱ ἐκ τῶν δακτύλων πυρῆνες. *obliqui feruntur.* λοξὴν φορὰν appellat Ariſtoteles, qui putat, hoc plerumque fieri, ideo quod duplici impetu prematur ignis, violentia quidem deorſum, natura autem ſurſum. Adſcribit iis quoque velocitatem, iis ſimilem, quae a nobis proiiciuntur (τοῖς ὑφ' ἡμῶν ῥιπτουμένοις). *Capram,* αἶγα. *Hoedi,* ἔριφοι, duae ſtellae Aurigae. Vocantur pluviales. Arat. Phaenom. 678 ſq. Noli de meteoris intelligere.

2. Recte obſervat Muretus, non Ariſtotelem illius appellationis auctorem fuiſſe, ſed vulgo ita genus illorum fuiſſe capram vocatum. Ariſtot. enim l. l. ait: καὶ οἱ καλέμενοι ὑπό τινων δαλοὶ καὶ αἶγες. Cauſam autem, cur caprae vocentur, hanc eſſe aiunt, quod in caprarum morem quaſi barbulas quasdam pendentes habeant, vel quia ſaltant et locum laſcive mutant, ut caprae. Praeſtat prior: vocatur enim capra,

nerit inter nos, ne alter alterum interroget: [a] quid dicit ille? reſponde. ſatius erit de re ipſa quaerere, quam mirari, quid ita Ariſtoteles globum ignis appellaverit Capram. Talis fuit forma eius, qui, bellum adverſus Perſeum Paullo gerente, lunari magnitudine, apparuit. Nos quoque vidimus non ſemel flammam ingentis [b] pilae ſpecie, quae tamen in ipſo curſu ſuo diſſipata eſt. Vidimus circa divi 3
Auguſti exceſſum ſimile prodigium: vidimus quum de

a. *quid dicit ille? reſponde.* Sic mſſ. Fortunati dabant, habetque Eraſmi editio. Concinunt plerique codd. ap. Grut. qui *erit*, non quod Fortun. *erat*, praeſtant. Olim cuſi, ait Grut., amplius, *Quid dicit illum reſpondere non poſſe* etc. Muretus tamen omiſit τὸ· *reſponde.* Sed non video, cur codd. poſtponam huic coniecturae.

b. *pilae.* Sic Eraſmus et palat. tert. ap. Grut.: at reliqui non agnoſcunt verbum *pilae*, habentque tantum *flammam ingenti ſpecie.* Senſus tamen docet, τὸ· *pilae* neceſſarium eſſe.

capra, ſi quaſi ſcintillas effundat, ὅταν μὲν ἀποσπινθηρίζῃ ait Ariſtot. l. l., unde verbum ἀποσπινθηρίζω Lexicis addas. *Lunari magnitudine.* Livius 43, 13 narrat, quod Lipſium fugit, hoc bello facem in coelo conſpectam eſſe, ſed de lunari magnitudine ſilet. Defectus lunae, qui eodem fere tempore accidit, cf. Liv. 44, 37, huc trahi nequit. Quae autem Iulius Obſequens habet, hoc bello: *Lavinii fax ardens in coelo viſa*, manifeſto e Livio ſunt hauſta.

3. *circa divi Auguſti exceſſum.* Infra VII, 17 et Cometam eo tempore apparuiſſe ait. Nam utrumque ſimul fieri potuit. *de Seiano actum eſt.* In Senatu mors ei decreta. Lipſius. Narrat Dio Caſſ. 58, 10 et 11. *mundus* i. deus, mens mundi. Lucilius itaque epicureus fuit. Stoae enim placuiſſe dogma de providentia Dei notum eſt. Cic. de N. D. II, 30. M. Antonin. VI, 44. *Erit aliud — tempus.* Attigit infra II, 32. Uberius expoſuit haec in libello de providentia, quem Vol. I. exhibuimus. Haud dubie in alio etiam opere nunc deperdito, Magnis moralibus, de hac quaeſtione uberius expoſuerat.

de Seiano actum eſt: nec Germanici mors ſine denuntiatione tali fuit. Dices mihi: Ergo tu in tantis erroribus es, ut exiſtimes Deos [c] mortium ſigna praemittere, et quidquam eſſe in terris tam magnum, quod perire mundus ſciat? Erit aliud iſti rei tempus. Videbimus, an certus omnium rerum ordo ducatur, et alia aliis ita complexa ſint, ut quod antecedit,
4 aut cauſa ſit ſequentium, aut ſignum. Videbimus, an diis humana ſint curae; an ſeries ipſa, quid factura ſit, certis rerum notis nuntiet. Interim illud exiſtimo, huiusmodi ignes exſiſtere, aëre vehementius trito, quum inclinatio eius in alteram partem facta eſt, et non ceſſit, ſed [d] intra ſe pugnavit. Ex

c. *mortium.* Sic boni codd. ap. Grut. Sed Matthaeus Fortunatius, pannonius, qui in editione veneta ap. Aldum anni 1522. 4. curanda hos Senecae Nat. Qu. libros ad codd. mſſ. caſtigavit, tradit ſuos codd. mſſ. (haud dubie e Biblioth. S. Marci Venetiis, nam deſcriptio accurata codd., quibus utebantur tunc temporis, plerumque deſideratur) habere *motuum.* Sed vulgatam lectionem eſſe retinendam per ſe patet. Varietas orta eſſe videtur, quod numerus plural. *mortes, mortium* raro occurrit. Exemplo tamen ſit Cic. Tuſc. 1, 48. Senec. de Clement. 1, 18, 3. o hominem mille mortibus dignum! etc.

d. *intra ſe pugnavit.* Ita legi voluit e ſuis codd. mſſ. Pincianus. *Inter ſe p.* Eraſm. Manutii editio e codice Gruteri, qui archaiſmi, quo laborabat, amore lectionem colon. mſſ. *interpugnavit* praetulit. Sed *intra ſe p.* praeſtat, ſenſu docente: nam inclinatione in alteram partem facta haud dubie pugna duarum partium inter ſe ceſſavit, durante tamen illa fermentatione interna, de qua ſermo eſt. Mox *ſtrictus eſt* boni codd. habent: alii mutatione facili *frictus eſt*, praeferentibus Eraſmo et Fortunato: uſu tamen loquendi non conſentiente. *Minora lumina* omnes codd. mſſ. exhibent, praeter unum apud Grut., qui habet *miciora.* Illis tamen minoribus Ariſtoteles, a quo noſter h. l. totus pendet, aperte favet. cf. §. 8.

4. *series rerum* ſ. fatorum, II, 32, 4. *Interim illud exiſtimo* etc. Eſt Ariſtotelis (de Coelo II, 7. Meteorol. I, 4) per omnia ſubſequentia tempora propagata ſententia: in qua talis etiam quae nunc regnat ſententia de igne libero et vincto, qui affinitatis quam vocant

Ex hac vexatione naſcuntur trabes, et globi, et faces, et ardores. At quum levius colliſus, et, ut ita dicam, ſtrictus eſt, minora lumina excutiuntur, *crinemque volantia ſidera ducunt.* Tunc ignes te- 5
nuiſſimi iter exile deſignant, et coelo producunt. Ideo nulla ſine huiusmodi ſpectaculis nox eſt; non enim opus eſt ad efficienda iſta magno aëris motu. Denique, ut breviter dicam, eadem ratione fiunt iſta, qua fulmina, ſed vi minore. Quemadmodum nubes mediocriter colliſae, fulgurationes efficiunt; [e] majore impetu pulſae, fulmina. Ariſtoteles eius- 6
modi rationem reddit: „Varia et multa terrarum orbis exſpirat, quaedam humida, quaedam ſicca, quaedam [f] algentia, quaedam concipiendis ignibus idonea.“ — Nec mirum eſt, ſi terrae omnis gene-
ris

e. *maiore impetu pulſae, fulmina.* Eraſmus habet *impulſae fulmina. Sic quanto illas minus preſſeris, tanto leviora fulmina emittunt.* Conſentit unus Gruteri codex, cuius tamen plurimi, ſicut Pinciani omnes, noſtram lectionem tam concinniorem, quam Seneca digniorem exhibent. Voces illas iam Muretus veteris libri nixus auctoritate deleverat.

f. *algentia.* Mureto debetur haec lectio, qui in ſuo codice *alentia* repertum recte mutavit in *algentia*, Ariſtotelem Meteorol. I, 4 ſequutus, ubi eſt: *συνιέναι καὶ ψύχεσθαι τὴν ὑγροτέραν ἀναθυμίασιν.* Eraſmus: *calentia.*

vocant lege motus in conſpectum ſenſumque noſtrum venit, manifeſto inerat, latebatque: quippe qua non omnis colliſionis ſ. attritus effectus reiicitur. Cf. Lichtenberg ad Erxleben. Elementa Phyſ. §. 494. et Klügelii Encyclop. II. p. 386 ſq. ed. 2. *crinemque — ducunt.* Virg. Aen. V, 528. Sunt ſtellae cadentes, *ἀςέρες διαθέοντες, διάττοντες, αἱ διαδρομαὶ*, ſ. *ἀπόῤῥοιαι τῶν ἄςρων*, ſ. ſimpliciter, *οἱ ἀςέρες*: deſcribit Virgil. Ge. I, 365 ſq. not.

6. *Ariſtoteles* Meteorol. I, 4 ubi res ſic exponitur, verba tamen eadem non habentur. Recte obſervat Muretus: *Ἀτμίδα* exhalationes humidas atque algentia, *ἀναθυμίασιν* ſiccam et igneam vocari: quamquam Ariſtoteles, qua eſt conciſa claritate,

 ubi

ris et varia evaporatio eſt: quum in coelo quoque
non unus appareat color rerum, ſed acrior ſit cani-
culae rubor, Martis remiſſior, Iovis nullus, in lu-
7 cem puram nitore perducto. Neceſſe eſt ergo in
magna copia corpuſculorum, quae terrae eiectant,
et in ſuperiorem agunt partem, aliqua in nubes per-
venire alimenta ignium, quae non tantum colliſa
poſſint ardere, ſed etiam afflata radiis ſolis. Nam
apud nos quoque, [g] ſtramenta ſulphure aſperſa,
8 ignem ex intervallo trahunt. Veri ergo ſimile eſt,
talem materiam intra nubes congregatam facile ſuc-
cendi, et maiores minoresve ignes exſiſtere, prout
illis fuit plus aut minus virium. Illud enim ſtultiſ-
ſimum eſt exiſtimare, aut ſtellas decidere, aut tranſi-
lire, aut aliquid illis auferri et abradi: nam ſi hoc
9 fuiſſet, iam defuiſſent. Nulla enim nox eſt, qua non
plurimae ire, et in diverſum videantur abduci. At-
qui,

g. *ſtramenta.* Sic Fortunati et Gruteri codd. et Eraſmus. Fortunatus reperit in editione, fortaſſe Neapolit., *fragmenta.* Emendationem eius *ſarmenta* recepit Manutius in ed. venet. anni 1522. Obſopoeus invenit in cod. Memmii *ramenta.* Utrumque habere locum poteſt, nam et ſtramen-

ubi quidem eius opera non corrupta ſunt iniuria ſitus temporisque, rem ſic ipſe expoſuit. Cf. Schneideri Eclog. phyſ. p. 233 ſq. not.

7. *alimenta ignium coeleſtium:* nam ita Stoici (ſtatuebant) ſidera et ſtellas vaporibus ali. In Phyſiol. II diſſertat. 14. Lipſius. *Nam apud nos — trahunt.* Idem obſervat Galenus quoque De temperamentis III. p. 81. ed. baſ., quem locum adduxit Schneider. in Eclogis phyſ. p. 155.

8. *Illud enim — defuiſſent.* Errorem hunc, putidum quidem, antiquiſſimis tamen temporibus atque omni ſcientia deſtitutis oriundum, paene omnes nationes pervaſiſſe et tenuiſſe docent praeter alia earum linguae, aliae aliis hac in re exprimenda ſtultiores. Non ſolum

qui, quo ſolent, quaeque inveniuntur loco: magnitudo ſua ſingulis conſtat. Sequitur ergo, ut infra illas iſta naſcantur, et cito intercidant, quia ſine fundamento ſunt et ſede certa. Quare ergo etiam non interdiu transferuntur? Quid, ſi dicam ſtellas 10
interdiu non eſſe, quia non apparent? Quemadmodum illae latent, et ſolis fulgore obumbrantur: ſic faces quoque transcurrunt etiam interdiu, ſed abscondit eas diurni luminis claritas. Si quando tamen tanta vis emicuit, ut etiam adverſus diem vindicare ſibi ſuum fulgorem poſſint, apparent. Noſtra 11
certe aetas non ſemel vidit diurnas faces, alias ab oriente in occidentem verſas, alias ab occaſu in ortum. Argumentum tempeſtatis nautae putant, quum multae transvolant ſtellae. [h] quod ſi ſignum

ſtramentum et ramentum ſulphuratum occurrit. Plurimos codd. ſequor. h. *quod ſi ſignum ventorum eſt, ibi eſt, ubi venti ſunt.* Sic Obſopoeus in cod. Memmii invenit. Eraſmus et codd. ap. Grut. habent: *quodſi ſignum ventorum eſt, ibi venti ſunt.* Clarius haud dubie eſt prius, ut locus denotetur, ubi faces fiant. Sic cap. 2. §. 5: quod argumentum eſt, intra eam partem coeli has fieri coronas, intra quam venti quoque ſolent.

lum ſtellae cadere, percurrere, emungi, ſed etiam abradi illis quaedam et auferri dicuntur. Cf. Cerda ad Virgil. Ge. I, 365.

11. *Argumentum tempeſtatis nautae putant* etc. Eſſe has quidem obſervationes, quae prodigiorum loco ab antiquis habebantur, electricae materiae adſcribendas, nunc ſatis conſtat. Rem attigit Plutarch. Plac. Phil. II, 18 (To. XII p. 405 ed. Hutten.). De *Polluce et Caſtore* celebrata ab omnibus fere poetis et mythographis fabula. Vide Plin. N. H. II, 37 notante Mureto. Fabula haec e myſteriis ſamothraciis, fortaſſe a navigatoribus et in eorum uſum conſtitutis deducenda eſſe videtur, in quibus Dii magni ſ. Cabiri ſ. Dioscuri vocitati ſunt: quos quidem poſtea neſcio quis error cum Polluce et Caſtore, Ledae et Iovis filiis ſ. Tyndaridis confudit, quos et ipſos Dioscu-

ros

ventorum eſt, ibi eſt, ubi venti ſunt, id eſt, in aëre, qui medius inter lunam et terram eſt. In magna tempeſtate apparent quaſi ſtellae velo inſidentes. Adiuvari ſe tunc periclitantes exiſtimant Pollucis et
12 Caſtoris numine. Cauſa autem melioris ſpei eſt, quod iam apparet frangi tempeſtatem, et deſinere ventos. [i] Aliquando feruntur ignes, non ſedent. Gylippo Syracuſas petenti, viſa eſt ſtella ſuper ipſam lanceam conſtitiſſe. In Romanorum caſtris viſa ſunt ardere pila, ignibus ſcilicet in illa delapſis: qui ſaepe,

i. *Aliquando feruntur ignes, non ſedent.* Omnium codd. et edd. lectio eſt, praeter Caſauboni codicem, qui habebat: *Alioquin ferrentur ignes, non ſederent,* et britannicum Gronovii, *aliquando feruntur ignes vel aliquando non ſedent.* Quod verum puto, ait Gronov., et vulgato ſcitius eſt. Significat levem motum et medium aliquod inter ferri et ſedere: quod potius dicendo quid non ſit, quam quid ſit, explicare ſe poſſe indicat Seneca. Equidem Gronovio non adſentior vulgatum tenens. Senecam enim illam ſubtilitatem hic non ſectari puto, ſed de iis ignibus electricis, quos hodie vocamus, loqui, qui non nocent et flammarum modo apparent, corpora ſtringendo, nullumque ſonitum edendo. Hi quidem feruntur, non ſedent, ut ignis quem nos vocamus St. Elmii (Sanctae Helenae), qui ſedet.

ros vocatos fuiſſe apparet, et a Neptuno poteſtatem accepiſſe, navigantibus et naufragis ſaluti eſſe. Hinc lucida eorum ſidera ap. Horat. Carm. I, 3, 2, ubi vid. Mitſcherl., nobilitata ſunt. Cf. Hemſterhuſii copioſiſſimam notam ad Lucian. II. p. 331 ſq. bip. De re vid. Gehlers phyſ. Wörterbuch ſub voc. Wetterlicht.

12. *Gylippo.* Res accidit ol. 91, 3 bello peloponnes. Athenienſibus auctore Alcibiade Syracuſas oppugnantibus. Gylippus Lacedaemonius tunc Syracuſanis ſuppetias tulit. cf. Thucyd. VI, 104. Plut. Niciae vit. Exempla huius rei ſaepe memorantur apud antiquos: collegit quaedam Schneider Eclog. phyſ. c. 13 fin. p. 252 ſq. not. Parum abfuit Seneca a doctrina recentioris aevi, quae eſt de electricitate quam vocamus; in nonnullis corporibus veteres hanc materiam electricam obſervaverant, ignorantes eius vim totam naturam pervadere.

ſaepe, fulminum more, animalia ferire ſolent et arbuſta. Sed ſi minore vi mittuntur, defluunt tantum 13
et inſident, non feriunt, nec vulnerant. Alii inter nubes eliduntur, alii ſereno, ſi aër ad exprimendum ignem aptus fuit. Nam ſereno quoque coelo aliquando tonat, ex eadem cauſa, qua nubilo, aëre inter ſe colliſo. Qui etiamſi eſt lucidior ac ſiccior, coire tamen et facere corpora quaedam ſimilia nubibus poteſt, quae percuſſa reddant ſonum. Quan- 14
doque igitur fiunt trabes, quandoque clypei, et vaſtorum imagines ignium, ubi in talem materiam incidit ſimilis cauſa, ſed maior.

II. Videamus nunc, quemadmodum fiat is fulgor, qui ſidera circumnectit. Memoriae proditum eſt, quo die divus Auguſtus urbem, ex Apollonia reverſus, intravit, circa ſolem viſum coloris varii circulum, qualis eſſe in arcu ſolet: hunc [a] Graeci *Halo* vocant, nos dicere Coronam aptiſſime poſſumus.

a. *Graeci.* Britannicus Gronovii codex: *Grati.* Videtur voluiſſe, *Graii.* Gron. Mox *aquam discedere* ab uno cod. palat. et edd. ſuffultum in *recedere* correctum ivit Pincian., propter ſtatim ſequens. Sed quidni variare potuit Seneca? Alii codd. concinunt, qui exhibent *deſcendere.* Τὸ *fieri*, quod continuo habetur, omittunt multi.

C. 2. De circulo circa ſolem, ſ. de coronis.

1. *Auguſtus* — *Apollonia* — in qua urbe Epiri proavunculi Iulii Caeſaris iuſſu literarum ſtudiis ſimul et rei militari diſcendae operam dabat eo tempore, quum a. u. 709 ille interficeretur. Sex menſibus ibi commoratus Romam reverſus eſt a. u. 710. Cf. Sueton. Octav. 18. Appian. Bell. Civ. III, 9. Prodigium hoc a Plin. N. H. 2, 28. Vellej. 2, 59, 6 not. memoratur. *hunc — vocant* ἅλω, e. c. Ariſtot. Meteorol. III, 2, ubi explicat, ſecundum Pythagoreos (Stob. Ecl. I, 29 p. 578 Heer.), ut ſit refractio viſus (*ἡ ἀνάκλασις τῆς ὄψεως*). Noſtri tamen phyſici melius derivant a ſolis, lunae etc. reflectione radiorum

mus. Quemadmodum fieri dicatur, exponam.
2 Quum in piſcinam lapis miſſus eſt, videmus in multos orbes aquam discedere, et fieri primum anguſtiſſimum orbem, deinde latiorem, ac deinde alios maiores, donec evaneſcat impetus, et in planitiem immotarum aquarum ſolvatur. Tale quiddam cogitemus fieri etiam in aëre. quum ſpiſſior factus, plagam ſentire poteſt; lux ſolis aut lunae vel cuiuslibet ſideris incurrens recedere illum in circulos cogit. Nam humor, et aër, et omne quod ex ictu formam accipit, in talem habitum impellitur, qua-
3 lis eſt eius quod impellit. Omne autem lumen rotundum eſt: ergo et aër [b] in hunc modum, percuſſus lumine, exibit. Ob hoc tales ſplendores Graeci Areas vocavere, quia fere terendis frugibus loca deſtinata ſunt rotunda. Non eſt autem quod exiſtimemus, iſtas, ſive areae, ſive coronae ſint, in vi-

b. *in hunc modum, percuſſus lumine, exibit.* Noſtra interpunctio nec poſcit nec admittit Gruteri emendationem: *hunc modum percuſſus lumine exhibet.* Invenerat in duobus palat. codd. *exhibet* et *exibet,* ſine praepoſitione. Colon. cod. habebat: *percuſſus lumine hunc modum exhibet.* Librariorum oſcitantiae hae varietates ſunt tribuendae.

rum in atmoſphaera terrae. Ceterum Stephanus, Geſnero in Theſ. L. L. approbante et Schellero ſequace, ex *halo* male fecit ſubſtantivum latinum *halo, halonis,* quamquam *halo* graecus ſit accuſat. ἅλω, ab ἅλως. — Similia his, quae noſter hic attulit, docebat Strato ap. Stob. Eclog. I, 29 p. 578 Heer., in explicatione cometae. Quam vero Seneca tuetur explicationem, a Stoicis accepiſſe videtur, reiecta Ariſtotelica Meteorol. III, 3.

3. *ob hoc — rotunda.* Uſus hic areae fruges ſub dio terendi ſaepe occurrit ap. Scriptt. R. Ruſt. e. c. Caton. 91. 129. Varron. I, 51 ſq. Morem autem hunc etiamnunc Hiſpanos, Luſitanos etc., incolas tractuum meridionalium tenere conſtat. Cf. Virg. Ge. I, 178 ibiq. Heyn. et Voſſ.

vicinia ſiderum fieri. Plurimum enim abſunt, quamvis [c] tangere ea et coronare videantur. Non longe 4
a terra fit talis effigies, quam viſus noſter ſolita imbecillitate deceptus, circa ipſum ſidus putat poſitam. In vicinia autem ſolis et ſtellarum nihil tale poteſt fieri, quia illic aether tenuis eſt. Nam formae craſſis demum ſpiſſisque corporibus imprimi ſolent: in ſubtilibus non habent ubi conſiſtant, aut haereant. In balneis quoque circa lucernam tale quiddam adſpici ſolet, ob aëris denſi obſcuritatem: frequentiſſime autem auſtro, quum coelum maxime grave et ſpiſſum eſt. Nonnunquam paulatim diluuntur et de- 5
ſinunt, nonnunquam ab aliqua parte rumpuntur: et inde ventum nautici exſpectant, unde contextus coronae perit. Si enim a ſeptemtrione diſceſſerit, Aquilo erit: ſi ab occidente, Favonius. Quod argumentum eſt, [d] intra eam partem coeli has fieri coronas, intra quam venti quoque ſolent. Superiora autem non habent coronas, quia ne ventos quidem. His argumentis et illud adiice, nunquam 6
coro-

c. *tangere.* Sic Gruter. in duobus ſuis codd. et Pincianus in omnibus ſuis invenit, et haud dubie vulgato *cingere* praeſtat: evitatur quoque tautologia.

d. *intra — intra.* Haec Pinciani coniecturae debentur, qui τὰ· *inter — inter* codd. ſic mutanda cenſuit: uti praecedens: *Si enim a ſept.*, ubi codd. habebant *Si autem.*

4. *In balneis — ſpiſſum eſt.* Obſervabat hoc quoque atque explicatum ibat Ariſtotel. Meteor. III, 4 ex refractione viſus (τῇ ἀνακλάσει τῆς ὄψεως ſ. τῇ ἀνακλωμένῃ ὄψει). cf. Schneideri Eclog. phyſ. Animadv. p. 243.

5. *Nonnumquam — rumpuntur.* Illud Ariſtot. Meteor. III, 3 vocat μαραίνεσθαι, μάρανσις, hoc διασπᾶσθαι, qui etiam eadem, quae hic Seneca, et ob easdem cauſas ſignificari docet. Muretus.

6. *His argumentis — aſpici.* Similiter Ariſtoteles l. l., qui ait πνεύματος γὰρ ὄντος οὐκ εἶναι στάσιν φανεράν.

coronam colligi, nisi stabili aëre [e] et pigro vento. Aliter non solet adspici. Nam qui stat aër, impelli et deduci, et in aliquam faciem fingi potest. Is autem qui fluit, ne feritur quidem lumine. Non enim formatur, nec resistit: quia prima quaeque pars eius
7 dissipatur. Nunquam ergo ullum sidus talem sibi effigiem circumdabit, nisi quum aër erit densus atque immotus, et ob hoc custodiens incidentem in se rotundi lineam luminis: nec sine causa. Repete enim exemplum, quod paulo ante proposui. Lapillus in piscinam aut lacum et aliquam alligatam aquam missus, circulos facit innumerabiles: [f] at hoc idem non facit in flumine. Quare? quia omnem
8 figuram fugiens aqua disturbat. Idem ergo in aëre evenit, ut ille qui manet, possit figurari, at ille qui rapitur et currit, non det sui potestatem, et omnem ictum venientemque formam exturbet. Hae, de quibus dixi, coronae quum dilapsae sunt aequaliter, et in semetipsis evanuerint, significatur aëris quies: [g] est omnium tranquillitas, et tunc aquam exspecta.

Quum

e. *et pigro vento* omnes codd. et edd. praeter Mureti ed. habent.

f. *at hoc:* sensu et codd. nonnullis poscentibus, Gruteroque adstipulante rescripsi. Olim: *et hoc.* g. *est omnium tranquillitas, et tunc aquam exspecta.* Sic restitui, nexu sen-

6. *Is autem — lumine.* Haud scio an nemini satis recte haec dicta esse videantur. Nubes enim vel maxime a vento agitatae, ideoque fluentes quin lumine feriantur atque colorentur, nemo dubitabit. Quid, quod sine eo ne conspici quidem possint, quod Aristoteles quoque De Anima II, 7 egregie observavit.

7. *Lapillus — innumerabiles.* Hoc ipso exemplo in simili re usus iam fuerat Vitruv. V, 3 et alii.

8. *Hae — exspecta.* Tres coronarum modos describit noster, auctore Aristot. Meteorol. III, 3 init. διὸ καὶ σημεῖον

Quum ab una parte cesserunt, illinc ventus est un- 9
de finduntur. Si ruptae pluribus locis sunt, tempestas fit. Quare id accidat, ex his quae iam exposui, intelligi potest. Nam si facies universa subsedit, apparet temperatum esse aëra, et sic placidum. Si ab una parte intercisa est, apparet inde, aëra incumbere, et ideo illa regio ventum dabit. At quum undique et concerpta et lacerata est, manifestum est a pluribus partibus in illam impetum fieri, et inquietum aëra hinc atque illinc assilire. Itaque 10
ex hac inconstantia coeli tam multa tentantis, et undique laborantis, [h] futura tempestas ventorum plu-

sententiarum et Aristotel. Meteorol. III, 3, quem exprimit noster, postulantibus. Tres autem coronarum status describit: vel dilacerantur, vel paulatim diluuntur, vel perpetuum suum tenorem custodiunt. Haec postrema pervicax crassae nubis densitas aquam praenuntiat. Olim: *aeris quies et otium et tranquillitas. et tunc aquam exspecta.* in quibus verbis tum tautologiam tum defectum facile deprehendas. Fortunatus invenit in codd. *quies et omnium tranq. et tunc a. e.* nullo tamen sensu idoneo. Quare Muretus postrema *et tunc aquam exspecta* e textu eiecit, quae Erasmus iam in ora pro supervacuis declaraverat. Sed neque eiicienda neque supervacua esse, Aristotelis locus docet. Unicae literae mutationem mihi permisi, ut loco sanitatem redderem, *et* mutando in *est*. Tunc sensus est: interdum tamen *est omnium* coronarum tranquillitas, *et tunc* etc. Sic non raro τὸ *si* omittitur, inpr. ap. oratores, e. c. Cic. pro Sext. c. 42. quanquam ibi elatior regnat oratio. Mox *unde finduntur* Fortunati est certa emendatio, ab Erasmo et Manutio in contextum admissa. Omnes codd. habent: *funduntur nubes.*

h. *futura tempestas ventorum plurium apparet.* Sic Erasmus et codd. At Muretus finxerat: *f. t. ventorum proelium apparet.*

σημεῖον ἡ μὲν σύστασις ὕδατός ἐστιν· αἱ μέντοι διασπάσεις ἢ μαράνσεις, αὗται μὲν εὐδιῶν, αἱ δὲ διασπάσεις πνεύματος· ἐὰν μὲν γὰρ μήτε καταμαρανθῇ, μήτε διασπασθῇ, ἀλλ' ἐαθῇ τὴν φύσιν ἀπολαμβάνειν ἑαυτῆς, ὕδατος εἰκότως σημεῖόν ἐστι. *Est omnium* i. e. interdum est *omnium* coronarum *tranquillitas*, σύστασις.

plurium apparet. Hae coronae noctibus ſere circa lunam et alias ſtellas notantur, interdiu raro: adeo ut quidam ex Graecis negaverint eas omnino fieri, quum illos hiſtoriae coarguant. Cauſa autem raritatis haec eſt, quod ſolis fortius lumen eſt, et aër ipſe agitatus ab illo, calefactusque, ſolutior eſt: lunae autem inertior vis eſt, et [i] ideo quia facilis
11 a circumpoſito aëre facilius ſustinetur: aeque ſidera cetera infirma ſunt, nec perrumpere aëra vi ſua poſſunt. Excipitur itaque illorum imago, et in materia ſolidiore ac minus cedente verſatur. Debet enim aër nec tam ſpiſſus eſſe, ut excludat ac ſubmoveat a ſe lumen immiſſum, nec tam tenuis et ſolutus, ut nullam venientibus radiis moram praebeat. Haec noctibus temperatura contingit, quum ſidera collectum aëra luce levi non pugnaciter nec aſpere feriunt, ſpiſſioremqne, quam ſolet eſſe interdiu, inficiunt.

III. At contra Arcus in nocte non fit, niſi admodum raro, quia luna non habet tantum virium, ut

i. *et ideo quia facilis a circumpoſito.* Omnium codd. lectio eſt. Fortunatus tamen ex ingenio τὰ· *quia facilis* eiecit, ut gloſſema imperiti hominis particulam *ideo* interpretantis, quum, recte Grutero notante, nihilominus non quia facilis, ſed *quia incertior eſt*, apponendum eſſet. Mox *aeque ſidera* optimi dant codd. et Ariſtoteles, quem noſter ſequitur, firmat: non, *quod ſidera*, quod Muretus dedit. Eraſmus: *eo quod ſidera,* codd. aliquot conſentientibus.

10. *Hae coronae* etc. Etiam in his Ariſtotelem l. l. expreſſit. Quinam tamen illi *Graeci* auctores ſint, qui coronas omnino interdiu fieri negaverint, aeque ignoramus ac hiſtorias, quibus coarguantur.

C. 3. De Iride, ſeu arcu coeleſti, et quomodo fiat? 1. *At contra Arcus — perſtrictae.* Sequitur noſter Ariſtot. Meteorol. III, 2, qui ait antiquos, fortaſſe Democritum et ſimiles, putaſſe, Iridem ſ. Arcum a Luna numquam

ut nubes transeat, et illis colorem ſuffundat, qualem accipiunt ſole perſtrictae. Sic enim formam arcus discoloris efficiunt: quia aliae partes in nubibus tumidiores ſunt, aliae ſubmiſſiores: quaedam craſſiores, quam ut ſolem transmittant; aliae imbecilliores, quam ut excludant. Haec inaequalitas 2
alternis lucem umbramque permiſcet, et exprimit illam mirabilem arcus varietatem. Altera cauſa eiuscemodi arcus redditur. Videmus, quum fiſtula aliquo loco rupta eſt, aquam per tenue foramen elidi: quae ſparſa contra ſolem oblique poſitum, faciem arcus repraeſentat. Idem videbis accidere, ſi quando volueris obſervare fullonem: quum os aqua implevit, et veſtimenta [a] ridiculis diducta leviter aſpergit, apparet varios edi colores in illo aëre

a. *ridiculis*. Sic Muretus e codice ſuo, unde Gronov. *rediculis*. Eraſmus *tendiculis*, quocum conſentit unus palat. at reliquï duo et omnes Pincian. *et veſt. credideris diducta*, unde Pincian. legendum arbitratus eſt, *craticulis* ſ. *clatriculis*. Sed *ridiculis* praeferam, quo machinam illam notam, *le chaſſis*, *Tuchrähme*, ſive uncinos ferreos huius machinae, *les clavières*, expreſſit.

quam fieri: ortum tamen negari non poſſe, quamquam rarum, quoniam in tenebris lateant colores. In plenilunio debent fieri, ideoque uno menſis die, ſi forte fiant, et tunc aut oriente aut occidente. Quapropter addit in annis ſupra quinquaginta bis comperimus ſolum. — Primam hanc cauſam Metrodoro Chio, Democriti diſcipulo, Hippocratisque magiſtro (cf. Harles ad Fabric. Bibl. Gr. II. p. 660.) tribuit Plutarch. Plac. Phil. III, 5: Anaximeni autem Origenes p. 65. Philoſophumenων ed. Chr. Wolf. Hamburg. 1706. 8. *Sic enim formam — excludant*. Expreſſit Ariſtot. Meteorol. III, 6.

2. *Altera cauſa — redditur*. Cf. Ariſtot. Meteorol. III, 4. Plut. Plac. Phil. 3, 5. *Idem videbis — fullonem*. Praeiverat Ariſt. Meteorol. III, 4 (Opp. T. 1. p. 796. E. ed. lugd. 1597), clarius tamen expreſſerat Ariſtoteles, qui, quod noſter appo-

3 aëre aſperſo, quales in arcu fulgere ſolent. Huius rei cauſam in humore eſſe ne dubitaveris. Non fit enim unquam arcus, niſi nubilo. Sed quaeramus quomodo fiat. Quidam aiunt eſſe aliqua ſtillicidia, quae ſolem transmittant, quaedam magis coacta, quam ut transluceant: itaque ab illis fulgorem reddi, ab his umbram, et ſic utriusque intercurſu effici arcum, in quo pars fulgeat, quae ſolem recipit, pars obſcurior ſit, quae excluſit, et ex ſe
4 umbram proximis fecit. Hoc ita eſſe quidam negant. [b] Poterat enim umbra et lux cauſa videri, ſi arcus duos tantum haberet colores, et ſic ex lumine umbraque conſtaret.

Sed nunc diverſi niteant quum mille colores,
Tranſitus ipſe tamen ſpectantia lumina fallit.
Usque adeo quod tangit idem eſt, tamen ultima diſtant.

Videmus in eo aliquid flammei, aliquid lutei, aliquid caerulei, et alia in picturae modum ſubtilibus lineis ducta, ut ait Poëta, ut an disſimiles colores ſint, ſcire non poſſis, niſi cum primis extrema con-
5 tuleris. Nam commiſſura decipit: usque adeo mira arte naturae, quod a ſimillimis coepit, in disſimilia deſinit. Quid ergo iſtic duo colores faciunt luminis

b. *Poterat enim umbra et lux cauſa videri.* Hanc omnium codd. et edd. lectionem Muretus temere mutavit in: *poterat enim verum videri.* Continuo *et ſic* mutavit in *et ſi.*

apponere omiſit, poſitionem loci, quem aliquis parvis guttis adſperſerit, verſus ſolem addidit. Obſcurius hoc tamen Seneca quoque indigitat verbis: *in illo aere,* i. e. contra ſolem oblique poſitum. Eodem exemplo uſus eſt Epicurus ap. Plut. Placit. Phil. IV, 19, etſi in alia re.

4. Verſus ſunt ex Ovidii Metamorphoſ. VI, 66.

nis atque umbrae, quum innumerabilium ratio reddenda sit? [c] Quidam ita existimant arcum fieri: dicunt in ea parte, in qua pluit, singula stillicidia pluviae cadentis, singula specula esse: a singulis ergo imaginem reddi solis. deinde multas imagines, immo innumerabiles, et devexas, et in praeceps transeuntes confundi: itaque et arcum esse multarum imaginum solis confusionem. Hoc sic colligunt. 6
Pelves, inquiunt, mille die sereno pone, et omnes habebunt imaginem solis. in singulis foliis dispone singulas guttas: singulae habebunt imaginem solis. At contra ingens stagnum non habebit nisi imaginem unam. Quare? quia omnis circumscripta laevitas et circumdata suis finibus, speculum est. Itaque piscinam ingentis magnitudinis, [d] insertis parietibus in plures divide: totidem illa habet imagines

c. *Quidam ita existimant arcum fieri: dicunt* etc. Sic nonnulli codd. et edd. at Erasmus cum Fortunato e codd. mss.: *Qui ita existimant a. f. dicunt:* ut de iis sermo sit, qui putant, arcum umbrae lucisque temperatura fieri, ponatque hic rationem, qua suam tuentur sententiam. Sed non opus est. Referuntur enim haec ad §. 3. Quidam aiunt etc.

d. *insertis parietibus in plures d.* Sic omnes codd. et edd. praeter Romanam Mureti, qui τὰ *in plures* non habet. Sed haec vel maxime tuetur Fortunatus, et τὰ *insertis parietibus* damnat: codicibus eius aliis adstipulantibus. Tamen vulgatum tueor. Nam, inquit, piscina quomodocunque modo dividatur, nihil refert.

5. *Quidam — confusionem.* Opinio haec fuit Posidonii aliorumque Stoicorum. cf. c. 5, 9. Mathematicos appellat auctores huius sententiae Plut. de Isid. et Osir. Vol. IX p. 127 sq. Hutt. Observationes quaedam proxime positae in hanc hypothesin eos induxisse videntur, nunc nemini probatam; faciem quippe solis nullam in stillicidiis, quibus arcus continetur, observare licet. Coloratur quidem arcus a solis radiis, sed facies non apparet.

6. *Hoc sic colligunt*, experientia collecta docent. *Relinque illam* piscinam, *sicut est diffusa* demtis parietibus, qui erant inserti.

nes solis, quot lacus habuerit. Relinque illam sicut
7 est diffusa: semel tibi imaginem reddet. Nihil re-
fert, quam exiguus sit humor aut lacus. Si cir-
cumseptus est, speculum est. Ergo stillicidia illa in-
finita, quae imber cadens defert, totidem specula
sunt, totidem solis facies habent. Hae contra in-
tuenti perturbatae apparent: nec dispiciuntur in-
tervalla, quibus singula distant, spatio prohibente
discerni. Deinde pro singulis apparet una facies
turbida ex omnibus. Aristoteles idem iudicat. „Ab
omni, inquit, laevitate acies radios suos replicat.
8 Nihil autem laevius aqua et aëre. Ergo etiam ab
aëre spisso visus noster in nos redit. Ubi vero he-
bes et infirma est acies, quolibet aëris ictu deficit.
Quidam hoc genere valetudinis laborant, ut ipsi
sibi videantur occurrere, ut ubique imaginem suam
cernant. Quare? quia infirma vis oculorum non
potest ne proximum quidem sibi aërem perrumpere,
sed resistit." Itaque quod in aliis efficit densus aër,
e in his facit omnis. Satis enim valet qualiscunque
ad imbecillem aciem repellendam: longe autem ma-
gis

e. *in his facit omnis.* Muretus omisit τὸ · *facit.* In antiquioribus sui aevi edd. invenit Fortunatus: *in his facit omnis aqua*, et recto τὸ · *aqua* reiiculum censuit. Mox *remittit qui crassior* a coniectura Fortunati accepit Erasmus: invenerat autem in libris suis *remittit itaque quia crassior est.* Nexus desiderabat vocum *itaque quia* expunctionem.

7. *Aristoteles idem iudicat — resistit*, in Meteorol. III, 4 init. Quod Aristot. ait, infirmis oculis utentes intermedum imaginem suam ubique cernere, Mercurialis V, 7 Variar. lectt. refutatum ibat, et falso cum Aristotelis interpretibus, Alexandro Aphrodis. et Olympiodoro, contendit, de Antipheronte Orita, cuius ut ἐξιςαμένου, hominis motae mentis, meminit De Memoria et Reminisc. cap. I, Aristotelem cogitasse. Cf. Schneideri Animadv. ad Eclog. phys. p. 240 sq.

gis viſum noſtrum nobis remittit, qui craſſior eſt, et pervinci non poteſt, ſed radios luminum noſtrorum moratur, et eo unde exierint, reflectit. Ergo 9
quum multa ſtillicidia ſint, totidem ſpecula ſunt. Sed quia parva ſunt, ſolis colorem ſine figura exprimunt. Deinde quum in ſtillicidiis innumerabilibus, et ſine intervallo cadentibus, reddatur idem color, incipit facies eſſe non multarum imaginum intermiſſarum, ſed unius longae atque continuae. Quomodo, inquis, tu mihi multa millia iſtic imaginum eſſe dicis, ubi nullam video? Et quare quum 10
ſolis color unus ſit, imaginum diverſus eſt? Ut et haec quae propoſuiſti, refellam, et alia quae non minus refellenda ſunt, illud dicam oportet: nihil acie noſtra fallacius, non tantum in his, a quibus ſubtiliter pervidendis illam [f] colorum diverſitas ſummovet, ſed et in his quoque, quae ad manum cernit. Remus integer in tenui aqua fracti ſpeciem reddit. Poma per vitrum adſpicientibus multo maiora ſunt. Columnarum intervalla porticus longio- 11
res iungunt. Ad ipſum ſolem revertere: hunc, quem

f. *colorum.* Haec vulgata eſt lectio et ea bona. Gronovii quamvis ingenioſa emendatio *locorum* hic locum habere nequit. In utroque et remotiori et vicino colorum diverſitas, radiorum fractio, nos fallit.

10. *Remus integer* etc. Similia exempla ſaepe adducuntur a veteribus, e. c. a Lucretio IV, 388 ſq., qui tamen non in ſenſibus, quod Parmenides et multi alii docuerant, ſed in animo noſtro fraudem ineſſe ſtatuere maluit. Hoc autem exemplum de remo inflexo ut frequentiſſimum in diſputatione de ſenſuum veritate adduxit Cic. Academ. IV, 7: quo, uti Goerentzius ibi egregie monuit, aeque ac illo de collo columbae, omnes utebantur, qui ſenſuum veritatem impugnabant. Cf. Sext. Empir. Pyrrh. I, 119. Eo uſus eſt Lucret. IV, 428 ſq. Reſpexit eo Senec. Epiſt. 71, 23.

quem toto orbe terrarum maiorem probat ratio, acies noſtra ſic contraxit, ut ſapientes viri pedalem eſſe contenderint. Quem velociſſimum omnium eſſe ſcimus, nemo noſtrum videt moveri: nec ire crederemus, niſi appareret iſſe. Mundum ipſum praecipiti velocitate labentem, et ortus occaſusque intra momentum temporis revolventem, nemo no-
12 ſtrum ſentit procedere. Quid ergo miraris, ſi oculi noſtri imbrium ſtillicidia non ſeparant, et ingenti ſpatio intuentibus minutarum imaginum diſcrimen interit? Illud eſſe dubium nulli poteſt, quin arcus imago ſolis ſit, roſcida et cava nube concepta. Quod ex hoc tibi apparet. Nunquam non adverſa ſoli eſt, ſublimis aut humilis, prout ille ſe ſubmiſit, aut ſuſtulit, contrario motu. Illo enim deſcendente
13 altior eſt, alto depreſſior. Saepe talis nubes a latere ſolis eſt, nec arcum efficit, quia non ex recto ima-

11. *ut ſapientes — contenderint.* Fuit haec Heracliti ſententia, quippe qui pedis humani latitudinem ſolis magnitudini comparavit. Plut. Plac. Phil. II, 2. Ἡράκλειτος εὖρος ποδὸς ἀνθρωπείου, ſc. ἡγεῖτο εἶναι. Hinc ſumſit ſua Epicurus, quae expoſita in eius Epiſtola ad Pythoclem ap. Diog. Laert. X, 91 videbis: coll. Lucret. V, 565 ſq. Cic. Acad. IV, 26 init. Peritiores tamen harum rerum arbitri inter veteres una fere voce ſolem vicies octies terra maiorem eſſe conſenſerunt; quare Goerentzius egregie in loco Cic. laud., ubi videatur, non duodeviginti, ſed duodetriginta legendum eſſe cenſuit. *Quem velociſſimum — iſſe.* Saturnum ſic Praef. §. 11. vocaverat: nec video, quidni et h. l. eum intelligi putemus.

12. *Illo enim deſcendente — depreſſior.* Hoc quidem veriſſime dictum eſt. Sed forſan bonum fuiſſet addere, quo depreſſior altiorve ſol ſit, eo minorem iridis partem conſpici, nec niſi infra 72° 2′ ſolis arcum in conſpectum noſtrum venire. cf. Erxleben. Compend. Phyſ. XIII, 741. p. 656 ſq.

imaginem trahit. Varietas autem non ob aliam cauſam fit, [g] quam quia pars coloris a ſole eſt, pars a nube illa: humor autem modo caeruleas lineas, modo virides, modo purpurae ſimiles, et luteas aut igneas

g. *quam quia pars coloris a ſole eſt, pars a nube illa.* Ita legendum divinavit Eraſmus, quum primitus cuſa lectio una cum codd. haberet: *quam quia pars coloris ſole eſt ſparſa nubes nulla*, aut *nube nulla:* unde Fortunatus fecerat, *quam quia pars coloris ſole eſt ſparſa, pars nube illa.*

13. *Varietas* etc. Haec iam Ariſtoteles Meteorol. III, 4 eadem ratione expoſuerat. *Sic enim purpura — eodem conchylio — ſemel tincta.* De veſte, colore illo, purpura, tingenda manifeſto ſermo eſt, quandoquidem *conchylium* colorem ipſum ſignificat, Plin. N.H. IX, 36. Si eodem conchylio lanam tingas, ait, tamen non idem color fuerit, quoniam multum intereſt, quomodo hic color praeparatus atque excoctus ſit. Vellus autem elutriatum (lana optime purgata et lota) eo melius coloratur, quo magis in illa purpura maceretur, emolliatur, ad purpuram imbibendam, quo ſaepius immergatur, et quo melius peiusve ſit *medicamentum*, i. pigmentum, quo purpurae immiſcendo, e. c. fuco marino, terra cimolia etc., ad eius purgationem et firmitatem utebantur. Pretioſior itaque purpura bis aut pluries tincta, *δίβαφος* (Plin. IX, 39 N. H. Horat. Carm. II, 16, 35) quae coloris fuit tenaciſſima (*δευσοποιὸς καὶ δυσέκνιπτος*, cf. Ruhnken. ad Tim. Lexic. plat. p. 75 ed. II.: oppoſ. *ἐξίτηλοι πορφυρίδες* ap. Xenoph. Oecon. 10, 3. Rem attigi ad Epiſt. 70, 3.). Qui de colore ipſo intelligere hunc locum malint, vix expoſuerint, quomodo recte dictum ſit, purpuram ex *eodem conchylio*, i. e. concha, non in unum modum exire. Ceterum cf. Schneider. ad Vlloam T. II. p. 377 ſq. cuius eximiam diligentiam p. 389 nec noſter locus fugit. Amati de reſtitutione purpurarum, Ceſenae, 1784 ed. III. et Roſae diſſertatione delle porpore et delle materie veſtiarie preſſi gli antichi, 1786: quibus libris amiciſſ. Heeren in libro praeſtantiſſimo, Ideen etc. T. II. p. 598 ſq. ed. I. egregie uſus eſt.

igneas ducit, duobus coloribus hanc varietatem efficientibus, remiſſo et intento. Sic enim et purpura
14 eodem conchylio non in unum modum exit. Intereſt, quamdiu macerata ſit, craſſius medicamentum, an aquatius traxerit; ſaepius merſa ſit et excocta, an ſemel tincta. Non eſt ergo mirum, quum duae res ſint, ſol et nubes, id eſt, corpus et ſpeculum, ſi tam multa genera colorum exprimuntur, quae in multis generibus poſſunt aut incitari, aut
15 relangueſcere. Alius enim eſt color ex igneo lumine, alius ex obtuſo et leniore. In aliis rebus vaga inquiſitio eſt, ubi non habemus quod manu tenere poſſimus, et late coniectura mittenda eſt: hic apparet duas cauſas eſſe arcus, ſolem, nubemque, quia nec ſereno unquam fit, nec ita nubilo, ut ſol lateat. Ergo utique ex his eſt, quorum ſine altero non eſt.

IV. [a] Iam nunc illud accedit, quod aeque manifeſtum eſt, ſpeculi ratione imaginem reddi, quia nunquam niſi e contrario redditur: id eſt, niſi ex altera parte ſteterit quod apparet, ex altera quod oſtendit. Rationes, quae non perſuadent, ſed cogunt, a Geometris afferuntur. Nec dubium cuiquam relinquitur, quin arcus imago ſolis ſit male expreſſi,
2 ob vitium ſiguramque ſpeculi. [b] Nos interim repetamus

a. *Iam nunc* omnes codd. et impreſſi, praeter Muretum, qui *τὸ* *nunc* jugulavit obelo.

b. *Nos interim repetamus alias probationes, quae de plano legi poſſunt.* Sic optimi codd. et edd., niſi quod codd. qui-

C. 4. Speculi inſtar in nube fit arcus. 1. *a Geometris.* Cf. Euclidis Optica et Catoptr. in Schneideri Eclog. phyſ. p. 381 cum notis, et Erxleben. Compend. phyſ. §. 326 ſq. 2. *Nos interim — poſſint.* Eas probationes itaque,

tamus alias probationes, quae de plano legi poſſint.
Inter argumenta ſic naſcentis arcus pono, quod ce-
lerrime naſcitur: ingens enim variumque corpus
coelo intra momentum ſubtexitur, et aeque celeri-
ter aboletur. nihil autem tam cito redditur, quam
a ſpeculo imago. Non enim facit quidquam, ſed
oſtendit. Parianus Artemidorus adiicit, et quale 3
genus nubis eſſe debeat, quod talem ſolis imaginem
reddit. Si ſpeculum, inquit, concavum feceris,
quod ſit ſectae pilae pars, ſi extra medium conſti-
teris, quicunque iuxta te ſteterint, univerſi a te vi-
debuntur, [c] propiores tibi quam ſpeculo. Idem, 4
inquit, evenit, quum rotundam et cavam nubem
intuemur a latere, ut ſolis imago a nube diſcedat,

quidam, *tentemus* et *de Platone*, alii *de paulo* habent. Muretus τὰ· *quae de pl. l. p.* male reſecuit. Illa *repetamus* et *plano* in codd. ſiglis iisdem vitioſe ſcripta, quibus *Platone* et *paulo* ſcribi ſolebant a librariis.

c. *propiores* Fortunati bona eſt emendatio: et mſſ. et edd. habebant *priores*.

que, quae ſine matheſeos cognitione intelligi poſſunt, allaturus eſt: forſan ideo, quod alioquin exiguus lectorum numerus fuiſſet inter populares ſuos, quibus has quaeſtiones proprie compoſuit. *de plano legere* eſt facile, nullo negotio, quaſi ante pedes iacentes ſumere probationes. Locutio petita eſt de foro, ubi *de plano* i. e. ambulando de levioribus cauſis decernit et ſtatuit iudex aut magiſtratus: opponitur, pro tribunali cognoſcere. Cf. Torrent. ad Sueton. Tib. 33. Hinc literae de plano legi dicuntur ap. Auſon. p. 294 bip., quae in pilis atque porticibus pendent.

3. *Parianus Artemidorus.* Nusquam praeter hunc locum et infra VII, 13, ubi cf. not. eius ſit mentio. Pario, urbe Myſiae inferioris, ortum de aſtronomicis et catoptricis ſcripſiſſe, ex his locis apparet. De tempore, quo vixerit, et reliquis eius rebus nihil conſtat. Idem iudicat Fabric. Bibl. Gr. lib. IV, 15 (Vol. V. p. 264 Harles.). Ceterum rem ab Artemidoro allatam omni dubio eſſe exemtam patet.

propiorque nobis ſit, et in nos magis converſa. Color igitur igneus a ſole eſt, caeruleus a nube: ceteri utriusque mixturae.

V. Contra haec illa dicuntur. De ſpeculis duae opiniones ſunt: alii enim in his ſimulacra cerni putant, id eſt, corporum noſtrorum figuras, a noſtris corporibus emiſſas ac ſeparatas: alii imagines aiunt non eſſe in ſpeculo, ſed ipſa adſpici corpora, retorta oculorum acie, et in ſe rurſus reflexa. Nunc nihil ad rem pertinet, quomodo videamus quodcunque videmus: [a] ſed quomodo imago ſimilis debeat,
2 ut ſpeculo, reddi. Quidnam eſt tam diſſimile, quam ſol, et arcus, in quo neque color, neque figura ſolis, neque magnitudo apparet? Arcus enim longior ampliorque eſt, longeque ea parte, qua fulget, rubicundior quam ſol: ceteris vero coloribus diverſus. Deinde quum velis ſpeculum aëri comparare, des oportet mihi eandem laevitatem cor-

a. *ſed quomodo imago ſimilis debeat, ut ſpeculo, reddi.* Sic dedi e coniectura, una literula mutata, ſenſu poſcente. In reddendo contexto fluctuant codd.: altero dante *ſimilis reddi debet a ſimili,* altero *ſimilis e ſpeculo debet reddi:* unde colligi poteſt, nos non veram ſcriptionem habere. Accedit, quod ſenſus in vulgata lectione *ſimilis debet e ſpeculo reddi,* non convenit. Nam non quaeritur, quomodo imago ſimilis reddatur e ſpeculo, ſed quomodo e nube ut ſpeculo reddi poſſit. Quod quum Pincianus probe vidiſſet, legendum eſſe coniecit: *ſolis imago de nube ut ſpeculo redditur.* In noſtra lectione illa: *de nube* facile intelligi poſſunt. *Debeat* repoſui, quum antea eſſet *debet,* grammatica poſcente.

C. 5. Oppoſita opinio, in nube, veluti in ſpeculo, arcum non fieri.

1. *De ſpeculis duae — ſunt.* Prior eſt Democriti et Epicuri. Diog. Laert. X, 48—51. Lucret. IV, 103, 4. Cf. Schneideri Eclog. phyſ. p. 333 et Animadv. p. 189 ſq. Secunda Pythagorae, Ariſtotelis, al. eſt. Macrob. VII, 14. Eſt refractio viſus, ἀνάκλασις. Ariſtot. de ſenſu et ſenſili c. 2.

corporis, eandem aequalitatem, eundem nitorem.
Atqui nullae nubes habent ſimilitudinem ſpeculi:
per medias ſaepe transimus, nec in illis nos cerni-
mus. Qui montium ſumma conſcendunt, ſpectant 3
nubem, nec tamen imaginem ſuam in illa cer-
nunt. — Singula ſtillicidia ſingula ſpecula ſunt. —
Concedo: ſed illud nego, ex ſtillicidiis conſtare nu-
bem. Habet enim quaedam, ex quibus fieri ſtillici-
dia poſſunt, non ipſa. Nec aquam quidem [b] habent
nubes, ſed materiam futurae aquae. Concedam et-
iam tibi et guttas innumerabiles in nubibus eſſe,
et illas faciem reddere: non tamen omnes unam
reddunt, ſed ſingulae ſingulas. Deinde inter ſe ſpe- 4
cula coniunge: in unam imaginem non coibunt:
ſed quaeque particula in ſe rei ſimilitudinem clau-
det. Sunt quaedam ſpecula ex multis minutisque

 com-

b. *habent nubes* et infra §. 5. *Quid ergo? inquit* omnes edd. et codd. tuentur, praeter Muretum, qui excudendum iuſſit: *habet* et τὸ· *inquit* omiſit. Sequuntur voces *remo excuſſa* in omnibus impreſſis itidem et ſcriptis libris. Muretus ſuo lubitu reſpiciens ad c. 3, 2 dedit *ore excuſſa*. In verſu Neronis, qui mox ſequitur, *cytheriacae* vera eſt lectio, reducta e vetuſtis codd. a Fortunato, et Lud. Coelio lib. 17. cap. 7. lectt. antiq. Nam prius legebatur *Tyberiacae*, quod et reſtabat in cod. col. et pal. tert. praeſtitit *tycerdce*.

3. In hac refutatione noſtros naturae peritos ſibi aſſentientes habet, ſicut in illa quoque ſententia, nubes non aquam ſed materiam aquae futurae continere. Docent hoc ſpecies aeris diverſae et inſtrumenta, quae ſub nomine hygrometrorum, hygroſcopiorum ſ. notiometrorum, notiſſima ſunt. Eodem modo Ariſtoteles quoque Meteorol. I, 9 explicaverat: qui quum dixiſſet, frigore accedente aeri fieri aquam, Theophraſtus denſationem adiunxit, auctore Olympiodoro in commentario ad Ariſtot. l. l. Cf. Schneider. Ecl. phyſ. p. 409.

4. *Sunt quaedam ſpecula* etc. Haec nota ſunt. Occurrunt ſimilia in catoptricis veterum. Egregie de mul-

compoſita: quibus ſi unum oſtenderis hominem, populus apparet, unaquaque parte faciem ſuam exprimente. Haec quum ſint coniuncta et ſimul collocata, nihilominus ſeducunt imagines ſuas, et ex uno
5 turbam efficiunt. Ceterum catervam illam non confundunt, ſed diremtam in facies ſingulas distrahunt. arcus uno circumſcriptus eſt ductu; una totius eſt facies. Quid ergo? inquit, non et aqua, rupta fiſtula, ſparſa, et remo excuſſa, habere quiddam ſimile his quos videmus in arcu, coloribus ſolet? Verum eſt: ſed non ex hac cauſa, ex qua tu videri vis: quia unaquaeque ſtilla recipit imaginem
6 ſolis. Citius enim cadunt ſtillae, quam ut concipere imaginem poſſint. Standum eſt, ut id quod imitantur, excipiant. Quid ergo ſit? Colorem, non imaginem ducunt: alioquin, ut ait Nero Caeſar diſertiſſime,

Colla Cytheriacae ſplendent agitata columbae:

et

multiplicatione imaginum, ope duorum ſpeculorum planorum, expoſuit praeſtantiſſimum olim Georgiae Auguſtae decus, Abr. Gotth. Kaeſtner, in Diſſertatt. mathem. et phyſ. nr. II. p. 8 ſq. *quibus* — *populus apparet.* Similia Plin. N. H. XXXIII, 9: Quin etiam pocula ita figurantur, exſculptis intus crebris ceu ſpeculis, ut vel uno intuente, populus totidem imaginum fiat.

5. *Quid? - ſolet.* Utrumque exemplum a veteribus interdum hac in re uſurpatum legimus. Cf. I, 3, 2. 10. not. Poſterius de *aqua remo excuſſa* attulit Ariſtot. Meteor. III, 4 p. 796 ed. lugd. hisce verbis: ἡ δ' ἀπὸ τῶν κωπῶν τῶν ἀναφερομένων ἐκ τῆς θαλάττης ἶρις τῇ μὲν θέσει τὸν αὐτὸν γίγνεται τρόπον τῇ ἐν τῷ οὐρανῷ.

6. *Nero Caeſar* carminum ſtudium affectavit, narrante Tacito Annal. XIV, 16, qui tamen ea non laudat. Addit enim: „conſidere ſimul (cum iis quibus aliqua pangendi ea facultas erat) et adlatos vel ibidem repertos verſus connectere,

atque

et variis coloribus pavonum cervix, quoties aliquo
deflectitur, nitet. Numquid ergo dicemus ſpecula 7
eiusmodi plumas, quarum omnis inclinatio in co-
lores novos transit? Non minus nubes diverſam
ſpeculis naturam habent, quam aves quas retuli, et
chamaeleontes, et reliqua animalia, quorum color
aut ex ipſis mutatur, quum ira vel cupidine accen-
ſa, cutem ſuam variant humore ſuffuſo, aut poſi-
tione lucis, quam prout rectam vel obliquam rece-
perint, ita colorantur. Quid enim ſimile ſpeculis 8
habent nubes: quum illa non perluceant, hae trans-

atque ipſius verba, quoquomodo prolata, ſupplere: quod ſpecies ipſa carminum docet, non impetu et inſtinctu, nec ore uno fluens." Ex quonam Neronis poemate, haud pauca enim compoſuit, hic verſus bene fluens deſumtus ſit, ignoramus. Columbas Veneri ſacras fuiſſe, unde cytheriacae bene vocantur, conſtat: cf. Aelian. N. Anim. IV, 2. — Noli tamen putare, unicum hunc verſum ex illius poematibus eſſe ſervatum, quam quidem opinionem quidam viri docti fovere videntur. Vetus interpres Lucani hosce citat verſus Neronis de Tigride ex libro 1, citante I. Grutero ad Nat. Qu. Senecae III, 26, quos apponere lubet: Quique pererratam ſubductus Perſida Tigris Deſerit, et longo terrarum tractus hiatu Reddit quaeſitas non quaerentibus undas. Quatuor igitur tyranni inſaniſſimi verſus ſervatos vides, praeter voces eius quasdam oblivioni ereptas, e. c. Plin. N. H. 37, 12. — Radiorum refractionem horum colorum cauſam eſſe ſtatuit Ariſtotel. de Coloribus c. 2 et 3 τοῦ φωτὸς ἀνακλωμένου.

7. *Chamaeleontes*, χαμαιλέοντες, lacertae ſpecies. E veteribus eam deſcripſit primus, quod ſcimus, Ariſtoteles Hiſtor. Animal. II, 11, qui mutationem coloris commemorare non omiſit: τῆς δὲ χροιᾶς ἡ μεταβολὴ ἐμφυσωμένῳ αὐτῷ γίγνεται etc. Aelian. N. Anim. II, 14, qui etiam XII, 28 exempla affert, quibus ſequentia, *et reliqua animalia — accenſa*, illuſtrantur, cuilibet tamen attendenti vel iam nota vel facile obſervanda ac multiplicanda.

mittant lucem? Illa denſa et coacta, hae rarae ſint? illa eiusdem materiae tota, hae e diverſis temere compoſitae, et ob hoc diſcordes, nec diu cohaeſurae? [c] Praeterea videmus, ortu ſolis partem quandam coeli rubere: videmus nubes aliquando ignei coloris. Quid ergo prohibet, quomodo hunc colorem unum accipiunt ſolis occurſu, ſic multos ab illis trahi, quamvis non habeant ſpeculi potentiam?
9 Modo, inquit, inter argumenta ponebas, ſemper arcum contra ſolem excitari, quia nec a ſpeculo quidem imago redderetur, niſi adverſo. Hoc, inquit, commune nobis eſt. Nam quemadmodum opponendum eſt ſpeculo id, cuius imaginem in ſe transferat: [d] ſic, ut nubes inſici poſſint, ita ſol ad hoc

c. *Praeterea videmus — rubere.* Haec verba neque Fortunatus in libris ſuis invenit, nec Obſopoeus in libro Nicotiano, ſubdubitantque, an e margine in textum irrepſerint. Sed quamquam non neceſſaria ſunt, tamen nulla cauſa eſt, hic locum eis denegandi. Cf. Gruter. IV, 6 Opinionum, ſi tanti videatur

d. *ſic, ut nubes inſici poſſint, ita ſol ad hoc apte ponendus: non enim idem facit, ſi undique effulſit, et ad hoc opus eſt radiorum idonea locatio.* Sic omnes impreſſi et ſcripti libri ante Muretum, qui multis reſectis, nulla-

8. *et coacta,* πεπιλημένα. Sic enim illam denſitatem et compreſſionem, Graecorum πίλησιν, reddere ſolent Latini: e. c. Cicero, Scriptores Rei ruſt. Cf. Gronovii Obſſ. IV, 3 p. 540. ed. lipſ. Hinc coactiliarius, πιλοποιὸς, vertitur in Gloſſis, veſtiarius. Vide Salmaſ. ad Scriptt. Hiſt. Auguſt. Vol. II. p. 143.

9. *inquit* adverſarius: ut Graeci φησί. Upton ad Epictet. Diſſ. I, 4, 9 Schwgh. nos ad Senec. de Ira I, 3, 1. De *Poſidonio,* praeſtantiſſimo Stoico philoſopho et hiſtorico, Ciceronis aequali, cuius opera omnia, quae multa fuere et ea praeclara, exceptis fragmentis haud paucis, perierunt, cf. Fabric. Bibl. Gr. III, 572. Burigny Mémoir. de l'Academie des Inſcript. T. XXIX. Heyne de fontibus Diodor. IV. p. 119.

hoc apte ponendus: non enim idem facit, si undique effulsit, et ad hoc opus est radiorum idonea locatio. Haec dicuntur ab iis qui videri volunt nubem colorari. Posidonius, et hi qui speculari ratione effici iudicant visum, hoc respondent: Si ul- 10
lus esset in arcu color, permaneret, et viseretur eo manifestius, quo propius. Nunc imago arcus ex longinquo clara est: interit, [e] quum e vicino est ventura. Huic contradictioni non consentio, quum ipsam sententiam probem. Quare? dicam. Quia coloratur quidem nubes: sed ita, ut color eius non undique appareat. Nam ne ipsa quidem undique apparet. Nubem enim nemo qui in ipsa est, videt. Quid ergo mirum, si color eius non videtur ab 11
eo, a quo ipsa non visitur? Atqui, quamvis ipsa non videatur, est: ergo et color. Ita non est argumentum falsi coloris, quia idem apparere accedentibus desinit. Idem enim in ipsis evenit nubibus: nec ideo falsae sunt, quia non videntur. Praeterea quum dicitur tibi, nubem sole esse suffectam, non dicitur tibi, colorem illum [f] immixtum esse velut duro corpori ac stabili et manenti, sed

nullaque mutilationis ratione adiuncta, haec tantum dedit: *sicut nubes infici possint, ita solis ad hoc opus est radiorum idoneus ictus.* Impudentiam merito hanc agendi rationem vocavit Gruterus. Glossemata tamen equidem cum eodem Grutero agnosco: fortasse ultima *et ad hoc opus — locatio* eius farinae sunt: nam et idem sonant ac illa: *ita sol — ponendus*, et pro voce *locatio* codex pal. habet *ictus*.

e. *quum e vicino est ventura.* Hanc omnium codd. et edd. scripturam mutavit Muretus: *quum in vicino est.*

f. *immixtum.* Sic multi codd. et omnes edd. Sed Memmii et Nicotii codd. *inustam esse.* Fortasse inde venit haec varietas, quod *immistum esse* scriptum erat. Nam *inustum* hic non convenit.

11. *Praeterea quum dicitur tibi,* i. e. a te. *suffectam* i. infectam, coloratam.

ut fluido et vago, et nihil amplius quam perbre-
12 vem ſpeciem recipienti. Sunt etiam quidam colores, qui ex intervallo vim ſuam oſtendunt. Purpuram Tyriam, quo melior ſaturiorque eſt, eo oportet altius teneas, ut fulgorem ſuum oſtendat. Non tamen ideo non habet illa colorem: quia quem optimum habet, non quomodocunque explicetur, oſtendit. In eadem ſententia ſum, qua [g] Poſidonius, ut arcum iudicem fieri nube formata in modum concavi ſpeculi et rotundi, cui forma ſit par-
13 tis e pila ſectae. Hoc probari, niſi Geometrae adiuverint, non poteſt: qui argumentis nihil dubii relinquentibus docent, ſolis illam eſſe effigiem, non ſimilem. [h] Neque enim omnia adverſus ſpecula reſpondent. Sunt, quae videre extimeſcas; tanta defor-

g. *Poſidonius.* Etſi defendi poteſt hoc nomen ſatis celebre h. l. et ſupra § 9, e. c. ex h. libri c. 8, 4, tamen neſcio an *Parianus* Artemidorus, cuius in ſimili re, ut auctoris, meminit noſter ſupra 1, 4, 3, hic locum melius tueatur. Codd. tamen nullam praebent varietatem lectionis.

h. *Neque enim omnia adverſus ſpecula reſpondent.* Haec omnium codd. et edd. lectio non immutari debebat a Pinc., qui *ad verum ſp. reſp.* ut coniecturam ſuam propoſuit, quae deinceps in omnes inſequutas editiones perperam propagata eſt. Nec Gruteri emendatio *adverſis* probanda eſt. Quid enim latinius quam dicere, *reſpondet hoc*

12. *Purpuram Tyriam.* Fuiſſe hoc purpurae genus optimum inter omnes conſtat. Cf. ſupra c. 3, 14. — Hinc inde emtores in exploranda purpurae bonitate ad ſolis radios ſublatam in altum purpuram ſuſpiciebant, et purpura ſuſpectu refulgens apud Plin. H. N. IX, 38. Auguſto emtae purpurae obſcuritatem conquerenti reſpondit venditor, Erige altius et ſuſpice, teſte Macrobio Saturn. II, 4. Hoc erat πρὸς αὐγὰς ἀνασκοπεῖν, egregie animadvertente Hemſterhuſio ap. Ruhnken. ad Timaei Lexic. p. 265. ed. II.

13. *Hoc probari — ſimilem.* Iam Fromondus Meteorol. VI, 1, 2 docuit, male ceſſu-

formitate corruptam faciem viſentium reddunt, ſervata ſimilitudine in peius. Sunt, quae quum videris, placere tibi vires tuae poſſint: in tantum lacerti creſcunt, et totius corporis ſupra humanam magnitudinem habitus augetur. Sunt, quae dextras facies oſtendant, ſunt quae ſiniſtras, ſunt quae torqueant vel evertant. Quid ergo mirum eſt, eiuscemodi ſpeculum, quo ſolis ſpecies vitioſa reddatur, in nube quoque fieri? 14

VI. Inter cetera argumenta et hoc erit, quod nunquam maior arcus dimidio circulo apparet; et quod eo minor eſt, quo altior eſt ſol. [a] Vt ait Virgilius noſter,

— — *Et bibit ingens*
Arcus — —

quum

hoc adverſus illa, i. e. convenit, et quid loci huius ſententiae magis conſentaneum, quam ſenſus: non omnia quae ſpeculis opponantur, iis reſpondere, ſimilia iis eſſe? Mox nonnulli codd. *corrupta ut — reddant.* Sed *in* in *ut* a librariis mutatum eſſe videtur.

a. *Vt ait Virgilius noſter, Et bibit ingens Arcus.* Sic omnes codd. et edd., excepta Eraſmiana et Manutiana, quae Fortunati transpoſitionem: *Et bibit ingens Arcus, ut ait Virgilius noſter, quum* etc. ſequutae ſunt. Ceterum noli pro ſuppo-

ceſſurum eſſe geometris has probationes tentantibus. *Reſpondet* i. imaginem veram referunt. Sic Celſus II, 6 extr. II, 10 p. 88. V, 18, 13. bip. *Neque — evertant.* Notiora ſunt, quam ut iis immoretur interpretatio. Qui tamen plura ſcire velit, is adeat Euclidis Catoptricam ap. Schneider. Eclog. phyſ. p. 391 ſq. Smithii Opticam etc.

C. 6. Numquam arcus maior dimidio circulo.

1. *et quod eo — ſol.* Obſervatum enim eſt, infra ſolis 72° 2′ arcum conſpici non poſſe: unde ſequitur, arcus dimidium eo minus eſſe, quo altior ſit ſol. Verſus *Virgilii* Ge. I, 380 eſt. Arcum autem imbrem plerumque portendere ſuis cornibus hauſtam omni tempore creditum eſt. Cf. Tibull. I, 4, 44 et

La

quum adventat imber: ſed non eaſdem, undecunque apparuit, minas affert. A meridie ortus magnam vim aquarum vehet. Vinci enim non potuerunt
2 valentiſſimo ſole; tantum eſt illis virium. Si circa occaſum refulſit, rorabit, et leviter impluet. Si ab ortu circave ſurrexit, ſerena promittit. Quare tamen, ſi imago ſolis eſt arcus, longe ipſo ſole maior apparet? Quia eſt alicuius ſpeculi natura talis, ut maiora multo quam videat, oſtendat, et in portentoſam magnitudinem augeat formas: alicuius invicem talis eſt, ut minuat. Illud mihi dic, quare
3 in orbem eat facies, niſi orbi redditur? Dices fortaſſe, unde ſit [b] illi color varius: unde talis figura ſit,

ſuppoſititio hoc habere cum Fortunato. Quo maior arcus humiliorque ſol erit, eo plus aquarum habet: hoc firmat illo Virgiliano. Codex palat. quart. ap. Grut. haec exhibuit: *quo altior eſt ſolis arcus aut ventos aut pluvias aut ſerenum ſignificat, ut ait Virg. noſter et bibit. ing. arc. q. adv. imber.* In quibus explicationem nexus a lectore quodam adiectam et deinde, ut fit, in textum temere immiſſam facile deprehendas. Mox *rorabit* Fortunati editio et Eraſmi: Pinciani tamen omnes codd. et Gruteri tres, *tonabit.*

b. *illi* Fortunati et Gruteri codd.: at Eraſmus, *ille.* Mox *a quo quum fatearis* plurimi codd. At τὸ *quum* non habet

La Cerda ad Virgil. l. l. Bene Muretus: Hinc urbaniſſime dictum eſt a Palinuro Plautino, qui anum ſenio incurvam bibentem viderat: Ecce autem bibit arcus: pluet, Credo, hercle hodie.

2. *Quia eſt — formas — minuat.* Illud praeſtant ſpecula concava quae augent, hoc autem convexa, cylindrica et conica: utrumque pertinet ad ſpecula curva. Conſuli merentur Käſtneri Compendium Catoptrices germanice ſcriptum: Gottingae 1780 ed. III. p. 236 ſq. Beckmanni Compend. Technologiae etc. *niſi orbi redditur*, niſi ab orbe a ſole proficiſcatur. Ceterum haec ne hilum quidem adiuvare Poſidonii et Senecae de Iride ſententiam, in propatulo eſt: quamquam auctor libri pſeudoariſtotelici de Mundo firmet.

ſit, non dices, niſi aliquod exemplar, ad quod for-
metur, oſtenderis. Nullum autem aliud, quam ſo-
lis eſt, a quo quum fatearis illi colorem dari, ſe-
quitur ut detur et forma. Denique inter me et te
convenit, colores illos quibus regio coeli depingi-
tur, a ſole eſſe. Illud unum inter nos non conve-
nit: tu dicis illum colorem eſſe, ego videri. Qui
ſive eſt, ſive videtur, a ſole eſt: tu non expedies,
quare color ille ſubito deſinat, quum omnes fulgo-
res paulatim diſcutiantur. Pro me eſt et repentina 4
eius facies, et repentinus interitus. Proprium enim
eſt ſpeculi hoc, quod non per partes ſtruitur, quod
apparet, ſed ſtatim totum fit. Aeque cito omnis
imago in illo aboletur, quam ponitur. Nihil enim
aliud ad iſta efficienda vel removenda opus eſt,
quam oſtendi et abduci. Non eſt propria in iſta
nube ſubſtantia, nec corpus; ſed mendacium, et
ſine re ſimilitudo. Vis ſcire hoc ita eſſe? Deſinet 5
arcus, ſi obtexeris ſolem. Oppone, inquam, ſoli
alteram nubem: huius varietas peribit. At maior
eſt aliquanto arcus, quam ſol. Dixi modo, fieri
ſpecula, quae multiplicent omne corpus quod imi-
tantur. Illud adiiciam, omnia per aquam videnti-
bus longe eſſe maiora. Literae quamvis minutae et
obſcurae, per vitream pilam aqua plenam maiores
clarioresque cernuntur. c Poma formoſiora quam
ſint

habet Eraſmus. Et deinceps, *Qui ſive eſt, ſive videtur, a ſole eſt*, vulgata lectio, immutata a Mureto, reſecto ultimo *eſt;* qui etiam *τὰ· color ille* temere ſuſtulit, et pro *ponitur* cudi juſſit *componitur*. c. *Poma formoſiora.* Fuit quum arbitrarer legendum eſſe *forma maiora;* ſed nunc

5. *Literae* etc. Haec exempla ſaepe in hac re admota videntur. Exemplum annuli a Cleomede II, 6. Euclide Catoptric. 7, notante Schneidero in Anim. p. 258. ad

6 sint videntur, si innatant vitro. Sidera ampliora per nubem adspicienti videntur, quia acies nostra in humido labitur, nec apprehendere, quod vult, fideliter potest. Quod manifestum fiet, si poculum impleveris aqua, et in id conieceris annulum. Nam quum in ipso fundo iaceat annulus, facies eius in
7 summo aquae redditur. Quidquid videtur per humorem, longe amplius vero est. Quid mirum, maiorem reddi imaginem solis, quae in nube humida visitur, quum de causis duabus hoc accidat? quia in nube est aliquid vitro simile, quod potest perlucere, est aliquid et aquae: quam si nondum habet, tamen iam apparet eius natura, in quam ex sua vertatur.

VII. Quoniam, inquit, vitri fecisti mentionem, ex hoc ipso contra te argumentum sumam. Virgula solet fieri vitrea, [a] striata, vel pluribus angulis in modum clavae tortuosa: haec si ex transverso solem accipit, colorem talem, qualis in arcu videri solet, reddit: ut scias hic non imaginem solis esse, sed

Hunc video emendatione locum non indigere, sed observatione, poma quae hoc in statu formosiora fiant, etiam maiora esse.

a. *striata.* Gronovii est emendatio, qui se non capere ait, quid sibi velit vulgatum *stricta.* Videtur autem velle Seneca, quod sequitur: *totidem redderet soles, quot habuisset insecturas.* Nam insecturae nihil aliud quam striae. Varro

ad Eclog. phys. p. 400, ubi e Plut. de Plac. Phil. III, 5 idem affertur, loco nostro in Animadvv. adscripto.

C. 7. Prisma hypothesi huic Senecae firmandae adhibetur.

1. *Virgula — repercussa.* Primum hic habemus et, nisi fallor, unicum prismatis vestigium in antiquitate, saepe ab auctoribus historiae opticae adhibitum. Perspicacissimus Schneider in Animadv. ad Ecl. phys. p. 254 sq. monet,

ſed coloris imitationem ex repercuſſu. In hoc ar- 2
gumento multa ſunt pro me. Primum, quod apparet quiddam laeve eſſe debere, ſimile ſpeculo, quod ſolem repercutiat: deinde, quod apparet non fieri ullum colorem, ſed ſpeciem falſi coloris, qualem, ut dixi, columbarum cervix et ſumit et ponit, utcunque deflectitur. hoc autem et in ſpeculo eſt, cuius nullus videtur color, ſed ſimulatio quaedam coloris alieni. Unum tamen hoc ſolvendum eſt, 3
quod non viſitur in illa virgula ſolis imago, cuius bene exprimendae capax non eſt. Ita conatur quidem reddere imaginem, quia laevis eſt materia, et ad hoc habilis: ſed non poteſt, quia enormiter facta eſt. Si apte fabricata foret, totidem redderet ſoles,

Varro de re ruſtica I, 29, 3 ed. Schneid.: Qua aratrum vomere lacunam ſtriam facit, ſulcus vocatur. Certe, addit Gron., et apud Appuleium lib. II legebatur *ſquameae cervicis ſtricto tumore*, antequam viri docti reſtituerent, *ſtriato*. Huic Gronovii ſententiae, quam et Schneiderus V. Cl. aſſenſu ſuo firmavit (Annotatt. ad Eclog. phyſ. p. 254), calculum addere, adeoque *ſtriata* textui reddere cogor. *Tortuoſa* praeſtant Gruteri membranae et Manutii editio: vulgata eſt *toroſa*. Laevia fuiſſe ait Seneca haec prismata, quae nunc vocamus, enormiter facta et, ut ita dicam,

net, longis et iis ſexangulis beryllis hanc obſervationem debere originem ſuam, laudatque in hanc rem locum perquam memorabilem Plinii N. H. XXXVII, 2 et inpr. c. 9, unde quoque apparet, hanc Senecae opinionem illo tempore vulgarem fuiſſe, et virgulam hanc ab artificibus huius rei cauſa confectam eſſe. Mirum tamen eſt, quod Seneca nullum refractionis reſpectum habuit.

2. *qualem, ut dixi*, c. V, 6. Columbarum mentio ibi tamen in verſu Neronis tantum occurrit, quam ut propriam in rem ſuam bene convertit.

3. *quia enormiter facta eſt*, habebat enim ſtrias vel plures angulos, ideoque erat in modum clavae toroſa et inaequalis, ſine certa lege et norma. Sic infra II, 1, 4 de terra ait: utrum lata ſit et inaequalis et enormiter proiecta.

ſoles, quot habuiſſet [b] inſpectationes. Quae quia non discernuntur inter ſe, nec ſatis in vicem ſpeculi nitent; inchoant tantum imagines, nec exprimunt, et ob ipſam viciniam turbant, et in ſpeciem coloris unius adducunt.

VIII. At quare arcus non implet orbem, ſed
dimidia pars eius videtur, quum plurimum porrigitur,
incurvaturque? Quidam ita opinantur. Sol
quum ſit multo altior nubibus, a ſuperiore tantum
illas percutit parte: ſequitur ut inferior pars earum
non tangatur lumine. Ergo quum ab una parte
ſolem accipiant, unam partem eius tantum imitan-
2 tur, quae nunquam dimidia maior eſt. Hoc argu-
mentum parum potens eſt. Quare? quia quamvis
ſol a ſuperiori parte ſit, totam tamen percutit nu-
bem. Ergo et tingit. Quidni? quum radios trans-
mittere ſoleat, et omnem denſitatem perrumpere.
Dein-

dicam, inſecturas habentia: quae quidem omnia in *ſtriata* et *tortuoſa* cadere poſſunt, non item in *ſtricta* (i. brevia, vel denſa, recta) et *toroſa* (i. e. craſſa). Qua re et *tortuoſa* recepi. Erasmi editio in contextu habet *fracta eſt*, ſed ad marginem poſita eſt altera lectio *enormiter facta*, quam exhibemus §. 3.

b. *inſpectationes:* i. e. loca ſeparata, in quae ſol inſpicere, radios ſuos immittere poſſit. Voce hac unus Seneca utitur. Retuli cod. palat. quarti ſcripturam, *quot habuiſſet inſpectacōs.* Erasmus, *inſpectatores*, Gruteri reliqui *inſpectores*, quam vocem dederant quoque codd. Fortunati, qui inde facere ſibi permiſit vocabulum barbarum *inſecturas*, i. e. eo interprete, canaliculos, ſive ſtrias. Hanc emendationem ab Erasmo aliisque orae edd. adpictam Muretus audacter, uti eius fuit mos, in contextum admiſit: ſequacibus ad hunc diem cunctis Senecae editoribus. Inſiſtamus, quoad eius fieri poteſt, tutius codd. veſtigiis! Mox *nec ſatis* e duobus Grut. codd. recepi, quum olim eſſet in edd. *non ſatis*.

C. 8. Cauſa circuli dimidii Iridis.

1. *Quidam ita opinantur.* Stoici quidem non fuerant, ut ex §. 4. probabile ſit. Magis convenit cum Ariſtotelis ſententia Meteorol. III, 6.

[a] Deinde contrariam rem propoſito ſuo dicunt.
Nam ſi ſuperior eſt ſol, et ideo tantum ſuperiori
parte nubium affunditur, nunquam terra tenus de-
ſcendit arcus. Atqui usque in humum demittitur. 3
Praeterea nunquam non contra ſolem eſt arcus.
Nihil ad rem pertinet, ſupra infrave ſit: quia to-
tum, quod contra eſt, latus verberatur. Deinde
aliquando arcum et occidens facit, quum certe ex
inferiore parte nubes ferit, terris [b] propinquas.
Atqui et tunc dimidia pars eſt, quamvis ſolem nu-
bes ex humili et ſordido accipiant. Noſtri qui ſic 4
in nube, quomodo in ſpeculo, lumen reddi volunt,
nubem cavam faciunt, et ſectae pilae partem: quae
non poteſt totum orbem reddere, quia ipſa eſt pars
orbis. Propoſito accedo, argumento non conſentio.
Nam ſi in concavo ſpeculo tota facies oppoſiti or-
bis exprimitur, et in ſemiorbe nihil prohibet ad-
ſpici

a. *Deinde contrariam rem propoſito ſuo dicunt.* Gronovius emendat *vident.* Nihil, ait, agnoſco, quod hi *dicant* contrarium ſibi. Forte: *Deinde — vident.* Appello, inquit, ipſorum experientiam. Non vident enim arcum terra tenus deſcendere? ſolem verberare latus nubium, quum ſit arcus? arcum et ab occidente fieri? Atqui haec propoſito illorum contraria ſunt. — Enimvero *τὸ dicunt* bene habet. Dicunt enim rem ſibi contrariam. In demonſtratione quippe cauſae, cur fiat, ut arcus non impleat orbem, dicunt, hoc ideo fieri, quod ſolis radii nubium partem ſuperiorem tantum tangant, non inferiorem. Iam vero arcus terra tenus deſcendit. Ergo ſibi ipſi contradicunt, ſ. propoſito arcum eſſe et dimidiam eius tantum partem conſpici, contrarium quid dicunt, propoſitum itaque ſuum iugulant.

b. *propinquas.* Hanc vulgatam ſcriptionem Fortunatus, Eraſmo ſequace, ſine cauſa idonea mutavit in *propinquus*, ut ſolem, inquit, intelligas.

4. *Noſtri*, Stoici, quibus tota haec de ſpeculis hypotheſis debetur, iamdiu ſepoſita. Cf. l. V, 12, ubi Poſidonium huius rationis auctorem eundemque Stoicum laudat.

5 ſpici totam pilam. Etiamnunc diximus circulos apparere ſoli lunaeque in ſimilitudinem arcus circumdatos: quare in illis circulus iungitur, in arcu nunquam? Deinde quare ſemper concavae nubes ſolem accipiunt, nec aliquando planae et tumentes? Ariſtoteles ait, poſt autumnale aequinoctium qualibet hora diei arcum fieri, aeſtate non fieri, niſi aut incipiente aut inclinato iam die. Cuius rei cauſa manifeſta eſt.
6 Primum, quia medio die ſol calidiſſimus nubes evincit: nec poteſt ab his imaginem ſuam recipere, quas ſcindit. At matutino tempore, et vergens ad occaſum, minus virium habet: et ideo a nubibus et ſuſtineri et repercuti poteſt. Deinde quum arcum facere non ſoleat, niſi adverſus his, in quibus facit, nubibus: quum breviores dies ſunt, ſemper
7 obliquus eſt. Itaque qualibet diei parte, etiam quum altiſſimus eſt, habet aliquas nubes, quas ex adverſo ferire poteſt. At temporibus aeſtivis ſupra noſtrum verticem fertur. Itaque medio die excelſiſſimus terras rectiore adſpicit linea, quam ut ullis nubibus poſſit occurri. Omnes enim tunc ſub ſe habet.

IX. Nunc dicendum eſt de *virgis*, [a] quas non minus

a. *quas non minus pictas variasque.* Negativa in omnibus codd. obvia Caelius Curio, qui Pincianum temere ſemper ſequutus eſt, imitatorem ſaepe nactus Muretum, extruſit: Erasmo Gruteroque recte tuentibus.

5. *Etiamnunc diximus circulos.* De Coronis dixerat c. 2. *Ariſtoteles* Meteorol. III, 5 extr. cuius tamen argumentum omittit noſter, quoniam de plano legi non poſſunt quae mere mathematica ſunt.

C. 9. *Virgae*, quid ſint? 1. De *virgis* repetit ea, quae Ariſtoteles iam Meteorol. III, 6 docuerat. Sunt enim *virgae* eius *ῥάβδοι*. De iis arcubus, quos in pariete guttarum decidentium interrupto fieri conſtat, non intel-

minus pictas variasque, et aeque pluviarum ſigna ſolemus accipere. In quibus non multum operae conſumendum eſt, quia virgae nihil aliud quam imperfecti arcus ſunt. Nam facies quidem illis eſt 2
picta, ſed nihil curvati habent. In rectum iacent. Fiunt autem iuxta ſolem fere in nube humida, et iam ſe ſpargente. Itaque idem eſt in illis qui in arcu color, tantum figura mutatur: quia nubium quoque, in quibus extenduntur, alia eſt.

X. Similis varietas in *coronis* eſt: ſed hoc differunt, quod coronae ubique fiunt, ubicunque ſidus eſt: arcus non niſi contra ſolem: virgae non niſi in vicinia ſolis. Poſſum et hoc modo differentiam omnium reddere. Coronam ſi diviſeris, arcus erit: ſi direxeris, virga. In omnibus color multiplex eſt, ex caeruleo fulvoque varius. Virgae ſoli tantum adiacent. Arcus ſolares lunaresque omnes ſunt. Coronae omnium ſiderum.

XI. Aliud quoque virgarum genus apparet, quum radii per anguſta foramina nubium tenues, intenti diſtantesque inter ſe diriguntur: [a] et ipſae ſigna imbri-

a. *et ipſae* ſc. virgae. Sic plurimi et ii optimi codd. At Eraſmus et nonnulli codd. *ipſi* ſc. radii.

intelligi poſſunt hae virgae, ſed de ſtriis pareliorum, ſ. coronarum, circa ſolem imperfectarum: exiſtunt enim circa, non contra ſolem, ſed ſemper ex latere. cf. Ariſtot. Meteorol. III, 2, qui ex iisdem quidem cauſis eas oriri ſtatuit, ſed diverſos tamen ab arcu. Sol, dicimus, attrahit aquam.

C. 10. Colorum in coronis varietas unde veniat. Coronas ubique ſieri, ubi ſidus, iam obſervaverat noſter cap. II, 2, duce Ariſtot. Meteorol. III, 2. Nec abhorrent ab hac obſervatione phyſici noſtri. Cf. Gehler Nebenſonnen-Höfe.

C. 11. Parelia.

De *Pareliis*, ſ. ſolibus binis trinisve, ſaepe mentio iniicitur apud Hiſtoricos, e. c. Livium XXII, 1. XXVIII, 11 etc. cf. Plin. N. H. 11, 31.

imbrium ſunt. Quomodo nunc me hoc loco geram? Quid eas vocem? imagines ſolis? Hiſtorici ſoles vocant, et binos ternosque apparuiſſe memo-
2 riae tradunt. Graeci *parelia* appellant: quia in propinquo fere a ſole viſuntur, aut quia accedunt ad aliquam ſimilitudinem ſolis. Non enim totum imitantur, ſed [b] imaginem eius, figuramque. Ceterum nihil habent ardoris, hebetes ac languidi. His quod nomen imponimus? An facio quod Virgilius, qui dubitavit de nomine, deinde id de quo dubitaverat, poſuit?

— — et quo te nomine dicam,
Rhetica? nec cellis ideo contende Falernis.

3 Nihil ergo prohibet illas parelia vocari. Sunt autem imagines ſolis in nube ſpiſſa et vicina, in modum ſpeculi. Quidam parelion ita definiunt, Nubes

b. *ſed imaginem eius.* Sic recte multi codd. Alii tamen et in his mſ. cod. Voſſ., qui eſt in Bibl. Leidenſi (Ruhnkenio ad Vellej. Paterc. II, 26. p. 160 referente), perperam praebent, *ſed magnitudinem eius.* Corruptela videtur inde orta eſſe, quod *imagine* pro compendio ſcripturae, quo *magnitudine* exprimi ſolebat, habuerint librarii. In verſu Virgil. Ge. II, 95. varietas lectionis nulla in codd. noſtris

2. *Graeci parelia, παρήλια.* Sic Arat. Phaenom. 880 *νεφέων τὰ παρήλια κικλήσκονται*, ubi cf. Schol. Ariſtot. Meteorol. III, 2. et paſſim *οἱ παρήλιοι* audiunt. *quia* . *ſolis.* Theon ad Aratum l. l. ex Poſidonio tradit, *παρήλια* eſſe nubes rotundas, quae circa ſolem effulgeſcentem irradientur, nec proprio lumine utantur, ſed ſolari, quemadmodum etiam luna: atque ideo vocari *παρήλια*: vel eſſe nubes ſoli non tantum colore, ſed etiam orbiculari rotunditate ſimiles, quae quum proximae ei ſint, ab eo illuminantur, atque ita *παρεοίκασι τῷ ἡλίῳ*, quae *ἀνθήλια* quoque nominari ſcribit etc. Cf. Ariſtot. Meteorol. III, 2. 6. — *Virgilii* verſus exſtant Ge. II, 95.

3. *Quidam.* In his erat Ariſtoteles l. l. et Poſidonius, Theone ad Aratum l. l. teſte. Nec ab iis abhorret Seneca,

bes rotunda, et ſplendida, ſimilisque ſoli. Sequitur enim illum, nec unquam longius relinquitur, quam fuit, quum apparuerit. Numquis noſtrum miratur, ſi ſolis effigiem in aliquo fonte aut placido lacu vidit? Non, ut puto. Atqui tam in ſublimi facies eius poteſt, quam inter nos, reddi, ſi modo idonea eſt materia, quae reddat.

XII. Quoties defectionem ſolis volumus deprehendere, ponimus pelves, quas aut oleo aut pice implemus: quia pinguis humor minus facile turbatur, et ideo quas recipit imagines, ſervat. Apparere autem imagines non poſſunt, niſi in liquido et immoto. Tunc ſolemus notare, quemadmodum ſe luna ſoli opponat, ut illum tanto maiorem ſubiecto corpore abſcondat, modo ex parte, ſi ita contigit, ut latus occurrerit, modo totum. Haec di- 2
citur perfecta defectio, quae ſtellas quoque oſtendit, et intercipit lucem, tunc ſcilicet, quum uterque orbis ſub eodem libramento ſtetit. Quemadmodum ergo utriusque imago in terris adſpici poteſt: ita in aëre, [a] quum ſic coactus aër et limpidus conſtitit, ut faciem ſolis acciperet, quam et

noſtris notatur, etſi edd. Virgil. ad unam omnes exhibeant *et quo te carmine d.* Memoriter itaque noſter, Virgilio non inſpecto, hunc verſum adduxerit: hinc falſa loci interpretatio orta eſt.

a. *quum ſic coactus.* Sic Erasmus etc. Gronovius, lego, ait, *quum ſic coactus aer.* Antea dixit Seneca *liquidum et immotum,* quem nunc coactum et limpidum. Tres tamen Gruteri codd. praebuere: *quum ſit,* aeque ac vulgata erat.

C. 12. Exemplum defectionis ſolis illuſtrat hunc de pareliis locum.

2. *Haec dicitur — ſtetit.* Libramentum hoc ſenſu interdum occurrit et exprimit graecum διάμετρον. κατὰ διάμετρον γίνεται ἡ σελήνη τῷ ἡλίῳ. De Benef. V, 6, 3 ſq. hanc eandem rem exſequitur. De ſolis defectu totali, attamen ſine mora, hic ſermonem eſſe apparet.

aliae nubes accipiunt, ſed transmittunt, ſi aut mobiles ſunt, aut rarae, aut ſordidae. Mobiles enim ſpargunt illam, rarae emittunt, ſordidae turpesque non ſentiunt, ſicut apud nos imaginem maculoſa non reddunt.

XIII. Solent et bina fieri parelia, eadem ratione. Quid enim impedit, quo minus tot ſint, quot nubes fuerunt aptae ad exhibendam [a] imaginem ſolis? Quidam in illa ſententia ſunt, quoties duo ſimulacra talia exſiſtunt, ut iudicent, unum eſſe ſolis, alterum imaginis. Nam apud nos quoque quum plura ſpecula diſpoſita ſunt ita, ut alteri ſit conſpectus alterius, omnia implentur, et una imago a
2 vero eſt, ceterae imaginum effigies ſunt. Nihil enim refert, quid ſit, quod ſpeculo oſtendatur. Quidquid enim videt, reddit. Ita illic quoque in ſublimi, ſi nubes fors aliqua diſpoſuit, ut inter ſe adſpiciant, altera nubes ſolis imaginem, altera imaginis reddit. Debent autem hae nubes, quae hoc praeſtant, denſae eſſe, laeves, ſplendidae, plane naturae ſolis. Ob hoc omnia quae huiusmodi ſunt ſimulacra, candida ſunt, et ſimilia lunaribus circulis: quia ex per-
3 cuſſu oblique accepto ſole reſplendent. Nam ſi infra ſolem nubes fuerit, et propior, ab eo diſſipatur: longe autem poſita radios non remittit, nec imaginem efficit. Quia apud nos quoque ſpecula, quum a nobis procul abducta ſunt, faciem non reddunt, quia acies noſtra non habet usque ad nos recurſum. Pluviarum autem et hi ſoles, utar enim hiſto-

a. *imaginem.* Vulgatam hanc ſcriptionem mutavit novandi ſtudioſus Muretus in *effigiem*, nihil quamquam inde lucratus.

C. 13. Quomodo fiant et pluviarum indicia ſint.

1. *Nam apud nos*, in terra: quum illa in coelo eveniant.

3. *utar enim hiſtorica lingua.*

historica lingua, indicia sunt: utique si a parte Austri constiterunt, unde maximae nubes ingravescunt: quum utrinque solem cinxit talis effigies, si Arato credimus, tempestas surgit.

XIV. Tempus est, alios quoque ignes percurrere, quorum diversae figurae sunt. Aliquando emicat stella, aliquando ardores sunt, aliquando fixi et haerentes, nonnunquam volubiles. Horum plura genera conspiciuntur. [a] Sunt Bothynoe, quum velut corona cingente introrsus igneus coeli recessus

D 4 est

a. *Sunt Bothynoe, quum velut corona cingente introrsus igneus coeli recessus* etc. Ita ex vestigiis membranacei sui codicis locum restituit If. Casaubonus. Graeca enim in codd. latinis plerumque vel omissa, vel corruptissima esse constat. Antea ap. Erasm. corrupta haec: *sunt enim velut c. c. introrsus ignes. Coeli recessus* etc. Conspirant Fortunati codd. aliique. Recte βόθυνοι hic nominantur, quippe qui eodem modo in libro de Mundo, Aristoteli salso adscribi solito, et ab Appuleio, qui librum illum in latinum sermonem vertit, inter φάσματα οὐράνια ponuntur. Mox Gronovius probe observavit, aut *Pithae*, aut *Pithitae* scribendum esse: illo Pseudoaristoteles et Appuleius, hoc Plinius utuntur. Eodem quoque ducunt codd., qui habent *Phitiae, Phiciae.* Romanum hanc vocem scribendi morem, quem Plinius observat, mihi sequendum esse duxi. Deinceps *imago,* non *magnitudo,* a Seneca esse putem. Cf. ad c. XI. b.

lingua. cf. ad cap. XI, 1. *Si Arato credimus.* Arati hac de re versus hi sunt in Diosem. 15 sq. Οὐ γάρ τ' ἀμφοτέρωθεν ὁμῶς περὶ μέσσον ἔχωσιν Ἠέλιον κεῖναι νεφέλαι, σχεδὸν ὠκεανοῖο Γίγνεται ἀμβολίη, διόθεν χειμῶνος ἰόντος. Aratus si Aristotelem Meteorol. III, 6 consuluisset, forsan sententiam mutasset: is enim hoc fieri negabat.

C. 14. Varii ignes et ardores in coelo visi. 1. Agit de his meteoris Aristot. Meteorol. I, 4. 5: cap. 5 ait: Φαίνεται δέ ποτε συνιστάμενα νύκτωρ αἰθρίας οὔσης πολλὰ φάσματα ἐν τῷ οὐρανῷ· οἷον χάσματά τε καὶ βόθυνοι καὶ αἱματώδη χρώματα. Similia habet auctor libri de Mundo c. IV. p. 1210. T. II. Opp. Aristot. ed. lugd. Significat autem βόθυ-

eſt ſimilis effoſſae in orbem ſpeluncae. Sunt Pithitae, quum magnitudo vaſti rotundique ignis dolio
2 ſimilis, vel fertur, vel in uno loco flagrat. Sunt Chasmata, [b] quum aliquod coeli ſpatium desedit et flammam dehiscens velut in abdito oſtentat. Colores quoque horum omnium plurimi ſunt. Quidam ruboris acerrimi, quidam evanidae ac levis flammae, quidam candidae lucis, quidam micantes, quidam aequaliter et ſine eruptionibus aut radiis fulvi. Videmus ergo,

Stellarum longos a tergo albeſcere tractus.

3 Hae velut ſtellae exſiliunt et transvolant, videnturque longum ignem porrigere, propter immenſam celeritatem: quum acies noſtra non discernat transitum

b. *quum aliquod coeli ſpatium deſedit.* Sic Eraſmus, Fortunatum ſequens, et Gruterus e codd. mſſ. reſtituunt. Muretus: *quum aliquando — discedit.* Propriam tamen in tali re vocem eſſe *deſidere* conſtat. Coelius Curio primus dederat: *quum aliquando c. ſp. deſedit,* ex qua lectione vulgatum originem duxit usque ad Eraſmum etc. Sequentem verſum Virg. Ge. I, 377 memoriter Seneca laudat, vel potius in rem ſuam parumper deflectit. Infra VII, 20, 1 haud rectius affert. Nam Virgil. habet: Flammarum longos a tergo albeſcere tractus.

βόθυνος ſcrobem, aut, Seneca explicante, effoſſam in orbem ſpeluncam. Cf. Wetſten. ad Matth. XII, 11. XV, 14. *Pithitae* a πίθος, dolium. Plin. N. H. 11, 25 pitheten cometam affert propter ſimilitudinem dolii appellatum. *chaſmata*, χάσματα, hiatus quicunque. Spectant haec meteora forſan ad auroram borealem. cf. Plin. II, 26. 27.

2. Verſus eſt Virgil. Ge. I, 367. quem infra VII, 20 aliter laudat. Edd. Virgil. habent: Flammarum longos etc.

3. *quum acies noſtra — credat.* Ita pueri titionem accenſum circumagentes circulum ignis perpetuum videre ſe credunt. Spectant haec ad fallacias opticas. Cf. Gehleri phyſ. Wörterbuch T. II. Geſichtsbetrüge p. 472, ubi haec ipſa res, de qua h. l. ſermo eſt, explicatur.

tum earum, ſed quacunque cucurrerunt, id totum
igneum credat. Tanta enim eſt velocitas motus,
ut partes eius non diſpiciantur, ſed tantum ſumma
prendatur. Intelligimus magis, qua appareat ſtella,
quam qua eat. Itaque velut igne continuo totum 4
iter ſignat, quia viſus noſtri tarditas non ſubſequi-
tur momenta currentis, ſed videt ſimul et unde ex-
ſilierit, et quo pervenerit. Quod fit in fulmine,
longus nobis videtur ignis eius, quia cito ſpatium
ſuum tranſilit, et oculis noſtris occurrit univerſum,
per quod deiectus eſt. At ille non eſt extenti cor-
poris per omne qua venit. Neque tam longa et 5
extenuata in impetum valent. Quomodo ergo pro-
ſiliunt? Attritu aëris ignis incenſus, vento prae-
ceps impellitur: non ſemper tamen vento attrituve
fit. Nonnunquam ex aliqua opportunitate aëris
naſcitur. Multa enim ſunt in ſublimi ſicca, calida,
terrena, inter quae oritur, et pabulum ſuum ſub-
ſequens defluit, ideoque velociter rapitur. At quare 6
color diverſus eſt? Quia refert, quale ſit id quod
incenditur, et quam vehemens quo incenditur.
Ventum autem ſignificat eiusmodi lapſus, et qui-
dem ab ea parte qua erumpit.

XV. Fulgores, inquit, quomodo fiunt, quos Graeci Sela appellant? Multis, ut aiunt, modis.

5. *Nonnumquam ex aliqua opportunitate* etc. Cogitaſſe videri debet Seneca de cauſa illa, quam nos affinitatem ſ. attractionem electivam vocare ſolemus: hanc expreſſit, re quidem nondum ſatis perſpecta, per illa: *et pabulum ſuum ſubſequens defluit.* Cf. Gehler T. IV. p. 473 ſq. 939.

6. *At — incenditur.* Expoſuit Ariſtot. Meteorol. I, 5.

C. 15. Fulgores et ardores coeleſtes unde? 1. *Fulgores — appellant.* Sic auctor libri, qui ſub Ariſtotelis nomine circumfertur, De Mundo

Poteſt illos ventorum vis edere, poteſt ſuperioris coeli fervor. Nam quum late fuſus ſit ignis, inferiora aliquando, ſi ſunt idonea accendi, corripit. Poteſt ſtellarum motus curſu ſuo excitare ignem, et in ſubiecta transmittere. [a] Quid porro? non poteſt fieri, ut aër vim igneam usque in aethera elidat, ex qua fulgor ardorve ſit, vel ſtellae ſimilis
2 excurſus? Ex his fulgoribus quaedam in praeceps eunt, ſimilia proſilientibus ſtellis: quaedam certo loco permanent, et tantum lucis emittunt, ut fugent tenebras, et diem repraeſentent, donec conſumto alimento, primum obſcuriora ſint, deinde flammae modo, quae in ſe cadit, per aſſiduam di-
3 minutionem redigantur in nihilum. Ex his quaedam

a. *Quid porro? non poteſt fieri, ut —.* Sic codex mſ. unus palat. et Muretus. At codex colon. omittit τά· *non poteſt fieri.* Fortunatus in ſuis codd. τά· *Quid porro* non invenit, et propoſuit ſcribendum: *Hoc vero non poteſt fieri*, quam ſcripturam et Eraſmus aſſumſit, atque reliqui editores Senecae. Sed vulgatum recte habere, ſequentia docent §. 3. quum aer ſpiſſus ignem, quem propior terris diu paverat, usque in ſidera expreſſit. Mox *fulgor ardorve ſit, vel ſtellae ſimilis excurſus* omnes fere codd. praeſtant, non, ut Eraſmus habet, *f. a. ſtellae vel ſ. e.* Ita fulgor ardorve, recte obſervante Grutero, a ſtellae excurſu diſtinguitur.

Mundo c. 4. τὰ δὲ (τῶν ἐν ἀέρι φαντασμάτων) καθ' ὑπόστασιν σέλα τε καὶ διάττοντες καὶ κομῆται καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια. Sic Aelian. de Nat. Anim. XI, 10. Opponuntur haec meteora, τὰ καθ' ὑπόστασιν, illis quae tantum ſpecie tenus appareant, arcubus, virgis, τοῖς κατ' ἔμφασιν γινομένοις. Illa autem naturae ſubſtantiam habent. *Poteſt — transmittere:* eſt e doctrina Stoicorum, qui ſtellas putabant eſſe igneas. *Quid porro — excurſus.* Non infitias ivit Ariſtot. Meteorol. II, 9.

2. *Ex his fulgoribus* etc. Comprehendit Seneca omnia meteora illa, quae partim ad apparitiones quas vocamus electricas, partim ad ſtellas cadentes, globos ardentes, auroram borealem pertinent. Ad electricas apparitiones haud dubie ſpectant fulgores, quorum brevis facies et caduca eſt nec ſine iniuria decidunt.

dam in nubibus apparent, quaedam ſupra nubes, quum aër ſpiſſus ignem, quem propior terris diu paverat, usque in ſidera expreſſit. Horum aliqua non patiuntur moram, ſed transcurrunt aut exſtinguuntur ſubinde qua reluxerant. Hi fulgores dicuntur, quia brevis facies illorum et caduca eſt, nec ſine iniuria decidens: ſaepe enim fulminum noxas ediderunt. [b] Ab his tecta videmus icta, quae aſperſa Graeci plecta vocant. At quibus longior 4
mora

b. *Ab his tecta videmus icta, quae* etc. Ita cod. mſſ. Pinciani, quibus adſentiunt col. ac pal. quartus. Eraſmus et Fortunat. edebant: *Ab h. t. v. i. ſine fulmine,* quod merito damnabat Gruterus, Gronovio tacente et Eraſmum ſequente. Expunxi itaque τὰ· *ſine fulmine.* Fit enim vel maxime cum fulmine, ſed ſine tonitru: quandoquidem breve eſt fulmen iſte fulgor. *Quae aſperſa Graeci plecta vocant.* In his verbis conſtituendis codicum veſtigiis inſiſtere, quam Fortunati coniecturae parum graecae adſentire, malui. In qua quidem ratione ſaltem audaciae crimen ſubterfugerim. Fortunati codd. dabant *aſparſioplectra,* nec discedebant Gruteri codd. Hi enim vel, *aſperſioplecta,* uti erat in primis edd. ideoque et in Pinciani codd. vel, *aſperſo Graeci plettra,* vel, *aſperſa Graeci plectra* exhibebant. *Aſpergi* autem dicuntur res, quae leniter obiterve tanguntur: nota res. Vulgatam ſcriptionem et eam male graecam, *aſtrapoplecta,* debebamus Fortunato, qui ſic legendum eſſe coniecerat. Propoſuit vel ἀστραποπρήστηρας (fulgurantes turbines) vel ἀστραπόσκηπτα (fulgura in terram ruentia) vel ἀστραπόπληκτα. Sardi venales, alius alio nequior! Attamen ultimum *aſtrapoplecta,* quod ne graecum quidem eſt, nec, ſi vel maxime ſit, uſui et analogiae in ſimili voce, ἀστροβλὴς, ἀστροβόλητος, regnanti reſpondet, Eraſmus admiſit in textum, ſequente Gronovio. Ceterum πληκτὸς eſt ictus, percuſſus: cf. H. Stephani Theſ. L. G. III, 390. F.

3. *quae aſperſa* leviter tacta. *plecta* i. πληκτά, percuſſa. De fulminis ſpecie quadam hic agi patet: quod olim in prodigiis relatum eſt, quum ſine iniuria crines hominis, e. c. Servii Tullii, lambere, ſ. ut Livius I, 39. coll. XXV, 39. eius caput ardere, flammam e capite fuſam eſſe, vel eluxiſſe (Val. Max. I, 6, 2) viderent. Sed hoc phaenomenon nec hodie ita, ut omni dubio careat, explicari poteſt, ipſo Lichtenbergio apud Noehden. ad Virg. Aen. II, 680 ſq. coll. 692—98. confitente.

mora et fortior ignis est, motumque coeli se-
quens, aut qui proprios cursus agunt, Cometas
nostri putant: de quibus c dein. Horum ge-
nera sunt pogoniae, lampades, et cyparissiae,
et alia omnia: quorum ignis in exitu sparsus
est. Dubium, an inter hos ponantur trabes, et pi-
5 thitae: raro sunt visi. Multa enim conglobatione
ignium indigent, quum ingens illorum orbis ali-
quanto matutini amplitudinem solis exsuperet. In-
ter haec ponas licet et quod frequenter in historiis
legimus, coelum ardere visum: cuius nonnunquam
tam sublimis ardor est, ut inter ipsa sidera videa-
tur: nonnunquam tam humilis, ut speciem longin-
qui

c. *dein* i. e. libro septimo, qui totus est de cometis. Omnes codd. habent *dcm*, virgula superiniecta tegente literas. Unde fecit Fortunatus vel, *dicendum est*, vel, *dicemus*. Edd. habent *de quibus dictum est*, ardores et trabes intelligente Fortunato. Sed hoc iusto durius esse, quivis intelligit. Meo itaque iure inde feci *dein*. Mox *pithitae raro visi* reposui, Gronovio suadente ad c. XIV, c. et codice palat. tert. qui exhibuit *pichie raro vise*. Antea: *pithiae quae raro sunt visae*. Enimvero *quae* codd. non agnoscunt, et *visi* corrigendum erat: genere enim masculino pithae et pithitae gaudent. Dein dedi *aliquanto* e codd. Gruter., Fortunati emendatione, quae editiones polluerat, *aliquando*, reiecta et exterminata: i. e. haud parum. cf. Ernesti ad Suet. Iul. c. 86 cum auctario F. A. Wolfii.

4. *Horum* sc. fulgorum: de his enim oratio continuatur, non de cometis. *pogoniae* a πώγων barba, propter scintillas: barbati. Auctor libri de Mundo c. 4. p. 1210 F. similia tradit: πολλαὶ δὲ καὶ ἄλλαι φαντασμάτων (sc. τῶν σελάων) ἰδέαι θεωροῦνται, λαμπάδες τε καλούμεναι, καὶ δοκίδες καὶ πίθοι καὶ βόθυνοι etc. *Cyparissiae.* Festus (ed. Gothofred. p. 276): Cyparissiae dicuntur ignes prodigiosi a similitudine cypressorum.

5. *Multa enim — exsuperet.* Quam vere haec dicta sint, memorabilia quaedam exempla docent, quae Gehler in physic. Wörterbuch voc. Feuerkugel collegit: ubi tamen in nostro loco adducendo errorem admise-

qui incendii praebeat. Sub Tiberio Caeſare cohor- 6
tes in auxilium Oſtienſis coloniae cucurrerunt, tanquam conflagrantis, quum coeli ardor fuiſſet per magnam partem noctis, parum lucidus, craſſi fumidique ignis. De his nemo dubitat, quin habeant flammam quam oſtendunt: certa illis ſubſtantia eſt.
De prioribus quaeritur, de arcu dico et coronis, 7
an decipiant aciem, et mendacio conſtent: an illis quoque verum ſit quod apparet. Nobis non placet, in arcu aut coronis ſubeſſe aliquid corporis certi. nihil enim iudicamus in ſpeculis, niſi fallaciam eſſe, nihil aliud quam alienum corpus mentientibus. Non enim eſt in ſpeculo, quod oſtendi- 8
tur. Alioquin non exiret, nec alia protinus imagine obduceretur: nec innumerabiles modo interirent, modo exciperentur formae. Quid ergo? Simulacra iſta ſunt, et inanis verorum corporum imitatio: ſuntque iſta a quibusdam ita compoſita, [d] ut et

d. *ut et haec poſſent detorquere in pravum.* Hanc lectionem prima editio praeſtat: quod expreſſit Eraſmus. Fortunatus miſerunt operae. *coelum ardere viſum* ap. Livium ſaepe occurrit, e. c. III, 5, 10. XXXI, 12 etc.: ad auroram borealem haec ſpectaſſe putant.

6. *Sub Tiberio — cohortes.* Hae cohortes inde ab Auguſti tempore e libertinis conſcriptae adverſus incendia. Septem autem cohortibus hisce praefuit praefectus vigilum, cuius cura ad incendia quoque pertinebat. cf. Sueton. Aug. XXV. XXX. ibique interp. *certa illis ſubſtantia eſt*, *Φαίνεται καθ' ὑπόστασιν.* Conſentit auctor libri de mundo l. l. Nec video, cur non et nos cum Seneca ſentiamus, electricam quippe materiam ineſſe putantes.

7. *De prioribus*, quae *Φαίνονται κατ' ἔμφασιν*, quibus nulla ſubſtantia ſubeſt, de iride, virgis et ſimilibus. *mendacio* i. fallacia optica. Mentiri, mendacium hoc ſenſu leviori haud ſemel ap. Senecam occurrit.

8. *ſuntque — corporum.* Simi-

et haec poſſent detorquere in pravum. Nam, ut dixi, ſunt ſpecula, quae faciem proſpicientium obliquent: ſunt, quae in infinitum augeant, et humanum habitum excedant, modumque noſtrorum corporum.

XVI. Hoc loco volo tibi narrare fabellam, ut intelligas, quam nullum inſtrumentum irritandae voluptatis libido contemnat, et ingenioſa ſit ad incitandum furorem ſuum. [a] Hoſtius Quadra fuit obſcoenitatis usque in ſcenam productae. Hunc divitem

natus tamen ut perfectiorem codd. lectionem maluit, *ut et hoc poſſent et detorquerent in pr.* Muretus dedit *ut poſſint detorquere in pravum.* Codd. Gruteri perperam, *ut et haec poſſent et detorquerentur i. p.*

a. *Hoſtius Quadra.* Sic Memmii codex et P. Pithoei membranae praeſtant: quod praetuli vulgato editionum: *Hoſtius*

Similia habes in Timaeo Platonis p. 335. bip., quem locum Schneidero in Anim. ad Ecl. phyſ. p. 276 debeo. Speculorum autem naturam recte contra Democritum et Epicurum tuetur. *ut dixi* c. VI, 2.

C. 16. Speculorum abuſus, quo Hoſtius Quadra infamis fuit.

1. De hoc *Hoſtio Quadra,* homine profligatiſſimae libidinis, nemo praeter Senecam memoriae quidquam prodidit, idque ſummo iure. Mimis et forſan Pantomimis quoque haec libidinis infamia occaſionem dedit, Hoſtii mores in *ſcena* imitando traducendi, quorum illos verbis, hos geſticulatione et ſaltatione libenter obſcena conſectatos eſſe, quorumque adeo argumenta potiſſimum moechos, adulteros et ſimiles fuiſſe, patet vel ex Ovid. Triſt. II, 497 ſq. *ſeſtertii millies* i. e. C milliones ſeſtertiorum. Iam ſi decem ſeſtertii 12 bon. groſſ. ſ. duobus francis aequiparant, nebulo iſte 200,000 aureos a Friderico appellatos poſſidebat. Oberlinus tamen ad Taciti Annal. VI, 46 reſpondere ait millies ſeſt. vicies centenis millibus librarum francicarum, Lipſius aequat 2,500,000 philipp. Nos ſequamur Romé de l'Isle eiusque epitomatorem Groſſium. Secundum Arbuthnot millies ſeſt. reſpondent 807,291 libr. Sterling.

tem avarum, ſeſtertii millies ſervum, divus Auguſtus indignum vindicta iudicavit, quum a ſervis occiſus eſſet, et tantum non pronuntiavit iure caeſum videri. Non erat ille tantummodo ab uno ſexu im- 2
purus, ſed tam virorum quam feminarum avidus fuit: fecitque ſpecula eius notae, cuius modo retuli, imagines longe maiores reddentia, et quibus digitus brachii menſuram [b] et longitudine in craſſitudine excederet. Haec autem ita disponebat, ut quum virum ipſe pateretur, averſus omnes admiſſarii ſui motus in ſpeculo videret, ac deinde falſa magnitudine ipſius membri tanquam vera gauderet. In

ſtius quidam, ſ. *Hoſtius princeps quidam.* Hoc poſterius codd. non agnoſcunt, prius nonnulli. Sed τὸ *quidam* bene ſtare non poteſt, quum de homine ditiſſimo et tam noto ſermo ſit, ut a mimis traduceretur. Grutero quoque lectio *Hoſtius Quadra fuit* placuit. Quum cognomen *Quadratus* notius fuerit, (cf. e. c. Intpp. ad Scr. Hiſt. Aug. T. I. p. 427. 440 ed. Lugd. et Indic. Hiſt. ad Tacit. ed. Oberlin.) pronior quidem ſim ad illud exhibendum, tamen ideo illam a bonis codd. oblatam ſcripturam reiicere non auſim, etſi ſimile huius nominis *Quadra* exemplum nondum mihi quamvis quaerenti occurrit. Mox *et tantum non* ex emendatione viri docti ap. Gruter. reſcripſi, ſenſu adeo poſcente. Nam vulgata edit. lectio *et tamen non* ſententiam iugulat. Enimvero eo ipſo iudicio, quo Hoſtium vindicta indignum cenſuit Auguſtus, ſatis clare indicavit, iure occiſum videri. Accedit, quod *tamen* et *tantum* (*tm̄* et *tn̄*) ſaepe in codd. confuſa legantur. Cf. Schwarz. ad Plin. Panegyr. c. 31. Aſſentitur Gronovius.

b. *et longitudine et craſſitudine excederet.* Sic Fortunatus in ſuis codd. invenit, et Pincian. coniectura aſſequutus eſt. Eraſmus: *et longitudinem et craſſitudinem e.* Sed Memmii, Nicotii, Gruteri et britann. Gronovii omittunt *et craſſitudine,* tertius tamen pal. ſtat ab Eraſmo. Gronovius legendum iuſſit: *menſuram et longitudine exc.* Sed neſcio cur

2. *fecitque — vera gauderent.* De ſpeculis concavis ſermo eſt: vide c. VI, 2 not. Ex hisce verbis centonem conflavit homo obſcurus et indoctus, quo eandem morum ſpurcitiem affricaret Horatio, quam Hoſtio nequam

3 In omnibus quidem balneis agebat ille dilectum, et apta menſura legebat viros: ſed nihilominus mendaciis quoque inſatiabile malum delectabat. I nunc, et dic, ſpeculum munditiarum cauſa repertum! Foeda dictu ſunt, [c] quae portentum illud, ore ſuo lacerandum, dixerit, feceritque, quum illi ſpecula ab omni parte opponerentur, ut ipſe flagitiorum ſuo-
4 rum ſpectator eſſet, et, quae ſecreta quoque [d] conſcientiam premunt, et quae accuſatus quisque feciſſe ſe negat, non in os tantum, ſed in oculos ſuos ingereret. At hercules ſcelera conſpectum ſuum reformidant! In perditis quoque, et ad omne dedecus expoſitis, tenerrima eſt oculorum verecundia. Ille autem, quaſi parum eſſet, inaudita et incognita pati, oculos ſuos ad illa advocavit, nec quantum peccabat videre contentus, ſpecula ſibi, per quae
5 flagitia ſua divideret disponeretque, circumdedit: et quia non tam diligenter intueri poterat, quum compreſſus erat, et caput merſerat, inguinibusque alienis

cur vulgatam Fortunati deſeramus. Mox quod pro *aperta menſura*, quae fuit vulgata, A. Schottus legebat *apta*, ait Gronov., confirmatur a britannico codice. Hoc praeſtat haud dubie; proinde reſtitui.

c. *quae portentum illud, ore ſuo lacerandum.* Omnium hanc mſſ. et edd. lectionem Pincianus mutavit transponendo: *illud lacerandum o. ſ.* Indignus quippe fuit ille, qui ab alio laceraretur: a foediſſimo ipſo lancinandus erat. Mox Pinc. et Fortunatus e ſuis codd. *apponerentur* maluere.

d. *conſcientiam premunt.* Optimi codd. Obſopoei et Grut. habent: et argutius eſt, quam vulgatum, *conſcientia premuntur.*

nequam ineſſe Seneca tradidit. Cf. Sueton. in Horatii vita p. 584 ed. Ern. Egregie tamen Leſſing in Rettungen des Horaz (T. III. Opp. Berolin. ap. Voſſ. 1754. 8.) docuit, inſititia eſſe verba iſta in illa Suetonii vita.

4. *non in os tantum,* non ore tantum proloqueretur et fateretur.

nis obhaeſerat, opus ſibi ſuum per imagines offere-
bat. Speculabatur illam libidinem oris ſui, ſpecta-
bat ſibi admiſſos pariter in omnia viros. Nonnun-
quam inter marem et feminam distributus, et toto
corpore patientiae expoſitus, ſpectabat neſanda.
Quidnam homo impurus reliquit, quod in tenebris 6
faceret? Non pertimuit diem, ſed ipſos concubitus
portentoſos ſibi ipſe oſtendit, ſibi ipſe approbavit!
Quid? non putas, in ipſo habitu voluiſſe pingi?
Eſt aliqua etiam proſtitutis modeſtia: et illa cor-
pora, publico obiecta ludibrio, aliquid, quo infe-
lix patientia lateat, obtendunt: adeo quodammodo
lupanar quoque verecundum eſt. At illud mon- 7
ſtrum obſcoenitatem ſuam ſpectaculum fecerat, et
ea ſibi oſtentabat, quibus abscondendis nulla ſatis
alta nox eſt. Simul, inquit, et virum et femi-
nam patior: [e] nihilominus illa quoque ſupervacua
mihi parte alicuius contumeliam maiorem exerceo.
Omnia membra ſtupris occupata ſunt: oculi quoque
in partem libidinis veniant, et teſtes eius exacto-
resque ſint! Etiam ea quae ab adſpectu corporis 8
noſtri poſitio ſubmovit, arte viſantur, ne quis me
putet neſcire, quid faciam! Nihil egit natura, quod
humanae libidini miniſteria tam maligna dedit, quod
alio-

e. *nihilominus illa quoque ſupervacua mihi parte alicuius contumeliam maiorem exerceo.* Sic colon. cod. ap. Grut. melius quam vulgatum ſenſu adeo caſſum: *alicuius contumelia marem e.* Contumelia eſt vox nequitiae, i. q. patientia. Gronovius ingenioſe emendabat: *alioqui contumeliam maiorem e.* Sed non opus eſſe videtur.

5. *patientiae,* libidini. Sic *pati* et πάσχειν uſurpari de concubitu haud raro apud illos, qui nequitiae huius mentionem iniiciunt, occurrit. Hinc pathici nomen ſuum invenerunt. Erat itaque Hoſtius ἀμφιβόλων unus, quorum Origenes adv. Celſum IV p. 206 mentionem fecit,

aliorum animalium concubitus melius instruxit. Inveniam, quemadmodum morbo meo [f] et potiar et satisfaciam. Quo nequitiam meam, si ad naturae modum pecco? Id genus speculorum cricumponam mihi, quod incredibilem imaginum magnitudinem
9 reddat. Si liceret mihi, ad verum ista perducerem: quia non licet, mendacio pascar. Obscoenitas mea, plus quam capit, videat, et patientiam suam ipsa miretur. Facinus indignum! Hic fortasse cito, et antequam videret, occisus est. Ad speculum suum immolandus fuit.

XVII. Derideantur nunc philosophi, quod de speculi natura disserant, quod inquirant, quid ita facies

f. *et potiar et satisfaciam.* Sic Erasmus, Fortunatus et codd., non, *morbo meo imponam et satisfaciam*, quae Mureti fuit lectio, et deinde vulgata. Mox *quo nequitiam meam, si* etc. egregie tuitus est, docte praegresso Erasmo, Gronovius, quum alii haberent: *Quo nequitia mea si* —. Sic noster de Tranq. Anim. 9, 4. infra 3, 18, 2. Eundem accusativum bene reduxit in Horat. Epp. I, 5, 12: Quo mihi fortunam, si non conceditur uti? et ibi nostrum locum, Gronovio laudato, in usum suum bene convertit magnus Bentleius. Sed iam Erasmus ad nostrum locum notaverat, in Horatii codd. emendatis non legi, *fortuna est*, sed, *fortunam.* Similiter *unde* cum accusat. in usu esse vidimus ad III. de Benef. 36, 2. Hoc loco suppleas *exerceo* cum Erasmo. Antea: *Quo nequitia mea,* quam lectionem et ipsam bonam Fortunatus et Grut. praetulerunt.

fecit, i. e. utramque Venerem exercentium. Sic explices Tacitum Annal. VI, 46 in patientia firmitudinem simulans, i. e. libidinibus indulgens firmitudinem simulabat. Similia, speculis tamen omissis, occurrunt passim in Anthologia graeca.

8. *Inveniam quemadmodum — satisfaciam: morbo* i. e. affectui, libidini, qua teneor. cf. Epist. 79, 4. not. *Quo nequitiam — pecco? Quo* i. cui rei adhibeam n. cf. ad epist. 7, 3. *nequitia, peccare, pati* propria verba de concubitu illegitimo sunt.

C. 17. 1. *Philosophi.* Quum omnes antiquitatis in natura rerum indaganda, ideoque phy-

facies noſtra nobis, et quidem in nos obverſa, reddatur: [a] quid ſibi rerum natura voluerit, quod quum vera corpora dediſſet, etiam ſimulacra eorum adſpici voluit: quorſus pertinuerit, hanc comparare materiam, excipiendarum imaginum capacem. Non 2
in hoc ſcilicet, ut ad ſpeculum barbam faciemque velleremus, aut ut faciem viri poliremus. In nulla re illa negotium luxuriae conceſſit: ſed primum omnium, quia imbecilli oculi ad ſuſtinendum cominus ſolem, ignoraturi erant formam eius, hebetato illum lumine oſtendit. Quamvis enim eum 3
orientem occidentemque contemplari liceat: tamen habitum eius, ipſum qui verus eſt, non rubentis, ſed candida luce fulgentis, neſciremus, niſi in aliquo nobis humore laevior et adſpici facilior occurreret. Praeterea duorum ſiderum occurſum, [b] quo inter-

a. *quid ſibi rerum natura voluerit.* Quum antecedat *reddatur* et ſequatur *pertinuerit*, etiam hic *voluerit* ſtare debet, ut in eadem oratione obliqua, non, *voluit*, quae eſt lectio vulgata. Mox *capacem* et omnibus editt. et codd. plerisque nititur. Muretus *potentem* cum uno palat. cod. Fortunati codd. *appetentem*.

b. *quo interpellari dies ſolet* emend. Gronov. et defendit in Obſſ. III, 22 p. 479 ſq. ed. Lipſ. Antea *interpolari d. ſ.* Mox

phyſica eſſent occupati, nullum fere in iis reperies, quin hac de re expoſuerit. Democritum, Epicurum eiusque aſſeclas, Empedoclem, Ariſtotelem etc. huic rei explicandae operam dediſſe conſtat. Cf. Schneideri Eclog. phyſ. XVII. p. 329 ſq. et Animadv. p. 185 ſq.

2. *In nulla re illa,* natura, opera ſua inſtruxit, ut in favorem cauſamque luxuriae ea feciſſe videretur: nullibi voluit, ut luxuria ſibi haec illave putaret creata, ideoque in illis ſibi conciliandis vindicandisve laboraret. *hebetato — lumine* ſc. in ſpeculo.

3. *niſi in aliquo nobis humore — occurreret.* Haud dubie aërem intellexit, qui quidem cauſa eſt, ut aſpectus tolerari ſolis poſſit.

interpellari dies ſolet, non videremus, nec ſcire poſſemus, quid eſſet, niſi liberius humi ſolis lunae-
4 que imagines videremus. Inventa ſunt ſpecula, ut homo ipſe ſe noſceret. [c] Multa ex hoc conſequuta: primo ſui notitia, deinde et ad quaedam conſilium. Formoſus, ut vitaret infamiam: deformis, ut ſciret redimendum eſſe virtutibus, quidquid corpori deeſſet: iuvenis, ut flore aetatis admoneretur, illud tempus eſſe diſcendi, et fortia audendi: ſenex, ut indecora canis deponeret, et de morte aliquid co-
5 gitaret. Ad hoc rerum natura facultatem nobis dedit, nosmetipſos videndi. Fons cuique perlucidus aut laeve ſaxum imaginem reddit.

— — *Nuper me in litore vidi,*
Quum placidum ventis ſtaret mare. — —

Qualem fuiſſe cultum putas ad hoc ſpeculum ſe
[d] cernentium? Aetas illa ſimplicior, et fortuitis con-

Mox *liberius humi.* Omnium codd. et edd. lectionem hanc ingenioſe quidem emendavit Pincianus, quamquam, ut Gruterus ait, ex ſupervacuo hercle. Legendum enim arbitrabatur: *niſi laevore huiusmodi ſolis.* Sed vulgata bene defenditur.

c. *Multa ex hoc conſequuta: primo ſui notitia.* Hanc Pinciani codd. lectionem praeferam cum Mureto alteri ſcripturae, quam haud pauci codd. exhibent, *multa ex hoc conſequuntur: primo ſui notitiam.* Noſtrae favent ſequentia: *vitaret, ſciret* etc.

d. *cernentium.* Omnium codd. lectio, quae praeſtat alteri a Mureto ex ora Eraſm. edit. invectae: *comentium.* Enimvero

4. *Inventa — ex hoc conſequuto — notitia.* Primus huius ſententiae, quantum ſcimus, auctor Socrates fuit. Cf. Diog. Laert. II, 33 ibique Menagius, qui nec noſtri loci immemor fuit. Notiſſimus eſt locus Phaedri fab. III, 8, qui conſuli meretur. *redimendi* i. e. compenſandi, ſupplendi. Cf. Erneſti Clav. Cic. hac voce.

5. Verſus Virgil. Eclog. II, 25 ſq. eſt. Adduxit hunc quoque verſiculum Seneca infra lib. V. princ., ubi tamen argutantem magis quam vere explicantem inveneris.

contenta, nondum in vitium beneficium detorque-
bat, nec inventum naturae in libidinem luxumque
rapiebat. Primo faciem ſuam cuique caſus oſten- 6
dit: deinde quum inſitus ſui mortalibus amor dul-
cem adſpectum formae ſuae faceret, ſaepius ea de-
ſpexere, in quibus prius effigies ſuas viderant. Poſt-
quam deterior populus [e] ſubiit in ipſas terras, effoſ-
ſurus obruenda, ferrum primo in uſu fuit, et id
homines impune eruerant, ſi ſolum eruiſſent. Tunc 7
demum alia terrae mala, quorum laevitas aliud agen-
tibus ſpeciem ſuam obtulit, quam hic in poculo,
ille in aere ad aliquos uſus comparato vidit: et
mox proprius huic miniſterio praeparatus eſt orbis,

 non-

vero ad illud ſpeculum homines ſe non commiſſe ſtatim dicit auctor. Mox nonnulli codd. habent, *nondum in vitia blanditias detorquebat*, parum tamen congrue huius loci ſententiae: ſunt ſimplicia atque fortuita, non blanditiae. Praeſtat *beneficium*. Tales autem διττογραφίας debemus doctis lectoribus antiquis vel explicantibus, vel ſimilia apponentibus in ora codicum, unde librarios potius ſcribendi quam cogitandi peritos temere in textum invexiſſe ſatis conſtat. Sic ſtatim haud pauci codd. *trahebat*, non, *rapiebat*: quorum alterum alterius interpretamento eſſe ſolet in gloſſis. e. *ſubiit in ipſas terras*. Sic codd. Gruteri, quum Eraſmus, hac lectione prioris ſuae editionis reiecta, ex cod. brit. aſſumſiſſet, *populus ipſas ſubiit terras*, ſine praepoſitione hic tamen neceſſaria. Mox *aliquos uſus*, non, *alios u.* praebent codd. Fortun. et Grut. *compara-*

6. *Poſtquam deterior — eruiſſent.* Poetis, e. c. Tibullo 1, 10, magis quam philoſopho haec digna eſſe videntur. Philoſophus autem noſter cogitaſſe videtur de aetatibus illis decantatis quatuor invicem ſe ex poetarum figmento inſequutis, aurea, argentea, aerea, ferrea, quas primus deſcripſit Heſiodus Ἔργ. καὶ Ἡμ. 108 ſq., multis deinceps ſequacibus poetis. Ceterum Stoicos hunc ſermonem decere patet: quippe quibus placuit priores humanitatis aetates poſterioribus fuiſſe meliores, nec niſi donis iis fruitas, quibus natura, nulla arte adhibita, eas

nondum argenti nitor, ſed fragilis vilisque materia.
Tunc quoque quum antiqui illi viri incondite vive-
rent, ſatis nitidi, ſi ſqualorem opere collectum ad-
verſo flumine eluerent, cura comere capillum fuit,
8 ac prominentem barbam depectere: et in hac re
quisque ſibi, alterique operam dabat invicem. Con-
iugum quidem manu crinis ille, quem effundere
olim mos viris fuit, attrectabatur: ſed illum ſibi
ſine ullo artifice formoſi quatiebant, non aliter
quam iubam generoſa animalia. Poſtea rerum iam
potiente luxuria, ſpecula totis paria corporibus au-
ro argentoque caelata ſunt, denique gemmis ador-
nata: f et pluris unum ex his feminae conſtitit,
quam antiquarum dos fuit illa, quae publice daba-
9 tur imperatorum pauperum filiabus. An tu exiſti-
mas, ex auro nitidum habuiſſe Scipionis filias ſpe-
culum,

parato tamen ex Eraſmica retinendum eſt. f. *et pluris.* Ita Eraſm. et Pinc. ſed priores edd. *et poculum*, vel, *et poculis*, quae varietas e ſcribendi compendio orta: nam de eas ditaſſet. Attigi haec ad Epiſt. 90, 44, quae tota cum hoc capite contendi meretur. Cf. De benef. VII, 10. not.

7. *nondum argenti nitor — vilisque.* Plin. N. H. XXX, 9 ait: optima apud maiores fuerunt Brundiſina, ſtanno et aere miſtis. Praelata ſunt argentea. Primus fuit Praxiteles Magni Pompeii aetate. Nuper credi coeptum, certiorem imaginem reddi, auro appoſito averſis. Ex hoc Plin. loco cum noſtro et ſeq. comparato ſequitur, Senecae tempore aurea ſpecula fieri coepta eſſe.

9. *An tu exiſtimas — aes grave?* Occurrit idem in Conſol. ad Helv. c. XII, 5, ubi vid. not. Valer. Max. IV, 10 explicat: Idem Senatus Fabricii Luscinii Scipionisque filias ab indotatis nuptiis liberalitate ſua vindicavit, quo-

culum, quum illis dos fuiſſet aes grave? O paupertas felix, quae tanto titulo locum fecit! Non feciſſet illis Senatus dotem, ſi habuiſſent. At quisquis ille fuit, cui ſoceri loco ſenatus fuit, intellexit, ſe accepiſſe dotem, quam fas non eſſet reddere. Iam libertinorum virgunculis in unum ſpeculum non ſufficit illa dos, quam dedit [g] P. Ro. Scipioni. Proceſſit enim moleſtius, paulatim opibus ipſis invitata, luxuria: et incrementum ingens vitia acceperunt.

de poculis ſermo non eſt. *non illa q. p. d. ſed impp. p. ſ.* Fortunati codd. ideoque et Eraſm. Pincianus tamen, Obſopoeus et Grut. in codd. ſuis *non* inveniebant, qui τῷ· *ſed* caruere. At negativa ſtare nequit, recte iudicante Pinc., et videtur ex compendio ſcribendi orta, quum *n.* ſignificaret, nempe. Mox *ex auro nitidum* Eraſm. Muretus etc. Sed codd. variant, praepoſitionem *ex* omittentes, et *auro indicium*, vel *auro inclitum*, vel *auro inditum* praebentes. Fortaſſe fuit, *auro inductum*. g. *P. Ro. Scipioni.* Sic Ioſ. Scaliger in caſtigatt. ad Feſtum legere nos

quoniam paternae hereditati praeter opimam gloriam nihil erat, quod acceptum referrent. Antea Val. M. notaverat: Dotis modus XL millia aeris fuit. *Aes grave.* In tota doctrina numismatica nihil fere difficilius aere gravi, propter multas pretii mutationes, quas reductiones vocamus. Cf. Plin. N. H. XXX, 5. Si tamen cum Frid. Gronovio de pecun. vett. III, 15 et Iacob. Perizonio (Iac. Perizonii Diſſ. VII. ed. I. G. Heinecc. Lugd. Bat. 1740. 8. *de aere gravi* contra Ludov. Küſterum, pro certo ponere licet, decem aſſes graves aequales fuiſſe uni denario argenteo (5 bon. groſſ. ſ. 75 centim. gall.); XL millia aeris faciunt ſummam circiter 800 thal., ſ. paulo plus quam 3000 franc. Fromondus aequat hos XL mill. aeris circiter bis mille flor. belg. Tenuitas igitur dotis aere gravi declaratur. *Libertinorum*, quos ſaepe divitiis affluxiſſe conſtat, inprimis ſub principibus. *etiam militares.* Bene laudat Fromondus Iuvenalis Sat. II, 99 ſq.

Adeoque omnia indiscreta ſunt perverſiſſimis artibus, ut quidquid mundus muliebris vocabatur, ſarcinae viriles ſint: minus dico, etiam militares. Iam ſpeculum ornatus tantum cauſa adhibitum, nulli non vitio neceſſarium factum eſt.

nos iubet, codd. non multum abludentibus: hi enim cum Eraſmi et ſuperioribus edd. praeſtant: *quam dedit pro ſe Scipio.* Inde fecit Pinc. *quam dedit Po. Ro. filiae Scipionis.* Muretus temere dedit: *quam dedit Senatus pro Scipione.* Mox *moleſtius* plurimi codd. Muretus, *immodeſtius.* Denique *nulli non vitio:* addit Eraſmus, *munerario:* codd. *numerario, nuario, num maior.* Gruterus, melius, ait, coniiciat, cui propior viſus Apollo.

L. ANNAEI SENECAE AD LUCILIUM NATURALIUM QUAESTIONUM

LIBER SECUNDUS.

Argumentum.

Doctrinam rei naturalis, in eam quae coelestia, meteora, et terrena pertractat, partitur. De aëre aliquid praemittit, quia meteororum et omnium sublimium locus communis est. Eum ex distantibus corpusculis, ut pulverem, constructum non esse. Divisio eius in tres regiones. In aëre fulgura, fulmina, tonitrua concipi. Anaxagoras refutatus, qui fulmina credit siderum emunctiones et distillationes esse. Aristotele etiam, Anaximene, Anaximandro, Diogene Apolloniate reiectis, sustinet nubium collisione fieri et elidi: maximam tamen eorum vim penes sidera esse, quorum ingens, ait, et confessa potentia est. Vi subterranei ignis, insulam maiorum aevo in mari Aegeo, et alteram sua memoria enatam esse. Tonitruorum et fulminum divisiones, tam ex physica ratione, quam vana disciplina Thuscorum. Fulminum et auguriorum significationes non averti sacrificiis, sed haec aegrae mentis solatia esse. fata enim nulla prece aut misericordia commoveri: quaedam tamen a Diis immortalibus ita suspensa relicta esse, ut in bonum vertant, si admotae Diis preces fuerint, si vota suscepta. Quia vero melius fulmina non timere, quam nosse, ad contemtum fulminum et mortis digreditur. Hanc qui non timet, nec fulmina, nec naufragia, nec bella, nec feras metuet. Mortem autem cur tantopere metuamus? Omnes ad eam proditi sumus, et melius est ultroneum ire, quam invitum trahi.

CAPUT I.

Omnis de universo quaestio in coelestia, sublimia, et terrena dividitur. Prima pars naturam siderum scrutatur, et magnitudinem, et formam ignium, quibus mundus includitur: solidumne sit coelum, ac firmae concretaeque materiae, an ex subtili tenuique nexum: agatur, an agat: et infra se sidera habeat, an in contextu sui fixa: [a] quemadmodum sol anni vices servet: an retro flectat:
2 cetera deinceps his similia. Secunda pars tractat inter coelum terramque versantia. Haec sunt nubila, imbres, nives, et humanas motura tonitrua mentes: quaecunque aër facit patiturve. Haec sublimia dicimus, quia editiora imis sunt. Tertia illa pars

a. *quemadmodum anni vice servet solem, an retro flectat.* Dedit sic Gronov., τῷ· *vices* vulgatae mutato in: *vice.* Nempe coelum, addit Gronov., quod in superioribus etiam intelligitur. Flectit, ubi pervenit ad tropicos. Muretus: *Quemadmodum sol anni vices servet.* Mox post *mentes* excidisse videntur, quae ad §. 3 spectant. Ibi verba: *Quomodo — dicturus* manifesto requirunt *et terram,* aut simile quid, quo terrae motus significetur. Sed codd. nihil eiusmodi memorant. Nisi per πρόληψιν haec intelligenda sunt.

Lib. II. C. 1. Doctrinae rei naturalis divisio. 1. *Omnis — dividitur* i. e. Physica in Astronomiam, Meteorologiam et Geographiam dividitur. Etsi de loco, quem tenere iuberent Stoici physicam, dissentirent, Zenoni enim secundo, aliis ultimo loco, Panaetio autem Posidonioque primo tradendam placuit, tamen de eius dignitate et praestantia inter omnes constabat. Cf. Diog. Laert. VII, 39 sq. Lipsii Physiol. I, 2.

2. *Haec sublimia,* μετέωρα. Cic. Acad. IV, 39 et 41 vertit: supera, et sapienter distinguit coelestia secundum Stoae praecepta, quae inprimis Posidonius in libro de sublimibus (περὶ μετεώρων) exposuit. Diog. Laert. VII, 135. 144. *ut iurisconsultorum — utar,* qui distin-

pars de agris, terris, arbuſtis, ſatis quaerit, et, ut Iurisconſultorum verbo utar, de omnibus quae ſolo
continentur. Quomodo, inquis, de terrarum motu 3
quaeſtionem eo poſuiſti loco, quo de tonitruis fulgoribusque dicturus? Quia, quum motus terrae ſiat ſpiritu, ſpiritus autem ſit aër agitatus, etſi ſubeat terras, non ibi ſpectandus eſt: cogitetur in ea ſede, in qua illum natura diſpoſuit. Dicam, quod magis videbitur mirum: inter coeleſtia et de terra
dicendum erit. Quare? inquis. quia quum propria 4
terrae excutimus ſuo loco, utrum lata ſit, et inaequalis, et enormiter proiecta, an tota in formam pilae ſpectet, et in orbem partes ſuas cogat, alliget aquas, an aquis alligetur ipſa: animal ſit an iners corpus, et ſine ſenſu, plenum quidem ſpiritus, ſed
alieni; et cetera huiusmodi quoties in manus ve- 5
nerint, terram ſequentur, et in imis collocabuntur. At ubi quaeretur, quis terrae ſit ſitus, qua parte mun-

ſtinguebant inter res mobiles et ſoli, e. c. Pandect. XIII, 3, 1. Solum inde pro praedio ponitur. cf. Erneſti Clav. Cic.

3. *Dicam — erit.* Exemplum dedit Ariſtot. de Coelo II, 13 ſq., ubi quum de aſtris dixiſſet, et de terra dicendum ſibi putavit.

4. *quia quum — ſuo loco.* Hunc locum in his Nat. Quaeſt. tractare omiſit. Fortaſſe tamen expoſuerat in libris nunc deperditis, de natura rerum, aut, de forma mundi. *utrum lata — cogat.* Duas vides de terrae forma expreſſas ſententias: alteram Homeri, Thaletis, Anaximenis, Anaxagorae, Democriti, al., terram iudicantium eſſe latam; alteram Ariſtotelis, Stoicorum, al. rotundam ſ. ſphaericam eius formam ſtatuentium. Cf. Ariſtot. de Coelo II, 13. 14. *alliget aquas — ipſa,* aquae pars terra ſit, an vice verſa. cf. Lipſii Phyſiol. Stoic. II, 16. *animal ſit,* quae Pythagoreorum ſententia fuiſſe videtur. Ovid. Metam. XV, 342.

5. *At — ſuperioribus* i. e. ſecundum, non imum locum obtinet. *meliorem conditionem,* ſortem, melius jus.

mundi ſubſederit, quomodo adverſus ſidera coelumque poſita ſit, haec quaeſtio cedit ſuperioribus, et, ut ita dicam, meliorem conditionem ſequitur.

II. Quoniam dixi de partibus, in quas omnis rerum naturae materia dividitur, quaedam in commune ſunt dicenda, et hoc primum praeſumendum, inter ea corpora, a quibus unitas eſt, aëra eſſe. Quid ſit hoc et quare praecipiendum fuerit, ſcies, ſi paulo altius repetiero, et dixero aliquid eſſe con-
2 tinuum, aliquid commiſſum. Continuatio eſt partium inter ſe non intermiſſa coniunctio. Unitas eſt ſine commiſſura continuatio, et duorum inter ſe con-

jus. Cf. Erneſti Clav. Cic. *qua parte mundi ſubſederit*, fundamentine loco in centro, quod erat Stoae praeceptum: cf. Lipſii Phyſiol. II, 11 et 18. *quomodo — poſita ſit*, ſtabilis an *moveatur*. Lipſ. Phyſiol. II, 19. Moveri ſtatuiſſe videtur Plato in Timaeo T. IX. p. 323 bip. (Γῆν δὲ, τροφὸν μὲν ἡμετέραν, εἴλουμένην δὲ περὶ τὸν διὰ παντὸς πόλον τεταμένον — ἐμηχανήσατο): nam de vero loci ſenſu ambigebant iam veteres, Ariſtot. de Coelo II, 13. Plut. Quaeſt. platon. p. 1006. Chalcid. ad Tim. §. 121, laudante Daviſio ad Cic. Acad. IV, 32: cf. Ruhnken. et Hemſterhuſ. ad Timaei Lexic. pl. p. 69 ſq. ed. II. Egregie nuper de hoc Plat. loco egit Boeckh. in programmate, in quo de platon. ſyſt. coel. globorum etc. disputatur, Heidelberg. 1810. qui comparari meretur. Stare putat Ariſtot. l. l. et omnes poſt eum usque ad recentiora tempora.

C. 2. Proprietas partium univerſi eſt unitas. Haec de continuo et commiſſo, ſ. de unitate doctrina mere fuit ſtoica. Cf. Sext. Empir. adv. Phyſ. I, 75. Antonin. VII, 13 ibique Gatacker. Originem haec opinio ſumſiſſe videtur inde, quod quum omne, quod eſt, apud Stoicos σῶμα, corpus nominetur, a corpore initium erat faciendum; et quod, Anaxagorae, Democriti aliorumque decreto de atomis reiecto, clariorem de rerum ortu et continente natura explicandi modum reperiri tum ibant: qua re iis opus erat ſtatuere, totam materiam

coniunctorum corporum [a] tactus. Numquid dubium eſt, quin ex his corporibus quae videmus tractamusque, quae aut ſentiuntur aut ſentiunt, quaedam ſint compoſita? Illa conſtant aut nexu, aut acer- 3
vatione: ut puta funis, frumentum, navis. Rurſus non compoſita: ut arbor, lapis. Ergo concedas oportet, ex his quoque quae ſenſum quidem effugiunt, ceterum ratione prenduntur, eſſe in quibusdam unitatem corporum. Vide, quomodo auribus tuis parcam. Expedire me poteram, ſi philoſopho- 4
rum lingua uti voluiſſem, ut dicerem unita corpora: hoc quum tibi remittam, tu invicem mihi refer gratiam. Quare iſtud? ſi quando dixero unum, memineris me non ad numerum referre, ſed ad naturam corporis, nulla ope externa, ſed unitate ſua cohaerentis. Ex hac nota corporum aër eſt.

III.

a. *tactus.* Fortunatus cum mſſ. ſuis malit, *tractus:* non enim, inquit, ſatis eſt ad unitatem duorum corporum, ut ſe tangant, ſed requiritur quidam tractus ductusque permiſtus et indiſcretus. Pincianus transponi voluit haec ita: *continuatio — coniunctio,* et *duorum — tactus. Unitas — continuatio.* Sed non indigemus hac transpoſitione. Quae continuantur, eorum partes coniunctae quidem ſunt, ſed ita ut non neceſſario tangantur, quod tamen in unitate fieri debet ex ſententia auctoris. Nec aliter ſentit Ariſtotel. Metaphyſ. IV, 6.

riam eſſe mutabilem et corpora ſe invicem pervadere, ideoque eſſe unita, *ἡνῶσθαι τὸν κόσμον.* Diog. Laert. VII, 140. Accuratius noſter Epiſt. 102 de hac re expoſuit. Tria corporum genera attulerunt: *τὰ ἡνωμένα, τὰ δὲ ἐκ συναπτομένων, τὰ δὲ ἐκ διεστώτων* vocat ea Sext. Emp. l. l. aeque ac Seneca. Cf. Tiedemann Syſt. der ſtoiſch. Phil. II, p. 173 ſq. et Gehler ſ. v. Materie. Cohaeſion.

4. *unita corpora, τὰ ἡνωμένα.* In Digeſta adeo transiit haec corporum diviſio in tria genera l. 41. tit. 3. leg. 30: quod nemini mirum videbitur, qui reputaverit, Iureconſultis, quod notum eſt, ſtoicam inprimis philoſophiam placuiſſe. *Ex hac nota — eſt,* quatenus premit, attrahit etc.

III. Omnia quae in notitiam noſtram a cadunt vel cadere poſſunt, mundus complectitur. Ex his quaedam ſunt partes, quaedam materiae loco relicta. Deſiderat omnis natura materiam, ſicut ars omnis
2 quae manu conſtat. Quid ſi hoc apertius faciam? Pars eſt noſtri, manus, oſſa, nervi, oculi: materia, ſuccus retenti cibi iturus in partes. Rurſus, quaſi pars noſtri eſt ſanguis, qui tamen et materia eſt. Praeparat enim et alia, et nihilominus in numero eſt eorum, quibus totum corpus efficitur.

IV. Sic mundi pars eſt aër, et quidem neceſſaria: hic eſt enim qui coelum terramque connectit, qui ima ac ſumma ſic ſeparat, ut tamen iungat. Separat, quia medius intervenit: iungit, quia utrique per hoc inter ſe conſenſus eſt. Supra ſe dat, quidquid accipit a terris. Rurſus vim ſiderum in terrena transfundit. Quam ſic partem mundi voco,
2 ut animalia et arbuſta. Nam genus animalium arbuſtorumque pars eſt univerſi, quia in conſummationem totius aſſumtum, et quia non eſt ſine hoc univerſum. Unum autem animal, et una arbor, quaſi

a. *cadunt vel cadere poſſunt.* Sic editio Eraſmi ſuperioresque et codd. Grut. Pinciani tamen mſſ. codd. reſecant τὰ· *vel cadere poſſunt.*

C. 3. Mundus complectitur partes et materiae loco relicta.

1. *Mundus* et *natura* idem ſignificant, a quibus tum materia nondum formata, tum eius partes iam formatae tractantur.

C. 4. Aer pars mundi, ſive univerſi, neceſſaria.

1. *Supra ſe dat* ad aſtra alenda. cf. c. V, 1: qua in re iam ante Stoicos disceſſerat, qui tamen, libris eius tunc temporis nondum foras editis, eius doctrina uti non poterant. Cf. Stob. Ecl. p. 450 (I, 22, 6) Heer.

2. *Unum autem — totum eſt.* Genus, ſ. ſpecies manet,

quaſi pars eſt: quia quamvis perierit, tamen id ex quo perit, totum eſt. Aër autem, ut dicebam, et coelo et terris cohaeret. Utrique innatus eſt. Habet autem unitatem, quidquid alicuius rei nativa pars eſt. Nihil enim naſcitur ſine unitate.

V. Terra et pars eſt mundi et materia. Pars quare ſit, non puto te interrogaturum, [a] aut aeque interroges, quare coelum pars ſit: quia ſcilicet non magis ſine hoc, quam ſine illa univerſum eſſe poteſt, quod cum his univerſum eſt, ex quibus, id eſt, tam ex illo, quam ex iſta, alimenta omnibus animalibus, omnibus ſatis, omnibus ſtellis dividuntur. Hinc quidquid eſt virium ſingulis, hinc ipſi mundo 2
tam multa poſcenti ſubminiſtratur: hinc profertur quo

a. *aut aeque.* Illud *aut* eſt ex Pinciani coniectura profectum. Nam codd. mſſ. omnes et antiq. edd. habent *vt:* quod tamen ſtare nequit. Mox τὰ· *id eſt tam ex illo, quam ex iſta*, codicum variatione τῆς νοθείας arguuntur, unde Obſopoeus a gloſſatoribus eſſe putavit reſcribendumque, *ex quibus alimenta omnibus.* Parum abeſt, quin adſentiar. Vim enim et elegantiam orationi illa verba non addunt, notumque eſt, hac fere nota, *id eſt*, prodi gloſſemata. cf. Ruhnken. ad Vellej. Paterc. II, 23, 6. p. 144.

net, etſi partes quaedam interierint. Exempli gratia quercus una perierit, genus tamen et ſpecies, cuius illa quercus fuit pars, manebit. Sic et aer pars mundi, etſi quaedam eius particulae a coelo et terris abſorbentur, tamen totum eſt, quoniam id quod aer eſt unitatem ſuam retinet. Eandem ſententiam habes in Ariſtot. Metaph. X, 1.

C. 5. Terra pars mundi et materia. 1. *ex quibus — dividuntur.* cf. ad c. IV, 1. Fuiſſe hanc Stoae ſententiam, cuius fundamentum eſt dogma, aſtra eſſe animalia, docuit Lipſius Phyſiol. II, 14 e Diog. Laert. VII, 145, ubi Menagius videatur.

2. *hinc ipſi mundo* qui ex his omnibus conſtat, (mundus enim et ipſe animal eſt, ſenſu Stoico). cf. Diog. Laert. VII, 141 ſq. *et omnium quidem rerum natura*, deus Stoicorum. Diog. Laert. VII, 147 ſq. *invaſit* i. occupavit, complexus eſt.

quo sustineantur tot sidera, tam exercitata, tam avida, per diem noctemque, ut in opere, ita et in pastu; et omnium quidem rerum natura, quantum in nutrimentum sui satis sit, apprehendit. Mundus autem, quantum in aeternum desiderabat, invasit. Pusillum tibi exemplum magnae rei ponam. Ova tantum complectuntur humoris, quantum ad effectum animalis exituri satis est.

VI. Aër continuus terrae est, et sic appositus, ut statim ibi futurus sit, unde illa discessit. Pars est totius mundi: sed idem tamen, [a] quidquid terra in alimentum misit, recipit, ut scilicet materia, non pars intelligi debeat. Ex hoc omnis inconstantia eius tumultusque est. Hunc quidam ex distantibus corpusculis, ut pulverem, ferunt, plurimumque a
2 vero recedunt. Nunquam enim contexti nisi per uni-

a. *quidquid terra in alimentum misit* omnium edd. et codd. lectio est, et ea sanissima. Gron. tamen in cod. britannico invenit, *alimentum coelestium*, et probat. Sed non assentiar. Nam materia est, quatenus alimenta sua e terra accipit, secundum explicationem supra c. 3, 2 allatam. Τὸ *coelestium*, quo omnes codd. carent, in codicem brit. ab ora, ubi explicationis causa adscriptum erat, a librario parum docto invectum esse videtur. Optime abesse potest. Mox auctiores codd. praebent *inconstantia eius*. nam terrenus vapor siccus est et fumo similis, qui ventos, tonitrua et fulmina facit etc. cf. c. 13, 4. Deinde *ut pulverem ferunt.* Sic Fortunati codd. palat. brit. veneta editio et Erasmi: at unus palat. *esse ferunt*, i. e. dicunt. Sed τῷ *esse* carere possumus. Quidni haec scriptura bona est? Gronovius tamen legendum putabat, *terunt*, h. e. eo exponente, minutissime tritum et friabilem esse sentiunt. Quum de Epicureis sermo sit, τὸ *ferunt* praestat. Muretus temere dedit *struunt.*

C. 6. Unitas, intensio, spiritus sunt aeri propria. *in alimentum* stellarum. *Ex hoc — ferunt.* Democritus, Epicurus et alii, quos ex atomis omnia esse constructa statuisse constat. Inprimis autem Epicurus hoc dogma excoluit a Lucretio pro virili defensum et expolitum.

unitatem corporis [b] niſus eſt, quum partes conſentire ad intenſionem debeant, et conferre vires. Aër autem, ſi in atomos dividitur, ſparſus eſt. Teneri vero disiecta non poſſunt. Intenſionem aëris oſtendent tibi inflata, nec ad ictum cedentia. Oſtendent pondera, per magnum ſpatium ablata, geſtante vento. Oſtendent voces, quae remiſſae elataeque ſunt,
prout aër ſe concitavit. Quid enim eſt vox, niſi 3
intenſio aëris, ut audiatur, linguae formata percuſſu? Quid curſus et motus omnis, nonne intenti ſpiritus opera ſunt? Hic facit vim nervis, et velocitatem currentibus. Hic quum vehementer concitatus ipſe ſe torſit, arbuſta ſilvasque convellit, et
aedificia tota corripiens in altum frangit. Hic mare 4
per ſe languidum et iacens incitat. Ad minora veniamus. Quis enim ſine intenſione ſpiritus cantus eſt? cornua et tubae, [c] et quae aquarum preſſura maio-

b. *niſus*, i. intenſio, conatus. Hanc Fortunati coniecturam Eraſmus atque reliqui merito ſequuti ſunt, ſenſu poſtulante. Omnes codd. dant *viſus*, i. aſpectus, quae tamen vox nullum ſenſum idoneum exhibet. c. *et quae aquarum preſſura maiorem ſonitum formant.* Sic Obſopoei codd.: conſentit unus palat. in eo, quod quoque habet, *et quae*, non, ut vulgata, *et ea quae*, et quod dat, *formant*. Recte pro-

2. *Intenſionem — cedentia.* Haec et ſequentia ad aeris proprietates, elaſticitatem, quam vocamus, et gravitatem ſpectare in propatulo eſt. *Inflata*, e. c. tumidos utres coriaceos, quibus pontes jungere ſolebant hodieque jungere ſolent. cf. Ariſtot. de Coelo IV, 4, qui hac de re agens τοῦ πεφυσημένου ἀσκοῦ meminit. Exemplum refert Simplicius ap. Schneider. in Ecl. phyſ. p. 203.

4. *et quae aquarum preſſura — formant — explicant?* Spectant haec ad organa hydraulica, quorum deſcriptiones ex Herone, Vitruvio al. dedit Schneider in Ecl. phyſ. p. 227 et erudite explicavit in Anim. p. 121 ſq.

maiorem ſonitum formant, quam qui ore reddi poteſt, nonne aëris intenſione partes ſuas explicant?
5 Conſideremus quam ingentem vim per occultum agant parvula admodum ſemina, et quorum exilitas in commiſſura [d] lapidum locum invenit: in tantum convaleſcunt, ut ingentia ſaxa distrahant, et monumenta disſolvant: ſcopulos rupesque findunt radices
6 minutiſſimae, ac tenuiſſimae. Hoc quid eſt aliud, quam intenſio ſpiritus, ſine qua nil validum, et contra quam nil validius eſt? Eſſe autem unitatem in aëre, vel ex hoc intelligi poteſt, quod corpora noſtra inter ſe cohaerent. Quid enim aliud eſt quod tenet ea, quam ſpiritus? Quid eſt aliud
7 quo animus noſter agitetur? Quis eſt ille motus, niſi intenſio? Quae intenſio, niſi ex unitate? Quae unitas, niſi haec eſſet in aëre? quid autem aliud producit fruges et ſegetem imbecillam, ac virentes erigit

probat Obſopoeus membranarum Memmii ſcripturam, qua organa hydraulica (Waſſerwindorgeln) intelliguntur, de quibus cf. Schneider. ad Eclog. phyſ. p. 121 ſq. Vulgata, quae nonnullis codd. firmatur, habet, *et ea, quae aliqua preſſura maiorem ſonitum reddunt.* Mox Fortunatus ſequendus erat legens, *agat*, non, *agant.* d. *lapidum locum invenit:* deinceps, *et monumenta disſolvant.* Hanc codd. optimorum ſcripturam Fortunato, Pinciano et Gronovio ſuaſoribus exhibui: praeterquam quod prior *agat* praetulit fecitque *Parvula* initium ſequentis coli, et quod Gronov. *ſemina: ſi quorum* maluit. Caeterum Muretus ſuo ipſius lubitu cudi iuſſerat, *lapidum vix inveniat.* Eraſmus aliique editores *inveniat* et *in momenta.* Vulgatum corruperat quoque in ſequentibus Muretus, qui, ut Seneca argutius loqueretur, reſecuit τὸ *findunt*, omnium quamquam codd. et edd. ſcripturam: *in terra minutiſſimae* Eraſmus et codd. quidam: ſed liber memmian. τοῖς *in terra* caret.

6. *Eſſe — cohaerent.* Preſſione haec fieri aeris conſtat. Exemplo eſt corpus humanum, quod, ſi eius ſuperficies reſpondet 15 □pedibus, contineri apparet ab aere id circumſtante, atque cohaerere libris 33,250. Nam $15 \times 2216\frac{2}{3} = 33250$ libr.

erigit arbores, ac distendit in ramos, aut in altum erigit, quam ſpiritus intenſio et unitas?

VII. Quidam aëra discerpunt, et in particulas diducunt, ita ut illi inane permiſceant. Argumentum autem exiſtimant non pleni corporis, ſed multum vacui habentis, quod avibus in illo tam facilis motus, quod maximis minimisque per illum transcurſus eſt. Sed falluntur. Nam aquarum quoque 2
ſimilis facilitas eſt: nec de unitate illarum dubium eſt, quae ſic corpora accipiunt, ut ſemper in contrarium acceptis refluant. Hanc noſtri circumſtantiam, Graeci autem περίςασιν appellant, quae in aëre quoque ſicut in aqua fit. Circumſtat enim omne corpus a quo impellitur. Nihil autem opus erit inani admixto. Sed hoc alias.

VIII. Nunc autem eſſe quandam in rerum natura vehementiam, magni impetus, eſt colligendum. [a] Nihil enim non intenſione vehementius eſt: et

F 2 tam

a. *Nihil enim non intenſione* optimis debetur codd. ap. Grut. et merito receptum a Gronovio. Antea, *nihil enim niſi*

C. 7. An vacuum permixtum aeri ſit? 1. *Quidam — permiſceant.* Democritum et Epicurum dicit. Cf. Plut. de Plac. Phil. I, 3. I, 18. Lucret. I, 335 ſq. Peripatetici Stoicique horrorem ſ. fugam vacui docebant. Ceterum quae hic afferuntur contra hanc ſententiam, neſcio an nemini harum rerum perito ſe probaverint. cf. Gehler ſ. v. Materie. Luft. Meliora dat Hero ap. Schneider. Ecl. phyſ. p. 299. Etſi vacuum ſpatium cogitari poſſit, tamen ſpatium ab aere vacuum non eſſe conſtat, uti nunc vacuum Boyleanum, Guerikianum et Torricellianum docent.

2. *nec de unitate — refluant.* Hic de cohaeſione, quam nos vocamus, cogitari debet. — *Hanc — appellant.* Stephanus in Theſ. L. Gr. T. I. p. 1784 D. laudat Ariſtotelis Problem. II, 29. (T. II. p. 840 ed. lugd.) ubi Theod. Gaza vertit, obſiſtentiam.

tam mehercule quam nihil intendi ab alio poterit, nisi per semetipsum fuerit intentum. Dicimus enim, eodem modo non posse quidquam ab alio moveri, nisi aliquid fuerit mobile ex semetipso. Quid autem est, quod magis credatur ex semetipso habere
2 intensionem, quam spiritus? Hunc intendi quis negabit, quum viderit iactari terram cum montibus, tecta, murosque, [b] et turres, et magnas cum populis urbes, cum totis maria litoribus? Ostendit intensionem spiritus, velocitas eius et diductio. Oculus statim per multa millia aciem suam intendit: vox una totas urbes simul percutit: lumen non paulatim prorepit, sed simul universis infunditur rebus.

IX.

nisi intens. Mox *et tam mehercule quam nihil intendi ab alio poterit.* Restituit, Grutero commendante, Gronovius e palat. tert. atque brit. codice ms. Erasmi, quam antea legeretur, *et tamen mehercules per aliud nihil intendi poterit.* Haec loquendi formula, *tam mehercule, tam Hercules, tam Hercule* Senecae et istius aevi scriptoribus admodum familiaris fuit: quod nunc post Gronovium notissimum est. b. *et turres, et magnas.* Recepi hanc Gronovii emendationem. Antea: *murosque plures et magnas* etc. Sed vox *plures* hic turbat, nec iuvat, eam cum voce *urbes* copulasse. Mox *simul* e pluribus codd. assumsi pro vulg. *semel.*

C. 8. Intensio aeris et spiritus, eorumque vis. 1. *nisi — intentum.* De potestate, δυνάμει haec sunt accipienda: quod enim iam intentum est, ab alio intendi nihil attinet: deinde statim sequitur explicationis causa motus, ubi τὸ *mobile* lumen addit verbo, *intentum.* Intensionem itaque explices facultatem se intendendi.

2. *per multa millia* passuum. Ceterum in his spiritum et lucem non satis separari apparet. *Lumen — rebus.* Recentiores, inprimis Bradleius, docuerunt, luminis propagationem non fieri, ut Cartesii verbis utar, in instanti, sed esse successivam: sic solius lumen 8′ 7½″ uti constat usque dum ad terram perveniat. Cf. Gehler s. v. Licht. T. II. p. 887 sq.

IX. Aqua autem ſine ſpiritu quemadmodum poſſet intendi? Numquid dubitas, quin ſparſio illa quae ex fundamentis mediae arenae creſcens in ſummam altitudinem amphitheatri pervenit, cum intenſione aquae fiat? [a] Atqui vero nec manus, nec ullum aliud tormentum aquam poterit mittere, aut agere, quam ſpiritus. Huic ſe commodat: hoc 2
inſerto et cogente attollitur, et contra naturam ſuam multa conatur, et aſcendit, nata defluere.

 Quid?

a. *Atqui vero nec manus, nec* etc. In hac lectione omnes codd. et edd. antiquiores conſpirant, praeterquam quod nonnulli codd. lectionem e ſcribendi compendio natam exhibent: *atqui nec vero magis* ſ. *aut qui non magis*. Quam quidem ſcripturam niſi novandi ſtudium aut ſententiae incuria damnaverit, neſcio cur non relinquamus Fortunati emendationem *Atqui nec tollo* ſ. *tolleno magis nec* etc. probantis. Neque manus noſtra, ait, neque aliud inſtrumentum, quo ad mittendum utimur, tanta vi aquam mittere aut agere poterit, quam ſpiritus. Enimvero *tolleno*, quo aquam e puteo haurimus, hic nullum habet locum. Male itaque Fortunatum ſequuti ſunt Eraſmus, Muretus et Gronovius. *Magis* autem poſt *manus* aſſumi debet propter ſequens *quam*. Hic mos utrique linguae eſt familiaris. Mox *nata defluere* non ſollicitari debet: poetis e graeco fonte talia nactis has loquendi formulas debebant ſcriptores proſarii huius aevi, quippe quos poeticas formulas ſaepe in proſam invexiſſe conſtat. Iam Ovid. de Nuce verſ. 113. ſentes laedere natae: hinc hauſere Seneca, Tacitus etc.

C. 9. Nec aqua etc. ſine eis eſt. 1. *Numquid dubitas — aquae fiat?* Vt aer et populus congregatus recrearetur, hae ſparſiones in theatris et amphitheatris linteo tectis inventae ſunt, quae fiſtularum ope crocum dilutum, balſama, aliosque fragrantes liquores effundebant: unde ὁ κρόκος ῥαινόμενος dictus. Cf. Martial. V, 26. et de ſpectac. 3. Maffei degli amfiteatri e ſingolarmente del Veroneſe II, 15. p. 288. *intenſio*, actus, quo aqua emittitur.

2. *nata defluere* eſt graeca loquendi ratio, πέφυκε ῥεῖν, natura eius ita conſtituta, ut defluere debeat. *Quid? navigia — ſustineretur — referente?* Haec exempla etſi per ſe nota veraque

Quid? navigia ſarcinâ depreſſa, parum oſtendunt,
non aquam ſibi reſiſtere quo minus mergantur, ſed
ſpiritum? Aqua enim cederet: nec poſſet pondera
3 ſustinere, niſi ipſa ſuſtineretur. Diſcus ex loco ſu-
periore in piſcinam miſſus, non deſcendit, ſed re-
ſilit: quemadmodum, niſi ſpiritu referente? Vox
autem qua ratione per parietum munimenta trans-
mittitur, niſi quod ſolido quoque aër ineſt, qui ſo-
num extrinſecus miſſum et accipit et remittit? ſci-
licet ſpiritu non aperta tantum intendens, ſed etiam
4 abdita et incluſa. Quod illi facere expeditum eſt,
quia nusquam diviſus, ſed per ipſa quibus ſeparari
videtur, coit ſecum. Interponas licet muros et me-
diam altitudinem montium, per omnia iſta prohi-
betur nobis eſſe pervius, non ſibi. id enim inter-
cluditur tantum, per quod illum nos ſequi poſ-
ſumus.

X. [a] Ipſe quidem transit per ipſum quo ſcindi-
tur, et media non circumfundit tantum, et utrim-
que

a. *Ipſe quidem — quo ſcinditur — et utrimque cingit*: non *quod ſc.*, nec, *ſed u. cingit.* Gronov. recte hic decimi capitis

raque ſunt, tamen haud parum abeſt, ut probandi poteſtatem habeant, quam Seneca iis tribuit. Nam quum aqua aeque corpus ſit ac aer, ſequitur, ut eaedem ei tribuendae ſint proprietates generales, quae in aere, ut corpore, inſunt, intenſio et gravitas. Defendi forſan potest auctor, quod ſubtilius quid ab aere diverſum, et omnia corpora pervadens ſibi cogitaſſe videatur, ideoque praeluſiſſe noſtri aevi phyſicis.

3. *Vox autem — incluſa.* Quod nos quidem vibrationibus, id Seneca et tota vetuſtas doctior ſpiritu i. e. ſubtiliori aere et eo intenſo explicare ſtudebant. Ariſtot. de Anima II, 8: *Ψοφητικὸν μὲν οὖν, τὸ κινητικὸν ἑνὸς ἀέρος συνεχείᾳ μέχρις ἀκοῆς.* Percuſſionem tamen ſolidorum inter ſe et aerem accedere oporteret, praemonet: hoc autem fit, quum permanet percuſſus aer et non diſſipatur.

que cingit, ſed permeat, ab aethere lucidiſſimo aër in terram usque diffuſus: agilior quidem, tenuiorque et altior terris, nec minus aquis: ceterum aethere ſpiſſior graviorque, frigidus per ſe et obſcurus. lumen illi calorque aliunde ſunt; ſed per omne ſpatium ſui ſimilis non eſt: mutatur enim a proximis. Summa pars eius eſt ſicciſſima calidiſſimaque, 2
et ob hoc etiam tenuiſſima, propter viciniam aeternorum ignium, et illos tot motus ſiderum, aſſiduumque coeli circumactum. Illa pars ima et vicina terris, denſa et caliginoſa eſt: quia terrenas exhalationes receptat. Media pars temperatior, ſi ſummis

pitis initium poſuit, quod antea erat: *Permeat* etc. Lectionem autem noſtram vir egregius ille, Pincianum aliosque ſequutus, britannicis Gruterique codicibus praeeuntibus recte redhibuit, tum Fortunato tum Fromondo in eo aſſenſus, quod ſcripſit: *quo ſcinditur*, quum antea eſſet, *quod ſc.* Quod vero τὸ *aër* damnavit, in eo aſſentiri nequeo. Mox *lumen illi calorque aliunde ſunt* ex ora edit. Erasm. recte in textum admiſſa; nam codd. ſcriptura *calorque*.

C. 10. Qualitates aeris. Pleraque, quae hoc capite de aere disputantur, Ariſtoteles docuerat in Meteorol. et multis aliis locis. Sic aerem permeare ſolida quaeque exponit inquirendo in Problem. XXV, 6. Aethera recte veteres ſupremum locum appellaſſe ait de Coelo I, 3, ubi aerem diſcernit. cf. Meteorol. I, 3 ſq. 8 ſq. II, 4. Diſcedit tamen Seneca in eo ab Ariſtotele, quod frigidum per ſe facit cum Stoicis aerem: quum Ariſtot. l. l. calidum eſſe eum ſtatuit. Superiora autem eſſe frigidiora nunc ſatis conſtat. Nam ſolis radii per ſe omni calore carent, quem corporibus natura inſitum excitant nonniſi ſolidioribus: iam aequum aeri ſuperiori haec ſoliditas deſit, calor quoque ei deeſſe debet. Ariſtot. Meteorol. I, 3. p. 732 F. hoc iam obſervavit docuitque. Sed cf. Gehler ſ. v. Feuer. Kälte. Wärme.

2. *propter viciniam — ignium*, ſolis et ſummi ignis omnia ambientis, ubi deum habitare, quin adeo deum ipſum eſſe ſtatuebant Stoici. In diverſa enim eos iviſſe hac in re conſtat. cf. Lipſii Phyſ. I, 8. 21. II, 12.

imisque conferas, quantum ad ſiccitatem tenuitatemque pertinet: ceterum utraque parte frigidior.
3 Nam ſuperiora eius calorem vicinorum ſiderum ſentiunt: inferiora quoque tepent, primum terrarum halitu, qui multum ſecum calidi affert, deinde quia radii ſolis replicantur, et quousque redire potuerunt, [b] duplicato calore benignius fovent: deinde etiam illo ſpiritu, qui omnibus animalibus, arbuſtisque ac ſatis calidus eſt. Nihil enim viveret ſine ca-
4 lore. Adiice nunc ignes, non tantum manu factos et certos, ſed opertos terris, quorum aliqui eruperunt, innumerabiles in abscondito flagrant et obſcuro ſemper. Etiamnunc tot partes eius fertiles rerum habent aliquid teporis, quoniam ſterile eſt frigidum, calor autem gignit. Media ergo pars aëris ab his ſubmota in frigore ſuo manet. Natura enim aëris gelida eſt.

XI. Qui quum ſic diviſus ſit, ima ſui parte maxime varius et inconſtans et mutabilis eſt. Circa terram

lorque alimentum ſunt nihili eſt. b. *duplicato* reduxit Gronov. e cod. brit. Erasmi, duobusque palat. et Obſopoeo. Nam vulgat. *replicato* ſtare nequit. cf. IV, 8 med.

4. *quorum aliqui eruperunt,* ut Aetna, Veſuvius etc. *innumerabiles — ſemper:* de ignibus huiusmodi, quos Italia circa Neapolim, Aſia et multae aliae regiones continent, cogitaſſe videtur.

C. 11. Cur aer varius, turbidus et mutabilis? 1. *Circa terram — turbidus.* Facile eſt intelligere, tum hic innui omnia illa phaenomena, quae aeris gravitate ac preſſione efficiuntur, quod barometrum inprimis demonſtrat, tum meteora ſpectari, quae in hac naturae magna officina quotidie naſcuntur, ut puta, venti, ros, pruina, pluvia, nubes, nix etc., deinde arcus, fulgores etc. *Cauſas — momenta ſunt.* Terrae et quotidianus et annuus motus, ideoque variae eius poſitiones multum ad hasce mutationes conferunt, quo

terram [a] plurimum audet, plurimum patitur, exagitat et exagitatur: nec tamen eodem modo totus afficitur, ſed aliter alibi, ac partibus inquietus eſt ac turbidus. Cauſas autem illius mutationis et inconſtantiae alias terra praebet, cuius poſitiones huc aut illo verſae, magna ad aëris temperiem momenta ſunt: alias ſiderum curſus. Ex quibus ſoli plurimum imputes. Illum ſequitur annus: ad illius flexum hiemes aeſtatesque vertuntur. Lunae proxi- 2
mum ius eſt. Sed et ceterae quoque ſtellae non minus terrena quam incumbentem ſpiritum terris afficiunt, et ortu ſuo occaſuve contrario, modo frigora, modo imbres, aliasque terrarum iniurias turbidae movent. Hoc neceſſarium fuit praeloqui, dicturo de tonitruo ac fulminibus et fulgurationibus. Nam quia in aëre fiunt, naturam eius explicare oportebat, quo facilius appareret, quid facere aut pati poſſet.

XII. Tria ſunt ergo quae accidunt, fulgurationes, fulmina, et tonitrua: quae una facta ſerius

 audiun-

a. *plurimum audet.* Vulgatam hanc omnium codd. et edd. lectionem mutavit coniectura Fortunatus in, *plurimum agit,* Grutero et Gronovio recte improbantibus. Mox *proprium ius* ferri poteſt: nec tamen Pinciani, qui *vis* in ſuis codd. invenerat, emendatio: *Lunae proxima vis eſt* ſperni debet. *Ius* autem et *vis* confunduntur ſaepe in codd.

quo et zonae pertinent. *Ex quibus — imputes* propter eius radios, ideoque propter ſolis aphelia et perihelia. *ad illius flexum.* Copernicanum ſyſtema ſequentes docti ſumus, dicendum eſſe, ad terrae flexum.

2. *Lunae — eſt:* propter fluxum et refluxum. *Sed et ceterae — movent.* Haec fuit opinio antiquitatis, quam recentior aetas prorſus ſepoſuit. Geminus tamen Elem. Aſtron. c. 14 iam veritatem perſpexerat docueratque.

C. 12. In aere fiunt fulgurationes, fulmina et tonitrua. Egit de hac re Ariſtot. Meteor.

audiuntur. Fulguratio ostendit ignem; fulminatio emittit. Illa, ut ita dicam, comminatio est, et conatio sine ictu: ista, iaculatio cum ictu. Quaedam sunt ex his, de quibus inter omnes convenit: quae-
2 dam, in quibus diversae sententiae sunt. Convenit illis, omnia ista in nubibus et e nubibus fieri: etiamnunc convenit, et fulgurationes et fulminationes, aut igneas esse, aut ignea specie. Ad illa nunc transeamus, in quibus lis est. Quidam putant ignem esse in nubibus, quidam ad tempus fieri: nec prius esse, quam mitti. Nec inter illos quidem quid pro-
3 ferat ignem, convenit. [a] Alius enim a lumine illum colligit: quidam autem radios solis intercurrentis

a. *Alius enim a lumine illum colligit.* Ita omnes codd. Sed quatenus differt hoc a solis radiis? Itaque Fortunatus, magis convenire putans verbis Aristotelis Meteorol. II, 9. unde haec omnia conversa sunt, suadebat ut legeremus: *aliunde.* Sed non attendit Fortunatus, *lumine* idem h. l. esse, quod *aethere*, unde ignem oriri opinatus est Anaxagoras. Verba Aristotelis sunt: Ἀναξαγόρας δὲ τοῦ ἄνωθεν αἰθέρος, ὃ δὴ ἐκεῖνος καλεῖ πῦρ, κατενεχθὲν ἄνωθεν κάτω etc. Alteram sententiam protulit Empedocles, de quo in Meteor. II, 9. cf. Plut. de Placit. phil. III, 3. ubi vid. Intpp.

1. *Illa, ut ita dicam — ictu.* Aristoteles l. l. vocat hoc ἀπειλὴν, s. ἥφαιστος γελᾷ, ἑστία γελᾷ.

2. *Convenit — fieri.* cf. Aristot. l. l. *Quidam — putant — nubibus.* Haec fuit Anaxagorae sententia, quam infra exponit, et Empedoclis. (cf. Sturzii Empedocl. p. 339. ubi tamen Sturzii emendatio Aristotelis ab Aristotele ipso refellitur.) *quidam fieri.* cf. Arist., qui illos confutatum ivit.

3. *Alius — colligit.* Huius sententiae auctorem tradit Aristoteles fuisse Clidemum, quem nemo praeter Aristot. quantum scimus, nominavit. *Quidam — dicit.* Est Empedocles, quem ait Arist. l. l. putasse τὸ ἐμπεριλαμβανόμενον τῶν τοῦ ἡλίου ἀκτίνων esse fulgur. *Anaxagoras.* Eadem fere habet Arist. l. l. et Plut. l. l. Sed hanc sententiam irrationabilem (ἄλογον) esse putat Arist.

rentis recurrentisque, saepius in se relatos, ignem excitare dicit. Anaxagoras vero ait illum ex aethere distillari, et ex tanto ardore coeli multa decidere, quae nubes diu inclusa custodiant. Aristoteles multo ante ignem colligi non putat, sed eodem momento exsilire, quo fiat. Cuius sententia talis est: Duae 4
mundi partes in imo iacent, terra et aqua: utraque ex se reddit aliquid. Terrenus vapor siccus est, et fumo similis, qui ventos, tonitrua, et fulmina facit: aquarum halitus humidus est, et imbres et nives creat. Sed siccus ille terrarum vapor, unde ventis origo est, quia coacervatus est, cum coitu nubium [b] vehementer a latere eliditur: deinde, ubi 5
latius

in his verbis: *Quidam — dicit* sermo est: quare non cum uno palat. *quidam aiunt r.*, sed cum pluribus: *Quidam autem radices — dicit* servanda sunt. Mox *Anaxagoras vero ait* omnium codd. et edd. scriptura est. Muretus autem illam transitus particulam, *vero*, omisit. b. *vehementer a latere eliditur.* Sic omnes codd. Erasmus tamen habet unus: *vehementer impactarum.* Hanc vocem e margine librarius imperitus in codicis, unde Erasmus hoc sumsit, textum immisisse videtur. Aristoteles l. l. nihil tale habet. Verba eius sunt: *αὕτη (ξηρὰ ἀναθυμίασις) συνιόντων τῶν νεφῶν ἐκκρίνεται.* Mox *latius fecit* bonum esse puto: nam Aristotel. l. l. *ἡ τοῦ πνεύματος ἔκκρισις πρὸς τὴν πυκνότητα τῶν νεφῶν εἰσπίπτουσα.* *haec plaga cum sono inc.* omnes codd. et edd. praeter Mureti, qui habet, *plaga et c.* Deinde: *Et ille spiritus* vulgata est. Muretus dedit Pinciano suadente: *Et ut ille sp.* Qui in sequentibus Aristotelem Meteorol. II, 8. a nostro accurate expressum putaverit, ille vero cum Obsopoeo non, *ob dissimilem impactionem nubium*, sed, *ob dissimilitudinem nubium* maluerit. Praefero tandem cum Gron. codd. sequuto, *Quare? aliae maiorem sinum habent, aliae minorem,* etiam propter Aristotel. l. l., et Senecam infra c. 15 *densos compactosque nubium sinus dissipat.* Laudat Gronov. c. 57, 3. Antea: *nubium. Quare aliae m. sonitum* etc. Sensus quidem bonus et ipse est, si interrogatione careat textus, sed est in talibus Senecae familiaris.

4. Aristotelis sententia ex diversis libror. Metorol. locis collectam composuisse videtur Seneca, et quidem ita, ut magis sententiam redderet quam verba adnumeraret.

latius ferit nubes proximas, haec plaga cum ſono incutitur, qualis in noſtris ignibus redditur, quum flamma vitio lignorum virentium crepat. Et ille ſpiritus habens aliquid humidi ſecum, quum eſt conglobatus, rumpitur flamma: eodem modo ſpiritus ille, quem paulo ante exprimi colliſis nubibus dixi, impactus aliis, nec rumpi nec exſilire ſilentio pot-
6 eſt. Diſſimilis autem crepitus fit, ob diſſimilem impactionem nubium. Quare? aliae maiorem ſinum habent, aliae minorem. Ceterum illa vis expreſſi ſpiritus ignis eſt, qui fulgurationis nomen habet, levi impetu accenſus et varius. Ante autem videmus fulgurationem, quam ſonum audiamus: quia oculorum velocior eſt ſenſus, et multum aures antecedit.

XIII. Falſam autem eſſe opinionem eorum, qui ignem in nubibus ſervant, per multa colligi poteſt. Si de coelo cadit, quomodo non quotidie fit, quum tantundem illic ſemper ardeat? Deinde nullam rationem reddiderunt, quare ignis, quem natura ſurſum vocat, defluat. Alia enim conditio noſtrorum ignium eſt, ex quibus favillae cadunt, quae ponderis ſecum aliquid habent. Ita non deſcendit ignis,
2 ſed praecipitatur et deducitur. Huic ſimile nihil accidit in [a] illo igne puriſſimo, in quo nihil eſt quod

a. *illo* aſſumſi ex uno palat., Grutero commendante. *Ille* autem de eximio dici conſtat. Mox *quod poteſt carpi* omnium codd. et edd. praeter Muretum, qui dedit, *quod poteſt carptim*, et Curionem ſubſequenteſque, qui habent, *capi*. Carpi eſt, Gronovio recte obſervante, particulis minui.

C. 13. Ignes de coelo decidere non poſſunt in nubes.

1. Similia Ariſtoteles quoque Meteorol. II, 9 tradidit, Anaxagoram refellens, quippe qui ignem de coelo decidere in nubes docuerat. Ignem tamen Anaxagorae eſſe puriſſimum, monet Ariſtot., *τοῦ ἄνωθεν αἰθέρος, ὃ δὴ ἐκεῖνος καλεῖ πῦρ, κατενεχθὲν ἄνωθεν κάτω.*

quod deprimatur: aut ſi ulla pars eius deciderit,
in periculo totus eſt: quia totum poteſt excidere,
quod poteſt carpi. Deinde illud quod quotidie le-
vitas cadere prohibet, ſi in abdito ſuo tenet grave,
quomodo illic eſſe potuit, unde caderet? Quid
ergo? Non aliqui ignes in inferiora ferri ſolent,
ſicut haec ipſa de quibus quaerimus fulmina? [b] Fa- 3
teor. Non enim eunt, ſed feruntur. Aliqua illos
potentia deprimit, quae non eſt in aethere. Nihil
enim iniuria illic cogitur, nihil rumpitur, nihil prae-
ter ſolitum evenit. Ordo rerum eſt, et expurgatus
ignis in cuſtodia mundi, ſummas ſortitus oras, ope-
ras pulcherrime circumit: hinc diſcedere non pot-
eſt, ſed ne ab externo quidem exprimi, quia in ae-
there nulli incerto corpori locus eſt. Certa enim
et ordinata non pugnant.

XIV.

b. *Fateor. Non enim eunt, ſed feruntur.* Ita libri mſſ. aliquot, Grutero et Gronovio probantibus. His magis acquieſcamus, quam ut emendatione vel ingenioſa Gronovii utamur: *Iacta enim non eunt, ſ. ſ.* Olim: *Fato enim n. e. ſ. ſ.*

2. *Deinde — caderet?* Haec appoſuit Seneca iis, quae Ariſtoteles iam ad refellendum adhibuerat. Quomodo ignis ille puriſſimus, ait, ideoque leviſſimus, ſi adhaec gravitas quoque ei addita fuerit, in ſuperiore coeli parte remaneret? Nam gravitas ei in locis inferioribus iam ab initio locum ſuum tribuiſſet. Cf. Ariſtot. de Coelo IV, 1 ſq.

3. Quae hic de igne aetheris praedicat, ea mere Stoica ſunt. Stoa enim ab Heraclito ignem quidem mutuata eſt, ſed expolivit ita, ut ignem artificialem a vulgari diſcernendo, illius cum ſole aliisque ſtellis communicati ſedem in aethere collocaret mundum ambiente. Cf. Cic. de N. D. II, 36. Stob. Ecl. phyſ. I. p. 446. coll. p. 538. Heer. Eo ſtellae quoque tum fixae tum errantes ſpectant ſuntque divinae, ideoque ordinem ſemper cuſtodiunt: quare Seneca ait, fulmina ferri quidem temere, ſed illum ignem aethereum *ire* ordinate.

XIV. Vos, [a] inquit, dicitis, quum caufas ftellarum transvolantium redditis, poffe aliquas partes aëris ad fe trahere ignem, ex his locis fuperioribus et

a. *inquit.* Sic bene reftituit Gronov. e cod. brit.: non enim Seneca haec dicit e fua mente. Olim, *inquam.* Mox infignem deplorato loco fecit medicinam Gronovius, *poffe aliquas partes aëris ad fe trahere ignem ex his locis fuperioribus et hoc ardore accendi.* Erasmus in priori edit. habuit: *ignem ex aethere decidentem ex his fuperioribus ardere ac fic accendi:* at in tertia edit. ann. 1557, qua quidem utor, Fortunatum, a fe tamen correctum, fequens: *ignem ex aethere decidentem et ex eo fuperioribus locis ardore hoc accendi.* Hanc lectionem usque ad Gronovium omnes fere edd. fequutae funt. Tamen Erasmus credit, τὰ· *ex locis fuperioribus* immiffa effe ab interprete. Vnde Obfopoeus, recifis aliis omnibus, fimpliciter legit: *ad fe trahere ignem ex aethere et fic accendi.* Erasmo accedit Fromondus, qui et Obfopoei mutationem non omnino improbat. Sed etfi falcem hic immittamus oportet, non tamen tanta temeritate et crudelitate invadere licet! Lectio cod. regii, quam Gronov. habuit, erat: *ignem ex locis fuperioribus et fic incendi.* Fortunati codd. *ignem ex his locis fuperioribus ardere an fic accendi.* Brit. codex Erasmi: *ignem ex his locis fuperioribus et ex eo ardore fic accendi.* Memmianus: *ignem ex fup. loc. ardore et fic a.* Quibus quintum fe iungit unus e palat.: omnes τῶν· *ex aethere decidentis* ignari, quae pro interpretamento habenda funt. Nam Seneca prorfus negavit cap. praecedente, ignem ex aethere decidere. Deinceps τὰ· *ac hic accendi* bona Gronovii emendatio eft vulgati, *an hic accendi*, quod fic quidem conceptum nullo modo poteft ferri: codd. tamen tacent; praeterquam quod quatuor et ii boni prorfus omittunt, et bene abeffe poffunt hae binae voces: quare Obfopoeus expunxit. Ceterum bene obfervat Gron.: repetere, *quod non poteft fieri*, quum dictum effet, *quod natura non patitur*, eft urgere ictum refutationis, non ταυτολογεῖν, quae erat Obfopoei opinio haec verba ei fufpecta reddens.

C. 14. An ex aethere quidem dixerat ignes fublunares accendantur? 1. *vos — accendi.* Nofter haec in antegreffis docuerat, I, c. 15. Boethus (cf. Fabric. Bibl. Gr. lib. III, 10. Vol. III. p. 545 Harles.) ἀέρος ἀνημμένου φαντασίαν. *Sed plurimum — patitur.* Haec, ut iam monuimus, Anaxagorae fuit fententia. *ex ignea vi* aetheris aut fuperiorum locorum. *ac hic* i. e. in fub-

et hoc ardore accendi. Sed plurimum interest,
utrum aliquis dicat ignem ex aethere decidere,
quod natura non patitur: an dicat, ex ignea vi ca-
lorem in ea, quae subiecta sunt, transilire, ac hic
accendi. Non enim illinc ignis cadit, quod non
potest fieri, sed hic nascitur. Videmus certe, apud 2
nos late incendio pervagante, quasdam insulas, quae
diu concaluerant, ex se concipere flammam. Ita-
que verisimile est, in aëre summo, qui naturam ra-
piendi ignis habet, aliquid accendi calore aetheris
superpositi. Necesse est enim, ut et imus aether
habeat aliquid aëri simile, et summus aër non sit
dissimilis imo aetheri: quia non fit statim [b] ex di-
verso in diversum transitus. Paulatim ista confinio
vim suam miscent ita, ut dubitare possis, an aër,
an hic iam aether sit.

XV. Quidam ex nostris existimant, aëra, quum in ignem et aquam mutabilis sit, non trahere aliunde

causas

b. *ex diverso in diversum.* Sic multi codd. Et verum est, addit Gronov., centies Seneca *diversum* usurpat pro *adverso*, et iam ei restituimus, de Ira II, 23. a. Erasmus et aliquot codd. habebant: *ex diverso in adversum.*

subiectis, in aeris inferiore parte. — 2. *quasdam insulas,* aedicularum complexum, post domum hominis nobilioris adiectum. Hic ignobiliores, pauperes, clientes, servi domini insulae habitare consueverant. Cf. Adleri ausführliche Beschreibung der Stadt Rom p. 30 sq. Fieri autem tale incendium videtur propterea, quod insulae hae calefactae ignem, quem aer vinctum tenebat, liberant, ideoque flammas ducunt. Nonnulli recentiorum affinitate aggregatorum, quae cohaesione fieri solet, haec explicatum eunt.

C. 15. An ex motu aeris ignis coelestis accendatur? 1. *Quidam ex nostris,* Stoicis. Egregia est haec observatio, quae recentioribus usui esse poterat, nisi revera fuerit, ad aeris, qui sub nomine *gas* celebrationem nactus est, naturam melius observan-

dam

causas flammarum novas: ipse enim se movendo accendit, et quum densos compactosque nubium sinus dissipat, necessario vastum in tam magnorum corporum diruptione reddit sonum. Illa porro nubium difficulter cedentium pugna aliquid confert ad concitandum ignem: sic, quemadmodum ferro aliquid manus ad secandum confert: sed secare, ferri est.

XVI. Quid ergo inter fulgurationem et fulmen interest? dicam. Fulguratio, est late ignis explicitus: Fulmen, est coactus ignis, et impetu iactus. Solemus duabus manibus inter se iunctis aquam concipere, et compressa utrimque palma in modum siphonis exprimere. Simile quiddam et illic fieri puta. Nubium inter se compressarum angustiae medium spiritum [a] emittunt, et hoc ipso inflammant, et tormenti

a. *emittunt, et hoc ipso inflammant, et tormenti modo.* Haec verba Fortunatus in vetustis suis membranis inventa pro spuriis habuit. Comparent tamen in aliis codd. atque omnibus edd. antiquis. Muretus habet: *eliciunt.* Sed tantum abest, ut quod Fortunatus pronuntiavit, esse putida, agrestia et insuavia, ut potius necessaria esse putem, nec quidquam in iis mutandum.

dam et cognoscendam. Nam inde ab Helmontio primum suspicabantur, deinde demonstrabant, igni et aquae partes suas in aere deberi, et eum in illos eatenus mutari, quatenus in aere continerentur vincti. *Ipse enim se movendo accendit:* fit autem hoc pressione, qua aer cogitur vim suam omittere igneam: hac ipsa ratione fomitem accendi posse constat. Tale quid auctoris animo obversatum fuisse videtur. Ignis ipse in aere inest, qui pressione et attritu nubium, in quibus aer versatur luctans, concitatur.

C. 16. Fulguratio et fulmen. Pressioni aeris fulgurationem et fulmen ut causae tribuit, quod exemplum siphonis (*διαβήτου*, cf. Schneideri Ind. ad Scriptt. R. R. h. voce) docet, et *balistae* atque *scorpiones*, machinae bellicae, instar arcuum con-

menti modo eiiciunt. Nam baliſtae quoque et ſcorpiones tela cum ſono expellunt.

XVII. Quidam exiſtimant, ipſum ſpiritum per frigida atque humida euntem, ſonum reddere. Nam ne ferrum quidem ardens ſilentio tingitur. Sed quemadmodum, ſi in aquam fervens maſſa deſcendit, cum multo murmure exſtinguitur: ita, ut Anaximenes ait, ſpiritus incidens nubibus tonitrua edit, et dum luctatur, per obſtantia et interciſa vadens, ipſa ignem fuga accendit.

XVIII. Anaximander omnia ad ſpiritum retulit. Tonitrua, inquit, ſunt nubis ictae ſonus. Quare inaequalia ſunt? quia et ipſe ictus inaequalis eſt. Quare et ſereno tonat? quia nunc quoque [a] per quaſſum

a. *per quaſſum et ſciſſum.* Sic recte ſcripſit Gronov., partim ex Nicotii cod. *per quaſſum aëre*, partim ex Memmiano *per craſſum et ſciſſum*, quicum conſentit regius. Etiam ſudo concutitur ac ſcinditur, addit Gron., aër, quum ſpiritus e nubibus promicat, atque haec concuſſio diruptioque violenta aëris cauſa eſt tonitrus. Nec craſſus aër eſt ſereno, nec ſiccitas aëris proprie cauſa poteſt ſtatui ſonitus in tonitribus. Veritatem huius lectionis probat ſequens caput. Sed *craſſum* defendi poteſt e πυκνώσει Anaximandri ſyſtemati propria. Vulgata erat: *per craſſum et ſiccum aëra.*

confectae, illae maiores lapidibus, hae minores telis iaciendis aptae, quarum crebra eſt mentio apud hiſtoricos. Spiritus excretionem Ariſtoteles quoque Meteorol. II, 9 in cauſa ponit huius rei: utitur Meteor. I, 4 exemplo nucleorum ex digitis propulſorum.

C. 17. Continuatio. *Quidam*, Scholae ionicae a Thalete conditae aſſeclae, Anaximander, Anaximenes, Anaxagoras etc. Cf. Brucker. I. p. 457 ſq. *Anaximenes* itaque ſtridorem a lucta ſpiritus cum frigidis et humidis, in quibus accenditur et exſtinguitur, deduxit, ut Empedocles ab exſtinctione ſolis radiorum, quos σίξιν, ebullitionem ac ſtridorem, ait facere. Ariſtot. Meteorol. II, 9.

C. 18. Continuatio. *Anaximander*, Thaletis diſcipulus,

quaſſum et ſciſſum aëra ſpiritus proſilit. At quare aliquando non fulgurat et tonat? quia tenuior et infirmior ſpiritus, qui in flammam non valuit, in ſonum valuit. Quid eſt ergo ipſa fulguratio? aëris diducentis ſe, corruentisque iactatio, languidum ignem, nec exiturum aperiens. Quid eſt fulmen? acrioris denſiorisque ſpiritus curſus.

XIX. [a] Anaxagoras ait, omnia iſta ſic fieri, ut ex aethere aliqua vis in inferiora deſcendit. Ita ignis impactus nubibus frigidis ſonat. At quum illas

a. *Anaxagoras.* Opſopoeo aſſentior, qui quum in ſuis codd. mſſ. inveniſſet *Anaxandrus*, quae itidem ſcriptura eſt codd. Pinc. et Grut., vulgatum *Anaximandrus* deſerendum et *Anaxagoras* reſtituendum putavit, quippe cui hanc opinionem ex Ariſtot. Meteorol. II, 9. iam cap. 13. et a Plut. III, 3. de placitis Philoſ. attributam legimus.

pulus, cuius ſententias ſine mutatione propagaſſe docuit Bruckerus l. l. Hic eatenus ab Anaximenis ſententia diſceſſit, ut nubis ictum ab ſpiritu excitatum dicat eſſe tonitru, fulgurationem autem atque fulmen a ſpiritu eodem, qui flammam in nube edat, gigni. In eo diſtat Anaximenes, quod ſonum et fulgurationem ſpiritus edat, quia in frigidis atque humidis, per quae eat, exſtinguatur: Anaximander, quia ſpiritus nubem pulſet et eam diducendo flammam prodat, ſed ſplendor ſic ortus, *διαυγασμός*, nubibus ſciſſis et rurſus corruentibus proprius ſit. Eadem tradit de Anaximandro Plut. de plac. Phil. III, 3. et Jo. Stob. Ecl. phyſ. p. 590 Heer. Sed quae Stob. l. l. Anaximeni tribuit, Ἀναξιμένης ταυτὰ τούτῳ προστιθεὶς τὸ ἐπὶ τῆς θαλάσσης, ἥτις σχιζομένη ταῖς κώπαις παραστίλβει, ea, ſi Senecam ſequaris, potius Anaximandro tribueris, quippe quae omnia ad ſpiritum et fulgorem nubium retulit, quum Anaximenes ignem e ſpiritus fuga oriri exiſtimaverit.

C. 19. Continuatio. *Anaxagoras fulmina.* Sententiam Anaxagorae attulit Ariſtot. Meteorol. II, 9. ubi eius et Empedoclis haec meteora a ſolis radiis ſive calore in nubibus intercepto derivantis ſententias confutatum ivit.

las interſcindit, fulget: et minor vis ignium, fulgurationes facit, maior fulmina.

XX. Diogenes Apolloniates ait, quaedam tonitrua igne, quaedam ſpiritu fieri. Illa ignis facit, quae ipſe antecedit et nuntiat: illa ſpiritus, quae ſine ſplendore crepuerunt. Utrumque ſine altero fieri, et eſſe aliquando, concedo: ita tamen, ut non diſcreta illis poteſtas ſit, ſed utrumque ab utroque effici poſſit. Quis enim negabit ſpiritum magno impetu latum, quum efficit ſonum, effecturum et
ignem? Quis et hoc non concedet, aliquando 2
ignem quoque rumpere poſſe nubes, et non exſilire, ſi plurimarum acervo nubium, quum paucas perſcidiſſet, oppreſſus eſt? Ergo et ignis ibit in ſpiritum, perdetque fulgorem et ſpeciem, [a] dum ſecta intra incendit. Adiice nunc, quod neceſſe eſt, ut impetus fulminis et praemittat ſpiritus, et agat ante ſe, et a tergo trahat ventum, quum tam vaſto ictu aëra inciderit. Itaque omnia, antequam ferian-

a. *dum ſecta intra incendit.* Feci hoc ex eo quod Fortunati codd. habebant: *dum ſecta infra incendit.* Alii *dum ſecata* ſ. *ſecuta infra in terra incendit* ſ. *incendet.* Hinc Gron. *dum ſecta interim incendit.* *Secta* ſunt quae ante dixit ſciſſum aërem, et hic, quum paucas perſcidiſſet nubes.

C. 20. Vtraque ſententia coniungitur. 1. *Diogenes Apolloniates.* Diogenes Nachytennus fil., Apolloniates Cretenſis, phyſicus, Anaximenis auditor fuit, teſte Diogene Laert., qui initium eius operis adduxit VI, 81, et IX, 57, ubi cf. intpp. Plures ſcripſerat libros περὶ φύσεως, unde haec deſumta eſſe videntur. Vid. Fabric. Bibl. Gr. lib. II. c. 23 etc. Vol. II. p. 656 Harles. Hic ionicae ſcholae aſſecla probe intelligens, ope ſpiritus unius hoc meteoron explicari non poſſe, ignem etiam aſſumendum putavit, quem tamen non e ſpiritu ortum, ſed per ſe agentem animo concepit.

tur, intremiſcunt vibrata vento, quem ignis ante ſe preſſit.

XXI. Dimiſſis nunc praeceptoribus, incipiamus per nos moveri, et a confeſſis transeamus ad dubia. Quid enim confeſſi eſt? Fulmen ignem eſſe: aeque fulgurationem, quae nihil aliud eſt, quam flamma, futura fulmen, ſi plus virium habuiſſet. Non natura iſta, ſed impetu diſtant. Eſſe illum ignem, calor oſtendit: qui ſi non eſſet, oſtendit effectus. Magnorum enim ſaepe incendiorum cauſa fulmen
2 fuit. Silvae illo crematae, et urbium partes: etiam quae non percuſſa ſunt, tamen aduſta cernuntur: quaedam vero velut fuligine colorantur. Quid, quod omnibus [a] fulguratis odor ſulphureus eſt? Ergo

a. *fulguratis*. Sic omnes codd. praeter unum brit. alterum Gronovii, qui habet *fulginatis*, quod ſe non poſſe non, ait, magnopere probare: eſt quidem verbum incognitum a ſubſtantivo aeque incognito *fulgen* perinde deducendum ac turbinatus a voce turben. Sed quum *fulgurare* in uſu ſit, non clarum eſt, quidni hoc illi praeferatur. *Fulguritis* i. e. Feſto et Nonio Marc. interpretibus, fulmine tactis vel exuſtis, Fortunatus legendum coniecit: quare in editiones recentiores perperam propagatum eſt.

C. 21. Senecae ſententia de fulguratione et fulmine. 1. Quod hic exponit, fulmen et fulgurationem non natura ſed impetu ſolummodo distare, iam ab Ariſtotele obſervatum eſt, quem noſter ſequitur. Cf. Meteorol. II, 9. fin. III, 1. init. Ex quo tempore electricitatis vires detectae ſunt, nos intelleximus quidem, veteres recte ſtatuiſſe, utrumque ex eodem fonte fluere, ſed eos latuiſſe veram cauſam, quam, ut fulguratio exiſtat, radiis ex nube, quae electricitate abundat, prorumpentibus adſcribere ſolemus. Cf. Reimarus vom Blitze p. 575 ſq. Gehler ſ. v. Blitz.

2. *Silvae illo crematae:* unde ignis uſum et metallifodinas primis hominibus comperta eſſe, fama erat. Lucret. V, 1091 ſq. 1243. VI, 220. *Quid — ſulphureus eſt?* Eandem obſervationem fecit Lucret. VI, 218 ſq.: Quod ſupereſt, quali natura prae-

Ergo et utramque rem ignem eſſe conſtat, et utramque rem inter ſe meando diſtare. Fulguratio eſt 3
fulmen, non in terras usque perlatum. Et rurſus licet dicas, fulmen eſſe fulgurationem, usque in terras perductam. Non ad exercendum verba haec diutius pertracto, ſed ut iſta cognata eſſe, et eiusdem notae ac naturae, probem. Fulmen eſt quiddam plus, quam fulguratio. Vertamus iſtud. Fulguratio eſt paene fulmen.

XXII. Quoniam conſtat eſſe utramque rem ignem, videamus quemadmodum apud nos fieri ſoleat ignis. Eadem enim ratione et ſupra fit. Duobus modis: uno, ſi excitatur [a] ſicut ex lapide: altero,

a. *ſicut ex lapide.* Sic omnes codd. At Erasmus dedit: *ſicut ex lapide percuſſo.* Fortaſſe ideo, quod mox ſequitur — *nubes* — vel, *percuſſae,* vel, *attritae.* Sed auctario hoc ſuperſedeamus.

praedita conſtent Fulmina, declarant ictus et inuſta vapore Signa, notaeque graveis halantes ſulfuris auras. Cf. Plin. N. H. XXXV, 15. Plut. Symp. IV, 2, 3. Vide infra c. LIII, 2. Ex hac tam obvia experientia factum eſt, ut fulmen a poetis ſulphure, aethereo ſulphure inſigniretur, e. c. a Lucan. VII, 160. Perſ. II, 24. Hunc tamen ſulphuris odorem toties obſervatum nemo veterum, quod mireris, explicatum dedit: ſed, ut videtur, ex evaporatione ſicca et ea ignea deduxerunt. Nec recentiores phyſici, e. c. Reimarus, vir in hac doctrina facile princeps, certi quid afferre potuerunt. Opinantur autem, fulmen non e vaporibus accenſis explicandum eſſe, ſed odorem ſulphureum, fulmen ſubſequi ſolitum, a ſulphure, quod fulmen gignat, proficiſci, ſive ab acoris in aere per inflammationem orti unione cum materia uſtibili. *inter ſe meando diſtare,* id quod antea dixit, non natura ſed impetu diſtare.

C. 22. Ignis in nubibus eadem origo atque apud nos in terra.

1. *Duobus modis — ſunt.* Muretus notavit, iam Thucydidem II, 77. Lucret. V, 1099

tero, ſi attritu invenitur, ſicut quum duo ligna inter ſe diutius trita ſunt. Non omnis hoc tibi materia praeſtabit, ſed idonea eliciendis ignibus: ſicut laurus, hederae, et alia in hunc uſum nota paſtoribus. Poteſt ergo fieri, ut nubes quoque ignem eodem modo vel percuſſae reddant, vel attritae.
2 [b] Videamus quantis procellae viribus ruant, quanto vertantur impetu turbines. Id in quod tormentum obvium fit, diſſipatur, et rapitur, et longe a loco ſuo proiicitur. Quid ergo mirum, ſi tanta vis ignem excutit, vel aliunde, vel ſibi? Vides enim quantum fervorem ſenſura [c] corpora ſunt horum transitu

b. *Videamus.* Recte defendit Gronov. Iubet enim Seneca videri h. e. obſervari, attendi. Exempla praebere poſſunt procellae. Gruterus male accepit, quaſi dixiſſet S.: nunc videamus hoc in procellis. *Id in quod tormentum obvium fit* omnes codd. dabant, non, *id tormentum in quod obvium fit.* c. *corpora ſunt horum transitu trita.* Sic dedi

1099 ſq. Vitruv. II, 1. narraſſe, lignorum attritu excitari ignem. Sed haec per ſe docta et bona obſervatio ad ignis inventionem proprie ſpectat, non ad explicationem huius rei, quae in notiſſimis eſt. Praeſtat eiusdem Mureti obſervatio, Plinium N. H. XVI, 40. duce Theophraſto, docere, quae igniaria (πυρεῖα) ex qua materia optime parentur. Laurus eundem uſum praebuit Mercurio in Hy. Hom. in Mercur. 109, unde vetuſtas etiam obſervationis huius, ſive Hymnus ille antiquus ſit a Cynaetho, ſive ab alio profectus, manifeſto apparet. Firmat hoc Theophraſtus quoque Hiſt. plant. V, 10, quippe qui omnes arbores praeter oleam huic rei idoneas eſſe putat. — 2. *Quid ergo — ſibi* i. e. ex ſe aut ex aliis aetheris partibus, quae originem habent a ſideribus. cf. c. XIV. Si *tormenta*, e. c. baliſtae et ſcorpiones, ſuo transitu tantum fervorem gignant, qualis eſſe debet is, qui a ſiderum vi exoritur, quippe quae vim ſuam in ea quae ſubiecta ſunt, transmittunt? Nubes ſunt ergo partes quae teruntur, (ϛορεῖς, ἐσχάραι) ſidera autem terunt (τρύπανα).

itu trita. Nihil tamen tantum in his debet credi, ac in vi ſiderum, quorum ingens et conſeſſa potentia eſt.

XXIII. Sed fortaſſe nubes quoque in nubes incitatae, fremente vento, et leviter urgente, ignem evocabunt, qui exſplendeſcat, nec exſiliat. Minore enim vi ad fulgurandum opus eſt, quam ad fulminandum. Superioribus collegimus, in quantum fervorem quaedam attrita perducerentur. Quum au- 2
tem aër mutabilis in ignem, maximis viribus ſuis in ignem converſus, atteratur, credibile eſt et veriſimile, ignem caducum excuti, et cito interiturum, quia non ex ſolida materia oritur, nec in qua poſ-

 ſit

dedi codd. Pinc. Fortunati et Obſopoei ſuadentibus. Seneca ipſe c. 23 ſuadet, ubi ad τὸ· *trita* ſpectat. Vulgatum erat: *horum transitu trita exanimata*. Τὰ· *trita*, vel *vita exanimata* alii codices exhibent, alii omittunt. Codex palat. tert., qui διττογραφίας amat (nam II, 35 extr. habet, *rotat vel repit*. III, 16, 1 *omnibus vel ſingulis reddere*. In graecis codd. ſimilem quoque morem obſervavit amiciſſ. Iacobs Additam. Animadv. ad Athenae. p. 87.) haec habet, *horum transitu trita, alias vita exanimata*, quae ſcriptura clare gloſſema oſtendit: accedunt Pinc. et Fort. codd., qui utrumque transmittunt. Nec codex brit. alter opem fert: *ſenſura ſunt corporum vita horum transitu vita exanimata*. Attamen Gronov. hinc exſculpſit hanc lectionem: *Vides enim? quantum fervorem ſenſura ſunt corporum ictu horum transituve exanimata*. Corpora, addit, exanimata dicit *corporum exanimata*, ut nigrae lanarum. Poetis quidem hanc loquendi formulam eſſe familiarem probe ſcio, Senecam tamen ea nusquam uti. Relinquamus itaque hanc emendationem viro praeſtantiſſimo, cui tantopere de his literis merito condonemus partum ingenii invita Minerva proditum.

C. 23. Continuatio. 1. *Superioribus — perducerentur* cf. c. XXI. XXII. inpr. §. 2. 2. *Quum — in ign.* Supra c. XIV ſq. iam explicavit, hanc eſſe Stoae ſententiam, quam Ariſtoteles quoque amplexus fuerat.

Convertitur aer in ignem et utriusque partis attritione facta, ignis expellitur. *caducum*, ut in terram deorſum feratur. *quia non ex ſolida mat.* non ex aetheris partibus, ut c. XXII.

ſit conſiſtere. Tranſit itaque, tantumque habet morae, quantum [a] itineris et curſus; ſine alimento coniectus eſt.

XXIV. „Quomodo, inquis, quum dicatis hanc ignis eſſe naturam, ut petat ſuperiora, fulmen tamen terram petit? an falſum eſt, quod de igne dixiſtis? Eſt enim illi aeque ſurſum iter, atque deorſum.“ Utrumque verum poteſt eſſe. Ignis enim natura in verticem ſurgit, et ſi nihil illum prohibet, aſcendit. Sicut aqua natura defertur: ſi tamen aliqua vis acceſſit, quae illam in contrarium [a] circumageret, illo intenditur, unde imbre deiecta eſt. Fulmen autem cadit eadem neceſſitate, qua excu-
2 titur. Id his ignibus accidit quod arboribus: quarum

a. *itineris et curſus.* Egregie locum interpunctione poſt *curſus* poſita ſanavit Gronov., ideoque Fromondi mutatione τοῦ *curſus* in *curtus* liberavit. Antea enim interpungebatur: *itineris: et curſus* etc.

a. *circumageret.* Sic britann. alter ſ. Gronovii, et duo palatini: nam et ipſa in verticem volvitur, ait Gronov., ubi obſtaculum invenit. Neque aliter vetus veneta et Eraſmi editio. Mox *cadit* deeſt in Fortun. et Grut. codd.: britann. etiam eodem quidem caret, ſed poſt *excutitur* addit *decidat.* Eraſmus habet *cadit*, et Pinc. quoque inveniſſe videtur in ſuis codd. Nec carere ea voce hic poſſumus. Mox *permiſeris* bene habet. Gronovius tamen emendat *remiſeris*, quod in tali quidem re elegantius, tamen illud non damnat. Statim quoque repetit: *Si ignem permittis* etc. Fromondus malit in fine capitis non *ſervitus eius*, ſed *ſervituti* vel *ſervitutis iure:* at quidni vulgata aeque bona eſt, quam haec duplicitas?

C. 24. Cur fulmen, contra ignis naturam, terram petat? Cf. Ariſtoteles Meteorol. II, 9, qui hanc obiectionem iam eodem fere modo explicaverat. 1. *Sic ut aqua — deiecta eſt*, i. ſurſum, aeris preſſione et ipſius aquae gravitate. Ariſtoteles l. l. exemplo nucleorum utitur, qui quum propter gravitatem deorſum cadant, tamen e digitis excuſſi ſurſum volitant. 2. *Id his — exſilient:* non, quaſi etiam fulmini elaſticitatem tribuat, hoc adducit, ſed ut vim ignibus his illatam

rum cacumina si tenera sunt, ita deorsum trahi possunt, ut etiam terram attingant, sed quum permiseris, in locum suum exsilient. Itaque non est, quod eum spectes cuiusque rei habitum, qui illi non ex voluntate est. Si ignem permittis ire quo velit, coelum, id est, levissimi cuiusque sedem repetet: ubi est aliquid, quod eum ferat, et ab impetu suo avertat, id non natura, sed servitus eius sit.

XXV. Dicitis, inquit, nubes attritas edere ignem, quum sint humidae, immo udae: quomodo ergo possunt gignere ignem, quem non magis verisimile est ex nube, quam ex aqua generari?

XXVI. Ignis qui nascitur, primum in nubibus non est aqua, sed aër spissus, ad gignendam aquam

 prae-

tam esse doceat. Ignem, omnes philosophi statuebant, ut levissimum elementorum, obtinere summam mundi partem, coelum. Explicat Aristot. de Coelo IV, 3 et 4. *Itaque — est.* Fulmen proprie non cadere deberet, quia ignis natura sursum ire debet: sed cedit necessitati, assumitque habitum, qui illi non ex voluntate, i. e. non naturalis est. Moneo haec, ne quis illud: *non ex voluntate* suspectum habeat. Ceterum facile est intelligere, nostro h. l. de purissimo, liberoque igne sermonem esse.

C. 25. At ignis ex humido gigni nequit. Hanc obiectionem Aristotelicis et Stoicis oppositam mox refellere studet: etiam ex ionicis eam movere potuissent: cf. c. XVI sq. Ceterum observes discrimen inter *humidae,* quae naturae aquosae, sic enim ipse cap. seq. explicat §. 1. humidam nubem conceptis aquis plenam, i. e. materiae, quae ad aquam gignendam necessaria sit, repletam; et *udae,* quae aqua iam vera impletae sunt. Sic ligna viridia et humida Cic. Verr. 1, 17. et pomaria uda mobilibus rivis, Horat. Carm. I, 7, 13 dicuntur. *non magis,* non aeque — : non solum non ex nube —, quam —.

C. 26. Refellitur ista obiectio: 1. Ex aere spisso ignem illi insitum separari et produci ait. Posuit hoc ut

praeparatus, nondum in illam mutatus, ſed iam pronus et vergens. Non eſt quod eam exiſtimes tunc colligi, [a] dein effundi. Simul et fit, et cadit. Deinde ſi conceſſero humidam eſſe nubem, conceptis aquis plenam: nihil tamen prohibet, ignem ex humido quoque educi, immo ex ipſo, quod
2 magis mireris, humore. Quidam negaverunt, in ignem quidquam poſſe mutari, priusquam mutatum eſſet in aquam. Poteſt ergo nubes, ſalva, quam continet, aqua, ignem parte aliqua ſui reddere: ut ſaepe alia pars ligni ardet, alia ſudat. Nec hoc dico, non contraria inter ſe iſta eſſe, et alterum altero perimi: ſed ubi valentior ignis, quam humor eſt, vincit. Rurſus ubi copia humoris exſuperat, tunc ignis ſine effectu eſt. Itaque non ardent
3 virentia. Refert ergo, quantum aquae ſit. Exigua enim non reſiſtit, nec ignem impedit. Quidni? Maiorum noſtrorum memoria, ut Poſidonius tradit,

a. *dein.* Gronovii hic neceſſariam emendationem aſſumſi. Olim: *ſed.*

ut rem confeſſam. Ariſtoteles enim, quem Stoici in multis phyſicis exprimere non dubitabant, ſaepius hoc expoſuerat, e. c. De Gener. et Corrupt. II, 4. Quare uberiore explicatione recte ſuperſedere poterat Seneca. — 2. *Quidam — aquam.* Sic Zeno et Chryſippus ſenſerunt. Stob. Ecl. phyſ. T. I. p. 312 ſq. 370 ſq. Muretus ait: Theophraſtus quidem diſerte ſcribit, ἄνευ ὑγρότητος οὐδὲν εἶναι καυστόν. Eſt enim humor ignis alimentum. Ex obſervatione permquam vulgari, vaporem oriri ex flamma, et vice verſa, totam hanc ſententiam derivaſſe videntur primi phyſices ſtatores, quibus ſi tum aeris ſpecies variae, tum vincula quibus ignis in corporibus coercetur, ideoque et in aere atque aqua, innotuiſſent, aliter ſtatuendum fuiſſet.

3. *Maiorum — Poſidonius tradit.* Saepe huius prae-

dit, quum insula in Aegeo mari surgeret, spumabat
[b] ante diu mare, et fumus ex alto ferebatur. Nam
demum prodebat ignem, non continuum, sed ex
intervallis emicantem, fulminum more, quoties ar-
dor inferius iacentis superum pondus evicerat.
Deinde saxa revoluta, rupesque partim illaesae, 4
quas spiritus, antequam verterentur, expulerat, par-
tim exesae, et in levitatem pumicis versae: novis-
sime cacumen exusti montis emicuit. Postea altitu-
dini adiectum, et saxum illud in magnitudinem in-
sulae

b. *ante diu* Gronovii emendatio est vulgatae, *interdiu*. Statim *Nunc demum* legendum puto: sed vulgata, *Nam demum*, habet quoque quo se tueatur: quamquam *nunc* cum *demum* saepe coniungatur. Pincian. voluit *Interdum prodebat ignem:* Gruterus *Iam pridem ignem prod.* Omnes tamen mss. et edd. *Nam demum.* Recte. *Nam* saepe transitui ad contraria inservit: ut sit sensus: Contra prodebat sc. mare denique ignem. Cf. Heusinger. ad Cic. de offic. III, 21, 13. Mox *verterentur* Erasmi bene habet. Pincianus tamen *ureretur* non negat legi posse, quod Obsopoeus quoque probat. Vtrumque habet, quo defendatur. Palatinus tertius, quippe quem *διττογραφίας* amare observavi, utrumque coniungit: *verterentur vel urerentur.* Sed vulga-

praestantissimi Stoici, cuius libri, quos multos composuerat, omnes praeter fragmenta, si quae alia, perquam digna, ut colligantur, interierunt, mentio a nostro facta est. Ciceronis et Pompeii magni fuit familiaris, Apameensis, Syrus, qui Rhodius quoque vocari solet, quia Rhodi vixit. cf. ad I, 5, 9. Unde haec, quae Seneca h. l. attulit, sumta sint, non constat: verisimile tamen est, vel in eius libris *περὶ μετεώρων* occurrisse, vel in opere praestantissimo historico, *τὰ μετὰ τὸν Πολύβιον* inscripto, in quo Polybii historiam inde a Carthaginis Corinthique excidio usque ad mortem Mithridatis magni (ab anno 146, ol. 158, 3, usque ad annum 64 ante Chr.) continuaverat. Ortus insulae Therae s. Therasiae incidit in ol. 135, 4, v. Strabo I. p. 154 Lips. Episodii loco itaque hanc narrationem inseruisse videtur. Sed praestat prior sententia. cf. VII, 21, 2.

ſulae crevit. ' Idem noſtra memoria, Valerio Aſia-
5 tico conſule, iterum accidit. Quorſus haec retuli? ut appareret, nec exſtinctum ignem mari ſuperfuſo, nec impetum eius, gravitate ingentis undae prohibitum exire. Ducentorum paſſuum fuiſſe altitudinem Aſclepiodotus Poſidonii auditor tradidit, per quam, diruptis aquis, ignis emerſit. Quod ſi immenſa aquarum vis ſubeuntem ex imo flammarum vim non potuit opprimere: quanto minus [c] in aëre exſtinguere ignem poterit nubium tenuis humor et
6 roscidus? Adeo res iſta non habet ullam moram, ' quae

vulgatum omnes praeferunt codd. c. *in aëre.* Ita Fortun. ingenio ſuo adiutus, quum in mſſ. inveniſſet *in re ext.* in olim cuſis *in ea ext.* Tres codd. Grut. ſervabant, *in ea ext.* Mox §. 7 *terrarum tumor* a Seneca eſſe nequit: praeſtat, niſi fallor, *humor.* Gronov. tamen Obſſ. I, 9. p. 66.

4. *Idem — accidit.* C. Val. Aſiaticus conſul iterum fuit a. 799 u. c.: antea conſul ſuffectus fuiſſe videtur, quare prior conſulatus in faſtis non reperitur. Mentio Valerii occurrit ap. Tacit. Ann. XI, 1 ſq. ubi interemtem a Meſſalina propter hortos magnificos, quibus illa inhiabat, expoſuit. Sed de re, quam tangit Seneca, nemo, quod ſciam, retulit. Plin. N. H. II, 87 aſſenſit Senecae: haud multum abludit Dio Caſſ. LX, 29. qui in an. 800 Coſſ. Claudio IV et L. Vitellio confert: ſed vide, ſi tanti eſt, ibi intpp.

5. *Aſclepiodotus.* Meminit eius infra VI, 17, 4, ubi librum eius, in quo haec memoraſſe videtur, quaeſtionum naturalium cauſas, lucramur, quarum alicunde nullum veſtigium ad nos allatum eſt. Inſcriptio igitur fuit haud dubie: Τὰ αἴτια τῶν προβλημάτων φυσικῶν. Vixiſſe eum Auguſti tempore inde patet, quod Poſidonii auditor vocatur: quare de priore eruptione teſtimonium eius intelligi debet, quippe qui poſteriorem non amplius vivendo attigiſſe videtur.

6. *Adeo res iſta,* ſc. nubium humor nihil ſolidi habet, ut originem ignium delere poſſit. *impendente coelo,* nubilo. *Quid ergo — fulgu-*

quae contra cauſas ignium ſit; quos non videmus emicare, niſi impendente coelo. Serenum ſine fulmine eſt. Non habet iſtos metus dies purus, nec nox quidem, niſi obſcura nubibus. Quid ergo? Non aliquando etiam apparentibus ſtellis, et nocte tranquilla fulgurat? Sed ſcias licet nubes illic eſſe, 7
unde ſplendor effertur: quas videri a nobis terrarum tumor non ſinit. Adiice nunc, quod fieri poteſt, ut nubes [d] imae et humiles attritu ſuo ignem reddant: qui in ſuperiora expreſſus, in parte ſincera puraque coeli viſatur: ſed fit in ſordida.

XXVII. Tonitrua diſtinxere quidam ita, ut dicerent, unum eſſe genus, cuius ſit grave murmur, quale

66. ed. Lipſ. tuetur vulgatam. d. *imae et humiles.* Sic optime coniecit Gronov. Codd. dabant, *et nubes ſummae et humiles*, male. Pinc. emendabat *Judae et h.* Enimvero ſermo eſt de humilibus et iis ſordidis nubibus, quae ignem attritu ſuo redditum tunc demum oſtendant, ſi in ſuda coeli parte videatur. Proinde Gronov. recte *imae* emendavit.

fulgurat? Iam Homero Odyſſ. V, 113. obſervatum. Res in oſtentis numerabatur. cf. Virgil. Ge. 487. Lucan. I, 530. Rationem expediendi, quam noſter tradit, iam Epicurei attulerant. Lucret. VI, 98. Ceterum fulminis originem cum terrae motibus et exploſionibus confundi patet: qui error totius antiquitatis fuit. — 7. *quas videri — ſinit.* Clarior eſt ſententia, ſi non de *tumore*, ſed de *humore* cogitaſſe auctorem putamus. Exhalationes (ἀτμίδες) e terra impedire hoc poterant, non item tumor collesque. Illae enim ſemper terram cingunt. cf. Ariſtot. Meteorol. II, 4. *nubes imae* i. nubium imae partes. *ſed fit in ſordida* parte, ubi multa humida.

C. 27. Tonitruorum diverſa genera. Quae hoc capite eduntur cauſae de ſono tonitruum, eas fere omnes Ariſtoteles noſtro praebuit, quippe quas Stoici ab eo mutuati magis expoliverunt. Cf. Ariſtot. Meteorol. II, 9. Stob. Ecl. phyſ. I. c. 30. p. 596 ſq. *Itaque ubi — claudit.* Duo enim exhalationum

quale terrarum motum antecedit, clauſo vento et fremente. Hoc quomodo illis videatur fieri, dicam. Quum ſpiritum intra ſe clauſere nubes, in concavis partibus earum volutatus aër, ſimilem agit mugitibus ſonum, raucum et aequalem, et continuum. Itaque etiam ubi illa regio humida eſt, exitum clau-
2 dit. Ideo huiusmodi tonitrua venturi praenuntia imbris ſunt. Aliud genus eſt acre, quod acerbum magis dixerim, quam ſonorum: qualem audire ſolemus, quum ſuper caput alicuius dirupta veſica eſt. Talia eduntur tonitrua, quum globata diſſolvitur nubes, et ſpiritum, quo diſtenta fuerat, emittit. Hoc proprie fragor dicitur, ſubitus et vehemens: quo edito concidunt homines, et exanimantur, quidam vero vivi ſtupent, et in totum ſibi excidunt, quos vocamus attonitos, quorum mentes ſonus ille
3 coeleſtis loco pepulit. Hic fieri illo quoque modo poteſt, ut incluſus aër cava nube et motu ipſo extenuatus diffundatur. Deinde quum maiorem ſibi locum quaerit, a quibus involutus eſt, ſonum patitur. Quid autem? non quemadmodum illiſae manus inter ſe plauſum edunt, ſic illiſarum inter ſe nu-

num genera ſtatuebant cum Ariſtotele Stoici, ſiccum et humidum. Cf. Lucret. VI, 95 ſq., qui ab Ariſtoteleis in hac re non abhorrens noſtro facem praetuliſſe videri poteſt. *Itaque — ſunt.* Lucret. VI, 284 ſq.

2. *qualem audire — veſica eſt.* Idem Lucret. VI, 129.: Nec mirum, quum animae veſicula parva ſaepe ita dat pariter ſonitum diſploſa repente. *quidam vero vivi ſtupent — pepulit.* Firmat Xenoph. Hellen. IV, 7, 7. *πίπτει κεραυνὸς εἰς τὸ ϛρατόπεδον· καὶ οἱ μέν τινες πληγέντες, οἱ δὲ καὶ ἐμβροντηθέντες ἀπέθανον.* Hi vocabantur etiam *ἐμβρόντητοι,* de quibus Pauſan. III, 5, 8. Fac. *καί τινες καὶ ἀπώλοντο τῶν ϛρατιωτῶν καραυνωθέντες, τοὺς δὲ καὶ ἔκφρονας ἐποίησαν αἱ βρονταί.* Quae loca debeo Hemſterhuſio ad Lucian. I. p. 323 bip., qui alia multa et ea egregia ibi attulit.

nubium ſonus poteſt eſſe magnus, quia magna concurrunt * inter ſe?

XXVIII. Videmus, inquit, nubes impingi montibus, nec ſonum fieri. Primum omnium non quocunque modo illiſae ſunt, ſonant, ſed ſi apte ſunt compoſitae ad ſonum edendum. Averſae inter ſe manus colliſae non plaudunt, ſed palma cum palma collata plauſum facit. Et plurimum intereſt, utrum cavae concutiantur, an planae et extentae. Deinde non tantum nubes ire oportet, ſed agi magna vi, et procelloſa. Etiam mons non ſcindit nubem, ſed 2
ª digerit, et primam quamque partem eius ſolvit. Ne veſica quidem, quocunque modo ſpiritum emiſit, ſonat. Si ferro diviſa eſt, ſine ullo aurium ſenſu exit. Rumpi illam oportet, ut ſonet, non ſecari. Idem de nubibus dico: niſi multo impetu diſſolutae, non ſonant. Adiice nunc, quod nubes in mon- 3
tem actae non franguntur, ſed circumfunduntur in aliquas partes montis, arboris ramos, frutices, aſpera ſaxa et eminentia. Et ita diſcutiuntur, et ſi quem habent

* *inter ſe.* Deleverat has binas voces Muretus, quae tamen in omnibus codd. et edd. exſtant.

a. *digerit.* Sic Fortunatus in codd. mſſ. invenit, habent antiquiores edd. probatque Gronovius, qui explicat: ordinat et diſpenſat, et ut quaeque pars ad ſe venit, explicat. Sic VII, 22, 2: nubesque modo congregantur, modo digeruntur, numquam immotae iacent. Mox *diſſolutae* omnes codd. et edd. praeter Muretianam, ubi eſt, *diſſiluere*, exhibent. Statim e pal. tert. et veteri edit. revocavi *in montem*, quum eſſet *in monte actae*.

C. 28. At nubes montibus impactae ſonitum non edunt. Refutatio huius obiectionis bene proceſſit auctori, quatenus ex conceſſis argumentatur. 1. *Deinde* — *procelloſa.* Haud dubie vera ſunt. Nam etiamſi nubes interdum vix labi videamus et fragorem inde cooriri, tamen hoc aliis cauſis tribuendum eſt. Plerumque magna eas et procelloſa vi in montes ferri videmus, nullo tamen ſonitu inde animadverſo.

habent ſpiritum, multifariam emittunt: qui niſi uni-
4 verſus erumpit, nec crepat. Hoc ut ſcias, ventus qui circa arborem funditur, ſibilat, non tonat. Lato, ut ita dicam, ictu, et totum globum ſemel diſſipante opus eſt, ut ſonitus erumpat, qualis auditur quum tonat.

XXIX. Praeter haec natura aptus eſt aër ad voces. Quidni? quum vox nihil aliud ſit, quam ictus aër. Debent ergo nubes utrimque diſſecari, et cavae et intentae. Vides enim quanto vocaliora ſunt vacua quam plena, quanto intenta quam remiſſa. Ita tympana et cymbala ſonant, quia illa repugnantem ex ulteriore parte ſpiritum pulſant, haec ad ipſum aërem acta, niſi concavo, non tinniunt.

XXX. „Quidam, inter quos Aſclepiodotus eſt, iudicant ſic, quorundam quoque corporum concurſu tonitrua et fulmina excuti poſſe. Aetna aliquando multo

C. 29. Continuatio. *Quidni? quum vox – aer.* Vocem et ſonum h. l. confundi καταχρηϛικῶς, apparet. Stob. Ecl. phyſ. p. 1112 ſq. Stoicis haec definitio adſcribitur ut propria, etſi nec Ariſtoteli aliena erat. Cf. Diog. Laert. VII, 55. not. Menag. Sed parum diſtincte enuntiatum eſt, quum ventus quoque aer ictus ſit, ſive vis aeris in unam partem euntis: vid. V, 1, 3. Ariſtoteles melius diſtinxit: in libro enim de Anima II, 8. ait: ἡ δὲ φωνὴ ψόφος τίς ἐϛιν ἐμψύχου. Sed cf. de tota hac re Schneider. in animadv. ad Eclog. phyſ. p. 168 ſq. *intentae* ſpiritu multo turgidae.

C. 30. Aſclepiodoti de cauſa tonitruum et fulminum ſententia. 1. De *Aſclepiodoto* ſupra mentio eſt facta c. XXVI, 5. Ariſtoteles Meteorol. II, 9. ſpiritus ſolummodo excretionem in ſpiſſitudinem nubium incidentem facere tonitrua ſtatuebat, quem noſter maxime ſequutus eſt. Sed quum e terra quoque (cf. c. XLV.) tonitrua ſurgant, ubi tamen nubium concurſus eſſe nequit, ad corporum aridorum concurſum et attritum, unde tonitrua oriantur, confugerunt Stoicorum quidam, in

multo igne abundavit: ingentem vim arenae urentis effudit. Involutus est dies pulvere, populosque subita nox terruit. Illo tempore aiunt plurima fuisse tonitrua et fulmina, quae concursu aridorum corporum facta sunt, non nubium: quas verisimile est, in tanto fervore aëris, nullas fuisse. Aliquando 2
Cambyses ad Ammonem misit exercitum: quem arena Austro mota, et more nivis incidens, texit, deinde obruit. Tunc quoque verisimile est fuisse tonitrua fulminaque, attritu arenae sese affricantis.“
Non repugnat proposito nostro ista opinio. Dixi- 3
mus enim, utriusque naturae corpora efflare terras, et sicci aliquid et humidi in toto aëre vagari. Itaque si quid tale intervenit, nubem facit solidiorem crassioremque, quam si tantum simplici spiritu intexe-

in quibus fuit Asclepiodotus. *Arenam Aetnae urentem*, quam nos Lava vocamus, Asclepiodotus μύδρον, τέφραν καὶ ῥύακα appellasse videtur. *populos* Aetnae vicinos, ut ap. Horat. Carm. I, 2. Pater—terruit urbem, Terruit gentes. *Arida corpora* quidem, nisi aliud quid accessisset, non suffectura fuissent in fulminibus edendis. *quas verisimile — fuisse:* nam nisi exhalationes variae adsint, nubes nec existere nec formari possunt, quippe quae ibi tantum congregantur ex opinione veterum, ubi radii solis vim maximam amittunt. Ubi itaque omnia fervore flagrant, nullae nubium congregationes fieri possunt, nullave spissitudo aeris crassi. Sic Aristot. Meteorol. I, 3. p. 732 sq., quem sequutus est Asclepiodotus.

2. *Aliquando Cambyses — obruit.* Narrat Herodotus III, 25. 26 e traditione Ammoniorum. Asclepiodotus, austri mentione facta, cuius Herod. quoque meminit, se Herodotum sequi innuit, qui tamen nivis comparationem omiserat. Ceterum parum nobis verisimile est, quod Asclepiodoto perquam verisimile videbatur.

3. *Diximus — vagari.* Dixerat hoc c. X auctore Aristotele Meteorol. I, 9. II, 4 et 9. et multis aliis locis, quae annotare nihil attinet.

4 texeretur. Illa frangi poteſt, et edere ſonum: iſta quae dixi, ſive incendiis vaporantibus aëra repleverunt, ſive ventis terras verrentibus, neceſſe eſt nubem faciant antequam ſonum. Nubem autem tam arida quam humida conferunt. Eſt autem nubes, ut diximus, ſpiſſitudo aëris craſſi.

XXXI. Ceterum mira fulminis, ſi intueri velis, opera ſunt, nec quidquam dubii relinquentia, quin divina inſit illis et ſubtilis potentia. Loculis integris ac illaeſis conflatur argentum. Manente vagina, gladius liqueſcit. Et inviolato ligno, circa pila ferrum omne diſtillat. [a] Stat fracto dolio vinum, nec ultra

a. *Stat fracto dolio — durat.* Noli de lectionis veritate dubitare. Reſpicit huc infra c. 53, 1.

C. 31. Fulminis mira opera. 1. Miram fulminis potentiam mature obſervatam conſtat. Cf. Plin. Nat. Hiſt. II, 51 not. Egregie de ea expoſuit Reimarus et Gehler ſ. v. Blitz. Quum veteres hanc fulminis mirificam vim explicare non poſſent, acceſſit ſuperſtitio atque effectus eius in oſtentis prodigiisque numerabantur, ſacrificiis ac cerimoniis procurabantur. *Stat — durat.* Repetit haec et explicat c. LIII. Quum dolia vinis repleta veterum plerumque in ſuperioribus aedium partibus conſervarentur, non mirum, eo etiam pervaſiſſe fulmina. De vino quaſi gelato ſermo eſt; ſic enim *rigor* intelligas, coll. c. LIII. et Plin. XIV, 21. Hic vina circa Alpes ligneis vaſis condi ſolita gelaſcere interdum retulit. Plut. Symp. II, 2, 3. p. 173. T. XI. Hutt. ſimilia refert, et in iis addit: vinum ex doliis extraxit fulmen, dolio non laeſo. De vinis imbecillis nullarumve virium, de quibus Plinius retulit, fama haec valere videtur, extracto per fulmen acido gazio, quod vocant: unde factum eſt, ut vinum rigorem contraheret. Haud ſcio an nemo recentiorum in hanc eandem obſervationem inciderit. Quos de ea conſului vel libros vel intelligentes, ſeu tacentes ſeu male credulos, quin adeo omnem fidem auctori abrogantes habui.

ultra triduum rigor ille durat. Illud aeque inter annotanda ponas licet, quod et hominum, et ceterorum animalium quae icta ſunt, caput ſpectat ad exitum fulminis: quod omnium percuſſarum arborum contra fulmina [b] haſtulae ſurgunt. Quid, quod malorum ſerpentium, et aliorum animalium, quibus mortifera vis ineſt, cum fulmine icta ſunt, venenum omne conſumitur? Unde, inquit, ſcis? in venenatis corporibus vermis non naſcitur. Fulmine icta intra paucos dies verminant. 2

XXXII. Quid, quod futura portendunt: nec unius tantum aut alterius rei ſigna dant, ſed ſaepe totum fatorum ſequentium ordinem nuntiant, et quidem decretis evidentibus, longeque clarioribus, quam ſi ſcriberentur? Hoc autem inter nos et Tuſcos, quibus ſumma perſequendorum fulminum eſt

H 2 ſcien-

b. *haſtulae*, i. e. ramuli. Haec eſt omnium codd. lectio, quam Fortunatus in *aſſulae* mutaturus Pinciani aſſenſum nactus eſt. Sed utrumque ſtare poteſt: illud tamen ob codd. praeferam.

2. *Illud aeque — ſurgunt.* Si haec vera ſunt, de quo tamen dubitem, explicanda ſunt e diſcrimine corporum electricorum et non electricorum, quae fulmen vel conducunt, vel non conducunt. *Quid? quod — conſumitur.* Similia tradit Plut. Symp. IV, 2, 3. Nonne hoc potius morti tribuendum eſt? omnia enim animalia venenata poſt mortem veneno carere dicuntur. *Fulmine — verminant.* Fulmen fecunditatem afferre, docent fairy-circles in Anglia, ſ. plagae pratorum fulmine ictae, quae meſſae egregium granum praebent. Cf. Gehler ſ. v. Blitz p. 377 ſq.

C. 32. An portendant aliquid? 1. Stoici divinationem tuiti ſunt, (cf. Cic. de Div. I, 3. Acad. IV, 33.) ideoque et fulmini, cuius divinam et ſubitam potentiam venerabantur, vim futura portendendi tribuerunt. *Tuſcos,* quos divinationum explicandarum inde a Tagete auctores peritiſſimos fuiſſe con-

2 scientia, interest. Nos putamus, quod nubes collisae sunt, ideo fulmina emitti. Ipsi existimant, nubes collidi, ut fulmina emittantur. Nam quum omnia ad Deum referant, in ea sunt opinione, tanquam, non quia facta sunt, significent; sed quia significatura sunt, fiant. Eadem tamen ratione fiunt, sive illis significare propositum est, sive consequens. Quomodo ergo significant, nisi a Deo mittantur?
3 Quomodo aves non in hoc motae, ut nobis occurrerent, dextrum auspicium, sinistrumve fecerunt. Et illas, inquit, Deus movit. Nimis illum otiosum, et

constat, et a quibus propterea Romani auspicia, auguria etc. mutuati sunt, ita tamen ut haruspices Romae semper etrusci essent, numquam romani, quare semper etrusci haruspices memorantur. Sic quoque Cic. Divin. I, 41, 92. Val. Maxim. I, 1. principum filii de etruscorum non de romanorum filiis capiendi sunt, quod egregie docuit Goerenzius ad Cic. de Legg. 2, 9. p. 134. Etruscorum libros fulgurales et tonitruales (Cic. Divin. I, 33) sive βροντοσκοπίαν Tageti tributam Nigidius Figulus verterat. Ciceronis vero, qui in libris de Divin. totum hoc Stoae dogma refutavit, nullam rationem a Seneca esse habitam, mirari licet. Ceterum cf. Cic. de Divin. II, 23. Ernesti Ind. hist. Cic. s. v. Tages. Columella X, 345 et Schneider. Index s. v. Tages.

2. *Nam quum omnia — referant.* Discrepant autem in eo Tusci a Stoicis, quod hi libertatem statuunt, illi tollunt: illi fatum agnoscunt, hi non item. *Eadem tamen — consequens.* Origo fulminum non mutatur, sive ideo oriantur, ut significent, sive quod significatio est consequens. De modo existendi inter Stoicos et Tuscos convenit.

3. *Et illas, inquit* adversarius — *movit.* Tuscorum haec sententia est: Deum ista facere, quippe ad quem omnia referunt. Respondet Seneca: *Nimis — vox est* etc. Divina quidem ope geruntur ista omnia, sed fatorum serie ita iubente, in iis rebus quibus ordo inest et ratio firma. Omnia cum animalia tum astra significant futurum, sed nondum omnia in artem sunt redacta.

et puſillae rei miniſtrum facis, ſi aliis [a] ſomnia, aliis
exta diſponit. Iſta nihilominus divina ope gerun-
tur, ſed non a Deo pennae avium reguntur, nec 4
pecudum viſcera ſub ipſa ſecuri formantur. Alia
ratione fatorum ſeries explicatur, indicia venturi
ubique praemittens, ex quibus nobis quaedam fa-
miliaria, quaedam ignota ſunt. Quidquid fit, ali-
cuius rei futurae ſignum eſt: fortuita, et ſine ra-
tione vaga, divinationem non recipiunt. Cuius rei 5
ordo eſt, etiam praedictio eſt. Cur ergo aquilae
hic honor datus eſt, ut magnarum rerum faceret
auſpicia: aut corvo, aut pauciſſimis avibus: cetera-
rum ſine praeſagio vox eſt? Quia quaedam in ar-
tem nondum redacta ſunt, quaedam vero ne redigi
quidem poſſunt, ob nimium remotam converſatio-
nem. Ceterum nullum animal eſt, quod non motu 6
et occurſu ſuo praedicat aliquid. Non omnia ſcili-
cet, ſed quaedam notantur. Auſpicium eſt obſer-
vantis. Ad eum itaque pertinet, qui in ea direxe-
rit animum. Ceterum et illa quae pereunt. Quin-
que ſtellarum poteſtatem Chaldaeorum obſervatio
excepit. Quid tu? tot millia ſiderum iudicas otioſa
lucere? Quid eſt porro aliud, quod errorem incu- 7
tiat peritis natalium, quam quod paucis nos ſideri-

H 3 bus

a. *omina.* Sic Gronovius putat legendum eſſe. Non ſomnia, ait, ſed omina ex avibus captantur. Olim: *ſomnia.* At perperam. Nam τὸ · s adhaeſit τῷ · *omnia*, quod plerum-

6. *Quinque — excepit.* Chaldaei apud Aſſyrios idem ſunt, quod magi apud Perſas. Aſtrologiae ſtudebant et arti horoſcopi faciendi, divinatione praedicendi futura, auguriis, ſacris et incantationibus mala ab hominibus avertendi etc. Pro aſtrologo quocunque nomen Chaldaeorum tandem invaſiſſe conſtat. Cf. Brucker Hiſt. crit. phil. I. p. 106 ſq. Attigit haec Heeren Ideen II. p. 677 ſeq. ed. 1. qua utor.

bus assignant: quum omnia quae supra nos sunt, partem sibi nostri vindicent? Submissiora forsitan in nos propius vim suam dirigunt; et ea quae frequentius mota, aliter nos, aliter cetera animalia prospiciunt.
8 Ceterum et illa quae aut immota sunt, aut propter velocitatem universo mundo parem immotis similia, non extra ius dominiumque nostri sunt. [b] Aliud aspice, et distributis rem officiis, tractas. Non magis autem facile est, scire quid possint, quam dubitari debet, an possint.

XXXIII. Nunc ad fulmina revertamur, quorum ars in tria dividitur: quemadmodum exploremus, quemadmodum interpretemur, quemadmodum exoremus. Prima pars ad formulam spectat; secunda, ad divinationem; tertia, ad propitiandos deos, quos

rumque cum *omnia* confundi solet a librariis. b. *Aliud aspice, et distributis rem officiis, tractas.* Veteres libri h. l. nos destituunt. In regio cod. erat, *alius.* Succurrit: *Aliter adsunt, et distributis rem officiis tractant.* Nempe illa aut immota, aut immotis similia sidera, quorum nondum potestatem observatio excepit, haud dubie ditione in nos non carent, sed aliter atque illa per vim suam rebus humanis intersunt, et descriptis atque partitis vicibus funguntur. Gronovius. Palat. tert. habet, non, *efficiis*, quae est vulgata lectio, sed *officiis*, quod Fabro debetur. Sed caetera, ait Gron., quomodo cohaerent? Fromondus: *Illud adspice et distributis rem officiis tracta.* Sed hoc quoque per se sensum habet: coniunctum illis, quae praecedunt et sequuntur, nihil habet appositi. Sensum egregie tetigisse, verba non praestitisse videtur. Eodem enim sensu scripsisse quoque potuit Seneca: *Aliud adspiciunt, et distributis rem officiis tractant.* Meliores itaque codices sunt exspectandi: nisi aliunde haec verba in textum invecta statuere malis.

C. 33. Divisio artis fulguralis. *in tria.* Alii quartum addiderant, artem fulminum eliciendorum. Sic Ovid. Fast. III, 317 sq. et Plin. II, 53, qui adeo narrat, hoc quoque ad Tuscorum artem pertinuisse. *Prima — formulam spectat* i. ad genus et naturam.

quos bona rogare oportet, mala deprecari. Rogare, ut promiſſa firment: deprecari, ut remittant minas.

XXXIV. Summam eſſe vim fulminum iudicant, quia quidquid alia portendunt, interventus fulminis tollit. Quidquid ab hoc portenditur, fixum eſt, nec alterius oſtenti ſignificatione [a] minuitur. Quidquid exta, quidquid aves minabuntur, ſecundo fulmine abolebitur. Quidquid fulmine denuntiatum eſt, nec extis, nec ave contraria refellitur. In quo mihi falli videntur. Quare? quia vero verius nihil 2
eſt. Si aves futura cecinerunt, non poteſt hoc auſpicium fulmine irritum fieri: aut, ſi poteſt, non futura cecinere. Non enim nunc avem comparo et fulmen, ſed duo veri ſigna: [b] quae ſi verum ſignificant, paria ſunt. Itaque ſi fulminis interventus

a. *minuitur.* Omnium codd. et edd. antiq. lectio eſt. In recentiores edd. *mutatur* irrepſit ex ora Erasmicae. Sed *minuitur* eodem quo *mutatur* ſenſu elegantius eſt, cuius gloſſa habenda *mutatur.* Vim verbi bene docuit Gronov., quae nunc e bonis Lexicis peti poteſt.

b. *quae ſi verum ſignificant* loco vulgatae, *quae ſi unum ſ.* Gronovius e brit. praetulit. Mox editione Eraſmi codiceque Caſauboni adiutus egregie repoſuit Gron., *ſi utraque res veri attulit ſignum.* Muretus e mſſ. Fortunat., *ſed utra vim attulit:* ſed negat Seneca, ullam vim fieri, et fruſtra eſſe illos, qui fulmini in auguriis maiorem poten- tiam

C. 34. Tolluntne fulmina auguriorum et extiſpiciorum vim? — 1. *quia quidquid alia* oſtenta, exta, aves etc. *In quo — videntur* Tuſci, et illi Stoici, qui cum illis ſentiunt. *minuitur* minor, inferior fit, ideoque valorem perdit. Gronovius laudat Cic. de Off. I, 22, 1, ubi minuenda eſt haec opinio, interprete I. M. Heuſingero, ſignif. reſtringenda. Reliqua exempla huius ſignificationis nota ſunt.

2. *Quia vero — eſt.* Stoicum hoc eſt dogma: quum enim ἡ ἀλήθεια virtus ſit, quae ſemper ſibi conſtet neceſſe eſt, ita ut veritas altera non verior altera ſit, ſequitur, ut unum tantummodo verum, et id non verius altero ſit. Bona ſunt paria. Cf. Senecae Ep. LXVI, 8. Brucker. I. p. 916.

ſubmovet extorum vel augurum iudicia, male in-
3 ſpecta exta, male obſervata auguria ſunt. Non enim refert, utrius rei maior potentiorve natura ſit: ſi utraque res veri attulit ſignum, quantum ad hoc, par eſt. Si dicas, flammae vim maiorem eſſe, quam fumi, non mentieris: ſed ad indicandum ignem, idem valet flamma, quod fumus. Itaque ſi hoc dicunt, quoties exta aliud ſignificabunt, aliud fulmina, fulminum erit auctoritas maior, fortaſſe conſentiam:
4 ſed ſi hoc dicunt, quamvis altera ſigna verum praedixerint, fulminis ictus priora delevit, et ad ſe fidem traxit, falſum eſt. Quare? quia nihil intereſt, quam multa auſpicia ſint. fatum unum eſt: quod ſi bene primo auſpicio intellectum eſt, ſecundo non interit: idem eſt. Ita dico, non refert, idem an aliud ſit, per quod quaerimus: quoniam, de quo quaerimus, idem eſt.

XXXV. Fatum fulmine mutari non poteſt. Quidni? Nam fulmen ipſum fati pars eſt. Quid ergo? expiationes, procurationesque, quo pertinent, ſi immutabilia ſunt fata? Permitte mihi illam rigidam ſectam tueri eorum, [a] qui excipiunt iſta, et nihil aliud

tiam adſcribant, quam avibus etc. Recte pro futili lectione declarat Gron. Eraſmi editio habet, *ſed utra res veri attulit ſignum, quantum ad hoc, par eſt.* Neque aliter prior veneta, niſi quod lapſu typographi, *uter.*

a. *qui excipiunt iſta, et nihil aliud eſſe exiſtimant vota — ſolatia. Aliter ius* etc. Partim ex emend. Gronovii aſſumſi. Quum enim omnes codd. et edd. habeant, *et nihil exiſtimant fata,* quae tamen Stoae repugnant, fatis quippe

C. 35. Vota ſunt irrita propter fatum. 1. *Nam fatum — eſt:* quatenus a fato mittitur et fati aeternam ſeriem atque ordinem nuntiat. *Permitte — rigidam ſ. t.* Vetuſtiores, ſ. primi Stoae auctores hoc tuiti ſunt. Recentiores ab hoc rigore disceſſere. Cf. Tiedemann Syſt. der ſtoiſchen Phil. II. p. 129 ſq. *qui excipiunt* tollunt illas

aliud eſſe exiſtimant vota, quam aegrae mentis ſo-
latia. Aliter ius ſuum peragunt, nec ulla commo-
ventur prece, non miſericordia flectuntur, non gra-
tia. Servant curſum irrevocabilem: ingeſta ex deſti- 2
nato fluunt. Quemadmodum rapidorum aqua tor-
rentium in ſe non recurrit, nec moratur quidem,
quia priorem ſuperveniens praecipitat: ſic ordinem
rerum fati aeterna ſeries rotat, cuius haec prima
lex eſt, ſtare decreto.

XXXVI. Quid enim intelligis fatum? Exiſtimo neceſſitatem rerum omnium actionumque, quam nulla vis rumpat. Hanc ſi ſacrificiis, et capite niveae agnae, exorari iudicas: divina non noſti. Sapientis quoque viri ſententiam negatis poſſe mutari.

quippe numquam obtrectanti, ex illo, *fata*, recte fecit *vota*, i. e. expiationes et procurationes, velut c. 37. init. In eo tamen, quod ſcribendum putat: *Illa vero* (intell. fata, ait, ex ſuperioribus) *ius ſuum peragunt*, non aſſentior. Illud, *Aliter*, offendiſſe iam olim virum quendam doctum videtur: nam Eraſmus narrat, in quodam codice mſ. repertum: *Irrevocabiliter ius ſuum p.* Deinceps Gronov. addit, quia iidem omnes codd. *ingeſta ex deſtinato fluunt*, legendum forte: *incerta ex deſtinato fluunt*, i. e. certo ordine, ut ſtatutum eſt. Vereor tamen, ne haec Gron. emendatio, quamvis ingenioſa, otioſi quid inferre videatur: vix enim differunt, *incerta* et *ex deſtinato fl.* Retineamus *ingeſta* i. e. ſimulatque curſum inceperint. *Ingeri* autem eſſe, oſtendi, apparere cum vehementia quadam, conſtat. Mox *ſeries regit.* Sic editi omnes et duo libri mſſ. pal. Tertius, qui dittographias interdum habet, dat: *rotat vel regit.* Hoc *regit* praeferendum eſt alteri lectioni, quam Muretus et Grut. maluerunt, *rotat*, quoniam de certo et deſtinato curſu fati ſermo eſt.

illas expiationes et procurationes. *Aliter — gratia:* ad quorum exemplar ſapiens Stoicus formatus eſt.

C. 36. Quid ſit fatum? De fato Stoicorum egit quidem Tiedemannus l. l. et Geiſt der ſpek. Phil. ſed ita ut aſſenſum cohibeas. Fatum autem Stoae haud multum aberat ab illo, quod Leibnitius neceſſitate hypothetica expreſſum ivit (cf. Ej. Eſſay ſur la bonté de Dieu et la liberté de l'homme §. 37. 53. 67). *Sapientis — mutari.*

2 Quanto magis Dei? quum ſapiens quid ſit optimum in praeſentia ſciat, illius divinitati omne praeſens ſit. Agere tamen nunc eorum volo cauſam, qui procuranda exiſtimant fulmina, et expiationes non dubitant prodeſſe, aliquando ad ſubmovenda pericula, aliquando ad levanda, aliquando ad differenda.

XXXVII. Quid ſit quod ſequitur, paulo poſt proſequar. Interim hoc habent commune nobiscum, quod nos quoque exiſtimamus vota proſicere, ſalva vi ac poteſtate fatorum. quaedam enim a diis immortalibus ita ſuspenſa relicta ſunt, ut in bonum vertant, ſi admotae diis preces fuerint, ſi vota ſuſcepta. Ita non eſt hoc contra fatum, ſed ipſum quoque in
2 fato eſt. Aut futurum, inquit, eſt, aut non. Si futurum eſt, etiamſi non ſusceperis vota, ſiet. Si non eſt futurum, etiamſi ſusceperis vota, non ſiet. Falſa [a] eſt iſta interrogatio: quia illam mediam inter iſta exce-

a. *eſt iſta interrogatio.* Palat. tert. habet, *eſt illa interrogatio vel illatio.* Amat ille codex, haud dubie recentiorum e numero, annotare tales obſervationes, a librario ſedulo quidem ſed parum docto in textum immiſſas. At prius maniſeſto a Seneca eſt, hoc vero magis Appulejo dignum interpretamentum.

Manabat haec praeceptio Stoae ex apathia, quae rurſus in dogmate, praeter honeſtum nihil in bonis, nitebatur. Cf. Cic. Acad. IV, 44 ſq. Tiedemann Syſtem d. ſt. Phil. III. p. 191 ſq.

C. 37. Vota et preces proſunt. 1. *Interim — fatorum.* Nos quidem nunc eorum cauſam acturi fulmina exiſtimantium procuranda, cum iis ſtatuimus, qui iſta non reiiciunt: hi enim neceſſitatem hypotheticam admittere non dubitant, qualem e Chryſippi libro IV περὶ προνοίας (de providentia) Aul. Gell. VI, 2 adſtruxit.

2. *Aut futurum* etc. Academici, inprimis Carneades, ut e Cicer. libello egregio illo quidem, ſed lacere ad nos

exceptionem praeteris. Futurum, inquam, hoc eſt, ſed ſi vota ſuscepta fuerint. Hoc quoque neceſſe, inquit, eſt, fato comprehenſum ſit, aut ſuscipias vota, aut non.

XXXVIII. Puta me tibi manus dare, et fateri, hoc quoque fato eſſe comprehenſum, ut utique fiant vota. Ideo fient. Fatum eſt, ut hic diſertus ſit, ſed ſi literas didicerit: ab eodem fato continetur, ut literas diſcat: ideo diſcet. Hic dives erit, ſed ſi navigaverit. At in illo fati ordine, quo patrimonium illi grande promittitur, hoc quoque [a] protinus ad fatum eſt, ut naviget: ideo navigabit. Idem 2
dico

a. *protinus ad fatum eſt.* Sic omnes codd. et edd. Rectiſſime. Quis enim neſciat, ad voluntatem meam hoc eſt, dici? Fortunatus tamen maluit, *protinus fatum eſt*, quod recepit Eraſmus, ubi tamen ſphalmate typograph. eſt, *factum:* nec Muretus dubitavit recipere. Gronovius *adfatum,*

nos perlato, de fato, apparet, qui fatum Stoicorum impugnabant. *Interrogatio, ἐρώτημα,* ſyllogismus. Cf. ad Epiſt. LXXXII, 7 not. *quia — praeteris,* illam conditionem, *ſed ſi vota ſuscepta fuerint.*

C. 38. Continuatio. 1. Quum Stoici, inque iis praecipue Chryſippus, docuiſſent, fatum eſſe ſempiternam quandam et indeclinabilem rerum ſeriem et catenam volventem ſemetipſam et implicantem per aeternos conſequentiae ordines, ex quibus apta connexaque ſit (cf. Aul. Gell. VI, 2. Cic. Divin. I, 55, qui haec, recte iudicante Valcken. ad Eurip. Hippol. p. 190., et multa alia e Chryſippi libris ſumſit); Academici aliique opposuerunt, hinc ſequi, ut libertas hominum nulla ſit. Quod quidem Chryſippus evitaturus iis reſpondet, fatum quidem manere, ſed ita ingenia noſtra eſſe natura comparata, ut fato quidem ſint obnoxia, aſſenſio tamen libera et in noſtra poteſtate. Illuſtrat hoc notiſſimo exemplo cylindri et turbinis, quae moveri incipere niſi pulſa non poſſunt, ſuapte natura volvi et verſari. Cf. Cic. de fato 18 ſq. et Lipſium de Phyſ. Stoic. I, 12 ſq. qui multus eſt in toto de fato dogmate explicando.

dico tibi de expiationibus. Eſfugiet pericula, ſi expiaverit praedictas divinitus minas. At hoc quoque in fato eſt, ut expiet: ideo expiabit. Iſta nobis opponi ſolent, ut probetur nihil voluntati noſtrae relictum, et omne ius fato traditum. Quum de iſta re agetur, dicam, quemadmodum, manente fato,
3 aliquid ſit in hominis arbitrio. Nunc vero id de quo agitur, explicavi, quomodo ſi fati certus eſt ordo, expiationes procurationesque prodigiorum, pericula avertant: quia cum fato non pugnant, [b] ſed ipſa lege fati fiunt. Quid ergo, inquis, aruſpex mihi prodeſt? Utique enim expiare, etiam non ſuadente illo, mihi neceſſe eſt. Hoc prodeſt, quod fati miniſter eſt. Sic quum ſanitas videatur eſſe de fato, debetur et medico, quia ad nos beneficium fati per huius manus venit.

XXXIX. Genera fulminum tria eſſe ait Caecinna: Conſiliarium, Auctoritatis, et quod Status dicitur. Conſiliarium ante rem fit, ſed poſt cogitatio-

tum, tamquam adiectivum, cum Ciceron. de fato c. 13 *res confatalis* conferens, probatum ivit. b. *ſed ipſa lege fati fiunt.* Sic optime cod. mſ. Caſauboni ap. Grut. Antea: *Sed ipſa in lege data ſunt.*

2. *Quum de iſta re — arbitrio.* Haud dubie libros Moralium dicit, in quibus de omni materia ad philoſophiam morum fuſius disputaverat, ideoque de libertate hominum. Cf. Ep. CVIII. CIX. Lactantius Inſtit. I, 16. II, 2. VI, 7.

C. 39. De tribus fulminum generibus. 1. *Caecinna.* Aulus Caecinna, volaterranus, Ciceronis familiaris, qui eius filium A. Caecinnam defendit. Ejus epiſtola ad Ciceronem ſupereſt. Scripſit praeter librum contra Iul. Caeſarem, propter quem in exilium mittebatur, librum de etruſca diſciplina, a Plinio laudatum in auctoribus ad libr. II Nat. Hiſt. Praeter eum compoſuerunt Nigidius Figulus et L. Tarquitius, Attalus (cap. L.) et Appulejus de hac re libros nunc

tionem: quum aliquid in animo versantibus, aut suadetur fulminis ictu, aut dissuadetur. Auctoritatis est, ubi post rem factam venit, [a] quam bonam fortunam malamve significat. Status est, ubi quietis, 2
nec agentibus quidquam, nec cogitantibus quidem, fulmen intervenit. Hoc aut minatur, aut promittit, aut monet. Hoc monitorium vocat: sed nescio quare non idem sit, quod consiliarium. Nam et qui monet, consilium dat: sed habet aliquam distinctionem. Ideoque separatur a consiliario, quia illud suadet dissuadetque, hoc solam impendentis periculi evitationem continet: ut, quum timemus ignem 3
aut fraudem a proximis, aut insidias a servis. Etiamnunc tamen aliam distinctionem utriusque video: Consiliarium est, quod cogitanti factum est: monitorium, quod nihil cogitanti. Habet autem utraque res suam proprietatem. Suadetur deliberantibus, at ultro monentur.

XL. Primo omnium non sunt fulminum genera, sed significationum. Nam fulminum genera sunt illa, quod

a. *quam bonam fortunam malamve significat.* Sic omnes edd. et codd. Muretus tamen, *quam futuram bono malove sign.*

nunc deperditos. Cf. Harduin. ad Plin. l. l. et Schneider. in Indic. ad Scriptt. R. R. sub v. Tages p. 358. — Senecam exscripsit Servius ad Virgil. Aen. VIII, 524.

C. 40. Fulminum genera naturalia. 1. *Primo — significationum.* Inprimis, ait, hoc observandum est, non fulmina per se distingui debere, quae numquam sine igne veniunt, sed ideo distinguenda sunt, quod significatione differunt. Ceterum haec quidem a recentioribus quoque observata sunt, sed quoniam vis electrica fulmini originem praebet, ideoque refert, quanta sit haec materia et qualia sint corpora, vel conducentia vel non conducentia etc., has distinctiones generum nostri recte neglexerunt.

quod terebrat, quod diſcutit, quod urit. Quod terebrat, ſubtile eſt et flammeum, cui per anguſtiſſimum fuga eſt, ob ſinceram et puram flammae tenuitatem. Quod diſſipat, conglobatum eſt, et habet admixtam vim ſpiritus coacti et procelloſi. Itaque illud fulmen per id foramen, quod ingreſſum eſt, redit et evadit. Huius late ſparſa vis, rumpit icta,
2 non perforat. Tertium illud genus, quod urit, multum terreni habet, et igneum magis eſt quam flammeum. Itaque relinquit magnas ignium notas, quae percuſſis inhaereant. Nullum quidem ſine igni fulmen venit: ſed hoc proprie igneum dicimus, quod manifeſta ardoris veſtigia imprimit. [a] Quod aut urit, aut fuſcat. Tribus modis urit: aut enim afflat, et leni iniuria laedit, aut comburit, aut accendit. Omnia iſta urunt, ſed genere et modo differunt. Quod-
3 cunque combuſtum eſt, utique et uſtum eſt. At non omne quod uſtum, utique et combuſtum eſt. Item quod accenſum eſt. poteſt enim illud ipſo tranſitu ignis uſſiſſe. [b] Quis neſcit uri quid, nec ardere,

a. *Quod aut urit, aut fuſcat. Tribus* etc. Sic, maximo puncto poſt *fuſcat* poſito, diſtinguendo locum ſanavit palat. quart. Primum deſcribit Seneca modos urendi, deinde cap. ſeq. ad fulmen, quo res fuſcantur, procedit.

b. *Quis neſcit uri quid, nec ardere.* Sic omnes codd. et edd. praeter Muretum, qui dedit, *Quis neſcit quaedam uri quidem, nec a.?* Mox *poteſt* ante *ardere quod* etc. codd. Grut. ſuadentibus delevi.

2. *Quod — accendit.* Recte haec ſunt obſervata. Sed omiſit hic unum genus, quod afflat nullaque iniuria evaneſcit, et quidem nullo aut exiguo ſono. Haud dubie tale fulminis genus lene fuit illud, quod capita interdum lambit, e. c. Servii Tullii ap. Liv. I, 39. coll. XXV, 39. Virg. Aen. II, 680 ſq. Spectant huc forgaſſe *αἱ διαμεριζόμεναι γλῶσσαι ὡσεὶ πυρὸς* Actor. Apoſt. II, 3. Meminit noſter I, 15, 3 not. de fulmine non cogitans.

ardere, nihil autem ardere, quod non uratur? Unum hoc adiiciam. Poteſt aliquid eſſe combuſtum, quod non ſit accenſum. poteſt accenſum eſſe, nec combuſtum.

XLI. Nunc ad id transeo genus fulminis, quo icta fuſcantur. Hoc aut decolorat, aut colorat. Utrique diſtinctionem ſuam reddam. Decoloratur id, cuius color vitiatur, non mutatur. Coloratur id, cuius alia ſit quam fuit facies: tanquam caerulea, vel nigra, vel pallida. Haec adhuc Etruſcis et philoſophis communia ſunt. In illo disſentiunt, quod fulmina dicunt a Iove mitti, et tres illi manubias dant. Prima, ut aiunt, monet, et placata eſt, et ipſius conſilio Iovis mittitur. Secundam mittit quidem Iupiter, ſed ex conſilii ſententia: duodecim enim [a] deos advocat: quae prodeſt quidem, ſed

a. *deos advocat: quae prodeſt quidem, ſed non impune.* Haec eſt codd. ſcriptura, quam Fortunato et Grutero iudicibus ſervandam duxi: et ſic edidit Eraſmus aliique: Muretus tamen dedit, *deos advocat. Hoc fulmen boni aliquid*

C. 41. Tria fulminum genera a Iove miſſa iuxta augures. 1. *Haec adhuc — communia ſunt.* Philoſophos, inprimis Stoicos, hic comparat cum Etruſcis: ſicut cap. XXXII, 1. Cf. cap. XLVIII, 2. Etruſci enim hanc ſibi diſciplinam omni tempore ſervarunt. *manubiis.* Feſtus has tres manubias etiam attulit, et cum Seneca ſentit, Valerio Flacco quippe et Seneca ex eodem forte Caecinnae libro haurientibus: nulla tamen originatione adiecta. Iactus fulminum deſignari conſtat. Triſulcum hinc fulmen nonnulli deducunt. Cf. Adr. Iunii Animadv. V, 16. (in Gruteri Lamp. IV p. 446 ſq.) Terminus artificialis in hac *βροντοσκοπία* fuiſſe apparet, et etruſcae, puto, originis vocabulum, de quo Lanzi in Saggi ſuis doctiſſimis quaedam, niſi fallor, monuit.

2. Quinam ſint *dii involuti,* dicere non habeo. Fuerunt tamen haud dubie dii etruſci, de quibus nobis pauciſſima

ſed non impune. Tertiam manubiam idem Iupiter mittit: ſed adhibitis in conſilium diis, quos ſuperiores et involutos vocant. Quae vaſtat et includit, et inique mutat ſtatum privatum et publicum, quem invenit. Ignis enim nihil eſſe, quod ſit, patitur.

XLII. In his, prima ſpecie ſi intueri velis, errat antiquitas. Quid enim tam imperitum eſt, quam credere fulmina e nubibus Iovem mittere, columnas, arbores, ſtatuas ſuas nonnunquam petere, ut, impunitis ſacrilegis, percuſſis ovibus, incenſis aris, pecudes innoxias feriat, et ad ſuum conſilium a Iove deos, quaſi in ipſo parum conſilii ſit, advocari: illa laeta et placata eſſe fulmina, quae ſolus excutiat: pernicioſa, quibus mittendis maior numinum turba
2 interfuit? Si quaeris a me, quid ſentiam, non exiſtimo tam hebetes fuiſſe, ut crederent Iovem, aut non

quid aliquando facit, ſed tunc quoque non aliter, quam ut noceat. Ne prodeſt quidem impure. Mox eieci Mureti inventum, *et mutat ſtatum privatum utique et publicum.* Nam codd. et edd. habent, *et inique mutat ſtatum privatum et publicum.*

ciſſima nota ſunt. Quum autem antiquiſſimi eorum dii ſint, hi dii involuti, et ii ſuperiores; omni caret dubio, antiquiſſima ideoque ſanctiſſima eos et quidem rudi atque aſpera arte formaque eſſe effictos, ideoque involutos, i. e. veſte totos amictos tectosque. Ianus v. c. qui haud dubie in antiquiſſimis Italiae, forſan etiam Etruriae diis numerandus eſt, eadem ratione repraeſentatur: eo quoque cinctus gabinus, quem memorat Virg. Aen. VII, 612 ibique explicat Servius, pertinere videtur. Veſta quoque velata et ab hominum adſpectu intacta fingebatur: cf. Virgil. Aen. V, 744. Quis ignorat Dianam epheſiam et ipſam involutam, et deos nonnullos aegyptios involutos?

C. 42. Iupiter fulminans cur? 1. *Quid enim — advocari.* Similia ab Epicureis, Academicis rel. oppoſita ſunt Stoae aſſeclis Boetho, Chryſippo, Poſidonio al. reſponſi loco: cf. Lucret. VI, 416 ſq.

non aequae voluntatis, aut certe minus paratum eſſe. [a] Utrum enim, vel tunc quum emiſit ignes, quibus innoxia capita percuteret, ſcelerata transiret, aut noluit iuſtius mittere, aut non ſucceſſit? Quid ergo ſecuti ſunt, quum hoc dicerent? Ad coërcendos 3
animos imperitorum, ſapientiſſimi viri iudicaverunt inevitabilem metum, ut ſupra nos aliquid timeremus. Utile erat in tanta audacia ſcelerum aliquid eſſe, adverſum quod nemo ſibi ſatis potens videretur. Ad conterrendos itaque eos, quibus innocentia niſi metu non placet, poſuere ſuper caput vindicem, et quidem armatum.

XLIII. Quare ergo id fulmen quod ſolus Iupiter mittit, placabile eſt: pernicioſum id, de quo deliberavit, et quod aliis quoque diis auctoribus miſit? Quia Iovem, id eſt, regem, prodeſſe etiam ſolum

a. *Utrum enim, vel tunc quum* etc. Sic Fortunat. in ſuis codd. invenit, ſequutus eſt Eraſmus, aliique fere accedunt. Rhetorica amplificatio eſt enuntiati praecedentis. Alio, *Utrum enim, quum* etc.

2. *Quid ergo ſecuti — dicerent?* ſc. antiqui. In iis qui hanc ſententiam tuiti ſunt, primum locum tenet Critias, Prodici aequalis: cf. Sext. Emp. adv. Mathem. IX, 54. Aſſenſi ſunt Democritus (Sext. Emp. IX, 24), Cleanthes (Cic. Nat. Deor. II, 5), a quo Seneca haec mutuatus videri poteſt. E recentioribus haud pauci hanc ſententiam, quam Petronius verſiculo: Primus in orbe Deos fecit timor (Wernsdorf. Poet. min. lat. IV p. 305 not.) extulit, amplexi et perſequuti ſunt, e. c. Homius et Humius, ille in Eſſays, ubi naturalis religionis hiſtoriam attigit, hic in Hiſtory of mankind Vol. II. p. 352. 409. 412. Multis locis Heynius praeſtantiſſimus haec expoſuit illuſtravitque.

C. 43. Continuatio. Spectat haec explicatio ad morem Stoae notum, ubique rationabilia reddendi quae religio et mythologia antiquitatis per manus quaſi tradidiſſet, verbo, allegorice ſive ſym-

solum oportet, nocere non, nisi quum pluribus visum est. [a] Discant ii, quicunque magnam potentiam inter homines adepti sunt, sine consilio nec fulmen quidem mitti: advocent, considerent multorum sententias, placita temperent, et hoc sibi proponant, ubi aliquid percuti debet, ne Iovi quidem suum satis esse consilium.

XLIV. In hoc quoque tam imperiti non fuere, ut Iovem existimarent tela mutare: poëticam ista licentiam decent.

Est aliud levius fulmen, cui dextra Cyclopum
Saevitiae flammaeque minus, minus addidit irae.
Tela secunda vocant superi. — —

2 Illos vero altissimos viros error iste non tenuit, ut existimarent, Iovem modo levioribus fulminibus et [a] lusoriis telis uti: sed voluerunt admonere eos quibus adversus peccata hominum fulminandum est, non eodem modo omnia esse percutienda: [b] quaedam frangi debere, quaedam allidi et destringi, quaedam admoveri.

XLV.

a. *Discant ii* —. Sic omnes codd. et edd. Muretus, *Discant hoc ii.*
a. *lusoriis telis.* Sic Erasmus et primitus cusa editio etc. Alii, ut Muretus, omittunt τὸ *telis.*
b. *quaedam frangi debere, quaedam allidi et destringi, quaedam admoveri.* Sic Gronov. legendum suasit, quum antea

symbolice explicandi. Philosopho displicet in hoc studio prava consuetudo petitionis, quam vocamus, principii. *Discant — consilium.* Ad Neronem respexisse videri potest, quippe quem hoc ipso tempore, quo Seneca has naturales quaestiones componebat, in nequitias multiplices degenerasse constat.

C. 44. Continuatio. 1. Versus sunt Ovidii Metam. III, 305 sq. 2. *Illos — moveri.* Bene comparat Gruterus nostrum de Clement. I, 14, quem locum egregium apponerem, nisi brevitati studendum esset.

XLV. Ne hoc quidem crediderunt, Iovem, qualem in Capitolio et in ceteris aedibus colimus, mittere manu fulmina, sed eundem quem nos Iovem intelligunt, custodem rectoremque universi, animum ac spiritum, mundani huius operis dominum et artificem, cui nomen omne convenit. Vis illum fatum vocare? non errabis. Hic est, ex quo suspensa sunt omnia, [a] ex quo sunt omnes causae causarum.
Vis illum providentiam dicere? recte dices. Est 2
enim, cuius consilio huic mundo providetur, ut in-

antea esset *elidi* ap. Muretum. Nam vulgata, ab Erasmo quoque repraesentata, erat, *quaedam eligi et distingui.* Summam autem et capitalem poenam *(frangi)* sequitur mitior *(allidi et destringi)* cum sensu aliquo supplicii, tertia fit terrore etc. Ceterum notum est, *allidi* et *elidi* saepe confundi. Cf. ad Columell. IV, 20, 2. Schneiderus, qui exempla nonnulla attulit, discrimine tamen verborum non exposito. *Allidere* autem minus valet quam *elidere:* illud laesionem minorem significat, quam hoc: alliditur dominus ap Columell. I, 3, 9, cuius res atteruntur: elisos vero exanimatosque coniunxit Sueton. Iul. 39. cf. Senec. Ep. 8, 4. Nat. Quaest. VI, 28, 1. Elegans quidem est Fromondi emendatio *admoneri*, attamen haud necessaria.

a. *ex quo sunt omnes causae causarum.* Hanc vulgatam suopte ingenio fecit Muretus argutam, *omnia*, exhibens, *causa causarum.* Mox variant *inconfusus*, *inconcussus*, *inoffensus*. Prius praestat.

C. 45. Continuatio. Egregie de Deo hic disputatum esse clarum est. Stoici autem inprimis studebant, doctrinam de Deo in clara luce ponere, quippe qui multis et iis maximam partem bonis argumentis docuerunt, Deum esse, custodire et regere mundum, atque providere clementissime hominibus. Cf. Tiedemann System d. stoisch. Phil. II. p. 166 sq., qui tamen studio reprehendendi nimis abripi passus est, praesertim p. 180 sq. ubi materiae eos originem, auctum atque ordinem tribuisse statuit, nullis tamen idoneis argumentis adductis. -- Ceterum fuere, qui ex hoc loco colligerent, Etruscos eundem Iovem, quem Seneca nominat, ac Romanos veneratos esse: sed quam lubrica sit haec collectio, facile est ad intelligendum. Quare Lanzi in opere supra laudato sapienter ab hac opinione alienum se ostendit.

confuſus eat, et actus ſuos explicet. Vis illum naturam vocare? non peccabis. Eſt enim, ex quo nata ſunt omnia, cuius ſpiritu vivimus. Vis illum vocare mundum? non falleris. Ipſe enim eſt, totum quod vides, totus ſuis partibus inditus, et ſe ſustinens vi ſua. Idem Etruſcis quoque viſum eſt: et ideo fulmina a Iove mitti dixerunt, quia ſine illo nihil geritur.

XLVI. At quare Iupiter aut ferienda transit, aut innoxia ferit? In maiorem me quaeſtionem vocas: cui ſuus locus, ſuus dies dandus eſt. Interim hoc dico, fulmina non mitti a Iove, ſed ſic omnia diſpoſita, ut ea etiam quae ab illo non fiunt, tamen ſine ratione non fiant, quae illius eſt. Vis eorum illius permiſſio eſt. Nam etſi Iupiter illa nunc non facit, fecit ut fierent. Singulis non adeſt: ſed ſignum, et vim, et cauſam dedit omnibus.

XLVII. Huic illorum diviſioni non accedo: aiunt aut perpetua, aut finita eſſe fulmina, aut prorogativa. Perpetua, quorum ſignificatio in totam vitam pertinet; nec unam rem id enuntiat, ſed contextum rerum per omnem deinceps aetatem futurarum complectitur. Haec ſunt fulmina, quae prima accepto

C. 46. Continuatio. Neſcimus, in libris moralium hanc quaeſtionem pertractaverit, an in alio opere et ipſo deperdito. Chryſippi diſtinctione utitur Seneca. Ille enim cauſarum genera diſtinxerat, ut et neceſſitatem effugeret et retineret fatum. Cauſarum enim, ſtatuebat, aliae ſunt perfectae et principales, aliae adiuvantes et proximae. cf. Cic. de Fato c. 18 ſq. Leges naturae itaque ſemel conſtitutas fixasque in cauſa eſſe putabant, ut omnia haec evenirent: aſſenſionem tamen manere in noſtra poteſtate.

C. 47. Vanitas diviſionis fulminum. *Huic illorum* ſc. Etruſcorum. Ex libro Caecinnae etiam haec deſumta eſſe non dubitem.

cepto patrimonio, et in novo hominis aut urbis ſtatu fiunt. Finita ad diem utique reſpondent. Prorogativa ſunt, quorum minae differri poſſunt, averti tollique non poſſunt.

XLVIII. Dicam quid ſit, quare huic diviſioni non conſentiam. Nam et quod perpetuum vocant fulmen, finitum eſt. Aeque enim talia ad diem reſpondent. Nec ideo finita non ſunt, quia multum tempus ſignificant. Et quod prorogativum videtur, finitum eſt. Nam illorum quoque confeſſione certum eſt, quousque impetretur dilatio. Privata enim fulmina negant ultra decimum annum, publica ultra triceſimum poſſe deferri. Hoc modo et iſta finita ſunt, quia ultra quod non prorogentur, incluſum eſt. Omnium ergo fulminum et omnis eventus dies 2
ſtata eſt. Non poteſt enim ulla incerti eſſe comprehenſio. Quae inſpicienda ſint in fulgure, paſſim et vage dicunt, quum poſſint ſic dividere, quemadmodum ab Attalo philoſopho, qui ſe huic diſciplinae dederat, diviſa ſunt, ut inſpiciatur ubi factum ſit, quando, cui, in qua re, quale, quantum. Haec ſi dige-

C. 48. Continuatio. 1. Etruſci tamen habebant, quo ſuam diviſionem, quamvis per ſe ridiculam, tuerentur. *Finitum* enim nonniſi unam rem tangebat: et *prorogativum* eo differebat, quod procraſtinationem pateretur, ideoque ad diem conſtitutum non reſponderet. 2. *Comprehenſio* eſt κατάληψις Stoae, i. e. clara et diſtincta alicuius rei notio, ſcientia. Cf. Heynium ad Epictet. c. 45. p. 170. De *Attalo,* qui ſub Tiberio in exilium mittebatur, cf. Epiſt. IX, 5 not. CVIII, 3 not. Sequutus itaque erat magnos Stoae ſtatores etiam in hoc, ut his ineptiis opem ferret, et praedicamenta adeo admoveret. Ejus opera omnia ita perdita ſunt, ut fortuna iniuriaque temporum titulos adeo eius librorum plene nobis inviderit deleveritque.

digerere in partes ſuas voluero, quid poſtea faciam, niſi in immenſum procedam?

XLIX. Nunc nomina fulminum, quae a Caecinna ponuntur, perſtringam, et quid de his ſentiam, exponam. Ait eſſe poſtulatoria, quibus ſacrificia intermiſſa, aut non rite facta repetuntur. Monitoria, quibus docetur, quid cavendum ſit. Peſtifera, quae mortem exſiliumque portendunt. Fallacia, quae per
2 ſpeciem alicuius boni nocent. Dant conſulatum, malo futurum gerentibus; et hereditatem, cuius compendium magno ſit luendum incommodo. Deprecanea, quae ſpeciem periculi ſine periculo afferunt. Peremtalia, quibus tolluntur priorum fulminum minae. Atteſtata, quae prioribus conſentiunt. Atterranea, quae in incluſo fiunt. Obruta, quibus
3 iam prius percuſſa nec procurata feriuntur. Regalia, quorum vi tangitur vel comitium, vel principalia urbis liberae loca: quorum ſignificatio regnum civitati minatur. Inferna, quum e terra exſiliunt ignes. Hoſpitalia, quae ſacrificiis ad nos Iovem arceſſunt, et, ut verbo eorum molliori utar, invitant. ſed ſi [a] iraſcentem domino invitant, tunc venire cum magno invitantium periculo affirmat. Auxiliaria,

a. *iraſcentem.* Sic probante Gronovio emendationem juvenis cuiusdam docti recepi. Nam Iovem male invocatum iraſci quandoque invitatori ſignificat, et id expertum Tullum Hoſti-

C. 49. Nomina fulminum a Caecinna poſita. 3. *inferna — ignes.* Obſervatio juſta eſt et confirmata, fulmina interdum e terra exſilire, qua tamen Maffei (della formazione dei fulmini, Veronae 1747. 4.) abuſus eſt ad docendum, omnibus hoc eſſe fulminibus proprium. Interdum a veteribus, ſed perquam raro hoc fulminis genus prodigii loco annotatum eſt. Apud Iulium Obſequentem 103. occurrit flamma e terra orta et coelum viſa contingere, quam huc referre licet.

liaria, quae advocata, ſed advocantium bono veniunt.

L. Quanto ſimplicior diviſio eſt, qua utebatur Attalus noſter, egregius vir, qui Etruſcorum diſciplinam Graeca ſubtilitate miſcuerat. Ex fulminibus quaedam ſunt, quae ſignificant id quod ad nos pertinet: quaedam aut nihil ſignificant, aut id cuius intellectus ad nos non pervenit. Ex his quae ſignificant, quaedam ſunt laeta, quaedam adverſa, quaedam nec adverſa nec laeta. Adverſorum hae ſpecies ſunt. Aut inevitabilia mala portendunt, aut 2
evitabilia, aut quae minui poſſunt, aut quae prorogari. Laeta aut manſura ſignificant, aut caduca. Mixta aut partem habent boni, partem mali; aut mala in bonum, aut bona in malum vertunt. Nec adverſa nec laeta ſunt, quae aliquam nobis actionem ſignificant, qua nec terreri nec laetari debemus: ut peregrinationem in qua nec metus, nec ſpei quidquam ſit.

LI. Revertar ad ea fulmina, quae ſignificant quidem aliquid, ſed quod ad nos non pertineat: tanquam, utrum eodem anno idem futurum ſit fulmen,

Hoſtilium cum regia conflagraſſe putabant. Olim: *iraſcente:* perperam. Recte autem Gronov. ait, neque dominum dici niſi qui invitaſſet, nec iratum Diis haberi poſſe, qui eos, ut Hyginus loquitur, adhoſpitaret ſibi.

C. 50. Simplicior fulminum diviſio 1. *Attalus.* cf. ad c. XLVIII, 2. *Graeca ſubtil.* qua Boethus, Chryſippus al. in his ineptiis iam antea uſi fuerant. Stoici enim, ſi qui alii, ſubtilitate in omni ſua philoſophandi ratione abuſi ſunt, a quibus ille hoc mutuatus eſſe videtur. 2. *aut quae minui* i. tolli ſ. mutari, reſtringi. cf. ad c. XXXIV, 1.

C. 51. Continuatio. *tanquam,* exempli cauſa. Vſum voculae hunc ſcriptoribus argenteae ſic dictae aetatis proprium inprimis apud Senecam

quod ſactum eſt. Nihil ſignificant fulmina, aut id cuius notitia nos effugit: ut illa quae in vaſtum mare ſparguntur, aut in deſertas ſolitudines: quorum ſignificatio vel nulla eſt, vel perit.

LII. Pauca adhuc adiiciam ad enarrandam vim fulminis, quae non eodem modo omnem materiam vexat. Valentiora, quia reſiſtunt, vehementius diſſipat: cedentia nonnunquam ſine iniuria transit. Cum lapide ferroque, et duriſſimis quibusque, confligit: quia viam neceſſe eſt per illa impetu quaerat. Itaque facit viam qua effugiat: teneris et rarioribus parcit, quanquam et flammis opportuna videantur, quia transitu patente minus ſaevit. Loculis itaque, ut dixi, integris, pecunia quae in his fuerat, conflata reperitur: quia ignis tenuiſſimus per occulta foramina transcurrit. Quidquid autem in tigno ſo-
2 lidum invenit, ut contumax vincit. Non uno autem, ut dixi, modo ſaevit: ſed quid quaeque vis fecerit, ex ipſo genere iniuriae intelligis, et fulmen opere cognoſcis. Interdum in eadem materia, multa diverſa, eiusdem vis fulminis facit: ſicut in arbore, quod aridiſſimum eſt, urit: quod ſolidiſſimum et duriſſimum eſt, terebrat et frangit: ſummos

cam iuvaluiſſe iam Eraſmus in Praefatione Opp. Senecae praemiſſa obſervavit. *ut illa — perit.* Inde petiverunt omnis divinationis inimici anſam ſatis validam eius reprehendendae: cuius evitandi cauſa hac explicatione uſi eſſe videntur Etruſci. Occurrit haec irriſio iam apud Lucret. VI, 395 et Ciceron. de Divin. II, 19, unde forſan apparet, Ciceroni Caecinnae librum nondum innotuiſſe iſta ſcribenti, ut in quo iſtarum obiectionum ratio haberi coepta eſt.

C. 52. Vis ac potentia fulminum. Omnes fulminis effectus, quos h. l. Seneca enarrat, accurate obſervati ſunt etiam a recentioribus: praeter iſtum, quo vinum gelare fulmine ictum putabant. cf. ad c. XXXI, 1.

mos cortices dissipat, interiores libros interioris arboris rumpit ac scindit, folia [a] pertundit ac stringit: vinum gelat, ferrum et aes fundit.

LIII. Illud est mirum, quod vinum fulmine gelatum, quum ad priorem habitum redit, potum aut exanimat, aut dementes facit. Quare id accidat quaerenti mihi, illud occurrit. Inest fulmini vis pestifera. Ex hoc aliquem remanere spiritum in eo humore quem coëgit gelavitque, verisimile est. Nec enim alligari potuisset, nisi aliquod illi esset additum vinculum. Praeterea olei quoque, et omnis unguenti, taeter post fulmen odor est. Ex quo apparet, inesse quandam subtilissimo igni, et contra naturam acto, pestilentem potentiam, quo non tantum icta cadunt, sed etiam afflata. Praeterea quocunque decidit fulmen, ibi odorem sulphuris esse cer-

a. *pertundit ac stringit.* Omnium codd. et edd. lectio est, praeter Muret., qui habet *perstringit ac tundit.*

C. 53. Continuatio. 1. *Illud est mirum — facit.* Cf. ad c. XXXI. Ceterum vinum congelascere notum fuit veteribus: cf. Aul. Gell. XVII, 8: at de gelu a fulmine in vino orto hic sermo est, quod ii quos consului intelligentes magis traditioni s. famae temere creditae quam observationibus accuratis atque veritati originem suam debere credebant. Equidem nihil definiam. Deinde putat noster, fulmini vim *pestiferam* inesse, quam a sulphure maxime conflatam existimat atque derivatam: spiritum vero in *humore* i. e. vino relictum vinculo alligatum, efficere gelu: eo spectat forsan Theophrastus Plutarchi T. XIII. p. 114, qui ait, *τὸν ἀέρα — τῷ ὑγρῷ καθάπερ ἥλῳ χρώμενον*. Plut. eod. vol. p. 105. c. 9 de primo frigido ait: *οἱ μὲν οὖν Στωϊκοὶ τῷ ἀέρι τὸ πρώτως ψυχρὸν ἀποδιδόασιν.* Hoc posterius desumsit ex observatione vera, quam hieme facere possumus, in aqua congelascente remanere cavernulas spiritus s. aeris repletas. — 2. *praeterea — certum est.* Cf. ad c.

certum eſt: qui quia natura gravis eſt, ſaepius hauſtus alienat. Sed ad hoc vacui revertemur. Fortaſſe enim libebit oſtendere, [a] quantum omnia iſta a philoſophia artium parente fluxere. Illa primum et quaeſivit cauſas rerum, et obſervavit effectus: et quod fulminis inſpectione longe melius eſt, initiis rerum exitus contulit.

LIV. Nunc ad opinionem Poſidonii revertar. E terra terreniſque omnibus pars humida efflatur, [a] pars ſicca et fumida. Remanet haec, fulminibus alimentum eſt: illa imbribus. Quidquid in aëra ſicci fumoſique pervenit, id includi ſe nubibus non fert, ſed rumpit claudentia. Inde eſt ſonus, quem nos

a. *quantum omnia iſta a philoſophia artium parente fluxere.* Gronovius coni.: Fortaſſe: libebit oſtendere, omnia iſta a philoſophia artium parente fluxiſſe. Offendit, ut videtur, Criticum praeſtantiſſimum indicativus, quo Cicero hic non uſurus fuiſſet. Sed ſcriptores huius aevi non faſtidiunt. Sic VI, 12 init. huius operis. Vitium, quod Livium 31, 7 dehoneſtabat, *dico quantum vel vir viro vel gens genti praeſtat,* emendatione feliciſſima: *Aequabitis dico? quantum* etc. exemit Iacobs Additam. Anim. ad Athen. p. 128.

a. *pars ſicca et fumida remanet.* Sic omnes codd.: Pincianus tamen τὸ *remanet* delendum exiſtimat. Alias, inquit, quo pacto tolerari poſſet, quod ſtatim ſubtexitur: *quicquid in aëre ſicci fumoſique pervenit*, et aliquanto poſt, *Ergo ubi calidi* etc. Sed hac critice urente ac ſecante recte ſuperſedeamus, retinenda illa voce, et cum ſequente *haec* committenda. Convenit c. 57, 3.

c. XXI, 2. *Sed ad hoc — fluxere.* In libris moralium haec tractaſſe veriſimile eſt, ubi certe laudi philoſophiae locus idoneus facile inveniri poterat: niſi ſententiam ſuam mutaverit: nam in epiſtola XC. contra Poſidonium oſtenſum ibat, philoſophiam artium parentem non fuiſſe.

C. 54. Revertitur ad Poſidonii opinionem. Expoſuerat de hac *Poſidonii* ſententia, quam ille ab Ariſtotele mutuatus erat, c. XII. *Remanet — alimentum eſt.* Repetit haec c. LVII, 3, ubi ait, calidi fumidique naturam diu in nubium ſinu volutari.

nos tonitruum vocamus. In ipſo quoque aëre quid-
quid attenuatur, ſimul ſiccatur et calet. Hoc quo- 2
que ſi incluſum eſt, aeque ſugam quaerit, et cum
ſono evadit. Et modo univerſam eruptionem facit,
eoque vehementius intonat: modo per partes et
minutatim. Ergo tonitrua hic ſpiritus exprimit,
dum aut rumpit nubes, aut pervolat. Volutatio au-
tem ſpiritus, in nube concluſi, valentiſſimum eſt ac-
cendendi genus.

LV. Tonitrua nihil aliud ſunt, quam ſicci aëris
ſonitus, qui fieri, niſi dum aut terit, aut rumpitur,
non poteſt. Et ſi colliduntur, inquit, nubes inter
ſe, fit is quem deſideras ictus, ſed non univerſus.
Neque enim tota totis concurrunt, ſed partibus par-
tes. Nec ſonant mollia, niſi illiſa duris ſint. Ita-
que non auditur fluctus, niſi impactus. Ignis, in-
quit, miſſus in aquam, ſonat, dum exſtinguitur.
Puta ita eſſe. pro me eſt. Non enim ignis tunc 2
ſonum efficit, ſed ſpiritus per exſtinguentia effu-
giens. Ut dem tibi, et fieri ignem in nube, et ex-
ſtingui, e ſpiritu naſcitur et attritu. Quid ergo?
inquit. non poteſt aliqua ex his tranſcurrentibus
ſtellis incidere in nubem, et exſtingui? Exiſtime-
mus poſſe aliquando et hoc fieri. Nunc naturalem
cauſam quaerimus et aſſiduam, non raram et for-
tuitam. Puta me confiteri verum eſſe, quod dicis,
aliquando poſt tonitrua emicare ignes, ſtellis trans-
verſis et cadentibus ſimiles. Non ob hoc tonitrua 3
facta ſunt, ſed quum hoc fieret, tonitrua facta ſunt.
Clidemus ait, fulgurationem ſpeciem inanem eſſe,
non

C. 55. Fulminane ex ſtellis tranſcurrentibus oriuntur? 2. *Puta — effugiens.* Hanc ſuam ſententiam ſupra c. XVI eodem fere modo expreſſerat. 3. *Clidemus ait — videri.* Deſumta haec ſunt ex Ariſtotelis Meteorol. II,

non ignem. Sic enim per noctem ſplendorem motu remorum videri. Disſimile eſt exemplum. illic enim ſplendor intra ipſam aquam apparet: hic qui ſit in aëre, erumpit et exſilit.

LVI. Heraclitus exiſtimat fulgurationem eſſe velut apud nos incipientium ignium conatus, et primum flammam incertam, modo intereuntem, modo reſurgentem. Haec antiqui fulgetra dicebant: tonitrua nos pluraliter dicimus. Antiqui aut toni-
2 truum dixerunt, aut tonum. Hoc apud Caecinnam invenio, facundum virum; qui habuiſſet aliquod in eloquentia nomen, niſi illum Ciceronis umbra preſſiſſet. Etiamnunc illo verbo utebantur antiqui correpto, quo nos, producta una ſyllaba, utimur. Dicimus enim ut ſplendēre, ſic fulgēre. At illis ad ſignificandum hanc e nubibus ſubitae lucis eruptionem mos erat, media ſyllaba correpta, ut dicerent fulgĕre.

LVII. Quid ipſe exiſtimem, quaeris? Adhuc enim alienis opinionibns accommodavi manum. Dicam: Ful-

II, 9. p. 788. E. lugd. Verba apponere lubet. Εἰσὶ δέ τινες, οἳ τὴν ἀστραπὴν, ὥσπερ καὶ Κλείδημος, οὐκ εἶναί φασιν, ἀλλὰ φαίνεσθαι, παρεικάζοντες ὡς τὸ πάθος ὅμοιον ὂν καὶ ὅταν τὴν θάλατταν τις ῥάβδῳ τύπτῃ. Addit: οὗτοι μὲν οὔπω συνήθεις ἦσαν ταῖς περὶ τῆς ἀνακλάσεως δόξαις. Quisnam hic Clidemus, et unde natus fuerit, nemo dixerit. Sed ante Ariſtotelem vixiſſe facilis eſt coniectura; Ariſtoteles enim dicit, Clidemo theoriam de radiorum refractione ſuam nondum innotuiſſe.

C. 56. Heracliti ſententia. 1. *Heraclitus.* De eo cf. Schleyermacheri disputatio, quae libro a Wolf. et Buttmann. edito, Muſeum der Alterthumswiſſenſch. I, 3. inſerta eſt. 2. *Hoc* ſc. monitum de voc. fulgĕtra. *Fulgĕre* occurrit ap. Lucret. V, 1094. VI, 159 et al. *Etiamnunc,* praeterea.

C. 57. Senecae ſententia, nubium attritu fieri fulmina atque

Fulgurat, quum repentinum late lumen emicuit. Id evenit, ubi in ignem [a] extenuatis nubibus aër vertitur, nec vires, quibus longius proſiliat, invenit. Non miraris, puto, ſi aëra aut motus extenuat, aut extenuatio incendit. Sic liqueſcit excuſſa glans fundâ, et attritu aëris velut igne diſtillat. Ideo aeſtate 2
plurima ſiunt fulmina, quia plurimum calidi eſt. Facilius autem attritu [b] calidiore ignis exſiſtit. Eodem modo ſit fulgor qui tantum ſplendet, et fulmen quod mittitur. Sed illi levior vis, alimentique eſt minus. Et, ut breviter dicam quod ſentio: Fulmen eſt fulgur intentum. Ergo ubi calidi fumi- 3
dique natura, emiſſa terris, in nubes incidit, et diu in illarum ſinu volutata eſt, noviſſime erumpit. Et quia vires non habet, ſplendor eſt. At ubi fulgura plus habuere materiae, et maiore impetu arſerunt, non apparent tantum, ſed decidunt.

LVIII. Quidam utique exiſtimant fulmen reverti: quidam ſubſidere, ubi alimenta praegravaverunt, et

a. *extenuatis nubibus aër.* Sic omnes codd. et edd. praeter Mureium, qui dedit, *extenuatus in nubibus.* Si nubes extenuantur, et aer extenuatur. Cave itaque quidquam innoves:
b. *calidiore.* Hanc vulgatam mutavit Muretus in *calidiorem.*

atque fulgura. 1. Poſidonium itaque ſequitur c. LIV fin. *Sic liqueſcit — diſtillat.* Ariſtoteles haec ut rem certam ac confeſſam protulit de Coelo II, 7. Meteorol. I, 3. Nec poetae romani dubitarunt pro vero venditare, Lucret. VI, 176—305. Virgil. Aen. IX, 588. Ovid. Metam. XIV, 825. Niſi ſtatuamus, glandes plumbeas veterum multo molliores iis fuiſſe, quibus nos utimur, fidem huic narrationi abrogemus neceſſe eſt. Folardus ad Polyb. IV. p. 37. verſ. german. auctore Ölsnitz (Berolin. 1759. 4.) pro figmento habet, quum noſtrae glandes tormentis noſtris excuſſae numquam liqueſcant. Formam glandium funda emiſſarum repraeſentavit Lipſius Poliorcet. IV, 3.

C. 58. An fulmen revertatur?

et fulmen ictu languidiore delatum eſt. At quare
fulmen ſubitum apparet, nec continuatur aſſiduus
ignis? Quia celerrimi motus eſt: ſimul et nubes
rumpit, et aëra incendit. Deinde deſinit flamma
2 quieſcente motu. Non enim eſt aſſiduus ſpiritus
curſus, ut ignis poſſit extendi, ſed quoties fortius
ipſa iactatione ſe accendit, fugiendi impetum capit.
Deinde quum evaſit, et pugna deſiit, ex eadem
cauſa modo usque ad terram profertur, modo diſ-
ſolvitur, ſi minore vi depreſſus eſt. Quare oblique
3 fertur? Quia ſpiritu conſtat. Spiritus obliquus eſt,
flexuoſusque. Et quia natura ignem ſurſum vocat,
iniuria deorſum premit, incipit obliquus eſſe. In-
terdum dum neutra vis alteri cedit, et ignis in ſu-
periora nititur, et in inferiora deprimitur. Quare
frequenter cacumina montium feriuntur? Quia op-
poſita ſunt nubibus, et e coelo cadentibus per haec
transeundum eſt.

LIX. Intelligo quid iam dudum deſideres, quid efflagites. Malo, inquis, fulmina non timere, quam noſſe. Itaque alios doce, quemadmodum fiant. Ego mihi metum illorum [a] excuti volo, quam naturam indi-

a. *excuti volo.* Sic Mſſ., edd. veneta et eraſm. A Mureto eſt *excuti malo.* τὸ· *quam,* more toties tradito, eſt idem quod *magis*

tur? 2. *Quare oblique fertur?* Cauſam eandem profert Ariſtoteles Meteorol. II, 9 qui ſpiritum calidum *iniuria, βίᾳ,* vi, preſſione, e nubibus extruſum cum nucleis comparat, qui e digitis expulſi ſaepe ſurſum feruntur, quamvis propter gravitatem iis inſitam deorſum ferri deberent. 3. *Quare — eſt.* Loca haec de coelo tacta ſacra fuiſſe conſtat. Graeci hydriam cum operculo ibi collocabant vocabantque ἐνηλύσια, Romani bidental. Cf. Intpp. ad Ammian. Marcell. XXIII, 5, 13 ed. Wagner.

indicari. Sequar quo vocas: omnibus enim rebus, omnibusque ſermonibus aliquid ſalutare miſcendum eſt. Quum imus per occulta naturae, quum divina 2
tractamus, vindicandus eſt a malis ſuis animus, ac ſubinde firmandus: quod etiam eruditis, et hoc unum agentibus, neceſſarium eſt: non ut effugiamus ictus rerum: undique enim tela in nos iaciuntur: ſed ut fortiter conſtanterque patiamur. Invicti eſſe poſſumus, inconcuſſi non poſſumus: quanquam interim ſpes ſubit, inconcuſſos quoque eſſe nos poſſe. Quemadmodum, inquis? Contemne mortem; 3
et omnia quae ad mortem ducunt, contemta ſunt: ſive illa bella ſint, ſive naufragia, ſeu morſus ferarum, ſeu ruinarum ſubito lapſu procidentium pondera. Numquid amplius facere poſſunt, quam ut corpus ab anima reſolvant? Haec nulla diligentia evitat, nulla felicitas [b] donat, nulla potentia evincit.

magis quam. Recte Gronov. reſtituit. b. *donat.* Sie omnes codd. et ed. veneta. Eraſmus tamen aliique *domat.* Multo melius, ait Gron.: nulla felicitas, inquit Seneca, remittit mortem et quae ad mortem ducunt. Sic mox §. 10. *caſus iſte donat metum,* quem locum Fortunatus, Eraſmus et Pincianus vitiarunt ſuo *demat.* Cf. Gronov. Obſſ. III, 23 p. 489. Lipſ., ubi docet, vim verbi eſſe, condonare, remittere, tollere, non uti, excludere, et verbum Annaeis, Marco et noſtro Lucio, perquam gratum fuiſſe.

C. 59. Remedia contra metum fulminum. 1. *omnibus rebus — eſt.* Huc ſpectat Horatianum illud, Omne tulit punctum qui utile miſcuit dulci. Unum enim id bonum et ſalutare eſt, quo animus efficitur melior. Sed hoc plerumque ſine doctrina, numquam ſine animi cultura recte efficitur. Cf. Epiſt. LXXVI. — 2. *vindicandus* eſt *a malis,* affectibus nimiis. *eruditis* i. philoſophiae operam dantibus. *ictus rerum* externarum, quae non ſunt in noſtra poteſtate, e. c. vulnera in bello, morbi. vid. Ep. LXVI. LXXIV. de vita beat. 15. — 3. *Quemadmodum — ſunt.* Saepe hunc mortis contemtum inculcat,

e. c.

4 cit. [c] Alia varia sorte disponuntur: mors omnes aeque vocat. Iratis diis propitiisque moriendum est: animus ex ipsa desperatione sumatur. Ignavissima animalia, quae natura ad fugam genuit, ubi exitus non patet, tentant fugam corpore imbelli. Nullus [d] perniciosior hostis est, quam quem audacem angustiae faciunt: longeque violentius semper ex necessitate,
5 quam ex virtute corruitur. Maiora, aut certe paria, conatur animus magnus ac perditus. Cogitemus, nos, quantum ad mortem, proditos esse: et sumus. Ita est, Lucili. Omnes reservamur ad mortem. Totum hunc quem vides populum, quos usquam cogitas esse, cito natura revocabit et condet: nec de re,

c. *Alia varia sorte disponuntur.* A Gronovio est, qui haec habet: Veneta, *talia varia fortitudine disponuntur.* Erasmus, *t. vera f. d.*, id quod post vulgatae, et potuit Grutero placere. Mss. ut veneta fere. Obsopoeus emendat: *Alia varie fortuna disponit.* Egregie mox idem Gronov. emendat *pugnam corpore imbelli;* nam vulgata erat, *fugam:* recte enim observat: hoc quidem (tentare fugam) etiam faciunt, ubi patet exitus.

d. *perniciosior.* Sic optimae edd., veneta, Erasmica etc. recte revocante Gronov. et damnante vulgat. *pernicior*, qui etiam mox lectionem unius cod. pal. et Casaubon. *quam ex virtute corruitur* vulgatae *corrigitur* praetulit. Deinde *quos usquam cogitas esse* e cod. regio brit. assumsit, quum antea esset, *quousque cogitas esse.* Tacita est ἐπανόρθωσις, ait Gron., hunc quem cernis populum: quid dixi, hunc populum? immo, quos usquam esse mente concipere potes.

e. c. Ep. XXIV. Omnibus autem Stoicis praecipue haec sententia propria fuit, mortem oculo placido adspiciendam esse. Firmat M. Antonin. quoque IX, 3. Quatenus mors bonis obesse possit, eius contemtus commendatur: altera tamen ex parte cavent, ne contemnatur, quippe quae nonnisi naturae proprium atque munus sit. Cf. Gatack. ad M. Antonin. l. l. 4. *Alia — disponuntur.* De aliis rebus diversum consilium inire licet, vel appetere, vel fugere, sed de morte non valet. Pallida enim Mors aequo pulsat pede pauperum tabernas Regum-

re, sed de die queritur. Eodem citius tardiusve veniendum est. Quid ergo? Non tibi timidissimus 6
omnium videtur, et insipientissimus, qui magno ambitu rogat moram mortis? Nonne contemneres eum, qui inter perituros constitutus, beneficii loco peteret, ut ultimus cervicem praeberet? Idem facimus. Magno aestimamus, mori tardius. In omnes constitutum est capitale supplicium, et quidem constitutione iustissima. Nam, quod maximum solet esse 7
solatium extrema passuris, [e] quorum eadem causa, sors eadem est. Sequeremur traditi a iudice aut magistratu, et carnifici nostro praestaremus obsequium: quid interest, utrum ad mortem iussi eamus, an ultronei? O te dementem, et oblitum fragilitatis tuae, si tunc mortem times, quum tonat! Itane salus tua in hoc vertitur? Vives, si fulmen 8
effugeris? Petet te gladius, petet lapis, petet febris. Non maximum ex periculis, sed speciosissimum fulmen est. Male scilicet erit actum tecum, si sensum mortis tuae celeritas infinita praevenerit, si mors tua procurabitur, si ne tunc quidem quum exspiras, supervacuus, sed alicuius magnae rei signum es. Male scilicet tecum agitur, si cum fulmine con- 9
deris.

e. *quorum eadem causa, sors eadem est.* Gronovius sic emendat lectionem ante vulgatam, *omnium causa eadem est.* Multum hoc loco variatum: cf. Gruter Quatuor bonae notae codd. habent, *quorum enim causa, sors eadem est:* unde Gron. nostram lectionem egregie refinxit.

gumque turres (Horat. Carm. I, 4, 10 sq.). *corruitur* vita amittitur. — 7. *Nam* id est solatium, quod —. *magistratu* e. c. praetore. 8. *Male scilicet* — *si* — *conderis.* Illustrantur haec, si memineris moris inpr. romani, ut homo de coelo tactus s. fulguritus eo loco sepeliretur, ubi animam exspirasset, ove bidente mactata. Ita locus iste bidental vocatus consecrabatur, muro inclusus neminique adeundus. Cf. Pers. Sat. II, 27. Fusius rem ex-

deris. Sed pavescis ad cöeli fragorem, et ad inane nubilum trepidas, et quoties aliquid effulsit, exspiras. Quid ergo? honestius iudicas deiectione animi perire quam fulmine? Eo itaque fortior adversus coeli minas surge, et quum mundus undique exarserit, cogita te nihil habere de tanta mole perdendum. Quod si tibi parari credis illam coeli confusionem, illam tempestatum discordiam, si propter te ingestae illisaeque nubes strepunt, si in tuum exitium tanta vis ignium excutitur: at tu solatii loco numera tanti esse mortem tuam! Sed non erit huic cogitationi locus. [f] Casus iste donat metum. Est inter cetera quoque hoc commodum eius, quod exspectationem tuam antecedit. Nemo unquam fulmen timuit, nisi qui effugit.

f. *Casus iste donat metum.* cf. supra not. b.

posuit Salmas. ad Solin. p. 799. 9. *et quum mundus — exarserit.* Expressit ἐκπύρωσιν Stoae, qua statuebatur, mundum, ut ex igne profectus sit, ita in ignem reversurum esse. Dogma haud dubie e systemate heraclitico, ut alia, ortum: Clemens certe Alexandriu. Strom. V. p. 599. ed. Sylb. adserere nullus dubitat. cf. Tiedemann System d. stoisch. Phil. II. p. 99 sq. — 10. *Nemo umquam — effugit.* In iis sententiis haec est, quae multifariam carpi possunt, quia nimis generaliter efferuntur, ut acumine animos legentium advertant percellantque. In artibus rhetorum fuit estque etiam tali modo oculos praestringere. Vera est quidem sententia, quatenus, qui fulmen eiusque potentiam ignorat, utrumque nec timere nec fugere potest: ideoque tum demum timere incipit, quum norit et effugerit. Sed falsa est, quod multi fulmen timent, etiamsi proprie in periculo nondum versati fuerint. Ambiguitas igitur sententiae inest quoque in verbo *effugit.* Sed talia ad vivum resecare lectoris est attenti, nec nisi in locis difficilioribus interprete opus fuerit.

L. ANNAEI SENECAE AD LUCILIUM NATURALIUM QUAESTIONUM LIBER TERTIUS.

QUI EST DE AQUIS.

Argumentum.

Initio dolet tam sero ad studium naturae accessisse, quum satius sit Dei opera, quam Philippi aut Alexandri latrocinia celebrare. Aquarum deinde tractationem, a divisione in dulces et medicatas, instituit. Negat fontes et flumina ex imbribus nasci, quia experimento proprio didicit maximas pluviarum non ultra decem pedes terram madefacere. Terram igitur potius in aquas mutabilem facit. Thaletem, qui terram aqua, more navigii vehit, ineptire dicit: sed telluris corpus instar humani esse, in quo venae aquarum, ceu sanguinis, arteriae spiritus sint conceptacula. Quidam etiam fontes implentur aut deplentur certis horis aut mensibus, quomodo quartana ad horam venit, aut podagra ad tempus respondet. Ab aquis ad pisces transit, et aliquantulum circa mullos adhaeret; quos luxuria Romana Euripis sub mensas fluentibus exemtos, et vitreis ollis inclusos, vario et maculoso colore, id est, picta et formosa morte exspirantes spectabat, oculosque pascebat ante gulam. Redit dein ad aquas, et de earum medicaminibus et miraculis plurima ex Aristotele et aliunde permiscet. Ad diluvia postremo et fatales aquarum inundationes gressum movet. Ea evenire, quum mare, flumina, coelum in exitium humani generis conspiraverint. Oceanus deinde et omnis aquarum illa eluvies in sedes suas revocatur, redditurque iterum terris homo inscius scelerum; qui tamen in innocentia sua non diurnat, et cito redit in nequitiam.

PRAEFATIO.

Non praeterit me, Lucili virorum optime, quam magnarum rerum fundamenta ponam ſenex, qui mundum circuire conſtitui, et cauſas ſecretaque eius eruere, atque aliis noſcenda prodere. Quando tam multa conſequar, tam ſparſa colligam, tam occulta perſpiciam? [a] Premit a tergo ſenectus, et obiicit annos inter vana ſtudia conſumtos: tanto magis urgeamus, et damna aetatis male exemtae labor ſarciat.

a. *Premit a tergo*. Elegans eſt Erasmi divinatio, quum prius legeretur in edd. *praetermittat*, in codd. *praemittat*, *praemittit*, in utrisque *ergo ſenectus*. Mox *exemtae* omnium codd. et edd. eſt. Pincianus, eximere diem, tempus, idem eſſe quod deripere et abstrahere negotiis quacunque de cauſa, immemor, legendum putavit, *exactae*. Gronov. uſum loquendi bene probavit, nunc ſatis notum, vel ex Erneſti Clav. Cic. h. v. *Saltem in ipſo fugae impetu*. Sic omnes codd. Gothofredi coniectura Grutero memorata *ſaltem ipſo in portu reſp.* non opus eſt. Animus fugit corpus moriturus.

Lib. III. Quam male tempus noſtrum collocamus, et quam egregie agitur, ſi iacturam vel ſenes reparare et philoſophiae operam dare non dubitamus! Inprimis philoſophiae morali principatus tribuatur, qua nos noſcere et in vicinitatem Dei venire diſcimus. Sed via ad ea eſt ſtudium philoſophiae naturalis.

1. *mundum* compoſitum hoc e quatuor elementis factum. Haec enim notio inprimis Stoae propria fuit. Sic Poſidonius Euſebii Praep. evang. XV, 15. σύστημα ait mundum eſſe ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἀέρος καὶ γῆς καὶ θαλάττης καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς φύσεων. *Circuire* autem vult mundum, ut quem cum urbe et oppido comparare ſolebant Stoici. Cic. de Legg. I, 7. cf. Lipſii Phyſiol. ſtoic. II, 6 et 7. *aetatis male exemtae* optimis ſtudiis detractae et vanis traductae: vid. Var. Lect. *Vana ſtudia*, quibus distrahebatur ante in aula Neronis, ſive dialecticis nugis, cauſisve ſub Tiberio et Caio actis. Cf. Ep. XLIX. — 2. *occupationes*. Quominus hae occupationes ad munus quod-

ciat. Nox ad diem accedat: occupationes recidan- 2
tur: patrimonii longe a domino iacentis cura ſol-
vatur: ſibi totus animus vacet, et ad contemplatio-
nem ſui ſaltem in ipſo fugae impetu reſpiciat! Fa-
ciet, ac ſibi inſtabit, et quotidie brevitatem tempo-
ris metietur. Quidquid amiſſum eſt, id diligenti uſu
praeſentis vitae recolliget. Fideliſſimus eſt ad ho-
neſta ex poenitentia transitus. Libet mihi excla- 3
mare illum poëtae inclyti verſum:

Tollimus ingentes animos, et maxima parvo
Tempore molimur. — —

Hoc dicerem, ſi puer iuvenisve molirer. Nullum
enim non tam magnis rebus tempus anguſtum eſt.
Nunc vero ad rem ſeriam, gravem, immenſam, poſt
meridianas horas acceſſimus. Faciamus quod in iti- 4

quoddam publicum, quo apud Neronem fungebatur, referri poſſit, impediunt tum ſequentia, *patrimonii* etc., tum ſeceſſio ab officiis publicis. Divitiarum itaque cura exemtum ſe eſſe dicit, animumque *ſibi inſtare*, ſe ad divina illa ſcrutanda adhortari debere. *Patrimonii longe — iacentis* explicat Fromondus, patrimonium et opes Senecae longe ab ipſo et ultra mare, non minima pars in Aegypto aut Britannia iacebant: atque adeo dives, ut Suillius ap. Tacit. Annal. XIII. obiiciat, intra quadriennium regiae (Neronis) amicitiae ter millies H. S. (id eſt, fere novemdecim milliones florenorum, ſive ſecundum computum Romii, ad I, 16, 1, tres million. Frideric. aur.) paraviſſe. — 3. Quis ille *poeta inclytus* ſit, non ſuccurrit. E deperditis ſumta arbitrer. *poſt meridianas horas* vitae. Non infrequens eſt haec distinctio temporis ad vitam humanam tum ap. Romanos (cf. Adr. Iunii Adag. 136, quod habet, in meridie vitae philoſophantes) tum apud Graecos. Sic Plato IV de Legg. p. 287. Vol. VIII bip., qui ab Empedocle, notante Ariſtotele Poet. §. 21. coll. Sturzii Empedocle p. 603. mutuatus eſt: ἡμεῖς ἐν δυσμαῖς τοῦ βίου — : vide Heſych. δυσμαῖς βίȣ ibiq. Alberti. Recentioribus linguis haud

nere fieri ſolet. Qui tardius exierunt, velocitate penſant moram. Feſtinemus, et opus neſcio an ſuperabile, magnum certe, ſine aetatis excuſatione tractemus. Creſcit animus, quoties coepti magnitudinem attendit, et cogitat, quantum propoſito, non quantum ſibi ſuperſit. 5 Conſumſere ſe quidam, dum acta regum externorum componunt, quaeque paſſi invicem auſique ſunt populi. Quanto ſatius eſt, ſua mala exſtinguere, quam aliena poſteris tradere? Quanto potius deorum opera celebrare, quam Philippi aut Alexandri latrocinia, ceterorumque, qui exitio gentium clari, non minores fuere peſtes mortalium, quam inundatio, qua planum omne perfuſum eſt, quam conflagratio, qua magna pars animantium exaruit? 6 Quemadmodum Hannibal ſuperaverit Alpes, ſcribunt: quemadmodum confirmatum Hiſpaniae cladibus bellum Italiae inopinatus intulerit:

haud aliena loquendi ratio. — 5. *Conſumſere ſe quidam* etc. Indulſit ſibi bonus Seneca interdum in loca communia incidens, ut ea rhetorice explicet ornetque, quod ex conſuetudine priorum annorum ſive aevi ſui ei adhaeſit, ideoque condonetur, ſed non imitatione exprimatur. Ceterum Theopompum, Clitarchum, Livium, Trogum Pompeium, qui vitam ſuam hiſtoriae colligendae et ſcribendae inſumſerunt, ſpectaſſe videtur. *Quanto ſatius — tradere?* Recte ſic ſtatuit Seneca, quandoquidem hiſtoria bellis aliisque generis humani calamitatibus cumulata eſſe ſolet. At quidni quis utrumque facere, et, dum mala ſua exſtinguat, aliena in aliorum commodum poſteris tradere poſſit? 6. *Quemadmodum* etc. Polybium, Livium aliosque haec tradidiſſe conſtat, ut de Philippo et Alexandro Theopompus, Clitarchus aliique expoſuerant. *Hiſpaniae cladibus*, Hiſpaniae gentibus devictis, Saguntoque expugnato, conſilium belli Italiae inferendi ad maturitatem perductum ideoque bellum ipſum apud animum eius confirmatum erat.

rit: fractisque rebus etiam post Carthaginem pertinax, reges pererraverit, contra Romanos [b] ducem se promittens, exercitum petens: quemadmodum non desierit senex omnibus angulis bellum quaerere. Adeo sine patria esse pati poterat, sine hoste non
poterat. Quanto satius, quid faciendum sit, quam 7
quid factum sit, quaerere, ac docere eos, qui sua permisere Fortunae, nihil stabile ab illa datum esse, eius omnia fluere aura mobilius? nescit enim quiescere, gaudet laetis tristia [c] sustinere, et utraque miscere. Itaque in secundis nemo confidat, in adversis nemo deficiat: alternae sunt vices rerum.
Quid exsultas? Ista quibus veheris in summum, ne- 8
scis ubi te relictura sint: habebunt suum, non tuum,

finem.

b. *ducem se promittens, exercitum petens.* Sic tres et ii optimi codd. ap. Grut. Alii codd. et edd. *ducem se prom. etiam,* vel, *et sine exercitu.* Gronovio probante reduxi. Statim *senex omnibus angulis b. q.* boni Grut. codd. Erasmusque: alii τὰ· *omnibus angulis* omittunt.

c. *sustinere.* Britannicus, veneta, Erasmi, *sustinere.* Et male mutatum in *substituere* censeo. Gronov. τὸ· *Gaudet* in ed. Gronov. errore typographi excidit.

erat. *post Carthaginem* a Romanis devictam atque fractam, nondum tamen tunc expugnatam et excisam. Nam Hannibale demum mortuo (ante Chr. nat. 183) Carthago deleta est ante Chr. nat. 146. — 7. *Quanto satius* etc. At quidni haec quoque historia duce discas? Non cogitavit Seneca de laudibus historiae ap. Ciceron. de Orat. II, 9, Polybium et Diodor. Sicul. in praefat. Opp. Cicero eam iure meritoque vocat magistram vitae et Polybius I, 1, 2. coll. I, 35. III, 32 etc. ἐναργεστάτην καὶ μόνην διδάσκαλον τοῦ δύνασθαι τὰς τῆς τύχης μεταβολὰς γενναίως ὑποφέρειν etc. *nescit — rerum.* Multa in hanc sententiam dicta Homeri, Hesiodi, Herodoti, al. collegit Anton. Muretus Var. Lect. XVI, 15. (Grut. Lampad. II, p. 1171). Noster haec ipsa, ut philosophum decet, exsequutus est de providentia c. 5 etc. de Benef.

ſinem. Quid iaces? ad imum delatus es: nunc eſt reſurgendi locus. In melius adverſa, in deterius optata flectuntur. [d] Iſta concipienda eſt animo varietas, non privatarum tantum domuum, quas levis caſus impellit, ſed etiam publicarum. Regna ex in-
9 fimo coorta ſupra imperantes conſtiterunt. Vetera imperia in ipſo flore cecidere. Iniri non poteſt numerus, quam multa ab aliis fracta ſint: nunc cum maxime Deus alia exaltat, alia ſubmittit, nec molliter ponit, ſed ex faſtigio ſuo nullas habitura reliquias iactat. Magna iſta, quia parvi ſumus, credimus. Multis rebus non ex natura ſua, ſed ex humilitate noſtra, magnitudo eſt. Quid praecipuum
10 in rebus humanis eſt? Non claſſibus maria compleſſe, nec in rubri maris litore ſigna fixiſſe, nec deſi-

d. *Iſta concipienda.* Sic egregie emendat Gronov. vulgatam: *Ita concipienda —*.

Beneſ. VI, 23 etc. — 8. *Regna — conſtiterunt.* Ipſa Roma exemplo ſit, et multa alia tum antiqua, tum recentiora. — *Vetera — cecidere — iactat.* Hiſtoria exemplorum referta eſt, ipſa Roma, imperium byzantinum etc.: quorum caſus exaltationi aliorum occaſionem dedit eodem tempore. Similia ſunt Horatii Carm. I, 34, 15. Valet ima ſummis Mutare et inſignem attenuat deus, Obſcura promens. Hinc apicem rapax Fortuna cum ſtridore acuto Suſtulit, hic poſuiſſe gaudet. Cf. ibi Mitſcherlich., qui nec noſtri loci immemor fuit. *nunc cummaxime,* hoc eodem tempore *alia* imperia exaltantur, alia ſubmittuntur, minuuntur. Hoc ſaepe uno eodemque tempore fieri ſolet. Cf. Erneſti Clav. Cic. in cummaxime: coll. Spalding. ad Quintil. VI, 1, 23. — 10. *Non claſſibus — quaerentem.* Recte obſervat Fromondus, Alexandrum tangi et Nearchi in Oceano navigationem et errores. Cf. Arriani Indica (ex ed. Frid. Schmieder. Halis Magdeb. 1798. 8.) quibus Nearchi peri-

deficiente terra ad iniurias aliorum erraſſe in Ocea-
no, ignota quaerentem: ſed animo omne vidiſſe,
et qua nulla eſt maior victoria, vitia domuiſſe. In-
numerabiles ſunt, qui urbes, qui populos habuere
in poteſtate: pauciſſimi, qui ſe. Quid eſt praeci-
puum? Erigere animum ſupra minas et promiſſa
fortunae. Nihil dignum putare quod ſperes. Quid 11
enim habet dignum, quod concupiſcas? qui a divi-
norum converſatione quoties ad humana recideris,
non aliter caligabis, quam quorum oculi in denſam
umbram ex claro ſole rediere. Quid eſt praeci-
puum? Poſſe laeto animo adverſa tolerare: quid-
quid acciderit, ſic ferre, quaſi tibi volueris accidere.
Debuiſſes enim velle, ſi ſciſſes omnia ex decreto Dei
fieri. Flere, queri, ingemere, deſciſcere eſt. Quid 12
eſt praecipuum? Animus contra calamitates fortis
et contumax, luxuriae non adverſus tantum, ſed et
infeſtus, nec avidus periculi, nec fugax, qui ſciat

K 5 for-

periplus continetur. — 11. *Nihil — ſperes.* Spes enim inter affectus, ſ. perturbationes, appetitus vehementiores a Stoicis refertur, ideoque reiicienda eſt, Apathia hoc poſtulante. Tiedemann Syſtem der ſtoiſch. Phil. III. p. 191 ſq. *Poſſe laeto — deſciſcere eſt.* Egregium hoc praeceptum Stoae ab omnibus qui eam ſectantur, inculcatur, e. c. ab Epicteto Enchirid. c. 31. Noſter de vit. beat. 15. hanc ſententiam praeclare expoſuit. Spectant eo iambi Cleanthis eximii a Seneca converſi Ep. CVII, a Socratis et Euripidis dictis non abludentes, quae Epictet. Enchir. c. ult. non praetermiſit. *Illa quidquid — accidere:* docet Epictet. quoque c. 8. *μὴ ζήτει τὰ γινόμενα γίνεσθαι ὡς θέλεις· ἀλλὰ θέλε γίνεσθαι τὰ γινόμενα ὡς γίνεται, καὶ εὐροήσεις.* — 12. *Animus contra — percuſſus.* Saepe hoc Stoici, Socratem ſequuti, inculcarunt, e. c. noſter Epiſt. XC. CVII. Epictet. c. 5. *Ταράσσει τοὺς ἀνθρώπους οὐ τὰ πράγματα, ἀλλὰ τὰ περὶ τῶν πραγμάτων δόγματα* etc. c. 21 etc.

fortu-

fortunam non exspectare, sed facere: et adversus utramque intrepidus inconfususque prodire, nec il-
13 lius tumultu, nec huius fulgore percussus. Quid est praecipuum? non admittere in animum mala consilia, puras ad coelum manus tollere: nullum petere bonum, quod ut ad te transeat, aliquis dare debet, aliquis amittere: optare, quod sine adversario optatur, bonam mentem: cetera magno aestimata mortalibus, etiamsi quis domum casus attule-
14 rit, sic intueri, quasi exitura, qua venerint. Quid est praecipuum? Altos supra fortuita spiritus attollere: hominis meminisse, ut, sive felix eris, scias hoc non futurum diu; sive infelix, scias hoc te non esse, si non putes. Quid est praecipuum? in primis labris animam habere. Haec res efficit non e iure Quiritium liberum, sed e iure naturae. Liber autem est, qui servitutem effugit sui. Haec est assidua servitus, et ineluctabilis, et per diem ac noctem aequaliter premens, sine intervallo, sine commeatu.
15 Sibi servire, gravissima servitus est, quam discutere facile est, si desieris multa te poscere, si desieris tibi

fortunam Stoicus *facit* notionibus de iis quae afferre potest aut solet. — 14. *Altos — attollere: fortuita* quae non in nostra potestate sunt, τὰ ἐκ ἐφ' ἡμῖν. *hominis — diu:* itaque de rerum mutabilitate cogitare. *sive — putes*, quatenus res nobis ita apparent, sicut a nobis conspiciuntur. *in primis — habere*, ut, quandocunque libuerit, e vita emigrare possis. Stoae dogma fuisse constat e Cic. de fin. III, 8. M. Antonin. V, 29. ibiq. Menag. etc. *Ius Quiritium* i. e. civile, quod proprium est iis civibus, qui ius civitatis habent iure optimo. cf. Ernesti Clav. Cic. sub voce Ius. — 15. *Si desieris tibi referre mercedem*, fructum actionum tuarum tibi annumerare, quum debeas Deo, naturae, patriae, civibus: te respicere, et actiones tuas tunc demum uti-

tibi referre mercedem, si ante oculos et naturam
tuam posueris et aetatem, licet prima sit; ac tibi
ipse dixeris: Quid insanio? quid anhelo? quid sudo?
quid terram verso? quid forum viso? Nec multo
opus est, nec diu. — Ad hoc proderit nobis inspi-
cere rerum naturam: primo discedemus a sordidis,
deinde animum ipsum, quo magno summoque opus
est, seducemus a corpore. Deinde in occultis ex- 16
ercitata subtilitas, non erit in aperto deterior. Ni-
hil autem est apertius his salutaribus, quae contra
nequitiam nostram furoremque discuntur, quae
damnamus, nec ponimus.

CAPUT I.

Quaeramus ergo de aquis, et investigemus, qua ratione fiant: sive, ut ait Ovidius,

Fons erat illimis nitidis argenteus undis:

sive, ut ait Virgilius,

Unde per ora novem vasto cum murmure montis
It mare praeruptum, et pelago premit arva sonanti:

sive,

utiles putare, si ipse ex illis magis quam quisquam alius commoda percipias. Sic Gronovius, qui etiam monet, translationem esse a servis, quorum operas locabant domini. Plaut. Asinar. II, 4. coll. Exceptis M. Senecae X, 4.

C. 1. Causae et origo aquarum ac fontium. 1. *Ovidius* Metamorph. III, 407. *Virgilius* Aen. I, 245. *Sive ut — amnis.* Lucilium nomen s. cognomen habuisse *Iunioris*, non infrequens ap. Romanos, cf. Plin. Epist. VII, 25. VIII, 15. IX, 12. ex hoc loco et praefat. libri IV nat. quaest. apparet, quod Lipsius praefat. ad Epistolas negabat. Videmus quidem, Lucilium poesin amasse et versus fecisse, sed, qua de re, nondum liquet: videtur tamen hic versiculus ex poemate fuisse, cuius

ſive, ut apud te, Iunior cariſſime, invenio,

Eleus Siculis de fontibus exſilit amnis.

2 [a] quae ratio aquas ſubminiſtret: quomodo tot flumina ingentia per diem noctemque decurrant: quare alia hibernis aquis intumeſcant, alia in defectu ceterorum amnium creſcant. Nilum interim ſeponamus a turba, propriae naturae et ſingularis: illi diem ſuum dabimus, nunc vulgares aquas proſequemur, tam frigidas quam calentes. In quibus quaerendum erit, utrum calidae naſcantur, an fiant. De ceteris quoque diſſeremus, quas inſignes aut ſa-
3 por, aut aliqua reddit utilitas. Quaedam enim oculos, quaedam nervos iuvant, quaedam inveterata et deſperata a medicis vitia percurant. Quaedam medentur ulceribus, quaedam interiora fovent potu, et pulmonis ac viſcerum querelas levant. Quaedam ſupprimunt ſanguinem: tam varius ſingulis uſus, quam guſtus eſt.

II. Aut ſtant omnes aquae, aut [a] fluunt; aut colliguntur, aut varias habent venas. Aliae ſunt dulces,

a. *quae ratio aquas ſubminiſtret.* Reſtituit Gronov. e brit. ſuo. Olim: *ſi qua ratio aquas ſubm.* In cauſam, non in rem inquirit Seneca.

a. *fluunt.* Bona haec quorundam codd. ſcriptura, quae confirmatur initio cap. 3. Alii, *eunt.* Mox *leves et graves ſunt*

cuius infra c. XXVI, 5 mentio ſit, in quo Siciliae memorabilia expoſuerat. Cf. praefationem noſtram ad Epiſtolas. *Eleus — amnis* eſt Alpheus, qui ſub mare mediterraneum curſum ſuum agens cum fonte Arethuſa iuxta Syracuſas *exſilire* prodire putabatur: *Siculis de fontibus* i. e. Arethuſa. cf. ad Virg. Ecl. X, 4. 2. *illi — dabimus*, locutione e foro petita. Egit de Nilo IV, 1 ſqq. *utrum — naſcantur an fiant*, i. e. utrum iam calidae prodeant, an calorem accipiant prodeundo.

C. 2. Aquarum mira diverſitas. — 1. *Aut ſtant — fluunt.*

dulces, aliae variae: asperae quippe interveniunt, salsae amaraeque aut medicatae: ex quibus sulphuratas dicimus, ferratas, aluminosas. Indicat vim sapor. Habent praeterea multa discrimina. Primum tactus: frigidae calidaeque sunt. deinde ponderis: 2
leves et graves sunt. deinde coloris: purae sunt et turbidae, caeruleae, lucidae. deinde salubritatis: sunt enim salubres et utiles, sunt mortiferae, sunt quae cogantur in lapidem. Quaedam tenues, quaedam pingues: quaedam alunt, quaedam sine ulla bibentis ope transeunt, quaedam haustae foecunditatem [b] afferunt.

III. Ut stet aqua, aut fluat, loci positio efficit: in devexo fluit, in plano continetur et stagnat, et aliquando in adversum spiritu impellitur: tunc cogitur, non fluit. Colligitur ex imbribus: ex suo fonte nativa est. Nihil tamen prohibet, eodem loco aquam colligi, et nasci: quod in Fucino videmus, in

sunt est omnium codd. et edd. scriptura. Erasmus, Fortunati coniecturam sequens, habet, *omnes leves aut graves s.* Sed si hic *omnes* et *aut* posueris, quidni et in ceteris distinctionibus? b. *afferunt.* Vulgata et ea bona est. *Auferunt* codicum Pinc. locum non habet: opponitur enim τοῖς· *sine ulla bibentis ope.*

fluunt. Similia habet Aristot. Meteorol. II, 1. *aliae sunt variae* i. e. varii saporis, quoniam asperae, salsae etc. miscentur. *salsae amaraeque:* Flor. IV, 10, 8 salinacidas vocat, ubi cf. Duker. *alumnosas* i. e. vitriolo saturatas. Alumen enim veterum nostrum vitriolum esse doctissime exposuit Io. Beckmannus, Vir egregius meique amantissimus, literis amicisque suis, quos multos habuit, morte ereptus, in libro praestantissimo Geschichte der Erfind. II. p. 92 sq. De aquarum discriminibus et proprietatibus, quas hic attigit auctor, infra pluribus egit. Cf. Plin. N. H. XXXI, 2 et 6. *quaedam haustae — afferunt.* Confirmat Theophrastus, quem exscripsit Plin. l. l.

C. 3. Continuatio. *quod in*

a in quem montis circumiecti, quicquid fudit, fluvii derivantur. Sed et magnae latentesque in ipso venae sunt. itaque etiam quum hiberni defluxere torrentes, faciem suam servat.

IV. Primum ergo quaeramus, quomodo ad continuandos fluminum cursus terra sufficiat, unde tantum aquarum exeat. Miramur, quod accessionem flu-

a. *in quem montis circumiecti, quicquid fudit, fluvii derivantur.* Sic fere veneta et codd. Erasmus et Pincian. τὰ· *quicquid fudit* omittunt. Obsopoeus non dubitavit legere: *in quem montes circumiecti quicquid fudit pluvia derivant.* Gronovius: *in quem montis circumiecti quicquid fundunt eluvia, derivatur.* At vocis *eluvium,* quam h. l., Epistol. 90, 15, ubi nunc *et pluviis* recte habetur, et Solin.

in Fucino videmus. Nunc vocatur Lago di Celano in regni neapolitani provincia, quae Abruzzo ultra vocatur. Cf. Büsching. Geograph. T. IV. p. 511 ed. octav. et Salis Itinerar. I. p. 275. Lacus iste similis lacui Circnizio in ducatu Carniolae (Strab. V, 3, 12 Lips.) multarum que relarum causa fuit omni tempore propter pestiferas exundationes: quare Claudius post undecim annorum labores lacum emittendum curavit in fluvium Salto, quod nunc eius nomen est, qui in Velinum cum Tiberi se iungentem influit. Suet. Claud. c. XX. Sed successoris Neronis odio in Claudium opus hoc mirabile destitutum (Plin. XXXV, 15 extr.) h. e. neglectum est: nam quum lacus exsiccandus esset, non suffecit canales per montem circumiectum duxisse, nisi fossae quoque in ipso lacu foderentur aut effossae conservarentur ad aquas sponte in ipso scaturientes excipiendas atque in canales praecipuos derivandas. Quo quidem intermisso, malo non medebatur Claudii emissarium, quod insuper neglectum est. Quapropter Nervam deinceps, Vespasianum et Hadrianum lacum rursus emisisse legimus. cf. Ernesti Excurs. XXIII. ad Sueton. et commentationem doctam menstruo: die Horen anni 1796 n. XI insertam.

C. 4. Unde tanta aquarum abundantia. — Has quaestiones iam apud antiquiores nostro ventilatas esse docent Aristo-

fluminum maria non ſentiant. Aeque mirandum eſt, quod detrimenta exeuntium terra non ſentit. Quid eſt, quod illam ſic [a] impleverit, ut praebere tantum ex recondito poſſit, ac ſubinde ſic ſuppleat? Quamcunque rationem reddiderimus de flumine, eadem erit rivorum ac fontium.

V. Quidam iudicant, terram, quidquid aquarum emiſit, rurſus accipere, et ob hoc maria non creſcere, quia quod influxit, non in ſuum vertunt, ſed protinus reddunt. Occulto enim itinere ſubit terras, et palam venit, ſecreto revertitur, colaturque in transitu mare: quod per multiplices anfractus terrarum verberatum, amaritudinem ponit, et pravitatem ſaporis in tanta ſoli varietate exuit, et in ſinceram aquam transit.

VI.

Solin. c. 18. inferre voluit vir praeſtantiſſimus, auctoritatem non confirmatam video. Sed lacus Fucini natura (Strab. V, 3, 13. p. 180 Lipſ.) confutat has emendationes. Mox *venae* e cod. memmian. recepi, Grutero probante: quum ceteri codd. et edd. perperam *undae* habeant. *ſervat* ſc. Fucinus. Diſerte ſic uterque palat. Etiam ſic legendum cenſebat Fortunat. Conſentit Strabo l. l. Alii: *ſervant.*

a. *impleverit — ſic ſuppleat?* Sic optimi codd., non, ut Muretus habet, *ſupplevit.* Tò· *ſic,* quo Pinciani codd. carent, plurimi ceteri habent, idque bene.

Ariſtoteles Meteorol. II, 2. aliique. Sic Lucret. V, 262 ſq., quamquam Epicurus in cauſas harum rerum non ſatis accurate inquiſiviſſe videtur, quippe cui Ariſtotelis commentationes hasce nondum legendo exſequi licuit, tunc adhuc apud Nelei haeredes in Troade delitescentes. Ariſtoteles certe l. l. p. 762. C. antiquam vocat dubitationem (τὴν ἀρχαίαν ἀπορίαν). Nec recentioribus hae quaeſtiones inobſervatae manſerunt. Cf. Gehler ſ. v. Meer.

C. 5. Continuatio. Mare eſt in cauſa rei. Sententia hoc capite allata ab Ariſtot. Meteorol. II, 2. memorata eſt, ubi ſuam fecit hanc opinionem. In recentioribus quoque multi fuere et hodieque ſunt, qui idem amplexi ſunt. Cf. Gehler l. l.

VI. Quidam existimant, quidquid ex imbribus terra concipit, in flumina rursus emitti. Et hoc argumenti loco ponunt, quod paucissima flumina sunt in his locis, in quibus rarus est imber. Ideo siccas esse aiunt Aethiopiae solitudines, paucosque inveniri in interiore Africa fontes, quia fervida coeli natura sit, et paene semper aestiva. Squalidae itaque sine arbore, sine cultore arenae iacent, raris imbribus sparsae, quos statim combibunt. At contra constat, Germaniam Galliamque, et proxime ab his Italiam, abundare rivis et fluminibus, quia coelo humido utuntur, et ne aestas quidem imbribus caret.

VII. Adversus haec multa dici posse vides. Primum ego tibi vinearum diligens fossor affirmo, nullam pluviam esse tam magnam, quae terram ultra decem pedes in altitudinem madefaciat. Omnis humor intra primam crustam consumitur, nec in inferiora

C. 6. Alii deducunt ex pluviis et imbribus. Nec hoc Aristoteles Meteorol. I, 13. afferre praetermisit tamquam opinionem quorundam: elevatam quippe a sole aquam iterum pluviis congregari et sub terra ex uno alveo magno scaturire fluvios vel omnes ex uno, vel alium ex alio. Amplexus est hoc Vitruvius VIII, 1. et e recentioribus haud pauci, e. c. Mariotte ille, qui nomen suum legi physicae notissimae dedit (Oeuvres T. I. p. 326 sq.). *Aethiopiae solitudines*, ubi a Septembre exeunte usque ad Aprilem ineuntem nusquam pluere constat; reliquis tamen mensibus istae regiones, ut tropicae, multis et iis continuis pluviis, interdum per totas hebdomadas abundant.

C. 7. Obiectiones adversus hanc opinionem. 1. *Primum ego — madefaciat.* Veritatem observationis confirmant Perraltius (Oeuvres diverses T. II. p. 787 sq.) et Delahire (Mém. de l'Acad. roy. de Paris 1703. p. 68 sq.): Mariotte tamen aliique assensum recusant, diversam quippe soli naturam respiciendam esse

ſeriora deſcendit. Quomodo ergo poteſt imber ſuggerere amnibus vires, qui ſummam humum tingit? Pars maior eius per fluminum alveos in mare auſertur. Exiguum eſt quod ſorbet terra, nec id ſervat. Aut enim arida eſt, et abſumit quidquid in ſe 2
fuſum eſt: aut ſatiata, ſi quid ſupra deſiderium cecidit, excludit. Et ideo primis imbribus non augentur amnes: quia totos in ſe ſitiens terra trahit. Quid, quod quaedam flumina erumpunt ſaxis et montibus? His quid conferent pluviae, quae per nudas rupes deferuntur, nec habent terram cui inſideant? Adiice, quod in ſicciſſimis locis putei in 3
altum acti, per ducenum aut trecenum pedum ſpatia, inveniunt aquarum uberes venas, in ea altitudine, in quam aqua non penetret: ut ſcias illic non coeleſtem eſſe, nec collectitium humorem, ſed quod dici ſolet, vivam aquam. Illo quoque argumento haec opinio refellitur, quod quidam fontes in ſummo montis cacumine redundant. Apparet ergo, illos ſurſum agi, aut ibi concipi, quum omnis aqua pluvialis decurrat.

VIII. Quidam exiſtimant, quemadmodum in exteriore parte terrarum vaſtae paludes iacent, magni et navigabiles lacus, quemadmodum ingenti ſpatio terrae

eſſe contendentes. 2. *Quid, quod — inſideant?* Quem noſter ſequitur, Ariſtoteles Meteorol. I, 13. hac ipſa ratione uſus eſt ad iſtam ſententiam refellendam: recentiores haud pauci idem amplexi ſunt, utrumque iungentes. Cf. Gehler ſ. v. Quelle. *vivam aquam* i. e. naturalem. Ideo qui puteus aquam vivam habet, eleganter a Cicerone iugis puteus dicitur: iugis enim quae perennis, viva, naturalis, opponiturque a Salluſtio pluviae in Iugurthino. Cf. Cuiacius in Obſerv. II, 3. et J. H. Voſſ. ad Virgilii Ge. IV. p. 287 ſq.

terrae maria porrecta ſunt, infuſa vallibus: ſic interiora terrarum abundare aquis dulcibus, nec minus illas ſtagnare, quam apud nos Oceanum, et ſinus eius: immo eo latius, quo plus terra in altum patet. Ergo ex illa profunda copia iſti amnes egeruntur: quos quid miraris ſi terra detractos non ſentiat, quum adiectos maria non ſentiant?

IX. Quibusdam haec placet cauſa. Aiunt habere terram intra ſe cavos receſſus, et multum ſpiritus: qui neceſſario frigeſcit, umbra gravi preſſus. Deinde piger et immotus, in aquam, quum ſe deſiit ferre, convertitur. Quemadmodum ſupra nos mutatio aëris imbrem facit, ita infra terras flumen aut rivum agit. Supra nos ſtare non poteſt ſegnis diu et gravis. Aliquando enim ſole tenuatur, aliquando ven-
2 tis expanditur. Itaque intervalla magna imbribus ſunt. Sub terra vero quidquid eſt, quod illum in aquam convertat, idem ſemper eſt, umbra perpetua, frigus aeternum, inexercitata denſitas: ſemper ergo praebebit fonti aut flumini cauſas. — Placet nobis ter-

C. 8. Aquae dulces ſub terra. Ex hac opinione recentiores quidam lucrati eſſe videntur ad ſuam, quae ab illa haud multum abhorret, aedificandam, v. c. Woodwardus, in quo refutando multus eſt Deluc in libro de Atmoſphaera I, 155. verſ. germ. *Ergo ex illa — ſentiant?* Socrati tribuit hanc ſimilemve opinionem Plato in Phaedone, quam memorat Ariſtoteles Meteorol. II, 2. ſed reiicit. Τὸ δ᾽ ἐν Φαίδωνι, ait, γεγραμμένον περί τε τῶν ποταμῶν καὶ τῆς θαλάττης ἀδύνατόν ἐστι etc. cf. Gehler ſ. v. Quelle.

C. 9. Spiritus ſub terra frigeſcens et ſegnis in aquam convertitur. Etiam haec hypotheſis amicos inter recentiores invenit, inprimis Carteſium (Princip. Philoſ. P. IV. §. 64 ſq.) aliosque. Cf. Gehler ſ. v. Quelle. *Placet — convertitur.* Iam haec opinio non omnino, ait, reiicienda eſt, quandoquidem nos Stoici quoque ſtatuimus, terram eſſe mutabilem in aliud elementum.

terram eſſe mutabilem. Hoc quoque quidquid efflavit, quia non aëre libero concipitur, craſſeſcit, et protinus in humorem convertitur.

X. Habes primam aquarum ſub terra naſcentium cauſam. Adiicias etiam licet, quod fiant omnia ex omnibus. Ex aqua aër: Ex aëre aqua: Ignis ex aëre: Ex igne aër. Quare ergo non terra fiat ex aqua, et ex terra aqua? quae ſi in alia mutabilis eſt, et in aquam: immo maxime in hanc. Utraque cognata res eſt, utraque gravis, utraque denſa, utraque in extremum mundi compulſa. Ex aqua terra fit. Cur non aqua fiat e terra? At magna flumina ſunt. Quum videris, quanta ſunt, rurſus, ex quanto prodeant, adſpice. Miraris, quum labantur aſſidue, 2
quaedam vero concitata rapiantur, quae praeſto ſit illis ſemper aqua nova? Quid ſi mireris, quod quum venti totum aëra impellant, non deficit ſpiritus, ſed per dies noctesque aequaliter fluit, nec, ut flumina, certo alveo fertur, ſed per vaſtum coeli ſpatium lato impetu vadit? Quid ſi ullam undam ſupereſſe mireris, quae ſuperveniat tot fluctibus fractis? Ni- 3
hil deficit quod in ſe redit. Omnium elementorum alterni recurſus ſunt. Quidquid alteri perit, in alterum transit. Et natura partes ſuas velut in ponderibus conſtitutas examinat: ne portionum aequi-

 tate

C. 10. Terra ex aqua, et rurſus aqua ex terra fit. Anaxagoreum hoc eſſe dogma conſtat. Cf. Valcken. Diatrib. p. 4. et Intpp. ad Platon. Phaedon. §. 17. Gorg. 46. Stoae quoque dogma fuit, omnia ex omnibus fieri. Tiedemann Syſtem d. ſtoiſch. Philoſ. II. p. 67 ſqq. ubi etiam noſtri loci memor fuit. Sed alii quoque philoſophi, e. c. Ariſtoteles de Gener. et corrupt. II, 4. tuentur illud Anaxagoreum: Πᾶν ἐν παντὶ μέμικται. vid. Plut. de Placit. Phil. I, 17. not. *in extremum* ultimum locum, quate-

tate turbata, mundus praeponderet. Omnia in omnibus ſunt. Non tantum aër in ignem transit, ſed nunquam ſine igne eſt. Detrahe illi calorem: rigeſcet, ſtabit, durabitur. Transit aër in humorem:
4 ſed nihilominus non ſine humore. Et aëra et aquam facit terra: ſed non magis unquam ſine aqua eſt, quam ſine aëre. Et ideo facilior invicem transitus eſt, quia illis, in quae transeundum eſt, iam mixta eſt. Habet ergo terra humorem: hunc exprimit. Habet aëra: hunc umbra hiberni frigoris denſat, ut faciat humorem. Ipſa quoque mutabilis eſt in humorem: natura ſua utitur.

XI. „Quid ergo? inquis, ſi perpetuae ſunt cauſae, quibus flumina oriuntur, ac fontes: quare aliquando ſiccantur, aliquando quibus non fuere locis exeunt?" Saepe motu terrarum itinera turbantur, et ruina interſcindit aquas, quae retentae novos exitus quaerunt, et aliquo impetu faciunt, aut ipſius quaſſatione terrae aliunde alio transferuntur. Apud

quatenus levitas maior aeris ignisque in cauſa eſt, ut hoc utrumque elementum ſuperiorem locum, illud utrumque inferiorem teneat. 3. *Omnia in omnibus ſunt.* In hanc ſententiam facile erat incidere primis in rerum naturam inquirentibus, quippe qui elementa, quae aſſumebant, illa quatuor ita inter ſeſe iuncta et connexa videbant, ut unum ex altero naſci videri poſſet. Coniunctio illa et ortus, quem poſtea in mythis ſcilicet invenire non dubitabant, ipſis videbatur commutatio: qui error facillimus et vix evitabilis, inſtrumentis aliisque rebus deficientibus. Quare illud Anaxagoreum modo laudatum, Πᾶν ἐν παντὶ μέμικται, originem duxiſſe videtur.

C. 11. At cur flumina fontesque exareſcunt? 1. *Itinera* fluminum ac fontium. Exempla quaedam attulit Ariſtoteles Meteorol. I, 14. Sic Rhodanum inter Genevam et Lugdunum ruina mon-

Apud nos evenire ſolet, ut amiſſo canali ſuo flumina primum refundantur: deinde quia perdiderunt viam, faciant. Hoc accidiſſe ait Theophraſtus 2
in Coryco monte, in quo poſt terrarum tremorem nova vis fontium emerſit. Sed et alios quoque caſus intervenire quidam opinantur, qui aliter evocent aquas, aut a curſu ſuo deiiciant, atque avertant. Fuit aliquando aquarum inops Haemus: ſed quum Gallorum gens a Caſſandro obſeſſa in illum ſe contuliſſet, et ſilvas cecidiſſet, ingens aquarum copia apparuit, quas videlicet in alimentum ſuum nemora ducebant; quibus [a] excisis, humor, qui deſiit

a. *excisis.* Sic omnes codd. et edd. Sed palat. ap. Grut. habet *emersis.* Signat digito, quod in regio exſtat britannico: *quibus eversis.* Neque ſpernendum eſt. Gron. Exempla a Gronov. allata docent, *evertere pinum* bene dici: ſed alia ſatis obvia et nota monſtrant quoque, ſilvas, pinum excidere aeque bene dici. In vulgata itaque acquieſcamus.

montium delapſorum interſciſſum ſub terra aliquamdiu fluere conſtat. — 2. Locus *Theophraſti,* niſi fallor, periit. Fortaſſe occurrit in eius libro περὶ ὑδάτων nunc deperdito. Cf. Fabric. Bibl. Gr. III, 7. p. 455. Harles. Rem Plinius N. H. XXX, 4 et 5. etiam memoravit, haud dubie ex Theophraſto. *Corycus mons* Ciliciae: montes cognomines in pluribus regionibus ſiti commemorantur; plerumque tamen mons cilicius intelligitur, nulla quippe regionis nota addita. Mela I, 13. ibiq. Voſſ. Mannert VI, 3. p. 319. *Haemus,* nunc *Tſchengje,* in Thracia, nunc Rum-Ili. cf. Büſching Geograph. T. II. p. 663. ed. oct. *Gallorum.* Hi Galli Pannoniae et Illyriae incolae ter patria relicta invaſerunt Thraciam et Macedoniam ante ol. CXX. Cambaule duce, deinde ol. CXXIV. variis ducibus, qui, rege Macedoniae Ptolemaeo Cerauno victo in proelio et interemto, mox a Soſthene fugati ſunt. Tertii agminis pars altera Brenno quodam duce, ſive nomen proprium ducis fuit, ſive ducem inſignivit, vicit Soſthenem, ſed poſtea deleta eſt, altera parte

3 ſiit in arbuſta conſumi, ſuperfuſus eſt. Idem ait et circa Magneſiam accidiſſe. Sed pace Theophraſti dixiſſe liceat, non hoc eſt ſimile veri: quia fere aquoſiſſima ſunt, quaecunque umbroſiſſima. Quod non eveniret, ſi aquas arbuſta ſiccarent, quibus alimentum ex proximo eſt: fluminum vero vis ex intimo manat, ultraque excipitur, quam radicibus evagari licet. Deinde ſucciſae arbores plus humoris deſiderant. Non enim tantum id quo vivant, ſed
4 et id quo creſcant, trahunt. Idem ait, circa Arcadiam, quae urbs in Creta inſula fuit, [b] fontes et lacus

b. *fontes et lacus ſubſtitiſſe.* Sic multi codd. et edd. Sed *f. et rivos* pal. tert. probante Grut. et Obſopoeo. Enimvero

parte in Aſiam migrante ibique Gallograeciam condente. Ex his quidem primum agmen, quod ante ol. CXX. irruperat in Thraciam, a *Caſſandro* obſeſſum fuerit neceſſe eſt: nam Caſſander rex Macedoniae mortuus eſt ol. CXX, 3, ante Chr. nat. 298. Pauſanias huius rei nullam mentionem fecit X, 19. p. 212 Fac. Metu Graecorum, i. e. Caſſandri, in patriam receſſiſſe tradit. Cf. Gottl. Wernsdorf de republ. Galatarum. Norimberg. 1743. 4. *Magneſiam:* incertum, fueritne Magneſia ad Sipylum, an M. Lydiae: de illa cf. Mannert VI, 372, de hac ibid. p. 267.

3. Senecae aſſentiuntur recentiores quidam, Ruſh de Penſylvania, Jefferſon de Virginia, Williams de Nova Anglia, Calms, Liancourt, Volney de Americae ſeptemtr. partibus, Olivier de Perſia ſiccitate nunc quidem laborante, quoniam montes arboribus carent, uberius exponentes. Ubi enim ſilvae caeſae fuerint, ibi multas et eas inſignes mutationes eveniſſe memorant. Ut praeteream quae de quatuor anni aetatibus mutatis et rel. referunt, inprimis docent, fluvios exiguos vel exſiccatos eſſe, vel perquam decreviſſe. Fieri autem hoc veriſimile eſt propterea, quod nubes electricitatem ſuam alioqui in ſilvas demittentes aquas ſuas ibi relinquere ſolent. Ceſſante autem cauſa ceſſat

lacus ſubſtitiſſe, quia deſierit coli terra, diruta urbe:
poſtea vero quam cultores receperit, aquas quoque
recepiſſe. Cauſam ſiccitatis hanc ponit, quod ob-
duruerit conſtricta tellus, nec potuerit imbres in-
agitata transmittere. Quomodo ergo plurimos vide-
mus in locis deſertiſſimis fontes? Plura denique in- 5
venimus, quae propter aquas coli coeperunt, quam
quae aquas habere coeperint, quia colebantur. Non
enim eſſe pluvialem hanc aquam, quae vaſtiſſima flu-
mina a fonte ſtatim, magnis apta navigiis defert,
ex hoc intelligas licet, quod per hiemem aeſtatem-
que par eſt a capite deiectus. Pluvia poteſt facere
torrentem: [c] non poteſt autem aequali inter ripas
ſuas tenore labentem aquam: non faciunt imbres,
ſed incitant.

XII. Paulo repetamus hoc altius, ſi videtur: et ſcies non habere quod quaeras, quum ad veram

amnium

vero illa lectio, praeterquam quod vulgata eſt, difficilior eſt, et mutata videtur in *rivos* a librariis, qui τὸ *lacus* h. l. non concoquerent.

c. *non poteſt autem — labentem aquam: non f.* Sic diſtinguere malui, quam emendationem Gronovii quamvis ingenioſam recipere. Requirebatur autem poſt *labentem*, ubi edd. habent punctum, nomen aliquod ſubſtantivum, quod *torrentem* eſſe non poteſt. Quare emendabat Gron.: *non poteſt amnem aequali* etc. Olim: *non — labentem. Aquam n. f.* Mox *incitant* e pluribus codd. bene repoſuit Gronovius, qui 4, 2, 5, 11. Colum. 3, 21. laudat. Antea: *excitant.*

ceſſat effectus. Eadem ratione explices etiam, quae mox de urbe Arcadiae narrantur. *Deinde ſuccisae arbores* quae novos ſurculos agunt.

4. De Arcadia, Ἀρκαδία, Ἀρκάδες, urbe inſulae Cretae, idem ex eodem fonte retulit Plin. N. H. XXXI, 4. De urbe cf. Stephan. byz. ibiq. intpp. *Subſtitiſſe* Plin. l. l. explicat, ceſſaſſe fontes amnesque, qui in eo ſitu multi erant. Theophraſtum quoque ex hoc loco videmus fontium cauſam in imbribus poſuiſſe.

amnium originem accesseris. Flumen nempe fecit copia [a] cuiusque aquae perennis. Ergo si quaeris a me, quomodo aqua fiat: interrogabo invicem, quomodo aër fiat, aut terra. Si rerum elementa sunt quatuor, non potes interrogare unde aqua sit:
2 quarta enim pars est naturae. Quid ergo miraris, si rerum naturae portio tam magna potest ex se semper aliquid effundere? Quomodo aër, et ipse quarta pars mundi, ventos et auras movet, sic aqua rivos et flumina. Si ventus est fluens aër, et flumen est fluens aqua. Satis multum illi virium dedi, quum dixi, elementum est. Intelligis, quod ab illo proficiscitur, non posse deficere.

XIII. Aqua, ait Thales, valentissimum elementum est: hoc fuisse primum putat, ex hoc surrexisse omnia. Sed et nos quoque aut in eadem sententia, [a] aut in ultima sumus. Dicimus enim ignem esse, qui

a. *cuiusque.* Sic Fortunatus, quocum fere consentit Erasmus et duo codd. Grut. Muretus: *cursusque.* Sed *cursusque* non requiritur, notione currendi et profluendi iam in voce *perennis* expressa. Sufficit, copiam aquae perennis facere flumen.

a. *aut in ultima.* Haec omnium codd. et edd. scriptura, in qua noli quidquam mutare. Dudum quidem, ait Grut., suspi-

C. 12. Continuatio. 1. *Si rerum — naturae* Natura i. e. mundus qui elementis quatuor continetur. Cf. Tiedemann Syst. der st. Phil. II. p. 67 sq., qui tamen non eo iudicio, quo haec exigi et exponi debent, rem expediisse dicendus est. *Quomodo aer — mundi:* nam omnia in omnibus sunt. cf. cap. X, 3.

C. 13. Aqua rerum principium et quomodo iuxta Thaletem et Stoicos. — 1. *Aqua — est.* Quomodo haec Thales intellexerit, non extra omnem dubitationis aleam positum est. Certe Aristoteles Metaphys. I, 3. To. II. p. 1229. mythicis de mundi ortu notionibus totam Thaletis sententiam tribuit, eo minus ad liquidum ducen-

qui occupet mundum, et in ſe cuncta convertat. Hunc evanidum conſidere, et nihil relinqui aliud in rerum natura, igne reſtincto, quam humorem: in hoc futuri mundi ſpem latêre. Ita ignis exitus mundi eſt, humor primordium. Miraris amnes ex hoc poſſe exire ſemper, qui pro omnibus fuit, et 1
ex quo ſunt omnia? Hic humor in diductione re- 2
rum ad quartas redactus eſt, ſic poſitus, ut fluminibus edendis ſufficere, ut rivis, ut fontibus poſſet. Quae ſequitur, Thaletis inepta ſententia eſt. Ait

 enim,

ſuſpicabar clarius: *aut in vicina ſumus:* nunc nihil tento contra manuſcriptos, neque vero opus eſt.

ducendam, quoniam nullum Thaletis librum exſtitiſſe conſtat. Ceterum non mirandum eſt, quod primis philoſophiae auctoribus cosmogonias condere placuit: nam quum hominis de rebus cogitantis, praeſertim philoſophi ſit, rerum cognoſcere cauſas, et in iis indagandis, quantum licet, prodire, non potuere quin omnia quae ſub ſenſus mentemque veniunt, ideoque etiam rerum mundique originem maturrime inquirerent. Hoc in humanae mentis ratione ſitum eſt. Ratio itaque quaeſtionem hanc peperit, quam phantaſiae ope ſolvere ſtuduit, et quidem Thales ita, ut rerum principium ὕδωρ, aquam interpretatur Seneca, ſtatueret, obſervatione quoque, ab Ariſtot. l. l. ſatis diſtincte expoſita, eo ducente, quamquam rudi. Ex aqua enim obſervaſſe ſibi videbantur omnia formari, in eamque reſolvi mutatione et motu, materia tamen manente. *Sic et nos* Stoici. Habet ſimilia Stob. Eclog. phyſ. I. p. 370 ſq. et Diog. Laert. VII, 142. cf. Tiedemann Syſt. der ſt. Phil. II. p. 87 ſq. qui tamen noſtro loco non uſus eſt. — 2. *Quae — eſt* ſq. Huius ſententiae meminit uno verbo Ariſtot. Metaphyſ. I, 3. l. 1. Verba eius ſunt haecce: *Θαλῆς μὲν — ὕδωρ φησὶν εἶναι* (ſc. *τὴν ἀρχήν*)· *διὸ καὶ τὴν γῆν ἐφ' ὕδατος ἀπεφήνατο εἶναι.* cf. infra VI, 6. Ceterum ex his Senecae locis forma terrae, qualem ſibi Thales cogitaverit, colligi non debere videtur, quum potius aliae ratio-

enim, terrarum orbem aqua ſustineri, et vehi more navigii, mobilitateque eius fluctuare, tunc quum dicitur tremere. Non eſt ergo mirum, ſi abundat humor ad flumina fundenda, quum mundus in humore ſit totus. Hanc veterem et rudem ſententiam explode. Nec eſt quod credas, in hunc orbem aquam ſubire per rimas et facere ſentinam.

XIV. Aegyptii quatuor elementa fecere: deinde ex ſingulis bina, marem et feminam. Aërem marem iudicant, qua ventus eſt: feminam, qua nebuloſus et iners. Aquam virilem vocant mare: muliebrem omnem aliam. Ignem vocant maſculum, qua ardet flamma: et feminam, qua lucet innoxius tactu. Terram fortiorem marem vocant, ſaxa cautesque: [a] feminae nomen aſſignant huic tractabili ad culturam.

XV.

a. *feminae nomen aſſignant.* Tacent omnes, nec cur ſpernam quidquam eſt cauſae. Sed unde in optimo britannico, *nomen imponunt?* An interpretatio eſt? Tamen ſic loquitur auctor et lib. VII, 19, eſſe quidem, ſed non, quibus ſiderum nomen imponat. Gron.

rationes, quas Koelerus (Allgemeine Geographie der Alten T. I. p. 91 ſq.) perſpicaciſſime attulit, ſuadeant formam terrae globatam animo ſuo concepiſſe Thaletem. Sed veteres ipſi de hac re ſibi non conſtant.

C. 14. Elementorum diviſio iuxta Aegyptios. — Quum Seneca in Aegypto aliquamdiu vixerit, ibi hanc quoque ſententiam, cuius tamen nullum aliud veſtigium ſic expreſſum invenio, hauſiſſe videtur. Jablonskyus certe, cuius Pantheon conſului, nullam eius rei iniecit mentionem. Anthropomorphismi tamen et allegoriarum (ὑπονοιῶν) veſtigia facile in his reperias. Fromondus recte obſervat, ſic iudicaſſe Aegyptios aſpicientes ad indolem maſculi animalis, cui plus caloris, impetus et virium inſit quam feminae. Oſiris, ſymbolum Nili, Typhon, ſymbolum maris ſ. venti, Phthas, ſymbolum

XV. [a] Mare unum eſt, ab initio ſcilicet ita conſtitutum: habet ſuas venas, quibus impellitur atque aeſtuat. Quomodo maris, ſic et huius aquae mitioris vaſta in occulto via eſt, quam nullius fluminis curſus exhauriet. Abdita eſt virium eius ratio. Tantum ex illa, quantum ſuperfluum ſit, emittitur. Quaedam ex iſtis ſunt, quibus aſſentire poſſumus: 2
ſed hoc amplius cenſeo. Placet natura regi terram, et quidem ad noſtrorum corporum exemplar, in quibus et venae ſunt et arteriae: illae ſanguinis, hae ſpiritus receptacula. In terra quoque ſunt alia iti- 3
nera, per quae aqua; et alia, per quae ſpiritus currit: adeoque illam ad ſimilitudinem humanorum corporum natura formavit, ut maiores quoque noſtri aqua-

a. *Mare unum eſt, ab initio* etc. Hoc vulgatum male corrupit Muretus edendo: *Mare unde eſt? ab initio* —. Non intellexerat vir alioquin acutiſſimus atque doctiſſimus, hanc Aegyptiorum ſententiae continuationem eſſe.

lum ignis, Iſis, ſymbolum terrae fecundatae etc. illuſtrant auctorem. Similia invenire licet ap. Plut. de Iſid. et Oſiride c. XXXII ſq. XL etc. T. IX. Hutt.

C. 15. Terra corpori humano ſimilis ſuas venas etc. habet. 1. *Mare — emittitur.* Haec cohaerent cum iis, quae cap. praeced. attulerat. Aegyptiorum itaque refert eſſe hanc ſententiam: mare quoque eſſe elementum. 2. *Sed hoc amplius cenſeo.* Senatorium loquendi genus: quum qui dicturus erat, probabat quidem quae ab aliis dicta erant, ſed addebat aliquid etiam de ſuo. Muretus. Cf. Seneca de vita beat. c. III, 2 not. *Placet.* Pythagorae tribuit Ovid. Metam. XV, 342 ſq. Stoicis placuit quidem ſecundum Diog. Laert. VII, 149 ſq. ἡνῶσθαι τὸν κόσμον, i. e. Cicerone de N. D. II, 32. interprete, continentem mundi eſſe unamque naturam; ſed inde non ſequitur, eſſe ideoque mundum et terram revera animal noſtro ſenſu. Comparatur tantummodo cum animali, quatenus mens divina eum penetret, impleat atque moveat. — 3. *ut maiores — venas:* e. c. Iulius Cae-

aquarum appellaverint venas. Sed quemadmodum in nobis non tantum ſanguis eſt; ſed multa genera humoris, alia neceſſarii, alia corrupti, ac paulo pinguioris, in capite cerebrum, in oſſibus medullae, muci, ſalivaeque et lacrimae, et quiddam additum articulis, per quod citius flectantur ex lubrico: ſic in terra quoque ſunt humoris genera complura.
4 Quaedam quae matura durentur. Hinc eſt omnis metallorum humus, ex quibus aurum argentumque petit avaritia: et quae in lapidem ex liquore vertuntur. In quibusdam vero locis terra humorque liqueſcit, ſicut bitumen, et cetera huic ſimilia. Haec eſt cauſa aquarum ſecundum legem naturae
5 voluntatemque naſcentium. Ceterum ut in noſtris corporibus, ita in illa ſaepe humores vitia concipiunt: aut ictus, aut quaſſatio aliqua, aut loci ſenium, aut frigus, aut aeſtus, corrupere naturam; et ſulphuratio contraxit humorem, qui modo diuturnus eſt, modo brevis. Ergo ut in corporibus noſtris ſanguis, quum percuſſa vena eſt, tamdiu manat, donec omnis effluxit, aut donec venae ſciſſura ſubſedit, atque interclusit, vel aliqua alia cauſa retro dedit ſanguinem: ita in terra, ſolutis ac pateſactis

Caeſar, Cicero etc. Graeci has venas *Φλέβας*, ſic omnes fere gentes eadem analogia utuntur. *corrupti* e. c. mucum, pituitam, *κόρυζαν*, *μύξαν*. *et quiddam — lubrico:* ſuccum dicit, qui e medulla ſeparatur ad hunc uſum. 4. *metallorum* i. e. metallifodinarum. *et quae in lapidem — vertuntur*, ut cryſtallus, ſtalactitae, et

Sic artificialia, quae fluore fiunt, fuſoria, e. c. rubini fuſorii etc. *Haec eſt cauſa aquarum* — vis terrae in aquam mutabilis eſt. *voluntatemque naſcentium*, i. e. inclinationem, quam nos affinitatem phyſicam appellare ſolemus. 5. *aut ictus — naturam* humorum. *ictus* quatenus comprimitur eius via. *loci ſenium* ſitus et quae inde ſequi-

tefactis venis, rivus aut flumen effunditur. Inter- 6
est, quantum aperta sit vena, [b] quomodo consumta aqua sit. Modo exsiccatur aliquo impedimento, modo coit velut in cicatricem, comprimitque quam fecerat viam: modo illa vis terrae, quam esse mutabilem diximus, desinit posse alimenta in humorem convertere: aliquando autem exhausta replentur, modo per se viribus recollectis, modo aliunde translatis. Saepe enim inania apposita plenis humorem in se attrahunt. [c] Saepe transire facilis in aliud 7
ipsa terra in tabem resolvitur, et humescit. Idem evenit sub terra, quod in nubibus, ut spissetur, graviorque quam ut manere in natura sua possit, gignat humorem. Saepe colligitur roris modo, tenuis et dispersus liquor, qui ex multis in unum locis confluit. Sudorem aquileges vocant: quia guttae

b. *quomodo consumta aqua sit.* Ita antiqua lectio codd. Fortun. Sed prius cusi et codd. Grut., atque Obsopoei *aqua deficit.* Gruter. emendabat non male: *quomodo consumta aqua. Deficit modo et exsiccatur.* Verum illa particula *et* omnibus abest libris.

c. *Saepe transire facilis in aliud ipsa terra in tabem r.* Sic codd. Fortun., confirmat codex brit. Gronovii, qui recipiendum suasit. Edd. et haud pauci codd. *Saepe terra si facilis est ipsa in tabem resolvitur et humescit.* Mox *graviorque* mss. et Gron. suadentibus reduxi.

sequitur, aeris corruptio. Sic γῆρας καὶ ἀκμὴν tribuit Aristot. Meteorol. I, 14. p. 754. terrae. *et sulphuratio,* vena sulphurea. 6. *Modo exsiccatur* terra subito dehiscente, aut igneo tractu eam consumente — *modo coit* terra iter obstruente: *aliquando — translatis* ut in lacu circnizio fit. *Saepe — attrahunt* e. c. spongia, aut terra sicca aeri roscido exposita. 7. *ut spissetur — humorem.* ut quasi turgescat ipsa terra insito vapore et humiditate, ut nubes spissantur ante pluviam, atque eadem terra iam *gravior,* quam ut sustinere se possit, relevetur emisso humore, ut gravidus uterus fuso partu. Gronovius. *Sudorem aquileges vocant.* Etsi aliam hic sequitur

tae quaedam vel preſſura loci eliduntur, vel aeſtu evocantur. Haec tenuis unda vix fonti ſufficit. At ex magnis cauſis, magnisque conceptibus excidunt amnes: nonnunquam leviter, ſi aqua pondere ſuo ſe tantum detulit; nonnunquam vehementer et cum ſono ſuo, ſi illam ſpiritus intermixtus eiecit.

XVI. Sed quare quidam fontes ſenis horis pleni, ſenisque ſicci ſunt? Supervacuum eſt nominare ſingula flumina, quae certis menſibus magna, certis angu-

quitur interpretationem, tamen ſudor etiam humor, ὕδωρ eſſe poteſt, quae ſudoris quidem prima vis fuiſſe videtur. Sic Lucretius II, 464 uſurpat. Varro de Ling. lat. IV, 5. p. 11. bip.: Hinc ſudor quivis deorſum in terra himber. *Aquileges* ſunt ſcrutatores et repertores aquarum, οἱ τὰ ὑδραγωγεῖα ἐργαζόμενοι, ὑδροσκόποι ſecundum Vet. Gloſſ. De his opificibus egit Theodoricus rex Gothor. in epiſtola ap. Caſſiodor. Var. III, 53.

C. 16. Quomodo ſontes etc. e terra prodeant. — 1. *Sed quare — ſunt?* Huic ſimile quiddam de Dodoneo fonte ſcriptum reliquit Plin. N. H. II, 103. Meridie, inquit, ſemper deficit: qua de cauſa anapauomenon vocant. Mox increſcens ad medium noctis exuberat: ab eo rurſus ſenſim deficit. Paulo poſt addit, fontes eſſe calidos contra Timavum amnem, qui pariter cum aeſtu maris creſcunt minuunturve. Vide quae de fonte Comenſi ſcribit Plinius Caecilian. epiſt. ult. libri IV. quae eadem et Plinius avunculus, ſed brevius, tradiderat. Muretus. Quum fontes vel perennes vel periodici, et hi rurſus vel intermittentes vel reciproci ſint, intermittentes ex his quaeſtioni a noſtro propoſitae anſam dederunt. Illum fontem, cuius Plin. meminit, etiamnunc exſtare, et nomen antiquum habere, Io. Maria Catanaeus, qui epiſtolas Mediolani 1506. fol. edidit, teſtatum reliquit. Alios huius generis fontes memorat Aſtrucius in hiſtoire naturelle de Languedoc, Scheuchzerus in itineribus alpinis aliique. Cauſam autem eorum melius in canalibus ſiphonum inſtar a natura excavatis atque collocatis ponimus (cf. Segneri explicationem a Geſnero ad Epiſt. Plin. IV, ult. allatam),

angusta sunt, et occasionem singulis quaerere, quum possim eandem causam omnibus reddere. Quemadmodum quartana ad horam venit, quemadmodum podagra ad tempus respondet, quemadmodum purgatio, si nihil obstitit, statum diem servat, quemadmodum praesto est ad mensem suum partus: sic aquae intervalla habent, quibus se retrahant, et quibus reddant. Quaedam autem intervalla minora 2
sunt, et ideo notabilia: quaedam maiora, nec minus certa. Et quid hoc mirum est, quum videas ordinem rerum et naturam per constituta procedere? Hiems nunquam aberravit. Aestas suo tempore incanduit. Autumni, verisque, ut solet, facta mutatio est. Tam solstitium, quam aequinoctium, suos dies retulit. Sunt et sub terra minus nota nobis iura naturae, sed non minus certa. Crede infra, quidquid vides supra. Sunt et illic specus vasti, sunt ingentes recessus, et spatia suspensis hinc et inde montibus laxa. Sunt abrupti in infinitum hia- 3
tus, qui saepe illapsas urbes receperunt, et ingentem

latam), quam veteres, Seneca h. l. et Plin. l. l. Noster, ut Stoicus, pergit in comparatione terrae cum corpore humano, quo referuntur *quartana* febris etc.: sed nihil inde et e spiritu coniuncto lucreris, nisi qualitatem quandam occultam. — 2. *Quaedam — minora sunt*, ut illi fontes: *quaedam maiora — certa*, e. c. Nili auctus. *Sunt et illis — laxa.* His specubus vastis recentiores etiam nonnulli, e. c. Cartesius, Kircherus al. usi sunt ad fontium originem explicandam. cf. Gehler s. v. Quellen. — 3. *Sunt abrupti — condiderunt:* hoc terrae motibus fieri solere constat. *Spiritum*, aerem ventumque in hac re non minimi momenti esse putabat noster Aristotelem Meteorol. I, 13. sequutus et Plin. Epist. laud.: alio tamen Seneca sensu ac illi. Nam hic, ut Stoicus, omnia elementa invicem solvi posse opinatus est:

tem in alto ruinam condiderunt. Haec ſpiritu plena ſunt, nihil enim usquam inane eſt, et ſtagna obſeſſa tenebris et locis amplis. Animalia quoque illis innaſcuntur, ſed tarda et informia: ut in aëre caeco pinguique concepta, et in aquis torpentibus ſitu: pleraque ex his caeca, ut talpae et ſubterranei mures, quibus deeſt lumen, quia ſupervacuum eſt. Inde ut Theophraſtus affirmat, piſces quibusdam locis eruuntur.

XVII. Multa hoc loco tibi in mentem venient, [a] quae urbane in re incredibili fabulam dicas: non

a. *quae urbane in re incredibili fabulam.* Quum Gronov. in cod. brit. *credibili* inveniſſet, nullam vulgatae: *quae urbane* eſt: qua quidem opinione hac in re non uſi neque Ariſtot., neque Plinius. *ut talpae et ſubterranei mures.* In antiquitate haec opinio invaluit, talpam et mures ſubterraneos, i. e. mures muſculos et eos albos, coecitate laborare: ſed non usquequaque veram eſſe nunc conſtat. Cf. Io. Beckmann. ad Ariſtot. auſcultatt. mir. p. 363. Murem tamen typhum, quem Ariſtoteles ἀσπάλακα vocat Hiſt. Anim. I, 9. IV, 8. VIII, 28. et oculis carere ait, revera eſſe coecum docuit Olivier Itiner. II. p. 519 ſq. verſ. germ. Ceterum Plinius N. H. II, 37. Ariſtotelem perperam intellectum exſcripſit: nam Ariſtot. non de omnibus talpis, ſed de ἀσπάλαξι loquitur, quae vera ſunt. *Inde ut Theophraſtus — eruuntur.* Hunc ipſum, ut opinor, Theophraſti locum citat Athenaeus princ. libri octavi (p. 331. C. Caſaub.): Plinius copioſius IX, 57. Locus Theophraſti ſupereſt in Ej. fragm. de Piſcibus p. 469. ed. Heinſ. Ceterum cf. Intpp. ad Athen. l. l., ubi Io. Beckmann. ad Ariſt. de mirab. auſc. c. 74 ſq. et Herrmann. ad Polyb. T. VIII. p. 718. laudantur. Alexandrum quoque de Humboldt, ornamentum et decus Germaniae literariae, apud Limam piſces terrenos, quos Plin. vocat, eiectos eſſe terrae motu narraſſe notum eſt, quos Lacepedius generi Silurorum adſcribit, Humboldtus autem Pimelodes Cyclopum appellat. Cf. Strab. IV. p. 17. lipſ. Is. Voſſ. ad Pompon. Melam p. 181 ſq.

non cum retibus aliquem, aut cum hamis, ſed cum dolabra ire piſcatum. Exſpecto ut aliquis in mari venetur. Quid eſt autem, quare piſces in terram non transeant, ſi nos maria transimus? Permutabimus ſedes. Hoc miraris accidere: quanto incredibiliora ſunt opera luxuriae, quoties naturam aut mentitur, aut vincit? In cubili natant piſces, et ſub ipſa menſa capitur, qui ſtatim transferatur in menſam. Parum videtur recens mullus, niſi qui in convivae 2 manu

bane in re incredibili fabulam ſententiam videns, eleganti oxymoro conditam lectionem commendat. Seneca, ait Gron., hanc opinionem ipſe c. 19. confirmat, ideoque non incredibilis vocari poterat. Appellat autem *fabulam*, quae primo adſpectu fabuloſa videtur, quum tamen rem credibilem contineat. Enimvero etiam vulgatae bonus ſenſus ineſt. Nam clara ſunt omnia, ſi fabulam pro narratione quacunque accipias, quae vocabuli vis non rara eſt. Accedit, quod Lucilio res eſſet incredibilis, non item noſtro Senecae, quippe qui narrationem hanc non pro mere incredibili fabuloſaque habuit. *Incredibili* autem veram eſſe lectionem, docent ſequentia: *Quanto incredibiliora* etc. Itaque ſenſus eſt: in re quae tibi incredibilis videtur, quamque tu fabulis adnumeras, fabulam dicis. Nullam ideo cauſam vidi, cur vulgatam deſererem. Mox *venetur* ab hariolatione Pinciani perquam ingenioſa profectum eſt: vulgata et ea admodum elumbis erat: *verſetur.*

C. 17. Invectiva in luxum Romanorum, occaſione piſcium. — 1. *Non cum retibus — ſedes.* Sunt Lucilii urbane dicta. *dolabra,* ἄμη, inſtrumentum foſſorium, une pale à fer, un lochet, Grabſcheit, Spade. cf. Pallad. febr. 21, 2. *In mari — venetur.* Mentior, ait Fromondus, niſi Libanum, ſervum Plautinum in Aſinaria (I, 1, 86 ſq. ed. Brunck.) aſpexit: Iubens una opera me piſcari in aere, Venari autem reteiaculo apros in medio mari. *In cubili — menſam.* Aqua per canales vel fiſtulas aquarias e caſtellis (baſſins), in quae aquaeductus eam portaverant, inducebatur in domos procerum, ut quaecunque loca uſum quemvis praeberent. cf. ſupra praef. lib. I. §. 6. derivata in domos flumina. Varro de R. R. III, 5, 14. lucem dat accipitque. —

manu moritur. Vitreis ollis inclusi offeruntur, et observatur morientium color, quem in multas mutationes mors luctante spiritu vertit: alios necant in garo, et condiunt vivos. [b] Hi sunt qui fabulas putant, piscem vivere posse sub terra, et effodi, non capi! Quam incredibile illis videretur, si audirent natare in garo piscem, nec coenae causa occisum esse super coenam, quum multum in deliciis fuit, et oculos, antequam gulam, pavit!

XVIII. Permitte mihi, quaestione seposita, castigare luxuriam! Nihil est, [a] inquit, mullo exspirante for-

b. *Hi sunt — capi!* Est vulgata, quam Pinc. coniectura mutavit in: *Et sunt qui — capi.*

a. *inquit* e palat. tert. restitui. Olim *inquis.* Mox *animam efflanti* e Fortunati codd. recepi. Erasmus e codd. nonnullis *afficienti.* Muretus proprio marte dedit, *animam agenti.* Deinceps vulgata *et in ceteras facies* tuenda est a Pinciani divinatione, *et incerta facies — coloris est.* At *ceterae facies coloris* sunt multae mutationes, quas in cap. praeced. habuimus. *Est* ad sequentia manifesto pertinet. *Est vacatio longa — luxuriae!* Codd. scriptura *vagatio* non magis deserenda est, quippe ex prava librarii pronuntiatione orta, quam distinctio. Aspectus hic otium longum praebet luxuriae. Fieri tamen potuit, ut non *Est,* sed *Ecce* scriptum sit, hoc sensu: O quam diu otiosa fuit luxuria

2. *Vitreis ollis — vertit.* Idem dicit Plin. N. H. IX, 17: Mullum exspirantem versicolori quadam et numerosa varietate spectari proceres gulae narrant etc. *alios necant — vivos.* Plin. l. l. Apicius, tradit, ad omne luxus ingenium mirus, in Sociorum garo, nam ea quoque res cognomen invenit, necari eos praecellens putavit etc. *Garum,* muria optima e diversis piscibus, e. c. thynnis confieri solita, quae variis opsoniorum generibus condiendis inserviebat. Comparės cum eo nostrum ius encrasicholinum (la sauce de sardelles). vid. Ep. XCV, 25. Manil. V, 670 sq. et Cornar. ad Galeni compos. med. sec. loca p. 363. Gesner Th. L. L. hac voce.

C. 18. Continuatio. 1. *inquit* aliquis ex his convivis. De *mullis,* Seebarbe, Rothbart, τρίγλαις, cf. post Aristot.

formosius. Ipsa colluctatione animam efflanti rubor primum, deinde pallor suffunditur: quam aeque variatur et in ceteras facies inter vitam et mortem coloris! Est vacatio longa somniculosae inertisque luxuriae. Qua sero expressa, sero circumscribi se et fraudari tanto bono sensit! Hoc adhuc tanto 2
spectaculo et tam pulchro piscatores fruebantur. Quo coctum piscem? quo exanimem? in ipso ferculo exspiret. Mirabamur tantum in illis esse fastidium, ut nollent attingere, nisi eodem die captum piscem, qui, ut aiunt, saperet ipsum mare. Ideo cursu advehebatur, ideo gerulis cum anhelitu et clamore properantibus dabatur via. Quo pervenere 3
deliciae? [b] Iam pro putrido his est piscis hodie occisus.

tia in invenienda hac voluptate nova! *Quam sero experrecta circumscribi* etc.: est Erasmi coniectura, quum eius omnesque codd. mss. haberent: *quam sero expressero circumscribi* etc. Facilem quidem sensum praebet Erasmi coniectura ingeniosa, sed nimis a vocum apicibus recedit. Itaque feci et in textum admisi: *Qua sero expressa* (i. e. remota, eiecta vacatione) *sero circumscribi* etc. In his admittendis nemo audaciae me insimulaverit: lectio enim est vocularum apicibus vicinior, simplicior sensus atque Seneca non indignus. Vulgata *expressero* omni sensu caret. Erasmus saepe audacior in textu tractando fuit. Aldus Manutius avus Fortunati emendationem expressit: *hoc tam sero experiri; sero enim circumscribi* —. Mox *Quo coctum piscem? quo exanimem? in ipso ferculo exspiret!* Pincian. e mss. suis restituit, quum Erasmus haberet, *Qui coctum piscem et exanimem in ipso ferculo etiam experirentur.* Vix opus est, ut Pinciani lectionem commendem. b. *Iam pro putrido his est piscis hodie occisus. Hodie edu-*

stot. et Aelian. Athenae. VII. c. 125 sq. Schweigh. Plin. N. H. IX, 17. — 2. *Hoc adhuc* i. e. hactenus, usque ad hoc tempus: vides tempore Senecae institutum, ut in conviviis ad voluptatem sic necarent mullos. *quo — exanimem?* cui bono est videre, cui tandem rei adhibeam — *coctum piscem.* cf. ad Ep. VII, 3. *in ipso ferculo,* in ipsa lance. *Ideo cursu — via.* Similis est Petronii querela de

cisus. Hodie eductus est. Nescio de re magna tibi credere. Ipse oportet mihi credam: huc afferatur, coram me animam agat! Ad hunc fastum pervenere ventres delicatorum, ut gustare non possint piscem, nisi quem in ipso convivio natantem palpitantem-
4 que viderint. [c] Quantum ad solertiam luxuriae pereuntis accedit, tanto subtilius quotidie et elegantius aliquid excogitat furor, usitata contemnens. Illa audiebamus, Nihil esse melius saxatili mullo. At nunc audimus: Nihil est moriente formosius. Da mihi in manus vas vitreum, in quo exsultet, in
5 quo trepidet. [d] Ubi multum diuque laudatus est, ex illo

eductus est. Nescio etc. Sic Gron. e codd., et memmiano, et aliis a se inspectis, quos tamen non nominat, recte restituit. Prius tamen *hodie*, quod omnes fere edd. et codd. praestant, reduxi, a Gronovio omissum. Vulg., cui assentiunt nonnulli codd. Grut., *Is pro putrido iam piscis affertur; qui non hodie eductus, hodie occisus est.* Quae tamen lectio se ipsa iugulat. Quomodo enim qui hodie occisus est, coram convivis animam efflare dicatur? c. *Quantum ad solertiam luxuriae pereuntis accedit, tanto* etc. Ita Muretus et codex memmian. Erasmus aliaeque edd. *Quanto a. s. l. plures eunt, tanto.* Prius cusi libri: *Quanti ad s. l. pereunt? His accedit, tantoque* etc. Ita quoque codd. mss. Fort. et Grut. tres. At egregie Gronov. docuit, istam codicis memmian. scripturam esse unice sequendam. Si enim cum Fromondo legeris: *Quantum solertiae ad luxuriam pereuntem,* id parum iuvaret, quum tautologia existeret. Debebant autem diversa dici: veluti, quo magis crescat improbitas luxuriae et copia, tanto ingeniosiorem fieri et exquisitius perire. d. *Ubi multum diuque laudatus est.* Ita scribit ex suis Pincian., nec aliter Grut. tres. Erasmo aberat vocula *est*, quae tamen et in Fortunati editione comparet. Admirationi fuit in isto vivario perlucido: sequitur peritorum monstratio pulcritudinis. Sic omnia bene se habent. Attamen Trillero Obss. p. 316 sq. locus corruptus esse videbatur, et emendandus: *Ubi multum diuque luctatus est:* sed quae attulit loca e capit.

de Mutat. Reip. Rom. 33. in Wernsdorf. Poet. min. lat. T.III. p.31.: Ingeniosa gula est. Siculo scarus aequore mersus Ad mensam vivus perducitur etc. cf. Iuvenalis Sat.

illo perlucido vivario extrahitur: tunc ut quisque peritior eſt, monſtrat. Vide quomodo exarſerit rubor, omni acrior minio: vide quas per latera venas agat: ecce ſanguineum putes ventrem: quam lucidum quiddam, caeruleumque ſub ipſo tempore effulſit! iam porrigitur et pallet, et in unum colorem componitur! Ex his nemo morienti amico aſſidet, nemo videre mortem patris ſui ſuſtinet, quam optavit. Quotusquisque funus domeſticum ad ro- 6
gum proſequitur? Fratrum propinquorumque extrema hora deſeritur: ad mortem mulli concurritur. Nihil enim eſt illo formoſius. Non tempero mihi, quin utar interdum temerariis verbis, et proprietatis modum excedam: non ſunt ad popinam dentibus, et ventre, et ore contenti: oculis quoque guloſi ſunt.

XIX. Sed ut ad propoſitum revertar, accipe argumentum: magnam vim aquarum in ſubterraneis occuli, fertilem foedorum ſitu piſcium. Si quando

capit. 17, 2. et ex hoc ipſo cap. „Nihil eſt moriente formoſius: emendationem magis iugulant, quam confirmant.“ Recte itaque hoc loco uſus eſt Gronov. Obſſ. III, 14. p. 423 ed. lipſ.

Sat. IV. — 5. *ſub ipſo tempore* i. e. κροτάφῳ. Recte obſervat Fromondus, pro illa capitis parte interdum etiam tempus in ſingulari poni. 6. *Proprietatis modum* ſ. finem excedit, quatenus adiectiv. *guloſi* nomen *oculis* adiungit, quod ab eo alienum eſt. Nam quum propria verba ſint certa quaſi vocabula rerum, paene una nata cum rebus ipſis, praecipiente Cic. de Orat. III, 37; opponuntur iis ea, quae transferuntur et quaſi in alieno loco collocantur, aut ea quae novantur. Cf. Erneſti Lexic. technol. lat. rhet. ſ. v. proprius.

C. 19. Piſces ſubterranei ſ. terreni ſunt noxii. — 1. Unde haec ſumſerit Seneca, dicere non habeo. Nam quae Plin. N. H. IX, 57. e Theophraſto affert, non omnino

erupit, affert ſecum immenſam animalium turbam, horridam adſpici, et turpem ac noxiam guſtu. Certe quum in Caria circa [a] Hydiſſum urbem talis exſiluiſſet unda, periere quicunque illos ederant piſces, quos ignoto ante eum diem coelo novus amnis oſten-
2 dit. Nec id mirum. Erant enim pinguia et differta, ut ex longo otio, corpora: ceterum inexercitata, et in tenebris ſaginata, et lucis expertia, ex qua ſalubritas ducitur. Naſci autem poſſe piſces in illo terrarum profundo, ſit indicium, quod anguillae quoque latebroſis locis naſcuntur, gravis et ipſe cibus ob ignaviam, utique ſi altitudo illas luti peni-
3 tus abscondit. Habet ergo non tantum venas aquarum terra, ex quibus corrivatis flumina effici poſſunt, ſed et amnes magnitudinis vaſtae: quorum aliis ſemper in occulto curſus eſt, donec aliquo ſinu devorentur: alii ſub aliquo lacu emergunt. Iam quis ignorat, eſſe quaedam ſtagna ſine fundo? Quorſus hoc pertinet? Ut appareat, hanc magnis amnibus aeternam eſſe materiam, cuius non tanguntur extrema, ſicut fluminum et fontium.

XX.

a. *Hydiſſum.* Eſt coniectura Pinciani, quae propior abeſt a ſcriptura codd. *Hydinium*, *Hydivium*, *Ydivium*, et a lectione edd. antiquar. *Idimum*, quam Fortunati lectio, qui e ſcriptura codd. ſuorum *Nydum* fecit *Myndum*, ab Erasmo recept., et Mureti, qui e codice ſuo *Iotuma* dante exſculpſit (Var. Lectt. XII, 7.) *Lorymam*. Sed quum fons, unde Seneca haec hauriebat, inaruerit, tantum veriſimile, non certum praeſtare poſſumus.

nino conſentiunt cum his, quae hic legimus. Multos autem fuiſſe de his rebus auctores, et in ipſis ſtoicis, patet vel ex Athen. VIII. init. 2. *Naſci — autem — abscondit.* Ariſtot. Hiſt. Anim. VIII, 2, quem Plin. l. l. exſcripſit, nonnullarum tantum anguillarum hoc eſſe, plurimas aqua pura et ſincera frui tradit. Iam Hippocrates de intern. affect. Sect. V. p. 534, 20 (ed. Genev. 1657. fol.) pinguedinem (ἐγχέλεων) anguillarum hominis naturae maxime infenſam eſſe obſervavit.

XX. At quare aquis ſapor varius? propter qua-
tuor cauſas. Ex ſolo prima eſt, per quod feruntur.
[a] Secunda ex eodem, ſi mutatione eius naſcitur.
Tertia ex ſpiritu, qui in aquam transfiguratus eſt.
Quarta ex vitio, quod ſaepe concipiunt corruptae
per iniuriam. Hae cauſae ſaporem dant aquis va-
rium: hae medicatam potentiam: hae gravem ſpi- 2
ritum, odoremque peſtiferum: hae levitatem gravi-
tatemque, aut calorem, aut nimium rigorem. In-
tereſt, utrum per loca ſulphure, an nitro, an bitu-
mine plena transeant. Hac ratione corruptae, cum
vitae periculo bibuntur. Hinc illud, de quo Ovi-
dius ait:

Flumen habent Cicones, quod potum ſaxea reddit
Viſcera, quod tactis inducit marmora rebus.

M 4 Medi-

a. *Secunda ex eodem, ſi mutatione eius naſcitur.* Sic emendat Gronov. egregie vulgatam: *Secunda ex eadem ſimilitudine eius n.* cf. not. Mox *medicatam potentiam* e codd. optimis aſſumſit Grut. et Gronov.: alii, *medicaminum*, et *medicativam*. Deinceps §. 3. *Medicatum eſt* e codd. recipiendum duxi, quae ante Muretum adeo vulgata erat ſcriptio, confirmata quoque codd. quibusdam.

C. 20. Quare aquis ſapor varius? — 1. *Ex ſolo.* Multis antiquorum phyſiologorum hanc fuiſſe opinionem tradit Ariſtot. De ſenſu c. IV. p. 1456 ſq. *Quarta* cauſa in corruptione conſiſtit, quae e ſtagnatione et quisquiliis in aquam immiſſis oritur. Iniuria enim apud Senecam, Florum etc. hoc ſenſu occurrit, e. c. infra VI, 18, 32. VII, 31, 11. Florus II, 16. Plin. N. H. XIX, 12. init. raphani — deſinunt iniurias ſentire. — *nitro.* Nitrum eſt noſtrum natrum, ſal alcalinus terreſtris, λίτρον, νίτρον. cf. Plin. N. H. XXXI, 10. Egit de hoc nitro poſt I. D. Michaelem, qui in naturam nitri egregie inquiſiverat in Commentat. Soc. VI et VII. collect., accuratiſſime Io. Beckmannus ad Ariſtot. mirab. Auſcult. p. 111. et ad Antig. Caryſt. p. 216, tandem ad Geſchichte der Erfind. V, 4. Verſus ſunt Ovidii Metam. X, 2 ſq.

De

3 Medicatum eſt, et eius naturae habet limum, ut corpora et agglutinet et induret. Quemadmodum Puteolanus pulvis, ſi aquam attigit, ſaxum eſt: ſic e contrario, haec aqua ſi ſolidum tetigit, haeret et affigitur. Inde eſt, quod res abiectae in eundem lacum, lapideae ſubinde extrahuntur. Quod in Italia quibusdam locis evenit, ſive virgam, ſive frondem demerſeris, lapidem poſt paucos dies extrahis.
4 Circumfunditur enim corpori limus, alliniturque paulatim. Hoc minus videbitur tibi mirum, ſi notaveris, Albulam, et fere ſulphuratam aquam, circa canales ſuos [b] rivosque durari. Aliquam harum habent cauſam illi lacus, quos quisquis faucibus hauſit, ut idem poëta ait,

Aut furit, aut patitur mirum gravitate ſoporem.

Simi-

b. *rivosque* Fortunati codd. praeſtabant. Gronovius Fortunato praeeunte probavit. Prima editio *tymbasque*, Muretus *tubosque*. Duo Grut. *cimbosque:* at quartus palat. *canales ſuos rivos cymbosque*, ubi interpretamentum cum vera lectione coniunctum vides a librario parum docto, qui hoc poſterius ex ora in textum temere immiſit. *Rivi* autem h. l. et alias ſunt aquaeductus.

De *Silaro* Campaniae fluvio cf. Sil. Ital. VIII, 583.: Nunc Silarus quos nutrit aquis, quo gurgite tradunt Duritiem lapidum merſis inoleſcere ruinis. *Puteolanus pulvis* ſaepe ap. veteres memoratur, e. c. Virgil. Aen. IX, 710. Vitruv. II, 6. Plin. N. H. XXX, 13: proprietas eius mira adhucdum nota eſt. cf. Meyeri Darſtellungen von Italien p. 452 ſq. 3. *Quod in Italia — extrahis.* Idem tradit Plin. N. H. II, 103. cuius verba haec ſunt: In Ciconum flumine et in Piceno lacu Velino lignum deiectum lapideo cortice obducitur, et in Surio Colchidis flumine adeo, ut lapidem plerumque durans adhuc integat cortex. Similiter in flumine Sylaro ultra Surrentum non virgulta modo immerſa, verum et folia lapideſcunt, alias ſalubri potu eius aquae. — 4. *Albula* circa Tibur (Tivoli). Nomen huius Albulae nunc eſt

Lago

Similem habet vim mero, ſed vehementiorem. Nam quemadmodum ebrietas, donec exſiccetur, dementia eſt, et nimia gravitate defertur in ſomnum: ſic aquae huius ſulphurea vis habet quoddam acrius ex aëre noxio virus, quod mentem aut in furorem movet, aut ſopore opprimit. Hoc habet mali et Lynceſtius amnis:

Quem quicunque parum moderato gutture traxit,
Haud aliter titubat, quam ſi mera vina bibiſſet.

XXI. In quosdam ſpecus qui deſpexere, moriuntur: tam velox malum eſt, ut transvolantes aves deiiciat: talis eſt aër, talis locus, ex quo letalis aqua deſtillat. Quod ſi remiſſior fuerit aëris et loci peſtis, ipſa quoque temperatior noxa, nihil amplius quam tentat nervos, velut ebrietate torpentes. Nec miror, ſi locus atque aër quas inficit, ſimilesque regionibus reddit, per quas, et ex quibus veniunt.

Lago di Tartari, e quo manant Albulae aquae (nunc Acqua zolfo, vel Solfatara di Tivoli) in Tiberim. Ars humana hoc Φαινομένῳ etiamnunc utitur ad varia inde artificia conficienda, ſub nomine Confetti di Tivoli nota. Cf. La Lande voyage d'Italie T. V. p. 338 ſq. Verſus Ovidii Metam. XV, 321 eſt. Haec ipſa narrat Ariſtot. mirab. auſcult. p. 356. ed. Beckm. not. de fluvio Sybari, et Strabo VI. p. 404. — 5. Verſus Ovidii Metam. XV, 330 ſq. ſunt. Refert ex Theopompo haec eadem Athen. II. p. 43. d. *Lynceſtius amnis* eſt Erigon, fluvius Macedoniae et Epiri, Lynceſtidem Epiri regionem perfluens. Cf. Schweighäuſ. ad Athen. l. l. Cauſam temulentiae in aquae acidae virtute horum fluviorum quaerendam eſſe nunc conſtat. Hinc Plin. II, 103. Lynceſtis aqua, quae vocatur acidula, vini modo temulentos facit.

C. 21. Specus letales. Res eadem memoratur Plinio N. H. XXXI, 2. Laudat ad h. l. Muretus Virgilii Aen. verſus VI, 237 ſq. quo Seneca reſpexiſſe videtur. Cf. Io. Beckmann. ad Ariſtot. mirab. auſcult. p. 219 ſq. Odorem gravem, mephiticum inde exſurgere notum eſt.

Pabuli ſapor apparet in lacte, et vini vis exſiſtit etiam in aceto. nulla res eſt, quae non eius a quo naſcitur, notas reddat.

XXII. Aliud eſt etiam aquarum genus, quod nobis placet coepiſſe cum mundo. Sive ille aeternus eſt, hoc quoque fuit ſemper: ſive initium aliquod eſt illi, hoc quoque cum toto diſpoſitum eſt. Quid ſit hoc, quaeris? [a] Oceanus, et quodcunque ex illo mare terras interluit. Iudicant quidam flumina quoque, quorum inenarrabilis natura eſt, cum ipſo mundo traxiſſe principia, ut Iſtrum, ut Nilum, vaſtos amnes, magisque inſignes, quam ut dici poſſit, eandem illis originem, quam ceteris eſſe.

XXIII. Haec eſt ergo aquarum diviſio, ut quibusdam videtur. Poſt illam coeleſtes, quas ex ſuperioribus nubila eiiciunt. Ex terrenis aliae ſunt, ut ita dicam, ſupernatantes, quae in ſumma humo repunt: aliae abditae, quarum reddita eſt ratio.

XXIV. Quare quaedam aquae caleant, quaedam etiam ferveant in tantum, ut non poſſint eſſe uſui, niſi aut in aperto evanuere, aut mixtura frigidae

a. *Oceanus* vulgata eſt, quam Gronov. unice codic. brit. fultus in *Oceanum* mutavit. Noſter N. Q. III, 30 fin. *Oceanus* habet, non, *Oceanum*. Exempla quidem a Gronov. laudata et alia, nunc e lexicis petenda, docent, Oceanum adiective poni, ſed non evincunt, et Senecam ſic ſcripſiſſe. Vulgatum itaque reduxi.

C. 22. Aquarum genus cum mundo natum. — *Nobis*, Stoicis, qui Oceanum ex antiquiſſima poetarum notione omnis aquae principium ſtatuebant, terram cingentem, et ex ſe omnes fluvios emittentem: ita tamen ex opinione quorundam Stoicorum, ut Ister et Nilus ſimul cum mundo exſtiterint, vel aeterni cum mundo eſſent. Attigit Lipſius in Phyſ. Stoic. II, 16 ſq.

C. 23. Aquae coeleſtes e nubibus. *Haec eſt — videtur* ſc. Stoicis. Sequuntur pluviae, ros etc. *Ex terrenis — repunt* rivi, fluvii.

gidae intepuere, plures cauſae redduntur. Empe-
docles exiſtimat ignibus, quos multis locis terra
opertos tegit, aquam caleſcere, ſi ſubiecti ſunt ſo-
lo, per quod aquis transcurſus eſt. Facere ſolemus
dracones et miliaria et complures formas, in qui-
bus aere tenui fiſtulas ſtruimus, per declive circum-
datas: ut ſaepe eundem ignem ambiens aqua per
tantum fluat ſpatii, quantum efficiendo calori ſat
eſt. Frigida itaque intrat, effluit calida. Idem ſub 2
terra Empedocles exiſtimat fieri: quem non falli
credent ii, quibus balnearia ſine igne calefiunt. Spi-
ritus in illa fervens loco aeſtuanti infunditur. [a] Hic
per rivos lapſus, non aliter quam igne ſubdito, pa-
rietes

a. *Hic per rivos lapſus.* Sic Erasmus et prius editi et duo pa-
lat.: quo ſpectant ceterae lectiones corruptae, *per imos*,
per unos. Rivos autem pro canalibus ſ. tubis poni, ſupra
ad

C. 24. Cauſae aquarum calidarum et fervidarum. 1. *Empedocles.* Hoc philoſopho et eo poeta ſiculo egregio, Agrigentino, qui circa ol. LXXXIV. floruit, inprimis Stoici ſaepe duce auſi ſunt: quid, quod eius dogmata, praeſertim phyſica, interpretari et in uſum ſuum convertere non dedignati ſunt, e. c. Chryſippus. Quare et Seneca eum ad partes vocavit. Locum hic allatum uni Senecae acceptum referimus. Cf. praeſtantiſſimum opus, Sturzii Empedoclem p. 311 ſq. *Facere ſolemus dracones et miliaria* etc. In balneis haec vaſcula inprimis in uſu fuiſſe patet, e. c. e Palladio de Re Ruſt. lib. I. tit. 41. p. 56. ed. Schneider. Nomen iis haud dubie a flexibus, ſpiris forcisque fiſtularum veniebat, quibus continebantur. Authepſae, ſcutrae, cuccumia (Arrian. Diſſ. Epict. III, 22. p. 461. Schweighäuſ.) huc pertinent. Superiori autem parti vaſculi aqua frigida infuſa per tubos ſ. fiſtulas pertenues manavit, donec ex epiſtomio deflueret calida. Attigit Is. Voſſ. ad Catull. p. 318 ſq. et Schneider. ad Pallad. l. l., ubi obſervat, Vitruvio eſſe ahenum caldarium. Formam deſignat Palla-

rietes et vaſa balnei calefacit. Omnis denique frigida transitu mutatur in calidam, nec trahit ſaporem evaporatio, quia clauſa perlabitur. Quidam exiſtimant, per loca ſulphure plena exeuntes vel introëuntes aquas, calorem beneficio materiae, per quam fluunt, trahere: quod ipſo odore guſtuque teſtantur. Reddunt enim qualitatem eius, qua caluerunt, materiae. Quod ne accidere mireris, vivae calci aquam infunde, fervebit.

XXV. Quaedam aquae mortiferae ſunt, nec odore notabiles, nec ſapore. Circa Nonacrin in Arca-

ad cap. XX. 6. dictum eſt. Miror, quod Gronov. ſtudio codicis brit. tantopere abripi ſe paſſus ſit, ut eius ſcripturae *pertuſo* duritiem non ſentiens, eam commendaret et in textum acciperet. Pertuſa vaſa etc. in uſu ſunt, ſed *pertuſum* pro feneſtellis ſ. foraminibus in pavimento pertuſo nemo dixerit. *Per tubos*, Mureti, niſi fallor, emendatio, certe coniectura recentior eſt. Mox vel *evaporatione* vel *tradit* legendum eſſe, putat Gronov.: ſenſum enim poſtulare

Palladius V. extr. Cf. Caſaubon. ad Theophraſt. p. 120 ſq. Fiſch., ubi noſtrum locum ad Ariſtotel. de ſpiritu 5. p. 1078. A. To. II. explicandum bene admovit. Verba Ariſtotelis ſunt haecce: τὰς δὲ φλέβας ἔχειν πόρους, ἐν αἷς τὸ θερμὸν ὂν, ὥσπερ ἐν χαλκείοις (balneorum ahenis), θερμαίνειν τὸ αἷμα· φύσει γὰρ οὐκ εἶναι θερμὸν, ἀλλ' ὥσπερ ταύτῃ καταδιαχεῖσθαι. Miliarii meminit quoque Nicarchus in Anal. Brunck. To. II. p. 357. n. 35, ubi vid. Iacobs Animadv. II, 3. p. 43. *Omnis denique — clauſa perlabitur.* Aqua, ait, frigida transiens tubos vaſorum ſit calida, ſaporem tamen ſulphureum non tradit ille ſpiritus calefactus, *evaporatio* aquae. Sic optime Gronovius. Cf. Var. lect.

2. *Quidam exiſtimant — teſtantur.* Cf. Vitruv. VIII, 3. Cauſam hanc expoſuit etiam Paulus Silentiarius in thermas pyth. 19 — 25. (Brunck. Anal. III. p. 94 ſq. ubi Iacobs noſtri loci memor fuit).

C. 25. Aquarum proprietates quaedam inſignes. — 1. *Circa Nonacrin — eſt.* Laudat Muretus Vitruvii VIII,

Arcadia Styx appellata ab incolis, advenas fallit, quia non facie, non odore suspecta est: qualia sunt magnorum artificum venena, quae deprehendi nisi morte non possunt. Haec autem, de qua paulo ante retuli, aqua, summa celeritate corrumpit, nec remedio locus est, quia protinus hausta duratur; nec aliter quam gypsum sub humore constringitur, et alligat viscera. Est autem noxia aqua in Thessa- 2
lia circa Tempe, quam et ferae et pecus omne devitat: per ferrum et aes exit: tanta vis illi inest, [a] etiam dura molliendi: nec arbusta quidem ulla alit, et herbas necat. Quibusdam fluminibus vis inest mira. Alia enim sunt, quae pota inficiunt greges

lare ait: aqua non trahit saporem ab evaporatione quae lambit et perlabitur clausa vasa, in quibus est aqua. Sed iunges, *Omnis evaporatio*.

a. *etiam dura molliendi.* Sic omnes edd. et codd. praeter Gronovii brit. qui habet, *etiam dura mordendi.* Scitum est,

VIII, 3. Collegit autem loca veterum de hac Stygis aqua amiciss. Buhle, profess. philos. olim Gottingae, nunc Moscoviae, in Aristotelis vita per annos digesta Opp. Arist. Volum. I. praefixa p. 99. post P. Leopardi Emendatt. IV, 8 (in I. Gruteri Lampad. s. face artium liberal. Tom. III. p. 71 sq.) aliosque, quorum recensum dat Iacobs amiciss. ad Brunck. Anal. III. p. 182. (Anim. III, 1. p. 378.) Fabulosa quae Vitruv. l. l. cum aliis narrat, eam neque argenteo, neque aeneo, neque ferreo vase sustineri posse, sed desilire et dissipari, conservari autem et contineri nonnisi mulina ungula, prudens noster omisit. — *artificum* e. c. Locustae ap. Tacit. Annal. XII, 66. XIII, 15. Recentiores simile venenum, quod nomine acqua toffana satis infame est, invenisse eoque saepe abusos esse constat. *nec aliter — viscera.* Observavit haec Plinius N. H. quoque XXXVI, 24. — 2. *Est autem — Tempe.* Meminit huius rei etiam Vitruv. VIII, 3 et Plin. N. H. XXXI, 2. Muretus. *Alia enim sunt* etc. Vitruv. l. l. Sunt Boeotiae flumina Cephisus

ges ovium, intraque breve tempus, quae fuere nigrae, albam ferunt lanam: quae albae venerant, nigrae abeunt. Hoc etiam in Boeotia amnes duo efficiunt: quorum alteri ab effectu Melas nomen est:
3 uterque ex eodem lacu exeunt, diversa facturi. In Macedonia quoque, ut ait Theophrastus, est flumen, ad quod qui facere albas oves volunt, adducunt. Quod ut diutius potavere, non aliter quam infecta mutantur. At si illis lana opus fuerit pulla, paratus gratuitus infector est: ad [b] Peneum eundem

est, iudice Gronovio. Plin. H. N. 31, 2. de eadem aqua ait: traduntque etiam aes et ferrum erodi illa aqua. Vulgata tamen quoque bene habet. b. *Peneum.* Hanc vulgatam temere Muretus e Plin. l. l. mutavit in *Ceronem,* quamvis Plinius ex Eudico, non, ut noster, ex Theophrasto sua habet. Vulgatum tuetur Plin. H. N. II, 103. Cephissus, ait, ex eodem lacu profluens, albas: rursus nigras Penius. — Mox *Auctores novos* omnium edd. et codd. est lectio, quam cur deseramus, equidem non video. *Bonos* tamen coniecit Gronovius. Novi auctores, i. e. recentiores, e. c. M. Varro, Theophrasto aliisque vetustioribus opponuntur. Novam autem scriptorum latinorum aetatem incipere a principatu Augusti constat, et bene animadversum est a V. Cl. Huschke in Commentat. de Orphei Argonautis p. 1. sq. *Omnibus* aeque bonum est: intell. feris et in omni pecore. Quod Galatiae flumen in omnibus facit, id Cappadociae flumen tantum in equis efficit.

phisus et Melas, Lucaniae Crathis, Troiae Xanthus, inque agris Clazomeniorum et Erythraeorum et Laodicensium fontes ac flumina: cum pecora suis temporibus anni parantur ad conceptionem partus, per id tempus adiguntur eo quotidie potum, ex eoque quamvis sint alba, procreant aliis locis leucophaea, aliis locis pulla, aliis coracino colore. Ovid. Metam. XV, 315 sq. Νυμφόδωρος καὶ Θεόφραστός φασι, τοῦ Κράθιδος τὸ ὕδωρ ξανθίζειν ap. Schol. Theocrit. V. Vide et Plin. N. H. II, 103. XXXI, 2. De Xantho idem ab Aristot. traditur lib. III, 12. Hist. Anim., nisi quod pro Xantho Scamandrum vocat. Haec Muretus. Cf. Beckmann ad Aristot. mirab. auscult. c. 184. Recentioribus haec se non probarunt. In talibus regnat saepe vis phantasiae, accedente

dem gregem appellunt. Auctores novos habeo, esse in Galatia flumen, quod idem in omnibus efficiat: esse in Cappadocia, quo poto equis, nec ulli praeterea animali, color mutatur, et spargitur albo cutis. Quosdam lacus esse, qui nandi imperitos ferant, notum est. Erat in Sicilia, est adhuc in Syria stagnum, in quo natant lateres, et mergi proiecta non possunt, licet gravia sint. Huius rei palam causa est. quamcunque vis rem expende, et contra aquam statue, dummodo utriusque par sit modus: si 4

dente philosophandi ratione haud accurata, cuius principium est: post hoc, ergo ob hoc. — 4. *Erat in Sicilia — sint.* De lacu siculo nihil, de fonte Phinthia haec Plin. N. H. XXXI, 2. tradit: Nihil mergitur in Siciliae fonte Phinthia, ut Appion tradit. Fortasse de lacu Palicorum Seneca cogitavit, de quo videndus est Macrobius Saturn. V, 19. et quos Heynius ad Virgil. Aen. IX, 585. laudat. *In Syria stagnum,* lacus est Asphaltites s. mare mortuum: propter salis et bituminis copiam hanc habet proprietatem. Cf. Diod. Sic. XIX, 98. Plin. N. H. II, 103. V, 16. Büsching Geogr. T. XI. p. 397 sq. ed. III. Vid. Beckmann ad Aristot. mir. ausc. c. 139. *Huius rei palam* etc. Verissima haec esse, quae Seneca tradit, in propatulo est. *Modus* i. e. magnitudo et quantitas, uti nunc loquimur, pares esse debent, et comparatio bene instituta, qua res solida aut gravis aut levis appellatur, estque comparata cum humido, in quo demergitur, aut a quo sustentatur: gravitate, ut constat, in corporibus sequente densitatem, levitate raritatem, definiente iam Aristot. Phys. VIII, 7. Seneca autem in his Archimedem in libro περὶ τῶν ὀχουμένων, de iis, quae insident aut vehuntur humido, sequutus est, bene observante Fromondo, cuius doctum excursum adeant, qui hydrostatices non sunt satis periti. Mireris non sine causa, legem hydrostaticam hic non allatam esse, quodvis corpus solidum aquae immissum ponderis sui diminutionem pati tantam, quanta sit aquae copia ab ipso pulsae loco. Ceterum ex his, quae h. l. legun-

si aqua gravior est, leviorem rem, quam ipsa est, feret, et tanto supra se extollet, quanto erit levior:
5 graviora descendent. At si aquae, et eius rei quam contra pensabis, par pondus erit: nec pessum ibit, nec exstabit, sed aequabitur aquae: et natabit quidem, sed paene mersa, ac nulla eminens parte. Hoc est cur quaedam tigna supra aquam, paene tota efferantur: quaedam ad medium submersa sint: quaedam ad aequilibrium aquae descendant. Namque quum utriusque pondus par est, neutraque res alteri cedit, graviora descendunt, leviora gestantur.
6 Grave autem et leve est, non aestimatione nostra, sed comparatione eius quo vehi debet. Itaque ubi aqua gravior est hominis corpore, aut saxi, non sinit id quo non vincitur, mergi. Sic evenit, ut in quibusdam stagnis ne lapides quidem pessum eant. de solidis et duris loquor. Sunt enim multi pumicosi

leguntur, facile est intelligere, Senecae usum hydroscopii, τοῦ βαρυλλίου (Setzwage, Wasserwage) nondum innotuisse, quippe quod post Plutarchi Athenaeique tempora demum inventum esse videtur. Primus enim eius meminit Synesius Epist. XV. et describit Priscianus in Carmine de ponderibus et mensuris 103 sq. (Wernsdorf. Poet. Lat. min. Vol. V. P. 1. p. 511 sq.) Cf. Io. Beckmann Geschichte der Erfind. IV. p. 265. — 6. *Sunt enim — natant.* Plin. N. H. II, 95. ait: In Lydia quae vocantur Calaminae, non ventis solum, sed etiam contis quo libeat impulsae, multorum civium Mithridatico bello salus. Cf. Ez. Spanhem. ad Callim. Hy. in Del. 36. p. 407 sq. Schneider ad Varron. de Re rust. III, 17, 4. ubi Sotionis locus iam a Dalecampio ad Plin. N. H. l. l. allatus rem optime illustrat. Ἐν Λυδίᾳ ἐστὶν λίμνη καλαμίνη καλουμένη, ἱερὰ δ᾽ οὖσα Νυμφῶν, ἣ φέρει καλάμων πλῆθος καὶ μέσον αὐτῶν ἕνα, ὃν βασιλέα προσαγορεύουσιν οἱ ἐπιχώριοι, θυσίας δὲ καὶ ἑορτὰς ἐπιτελοῦντες ἐνιαυσίους ἐξιλάσκονται. Τούτων δὲ ἐπιτελουμένων ἐπειδὰν ἐπὶ τῆς ἠϊόνος κτύπος συμφωνίας γένηται, πάντες οἱ κάλαμοι

coſi et leves, ex quibus quae conſtant inſulae, [c] in Lydia natant. Theophraſtus eſt auctor. Ipſe ad Cutilias natantem inſulam vidi. Alia in Vadimonis lacu vehitur, alia in lacu Statonienſi. Cutiliarum 7
inſula et arbores habet, et herbas nutrit, tamen

aqua

c. *in Lydia.* Sic probabiliter emendat Hermol. Barbarus ad Plin. N. H. II, 95. vulgatam lectionem, *in India.* Cf. M. Varro de Re ruſt. III, 17, 4. ubi tamen poſt Fulv. Vrſinum Schneiderus V. Cl. noſtri loci immemor fuit. Locus Theophraſti periit: ubi enim πλωάδες νῆσοι, natantes inſulae, memorantur Hiſt. Plant. IV, 13, nulla neque Indiae neque Lydiae inſularum natantium mentio fit. Sed illa: *Theophraſtus eſt auctor,* pro ſuſpectis habeo. Seneca enim tali modo teſtes ſuos adducere non ſolet. Nec opus erat, ut res tam pervulgata teſtimonio confirmaretur. Codices tamen ſilent: quare cum nemine contenderim.

λαμοι χορεύουσιν, καὶ ὁ βασιλεὺς σὺν αὐτοῖς παραγίνεται ἐπὶ τὴν ἠϊόνα. Ex quo Sotionis loco Strabo XIII. p. 469. ed. lipſ. corruptus emendari debet. Verba enim: Φασὶ δ' ἐνταῦθα χορεύειν καλάθους κατὰ τὰς ἑορτάς, facilem admittunt medicinam Φ. δ' ἐ. χ. καλάμους κ. τ. ἑ., quod alibi nuper uberius docui. *Theophraſtus* — ſuá hauſiſſe videtur e Xantho lydio (cf. Creuzeri Hiſtor. Graec. ant. fragm. I. p. 170. not. 14.) Theophraſtus, qui Hiſt. pl. II, 4. et IV, 13. de inſulis eiusmodi natantibus exponit, ſed has inſulas Lydiae calaminas ſ. πλωτὰς, πλωάδας, χορευȣσας, vel ὀρχȣσας, ὀρχήστριδας nusquam memorat. Talem inſulam parvam quidem, ſed quae tamen arbores habeat, et in qua et pecudes et armenta paſcantur, in via tiburtina ſaepe magna cum voluptate ſe ſpectaſſe monuit Muretus. Multa talium inſularum fit mentio tum apud veteres, e. c. Herodot. II, 156. (cf. Valcken. Opuſc. I. p. 42. et Creuzer Hiſt. graec. fragm. I. p. 26.), Plin. l. l. tum apud recentiores de *lacu Vadimonis* (Lago di Baſſano) et *Statonienſi* (Lago de bagni ſ. ſolfatara). Büſching. Geogr. IV. p. 353. 363. ed. oct. Alexand. de Humboldt hortos inſulasque natantes in America meridion. vidit deſcripſitque: ut exemplis coacervandis, quorum magna copia apud me eſt, non diutius immorer. Baſis earum non male h. l. deſcribitur. Nunc ſcimus,

aqua ſustinetur: et in hanc atque illam partem non tantum vento impellitur, ſed et aura. Nec unquam illi per diem et noctem in uno loco ſtatio eſt: adeo movetur levi flatu. Huic duplex cauſa eſt. Aquae gravitas medicatae, et ob hoc ponderoſae; et ipſius inſulae materia vectabilis, quae non eſt corporis ſo-
8 lidi, quamvis arbores alat. Fortaſſe enim leves truncos, frondesque in lacu ſparſas, pinguis humor apprehendit, ac vinxit. Itaque etiamſi qua in illa ſaxa ſunt, invenies exeſa et fiſtuloſa: qualia ſunt quae duratus humor efficit, utique circa medicatorum fontium rivos: quae ubi purgamenta aquarum coaluerunt, ex ſpuma ſolidantur. Neceſſario leve
9 eſt, quod ex ventoſo inanique concretum eſt. Quorundam cauſa non poteſt reddi, quare aqua Nilotica foecundiores feminas faciat, adeo ut quarundam viſcera longa ſterilitate praecluſa, ad conceptum relaxaverit: quare quaedam in Lycia aquae conceptum feminarum cuſtodiant, quas ſolent petere, quibus parum tenax vulva eſt. Quod ad me attinet, pono iſta inter temere vulgata. Creditum eſt, quasdam aquas ſcabiem afferre corporibus, quasdam vitiliginem,

turbi quem vocant generi, e ſchoeno mariſco, confervis, fucis et ſimilibus plantis paluſtribus compoſito ortum ſuum has inſulas plerumque debere. *Saxa — exeſa et fiſtuloſa:* eo pertinent pumices, lapides natantes etc. Inprimis conferri meretur de tota hac re Deutſche Encyclopaedie Vol. XVII. Inſel p. 606 ſſ. ubi et noſtri loci fit mentio.

— 9. *Quorundam — vulgata.* Quae Nilo et Lyciae aquis tribuuntur, pro fabulis habet quidem Seneca, ſed non video, quidni illis vim ſolvendi duritatem, his roborandi infirmitatem ineſſe voluerit. Gangi quoque, Indiae celeberrimo fluvio, eandem ineſſe poteſtatem, omnes Indiae incolae, qui Hindus vocantur, uno ore celebrant. De pluribus fluviis idem

nem, et foedam ex albo varietatem, sive infusa sive pota sit. quod vitium dicunt habere aquam ex rore collectam. Quis non gravissimas esse aquas credat, quae in crystallum coëunt? Contra autem est: tenuissimis enim hoc evenit, quas frigus ob ipsam tenuitatem facillime gelat. Unde autem fiat eiusmodi lapis, apud Graecos ex ipso nomine apparet: κρύσταλλον enim appellant aeque hunc perlucidum lapidem, quam illam glaciem, ex qua fieri lapis creditur. Aqua enim coelestis minimum in se terreni habens, quum induruit, longioris frigoris pertinacia spissatur magis ac magis: donec omni aëre excluso in se tota compressa est, et humor qui fuerat, lapis effectus est.

XXVI. Aestate quaedam flumina augentur, ut Nilus: cuius alias ratio reddetur. Theophrastus est

idem tradit Plin. N. H. XXXI, 2. — 10. Fidem de *crystalli* lapidis origine, quam Seneca affert, penes auctorem esse per se patet. Praestat enim haud dubie credere, eadem ratione illum oriri, qua lapides reliqui nascuntur. Κρύσταλλος est nostrum crystal de roche, edler Quarz, Bergcrystall, species terrae siliceae. Cf. Blumenbach Handbuch der Naturgesch. ed. VIII. p. 551.

C. 26. Cur aestate flumina quaedam augentur? 1. *cuius* — *reddetur*. Libro proxime sequente. Theophrasti liber, e quo Seneca haec sumsit, in deperditis est. Prima et quarta causa Stoicis propria fuit, quamquam Aristoteles quartam illam ab Heraclito inventam deriserat refutaveratque Meteorol. II, 2: qua in re Zeno et eius proximi successores haud culpandi sunt, quippe qui cum Aristotelis tum Theophrasti libris, tunc apud Nelei haeredes Scepside, urbe Troadis, adhuc delitescentibus, caruerunt: non item posteriores Stoae asseclae, qui his libris uti poterant, et usi sunt, sed interdum rationes perquam ineptas et haud raro recte derisas firmiter tenuerunt. Ceterum mirari licet, quod gravissimam causam crescentium aestate amnium Ponti, e. c.

auctor, in Ponto quoque quosdam amnes crescere tempore aestivo: quatuor autem esse iudicant causas. Aut quia tunc maxime in humorem mutabilis terra est: aut quia maiores in remoto imbres sunt, quorum aqua per secretos cuniculos reddita, tacite suffunditur. Tertia, si crebrioribus ventis ostium caeditur, [a] et reverberatur fluctu, amnis restitit: qui crescere videtur, quia non effunditur. Quarta
2 ratio est siderum. Haec enim quibusdam mensibus magis urgent, et exhauriunt flumina: quum longius recesserunt, minus consumunt atque trahunt. Itaque quod impendio solebat, id incremento accedit. Quaedam flumina palam in aliquem specum decidunt, et sic ex oculis auferuntur: quaedam consumuntur paulatim, et intercidunt: eadem ex intervallo revertuntur, recipiuntque et nomen et cursum.

a. *et reverberatur fluctu, amnis restitit.* Sic Erasmus et omnes codd., nisi quod nonnulli *resistit* habent. Optime annotat Gronovius, Senecam intellexisse fluctum maris, qui reverberet ostium fluvii, non reverberetur: et confert IV, 2, 20. Itaque et Pinciani emendat. *et reverberato fluctu maris restitit*, et Gruteri, *et reverberatus fluctu amnis restitit* supersedeamus. Mox *impendio* a Pinciani libris est, duobusque Gruteri: at Erasmus *impendere:* pal. quart. *impedire.* Acutior est recepta lectio.

Sagaris, Parthenii, quae nivis in monte Caucaso Tauroque, unde fluvii Ponti oriuntur, liquatione constat, omiserit. Scire autem eam poterat, quum esset notissima. *Tertia — restitit,* ut Tiberis Horat. Carm. I, 2, 9. retortis litore Etrusco violenter undis. 2. *Haec etiam quibusdam mensibus,* ut sol, Junio, Julio, Augusto. *Itaque quod impendio,* diminutione fluviorum accedere *solebat, id* etc. *Quaedam — auferuntur,* e. c. Rhodanus, Polyb. XVI, 17. Oxus Polyb. X, 48 etc. *quaedam — intercidunt,* e. c. Rhenus. *eadem,* quae palam in aliquem specum decidunt. — 3. Versus sunt Ovidii Metam. XV, 276. *Lycus* Phrygiae fluvius, Strabo XII. p. 237. lips.

ſum. Cauſa manifeſta eſt, ſub terra vacat locus. 3
Omnis autem humor natura ad inferius, et ad inane defertur. Illo itaque recepta flumina curſus egere ſecreto: ſed quum primum aliquid ſolidi, quod obſtaret, occurrit, perrupta parte, quae minus ad exitum repugnabat, repetiere curſum ſuum.

Sic ubi terreno Lycus eſt epotus hiatu,
Exſiſtit procul hinc, alioque renaſcitur ore.
Sic modo combibitur, tacito modo gurgite lapſus,
Redditur Argolicis ingens Eraſinus in undis.

Idem et in Oriente Tigris facit: abſorbetur, et de- 4
ſideratus diu, tandem longe remoto loco, non tamen dubius an idem ſit, emergit. Quidam fontes certo tempore purgamenta eiectant: ut Arethuſa in Sicilia, quinta quaque aeſtate per Olympia. Inde opinio eſt, Alphaeon ex Achaia eo usque penetrare, et agere ſub mare curſum, nec ante quam in Syracuſano litore emergere. Ideoque iis diebus quibus Olympia ſunt, victimarum ſtercus ſecundo traditum flumini illic redundare. Hoc et a te tradi- 5
tum

lipſ. *Eraſinus* fluvius Arcadiae, Strab. VIII. p. 222 ſq. — 4. 5. *Idem in Oriente Tigris facit.* Cf. Plin. N. H. VI, 27, ubi de flumine Tigri ex profeſſo exponit, et eruditiſſimus Danvillii liber L'Euphrate et le Tigre p. 73 — 109 (Paris. 1781. 8.), qui doctiſſimum cenſorem nactus eſt in Ephemerid. lit. Gottingenſ. anni 1782 Additam. nr. VI. De *Arethuſa* idem narrat Ariſtotel. mir. auſc. c. 186. ibiq. Io. Beckmann. *per Olympia* i. e. eo tempore, quo ludi Olympici celebrabantur: fiebat autem hoc quinto quoque anno, menſe Julio. Cf. Scaliger de emendat. temp. p. 37. Verſus *Virgilii* eſt Eclog. X, 4. not. *ſecundo traditum flumini,* Alpheo. Haec *purgamenta* fontium, fluviorum et lacuum noſtri quoque phyſici obſervarunt, naturali tamen adiecta explicatione. Nam plantis paluſtribus, e. c. confervis, emortuis et putreſcentibus aqua turbatur ſordetque, donec in litus eiiciuntur,

tum eſt [b] in poëmate, Lucili cariſſime, et a Virgilio, qui alloquitur Arethuſam:

Sic tibi cum fluctus ſubter labere Sicanos,
Doris amara ſuam non intermiſceat undam.

Eſt in Cherſoneſo Rhodiorum fons, qui poſt magnum intervallum temporis, foeda quaedam turbidus ex intimo fundat, donec liberatus eliquatusque eſt.
6 Hoc quibusdam locis fontes faciunt, ut non tantum lutum, ſed folia, teſtasque, et quidquid putre iacuit, expellant: ubique autem facit mare: cui haec natura eſt, ut omne immundum ſtercoroſumque litoribus impingat. Quaedam vero partes maris id certis temporibus faciunt: [c] ut circa Meſſanam et Mylas

b. *in poemate.* Sic Mureti editio, ex ingenio editoris profecta: nam codd. et edd. habent, *Et hoc etiam* ſ. *et a te traditum* ſ. *creditum eſt, ut in prima parte Lucili cariſſime.* Titulus itaque poematis periiſſe videtur, qui in voce *Lucili* fortaſſe latet. Forſan fuerit: *parte Siciliae, cariſſime.* Pluribus autem poematis haec memoraverit: quare noſter poſuit *ut*, i. e. exempli cauſa. Sic lucraremur poema Lucilii, *Sicilia* inſcriptum, in quo, quod aliunde ſcimus, de Siciliae memorabilibus agere inſtituerat, cf. Ep. 79 init. et praefat. Tom. II. praemiſſam noſtrae edit. Legendum itaque eſſe videtur: *Et hoc etiam a te traditum eſt, ut, in prima parte Siciliae, cariſſime, et a Virg.* Hinc efficeretur, carmen illud, quod Ep. 79, 5. memoravit, revera compoſitum eſſe. Ceterum *L* et *S* a librariis confundi ſolere conſtat. In talibus locis Gronovium ſemper fere tacuiſſe merito mireris. Nam etiamſi nullam huius vulneris medicinam excogitaſſet, tamen emblema illud Mureti ſuppoſititium eum indicaſſe oportuit.

c. *ut circa Meſſanam et Mylas fimo quiddam ſimile turbulentum in litus mare profert.* Ita Erasmus e coniectura

ciuntur, quibus ſtercoris loco *foedo.* utuntur. Noſtrates dicunt: lacus floret. *Et in cherſoneſo Rhodiorum,* in oppoſita Caria: cuius meminerunt alii veteres, e. c. Plin. XXXI, 2. fin. — 6. *ut circa Meſſanam et Mylas* — Cf. de hoc loco Var. Lect. Fere eadem verba habet Plin. N. H. II, 98: Circa Meſſanam et Mylas fimo ſimilia exſpuuntur: unde fabula, Solis boves ibi ſtabulari.

Mylas fimo quiddam ſimile, turbulentum in litus mare profert, fervetque et aeſtuat, non ſine odore foedo. Unde illic ſtabulare Solis boves, fabula eſt. Sed difficilis ratio eſt quorundam: utique ubi tempus eius rei, de qua quaeritur, inobſervatum et
incertum eſt. Itaque proxima quidem inveniri et 7
vicina non poteſt cauſa, ceterum publica eſt illa: Omnis aquarum ſtantium clauſarumque natura ſe purgat. Nam in his quibus curſus eſt, non poſſunt vitia conſiſtere, quae ſua vis defert et exportat. Illae quae non emittunt quidquid inſedit, magis minusve aeſtuant. Mare vero cadavera, ſtramentaque, et naufragorum reliquiis ſimilia, ex intimo trahit, nec tantum tempeſtate fluctuque, ſed tranquillum quoque placidumque purgatur.

XXVII. Sed monet me locus, ut quaeram, quum fatalis dies diluvii venerit, quemadmodum magna

ctura haud improbabili Fortunati, qui e lectione codd. *fimum quidem ſile*, vel, *ſimilem turbulentum*, vel, *turbulentae luis*, vel, *avis m. p.*, Plinii N. H. II, 98. attendens noſtram lectionem exſculpſerit. Pincianus emendaverat: *fimum quendam ſimilem purgamentis m. p.* Temporis definitionem hic exſpectares poſitam. Nec Strabo VI, 2, 3 Lipſ. opem ferre poteſt: de oppoſito Tauromenitani litore ſimile quid commemoravit. Sed locus noſter, ſi tamen a Senecae manu eſt, iam mature tam deturpatus eſt, ut cod. pal. quart. verba, *fimo — aeſtuat*, prorſus omittat. Nec video, cur hae voces interpoſitae magnopere deſiderentur, in praegreſſis quippe ſatis clare expoſitae. Quin, ſi quae ſentiam libere profiteri licet, parum abeſt, quin credam, totam hanc ῥῆσιν e Plin. N. H. II, 98. huc translata eſſe ex ora codicis antiquiſſimi, ubi vir doctus quidam eam adnotaſſet. Mox *quae ſua vis* omnium codd. et edd. eſt ſcriptura, praeter Mureti, qui dedit, *ſecunda vis d.*

C. 27. Cauſae diluviorum et exundationum. Quae de *diluvio* ſ. cataclysmo, quo terram aliquando obrutum iri docet, hic leguntur, Stoicorum recentiorum, Platonem De Legg. III. init. Tim. paſſim, (coll. Ariſtot. Meteorol. I, 14. Cic. in Somn. Scip. c. 7. ibique Macrob. II,

pars terrarum undis obruatur. Utrum Oceani viribus ſiat, et externum in nos pelagus exſurgat: an crebri ſine intermiſſione imbres, et, eliſa aeſtate, hiems pertinax immenſam vim aquarum ruptis nu-
2 bibus [a] deruat: an ſlumina tellus largius fundat, aperiatque fontes novos: aut non ſit una tanto malo cauſa, ſed omnis ratio conſentiat, et ſimul imbres cadant, ſlumina increſcant, maria ſedibus ſuis

a. *deruat.* Sic omnes codd. et Erasmus, qui tamen alias legi notavit, *deiiciat.*

II, 10. Lucret. V, 340 ſq.) imitantium, dogma fuiſſe credere licet. Veteres enim Stoae tum conditores tum aſſeclae igne omnia interitura ſtatuerunt, Heraclitum haud dubie ſequuti. Senſim autem poſteriorum Stoicorum haud paucos ab antiquiore Zenonis Chryſippive diſciplina deſciviſſe et mox alia ex aliis philoſophorum ſcholis mutuatos eſſe et Stoicismo immiſcuiſſe conſtat, in quibus et hic cataclysmus fuit. Quare mirari merito licet, quod Tiedemannus, egregius nuper tum auctor hiſtoriae philoſophiae, tum et ipſe philoſophus haud ſpernendus, dubitavit, utrum hoc dogma Stoae proprium fuiſſet (Geiſt der ſtoiſchen Philoſ. II. p. 467.). Bruckerus autem, qui etiam hoc dogma Zenoni tribuit, Hiſt. crit. phil. I. p. 945. non audiendus eſt. De mutatione Stoicismi egregie disputavit Conzius, profeſſor literar. bonarum Tubingae, in Abhandlungen für die Geſch. und das Eigenthümliche der ſpätern ſtoiſchen Philoſophie. Tubingae 1794. 8. — 1. *Utrum Oceani* etc. Quae ſub Oceano intelligat auctor, memineris ex cap. XXII, 1. huius libri. *hiems,* de anni tempore cogites veſim, quo in regionibus auſtralibus loco glaciei et nivis pluviae continuae cadunt, ipſa etymologia iuvante, quae ab ὕω vocem derivare iubet. — 2. *aut non ſit* etc. Coniunctio *aut* hic locum ſuum tuetur: in ſuppoſitionibus enim, aut disiunctis oppoſitionibus poſt utrum, an, ſequi non poteſt autem, vel, ſed *an.* Cf. Drakenborch. ad Liv. II, 40, 6. II, 8, 8. V, 3, 7. Spalding. ad Quintil. I, 5, 49. Spectant haec ad c. XXVI, 1. *Ad*

ſuis excita percurrant, et omnia uno agmine ad exitium humani generis incumbant. Ita eſt. Nihil difficile eſt naturae, utique ubi in finem ſui properat. Ad originem rerum parce utitur viribus, diſpenſatque ſe incrementis fallentibus: ſubito ad ruinam toto impetu venit. Quam longo tempore 3
opus eſt, ut conceptus ad puerperium [b] perduret infans, quantis laboribus tener educatur? quam diligenti nutrimento obnoxium noviſſime corpus adoleſcit? at quam nullo negotio ſolvitur? Urbes conſtituit aetas: hora diſſolvit. Momento fit cinis: diu ſilva. Magna tutela ſtant ac vigent omnia: cito ac repente diſſiliunt. Quidquid ex hoc ſtatu 4
rerum natura flexerit, in exitium mortalium ſatis. Ergo quum affuerit illa neceſſitas temporis, multa ſimul fata cauſas movent: nec ſine concuſſione mundi tanta mutatio eſt, ut quidam putant, inter quos Fabianus eſt. Primo immodici cadunt imbres,

b. *perduret.* Omnes fere ſic codd. Reduxi Grutero praeeunte. Olim vulgata et Erasmi: *perducatur.*

Ad originem — diſpenſatque ſui curam habet. *fallentibus* clandeſtinis — venit. Argutius haec quam verius dicta eſſe videntur: nam ut deleat aliquid natura, aeque praeparatione opus eſt ei, ac ut procreet. Natura autem ſapientiſſima gradatim in omnibus quae providet procedere, ſaltumque quem dicimus mortalem, evitare amat. Caveant modo homines, ne vim afferant rebus, ſibi aliisque, et ſtudeant leges naturae cognoſcere, iisque ſe resque ſuas accommodare! Loca hoc dogma Stoae probantia collegit Tiedemannus Geiſt der ſpecul. Phil. II. p. 536. 543 ſq., quem tamen mireris ſibi tantopere adverſari, ut quae alio loco probet, alio refutet, e. c. p. 449. — 4. Serv. Flav. Papirius *Fabianus* inter Senecae doctores inſignis Stoicus, quem ſummo loco habebat, et propter philoſophiae atque elo-

et ſine ullis ſolibus triſte nubilo coelum eſt; nebulaque continua, et ex humido ſpiſſa [c] caligo, nunquam
5 exſiccantibus ventis. Inde vitium ſatis, et ſegetum ſine fruge ſurgentium marcor. Tunc corruptis quae ſeruntur manu, paluſtris omnibus campis herba ſuccreſcit: mox iniuriam et validiora ſenſere. Solutis quippe radicibus, arbuſta procumbunt et vitis; atque omne virgultum non tenetur ſolo, quod molle fluidumque eſt: iam nec gramina aut pabula laeta aquis ſustinet, fame laboratur, et manus ad antiqua alimenta porrigitur; quare ilex et quercus excutitur, et quaecunque in his arduis ar-
6 bor commiſſura aſtricta lapidum ſtetit. Labant ac madent tecta, et in imum usque receptis aquis fundamen-

c. *caligo*. Sic optimi codd. Grut., non, *caligine*. Probaverat Gruterus. Alii, *exſiccantibus venis:* ſed *ventis* praeſtat. Deinde, *mox iniuriam et validiora ſenſere* vulgata eſt et bona. Cod. Colon. *mox in ruinam et valetudinaria ſeneſcere:* adſcripſerat Grut., probante poſtea Gronovio, nihil elegantius, ſi modo ſcribamus *validiora:* quam Gruteri coniecturam pro lectione Cod. Col. habuit Gron.

eloquentiae ſtudium et famam ſaepe celebrabat. Quae hic laudantur, ea in Fabiani libris Naturalium cauſarum, unde Plinius quoque multa hauſit, occurriſſe videntur. cf. ad Conſolat. ad Marciam c. XXIII, 3. — 5. *et manus ad antiqua — ſtetit.* Glandibus quercus, fagorum, caſtanearum, nucum (δρυσὶ, ἀκροδρύοις) veſci (βαλανηφαγεῖν) ſolitos eſſe homines, priusquam politiores culturam agri reperiſſent, ideoque ante aevum heroicum, antiqua et nota fama eſt, eaque haud dubia, quandoquidem dulces atque ad edendum et aſſervandum aptiores ſunt ſpecies nonnullae quercuum regionum auſtralium, etiamnunc in Hiſpania, Luſitania etc. comedi ſolitae. Loca veterum hac de re collegit Meurſii ad Lycophron. 483. et Io. Matth. Gesneri ad Claudian. p. 578 ſq. diligentia, e. c. Herodot. I, 66. Moſchion ap. Stob. Ecl. phyſ. p. 240 ſq. Heer. Vitruv. II, 1. Virgil. Ge. I, 148.

damenta desidunt, ac tota humus stagnat: frustra titubantium fulcra tentantur. Omne enim fundamentum in lubrico figitur, et lutosa humo nihil stabile est. Postquam magis magisque nimbi ingruunt, et congestae seculis tabuerunt nives, devolutus torrens altissimis montibus rapit silvas male haerentes, et saxa [d] revolutis remissa compagibus rotat. Abluit villas, et intermixtos ovium greges devehit; 7
vulsisque minoribus tectis, quae in transitu abduxit, tandem in maiora violentus oberrat. Urbes, et implicitos trahit moenibus suis populos, ruinam an naufragium querantur, incertos: adeo simul, et quod opprimeret, et quod mergeret, venit. Auctus deinde processu aliquo in se torrentibus raptis plana passim populatur. Novissime ruina magna gentium clarus onustusque diffunditur. Flumina vero suapte 8
natura vasta, et tempestatibus rapta, alveos reliquerunt. Quid tu esse Rhodanum, quid putas Rhenum,

d. *revolutis.* Gronov. emend. *resolutis.* Lib. IV, 2. signorum coagmenta solvuntur. Sed vulgata habet quo defendatur. Mox *Auctus deinde processu aliquot in se t.* legere nos iubet: quamquam et vulgata bona est. Denique malit, *latissima velut per angustum aquis implet.* Ingeniosa sunt haec conamina, sed non ita necessaria, ut vulgatam lectionem deseramus. Librarii sunt emendandi et in ordinem cogendi, non auctores, quorum scripta edimus atque tractamus.

148. Ceterum cuilibet patere puto, Senecam uti alias ita hic rhetorem agere malle quam philosophum, ideoque singulis exornandis et describendis libenter immorari. Universa et ea brevis calamitatis designatio consilio auctoris et desiderio lectoris sufficisset. Ingenium in his cum Quintiliano admiramur, iudicium desideramus. — 7. *auctus* sc. torrens. *plana* opponuntur urbibus, agros: quamquam hi iam in antegressis memorati sunt. Sed copia superflua totam hanc descriptionem laborare

num, atque Danubium, quibus torrens etiam in canali ſuo curſus eſt, quum ſuperfuſi novas ſibi fecere ripas, ac ſciſſa humo ſimul exceſſere alveo? Quanta cum praecipitatione volvuntur, ubi per campeſtria fluens Rhenus, ne ſpatio quidem languidus, ſed latiſſime velut per anguſtum aquas implet?
9 Quumque Danubius non iam radices nec media montium ſtringit, ſed iuga ipſa ſolicitat, ferens ſecum madefacta montium latera, rupesque deiectas, et magnarum promontoria regionum, quae fundamentis laborantibus a continente receſſerunt? Deinde non inveniens exitum, omnia enim ſibi ipſe praecluſerat, in orbem redit, ingentemque terrarum ambitum atque urbium uno vortice involvit. Interim permanent imbres, fit coelum gravius, ac ſic
10 diu malum ex malo colligit. Quod olim fuerat nubilum, nox eſt: et quidem horrida et terribilis, intercuſſu luminis diri. crebra enim micant fulmina, procellae quatiunt mare: tunc primum auctum fluminum acceſſu, et ſibi anguſtum, iam promovet litus: non continetur ſuis finibus, ſed prohibent exire torrentes, aguntque fluctus retro: pars tamen maior, ut maligno oſtio retenta, reſtagnat, et agros in formam unius lacus redigit. Iam omnia, quae
11 proſpici poſſunt, aquis obſidentur. Omnis tumulus in profundo latet, et immenſa ubique altitudo eſt. tantum in ſummis montium iugis vada ſunt. In ea excel-

borare apparet. — 9. *Quumque Danubius.* Hic exſpectaſſes, concuſſionis mundi, cuius ſupra §. 4. meminit, coll. c. XXIX. etiam mentionem fieri, ut maiorem deſcriptioni fidem faceret. Nam vix fieri poteſt, ut ſine terrae tremoribus, et qui eos comitari ſolent, ignibus e terra propulſis, tales ruinae exiſtant. Quo recte reſpexit Ovidius Metam. I, 283. Humidam autem ſiccamque viam,

excelſiſſima cum liberis coniugibusque fugere, actis ante ſe gregibus: diremtum inter miſeros commercium ac transitus: quoniam quidquid ſubmiſſius erat, id unda complevit. Editiſſimis quibusque adhaerebant reliquiae generis humani: quibus in extrema perductis, hoc unum ſolatio fuit, quod transierat in ſtuporem metus. non vacabat timere mirantibus: ne dolor quidem habebat locum. Quippe 12
vim ſuam perdit in eo, qui ultra ſenſum mali miſer eſt. Ergo inſularum modo eminent montes, et ſparſas Cycladas augent, ut ait ille poëtarum ingenioſiſſimus egregie, ſicut illud pro magnitudine rei dixit:

Omnia pontus erat: deerant quoque litora ponto.

niſi tantum impetum ingenii et materiae ad pueriles ineptias reduxiſſet.

Nat lupus inter oves, fulvos vehit unda leones.

Non eſt res ſatis ſobria, laſcivire devorato orbe ter- 13
rarum. Dixit ingentia, et tantae confuſionis imaginem cepit, quum dixit:

Exſpatiata ruunt per apertos flumina campos.

— — Preſſaeque labant ſub gurgite turres.

Magnifice hoc, ſi non curavit, quid oves et lupi faciant. Natari autem in diluvio et in illa rapina poteſt? aut non eodem impetu pecus omne, quo raptum erat, merſum eſt? Concepiſti imaginem quantam debebas, obrutis omnibus terris, coelo ipſo in terram ruente. Perfer. Scies quid deceat, ſi cogita-

viam, ut recentiores Geologi loquuntur, coniungi ſolere a natura conſtat, ſi quas mutationes eiuscemodi violentas progignere voluerit. — 12. *ut ait ille poetarum — dixit* Ovid. Metam. I, 292. Verſus reprehenſus eſt ibi 304. Sequens eſt 285. 290. Eadem ratione Horatium quoque Carm. I, 2, 7 ſq. eſſe a Porphyrio vituperatum conſtat: cf. ibi Mitſcherlich. amiciſſ.

gitaveris orbem terrarum natare. Nunc ad propositum revertamur.

XXVIII. Sunt qui existiment, immodicis imbribus vexari terras posse, non obrui. Magno impetu magna ferienda sunt. Faciet pluvia segetes malas, fructum grando decutiet, intumescent rivis flumina: sed resident. Quibusdam placet moveri mare, et illinc causam tantae cladis arcessi. Non potest torrentium, aut imbrium, aut fluminum iniuria fieri
2 tam grande naufragium. Ubi instat illa pernicies, mutarique genus humanum placuit, fluere assiduos imbres, et non esse modum pluviis concesserim, suppressis aquilonibus, et flatu sicciore: austris nubes et imbres et amnes abundare.

— — *Sed adhuc in damna profectum est.*
Sternuntur segetes, et deplorata colonis
Vota iacent, longique perit labor irritus anni.

Non laedi debent terrae, sed abscondi. Denique quum per ista prolusum est, crescunt maria, sed super solitum, et fluctum ultra extremum tempesta-
3 tis maximae vestigium mittunt. Deinde a tergo ventis [a] urgentibus, ingens aequor evolvunt, quod longe a conspectu interioris litoris frangitur. Deinde ubi litus his prolatum est, et pelagus in alieno con-

a. *urgentibus.* Hanc praeclaram Gronovii emendationem recipiendam duxi. Nam venti non *surgere* poterant, quum iam antea

C. 28. Continuatio. 1. Duas opiniones de origine huius diluvii exponit. Prima est, pluvias non sufficere huic calamitati: secunda obiicit, mare adhuc moveri ad hanc tantam cladem efficiendam. Recentiorum Stoicorum has duas esse sententias haud dubitem. — 2. Versus Ovidii Metam. 1, 273 sq. Prioris versus auctor non succurrit. — 3. *Deinde ubi litus — recessu maris.* Quod cap. XXII. oceanum vocabat, hic aestum ex imo recessu maris pro-

conſtitit, velut admoto malo cominus procurrit aeſtus ex imo receſſu maris. Nam ut aëris, ut aetheris, ſic huius elementi larga materia eſt, multoque in abdito plenior. Haec fatis mota, non aeſtu, nam aeſtus fati miniſterium eſt, attollit vaſto ſinu
fretum, agitque ante ſe. Deinde in miram altitu- 4
dinem erigitur: et illis tutis hominum receptaculis ſupereſt. Nec id aquis arduum eſt, quoniam aequo terris faſtigio [b] aſcenderent, ſi quis excelſa perlibret. Maria paria ſunt. Nam par undique ſibi ipſa tellus eſt. Cava et plana undique inferiora ſunt. Sed iſtis adeo in rotundum orbis aequatus eſt, in parte autem eius et maria ſunt, quae in unius aequalita-
tem pilae coëunt. Sed quemadmodum campos in- 5
tuentem, quae paulatim devexa ſunt, fallunt, ſic non intelligimus curvaturas maris, et videtur planum

antea *auſtris* dixiſſet nubes et imbres et amnes abundare. Sed *urgere* debent. Mox *Deinde ubi litus his prolatum e.* Sic omnes codd. et edd. praeter Muretum, qui dedit, *bis terque.* b. *aſcenderent* e cod. Col. aſſumſi, ſuadente quoque ſententiae nexu, quo quidem permotus punctum poſt *aſcenderent* ſuſtuli, et poſt *perlibret* poſui. Antea *aſcenderet.* Gron. emend. *aſcendunt.*

procurrentem appellat: aliud aquarum genus, quod Stoici ſtatuebant coepiſſe cum mundo. — 4. *Nec id — aſcenderent, ſi quis excelſa perlibret*, geometriae ope, inprimis dioptris et gnomone: tales altitudinum menſurationes nunc fieri ſolere barometris conſtat. Quum terra pilae ſimilis ſit, eam ſibi undique parem eſſe oportet: nec cava et plana terrae quidquam ex illa rotunditate demunt, recte iam Cleomede I, 10. et Strabone paſſim ex Eratoſthene obſervantibus, Plinio autem N. H. 11, 64, ultra quam decebat claſſis praefectum et mathematicae non imperitum, hanc rem in dubitationem vocante. Iam quum in orbis parte etiam ſint maria, ſequitur, ea quoque eſſe paria. Sphaericam porro maris eſſe formam Ariſtoteles de Coelo II, 4. aliique obſervaverant. Cf. Schneider ad Eclog. phyſ. p. 157 ſq. et Koeleri Allgemeine

num quidquid apparet: at illud aequale terris est. Ideoque ut effluat, non magna mole se tollet: dum satis est illi, ut supra paria veniat, leviter exsurgere: nec a litore ubi inferius est, sed a medio, ubi
6 ille cumulus est, defluit. Ergo ut solet aestus aequinoctialis, sub ipsum lunae solisque coitum, omnibus aliis maior undare: sic hic qui ad occupandas terras mittitur, solitis maximisque violentior, plus aquarum trahit: nec antequam supra cacumina eorum, quos perfusurus est, montium crevit, devolvitur. Per centena millia quibusdam locis aestus excurrit innoxius, et ordinem servat. Ad mensu-
7 ram enim crescit, iterumque decrescit. At illo tempore solutus legibus, sine modo fertur. Qua ratione, inquis? Eadem, qua conflagratio futura est. Utrumque fit, quum Deo visum ordiri meliora, vetera finiri. Aqua et ignis terrenis dominantur. Ex his ortus, et ex his interitus est. Ergo quandoque placuere res novae mundo, sic in nos

mare

meine Geograph. der Alten I. p. 145 sq. -- 6. *Ergo ut solet — undare.* Romani in observando maris aestu maiores quam Graeci progressus fecere, quippe qui praeter mare mediterraneum, ubi aestus effectus neque sunt satis regulares, neque magni, etiam mare atlanticum s. Oceanum noverant. Egregia est huius rei descriptio apud Plin. II, 97. Ibi ait: paribus intervallis reciproci (aestus maris) senisque semper horis non cuiusque diei aut noctis aut loci, sed aequinoctialibus etc. *Sub lunae solisque coitum*, nos vocamus coniunctionem, Graeci συζυγίαν, novilunii tempus, luna in solis radiis delitescente. — 7. *Eadem — futura est.* Antiqui Stoici ex igne et per ignem omnia creata credentes Heraclito suo fideles, etiam igne, ἐκπυρώσει, omnia deletum iri statuerunt: posteriores s. recentiores aquae quoque magnum in terram imperii momentum adscripsisse constat. Cf. Brucker I, p. 945. Tiedemann Geist der spec. Philos. II, p. 466 sq. Lipsii Phys. stoic. II, 22.

mare emittitur desuper, ut fervor ignis, quum aliud genus exitii placuit.

XXIX. Quidam existimant terram quoque concuti, et dirupto solo nova fluminum capita detegere, quae amplius ut e pleno profundant. Berosus, qui Belum interpretatus est, ait cursu ista siderum fieri: et adeo quidem affirmat, ut conflagrationi, atque diluvio, tempus assignet: arsura enim terrena contendit, quando omnia sidera, quae nunc diversos agunt cursus, in Cancrum convenerint, sic sub eodem posita vestigio, ut recta linea exire per orbes omnium possit: inundationem futuram, quum eadem siderum turba in Capricornum convenerit. Illic solstitium, hic bruma conficitur. Magnae po- 2
tentiae signa: quando in ipsa mutatione anni momenta

C. 29. Continuatio. 1. *Quidam — profundant.* His annumerat Fabianum c. XXVII, 4. ideoque Stoicorum recentiorum, non unius Senecae haec sententia fuit. *Berosus* (Βηρωσσὸς) Chaldaeus, qui Alexandri magni tempore ex annalibus in *Beli*, cuius dei Babyloniorum, sideralis doctrinae, ut perhibebant, auctoris, sacerdos dicitur, templo consecratis historiam Chaldaeae et Babylonis scripsit (ὁ τὰ χαλδαϊκὰ καὶ βαβυλωνιακὰ συγγραψάμενος) et astrologica, sive de astronomia et philosophumenis Chaldaeorum composuit. Fragmenta collegit I. A. Fabric. Bibl. gr. Vol. XIV. p. 175 sq. ed. vet. Brucker I. p. 129 sq. Hoc fragmentum ex eius astrologicis petitum esse videtur, conversis ex opere, ut videtur, Belo consecrato. *quando omnia — cursus,* planetae, *in Cancrum,* cuius partem borealem maxime et australem aestuosam et igneam, ut *Capricorni* humentem et aqueam, credunt Astrologi. Cf. Manil. III, 625 sq. 637 sq. Sermonem autem esse de coniunctione, quam vocant, in aprico est. *per orbes omnium,* i. e. Fromondo interprete, per corpora ipsa sphaerica Planetarum: quod fiat, si in eodem perpendiculo et semidiametro mundi disponantur. 2. *quando in ipsa mutatione anni,* i. e. Fromondo interprete, quando virtutes causarum circa Tro-

menta ſunt. Et iſtas ego receperim cauſas: neque enim ex uno eſt tanta pernicies: et illam quae in conflagratione noſtris placet, huc quoque transferendam puto, ſive anima eſt mundus, ſive corpus, natura gubernante, ut arbores, ut ſata; ab initio eius usque ad exitum quidquid facere, quidquid pati debeat, incluſum eſt: ut in ſemine omnis fu-
3 turi ratio hominis comprehenſa eſt. Et legem barbae et canorum nondum natus infans habet: totius enim corporis, et ſequentis aetatis in parvo occultoque lineamenta ſunt. Sic origo mundi, non minus ſolem et lunam, et vices ſiderum, et animalium ortus, quam quibus mutarentur terrena, continuit. In his fuit inundatio, quae non ſecus quam
4 hiems, quam aeſtas, lege mundi venit. Itaque non pluvia iſtud fiet, ſed pluvia quoque: non incurſu maris, ſed maris quoque incurſu: non terrae motu, ſed

Tropicos confluxerint, ubi ſolis termini ſunt, et unde reciprocat mutatque directum anni curſum. *ſive anima — corpus.* Stoicos recentiores et noſtrum dubitaſſe videmus. Ignis quum duplici ſenſu ap. Stoicos caperetur, primum pro intelligentia ſumma, ſ. deo, natura, omnia penetrante, deinde pro elemento ipſo: confuſio notionum quaedam inde ortum duxit, quae illam dubitationem creaſſe videtur. *natura gubernante* mundum. — 3. *canorum* capillorum. *occultoque* ſemine. Vides hic dogma Stoicorum haud ſpernendum: inprimis phyſiologiam expolire ſtuduerunt, et inciderunt in niſum formativum, quem Blumenbachius egregie expoſuit. Perſpicaciſſime iam huius doctrinae fundamenta iecerunt. Sic iam Cleanthes Stobaei Eclog. phyſ. I. p. 372: *ὥσπερ γὰρ ἑνός τινος τὰ μέρη πάντα φύεται ἐκ σπερμάτων ἐν τοῖς καθήκουσι χρόνοις, οὕτω καὶ τοῦ ὅλου τὰ μέρη, ὧν καὶ τὰ ζῶα καὶ τὰ φυτὰ ὄντα τυγχάνει, ἐν τοῖς καθήκουσι χρόνοις φύεται.* Omnia autem a natura primum ita lege firmiſſima et ſapientiſſima conſtituta ſunt, ut iuſto tempore et ordine eveniant.

5. *Er-*

sed terrae quoque motu. Omnia adiuvabunt naturam, ut naturae constituta peragantur. Maximam tamen causam, ad se inundandam, terra ipsa praestabit: quam diximus esse mutabilem, et solvi in
humorem. Ergo quandoque erit terminus rebus 5
humanis: quum partes eius interire debuerint, abolerive funditus totae, ut de integro totae, rudes innoxiaeque generentur, nec supersit in deteriora magister: plus humoris, quam semper fuit, fiet. Nunc enim elementa ad id, quod debetur, pensa sunt. Aliquid oportet alteri accedat, ut quae libramento stant, inaequalitas turbet: accedet humori. Nunc enim habet quo ambiat terras, non quo obruat. Quidquid illi accesserit, necesse est in alienum locum exundet. [a] Undae ergo et terra non
minus debet, ut validiori infirma succumbat. In- 6
cipiet ergo putrescere, dehinc laxata ire in humorem, et assidua tabe defluere. Tunc exsilient sub

O 2 mon-

a. *Undae ergo et terra non minus debet* etc. Sic rescribendum suasit Gron. In veneta est: *vide ergo ne terra debeat minus.* Accedit Erasmi edit. sec. sed tertia habet Fortunati emendationem: *unde ergo terra habeat, minus ut validioribus infirma succumbat.* At codd. mss.: *vide ergo ut terra non debeat minus.*

5. *Ergo quandoque*, aliquando, olim. Si quando hic terminus terrenis acciderit, tunc lege naturae plus humoris ex terra resolutum fuerit, quam semper fuit, prae aequalitate mixtionis elementorum, quae nunc constituta est, cessante. Ceterum hanc terrae resolutionem in aquam nostris chemicis haud probari constat. *nec supersit — magister:* nulla causa supersit, quae doceat quasi elementa, innocentia iam et intra mensuram et libramentum suum redacta, ferocire et aliis se hostiliter superfundere. Fromondus. At nihil hic elementa, sed hominum mores respicit Seneca; auctorem et exemplum sceleris intelligit. Gronovius. Recte. cf. c. XXX, 6 et 7. ubi homo inscius scelerum etc. locum nostrum illu-

montibus flumina, ipſosque impetu quatient: inde aura tacita manabunt. Solum omne aquas reddet, ſummi ſcaturient montes, quemadmodum in morbum transeunt ſana, et ulceri vicina conſentiunt: ut quaeque proxima terris fluentibus fuerint, eluentur, ſtillabunt, et deinde current, et hiante pluribus locis ſaxo, per fretum ſalient, et maria inter
7 ſe component. Nihil erunt Hadriatici, nihil Siculi aequoris fauces, nihil Charybdis, nihil Scylla. Omnes novum mare fabulas obruet, et hic qui terras cingit Oceanus extremas, veniet in medium. Quid ergo eſt? nihilominus tenebit alienos menſes hiems, aeſtas prohibebitur, et quodcunque terras ſidus exſiccat, compreſſo ardore ceſſabit. Peribunt tot nomina, Caſpium et Rubrum mare, Ambracii
8 et Cretici ſinus, Propontis et Pontus. Peribit omne discrimen. Confundetur quidquid in ſuas partes natura digeſſit. Non muri quenquam, non turres tuebuntur. Non proderunt templa ſupplicibus, nec urbium ſumma: quippe fugientes unda praeveniet, et ex ipſis arcibus deferet. Alia ab occaſu,

luſtrant. 6. *aura tacita*, leni, fluxa, quatenus aurae flatus tacitus eſt mollis. Fromondus. *et hiante — ſaxo*, quod terra in aquam reſoluta, relictum eſt, ideoque ſpatium aquis currentibus fecit. Ex hoc loco aliisque veterum ſequitur, eos fundamentum quo terra nitatur, ſaxum eſſe credidiſſe: a qua opinione nec noſtri abhorrent phyſici. 7. *Omnes — fabulas obruet:* quatenus de his adriatici ſiculique maris faucibus etc. multae fabulae inde ab initiis fere temporis mythici fictae narrabantur. Ibi enim fabularum conditores incredibilia atque mirabilia locum habuiſſe fingebant, ut ex Perſei, Circes, Ulyſſis etc. hiſtoria fabulari notum eſt. *Siculum aequor*, h. l. mare quod a Miſeno promontorio verſus inſulam Siciliam patet. Hiſtorici aliique ſiculum mare vocare ſolent omnem illum aquarum tractum, qui in Siciliam vergit. Cf. Burmann. ad Phaedri fab. II, 5, 10.

caſu, alia ab oriente concurrent: unus humanum
genus condet dies. Quidquid tam longa fortunae
indulgentia excoluit, quidquid ſupra ceteros extulit,
nobilia pariter atque adornata, magnarumque gen-
tium regna peſſumdabit.

XXX. Sunt omnia, ut dixi, facilia naturae:
utique quae a primo facere conſtituit; ad quae non
ſubito, ſed ex denuntiato venit. Iam autem a pri-
mo die mundi, quum in hunc habitum ex informi
unitate diſcederet, quando mergerentur terrena,
decretum eſt: et ne ſit quandoque velut in novo
opere dura molitio, olim ad haec maria ſe exer-
cent. Non vides, ut fluctus in litora, tanquam
exiturus, incurrat? Non vides, ut aeſtus fines ſuos
tranſeat, et in poſſeſſionem terrarum mare indu-
cat? Non vides, ut illi perpetua cum clauſtris ſuis 2
pugna ſit? Quis porro iſtinc, unde tantum tumul-
tum vides, metus eſt e mari, et magno impetu
erumpentibus fluviis? Ubi non humorem natura
diſpoſuit, ut undique nos, quum voluiſſet, aggredi
poſſet? Mentior, niſi eruentibus terram humor

C. 30. Fatorum et naturae neceſſitate his diluviis et inundationibus factis regeneratio et renovatio orbis recentis poſt diluvium fiet. 1. *Sunt — ut dixi,* c. XXVII, 2. et aliis multis locis. *ex informi unitate,* i. e. ex chao, in quo omnia elementa coagmentata ideoque unita, nondum ſeparata iacebant. 2. *Quis — fluviis? Quis porro,* i. e. igitur, tandem *metus* tibi oriri poteſt *iſtinc,* ex illa regione, e mari et e fluviis? Quomodo metuere potes, ne mare et fluvii violenter erumpentes tibi noceant, quum tamen ſcias, a primo mundi die haec ſic decreta eſſe, et ubique humorem, in quem terra reſolvi poſſit, nos cingere? *Mentior niſi,* formula affirmandi, pro qua Ovidius habet, *mentiar niſi.* Cf. praef. IV. libri, §. 8. De elementis ſermo eſt, quae uti ſe invicem iuvare, ita ad exitium mutuum conſpirare credit

occurrit, et quoties nos avaritia aut defodit, aut aliqua causa penetrare altius cogit, eruendi finis
3 unda est. Adiice nunc, quod immanes sunt in abdito lacus, et multum maris conditi, multum fluminum per operta labentium. Undique ergo erunt causae diluvio, quum aliae aquae subinfluunt terras, aliae circumfluunt, quae diu coërcitae vincent, et amnes amnibus iungent, paludibus stagna. Omnium tunc mare ora fontium implebit, et maiore hiatu
4 solvet. Quemadmodum corpora nostra ad egestum venter exhaurit, quemadmodum eunt in sudorem vires: ita tellus liquefiet, et aliis causis quiescentibus, intra se, quo mergatur, inveniet. [a] Sic magna omnia coitura crediderim. Nec erit longa mora exitii. Tentatur divelliturque concordia, quum semel aliquid ex hac idonea diligentia remiserit mundus: statim undique ex aperto, ex abdito, superne,
5 ab imo aquarum fiet irruptio. Nihil est tam violentum et incontinens sui, tam contumax, infestumque retinentibus, quam magna vis undae: utetur libertate permissa, et iubente natura, quae scindit circuitque, complebit. Ut ignis diversis locis ortus, cito miscet incendium, flammis coire properantibus: sic momento redundantia maria se com-
6 mittent. Nec ea semper licentia undis erit: sed peracto exitio generis humani, exstinctisque pariter feris,

a. *Sic magna omnia coitura.* Bene se habet haec lectio. At Gron. emendabat vel, *maria*, vel, *magna omnia ruitura.* Mox cum Gron. vocum traiectionem Pinciani reieci, et *superne* post *ex abdito*, non, quod ille volebat, ante collocavi.

Seneca: non, quo ille huius sententiae auctor sit habendus, sed quod hoc dogma cum omnis Stoae turbae, tum maxime recentiorum Stoicorum fuisse credere licet. Omnia elementa coibunt ad naturae istud decre-

ſeris, in quarum homines ingenia transierant, iterum aquas terra ſorbebit: natura pelagus ſtare, aut intra terminos ſuos furere coget: et reiectus e noſtris ſedibus, in ſua ſecreta pelletur Oceanus: et antiquus ordo revocabitur. Omne ex integro ani- 7
mal[1] generabitur, dabiturque terris homo inſcius ſcelerum, et melioribus auſpiciis natus. Sed illis quoque innocentia non durabit, niſi dum novi ſunt. Cito nequitia ſubrepit: virtus difficilis inventu eſt, rectorem ducemque deſiderat. Etiam ſine magiſtro vitia diſcuntur.

cretum explendum: unitas divelletur etc. 7. *Omne ex integro* etc. Vides hic eandem diluvii et exitii generis humani cauſam afferri a Stoico, qua ſub initio Geneſeos Moſaicae deum permotum legimus, ut genus humanum perderet novumque prodire iuberet. Saepius ad hoc remedium ab auſteris et iis prave, ad ſuam ipſorum rudem cogitandi rationem, de deo ſentientibus ingeniis inventum redierunt cosmologi veteres. Exemplo ſit diluvium deucalioneum Apollodor. III, 8, 1 ſq. Mythis vero, in quos mutationes phyſicae converſae erant, Stoicos inprimis, allegoriarum et noſtram adhuc mythologiam ſaepe deformantium auctores amantiſſimos, ad ſuum quisque morem rigide et, ut dicam, moraliter convertentes, uſos eſſe conſtat. *virtus difficilis* — *diſcuntur.* Rigido Stoico haec digna, in quibus et ille ſe prodit eo, quod virtutem ſtoice definit, quam per ſe eſſe expetendam, nullo voluptatis, utilitatis etc. habito reſpectu, docebant, affectibusque deletis. Hanc eſſe difficilem inventu nemo iis negabit: rectorem ea deſiderat, ut inveniatur: nam qui eam ſemel obtinuerit ſapiens, nullo rectore duceque indiget. Vitia contra ſenſibus inſtigantibus diſcuntur, ideoque niſi mature rectum imbiberis, magiſtro, quem tamen facillime nanciſcaris, non indigebis.

L. ANNAEI SENECAE

AD LUCILIUM

NATURALIUM QUAESTIONUM

LIBER QUARTUS.

IN QUO DE NIVE, GRANDINE, ET PLUVIA AGITUR.

Argumentum.

In Praefatione gratulatur Lucilio de otiosa Siciliae procuratione, quae Musis et literis eius spatium daret. Monet praeterea, ne adulatoribus praebeat latus. Laudes deinde Gallionis fratris interiectae, et Siciliae adiectae.

Cap. I. statim ab origine Nili incipit, et multa de Nilo docta et amoena interspargit. Inde ad grandinem, nivem, glaciem, pluviam abscedit: et occasione tam bella et oblata, adversus nivatas et glaciatas potiones, ac Romanam luxuriam litigare incipit, nec litigium ante librum finit.

PRAE-

PRAEFATIO.

Delectat te, quemadmodum scribis, Lucili virorum optime, Sicilia, et officium procurationis otiosae. Delectabit, si continere id intra fines suos volueris, nec efficere imperium, quod est procuratio. Facturum te hoc, non dubito. Scio quam sis ambitioni alienus, quam familiaris otio et literis. Turbam rerum hominumque desiderent, qui se pati nesciunt! Tibi tecum optime convenit. Nec mirum 2
paucis istud contingere: imperiosi nobis ipsis et molesti sumus: [a] modo amore nostri, modo taedio

a. *modo amore nostri.* Coniectura Pinciani est; nam codd. eius et reliqui habent, *si more, amore.* Unde Gruterus, *scilicet amore.* Forsan: *molesti sumus: interim amore nostri,*

Lib. IV. Exordium ad amicum Lucilium est, quo monet, quomodo se praeses Provinciae otiosae gerere debeat: a turba hortatur secedat, ab adulatoribus caveat, et in virtutibus boni et perfecti viri acquirendis strenue pergat. 1. *et officium — otiosae*, liberae a bello tumultuque. Regebat enim Lucilius Siciliam praesidis aut procuratoris loco, qui procuratoris nomine. Parvae autem provinciae et eae securae procuratoribus regebantur, ita ut sub praeside essent, e. c. Pontius Pilatus, cui praeses Syriae praepositus erat. Noster Lucilius ipse praeses fuit. Videas §. 20. Moneo, ne putes, eo missum esse Lucilium tantummodo, ut tamquam Caesaris procurator res fisci curaret, quod officium alias quidem procuratorum fuisse constat. Cf. Lipsii Exc. B. ad Taciti Annal. XII, 60 (To. II. p. 811. ed. Oberlin.). Ex hac procuratione facile *imperium* fieri poterat, quod innuitur *ambitione*, honoris et potentiae studio. *qui se pati nesciunt:* graece hoc dictum est pro frui, ut *πάσχειν*. Qui se pati nesciunt, se continere in recto mentis statu, sibi vivere nequeunt, *οὐκ εὖ πάσχειν δύνανται*: accedit, quod *pati* et bonum et malum quis dicitur,

laboramus: infelicem animum nunc ſuperbia inflamus, nunc cupiditate distendimus: alias voluptate laxamus, alias ſolicitudine exurimus. Quod eſt mi-
3 ſerrimum, nunquam ſumus ſinguli. Neceſſe eſt itaque aſſidua utamur, in tam magno vitiorum contubernio, rixa. Fac ergo, mi Lucili, quod facere conſueſti. A turba, quantum potes, te ſepara, nec adulatoribus latus praebeas; artifices ſunt ad captandos ſuperiores. Par illis, etiamſi bene caveris, non eris. Mihi crede, [b] proditioni, ſi capteris, ipſe te trades. Ha-

noſtri, modo taedio laboramus. Interim, interdum. Gronovius. Mihi tamen Pinciani lectio perplacet, ideoque retineo. Mox *utamur* ex edd. antiq. repoſui et e codd. Muretus *aſſidua ſit in* etc. dederat. Eadem de cauſa *magnorum*, pro quo Muretus, *in iam magno v.*

b. *proditioni, ſi capteris, ipſe* etc. Haec eſt omnium edd. et codd. ſcriptura, praeterquam quod Muretus dedit, *Mihi crede, capieris, ſi proditioni ipſe te trades.* Frigus ſententiae

citur, unde manat vis verbi tum durandi et vivendi, tum acquirendi, fruendi. Attigit Gronov. Obſſ. 1, 14. 2. *Quod eſt — ſinguli.* Solitudinis laus ſaepe a veteribus memoratur, haud raro a Cicerone, inprimis loco celebri de Scipione africano maiore De Offic. III, init. Sed h. l. ſimul libertas a vitiis quae nos idemtidem vexant, innuitur. 3. *nec adulatoribus latus praebeas,* ne illos propius admittas et a latere tibi accedere patiaris. Metaphora ſumta eſt a gladiatoribus, qui latus, et latus nudum, dare vel praebere dicuntur, quum id ad ictus pateat: cui contrarium eſt tectum latus, quae ſunt verba Dukeri ad Flor. III, 5, 4. quem ibi vide. *artificis — ſuperiores.* Obſervat Plutarchus quoque De adulat. et amici discrim. p. 49. B. ἔτι δ᾽ ὥσπερ ὁ Σιμωνίδης τὴν ἱπποτροφίαν φησὶν οὐ λακύθῳ (regionem oliviferam conſectari) ὀπαδεῖν, ἀλλ᾽ ἀρούραισι πυροφόροις· οὕτω τὴν κολακείαν ὁρῶμεν οὐ πένησιν, οὐδὲ ἀδόξοις, οὐδὲ ἀδυνάτοις ἀκολουθοῦσαν, ἀλλ᾽ οἴκων τε καὶ πραγμάτων μεγάλων ὀλίσθημα καὶ νόσημα γινομένην, πολλάκις δὲ καὶ βασιλείας καὶ ἡγεμονίας ἀνατρέπουσαν. Sed locus totus con-

Habent hoc in ſe naturale blanditiae: etiam quum 4
reiiciuntur, placent: ſaepe excluſae, noviſſime reci-
piuntur. Hoc enim ipſum imputant, quod repel-
luntur, et ſubigi ne contumelia quidem poſſunt.
Incredibile eſt, quod dicturus ſum, ſed tamen ve-
rum. Ea maxime quisque patet, qua petitur. For- 5
taſſe enim ideo, quia patet, petitur. Sic ergo for-
mare, ut ſcias non poſſe te conſequi, ut ſis impe-
netrabilis. quum omnia caveris, per ornamenta fe-
riet. Alius adulatione clam utetur, parce: alius
ex aperto, palam, ruſticitate ſimulata, quaſi ſimpli-
citas illa, non ars ſit. Plancus artifex ante c Vitel-
lium maximus, aiebat non eſſe occulte, nec ex diſ-
ſimu-

tentiae hanc lectionem iam damnaret, niſi alia obſtarent. Egregie vidit Gronov., *capteris*, non, *capieris*, legendum eſſe, i. e. ſi latus praebeas, ſi des te captandum, nimis confiſus prudentiae tuae. Nec de illo, qui capitur, ſed qui captatur, ſermo eſt. Mox Gronov., quia codd. habent, *idem qui patet p.*, emendat: *fortaſſe enim idem quod patet petitur*. Vulgata eſt: *Fortaſſe ideo quia p. p.*: qua equidem acquieſcam. c. *Vitellium*. Sic emendavit doctiſſime Lipſius ad Tacit. Annal. VI, 32. coll. Sueton. Vitell. c. 2. Dio Caſſ. 59, 27. Vulgata erat: *Vellejum*, prorſus ignotum hac in re nomen. Nam Vellejum Paterculum hic adulatorem notari, cum Mureto non credam, quia

conferri meretur. Exempla autem adulatorum, ſi quae quaeſiveris, multa adnotata reperies ap. Athenae. VI, 13. XIV, 14. Caſ., et deſcriptionem adulatoris apud Theophraſt. Char. II. ubi cf. intpp. 5. *quum omnia caveris — feriet.* Ornamenta ſunt galea, lorica, thorax, ſcutum, verbo, arma quae corpus contra vulnera tegunt, ideoque *ornant*, i. e. inſtruunt gladiatorem aut militem. cf. ad Ep. XIV, 14. L. Munatius *Plancus*, ſummis honoribus functus, praviſſimo fuit animo, deſultor bellorum civilium, ignavus in bello, delicate luxurioſus, maximus adulationis artifex, at recto et eleganti ingenio. Cf. Ruhnken. ad Vellei. Paterc. II, 63, 3. p. 283 ſq. De C. *Vitellio* et ipſo ſummis honoribus functo ſub impp. Cali-

ſimulato blandiendum. Perit, inquit, procari, ſi
6 latet. Plurimum adulator, quum deprehenſus eſt, proficit: plus etiamnunc, ſi obiurgatus eſt, ſi erubuit. Futuros multos in perſona tua Plancos cogita: et hoc non eſſe remedium tanti mali, nolle laudari. Criſpus Paſſienus, quo ego nil cognovi ſubtilius in omnibus rebus, maxime in diſtinguendis et curandis vitiis, ſaepe dicebat, [d] adulationi nos opponere, non claudere oſtium, et quidem ſic, quemadmodum

quia de hoc adulationis genere, quo eum uti in Tiberium accuſant, ſermo non eſt. Mox Lipſius ad Tacit. Annal. XII, 6. *diſtringendus* omnino legendum cenſuit, nulla tamen ratione appoſita. Enimvero vulgata bene habet. Non de videndis vitiis ſermo eſt, ſed de ſubtilitate, qua vitia diſtinxit curavitque. d. *adulationi nos opponere, non claudere oſtium.* Sic Muretus dederat, Bentleio ad Horat. Od. III, 15, 9. et Gronovio probantibus. Erasm. aliaeque ſeqq. *ad. opus non claudere oſtium, ſed aperire,* putabatque Lipſius ad Tacit. Ann. XII, 6. reponendum, *ad. opus eſſe n. cl. o. ſed operire.* Sed *operire* eſt, ſera et obice claudere, non, ut ille vult, leviter obducere. Fortun. codd. *adulationibus non cl. o. ſed aperire:* quomodo et pal. tert. et quart. item colon. ſine illis: *opus* aut *opus eſſe.* At haec voc. *opus eſſe* ſenſum turbant: nam diſtinxit vitia Criſpus Paſſienus, nosque comparavit cum iis, qui amicas exſpectant, ſed detrectare videri volunt. Hinc neque *aperire* neque *operire* locum habet. Sed in illis: *opus eſſe,* latuit *opponere*, quod Muretus neſcio unde in textum immiſit. Nicolaus tamen Heinſius ad Tacit. Annal. XI, 37. (ed. Oberlin. T. II. p. 899.) locum pro mendoſo habuit. Gronovius ad Tacit. Ann. XII, 6. ſententiam loci bene intellexit, et quum mſſ. habeant *adulationibus non claudere oſtium, ſed aperire,* a Mureto haud multum diſſenſit: ſcribendum enim ait: *adulationi nos non claudere oſtium, ſed*

Caligula et Claudio, cf. not. crit. *Perit — latet* — fruſtra procaris: nullus enim procationis fructus, ſi amata ſive amatus ſe amari neſciat. 6. *in perſona tua,* circa hominem tuae dignitatis. *Criſpus Paſſienus* bis Conſul, orator, Agrippinae matrimonio et Nerone privigno clarior. Plin. N. H. XVI, 44. Obiit ſub initio Claudii. Suet. Ner. 6. Cf. de eo Lipſius ad Tacit. Annal. XII, 6 et Exc. A. *quemadmodum — ſolet:* exemplum habes apud Horat.

dum opponi amicae solet. Quae si impulit, grata est: gratior, si effregit. Demetrium egregium vi- 7
rum memini dicere cuidam libertino potenti, facilem sibi esse ad divitias viam, quo die poenituisset bonae mentis. Nec invidebo, inquit, vobis hanc artem, sed docebo eos quibus quaesito opus est, quemadmodum non dubiam fortunam maris, non emendi vendendique [e] litem subeant, non incertam fidem ruris, incertiorem fori tentent, quemadmodum

sed opponere: et quidem etc. Hoc est, non obserare aut repagulis firmare, sed sine sera, dempto obice, manibus tantummodo obtendere, vel obiectum sustinere ac praetendere.
e. *litem.* Sic omnes codd. et edd. praeter Muret., qui habet: *aleam.* Sed cur mutaverit, non video. Forsan *aleam* in *litem* mutasset, si illud in textu invenisset. Sicco pede haec et multa alia praeteriisse Gronovium, est quod mireris. Muretus autem *aleam* praetulisse videtur, quia in voc. *fori* litem iam inesse crederet. Sed *lis* de privatis causis in usu est, et sumere licet. Mox §. 8. *Threcis cum Threce comp.* est Lipsii (II, 9 Saturnal. Serm.) emendatio, quum eius codex praeferret: *Threcisum trece compositi*, alii, *Thetisi in Threce, Thitesum Th., Thetisum Threce.* Erasmus Fortunati emendationem assumsit: *Thetisi Threcae incompositi.* Mox *malles,* non *mallet,* a Seneca profectum. Nam in hoc verbo *malles* Lucilii inest admiratio.

Horat. Carm. III, 15, 9. ubi Mitscherlich. locum nostrum ad partes vocare non omisit. Egregie huc facit Plaut. Mil. glorios. IV, 6. ubi meretrix ait: occlusae sunt fores. Effringam-. Per amorem si quid fecero, clementi mi animo ignoscet. *quae si impulit,* aperit ostium leviter oppositum. 7. *Demetrium* cynicae institutionis doctorem, ut cum Tacit. Annal. XVI, 34. loquar. Seneca eius saepe cum laude meminit, v. c. de Benef. VII, 1, 3 not. *Libertino:* potentium, Palladis, Narcissi, facile meminеris. *non emendi — litem* iudices corrumpendo. *incertiorem fori,* ubi nummularii, argentarii tabernas suas habebant: fidem de foro sustulisses, ait Cicero: fides hinc in re pecuniaria vox sollennis. Cf. Clav. Cic. h. v. Incertior autem fori fides fuit propter improbitatem negotiatorum, qui foro cedere, mergi tamen non verebantur. Omnia haec verba Demetrii sunt ostendentis,

dum non solum facili, sed etiam hilari via pecu-
8 niam faciant, gaudentesque dispolient. Te, inquit, longiorem Fido Annaeo iurabo, et Apollonio Pycta, quamvis staturam habeas Threcis cum Threce compositi. Hominem quidem non esse ullum liberaliorem, non mentiar, quum possis videri omnibus donasse, quidquid dereliquisti. Ita est, mi Iunior, quo apertior est adulatio, quo improbior, quo magis frontem suam perfricuit, cecidit alienam, hoc citius expugnat. Eo enim iam dementiae venimus, ut qui
9 parce adulatur, pro maligno sit. Solebam tibi dicere, Gallionem fratrem meum, quem nemo non parum amat, etiam qui amare plus non potest, alia vitia non nosse, hoc etiam odisse: ab omni illum parte tentasti. Ingenium suspicere coepisti, omnium maximum et dignissimum, quod consecrari malles, quam

dentis, observante Gronovio, adulationem esse certissimam viam perveniendi ad pecuniam. Et certe captatorum, haeredipetarum, gnathonum, quod mire docet ille Terentianus, haec ars erat. cf. Horat. Serm. II, 5. Sermo autem totus est cynicus, aliud agendo turpissimam corporis faciem et praedatoriam rapacitatem diviti isti libertino exprobrantis. Haud dubie ex Claudianis fuit iste libertinus potens. 8. *Fidum Annaeum* et *Apollonium Pyctam*, forsan gladiatores, ignoramus. *Threces*, Thraces, genus quoddam gladiatorum fuit, qui in arena compugnantes nunc attollunt se, nunc desidunt et in parmam suam totos se colligunt. De iis vide Lipsii Saturn. II, 9. *quidquid dereliquisti*, quidquid non rapuisti. — 9. *Gallionem fratrem m.* Priusquam a Iunio Gallione adoptatus sub Claudio in nomen eius, de more, et familiam transiit, hic Senecae nostri frater senior dicebatur M. Annaeus Novatus. Senator fuit et declamator egregius. cf. ad Epist. CIV, 1. Tacit. Annal. VI, 3. *quod consecrari — conteri:* quum quae usui hominum vulgari eximantur, *consecrari* dicantur, ad diviniora aptum significat, *conteri* usui vulgari aptum esse.

pedes

quam conteri: pedes abstulit. Frugalitatem laudare coepisti, [f] qua sic a nummis resiluit, ut illos nec habere nec damnare videatur: prima statim verba praecidit. Coepisti mirari comitatem et incompo- 10
sitam suavitatem, quae illos quoque, quos transit, abducit, gratuitum etiam in obvios meritum. Nemo enim mortalium uni tam dulcis est, quam hic omnibus: quum interim tanta naturalis boni vis est, uti artem simulationemque non redoleat. Nemo non imputari sibi bonitatem publicam patitur: hoc quoque loco blanditiis tuis restitit, ut exclamares, invenisse te inexpugnabilem virum adversus insidias, quas nemo non in sinum recipit. Eo quidem ma- 11
gis hanc eius prudentiam, et in evitando inevitabili malo pertinaciam te suspicere confessus es, quia speraveras posse apertis auribus recipi, quamvis blan-

f. *qua sic a nummis resiluit, u. i. nec habere nec damnare videatur.* His vocibus Mureti editio caret: sunt tamen in omnibus codd. et edd.: sed *a nobis*, quae codd. dant, egregie emendavit Turnebus XXI. Advers. 19. *a nummis*, et prius *nec* sustulit: quo tamen carere nequit orationis nexus. Mox Gronov. ingeniose emendat, *et repulit:* id est, Non tu illi te prodidisti, non te ille deprehendit adulantem, quum vera diceres, et tamen te reiecit: quamvis vera, quia blanda non admisit. Vulgatam tamen tuear hoc sensu: non promisit, ut totum mimum perageres, itaque te adulantem non deprehendit, sed, ne adulareris, repulit.

pedes abstulit: Luctatorum enim est ὑφέλκειν τοὺς πόδας, τὰ σκέλη, ut adversarios in terram deiiciant. Curtius IX, 7. subducere pedes, ὑποσκελίζειν, ὑποσύρειν τὰ σκέλη. Saepius hac metaphora usi sunt veteres, inprimis patres eccles., quare vid. Suicer. Thes. *ut illos nec habere,* nempe luxum vitando, *nec damnare,* diligenter et liberaliter utendo. Animum itaque praestitisse liberum ab amore et imperio pecuniae, laudi Gallioni ducebat Lucilius. 10. *Nemo non — patitur.* Illam ipsam animi bonitatem, quae omnibus approbaretur laudareturque, qua omnes sibi conciliaret, laudavit Lucilius:

blanda diceres, quia vera dicebas. Sed eo magis intellexit obſtandum. Semper enim falſis a vero petitur veritas. Nolo tamen tibi diſpliceas, quaſi male egeris mimum, et quaſi ille aliquid iocorum aut doli ſuſpicatus ſit. Non deprehendit te, ſed
12 repulit. Ad hoc exemplar componêre. Quum quis ad te adulator acceſſerit, dicito: g Vis tu iſta verba, quae iam ab alio magiſtratu ad alium cum lictoribus transeunt, ferre ad aliquem, qui paria facturus, vult quidquid dixeris, audire? Ego nec decipere volo, nec decipi poſſum. Laudari me a vobis, niſi laudaretis etiam malos, vellem. Quid autem neceſſe eſt in hoc deſcendere, ut te petere cominus poſſint? Longum inter vos intervallum ſit. Quum cupieris bene laudari, quare hoc ulli debeas? Ipſe te lauda. Dic: Liberalibus me ſtudiis tradidi, quanquam paupertas alia ſuaderet, et ingenium eo abdu-

g. *Vis tu iſta verba — ferre ad aliquem.* Hanc vulgatam Pincian. mutaverat e codd. nonnullis: *I tu iſta verba — ferto ad al.* comprobante Grutero. At optime confutavit Gronovius, docuitque vulgatam eſſe auctoris, ſi quid uspiam, germanam. *Vis tu* Senecae eſt familiaris loquendi ratio, i. e. *visne tu?* Cf. ad III. de Ira 38. a. Epiſt. 58, 21 etc. Ingenioſam tamen Pinciani eſſe coniecturam et Seneca dignam, nemo negaverit.

cilius: ſed fruſtra. *Semper enim falſis rebus a vero,* a parte veri *p. v.* ita ut falſitas dictorum vero ſit mixta. *quaſi male egeris mimum,* perſonam adulatoris induendo. *et quaſi — ſit.* Nam mimus non ſine iocis doloque facile cogitari poterat: quippe in quo dramatum genere hoc praecipuum fuiſſe conſtat, ut comica virtus in exprimendo charactere quodam vulgari, plerumque obſcoeno, et eo riſum movente, e. c. hominis adulteri, avari etc. cerneretur. Cf. De Benef. I, 14, 1. not. 12. *Paupertas* inter egeſtatem et divitias medium tenet. Sic Manlius pauper fuit, habuit enim aediculas in Carinis et fundum in Labicano. Cic. Paradox. VI, 3. Frugalitas Romanorum eſt ap. Horat. Od. III, 2, 1. pauperies, apud Lu-

abduceret, ubi praesens studii pretium est. Ad gratuita carmina deflexi me, et ad salutare philosophiae studium contuli. Ostendi in omne pectus cadere virtutem: et eluctatus natalium angustias, nec sorte me, sed animo mensus, par maximis steti. [h] Non mihi amicitia Gaetulici Caii fidem eripuit, non in aliorum personam infeliciter amatorum, Messala et Nar- 13

h. *Non mihi amicitia.* Immo amici Gaetulici suspecti fuere cum ipso fidem erga principem mutasse. Videtur igitur *amicitia* scribendum. Gronovius. Olim: *inimicitia.* Mox *apposui* restituendum duxi: sic enim, praeter Muretum, omnes edd. et codd., non, *opposui.* Illud est, praebui, dedi cervicem.

Lucan. I, 166. paupertas fecunda virorum. Haec Lucilii ingenium ad militiam, mercaturam, res forenses, unde quaestus praesens colligi poterat, adducere voluit. — 13. *Ad gratuita,* praesens studii, lectionis pretium non praestantia, *carmina,* ut Theocriti XVI. Musae, universe, poësin. Ab Homeri, gnomicorum, lyricorum, dramaticorum studia ad elegantiam atque philosophiam procedebant, qui animum excolere studebant literarum studiis, natura ipsa duce. Sic Graeci instituti. Romani eandem sequuti sunt viam, sed bonis literis etiam inter eos invalescentibus poëtae, tum alii scriptores exorti sunt domestici, in quibus tum legendis tum imitandis operam studiumque collocaverunt. Cf. Sueton. de illustr. gramm. et de claris rhet. Cn. Lentuli *Gaetulici* meminerunt Tacitus, Suetonius aliique, ut hominis egregii, historici et poetae, (cf. Lipsium ad Tacit. Ann. IV, 44.) quem *Caius* Caligula, quum Germaniae decem annos praefuisset, interfici a. u. c. 792 (cuius anni historia e Taciti annalibus proh dolor interiit) iussit, quoniam militum legionum amorem adsequutus erat. cf. Dio Cass. LIX, 22. *infeliciter amatorum* a Gaetulico et Lucilio. *Messala.* Quaerit, quis hic sit, Fromondus. Puto, qui Statilius Corvinus Suetonio, aliquando *Narcissi,* Claudii libertini celeberrimi, ut apparet, socius in puniendis Messalinae adulteris, postea insidiatus Claudio. Suetonius c. 13. Claud. narrat: Conspiraverunt autem ad res novas Gallus Asinius et Statilius

Narcissus, diu publici hostes, antequam sui, propo-
14 situm meum potuerunt evertere. Cervicem pro fide apposui. Nullum verbum mihi, quod non salva conscientia procederet, excussum est. Pro amicis omnia timui, pro me nihil: nisi ne parum bonus amicus fuissem. Non mihi muliebres fluxere lacrimae, non e manibus ullius supplex pependi. Nihil indecorum nec bono, nec viro feci. Periculis meis maior, paratus ire in ea quae minabantur, egi gratias fortunae, quod experiri voluisset, quanti aesti-
15 marem fidem. Non debebat mihi parvo res tanta constare. Nec examinavit me quidem diu: neque enim paria pendebant, utrum satius esset me perire pro fide, an fidem pro me. Non praecipiti impetu in ultimum consilium, quo me eriperem furori potentium, misi. Videbam apud Caium tormenta, videbam ignes. Sciebam olim sub illo in eum statum res humanas decidisse, ut inter misericordiae opera
16 haberetur, occidi. Non tamen ferro incubui, nec in mare aperto ore desilui, ne viderer pro fide tan-

tilius Corvinus, Pollionis ac Messallae oratorum nepotes. Gronovius. Quae de tota hac re scimus, non sufficiunt ad singula intelligenda. *Diu Messalla et Narcissus publici hostes* in rempublicam, quomodo *sui* inter se inimici facti sint, non clarum est, nisi ponamus e Suet. l. l. Messallam et in Narcissum conspirasse. Taciti liber VII, in quo haec occurrerunt, periit. 15. *examinavit — diu*, suspensum tenuit, ut examen in libra, ubi paria sunt pondera. *potentium* inimicorum Gaetulici et Lucilii. *Videbam — ignes*, ad quaestiones faciendas per equuleum, laminas candentes, forcipes etc.; fortasse et rogos, in quos damnati coniecti. Nam etsi lege cautum erat, ne cives torquerentur, Cic. Verr. V, 63. tamen ab imperatoribus etiam in cives quaestiones versae. Cf. Dio Cass. LVII, 19. Ciceronis locus est hicce: Quid, quum ignes ardentesque laminae ceterique cruciatus admoveban-

tantum mori poſſe. Adiice nunc invictum muneri-
bus animum, et in tanto avaritiae certamine nun-
quam ſuppoſitam manum lucro. Adiice nunc victus
parſimoniam, ſermonis modeſtiam, adverſus mino-
res humanitatem, adverſus maiores reverentiam.
Poſt hoc ipſe te conſule, verane an falſa memora-
veris. Si vera ſunt, coram magno teſte laudatus es:
ſi falſa, ſine teſte deriſus es. Poſſum et ipſe nunc 17
videri te aut captare, aut experiri. Utrum libet
crede, et omnes timere a me incipe. Virgilianum
illud i excute:

Nusquam tuta fides.

Aut Ovidianum:

— — *Qua terra patet, fera regnat Erinnys.*
In facinus iuraſſe putes. — —

Aut illud Menandri: (quis enim non in hoc magni- 18
tudinem ingenii ſui concitavit, deteſtatus conſenſum
humani generis, tendentis ad vitia?) Omnes, ait,
malos vivere: et in ſcenam, velut ruſticus, poëta

P 2 pro-

i. *excute.* Sic Muretus dedit. Haud dubie factum hoc eſt ſatis feliciter ex illo, quod edd. antiq. et codd. praeferunt: *excludi.* Eraſmus Fortunatum ſequens dedit: *excude.* Gruteri amicus quidam, *exaudi*, Gruterus ipſe, *exclude*, i. e. penſiculatius et penitius examina: quatenus dicitur, excludere gallinam ova ſua.

bantur. 16. *Adiice nunc invictum* — *lucro.* Corruptam temporum ſub Caio et Claudio conditionem deſignant haec, quae a Tacito etc. ſaepiſſime confirmantur. 17. *Virgilianum* Aeneid. IV, 373. *Ovidianum* Metam. I, 241 ſq. *Menandri* poetae comici celeberrimi Athen. Theophraſti diſcipuli, ideoque ex aevo alexandrino, cuius CV dramata invidia et iniuria temporum nobis eripuit, ut nil niſi fragmenta a Clerico collecta, Amſtelodami 1709. ſuperſint. Cf. Fabricii Bibl. Graec. lib. II. c. 22. Vol. II. p. 454 ſq. Harles. Hoc fragmentum Menandri uni Senecae acceptum referimus, a Clerico praetermiſſum. Verba *velut ruſticus* h. e. praedii poſſeſſor et in

agris,

prosiluit. Non senem excipit, non puerum, non feminam, non virum: et adiicit, non singulos peccare, nec paucos, sed iam scelus esse contextum. Fugiendum ergo, et in se redeundum est, immo etiam a se recedendum. Hoc tibi, etsi dividimur mari, praestare tentabo, ut dubium viae, iniecta manu, ad meliora perducam. Et ne solitudinem sentias, hinc tecum miscebo sermones. Erimus una, qua parte optimi sumus: dabimus invicem consilia, [k] et ex vultu audientis pendentem longe te ab ista provincia abducam, ne forte magnam historiis esse fidem credas, et placere tibi incipias, quoties cogitaveris: hanc ego habeo sub meo iure provinciam, quae maximarum urbium exercitus et sustinuit et fregit, quum inter Carthaginem et Romam ingentis belli pretium iacuit, quum quatuor Romanorum prin-

k. *et ex vultu audientis pendentem longe te* etc. Sic correxit Pinc., quum codd. habeant, *et ex v. a. pendentia. Longe te.* Muretus, *non ex v. a. pendentia.* Simplicior et magis conveniens est haec Pinciani emendatio, quam illa Mureti. Lucilius erat dubius viae, bene itaque is ex vultu audientis pendere dicebatur. *Audiens* est ille, quocum Lucilius confabulatur, et a quo se abduci patitur.

agris, ruri, degens, fortasse permittunt colligere, locum hunc (cuius sententiam a Solone fragm. VI. in Brunckii Anal. gnomic. poet. graec. p. 76. expressam vides: *οὐδὲ μάκαρ οὐδεὶς πέλεται βροτός· ἀλλὰ πόνηροι Πάντες, ὅσους θνητοὺς ἠέλιος καθορᾷ*) in comoedia *ὑποβολιμαῖος* s. *ἄγροικος* inscripta occurrisse. *contextum*, nulla virtute distinctum, mixtum. 20. *quum inter Carthaginem — iacuit.* Fromondus apposite laudat Flor. II, 2, 3: Affectabat ut Romanus ita Poenus Siciliam et eodem tempore, paribus uterque votis ac viribus imperium orbis agitabat. *quum quatuor Romanorum — cepit.* Quatuor sunt Augustus, Antonius, Lepidus, triumviri, et Sextus Pompeius, qui altero post Iulii Caesaris mortem (a. u. 710.) anno Sicilia potitus hanc insulam per foederis leges

principum, id eſt, totius imperii vires contractas in unum locum vidit, altamque Pompeii fortunam erexit, Caeſaris fatigavit, Lepidi tranſtulit, omniumque cepit: quae illi ingenti ſpectaculo interfuit, ex 21
quo liquere mortalibus poſſet, quam velox foret ad imum lapſus ex ſummo, quamque diverſa via magnam potentiam fortuna deſtrueret. Uno enim tempore vidit Pompeium Lepidumque, ex maximo faſtigio aliter ad extrema deiectos, quum Pompeius alienum exercitum fugeret, Lepidus ſuum.

CAPUT I.

ITAQUE ut [a] totum mente abducam, quamvis multa habeat Sicilia in ſe, circaque ſe mirabilia, omnes interim provinciae tuae quaeſtiones praeteribo, et

P 3 in

a. *totum mente.* Sic omnes codd. et Eraſm. Nec video, cur Muretus mutaverit: *te tota mente.* Pincian. legendum arbitrabatur: *Itaque ut totum mihi te a.* Sed vulgata lectio bona eſt.

leges (715.) obtinuerat. Mox vero bellum inter Sextum Pomp. triumvirosque exortum illum in tantum fortunae faſtigium evexit Octaviani victorem, ut Neptuni filius appellaretur. *Lepidi transtulit:* Lepidus adiuverat Octavianum in bello ſiculo et totam victoriam ut ſuam interpretatus auſusque erat Caeſari denuntiare, excederet Sicilia: qui tamen illum a militibus et a fortuna deſertum mox eo redegit, ut pullo velatus amiculo inter ultimam confluentium ad Caeſarem turbam latens genibus eius advolveretur: imperio ſe abdicavit et usque ad mortem Romae togatus vixit, fortuna eius copiisque ad victorem translatis.
21. *Sext. Pompeius — fugeret.* Ad Naulochum (nunc Caſale) in freto ſiculo pugna navali victus ab Octaviano in Aſiam fugere coactus eſt, ubi Antonii aut Planci iuſſu a Titio a. u. c. 719. Mileti interfectus eſt. Cf. de tota hac re Vellei. Pat. II, 79 ſq. Appian. de Bell. Civ. IV, 83 ſq. V, 66 ſq. 97 ſq.

in diverſum cogitationes tuas abstraham. Quaeram enim tecum id quod libro ſuperiore distuli: Quid ita Nilus aeſtivis menſibus abundet. Cui Danubium ſimilem natura philoſophi tradiderunt, quod et fon-
2 tis ignoti, et aeſtate quam hieme maior ſit. Utrumque apparuit falſum. Nam et caput eius in Germania eſſe comperimus: et aeſtate quidem incipit creſcere, ſed adhuc manente intra menſuram ſuam Nilo, primis caloribus, quum ſol vehementior inter extrema veris nives emollit, quas ante conſumit, quam

C. 1. Cur Nilus aeſtivo tempore exundet? 1. *in diverſum*, locum remotum ab illis Siciliae memorabilibus. *Quid ita Nilus — abundet?* Haec quaeſtio, ex quo tempore Aegyptus Graecis innoteſcere et ab iis frequentari coepit, ſaepe et diverſimode agitata eſt. De opinionibus diverſis infra ſermo erit. Nunc Jacobus Brucius, qui Abyſſiniam ipſe adiit, ut Nili fontes perquireret, rem ad liquidum perduxiſſe videtur, docuitque fontem Nili a ſe detectum d. IV. Nov. 1770 eſſe ſub radice montium lunarium, 10′ 59″ 25‴ lat. bor., abundare pluviis tropicis a menſe Maio usque ad Septembrem cadentibus, ut medio Iunio Aegyptus incrementum, menſe vero Septembre decrementum ſentiat. Cf. Heeren Ideen I., qui totam rem, relaudatis qui de ea egere auctoribus, ſuo more, id eſt egregie, tractavit. *cui Danubium* etc. e. c. Herodotus IV, 48. 50. ubi Iſtrum cum Nilo comparat, obſervatque, Iſtrum ſibi aequalem quidem fluere, aeſtate tamen quam hieme maiorem eſſe. Fontem pater hiſtoriae venerandus ignoravit. 2. *Nam et caput* etc. Caput eſſe in iugis montis Abnobae Plinius IV, 12. ex M. Agrippae commentariis narrat. Haud diu ante Senecam haec de Danubii ortu innotuerant. *et aeſtate — incipiat.* Senſere hoc Francogalli apud Vindobonam, ut ſaltem narrabant, menſe Iunio medio anni 1809, Danubio intumeſcente pontemque ingentem aliaque opera deſtruente. Intumeſcit autem Danubius, nive in montibus Tiroliae vicinisque liqueſcente, atque Oenum, Lechum, Iſaram aliosque fluvios ita augente, ut Danubius, iis receptis, auctum ſentiat ac abundet.

quam intumeſcere Nilus incipiat. Reliquo vero aeſtatis minuitur, et ad hibernam magnitudinem redit, atque ex ea dimittitur.

II. At Nilus [a] ante ortum Caniculae augetur mediis aeſtibus, ultra aequinoctium. Hunc nobiliſſimum amnem natura extulit ante humani generis oculos, et ita diſpoſuit, ut eo tempore inundaret Aegyptum, quo maxime uſta fervoribus terra undam altius traheret, tantum hauſura, quantum ſiccitati annuae ſufficere poſſit. Nam in ea parte, quae in Aethiopiam vergit, aut nulli imbres ſunt, aut rari, et qui inſuetam aquis coeleſtibus terram
non adiuvent. Unam, ut ſcis, Aegyptus in hoc 2

a. *ante ortum.* Sic omnes impreſſi et mſſ. *Exortum* a Mureto eſſe videtur.

C. 2. Mira Nili natura. 1. *At Nilus — aequinoctium.* Eadem narrat Plin. N. H. V, 9. loco memorabili, inprimis vero Herodot. II, 17 ſq., quem Plinius ante oculos habuit. Ad quartum Nonas Iulii exoritur *Canicula* in Aegypto. Fromondus obſervat: Statim enim poſt ſolſtitium inflari incipit circa diem 27. Iunii, ut narrant qui hodie ex Aegypto redeunt peregrini. Plin. XVIII, 28 et 29. Confirmantur quum omnium recentiorum, qui illas regiones adierunt, tum vero maxime Anteſii obſervatis et narrationibus (Iohn Antes's obſervations on the manners and cuſtoms of Egyptians, the overflowing of the Nile and its effects etc. 1800.) atque Galloſrancorum, inprimis Denonis (Vivant Dénon voyage dans la haute et la baſſe Egypte pendant les campagnes du Gen. Bonaparte 1802.). Nili auctus, tradunt et hi, incipit die XVII. Iunii, exundat Nilus medio Auguſto trans ripas ſuas, decreſcit Septembre. *Nam in ea — adiuvent:* vocantur pluviae tropicae, quae, Anteſio referente, quotidie Maio et Iunio horis quatuor continuis cadunt, ideoque *rarae* vocari poſſunt. Iſta pars Aegypti occidentalis ſabuloſis collibus continetur, orientalis cautibus. 2. *Unam, ut ſcis — habet.* Quare Aegyptii Nilo

ſpem ſuam habet. Proinde aut ſterilis annus, aut fertilis eſt, prout ille magnus influxit, aut parcior. *Nemo aratorum adſpicit coelum.* Quare non cum poëta meo iocor, et illi Ovidium ſuum impingo? qui ait:

— — *Nec pluvio ſupplicat herba Iovi.*

3 Unde creſcere incipiat, ſi comprehendi poſſet, cauſae quoque incrementi invenirentur. Nunc vero magnas ſolitudines pervagatus, et in paludes diffuſus, gentibus ſparſus, circa Philas primum ex vago et errante colligitur. Philae inſula eſt aſpera et undique praerupta: duobus in unum coituris amnibus cingitur, qui Nilo mutantur, et eius nomen ferunt. [b] Urbem totam complectitur hanc Nilus, magnus ma-

b. *Urbem totam complectitur hanc Nils* etc. Sic diſtinctione iuvare locum malui, quam ſequi mutationem Fortunati, *Urbs totam complectitur*, cui aſſenſus eſt Pincian., Ariſtidis oratione Aegypt. motus, qui ait, par eſt magnitudo (huius inſulae

lo ſuo ab antiquiſſimis inde temporibus honores detulere divinos, ſanctiſſimum vocantes flumen, patrem adhaec et ſervatorem ſuae regionis ac Oſiridis defluxum, ut verbis utar Iablonskii in Panthei IV, 1, 14. p. 168. ubi haec pluribus adſtruxit. *Proinde aut — parcior.* Bene Plin. V, 9. N. H. In duodecim cubitis famem ſentit, in tredecim etiamnunc eſurit, quatuordecim cubiti hilaritatem afferunt, quindecim ſecuritatem, ſedecim (= 29′ 3″ ped. menſ. gallic.) delicias. *Nemo aratorum adſpicit coelum:* manifeſto ſunt verba Lucilii, quem ideo *poetam meum* vocat, e poemate quodam deperdito. *Ovidium*, memoriae lapſu. *Tibullum*, apud quem I, 7, 23 ſq. haec occurrunt, dicere debuit. Iablonsky IV, 1. p. 140. ſimili memoriae lapſu Propertium Tibulli loco laudavit. 3. *Unde* e quo loco. At quum haec nunc per Ieſuitas et Brucium comperta ſint (cf. Iablonsk. IV, 1. p. 162, et notae germ. verſioni itinerarii Iac. Brucii adiectae doctiſſimae) de cauſis incrementi non amplius dubitamus. *Philae* noſtro tantum inſula una eſt, Plinio V, 9.

magis quam violentus, egreſſus Aethiopiam, arenas-
que, per quas iter ad commercia Indici maris eſt,
praelabitur. Excipiunt eum Cataractae, nobilis in- 4
ſigni ſpectaculo locus. Ibi per arduas exciſasque
pluribus locis rupes Nilus inſurgit, et vires ſuas
concitat. Frangitur enim occurrentibus ſaxis, et
per anguſta eluctatus, ubicunque vincit, aut vinci-
tur, fluctuat: et illic excitatis primum aquis, quas,
ſine tumultu, leni alveo duxerat, violentus, et tor-
rens per malignos transitus proſilit, disſimilis ſibi.
Quippe ad id lutoſus et turbidus fluit. [c] At ubi in 5

ſulae Philes) cum magnitudine urbis in ea ſitae. Delevi itaque punctum poſt *complectitur*, relata voce ad *urbem*; ut τὰ · *complectitur — arenasque — praelabitur* coniungantur. c. *At ubi in ſcopulos faucium intravit, ſpumat.* Sic feci ex ea lectione, quam Eraſmus et Fortunati codd.: *at ubi in ſcopulos cautium intr.*, praebebant. Antiquae tamen edd. et duo codd. mſſ. ap. Gruter. habent, *at ubi in ſcopulos cautium liberavit:* unde Gruterus *libravit* facere mallet:

9. quatuor et quidem ſex mill. paſſ. a Nili fiſſura, Delta. Cognominis eſt urbs huic inſulae, haud procul ab Elephantine ſita. Nunc Phileh ſ. El Heiff ſecundum Denon. *arenasque — praelabitur:* dicit deſerta, per quae ad mare arabicum proficiſcebantur mercatores aethiopici, ut merces indicas et arabicas ſuis mutarent emerentve. De commercio autem, quod inter Azab, Axum et Meroen ad merces illas mutandas emendasve interceſſerit, h. l. ſermonem eſſe, nemo attente legens dubitaverit poſt egregiam Heerenii amiciſſ. Ideen I. p. 306 ſq. ed. 1. disputationem. 4. *Cataractae* occurrunt quoque apud Plin. V, 9., qui ait: Nilus poſtremo incluſus montibus, nec alibi torrentior, vectis aquis properantibus ad locum Aethiopum, qui Catadupi vocantur, noviſſimo Cataracte inter occurſantes ſcopulos non fluere immenſo fragore creditur, ſed ruere. *Quippe ad id loci lutoſus — fluit.* Semper poſtea quoque has anguſtias eluctatum fluere lutoſum et turbidum, limum quippe ex Aethiopum terris ſecum vehentem Nilum, conſtat: quare vaſa fictilia ex ter-

ſcopulos faucium intravit, ſpumat: et illi non ex natura ſua, ſed ex iniuria loci color eſt. Tandemque eluctatus obſtantia, in vaſtam altitudinem ſubito deſtitutus cadit, cum ingenti circumiacentium regionum ſtrepitu. Quem perferre gens ibi aſperis collocata non potuit, obtuſis aſſiduo fragore auribus, et ob hoc ſedibus translati ſunt. Inter miracula fluminis incredibilem incolarum audaciam accepi.

let: Gronovius *liberavit* hoc ſenſu agnovit, quo Petronius *liberare limen*, Frontinus et Hyginus liberare flumen, liberare anguſtias (i. e. traiicere) dixere: cf. Cl. Salmaſ. ad Solin. p. 9. Vereor tamen, ut bonae latinitatis ſit illud *liberare* hoc ſenſu. Codicibus itaque Fortunati, quorum, quod miror, Gronovius nullam mentionem fecit, maiorem habeo fidem etiam propterea, quod non traiectis ſcopulis ſolum ſpumare dicitur, ſed ſtatim in ipſos ſcopulos intrans, iisque adhuc adhaereſcens, ideoque in ipſa cum obſtantibus lucta. Gronovius emendavit: *At ubi ſcopulorum fauces liberavit.* Fauces autem, quod bene obſervavit Gron., quaevis anguſtiae ſunt Latinis. Muretus dedit, neſcio unde: *At ubi ſcopulos verberaverit, ſpumat.* Mox §. 5. *Quem perferre gens ibi aſperis* (ſc. locis) *collocata.* Omnium codd. et antiq. edd. lectio eſt, quae coniecturae margini ed. Eraſm. appictae cedere non debebat: *ibi a Perſis coll.* Nullum huius rei a Perſis effectae veſtigium occurrit: nam Herodot. II, 30. huc non ſpectat. Rem attigit Cicero in Somnio Scip. c. 5. ſed accolas ad quietiora ſedes ſuas transtuliſſe ignorat aeque ac a Perſis ibi collocatos. Alii tamen tradunt, nulla Perſarum mentione iniecta, e. c. Ammian. Marcellin. XXII, 15, 9. ubi cf. nott. Statim, *ſedibus translati ſunt.* Omnium codd. et edd. haec lectio eſt, quam Fortunatus ex ingenio mutavit, fortaſſe memor Ammian. Marcell. l. l., qui ait, Atos olim accolas — neceſſitas vertere ſolum ad quietiora coëgit. Sed mutatione nulla opus eſt.

terra poroſa conficiunt Aegyptii, ut aqua percolata quam maxime pura reddatur: Ariſtot. de gener. anim. II, 6. ὠμὰ κεράμια vocat: cf. Schneider ad Eclog. phyſ. p. 98 ſq. Ez. Spanhem. ad Callim. Hy. in Dian. 101. et Maillet deſcript. de l'Egypte Part. I. p. 21 ſin. 5. *ex iniuria loci,* aſperitate et anguſtia. *ſubito deſtitutus,* dimiſſus ex anguſtiis, liberatus. *Quum perferre — translatis:* ſub quonam Perſarum rege hoc factum ſit, non ſuccurrit. Fortaſſis lux accedit ex Herodot. II, 39. cf. Ammian. Marcell. XXII, 15, 9. ibiq. not. *Inter miracu-*

cepi. Bini parvula navigia conſcendunt, quorum alter navem regit, alter exhaurit. Deinde multum 6
inter rapidam inſaniam Nili, et reciprocos fluctus volutati, tandem tenuiſſimos canales tenent, per quos anguſta rupium effugiunt: et cum toto flumine effuſi, navigium ruens manu temperant, magnoque ſpectantium metu in caput [d] nixi, quum iam adploraveris, merſosque atque obrutos tanta mole credideris, longe ab eo, in quem ceciderant, loco navigant, tormenti modo miſſi. Nec mergit cadens unda, ſed planis aquis tradit. Primum incremen- 7
tum Nili circa inſulam quam modo retuli, Philas, noſcitur. Exiguo ab hac ſpatio petra dividitur, ἄβατον Graeci vocant: nec illam ulli, niſi antiſtites calcant: [e] illa primum ſaxa auctum fluminis ſentiunt.

d. *nixi.* Mureti eſt lectio, neſcio unde hauſta. *miſſi* omnes codd. et edd. *Nixi* tamen haud dubie praeſtat, et facile *miſſi*, quae vox cum nixi, emerſi, niſi ſaepe confunditur, a librario immitti in textum potuit, praeſertim quum mox occurrat. Deinde *noſcitur* Pinciani eſt emendatio propter ſequentia, auctum fluminis ſentiunt. Codd. et edd. *naſcitur.*
e. *illa primum ſaxa auctum fluminis ſentiunt.* Sic codd. et Erasm. Quum tamen Pincian. in codd. ſuis inveniſſet, *illa primum ſaxum* etc. hinc coniecit, *illud primo ſaxum — ſentit.* Ingenioſae ſunt ſemper emendatt. Pinciani, etiamſi nobis non probantur.

racula — accepi. Traditione, auditu itaque acceperat, ipſe non viderat: quod rei fidem minuit. Nam qui in cataracte Rheni ad Schafhuſium idem experiri voluerant, infelici uſi ſunt exitu. Negat etiam Strabo I. p. 101. Lipſ. ὥτε τοῦ Νείλου τοὺς καταῤῥάκτας ἦν διελθεῖν ναυσί. 7. ἄβατον i. e. inaccessum, ideoque ſanctum et religioſum, Diis conſecratum: oppoſ. βέβηλον, profanum. Cf. Spanhem. ad Callim. Hy. in Apoll. 2. *Antiſtites Nili,* cui ut Deo templa erecta et ſacerdotes conſecrati, ideoque in eius honorem feſta ſolennia celebrata. Cf. Iablonsk. Panth. IV, 1, 14ſq. Heliodorus p. 110. ed. Commelin. meminit τῶν ἐν Καταδούποις ἱερέων τοῦ Νείλου.

tiunt. Poſt magnum deinde ſpatium duo eminent ſcopuli; Nili venas vocant incolae; ex quibus magna vis funditur, non tamen quanta operire poſſet Aegyptum. In haec ora ſtipem ſacerdotes, et aurea dona praefecti, quum ſolenne venit ſacrum, ia-
8 ciunt. Hinc iam manifeſtus novarum virium Nilus, alto ac profundo alveo fertur, ne in latitudinem excedat, obiectu montium preſſus. Circa Memphim demum liber, et per campeſtria vagus, in plura ſcinditur flumina; manuque canalibus factis, ut ſit modus in derivantium poteſtate, per totam discurrit Aegyptum. Initio diducitur, deinde continuatis aquis in faciem lati ac turbidi maris ſtagnat: curſum illi violentiamque eripit latitudo regionum, in quas extenditur, dextra laevaque totam amplexus
9 Aegyptum. Quantum crevit Nilus, tantum ſpei in annum eſt. Nec computatio fallit agricolam: adeo ad

λου. *Nili venas.* Memorat Ariſtides quoque in Orat. Aegypt. Incolae vocant has πηγὰς Crophi et Mophi, noſter *venas.* Cf. Herodot. II, 28. *Sollenne ſacrum,* τὰ Νιλῶα vocatum et eo tempore celebratum, quum Nili aſcenſus iam obſervari poterat. Deſcribit Heliodorus, haud dubie antiquiores ſequutus auctores, IX. p. 443 ſq. hoc feſtum. 8. *Initio diducitur — Aegyptum.* Cycladibus inſulis ſimiles urbes et vicos eminuiſſe, Graecosque Aegyptum per hos tres menſes, in quibus abundaret Nilus, mari Aegaeo comparaſſe tradit Herodotus II, 8. 97. Latitudo regionum ſumma reſpondet fere quatuor milliar. german., non amplius CC ſtad. Herod. II, 8. *Quantum crevit — eſt.* Usque ad ſedecim cubitos (= 27 ped. 4 digit. menſur. gall.) creſcere et ultra, conſtat vel ex Herodot. II, 13. Plin. V, 9. quibuscum recentiores conſpirant: hoc tamen valet nonniſi de Aegypto ſuperiore, nam in inferiore non tantum creſcit. 9. *Nec computatio — Nilus reſpondet* ſc. terra, Aegyptus. Moneo, ne cum Gesn. ad Chreſt. Cic. p. 454. *fertilitatem* emendes. Sermonem eſſe de Nilometris (Νειλοσκο-

ad menſuram fluminis reſpondet, quam fertilem facit Nilus. Is arenoſo et ſitienti ſolo et aquam inducit et terram. Nam quum turbulentus fluat, omnem in ſiccis atque hiantibus locis faecem relinquit, et quidquid pingue ſecum tulit, arentibus locis allinit: iuvatque agros duabus ex cauſis, et quod inundat, et quod oblimat. Ita quidquid non adiit, ſterile ac ſqualidum iacet. Si crevit ſuper debitum, nocuit. Mira aeque natura fluminis, quod quum ceteri amnes abluant terras et eviſcerent, Nilus tanto ceteris maior, adeo nihil exedit, nec abradit, ut contra adiiciat vires, minimumque in eo ſit quod ſolum temperet. Illato enim limo, [f] arenas ſaturat ac iungit. Debetque illi Aegyptus non tantum fertilitatem terrarum, ſed ipſas. Illa facies pulcherrima eſt, quum iam ſe in agros Nilus ingeſſit. Latent

f. *arenas ſaturat ac iungit.* Tingit multo verius, niſi ſi *iungit* ad ſequentia cenſeas referendum, inquit Schottus. Neutrum: nam *iungit* eſt alligat, inter ſe cohaerere facit. Lucanus lib. X. *ne terras disſipet ignis, Nilus adeſt mundo.* Duo haec *ſaturat* et *iungit*, dicas licet, *pinguiter denſas reddit.* Columell. lib. 2, 11. Nam *ſaturare* dicit Nilum, ut ager *ſaturatur* ſtercoratione. Gronov.

σκοπείοις) apparet. Auctus Nili per puteos menſurae notis deprehenduntur, ait Plin. N. H. V, 9. Egit de his Iablonsk. Panth. Aegypt. IV, 3, 4. p. 236 ſq. *Ita quidquid — iacet.* Quarta fere Aegypti pars Nilo fertilitatem ſuam debet: reliquae tres partes ſunt ſteriles. Cf. Heeren l. l. — 10. *Si crevit — nocet.* Hoc partim inde noxa intelligi poteſt, quam urbes vicique nimia exundatione patiuntur, quae tamen rariſſima fuiſſe videtur propter ſitus altitudinem, partim de nimia mora, quam aquae cubitis ſedecim maiores faciunt. Plin. V, 9 ait: Iuſtum incrementum eſt cubitorum XVI. Minores aquae non omnia rigant, ampliores detinent, tardius recedendo. *Illa facies — ingeſſit.* Fit hoc Auguſto ineunte.

11 Latent campi, opertaeque ſunt valles: oppida inſularum modo exſtant. Nullum in mediterraneis, niſi per navigia commercium eſt. Maiorque eſt laetitia gentibus, quo minus terrarum ſuarum vident. Sic quoque quum ſe ripis continet Nilus, per ſeptena oſtia in mare emittitur: quodcunque elegeris ex his, mare eſt. Multos nihilominus ignobiles ramos in aliud atque aliud litus porrigit. Ceterum belluas, marinis vel magnitudine vel noxa pares, edu-
12 cat. Et ex eo quantus ſit, aeſtimari poteſt, quod ingentia animalia, et pabulo ſufficienti, et ad vagandum loco, continet. [g] Balbillus, virorum optimus, in omni literarum genere rariſſimus, auctor eſt, quum ipſe praefectus obtineret Aegyptum, Heracleotico oſtio Nili, quod eſt maximum, ſpectaculo ſibi fuiſſe delphinorum a mari occurrentium, et crocodilorum a flumine adverſum agmen agen-
13 tium, velut pro partibus proelium: crocodilos ab anima-

g. *Balbillus.* Sic legendum coniecerat Lipſius ad Tacit. Annal. XIII, 22: quam ſcripturam firmat Memmian. cod.: Gruteriani ſervant vulg. *Babillus* cum cuſis.

eunte. 11. *Oppida inſularum — exſtant.* Idem iam obſervavit Herodot. II, 97. *αἱ πόλεις μοῦναι φαίνονται ὑπερέχουσαι μάλιςά κη ἐμφερέες τῇσι ἐν τῷ Αἰγαίῳ πόντῳ νήσοισι· τὰ μὲν γὰρ ἄλλα τῆς Αἰγύπτου πέλαγος γίνεται* etc. *per ſeptena oſtia.* Plin. N. H. V, 10. nominat, qui et falſa oſtia ab Aegyptiis appellata praeter illa ſeptem fuiſſe refert: conſentit Herodot. II, 17. *Ceterum belluas — educat.* Crocodilos et Hippopotamos. Herodot. II, 68 ſq. 71. Plin. VIII, 26. — 12. Cai. *Balbillus* ſub imperat. Nerone rector Aegypti fuit. Tacit. Ann. XIII, 22. ibique Lipſius. Ipſum de rebus ad Aegyptum pertinentibus quaedam ſcripſiſſe veriſimile eſt. Ceterum eadem retulit Plin. VIII, 25, quae hic Balbillo auctore Seneca narrat. — 13. De *Crocodilo* Herodot. II, 68. con-

animalibus placidis morsuque innoxiis victos. His
superior pars corporis dura et impenetrabilis est et-
iam maiorum animalium dentibus, at inferior mol-
lis ac tenera: hanc delphini spinis, quas dorso emi-
nentes gerunt, submersi vulnerabant, et in adver-
sum enixi dividebant. Recisis hoc modo pluribus, 14
ceteri velut acie versa refugerunt: fugax animal
audaci, audacissimum timido! Nec illos Tentyritae
generis aut sanguinis proprietate superant, sed con-
temtu et temeritate. Ultro enim insequuntur, fu-
gientesque iniecto trahunt laqueo: plerique per-
eunt, quibus minus praesens animus ad persequen-
dum fuit. Nilum aliquando marinam aquam detu-
lisse, Theophrastus est auctor. Biennio continuo, 15
regnante Cleopatra, non ascendisse, decimo regni
anno et undecimo, constat. Significatam aiunt duo-
bus rerum potientibus defectionem. Antonii enim
Cleo-

conferri meretur. *dividebant,* secabant. Recentissimi viatores observant, nunc Crocodilos non amplius in mare prodire. Cf. Biblioth. der alten Literat. und Kunst VII. p. 36 sq. — 14. *Tentyritae.* Insula Nili Tentyra, nunc Denderah, haud procul a Thebis sita, ubi post multos alios Denon quoque nuper haud paucas antiquitatis reliquias vidit delineavitque in opere supra laudato. Tentyritae Crocodilorum acerrimi semper fuere inimici, iisque tanto fuerunt terrori, ut vocem adeo eorum fugerent Crocodili, referente Plin. XXVIII, 3. Aelian. Nat. Anim. X, 21. Apollonopolitanos, Tentyritarum partem, Crocodilorum odio insignes fuisse tradit Plin. VIII, 25, qui idem refert, olfactu hominum huius stirpis fugere Crocodilos, Seneca tamen iam antea hanc opinionem refutante. Eo enim verba *generis aut sanguinis propr.* spectant. *Theophrastus est auctor.* Locum non invenio. 15. *Biennio continuo — constat.* Hoc factum esse videtur a. u. 711. 713. nam Cleopatra una cum Ptolemaeo puero regnare coepit a. u. 702. Aegypti fame afflictae meminit Appian. Bell. Civ. IV, 61. 63.

Cleopatraeque defecit imperium. Per novem annos non aſcendiſſe Nilum ſuperioribus ſeculis, Callima-
16 chus eſt auctor. Sed nunc ad inſpiciendas cauſas, propter quas aeſtate Nilus creſcat, accedam, et ab antiquiſſimis incipiam. Anaxagoras ait, ex Aethiopiae iugis ſolutas nives ad Nilum usque decurrere. In eadem opinione omnis vetuſtas fuit. Hoc Ae-
17 ſchylus, Sophocles, Euripides, tradunt. Sed falſum eſſe, argumentis plurimis patet. Primo Aethiopiam

63. 108. *Per novem — auctor.* Huc ſpectat Callimachi fragm. quod Etymol. M. ſervavit in voce Πόα· Αἴγυπτος προπάροιθεν ἐν ἐννέα κάρφετο ποίαις, h. e. Aegyptus olim per novem annos exareſcebat. (Ποία enim annum quoque deſignat, H. Stephano in Theſ. L. G. Vol. V. p. 1681. erudite docente: accedat Anal. poet. Graec. Brunck. II. p. 187. n. IX.) cf. Callimachi Hymn. etc. ex ed. Erneſt. Vol. I. p. 357 et 509. Fragmentum hoc fortaſſe deſumtum eſt ex Callim. libro De fluviis, quae eſt Io. Meurſii opinio ad Hellad. p. 45. — 16. *Sed nunc — incipiam.* Iam antiquiſſimos naturae ſcrutatores in Nili adſcenſum inquiſiviſſe patet, cum ex omnibus qui de hac re expoſuere auctoribus, tam ex noſtro. Herodotus multus eſt in hac lite dirimenda II, 20 ſq. Collegit omnia vett. loca de Nilo poſt Gesner. ad Claud. p. 648. Hennike in Commentat. de Geograph. Africae Herodotea (Gotting. 1788). cf. Heeren Ideen I. p. 337 ſq. Mirum tamen eſt, quod Seneca tres tantum opiniones de Nili incrementis affert, optimam autem omittit, qua haec quaeſtio ad liquidum perducitur, iam ab Herodoto prolatam et probatam, poſtea vero ab Eratoſthene et Agatharchide (cf. Diodor. Sic. I.) exornatam: quae nunc vulgata eſt de hac re ſententia. *Anaxagoras — tradunt.* Huius opinionis Herodotus quoque II, 22. meminit. *Hoc Aeſchylus — tradunt.* In eorum tragoediis nobis ſervatis, ubi huius rei mentio fit, eadem occurrit opinio, e. g. Aeſchyl. Suppl. 574 ſq. ubi λειμῶνα χιονόβοσκον memorat, Euripid. Helen. 3. cf. Valcken. Diatrib. p. 30 ſq. et Hennike commentat. laud. 17. Argumenta, quibus falſam eſſe hanc Anaxagorae opinionem

piam ferventiſſimam eſſe, indicat hominum aduſtus
color, et Troglodytae, quibus ſubterraneae domus
ſunt. Saxa velut igniferveſcunt, non tantum me-
dio, ſed inclinato quoque die: ardens pulvis, nec
humani veſtigii patiens: argentum replumbatur:
ſignorum coagmenta ſolvuntur: nullum materiae
ſuperadornatae manet operimentum. Auſter quo- 18
que, qui ex illo tractu venit, ventorum calidiſſimus
eſt. Nullum ex his animalibus, quae latent bruma,
unquam reconditur. Etiam per hiemem in ſummo
et aperto ſerpens eſt. [h] Alexandria quoque longe
ab huiusmodi immodicis caloribus eſt poſita: nives
non cadunt: ſuperiora pluvia carent. Quemadmo-
dum ergo regio tantis ſubiecta fervoribus duraturas
per totam aeſtatem nives recipit? Quas ſane ali- 19
qui montes illic quoque excipiant: nunquam ma-
gis quam Alpes, quam Thraciae iuga aut Cau-
caſus.

h. *Alexandria quoque longe — poſita: n. n. c.* Sic omnes codd. et edd. Fortunatus tamen emendabat, *Alexandriae quoque, quae* etc. Sed vulgata nec opus habet hac mutatione, nec illa, qua Fortunat. mutavit: *ſuperiora etiam p. c.* Mox *numquam magis e* codd. reſcripſi, qui *tamen* excludunt. Deinceps, *Quippe vernis temporibus* vulg. emen-

nionem evictum it Seneca, ferme ſunt eadem, quae Herodot. II, 22. contra eam movit. Fortaſſe ex iis, quos Nero ad illas regiones explorandas miſerat, haec eadem reſciviſſe poterat, quae Herodoti argumentationem noſtro non incognitam confirmabant. Omnino quidem falſa ea eſt, ſed argumenta ad illam refutandam adhibita non usquequaque nobis accuratius doctis ſatisfacient. Situs contra iſtius regionis, montibus altiſſimis ad nivem excipiendam aptis carentis, atque coeli temperies docent, nivem ibi locum habere non poſſe ad Nili adſcenſum vel gignendum vel iuvandum. *argentum replumbatur* i. plumbum ardore ſolis ab argento ſeparatur. Nemo tamen, quod ſciam, praeter noſtrum hanc famam

casus. Atqui horum montium flumina vere et prima aestate intumescunt, deinde hibernis minora sunt. Quippe vernis temporibus imbres nivem diluunt: reliquias eius primus calor dissipat. Nec Rhenus, nec Rhodanus, nec Ister, nec Caystrus
i subiacent malo: aestate proveniunt. Altissimae sunt
20 et in illis septemtrionalibus iugis nives. Phasis quoque per id tempus et Borysthenes cresceret, si nives flumina possent contra aestatem magna producere. Praeterea si haec causa attolleret Nilum, aestate prima plenissimus flueret. Tunc enim maximae et integrae adhuc nives, ex mollissimoque tabes est. Nilus autem per menses quatuor liquitur, et
21 illi aequalis accessio est. Si Thaleti credis, Etesiae descen-

emendat Gronov., *Q. vernis teporibus.* Sed sequens *primus calor* non favet. i. *subiacent malo: aestate proveniunt. Altissimae sunt et in illis septemtrionalibus iugis nives.* Sic Muretus. Differunt tamen primae edd., et codd. pars omittit *proveniunt*, exhibetque *aestate. Sunt et illis altissimae in sept. iugiter nives;* pars, *proveniunt et illis altissimae in sept. iugis nives sunt.* Illud, *Caystrus*, quod omnes codd. exhibent, vix sanum puto. Cilbiana iuga, unde Plinio auctore N. H. V, 29. oritur Caystrus (cf. Mannert. VI, 3. p. 305 f.) nec sunt septemtrionalia, nec Caystrus tantus est fluvius, ut cum praegressis con-

famam prodidit parum verisimilem. — 19. *Caystrus,* fluvius Ioniae in Cilbianis iugis Mysiae ortus notusque satis ex Il. Hom. β, 461. Terram agris ingerere solet observante Strab. XIII. p. 446. XIV. p. 540. lips. cf. Mannert VI, 3. p. 305 sq. At quomodo Caystri h. l. mentio iniiciatur, haud video, quum iuga Cilbiana, unde ortum suum habet, nec altissima sint, nec septemtrionalia satis bene dici possint. *subiacent malo,* ut scil. hiberno tempore intumescant. — 20. *Phasis* Armeniae (Strab. XI. p. 583.) et Colchidos fluvius, qui in Pontum Euxinum influit. *Borysthenes,* quem nunc Dnepr vocamus, Büsching I. p. 774. *contra aestatem* circa aestatis tempus. 21. Altera sententia, quae *Etesiis* adscensum Nili tribuit, nar-

[k] deſcendenti Nilo reſiſtunt, et curſus eius acto contra oſtia mari ſuſtinent: ita reverberatus in ſe recurrit: nec creſcit, ſed exitu prohibitus reſiſtit, et quacunque mox potuit, inconceſſus erumpit. Euthymenes Maſſilienſis teſtimonium dicit: „Navigavi, inquit, Atlanticum mare. Inde Nilus fluit maior, quamdiu Eteſiae tempus obſervant: tunc enim eiicitur mare inſtantibus ventis. Quum reſederint, et 22
pelagus conquieſcit, minorque deſcendenti inde vis Nilo

Q 2

coniungi recte poſſit. Mox *adhuc nives* Pinc. emend. *a. nivis*. k. *deſcendenti* et §. 22. *deſcendenti* optimi codd. praeſtant. Sic infra §. 23. *Nilus deſcendit*, ubi nulla lectionis varietas notatur. Olim *discedenti*.

narratur et confutatur: eodem fere modo, quo Herodotus eam refellit II, 20. Omittit noſter argumentum herodoteum: ſi Eteſiae in cauſa eſſent, cur Nilus adſcenderet, etiam alios fluvios idem cum Nilo pati oportebat eo magis, quo maiores ſunt in Syria, Libya, in quibus tamen nihil tale obſervatur. *Thaletis* fuiſſe hanc opinionem certum eſt. Cf. Weſſeling. ad Diod. Sic. I. p. 38, 46. Anal. Brunck. III. p. 130. nr. 7. not. Diog. Laert. I, 37. Fortaſſe ſumſit noſter haec e libro Thaleti tributo De principiis. Cf. Fabric. Bibl. Gr. lib. I. c. 35, 3. Ceterum verbo monemus, Eteſias (i. e. annuos) ventos, τοὺς ἐτησίας ἀνέμους Herodot. l. l., boreales, per quadraginta dies continuos flare in mari mediterraneo, a Iulio medio incipientes, les vents aliſés, the monſoons. Ariſtot. Meteorol. II, 5. flare, ait, eos incipere μετὰ τὰς θερινὰς τροπὰς καὶ κυνὸς ἐπιτολὴν — καὶ τὰς μὲν ἡμέρας πνέουσι, τὰς δὲ νύκτας παύονται: quocum Plin. l. l. conſentit. *Euthymenes Maſſilienſis*. Eadem affert Plut. Plac. Phil. IV, 1. p. 439. Vol. XII. Hutt.: Εὐθυμένης ὁ Μασσαλιώτης ἐκ τοῦ ὠκεανοῦ καὶ τῆς ἔξω θαλάσσης γλυκείας κατ᾽ αὐτὸν (e regione Nili) οὔσης νομίζει πληροῦσθαι τὸν ποταμόν: ubi, obiter moneo, poſteriora verba γλυκ. — οὔσ. male pro ſpuriis haberi, locus noſter docet. Ceterum de hoc Euthymene Maſſ. nihil nobis innotuit. Artemidorum Epheſium, modo ſcimus e Mar-

Nilo eſt. Ceterum dulcis maris ſapor eſt, et ſimiles Niloticis belluae." Quare ergo, ſi Nilum Eteſiae provocant, et ante illos incipit incrementum eius, et poſt eos durat? Praeterea non ſit maior, quo illi flavere vehementius. Nec remittitur incitaturque, prout illis impetus fuit: quod fieret, ſi
23 illorum viribus creſceret. Quid, quod Eteſiae litus Aegyptium verberant, et contra illos Nilus deſcendit, inde venturus, unde illi, ſi origo ab illis eſſet? Praeterea ex mari purus et caeruleus efflueret, non ut nunc turbidus venit. Adde, quod teſtimonium eius teſtium turbâ coarguitur. Tunc erat mendacio locus, quum ignota eſſent externa. Licebat illis fabulas mittere. Nunc vero tota exteri maris ora mercatorum navibus ſtringitur: quorum nemo narrat [1] nunc caeruleum Nilum, aut mare ſaporis alterius.

1. *nunc caeruleum Nilum*, eſt ex emendatione Fortun., cuius codd. habebant, *nunc Zeum Nilum*, ut et reliqui. Vetuſtae edd. *mincium Nilum*. Praegreſſa confirmant Fortun. emendationem.

e Marciano, eius epitomatore, Euthymenis fuiſſe epitomatorem. Marciani verba attulit Fabric. Bibl. Gr. lib. IV, 2, 10. p. 614. Vol. IV. ed. Harles. Is autem Artemidorus vixit ol. 169. i. e. circiter C annis ante Chr. nat. Fragmentum autem hoc unicum ex Euthymene, qui apud Marcian. Εὐθυμάνης ὁ Μασσιλιώτης audit, nemo, quod mireris, adduxit, quod tamen eo mirabilius eſt, quia inde videmus, opus hoc Euthymenis fuiſſe περίπλουν τοῦ πελάγους τοῦ ἀτλαντικοῦ. Si omnia Maſſilienſium itineraria his duobus fuerint ſimilia, quae nobis innotuerunt, (Pytheas enim etiam Maſſilienſis fuit) fide haud digna fuerint neceſſe eſt. 22. *Quare — durat?* Idem iam obiecerat huic opinioni Herodotus II, 20. 23. *Tunc erat — mittere.* Poetas et itinerariorum auctores Pytheam, nuper a Goſſelino male exceptum, Damaſten, ſimilesque, quos Strabo I. p. 126 lipſ. perſtrinxit, Senecae animo obverſatos fuiſſe apparet. — 24. *quod*

terius. quod et natura credi vetat, quia dulciſſi- 24
mum quodque et leviſſimum ſol trahit. Praeterea
quare hieme non creſcit? et tunc poteſt ventis con-
citari mare, aliquando quidem maioribus. Nam Ete-
ſiae temperati ſunt. Quod ſi e mari ferretur Atlan-
tico, ſemel oppleret Aegyptum. At nunc per gra-
dus creſcit. Oenopides Chius ait, hieme calorem 25
ſub terris contineri: ideo et ſpecus calidos eſſe, et
tepidiorem puteis aquam: itaque venas interno ca-
lore ſiccari. Sed in aliis terris augentur imbribus
flumina. Nilum, quia nullo imbre adiuvetur, te-
nuari, deinde creſcere per aeſtatem: quo tempore
frigent interiora terrarum, et redit rigor fontibus.
Quod ſi verum eſſet, aeſtate flumina creſcerent, 26
omnesque putei aeſtate abundarent. Deinde non
calorem hieme ſub terris eſſe maiorem. Aqua et
ſpecus et putei tepent, quia aëra rigentem extrin-
ſecus non recipiunt. Ita non calorem habent, ſed
frigus excludunt. Ex eadem cauſa aeſtate refri-
geſcunt, quia illo remotus ſeductusque aër cale-

24. *quod et — trahit.* Hoc argumentum leviſſimum e ſchola Stoae eſt. *et tunc — temperati ſunt.* Hieme mare ventis aliquando vehementioribus concitari poteſt, quam Eteſiis, quippe qui temperati ſunt. Ariſtot. tamen Meteorol. II, 5. poſt Eteſias flare ait incipere Ornithias, quos debiles vocat Eteſias. 25. *Oenopides Chius* in antiquiſſimis naturae ſcrutatoribus celebritatem adeptus vel Anaxagorae fuit aequalis, vel non multum poſt eum vixit. Plato certe in Ἐρασταῖς Vol. II. p. 30 bip. eum cum Anaxagora coniungit: etiam Proclus ap. Fabric. Bibl. Gr. lib. III, 19. Vol. IV. p. 85. Cur Pythagoreis adſcribamus, nulla cauſa eſt. Ceterum mireris, Oenopidem, quem et ipſum adiiſſe Aegyptum tradunt, hanc opinionem tam facilem refutatu excogitare maluiſſe, quam ex Aegyptiorum ſacerdotibus aliisque peritioribus, quibus vera adſcenſus Nili cauſa non latuit, veritatem diſcere.

27factus non pervenit. Diogenes Apolloniates ait: „Sol humorem ad ſe rapit: hunc exſiccata tellus tum ex mari ducit, tum ex ceteris aquis. Fieri autem non poteſt, ut una ſicca ſit tellus, alia abundet. Sunt enim perforata omnia, [m] et in itinera pervia. Sicca ab humidis ſumunt aliquando. Niſi aliquid terra acciperet, exaruiſſet. Ergo undas ſol trahit: ſed ex his, quae premunt, maxime haec me-
28ridiana ſunt. Terra quum exaruit, plus ad ſe humoris adducit: ut in lucernis oleum illo fluit, ubi exuritur; ſic aqua illo incumbit, quo vis caloris et terrae aeſtuantis arceſſit. Unde ergo trahitur? ex illis ſcilicet partibus ſemper hibernis, Septemtriona-
29libus, unde exundat. Ob hoc Pontus in infernum mare aſſidue fluit rapidus, non ut cetera maria, alterna-

m. *et in itinera.* Sic emend. Gronov. e mſſ. qui dabant, *in itinere.* Omnia, inquit, terrae ſunt perforata et pervia in itinera. Confert III, 5. 15, 3. VI, 20, 4. Itinera ſunt ſpiramenta, foramina. Pinc. emendabat *et invicem pervia.*

ſcere. — 27. *Diogenes* Nachytennus fil. *Apolloniates* Anaximenis auditor, ideoque ionicae ſcholae aſſecla, plures de rerum natura libros compoſuit, unde haec deſumta eſſe videntur. Sententiam eius de Nili incremento memorat auctor quoque incertus libri de Nilo Ariſtoteli adſcripti. Brucker. I. p. 514. Fabric. Bibl. Gr. III. p. 280. Ceterum ionicam ſcholam haec ſapere patet. Cf. Ariſtot. Meteorol. II, 7. Seneca infra VI, 9. Toto autem coelo ab iſta ſententia diſtat, quae Herodoto placuit II, 24 ſq., et poſtea ab Eratoſthene, Agatharchide et aliis probata eſt. *Sed ex his* locis, *quae premunt*, vexant, inſtant, ideoque exſugunt undas. — 29. *Ob hoc Pontus — torrens.* Confirmat haec Strabo I. p. 148. qui tamen ex Hipparcho refert, hunc effluxum e pontico mari, ſ. e ponto euxino per boſporum thracicum in Propontidem aliquando etiam ſubſtitiſſe (μονάς ποτε ἐποιεῖτο). Diogenes autem nec reputavit, pontum euxinum nonniſi id undarum in Propontidem

ternatis ultro citro aeſtibus, in unam partem ſemper pronus et torrens. Quod niſi faceret, hisque itineribus, quod cuique deeſt, redderetur, quod cuique ſupereſt, emitteretur; iam aut ſiccata eſſent omnia, aut inundata.“ — Interrogare Diogenem libet, quare, quum pontus et amnes cuncti invicem commeent, non omnibus locis aeſtate maiora ſunt flumina? Aegyptum ſol magis percoquit. Itaque Nilus magis creſcit. Sed in ceteris quoque terris aliqua fluminibus fit adiectio. Deinde quare ulla pars terrae ſine humore eſt, quum omnis ad ſe ex aliis regionibus trahit, eoque magis, quo calidior eſt? Deinde quare Nilus dulcis eſt, ſi illi e mari unda eſt? Nec enim ulli fluminum dulcior guſtus.

tidem et mare mediterraneum effundere poſſe, quantum ad id per fluvios influentes ſufficiat, nec obſervavit, aut obſervatis uti non potuit, refluere amnes per bosporum thracicum in pontum euxinum: quod Plin. II, 97. extr. negavit, Marſiglius (Hiſtoire phyſiq. de la mer. Amſtelod. 1725. fol.) autem egregie obſervavit atque demonſtravit, hydraulices, quam vocant, legibus non vetantibus. Ceterum in cauſis explorandis, quo fiat, ut tot tantisque fluviis pluviisque e. c. in mare mediterraneum cadentibus, illud tamen non ultra menſuram ſolitam adſcendat, itinera quoque ſubterranea a viris doctis quibusdam, e. c. a Kirchero aſſumta ſunt: quibus tamen bene ſuperſedemus. — 30. *Aegyptum — adiectio.* Diogenes reſpondet: *ſed in ceteris — adiectio:* quae tamen liqueſcenti nivi tribuenda ſit. *Deinde quare Nilus — eſt?* Eadem auctoritate erat Nili aqua in antiquitate, et hodieque apud Aegyptios, Perſas aliosque, qua Gangis aquam etiamnunc in India orientali eſſe perhibent. Sic ad Perſarum reges Nili aquam et ſalem Ammonium ex Aegypto mitti oportebat, Dinone auctore ap. Athenae. II. p. 67. b. cf. Iablonsk. Pantheum Aegypt. IV, 1. p. 164 ſq.

III. Grandinem hoc modo fieri, si tibi affirmavero, quo apud nos glacies fit, gelata nube tota, nimis audacem rem fecero. Itaque ex his me testibus [a] numero secundae notae, qui vidisse quidem se negant, sed audisse. Aut quod historici faciunt, et ipse faciam. Illi quum multa mentiti sunt ad arbitrium suum, unam aliquam rem nolunt spondere,
2 sed adiiciunt: Penes auctores fides erit. Ergo si mihi parum credis, Posidonius tibi auctoritatem promittet, tam in illo quod praeteriit, quam in hoc quod secuturum est. Grandinem enim fieri ex nube aquosa, et iam in humorem versa, sic affirmabit, tanquam inter-

a. *numero*. Sic omnes codd. et edd. praeter Mureti, qui dedit *numera*.

C. 3. Grandinis origo. Egit de grandine Aristot. Meteorol. I, 12. qui unius Anaxagorae de ea exponentis mentionem fecit. Noster sequitur *Posidonium*, Stoicum, qui in Meteorologicis s. in octavo de natura rerum libro (Diog. Laert. VII, 153.) ad Aristotelis exemplum compositis, etiam de grandine egerat. Phaenomenon hoc etiamnunc non usquequaque explicatum esse notum est. Cf. Gehler sub voc. Hagel. — 1. *Grandinem* — *fecero*. Anaxagorae sententia haec fuisse videtur, si Aristotelem l. l. recte interpretor, qui hoc capite Anaxagoram eiusque asseclas confutatum it. *secundae notae*, pretii, dignitatis. Metaphora sumta de modo amphoras signandi. Cf. Duker. ad Flor. II, 16. p. 403. *Aut quod historici* — *fides erit*. Sic Herodotus, Ctesias, Hellanicus, Indicarum rerum scriptores et ipse Theopompus fabulas inseruerant suis historiis, addito saepe dicto, penes auctores etc. sed figmenta ac mendacia ab ipsis sponte efficta esse noli credere. Scimus hoc ex ipsa Herodoti lectione: confirmat de ceteris Strabo I. p. 116. Exemplum praebet Sallust. Bell. Iug. 17. extr. 2. Posidonii sententia de grandinis origine haud multum distat ab ea, quam Aristoteles protulit, sive eadem est. Nam Aristot. l. l. aquam, ait, in superiore coeli parte esse non

interfuerit. Quare autem rotunda ſit grando, etiam ſine magiſtro ſcire potes, quum adnotaveris, ſtillicidium omne conglomerari. Quod et in ſpe- 3
culis apparet, quae humorem halitu colligunt, et in poculis ſparſis, aliaque omni laevitate: nam et in herbarum vel arborum foliis, ſi quae guttae adhaeſerunt, in rotundum iacent.

Quid magis eſt ſaxo durum? quid mollius unda?
Dura tamen molli ſaxa cavantur aqua.

aut, ut alius poëta ait:

Stillicidî caſus lapidem cavat.

et haec ipſa excavatio rotunda fit. Ex quo apparet, 4
illud huic quoque ſimile eſſe quod cavat. Locum enim ſibi ad formam et habitum ſuum exſculpit. Praeterea poteſt, etiamſi non fuerit grando talis, quum defertur, corrotundari, et toties per ſpatium aëris denſi devoluta aequabiliter atque in orbem teri. Quod nix pati non poteſt: quia non eſt tam ſolida, immo quia tam fuſa eſt, et non per magnam altitudinem cadit, ſed circa terras initium eius eſt. Ita non longius illi per aëra, ſed ex proximo lapſus eſt. Quare non et ego idem mihi permittam, quod 5
Anaxagoras, quum inter nullos magis quam inter philoſophos eſſe debeat aequa libertas? Grando

Q 5 nihil

non poſſe, nubem aquoſam verti in humorem, id eſt, guttas, et tali modo gelari. *Quare — autem rotunda — conglomerari.* Plerumque rotunda eſt, ſed ſaepe in alias formas vertitur: quod iam Ariſtoteles l. l. obſervaverat. 3. Verſus ſunt Ovidii Art. am. I, 475 ſq. et Lucretii I, 314. 5. *Quare — libertas?* Diſcedenti ab Anaxagorae, qui non ſolum contrarium ſtatuerat, ſed haud ſemel etiam a Thalete et Anaximene praeceptore diſceſſerat, ſententia, haec interpretanda eſſe videntur. Ceterum Ariſtoteles Meteorol. I, 11. idem ferme docuit.

nihil aliud eſt quam ſuspenſa glacies. [b] Nix, in pruina pendens congelatio. Illud enim iam diximus, quod inter aquam et rorem intereſt, hoc inter pruinam et glaciem, nec non inter nivem et grandinem intereſſe.

IV. Poteram me, peracta quaeſtione, dimittere: ſed bene emenſum dabo: et quoniam coepi tibi moleſtus eſſe, quidquid in hoc loco quaeritur, dicam. Quaeritur autem, quare hieme ningat, non grandinet: et vere, iam frigore infracto, grando cadat. Nam ut fallar tibi, verum mihi quidem perſuadetur, qui me usque ad mendacia haec leviora, in quibus os [a] praecidi, non oculi erui ſolent, cre-
2 dulum praeſto. Hieme aër riget: et ideo nondum in

b. *Nix, in pruina p. c.* Hanc ab omnibus codd. et edd. firmatam lectionem emendabat Pinc. qui mallet, *Nix et pruina pendens cong.*, quia ſequatur, *hoc inter pruinam et glaciem* etc. Ergo, inquit, iungit Seneca nivem et pruinam. Sed vulgata bene ſe habet, qua explicatio nivis continetur.

a. *praecidi.* Tres Grut. codd. *percidi*, quod probat Gruterus, qui ita ap. Martial. 2, 72. cum Turnebo Adverſar. VII, 12. legi vult. Ubique *perc.* et *praec. os* dubia eſt lectio, os obturare, ad ſilentium redigere. *Percidi* tamen praetulerim cum Gesnero in Theſ. L. L. voc. *Percido.*

C. 4. Nivis cauſa. 1. *Bene emenſum* vocat ἐπίμετρον, auctarium, corollarium: ut, quum multis modis tritici pugillos aliquot pro cumulo adiiciant. Muretus. *Quaeritur — cadat.* Ariſtot. Meteorol. l. 1. has quaeſtiones iam peregit. *Nam ut fallar tibi.* Nam licet in gratiam tuam fallar. Fromondus ſenſum hunc ineſſe putabat: Licet opinione tua falſum afferam. *Os praecidi.* Plaut. Caſ. II, 6, 52. praecide os, i. e. pulſa os, ut taceat. Muretus notavit haecce ad hunc locum: Praecidere, aut fortaſſis praecludere os audientibus videntur, qui ita mentiuntur, ut contradici non facile poſſit: at oculos eruere, qui non verentur ea pro veris affirmare, quae adſpectu ipſo mendacii coargui poſſunt. Excaecare enim eos qui audiunt, quantum in ipſis eſt, videntur. 2. *Hieme*

in aquam vertitur, ſed in nivem, cui aër propior eſt. Quum ver coepit, maior inclinatio aëris ſequitur, et calidiore coelo maiora fiunt ſtillicidia. Ideo, ut ait Virgilius noſter,

— — *quum ruit imbriferum ver*,

vehementior immutatio eſt aëris, undique patefacti
et ſolventis ſe, [b] ipſo tepore adiuvante. Ob hoc
nimbi graves magis vaſtique quam pertinaces defe-
runtur. Bruma lentas pluvias habet et tenues: qua- 3
les ſaepe ſolent intervenire, quum pluvia rara et
minuta nivem quoque admixtam habet. Dicimus
nivalem diem, quum altum frigus, et triſte coelum
eſt. Praeterea Aquilone flante, et ſuum coelum ha-
bente, minutae pluviae ſunt: Auſtro imber impro-
bior eſt, et guttae pleniores ſunt.

V. Rem a noſtris poſitam nec dicere audeo, quia infirma videtur, nec praeterire. Quid enim mali eſt, aliquid et faciliori iudici ſcribere? Immo ſi omnia argumenta ad obruſſam coeperimus exigere,

b. *ipſo tepore adiuvante.* Sic dedi e codd. Nicot. et Memm. ap. Obſopoeum: probaverat Gronovius quoque in nota ad c. 2. not. i., et magnus Bentleius ad Horat. Od. 4, 4, 7. ſic coniecerat. Olim: *tempore.*

me — eſt. Hanc eandem ſententiam habet Ariſtot. Meteorol. I, 11. *ὅταν γὰρ παγῇ τὸ νέφος, χιών ἐςι.* Hoc ſequutus etiam eſt auctor libri De Mundo Ariſtoteli falſo adſcribi ſoliti, quem Io. Stob. Ecl. phyſ. p. 666. exſcripſit. Ait enim: *χιὼν δὲ γίνεται κατὰ νεφῶν πεπυκνωμένων ἀπόθραυσιν πρὸ τῆς εἰς ὕδωρ μεταβολῆς ἀνακοπέντων.* Haud multum diſtant ab hac nivis explicatione recentiores. Cf. Gehler, Schnee. 3. De terris clementiore coelo utentibus h. l. cogitandum eſſe, verbo monemus. Nam apud nos in his rebus haud exiguam diverſitatem eſſe conſtat.

C. 5. Continuatio. 1. *Rem a noſtris*, ſtoicis. *Immo ſi — indicetur.* Si omnia tam ſevere examinentur, quaſi aurum *ad obruſſam* explores,

re, silentium indicetur. Pauca enim admodum sunt sine adversario. Cetera etiam si vincunt, litigant. Aiunt, quidquid circa Scythiam et Pontum et Septemtrionalem plagam glaciatum et adstrictum est, vere relaxari: tunc flumina gelata discedere, tunc obrutos montes nivem solvere. Credibile est ergo, frigidos spiritus inde fieri, [a] et verno coelo remi-
2 sceri. Illud quoque adiiciunt, quod nec sum expertus, nec experiri cogito. Tu quoque, censeo, si volueris verum exquirere, nivem [b] ita cave experiaris.

a. *et verno coelo rem.* Sic optimo sensu omnes codd. et edd. Britannicus tamen codex exhibet, *et imo coelo remisceri*, probante Gronovio, qui ait: Recte, nempe in quo tumultus et inconstantia temperiei. Addit hoc vocabulum, quia dicturus erat non *aëri*, sed *coelo*. Nam *vere* id fieri satis ex praecedentibus intelligitur. Verbum autem sic formant et Pal. unus et Gallici. Horatius: *sic veris falsa remiscet*. Huic Gronov. argumentationi lubenter accederem, nisi me hic retineret, quod causa redditur, cur ver frigidos habeat spiritus, atque adeo de imo coelo sermonem esse non posse putandum sit. b. *ita cave exp.* Sic Erasmus, Muretus aliique. Codices discedunt. Palat. tert. *nivem in cane exp.* quart. et Col. *incave exp.* Gronovius in brit. et casaubon. invenerat, *in cane*. Scribe, ait, *nivem*

res, i. e. ad auri experimentum, quod igne admoto fiebat et hodieque fit: cf. Salmas. ad Solin. p. 1079 sq., qui temere a *βρύζειν*, ebullire, deduxit: nullas causas satis sufficientes proferre possumus. Quam recte haec dicta sint, praesertim isto, quo vivebat Seneca, tempore, quivis harum rerum peritior intelligit. *Pauca* — *litigant.* Pauca argumenta certissima sunt, cetera adhuc sub iudice iacent, etiamsi vim persuasionis habeant. *Aiunt* — *remisceri.* Hanc frigoris causam solummodo Stoicis inventam credas: apud Aristotelem nullum eius vestigium invenire licuit, nec inveniri credo, si quae de frigore e. c. de Gener. et Corrupt. II, 3. dixit, comparaveris. Nostri quidem physici observationis huius veritatem non oppugnant, etsi alias quoque frigoris causas, quae loco situque, radiorum solis reflexione, aërisque natura diversa etc. nituntur, non praetermittendas cen-

ris. Minus algere aiunt pedes eorum, qui fixam et duram nivem calcant, quam eorum, qui teneram et labefactam. Ergo, si non mentiuntur, quidquid ex illis Septemtrionalibus locis, iam disturbata nive, et glacie frangente se fertur, id meridianae partis tepentem iam humidumque aëra alligat, et perstringit. Itaque quum pluvia futura erat, grando fit, iniuria frigoris.

VI. Non tempero mihi, quo minus omnes nostrorum ineptias proferam. Quosdam peritos observandarum nubium esse affirmant, et praedicere, quum grando futura sit, [a] et hoc intelligere usu ipso,

vem in Care experiaris. Intellexit vilissimum mancipium, et alludit proverbium Graecum, ἐν Καρὶ τὴν πεῖραν. Enimvero illud: *quoque* non ad mancipium vilissimum, quo in hac re experienda utatur, mentem admovet, sed ad experimentum hocce aeque devitandum, ac noster devitasset. Magis itaque inclino ad Erasmi lectionem amplectendam, quamquam mallem, ut Erasmus lectionis originem docuisset. Mox *disturbata* e cod. brit. et casaubon. restituit Gronov., quum antea esset, *distributa*, sine sensu.

a. *et hoc intelligere usu ipso.* Sic cum Grutero scribendum duxi. E Fortunati coniect. dederat Erasmus, *ipso potuisse,* quum

censeant. 2. *Minus algere — labefactam.* Vereor, ut haec observatio omnibus placitura sit. Nam fixam et duram nivem frigus, teneram et labefactam tepor aëris comitari solet. Attamen illud dici pro ea potest, quod nivem liquescentem exhalatio s. evaporatio comitatur, quae raro sine frigore esse solet. Ceterum ingeniosius quam verius grandinis origo explicatur. Vix dubitari potest, quin, quod egregie b. Lichtenbergius ad Erxleben. compend. phys. §. 736. docuit, ad grandinem gignendam electricitas, quam vocant, necessaria sit. Aquosas itaque particulas, quae pluviae modo cadere debuissent, processu illo chemico ita affectas esse credas, ut in grandinem versae decidant in terram.

C. 6. De praedictione grandinis et tempestatis. 1. *Non tempero — proferam.* Itaque et illam, quam cap. praeced. dederat de ortu grandinis explicationem, ineptiis adnumerat? *Quosdam —*

ipſo, quum colorem nubium notaſſent, quam gran-
do toties inſequebatur. Illud incredibile, Cleonis
fuiſſe publice praepoſitos χαλαζοφύλακας, ſpeculato-
res futurae grandinis. Hi quum ſignum dediſſent,
adeſſe iam grandinem, quid exſpectas? ut homines
2 ad penulas discurrerent, aut [b] ad ſcorteas? Immo
pro ſe quisque alius agnum immolabat, alius pul-
lum. Protinus autem illae nubes alio declinabant,
quum aliquid guſtaſſent ſanguinis. Hoc rides? Ac-
cipe, quod rideas magis. Si quis nec agnum nec
pul-

quum alii codd. haberent, *potuerunt*, alii, *potuere*, qua quidem voce bene caremus.

b. *ad ſcorteas.* Sic Erasmus et edd. vett. At Fortunati mſſ. *Scorti.* Recte tamen Salmaſius ad Scriptt. Hiſt. Aug. To. I. p. 26. (ad Ael. Spart. Adrian. c. 3.) vulgatam lectionem tuetur. Mox Erasmus e coniect. Fortun. habet, *imo pro ſe quisque album agnum* etc. Sed omnes codd. agnoſcunt *alius agnum* —. Etiam ſequentia docent, τὸ· *album* locum non habere. Fortun. e Virgilii verſu, Nigram hiemi pecudem, Zephyris felicibus albam, noſtrum profeciſſe putabat.

dam — inſequebatur. In his nullum ineptiarum veſtigium ineſt. Nam nubes grandinis adventum indicare poſſe et ſolere, neminem latet. — *Illud incredibile — grandinis.* Horum ſpeculatorum futurae grandinis meminit et Plutarchus lib. VII. Sympoſiorum cap. 2. Et ne tota res, quae alioqui primo adſpectu ridicula eſt, fabuloſa exiſtimetur, gravis et ſanctus ſcriptor, Clemens Alexandrinus, putat magos fuiſſe, qui longa eorum, quae in ſublimi fierent, obſervatione grandinem imminentem praenoſcerent, et illis impiis ſacrificiis aut ſanguinis e digito effuſione populum in impietate ac ſuperſtitione retinerent. Vide eum lib. VI. p. 631. Stromatum. Muretus. Pauſaniae adhuc tempore hoc in uſu ibi erat. Ait enim II, 34. χάλαζάν γε ἤδη θυσίαις εἶδον καὶ ἐπῳδαῖς ἀνθρώπους ἀποτρέποντας. Cf. Heſych. Ἀνεμοκοίτας. *Cleonae* (Κλεωναὶ) urbs Peloponneſi in Argolide, cuius iam Homerus Il. β. 570. meminit. Strabo VIII. p. 256 ſq. *Paenulis ſcorteisque* utebantur veſtibus ſuperiniiciendis adverſus imbrem et coeli iniurias ſe munientes. Egit de his nuper Mongeſius Comment. Inſtitut. nat.

pullum habebat, quod ſine damno fieri poterat, manus ſibi afferebat. Et ne tu avidas aut crudeles exiſtimes nubes, digitum ſuum bene acuto graphio pungebat, et hoc ſanguine litabat. Nec minus ab huius agello grando ſe avertebat, quam ab illo, in quo maioribus hoſtiis exorata erat.

VII. Rationem huius rei quidam quaerunt. Alteri, ut homines ſapientiſſimos decet, negant poſſe fieri, ut cum grandine aliquis paciſcatur, et tempeſtates munusculis redimat, quamvis munera etiam deos vincant. Alteri ſuſpicari ipſos aiunt, eſſe in ipſo ſanguine vim quandam potentem avertendae nubis, ac repellendae. Sed quomodo in tam exiguo ſanguine poteſt eſſe vis tanta, ut in altum penetret, et eam ſentiant nubes? Quanto expeditius erat dicere, Mendacium et fabula eſt? At [a] Cleo- 2
nae iudicia reddebant in illos, quibus delegata erat cura providendae tempeſtatis: quod negligentia eorum

a. *Cleonae.* Sic optimis codd. et edd. poſtulantibus cum Erasmo reſcripſi. Antea *Cleonis.*

C. 7. Continuatio. 1. *Quidam,* ſtoici: nam c. 5. rem a noſtris poſitam notare voluit. *Alteri ut — fieri.* In his Horat. Od. III, 29. extr. *quamvis — vincant.* Nam Tempeſtates Deorum numero adſcriptas eſſe conſtat vel ex Horat. Epod. X. extr. Reſpicit ad illud Homericum: Δῶρα θεοὺς πείθει, δῶρ' αἰδοίους βασιλῆας. Muretus. *Alteri ſuſpicari — repellendae.* Fuere in ſtoicis haud pauci, qui re non inquiſita, ſed ſtatim pro vero adſumta cauſas exquiſitum irent: vera haec fuit petitio, ut aiunt, principii. Sed hoc proh dolor vereor, ne in omni cum hominum, tum philoſophorum turba acciderit. Stoicos autem inprimis hoc vitio interdum laboraſſe, docet, ut reliqua mittam, ſtudium eorum allegorice ſ. ſymbolice mythos explicandi notiſſimum. — 2. *quibus delegata — tempeſtatis,* οἱ χαλαζοφύλακες. *quod negligentia — procidiſſent.* Spectant huc quae Pauſan. l. l. nar-

rum vineae vapulassent, aut segetes procidissent. Et apud nos in duodecim tabulis cavetur, ne quis alienos fructus excantassit. Rudis adhuc antiquitas credebat et attrahi imbres cantibus, et repelli: quorum nihil posse fieri, tam palam est, ut huius rei causa nullius philosophi schola intranda sit.

VIII. Unam rem adhuc adiiciam, et favere ac plaudere te iuvabit. Aiunt nivem in ea parte aëris fieri, quae prope terras est. Hanc enim plus habere caloris ex tribus causis. Una, quod omnis terrarum evaporatio, quum multum intra se fervidi aridique habeat, hoc est calidior, quo recentior. Altera, quod radii solis a terra resiliunt, et in se recurrunt. Horum duplicatio proxima quaeque a terris calefacit, quae ideo plus habent teporis, quia solem bis sentiunt. Tertia causa est, quod magis superiora perflantur: at quaecunque depressa sunt, minus ventis verberantur.

IX.

1. narrat de oppido Methonis in isthmo Troezeniorum: Africo flatu e sinu saronico ingruente vineis duos viros gallum gallinaceum albis alis discerptum circa vineas currendo circumtulisse, et ubi excurrissent, infodisse. Superstitiones huius generis in toto illo tractu eaedem viguisse videntur, et fortasse, quum incolae Dores essent, etiam in Thessalia, unde eorum maiores in Peloponnesum migravisse constat. 2. *Et apud — excantassit.* Cf. Plin. N. H. XXVIII, 2. Has ἐπῳδὰς, s. incantationes, apud quasvis nationes viguisse noli mirari, si reputaveris, ignorantiam naturae rerum coniunctam cum rudioribus de Diis notionibus ansam huic superstitioni dedisse. Sed de tota hac re egregie exposuit Tiedemannus in Disput. de quaestione: quae fuerit artium magicarum origo, 1788.

C. 8. In qua regione aëris nix oriatur. Haec Stoici ab Aristot. Meteorol. I, 3. 9. 11. acceperant. Nam rem ipse ita posuit, nec causas addere neglexit. *minus ventis verberantur.* Nubes enim agi non raro videmus, nullo apud nos flatu.

IX. Accedit his ratio Democriti. Omne corpus quo ſolidius eſt, hoc calorem citius concipit, et diutius ſervat. Itaque ſi in ſole poſueris aeneum vas et vitreum et argenteum, aeneo citius calor accedet, diutius haerebit. Adiice deinde, quare hoc exiſtimet fieri. His, inquit, corporibus, quae duriora, et preſſiora denſioraque ſunt, neceſſe eſt minora foramina eſſe, et tenuiorem in ſingulis ſpiritum. Sequitur ut quemadmodum minora balnearia et minora miliaria citius calefiunt, ſic haec foramina occulta et oculos effugientia, et celerius fervorem ſentiant, et propter easdem anguſtias quidquid receperunt, tardius reddant.

X.

C. 9. Continuatio. *Democriti* Abderitae, qui floruit circa ol. 70, inſigni naturae ſtudio, mortuus ol. 94, 1, nonagenarius ſenex. Cic. de N. D. 1, 43. ait: Democritus vir magnus in primis, cuius fontibus Epicurus hortulos ſuos irrigavit. Similibus laudibus eum extulit Ariſtotel. De Gener. et Corrupt. 1, 2. Multa ſcripſit Democritus, omnia nunc deperdita, praeter multa et ea egregia fragmenta, quae colligi mererentur. Cf. Fabric. Bibl. Graec. lib. II, 24. Vol. II. p. 628 ſq. Harleſ. Ceterum Democriti ſententiam fecit ſuam Ariſtot. de Part. Anim. II, 4. Τὰ δὲ ϛερεὰ θερμανθέντα μᾶλλον θερμαίνει τῶν ὑγρῶν. Problem. Sect. I, 36. ἐν τοῖς ϛερεωτέροις πλείων ἡ θερμότης. *His inquit — ſpiritum.* Spectant haec ad Leucippi et Democriti doctrinam de vacuo, qua etiam poroſitas continebatur. Cf. Bayle et Brucker I. p. 1177 ſq. 1187 ſq. *miliaria* lebetes alti et anguſti, cf. ad III, 24, 1. Quo tenuior ſit ſpiritus, eo minus calori intranti obſtare is poteſt, ideoque eo magis calor cum corporibus communicatur. Haec Democriti ſententia continetur materia calorifica, le calorique, quae atomis conficiebatur. Eo ſpectabat Ariſtot. de Coelo III, 4 et 8 extr. ſententiam iſtam refutans. Nos quidem nunc poſt Franklini, Achardi, Thompſoni al. obſervationes et experimenta, nobis perſuaſum habemus, corpora, quae optime materiam electricam conducant, idem quoque prae-

X. Haec longe praeparata ad id perducunt, de quo nunc quaeritur. Omnis aër quo propior eſt terris, hoc craſſior. Quemadmodum in aqua et in omni humore faex ima eſt: ita in aëre ſpiſſiſſima quaeque deſidunt. Iam autem probatum eſt, omnia quo craſſioris ſolidiorisque materiae ſunt, hoc fidelius cuſtodire calorem receptum: ſed quo editior eſt aër, et quo longius a terrarum colluvie receſſit, hoc ſincerior puriorque eſt. Itaque ſolem non retinet, ſed velut per inane transmittit: ideo minus caleſit.

XI. Contra autem quidam aiunt, cacumina montium hoc calidiora eſſe debere, quo ſoli propiora ſunt. Qui mihi videntur errare, quod Apenninum, et Alpes, et alios notos ob eximiam altitudinem montes in tantum putant creſcere, ut illorum magnitudo ſentire ſolis viciniam poſſit. Excelſa ſunt iſta, quamdiu nobis comparantur; at vero ubi univerſum reſpexeris, manifeſta eſt omnium humili-

praeſtare in calore propagando: quare explicamus, cur metalla hoc ipſo a Democrito obſervato ordine citius caleſcant et frigeſcant, quam ligna, vitra et bitumina.

C. 10. Continuatio. *Iam autem — receptum* — Recentiorum experimenta et obſſ. docent, non omnino referre, qua denſitate et ſoliditate corpus ſit, ſed quam facultatem aut capacitatem habeat, calorem conducendi. Lana, e. c., lecti plumei culcitaeque calorem male conducunt, qui propterea in his corporibus cumulatur. *ſed quo — puriorque eſt.* Hoc haud dubie verum eſt: quamquam Sauſſurius (Voyages dans les Alpes II. p. 517.) eudiometri ope contrarium reperiſſe ſibi viſus eſt.

C. 11. Continuatio. 1. *Contra — ſunt.* Hoc Anaxagoras et eius aſſeclae putaſſe videntur, quippe qui (Ariſtot. de Coelo I, 3 extr. Meteorol. I, 3. teſte) contenderunt,

militas. Inter ſe vincuntur, et vincunt. Ceterum 2
in tantum nihil attollitur, ut collatione totius nulla ſit vel maximis portio: quod niſi eſſet, non diceremus, totum orbem terrarum pilam eſſe. Pilae proprietas eſt, cum aequalitate quadam rotunditas: aequalitatem autem hanc accipe, quam vides in luſoria pila. Non multum illi commiſſurae et rimae earum nocent, quo minus par ſibi ab omni parte dicatur. Quomodo in hac pila, nihil illa intervalla 3
officiunt ad ſpeciem rotundi, ſic nec in univerſo quidem orbe terrarum editi montes, quorum altitudo totius mundi collatione conſumitur. Qui dicit altiorem montem, quia ſolem propius excipiat, magis calere debere: idem dicere poteſt, longiorem hominem citius quam puſillum debere caleſieri, et citius caput eius quam pedes. At quisquis mundum 4
menſura ſua aeſtimaverit, et terram cogitaverit tenere puncti locum, intelliget nihil in illa poſſe ita eminere, ut coeleſtia magis ſentiat, velut in propinquum illis acceſſerit. Montes iſti quos ſuſpicimus, et vertices aeterna nive obſeſſi, nihilominus in imo ſunt: et propius quidem ſoli eſt mons, quam campus aut vallis, ſed ſic, quo modo eſt pilus pilo

runt, ſuperiora igne plena eſſe. 2. *Ceterum in tantum* etc. Hanc eandem rationem a recentioribus quoque adhiberi ſolere ad orbis terrarum rotunditatem et aequalitatem tuendam conſtat. Plinius tamen II. N. H. 64. abſoluti orbis formam negat in tanta montium excelſitate, tanta camporum planitie; addit interim terrae amplexum, ſi capita linearum comprehendantur ambitu, figuram abſoluti orbis efficere. 4. *At quisquis mundum menſura ſua*, propria, iuſta et vera, abſoluta quam vocamus, non relativa, *aeſtim. Mundus* h. l. omnes planetas aliasque ſtellas complectitur, quae in ſenſum cadunt et obſervantur, itaque ſyſtemata omnia, quae vocamus coeleſtia.

[a] craſſior, arbor arbore, et mons monte maior eſſe dicitur. Iſto enim modo, et arbor alia magis quam alia dicetur vicina coelo: quod falſum eſt: quia inter puſilla non poteſt eſſe magnum discrimen, niſi dum inter ſe comparantur. Ubi ad collationem immenſi corporis ventum eſt, nihil intereſt, quanto alterum altero ſit maius: quia etiamſi magno discrimine, tamen minima vincuntur.

XII. Sed ut ad propoſitum revertar, propter has quas retuli cauſas, plerisque placuit, in ea parte aëris nivem concipi, quae vicina terris eſt: et ideo minus alligari, quia minore frigore coit. Nam vicinus aër et plus habet frigoris, quam ut in aquam et imbrem transeat, et minus, quam ut duretur in grandinem. Hoc medio frigore non nimis intento nives fiunt coactis aquis.

XIII. Quid iſtas, inquis, ineptias, [a] quibus nec literatior ſit quisquam, nec melior, tam operoſe per-

a. *craſſior, arbor arbore, et mons monte maior eſſe dicitur.* Sic cum codd. mſſ., Erasmo et Fortunato repoſui. Muretus enim temere illa, *arbor — dicitur,* reſecuerat, quippe haud ſincera eſſe autumans: qua in opinione fuit Gruterus quoque, ſine ulla tamen cauſa luculenta.

a. *quibus nec literatior ſit quisquam, nec m.* Duo palatini hac vulgata repudiata dant, *quibus literatior eſt quisque, non m.* Quae quidem lectio ſpecie ſua non caret, quum haud dubie, qui his quaeſtionibus occupetur, doctior fiat neceſſe ſit, melior non item. Sed vulgata defendi poteſt: qui enim ineptias ſcit, non eſt literatus. Mox Erasmus, *Ha, ha! iubesne cum l.:* mſſ. tamen refragantibus, qui illud, *ha, ha,* omittunt, et *mentem,* non, *me,* praeſtant, compendio τοῦ m̄ moti.

C. 12. Continuatio. *Plerisque,* inprimis ſtoicis et peripateticis. Cf. c. 3.

C. 13. Abuſus nivis occaſionem dat invectivae in luxuriam Roman. orationi. 1. *Quid iſtas — perſequeris?* Haec parum conveniunt cum iis, quae de magna harum disquiſitionum dignitate ſaepe in his libris iam exſequutus eſt. Nec eſſe eas revera ineptias cuique rem recte aeſtimanti facile eſt intellectu, modo

persequeris? Quomodo fiant nives, dicis: quum multo magis ad nos dici a te pertineat, quare emendae non sint nives. Iubes me cum luxuria litigare. Quotidianum istud et sine effectu iurgium est. Litigemus tamen: etiamsi superior futura est, pugnantes ac reluctantes vincat. Quid porro? Hanc ipsam inspectionem naturae nihil iudicas ad id,
quod vis, conferre? Quum quaerimus, quomodo 2
nix fiat, et dicimus illam pruinae similem habere naturam, plus illi spiritus quam aquae inesse, non putas exprobrari illis, quum emere aquam turpe sit, si nec aquam quidem emunt? Nos vero quaeramus potius, quomodo fiant nives, quam quomodo serventur: quoniam non contenti vina diffundere ve-

modo rite pertractentur. Aristoteles certe Meteorol. I, 12. non pro ineptiis habuit. Sed ipsius auctoris haec non fuit sententia: recte autem eam adscribit homini, qui bonorum morum amantissimus omnia ad ethicam, quam nos vocamus practicam, refert, omniaque susque deque habet, quae non statim ad eam ducant. Tales fuerunt suntque etiamnunc inter nos, qui bonis adeo literis atque scientiis in contemtum revocatis nihil nisi religionem bonosque mores crepent, non reputantes, sine iis ad suas delicias, quas tamen, ut quisque est optime eruditus, ita maximi facit, haud recto limite perveniri posse. Nec tamen negandum est, Senecae hoc quoque esse, ut quamcunque occasionem libentissime arripiat morales, ut ita dicam, excursus inserendi, in quibus temporis sui ineptias traducat. Ut proposito non usquequaque conveniant, tamen est laudanda voluntas optima. — 2. *si nec aquam quidem emunt!* quandoquidem plus illi spiritus s. aëris inest. Ne aqua quidem pura est secundum nostrum, cap. sup. *vina diffundere veterana* h. e. ex doliis, quando vinum defer-buerat et defaecatum erat, in amphoras et cados transfundere ad veterascendum, *veterana* (cf. Ep. CXIV, 25): vina enim sapore, a loco aut anno felice et uvas percoquente, praecipua sive in testas i. e. amphoras cadosque sive in utres, quorum

terana, et per ſapores aetatesque diſponere, invenimus quomodo ſtiparemus nivem, ut ea aeſtatem evinceret, et contra anni fervorem defenderetur lo-
3 ci frigore. Quid hac diligentia conſecuti ſumus? Nempe ut gratuitam mercemur aquam. Nobis dolet, quod ſpiritum, quod ſolem emere non poſſumus, quod hic aër etiam delicatis divitibusque ex facili nec emtus venit. O quam nobis male eſt, quod quidquam a rerum natura in medio relictum eſt! Hoc quod illa fluere et patere omnibus voluit, cuius hauſtum vitae publicum fecit; hoc quod tam homini, quam feris avibusque, et inertiſſimis animalibus, in uſum large ac beate profudit, contra
4 ſe ingenioſa luxuria redegit ad pretium. Adeo nihil

locum apud nos lagenae obtinent, perfuſa, in plurimos annos ſervare ſolent vinitores et noſtri, uti veteres. Sed nota ſunt haec e Plin. XIV. Scriptorib. de Re Ruſt. etc. *invenimus — loci frigore.* Mos nivem potandi, ut Plinii N. H. XIX, 4, verbo utar, apud antiquos aeque viguit ac apud eorum poſteros etiamnunc viget. Primum quidem huius luxuriae veſtigium occurrit, quod ſciam, in Prodici eleganti narratione de Hercule apud Xenoph. Memor. II, 1. In Sicilia, Italia, inſulis mature hic mos obtinuiſſe videtur, ubi et etiamnunc floret. Alexander M. in India foveas nive impleri, et ut conſervaretur, ramis querceis, quibus aër arceretur, tegi iuſſit, Charete mitylenaeo auctore ap. Athenae. III. p. 123 f. Plutarch. Sympoſ. VI, 6. p. 259. Vol. XI. Hutt. paleis et veſtibus (*ἀχύροις καὶ ἱματίοις ἀγνάπτοις*) nivem intectam conſervaſſe narrat, Seneca infra §. 8. confirmante. Simili ratione hodieque in foveis glaciei ſervandae apud nos paratis nix ſtipata habetur. Cf. Burmann. ad Petron. c. 31. et Io. Beckmann Beyträge zur Geſchichte der Erfindungen IV, 2. p. 161 ſq. Colo autem nivario, ſ. ſacco nivario uſos eſſe, quod etiamnunc fit, ad paleas ſeponendas, natura docuit. vid. Stephani Theſ. L. L. voc. nivarius. — 3. *nempe ut — aquam,* ut aquam etiam, gratis alioqui habendam, venalem faciamus et pretioſam.

4. *fo-*

hil potest illi placere, nisi carum! Unum hoc erat, quod divites in aequum turbae deduceret, quo non possent antecedere pauperrimum. Illi cui divitiae molestae sunt, excogitatum est, quemadmodum etiam aqua caperet luxuriam. Unde ad hoc perventum sit, ut nulla nobis aqua satis frigida videretur quae flueret, dicam. Quamdiu sanus et salubris cibi capax stomachus est, impleturque, non premitur, naturalibus fomentis contentus est. Ubi quotidianis 5
cruditatibus non temporis aestus, sed suos sentit, ubi ebrietas continua visceribus insedit, et praecordia bile, in quam vertitur, torret, aliquid necessario quaeritur, quo aestus ille frangatur, qui ipsis aquis incalescit, remediis incitat vitium. Itaque non aestate tantum, sed et media hieme nivem hac causa bibunt. Quae huius rei causa est, nisi intestinum malum, et luxu corrupta praecordia, quibus nullum intervallum unquam quo interquiescerent, datum est, sed prandia coenis usque in lucem perductis ingesta sunt, et distentos copia ferculorum ac varietate comissatio altius mersit? Deinde nun- 6
quam

4. *fomentis*, alimentis, quae et fovent, exhilarant recreantque, non solum alunt. Cf. Ep. LI, 5. CII, 26. De Benef. III, 29, 5. E quibus locis Horatius Epist. I, 2, 52. Ut lippum pictae tabulae, fomenta podagrum — contra Buherium ad Anthol. Lat. Burmann. II. p. 485. *tomenta* emendantem, et Wakefieldium, bene defenditur. Podagricum enim abstinentia decet. — 5. *coenis — perductis:* coenas a nona vel decimâ diei hora (Horat. Epp. I, 7, 71.) usque ad lucem perductas, antelucanas, intempestivas, male audiisse constat, v. c. e Senecae De Ira II, 28. et multis Ciceronis locis: quo spectat epulari vel vivere de die, et comessatio post coenam (Cic. Clav.), compotatio, ἀφ' ἡμέρας πίνειν ap. Polyb. VIII, 29, 6. Schweigh. Cf. Io. Toup. Emendatt. Suid. P. 3. p. 495. ed. angl. (Vol. II. p. 267 Lips.) — 6. *Deinde numquam — accen-*

quam intermiſſa intemperantia, quidquid ante decoxerat, efferavit, et in deſiderium ſemper novi rigoris accendit. Itaque quamvis coenationem velis ac ſpecularibus muniant, et igne multo doment hiemem, nihilominus ſtomachus ille ſolutus, et aeſtu ſuo languidus, quaerit aliquid quo erigatur. Nam ſicut animo relictos ſtupenteſque frigidâ ſpargimus, ut ad ſenſum ſui redeant: ita viſcera iſtorum vitiis torpentia nihil ſentiunt, niſi frigore illa vehemen-
7 tiore [b] peruſſeris. Inde eſt, inquam, quod nec nive contenti ſunt, ſed glaciem, velut certior illi ex ſolido rigor ſit, exquirunt, ac ſaepe repetitis aquis diluunt: quae non e ſummo tollitur, ſed ut vim maiorem habeat, et pertinacius frigus, ex abdito effoditur. Itaque ne unum quidem eſt pretium: ſed habet inſtitores aqua, et annonam, pro pudor! variam.

b. *peruſſeris.* Ita Eraſmus aliique. Fortunati tamen mſſ. *perfuderis*, et Pinciani mſſ. *percuſſeris.* Sed prius eſt magis proprium rei et doctius. Mox *quidem* poſt verba, *nec nive*, Muretus ex ingenio intulit.

accendit. Cibos antea in ſtomachum demiſſos novi excitant et ita fervefaciunt, ut infrigidatione nova egeant. Sic ſit, ut languor ſtomachum occupet, qui frigore erigendus eſt. *coenatio* i. coenaculum, diaeta, *velis* ianuarum loco: nam cubicula interiora in domibus nobiliorum ianuis carere ſolebant, velis plerumque pretioſis et, frigori arcendo, denſis inſtructa. Hinc ſervi oſtiarii et velarii memorantur. Cf. poſt Lipſium ad Tacit. Annal. XIII, 5. Boettigeri Sabina p. 327. ed. 1. *Specularibus* loco noſtrarum feneſtrarum, ſ. vitrearum. Cf. De Providentia IV, 9. not. — 7. *quae* glacies *ex abdito* i. e. ex infima fovea glaciei conſervandae deſtinata. *ſed habet inſtitores* —. Aqua adeo, ſic e diluta glacie facta, diverſo pretio venditur. *Inſtitores* enim, qui proprie negotio gerendo inſtabant, aut ſervi aut homines vilioris conditionis fuere, qualis C. Terentius Varro ap. Livium XXII, 25. ad merces ſingulas vendendas a mercatoribus ad-

variam. Unguentarios Lacedaemonii urbe expulerunt, et propere cedere finibus suis iusserunt, quia
oleum disperderent. Quid illi fecissent, si vidissent 8
reponendae nivis officinas, et tot iumenta portandae aquae deservientia, cuius colorem saporemque paleis, quibus custodiunt, inquinant? At dii boni, quam facile est exstinguere sitim sanam! Sed quid sentire possunt emortuae fauces, et occallatae cibis ardentibus? Quemadmodum nihil illis satis frigidum,
sic nihil satis calidum est. Sed ardentes bo- 9
letos, et raptim condimento suo mersatos, demittunt paene fumantes, quos deinde restinguant nivatis potionibus. Videbis, inquam, quosdam graciles, et palliolo focalique circumdatos, pallentes et aegros, non sorbere solum nivem, sed etiam esse, et frusta eius in scyphos suos deiicere, ne inter ipsam bibendi moram tepescant. Sitim istam
esse putas? Febris est: et quidem eo acrior, quod 10
non tactu venarum, nec in cutem effuso calore deprehenditur. Sed cor ipsum excoquit luxuria, invictum malum, et ex molli fluidoque durum atque

 patiens.

adhibiti. Cf. Ruperti ad Iuvenal. VII, 222. *Unguenta nos — disperderent.* Idem narrasse Chrysippum testatur Athenae. XV. p. 686 f., quo quidem loco omisso Casaub. ad Theophrast. p. 89. ed. Fisch. nostrum locum laudaverat. E Chrysippo autem locum nostrum expressum esse, patet: *Λακεδαιμόνιοί τε ἐξελαύνουσι τῆς Σπάρτης τοὺς τὰ μύρα κατασκευάζοντας, ὡς διαφθείροντας τοὔλαιον.* Lacedaemoniis hoc mandatum dignum fuisse manifestum est, et similibus rigoris disciplinae veteris exemplis illustrari posset, nisi res nota esset. Similia narrat Plin. XIII, 3. de Romanis. — 9. *palliolo focalique*, quae sunt proprie vestimenta aegrotantium ad corpus faucesque velandas apta. Cf. Quintil. XI, 3. Horat. Sat. II, 3, 255. *ne tepescant*, sc. scyphi. — 10. *et ex molli fluidoque — patiens.* Luxuriosi enim mol-

patiens. Non intelligis, omnia consuetudine vim suam perdere? [c] Itaque nix ista, in qua etiamnunc natatis, eo pervenit usu, et quotidiana stomachi servitute, ut aquae locum obtineat. Aliquid adhuc quaerite illi frigidius, quia pro nihilo est familiaris rigor!

c. *Itaque nix ista, in qua etiamnunc natatis, eo pervenit* etc. Sic Erasm. e Fortun. coniectura. Olim impressi: *Itaque* etc. *etiam iam natatis:* assentientibus palatinis codd. Sed codd. Fortun. *Nix inquam ista eo assiduitate pervenit usu* etc. Et in seqq. magna varietas est: alii, *usu ad quotidianam stomachi consuetudinem:* alii, *eo perv. usque ad cotidiana stomachi servitute* s. *eo assiduitate perv. usu et quotidiana stomachi servitute.* Sed nostrum est ex divinatione Fortunati, a qua non abit codex bonae notae, coloniensis. Gruterus locum non sanum esse putat, sed, ut mihi quidem videtur, sine ratione. Vulgata haud dubie omnibus se probabit. Non diversae codicum familiae h. l. deprehendendae sunt, sed varietates satis vulgares, ut in libro quacunque aetate a docentibus, discentibusque teri manibus solito atque multoties describi. Denique *quaerite illi* praeferendum est haud dubie lectioni s. coniecturae *illa. Illi* sc. stomacho.

molles et fluxi, sed duri tamen ac pertinaces adversus medicinam et remedia, quibus reduci se ad sanam mentem non sinunt. Fromondus.

In qua etiamnunc natatis: ita natabant in piscinis sive in balneis nivatis. Sueton. Ner. 17.

L. ANNAEI SENECAE

AD LUCILIUM

NATURALIUM QUAESTIONUM

LIBER QUINTUS.

IN QUO DE VENTIS ET AERIS MOTU AGITUR.

Argumentum.

Disserit, quid ventus. Democritum refellit, qui censet ventum esse, cum multae et confertae atomi in angusto inani ita se comprimunt, ut superfundantur. Igitur ventum fieri potius, partim aëre a sole extenuato ac diffuso, partim, quia aër animal est, et vim se movendi ac flabellandi habet. Tota deinde doctrina ventorum, tam communium XII, quam provincialium. Declinat denique sub finem suo more in hominum mores, qui ventis ad custodiendam coeli terrarumque temperiem, ad prudentiam comparandam et noscenda transmarina a Deo datis, ad bella, ambitionem, et avaritiam abutimur. Unde in incerto ponit, an nasci magis ventos, quam non nasci, profuerit: quod de Iulio Caesare Livius olim dixit.

CAPUT

CAPUT I.

Ventus eſt fluens aër. Quidam ita definierunt:
Ventus eſt aër fluens in unam partem. Haec defi-
nitio videtur diligentior: quia nunquam aër tam
immobilis eſt, ut non in aliqua ſit agitatione. Sic
tranquillum mare dicitur, quum leviter commovetur,
nec in unam partem inclinatur. Itaque ſi legeris,

Quum placidum ventis ſtaret mare:

2 ſcito illud non ſtare, ſed ſuccuti leviter: et [a] dici
tranquillum, quia nec huc nec illo impetum capiat.
Idem et de aëre iudicandum eſt, non eſſe unquam
immobilem, etiamſi quietus ſit. Quod ex hoc in-
telligas licet. Quum ſol in aliquem clauſum locum
infuſus eſt, videmus corpuscula minima in adverſum
ferri, alia ſurſum, alia deorſum, varie concurſan-
tia. Ergo parum diligenter comprehendet quod
3 vult, qui dixerit, Fluctus eſt maris agitatio: quia
tranquillum quoque agitatur. At ille abunde ſibi
caverit, cuius haec definitio fuerit: Fluctus eſt ma-
ris in unam partem agitatio. Sic in hac quoque
re, de qua cum maxime quaerimus, non circum-
ſcribetur, quia ita ſe geſſerit, ut dicat: Ventus eſt
fluens

a. *dici.* Sic boni codd. At antiquiſſ. edd. et duo palat. exhibent, *et duci tr.* Utrumque bonum eſt: nec multum refert, mare dicas tranquillum, an pro tranquillo habeas.

Lib. V. C. 1. Quid eſt ventus? 1. *Ventus eſt fluens aer.* Sic primus Anaximander ventum definivit, auctore Plutarch. Placit. Phil. III, 7. p. 427. XII. Hutten. Sequuti eum ſunt omnes reliqui, Ariſtoteles Meteorol. II, 4—6, Stoici etc. Vitruv. I, 6. init. Ventus, ait, eſt aeris fluens unda, cum incerta motus redundantia. Verſus eſt Virgil. Ecl. II, 26. ubi recte argutantis philoſophi ſequentia verba eſſe declarat Heynius. 2. *Quum ſol — concurſantia.* Simile exemplum Lucret. II, 24 ſq. habet.

fluens aër in unam partem: aut, Ventus aër eſt
fluens impetu, aut vis aëris in unam partem eun-
tis, aut curſus aëris aliquo concitatior. Scio quid
reſponderi pro definitione altera poſſit. Quid ne- 4
ceſſe eſt adiicere te, in unam partem fluens aër?
Utique enim quod fluit, in unam partem fluit.
Nemo aquam fluere dicit, ſi tantum intra ſe move-
tur, ſed ſi aliquo fertur. Poteſt ergo aliquid mo-
veri, et non fluere: at e contrario non poteſt
fluere, niſi in unam partem. Sed ſive haec brevi-
tas ſatis a calumnia tuta eſt, hac utamur: ſive ali-
quis circumſpectior eſt, verbo non parcat, cuius
adiectio cavillationem omnem poterit excludere.
Nunc ad ipſam rem accedamus, quoniam ſatis de
formula disputatum eſt.

II. Democritus ait, quum in anguſto inani multa ſunt corpuscula, quae ille atomos vocat, ſequi ventum. At contra, quietum et placidum aëris ſtatum eſſe, quum in multo inani pauca ſunt corpuscula. Nam quemadmodum in foro aut vico quamdiu paucitas eſt, ſine tumultu ambulatur: ubi

turba

habet. — 4. *formula*, definitione, definiendi ratione. Sic utuntur et Iurisconſulti rom. e. c. ap. Cic. de off. III, 13. formulae Aquillii de dolo malo ſunt definitiones et verborum ſollennium praeſcriptiones.

C. 2. Continuatio. Democriti ſententia exponitur. *Democriti* hoc fragmentum inſigne uni Senecae acceptum referimus, ſervatum ex atomiſtico, quod vocant, ſyſtemate, cuius inventores, Leucippus et Democritus, ab Ariſtotele paſſim ſub nomine phyſiologorum, e. c. Phyſ. IV, 6—9. celebrantur: Epicurum autem hanc doctrinam atomis ſ. figuris (Ariſtot. de Gener. et Corrupt. I, 6. σώματα ἀδιαίρετα vocat) nixam imitatum eſſe conſtat, Lucretio apud Romanos interprete. Pulſu, mixtura, ſitu et poſitione atomorum ventos oriri demonſtratum iverunt, tam infelici

turba in anguſtum concurrit, aliorum in alios inci-
2 dentium rixa fit: ſic in hoc quo circumdati ſumus ſpatio, quum exiguum locum multa corpora impleverint, neceſſe eſt alia aliis incidant, et impellantur ac repellantur, implicenturque et comprimantur, ex quibus naſcitur ventus, quum illa quae colluctabantur, incubuere, et diu fluctuata ac dubia inclinavere ſe. At ubi in magna laxitate corpora pauca verſantur, nec arietare poſſunt, nec impelli.

III. Hoc falſum eſſe, vel ex eo colligas licet, quod tunc interim minime ventus eſt, quum aër nubilo gravis eſt. Atqui tunc plurima corpora ſe in anguſtum

felici tamen ſucceſſu, ut Ariſtot. ne verbo quidem opinionis abſurdae meminiſſe opera dignum cenſuerit, ubi de ventis l. I. expoſuit. Ceterum *Carteſii* verticibus praeluſiſſe iam Leucippum eiusque aſſeclas, monuere Huetius et Baelius, obſervante Bruckero Hiſt. cr. phil. I. p. 1176. In refutatione huius ſententiae non alienum fuerit, monere, Democritum ſaepe male intellectum eſſe; quapropter cautio non eſt dimittenda. Quam infeliciter et iniuſte, ut hoc utar, Plinius N. H. VII, 55. Democritum exagitarit, notum eſt: quum in eo eſſet Plin., ut Democriti dogma, corpora quae ſecundum formam externam, formaliter, ut nunc loquuntur, perierint, reviviſcere, irrideret: quum tamen de atomis nulli corruptioni et deletioni expoſitis ſermonem fuiſſe in loco nunc deperdito, totum Democriti ſyſtema docere debuiſſet. Similiter videndum eſt, ne Seneca ſubtilitatem Democriti non recte ceperit, quippe qui non ſolum motum, ſed ſitum quoque et poſitionem (θέσιν καὶ τάξιν) ſuis atomis tribuerit. Ariſtot. de Gener. et Corrupt. I, 1. Phyſ. I, 5. Reſpondere forſan potuiſſet Democritus, at in nebula etiam motum aliquem obſervari, quem quidni ventum vocare velis? et ſimilia. — 2. *corporibus*, iſtis atomis, σώμασι ἀδιαιρέτοις. Vix dubitari poteſt, hanc Democritum refutandi rationem e Poſidonii, aut certe Stoicorum Meteorologia ſumtam eſſe, utpote quos plus minus cum Peripateticis ſenſiſſe conſtat.

gustum [a] contulere, et inde spissatarum nubium gravitas est. Adiice nunc, quod circa flumina et lacus frequens nebula est, arctatis congestisque corporibus, nec tamen ventus est. Interdum vero tanta caligo effunditur, ut conspectum in vicino stantium eripiat: quod non eveniret, nisi in parvum locum corpora se multa compellerent. Atqui nullum tempus magis, quam nebulosum, caret vento. Adiice nunc, quod e contrario venit, ut sol matutinum aëra spissum et humidum ortu suo tenuet. Tunc surgit aura, quum datum est laxamentum corporibus, et stipatio illorum, ac turba resoluta est. 2

IV. Quomodo, inquis, ergo venti fiunt, quos non negas fieri? Non uno modo. Alias enim terra ipsa magnam vim aëris eiicit, et ex abdito spirat: alias quum magna et continua ex imo evaporatio [a] in altum egit quae emiserat, immutatio ipsa halitus

a. *contulere.* Vulgata est, et ea haud mala. Fuit quum arbitrarer legendum esse, *contudere;* nam de impetu, quo illa corpora coarctantur, sermo est. *Se conferre* occurrit c. 12 fin., et quidem sine impetu. Sed vulgatum bene tenebimus. Mox *spissatarum* e cod. Fortun. receptum est, Gronovio comprobante. Alii *spissarum.* Deinceps mutat Gronov. vulgatam *effunditur* in *offunditur.* Sed quidni *caligo effunditur,* sc ex ista frequenti nebula, dici possit, quum *tenebras effundere* in usu fuerit, v. c. ap. Valer. Flacc. VII, 566, ubi Heinsius quoque titillatione critica motus vulgat. *effudere* mutatum ibat in *offudere,* Burmanno tamen recte refragante.

a. *in altum egit quae emiserat.* Sic codd. obtemperans probavit Gronovius. Vetustae edd. *in a. agit quae merserat.* Pin-

C. 4. Continuatio, de ventorum origine. 1. *Alias enim — spirat.* Iam supra III, 20 sq. vidimus, terram aeque ac aquam ventis esse perviam, et magnas specus ab iis occupari. Ἀναφυσήματα vocat hos ventos Auctor anonymus De mundo (in Aristot. Opp. T. II. p. 1209. E. lugd.) cap. IV. *alias — vertitur:* haec est Aristotelis Meteorol. II, 4—6. sententia. *halitus mixti,* humidi

tus mixti in ventum vertitur. Illud enim nec ut credam, mihi persuaderi potest, nec ut taceam: quomodo in nostris corporibus ex cibo fit inflatio, quae non sine magna narium iniuria emittitur, et ventrem interdum cum sono exonerat, interdum se-
2 cretius: sic putant et hanc magnam rerum naturam alimenta mutantem emittere spiritum. Bene nobiscum agitur, quod semper concoquit: alioquin immundius aliquid timeremus. Numquid ergo hoc verius est, dicere, multa ex omni parte terrarum et assidua ferri corpuscula: quae, quum coacervata sint, deinde extenuari sole coeperint, quia omne quod in angusto dilatatur, spatium maius desiderat, ventus exsistit?

V. Quid ergo? hanc solam esse causam venti existimas, aquarum terrarumque evaporationes? Ex his gravitatem aëris fieri, deinde solvi impetu, quum quae densa [a] stent, ut est necesse, extenuata nituntur in ampliorem locum? Ego vero et hanc iudico. Ceterum illa est longe verior causa, valentiorque,

Pincian. emendabat, *quae mersa erant.* In his vocibus saepe librariorum calamos vagari constat.

a. *stent.* Reducendum hoc e codd. putavi cum Grutero, qui recte improbabat, quod Fortunatus *steterat* ex ingenio mutaverat: unde *steterant* omnes edd. invaserat. Mox *et inagi-*

midi et sicci, sed ita, ut copia sicci maior sit: hanc exhalationem siccam ventorum principium esse putabat Aristoteles, Stoicis sequacibus. *Illud — taceam:* Stoae sententia est: secundum quam rerum naturam pro animali habebat: Seneca autem deridendam Lucilio recte propinat. 2. *Nunquid — ventus — exiſtit?* Sic opinatus est Aristoteles quoque Meteorol. II, 6. *quae ventus existit,* ex quibus ventus fit.

C. 5. Continuatio. Aer naturalem vim movendi se habet. 1. *Ceterum illa — potentiam.* Aer enim est elemen-

que, habere aëra naturalem vim movendi ſe: nec aliunde concipere, ſed ineſſe illi ut aliarum rerum, ita huius potentiam. An hoc exiſtimas, nobis qui- 2
dem datas vires eſſe, quibus nos moveremus, aëra autem inertem et inagitabilem relictum eſſe? quum aqua motum ſuum habeat, etiam ventis quieſcentibus: nec enim aliter animalia edere poſſet. Muſcum quoque innaſci aquis, et herboſa quaedam videmus, ſummo innatantia.

VI. Eſt ergo aliquid in aqua vitale. De aqua dico? Ignis qui omnia conſumit, quaedam etiam creat: et quod videri non poteſt ſimile veri, ſed tamen verum eſt, animalia igne [a] generari. Habet ergo aliquam vim talem aër, et ideo modo ſpiſſat ſe,

inagitabilem Grutero ſuadente e codd. palat. aliisque reſtitui, quum alibi copula neglecta eſſet.

a. *generari* omnes codd. mſſ. et primae edd., non, *generantur*, quae eſt vulgata, quam Erasm. e Fortunati libris aſſumſit. Infinitivus pendet a *verum eſt*. Ibi *ſed tamen* ſollicitari non debet.

elementum. Cicero, ut Stoicus, Academ. I, 7. Aer et ignis, ait, movendi vim habent et efficiendi: reliquae partes accipiendi et quaſi patiendi, aquam dico et terram —. cf. Lipſii Manuduct. II, 11. 15. 16. — 2. *Muſcum — innatantia.* Vides hic generationem quam vocant aequivocam aquae vi adiutam: quae tamen recentioribus obſervatis, atque adeo rationi tantopere adverſatur, ut eam, unde nata eſt, in regnum fabularum dimittere poſſimus, quamquam hodieque non deſint, qui tueantur, e. c. generatione vermium, quae ſub nomine hydatidum veniunt, in cerebro. Sed nemini harum rerum perito, opinor, perſuaſerunt.

C. 6. Continuatio. Aeri hanc qualitatem, ποιότητα, eſſe tribuendam docet. *et quod videri — generari:* probat Plin. N. H. VIII, 36, noſtris tamen hiſtoriae naturalis auctoribus talia, e. c. de ſalamandra narrata, ut fabulas reiicientibus.

ſe, modo expandit et purgat: alias contrahit, alias diducit, ac differt. Hoc ergo intereſt inter aëra et ventum, quod inter lacum et flumen. Aliquando per ſe ipſe ſol cauſa venti eſt, fundens rigentem aëra, et ex denſo coactoque explicans.

VII. In univerſum de ventis diximus: nunc viritim incipiemus illos excutere. Fortaſſe apparebit quemadmodum fiant, ſi apparuerit, quando et unde procedant. Primum ergo antelucanos flatus inſpiciamus, qui aut ex fluminibus, aut ex convallibus, aut ex aliquo ſinu feruntur. Nullus ex his pertinax eſt, ſed cadit fortiore iam ſole: nec fertur ultra terrarum adſpectum. Hoc ventorum genus incipit vere, nec ultra aeſtatem durat. Et inde maxime venit, ubi aquarum plurimum et montium eſt. Plana licet abundent aquis, tamen carent aura: hac dico, quae pro vento valet.

VIII. Quomodo ergo talis flatus concipitur, quem Graeci [a] ἐγκολπίαν vocant? Quidquid ex ſe paludes et flumina emittunt, id autem et multum eſt, et aſſiduum, per diem ſolis alimentum eſt: nocte

a. ἐγκολπίαν. Sic Fortunatus primus reſtituit, h. e. ventus qui e ſinibus flat, quem ſinualem dicas. Codd. mſſ. *eurolpiam*, *eucolpiam* latinis literis praeſtant. Prius publicabatur

C. 7. Varii venti, eorumque cauſae. *Antelucanos flatus*, qui in meridiem durant, auctor opuſculi De Mundo c. 4. p. 1208. memorat, vocatque ventos, qui e terra uliginoſa et humefacta (ἐκ νενοτισμένης γῆς) prodeunt, *Apogaeos*, qui e ſinibus proſiliunt, Encolpias etc. Egerunt cum de ventis omnino, tum vero maxime de his ventis Muſchenbroekius Introduct. ad Philoſoph. nat. T. II. §. 2558 ſq. et Dalembertus in Reflexions ſur la cauſe générale des vents etc. *Plane licet — valet.* Idem obſervavit iam Herodot. de Nilo II, 27.

C. 8. Ventus encolpias. 1. *per diem ſolis alimentum*

cte non exhauritur, ſed montibus incluſum, in unam regionem colligitur. Quum illam implevit, et iam ſe non capit, ſed exprimitur aliquo, et in unam partem procedit: hic ventus eſt. Itaque eo incumbit, quo liberior exitus invitat, et loci laxitas, in quam coacervata incurrant. Huius rei ar- 2
gumentum eſt, quod prima noctis parte non ſpirat. Incipit enim fieri tunc illa collectio, quae circa lucem iam plena eſt, et onerata quaerit quo defluat: et eo potiſſimum exit, ubi plurimum vacui eſt, et magna ac patens area. Adiicit autem ei ſtimulos ortus ſolis, feriens gelidum aëra. Nam etiam antequam appareat, lumine ipſo valet: et nondum quidem aëra radiis impellit, iam tamen laceſſit et irritat, luce praemiſſa. Nam quum ipſe 3
proceſſit, alia ſuperius rapiuntur, alia diffunduntur tepore. Ideo non ultra matutinum illis datur [b] fluere. omnis illorum vis conſpectu ſolis exſtin-

S 2 gui-

tur *εὐκοπίαν* eo imperitius, quo apertius tam auctor incertus opuſculi de Mundo c. 4. Tom. II. p. 1208. F. ed. Laemar. Opp. Ariſtotelis, quam qui hoc opuſculum in latinum ſermonem converterat, Appuleius de Mundo To. II. p. 258. bip. eius meminerunt. b. *fluere* ex omnibus codd. reduxi prob. Grutero. Fortunatus ſuo periculo poſuerat *flare*. De ventis in uſu fuiſſe docet e. c. Lucret. I, 281: venti fluunt.

tum eſt. Stoae hanc ſententiam fuiſſe heracliteam iam ſupra ab Ariſtotele deriſui propinatam vidimus. Cf. Meteorol. II, 2. Ariſt. Ibi ait: *διὸ καὶ γελοῖοι πάντες, ὅσοι τῶν προτέρων ὑπέλαβον, τὸν ἥλιον τρέφεσθαι τῷ ὑγρῷ* etc. Ceterum rationem, qua illud ventorum genus explicat, naturae convenire, etiam recentiores harum rerum arbitri exiſtimant. Solis enim calore et ſolis radiis libramentum aëris tollitur, ſive exiſtit loci laxitas, in quem coacervati per noctem incurrunt, donec meridie fere illud aëris libramentum reſtituitur. Nec ignoravit haec Ariſtoteles, a quo Stoici tamquam a fonte perenni plurima, quae ad hanc doctrinam ſpectant, depromſerunt, nonnullis

guitur: etiamsi violentiores flavere, circa medium tamen diem relanguescunt: nec unquam usque in meridiem aura producitur. Alia autem imbecillior ac brevior est, prout valentioribus minoribusve collecta causis est.

IX. Quare tamen tales venti vere et aestate validiores sunt? Levissimi enim cetera parte anni, nec qui vela impleant, surgunt. Quia ver aquosius est, et ex plurimis aquis, locisve ob humidam coeli naturam saturis et redundantibus, maior evaporatio est. At quare aestate profunditur? Quia post occasum solis remanet diurnus calor, et magna noctis parte perdurat: qui evocat exeuntia, ac vehementius trahit, quidquid ex his sponte reddi solet: deinde non tantum habet virium, ut quod evoca-
2 vit, absumat. Ob hoc diutius corpuscula, emanare solita et efflari, terra ex se atque humor emittit. Facit autem ventum sol ortus, non calore tantum, sed etiam ictu. Lux enim, ut dixi, quae solem antecedit, nondum aëra calefacit, sed percutit tantum: percussus autem in latus cedit. Quanquam ego ne illud quidem concesserim, lucem ipsam sine calore esse, quum ex calore fiat. Non habet forsitan

nullis tamen, quorum systema fuit tenacius, firmiter obtentis atque defensis, quamquam Aristoteli haud placere postea intelligebant.

C. 9. Continuatio. 1. *Quid — evaporatio est.* Humidam evaporationem comitatur etiam sicca, quae fumo similis est, tempore quo tepor ingruit. Sol enim ἐξατμίζει aquam, ut voce Diog. Laert. VII, 152. utar. Iam solis lux calorve dilatant loca adiacentia, unde ventus existit. Sic Aristoteles quoque Meteorol. II, 4. p. 770. D., ubi ait, evaporationem (τὴν ἀναθυμίασιν) a sole et caliditate, quae terrae insit, differri (διαφέρεσθαι). *qui evocat exeuntia* corpuscula, i. e. evaporationes. — 2. *Quamquam — ex calore fiat.* Vides hic, nisi fallor, primum vestigium

tan tantum teporis, quantum actu appareat. Opus
tamen ſuum facit, et denſa diducit ac tenuat. Prae- 3
terea loca, quae aliqua iniquitate naturae ita clauſa ſunt, ut ſolem accipere non poſſint, illa quoque nubila et triſti luce caleſiunt, et per diem minus quam noctibus rigent. Etiamnunc natura calor omnis abigit nebulas, et a ſe repellit. Ergo ſol quoque idem facit. Et ideo quibusdam videtur, inde flatus eſſe, unde ſol. Hoc falſum eſſe ex eo apparet, quod aura in omnem partem vehit, et contra ortum plenis [a] ventis navigatur. Quod non eveniret, ſi ſemper ventus ferretur a ſole.

a. *ventis.* Sic repoſui codd. omnibus ſuadentibus. Fortunatus autem, qui non meminiſſet forſan, dici quoque ventis et iis plenis navigare, coniecit *velis*, quippe quod uſitatius eſt. Sed plenis ventis melius eſt h. l. quam plenis velis.

ſtigium opinionis de affinitate lucis et caloris; qua de re etiam recentiores phyſici fere omnes Senecae aſſentiuntur. Ariſtoteles de Anima II, 7, loco perquam memorabili, lumen et ignem accurate diſtinguit ſeparatque. Fortaſſe tamen lucem tantum a ſolis radiis Seneca ſeparaverit, etſi actu idem valent: hoc colligas e ſequentibus, ubi ait, loca quae ſolem, i. e. ſolis radios, accipere non poſſint, tamen luce, i. e. calore ſolis disſeminato ac propagato caleſieri. 3. *Et ideo quibusdam —ſol.* Haec fuit Ariſtotelis, quem fortaſſe Stoici quidam ſequuti ſunt, ſententia, ſi Diogeni Laert. VII, 152. fidem habeas. Cf. Meteorol. Ariſt. II, 4 ſq. Nec inſitiandum eſt, primo obtutu, Senecae rationem eſſe praeferendam: ſed ſi reputes, atmoſphaeram a ſole in regione tropica ab oriente ad occidentem currente caleſieri, ideoque laxari, et inprimis verſus orientem moveri, atque aërem inferiorem et eum frigidiorem, ut aequilibritas ſervetur, in loca laxata verſus occidentem ſuccedere; vix ab Halleio (An hiſtorical account of the Tradewinds and Monſoons) diſcedas, quum doceat, neceſſario ſic contra ſolis ortum plenis ventis navigari etc. Hoc ipſum ſequitur etiam ex iis, quae noſter cap. X. docuerat.

X. Etesiae quoque, qui in argumentum a quibusdam advocantur, non nimis propositum adiuvant. Dicam primum, quid illis placeat: deinde, cur displiceat mihi. Etesiae, inquiunt, hieme non sunt: quia brevissimis diebus sol desinit, priusquam frigus evincatur. Itaque nives et ponuntur et durantur. Aestate incipiunt flare, quum et longius extenditur dies, et recti in nos radii diriguntur. Veri ergo simile est, concussas calore magno nives plus humidi efflare. Item terras exoneratas nive,
2 retectasque spirare liberius. Itaque plura ex septemtrionali parte coeli corpora exire, et in haec loca, quae submissiora ac tepidiora sunt, deferri. Sic impetum Etesias sumere: [a] et ob hoc a solstitio illis ini-

a. *et ob hoc a solstitio illis initium est.* Recedit ab hac vulgata codex brit. Gronovii et exhibet: *et ob hoc solstitium*

C. 10. Etesiae. Hi venti (οἱ ἐτησίαι ἄνεμοι), quorum Herodotus II, 20. primus meminit, in ventorum numero sunt, motiones vocat Muschenbroekius l. l. les vents alisés, the monsoons, tradewinds, Passatwinde, qui e certa coeli plaga per anni partem flare solent. Sunt stati venti, quibus venti liberi, vagantes, opponuntur. Caniculae exortum, sole primam Leonis partem ingrediente, qui dies XV. ante Calend. Aug. est (d. 18. Iulii), secundum Plin. N. H. II, 47. coll. XVIII, 28. 31., sed secundum Columell. XI, 2, 52. hoc fit XIII. Calend. Aug., diebus ferme octo aquilones antecedunt, quos prodromos appellant. Columella tamen auctore l. l. hi prodromi sexto Id. Iul. (10. Iul.) flare incipiunt. Post biduum autem exortus (d. 20. Iul.) iidem aquilones constantius perflant diebus quadraginta, quos Etesias vocant. Differentia, quae apud Herodotum l. l. est, vix in censum venit. Etesiae igitur flare desinunt Septembre ineunte. Ex opposita coeli parte flare incipiunt Ornithiae, s. Λευκόνοτοι, quo tempore desinunt Etesiae. Cf. Aristotel. Meteorol. II, 5. p. 774. confirmante Iac. Brucio in itineris descriptione ad Aethiop. II, c. 4. — 2. *corpora,* evapo-

initium eſt, ultraque ortum Caniculae non valent: quia iam multum e frigida coeli parte in hanc egeſtum eſt. At ſol mutato curſu in noſtram rectior tenditur: et alteram partem aëris attrahit, aliam vero impellit. Sic ille Eteſiarum flatus aeſtatem frangit: et a menſium ferventiſſimorum gravitate defendit.

XI. Nunc, quod promiſi, dicendum eſt, quare Eteſiae illos non adiuvent, nec quidquam huic conferant cauſae. Dicimus autem luce auram incitari, tandem ſubſidere, quum illam ſol attigit. Atqui Eteſiae ob hoc ſomniculoſi a nautis, et delicati vocantur, quod, ut ait Gallio, mane neſciunt ſurgere: eo tempore incipiunt prodire, quo ne pertinax quidem aura eſt. quod non accideret, ſi ut auras,

 ita

tium illis initium eſt, probante ut multo elegantius Gronovio. Senſus eſt idem. In ſeqq. *At ſol mutato curſu in noſtram rectior tenditur.* Pincianus queritur, vitioſiſſimum eſſe locum, putatque igitur caſtigandum: *at ſol mutato curſu noſtra regione cedit.* Sed vulgata bene habet. Cf. not.

evaporationes. *ultraque ortum — non valent.* Septimo Cal. Aug. Canicula apparet (d. 26. Iul.) teſte Columell. XI, 2, 53. Idem refert §. 56. Calendis Auguſtis Eteſiae flant. Addit §. 58. Eteſiae deſinunt flare. Hinc et ex locis Plin. laudatis apparet, ultra Caniculae ortum omnino valere. Quid igitur Senecae faciamus? Reſpondendum eſſe videtur, laxius haec eius verba interpretanda eſſe: non ultra ortum Caniculae vim Eteſiarum tantam eſſe, quam antea: in qua re Ariſtotelis l. l. expreſſiſſe videtur.

C. 11. Continuatio. *Dicimus autem — ſol attigit.* A tertia diei hora oriri Eteſias tradit Plinius N. H. II, 47. *Gallio*, frater Senecae, fortaſſe ille, cuius mentio facta eſt libr. IV. praef. §. 9., ubi cf. not. *quo ne — aura eſt.* Auram diſtinguit noſter a vento ita, ut aura ſit aër gelidus. Cf. c. VIII. et IX. Hoc ipſum, quod aura deſiit eſſe pertinax, in cauſa eſt, quod Eteſiae prodcant. Cf. ad cap. IX, 5. Cete-

ita illos ſol comminueret. Adiice nunc, quod ſi cauſa illis flatus eſt ſpatium diei ac longitudo, etiam ante ſolſtitium flarent, quum longiſſimi dies ſunt, et cummaxime nives tabeſcunt. Iulio enim menſe iam diſpoliata ſunt omnia, aut certe admodum pauca iacent adhuc ſub nive.

XII. Sunt quaedam genera ventorum, quae ruptae nubes et in pronum ſolutae emittunt. Hos Graeci ventos ἐκνεφίας vocant. Qui hoc, ut puto, modo fiunt. Quum magna inaequalitas ac diſſimilitudo corporum, quae vapor terrenus emittit, in ſublime eat, et alia ex his corporibus ſicca ſint, alia humida: ex tanta diſcordia corporum inter ſe pugnantium, quum in unum conglobata ſunt, veriſimile

Ceterum obiectio a Seneca h. l. propoſita haud indigna eſt attentione.

C. 12. Venti e nubibus ruptis emergentes. *Hos Graeci — vocant.* Ariſtot. Meteorol. II, 6. fin. eorum meminit. Putat autem, evaporationes, partim ſiccas, partim humidas, ex Ariſtotelis praecepto, conglobatas, ſed ſecum luctantes, primum ſpatia, ſive intercapedines, intervalla creare: ſpiritu ſive aëre haec ſpatia impleta eſſe conveniat, quia, quum vacuum non ſtatuat, nulla alia re compleri poſſint. Iam quum lucta illa continuetur, adeoque aër ille incluſus frictionem patiatur, tum incaleſcit, tum erumpit: unde ventus procelloſus, aliis accedentibus, oriri debet. Similiter Ariſtoteles rem expedit: ἐκκρίνεται συνιόντων τῶν νεφῶν. Cf. III. Meteorol. 1. init. Addit praeterea l. l. gigni maxime autumno, tum vere, et inprimis aparctiam, thraſciam et argeſten: illos boreales, hunc auſtralem. Theophraſtus idem docuit. Eandem cum Seneca habet ſententiam auctor anonymus, ſtoicus, ut mihi quidem videtur, De Mundo c. 4. p. 1208 ſq. οἱ δὲ κατὰ ῥῆξιν νέφους γινόμενοι καὶ ἀνάλυσιν τοῦ πάχους πρὸς ἑαυτοὺς ποιούμενοι ἐκνεφίαι καλοῦνται. Plin. N. H. II, 48. conſentit. Ceterum vim electricam his ventis procelloſis non deeſſe, verbo monendum eſſe videtur, quare ipſe auctor, cui haec quidem vis nondum innotuerat, addit, eos aliquando non ſine igne ac coeli ſono venire.

ſimile eſt quasdam cavas effici nubes, et intervalla
inter illas relinqui fiſtuloſa, et in modum tibiae
anguſta. His intervallis tenuis includitur ſpiritus, 2
qui maius deſiderat ſpatium, quum everberatus cur-
ſu parum libero incaluit: et ob hoc amplior fit,
ſcinditque cingentia, et erumpit in ventum, qui fe-
re procelloſus eſt, quia ſuperne demittitur, et in
nos cadit vehemens et acer: quod non fuſus, nec
per apertum venit, ſed laborat, et iter ſibi vi ac
pugna parat. Hic fere brevis flatus eſt. Quia re- 3
ceptacula nubium per quae ferebatur, ac munimen-
ta perrumpit; ideo tumultuoſus venit aliquando non
ſine igne ac ſono coeli. Hi venti multo maiores
diuturnioresque ſunt, ſi alios quoque flatus ex ea-
dem cauſa ruentes in ſe abſtulere, et in unum con-
fluxere plures: ſicut torrentes modicae magnitudi-
nis eunt, quamdiu ſeparatis ſuus curſus eſt: quum 4
vero plures in ſe aquas convertere, fluminum iu-
ſtorum ac perennium magnitudinem excedunt. Idem
credibile eſt fieri et in procellis, ut ſint breves
quamdiu ſingulae ſunt: ubi vero ſociavere vires, et
ex pluribus coeli partibus eliſus ſpiritus eodem ſe
contulit, et impetus illis accedit, et mora.

XIII. Facit ergo ventum reſoluta nubes: quae pluribus modis ſolvitur. Nonnunquam conglobationem illam ſpiritus rumpit, incluſi et in exitum nitentis luctatio: nonnunquam calor, quem modo ſol fecit, modo ipſa arietatio [a] magnorum inter ſe

a. *magnorum.* Sic Gruteri codd., et Gronovii britann., qui vocula *ut* carent, quam edd. ante *magnorum* habent.

C. 13. Turbinis et vorticis origo. Addit cauſam alteram antea non memoratam, ſolem, cuius calor et attritus *magna corpora* i. e. nubes diſrumpunt. Vicina quaeſtio eſt de turbine, qui ab Ariſtot. Meteorol. III, 1.

corporum, et attritus. Hoc loco, ſi tibi videtur,
quaeri poteſt, cur turbo fiat. Evenire in flumini-
bus ſolet, ut, quam diu ſine impedimento feruntur,
2 ſimplex et rectum illis iter ſit: ubi incurrere in ali-
quod ſaxum ad latus ripae prominens, retorquean-
tur, et in orbem aquas ſine exitu flectant, ita ut
circumlatae in ſe ſorbeantur, et vórticem efficiant.
Sic ventus, quamdiu nihil obſtitit, vires ſuas effun-
dit. Ubi aliquo promontorio repercuſſus eſt, aut
vi locorum coëuntium in canalem devexum tenuem-
que collectus: ſaepius in ſe volutatur, ſimilemque
illis, quas diximus converti, aquis facit vorticem.
3 Hic ventus circumactus, et eundem ambiens locum,
et ſe ipſa vertigine concitans, turbo eſt. Qui ſi
pugnacior eſt, ac diutius volutatur, inflammatur,
et efficit quem πρηστῆρα Graeci vocant. Hic eſt
igneus turbo. [b] Hi fere omnia pericula venti erupti
de

b. *Hi fere.* Ita ex ſuis Fortunatus, ut preſteras intelligamus. Alii, *Hic fere*, *haec vere*, *hoc fere*, *haec fere*, *hinc fere*. Vetuſtae edd., *Sed fere*. Quae varietas Fortunati coniecturam probare videtur, fuiſſe hic vocem graecam, e. c. Typhones. Nam preſteris mentionem ſtatim ſubſequitur apud alios Typho quoque, quem praecipuam navium peſtem nominat Plin. N. H. II, 48. Cf. Ariſtoteli tributum opuſc. de Mundo p. 1210. B. et Appulei. de Mundo p. 262. Vol. II. bip. Accedit, quod preſteris non eſt armamenta rapere etc.

ὁ τυφῶν vocatur, et ὁ πρηστήρ; quos utrosque explicat eodem fere modo, quem noſter ſequutus eſt. 3. *Turbo* etiam eſt ἐκνεφίας, ſed quoniam nubes, in quibus incluſus tenetur, perrumpere non poteſt, circumagitur in nubibus illis eundemque ſemper ambit locum, dum in terram deſcendat. Clarior eſt Ariſtot. l. l. in deſcribenda turbinis natura et effectione: quaedam etiam huc ſpectantia in libro De Mundo c. 4. reperiuntur. *Hic eſt igneus turbo.* Cf. Ariſtot. Meteorol. III, 1. et Gehler ſub vocc. *Wind*, *Waſſerhoſe*, *Typhon*. *Etiam nunc*, praeterea. — Obſervavit haec iam Ariſtoteles et Theo-

de nubibus produnt, quibus armamenta rapiantur,
et totae naves in ſublime tollantur. Etiamnunc
quidam venti diverſos ex ſe generant, et impulſum
aëra in alias quoque partes, quam in quas inclina-
vere, diſpergunt. Illud quoque dicam, quod mihi 4
occurrit, quemadmodum ſtillicidia, quamvis iam
inclinent ſe et labantur, nondum tamen effecere
lapſum, ſed ubi plura coiere et turba vires dedit,
tunc fluere et ire dicuntur: ſic quamdiu leves ſunt
aëris motus, agitati pluribus locis, nondum ventus
eſt; tunc eſſe incipit, quum omnes illos miſcuit, et
in unum impetum contulit. Spiritum a vento mo-
dus ſeparat. vehementior enim ſpiritus ventus eſt;
invicem ſpiritus leviter fluens aër.

XIV. Repetam nunc quod [a] in primo dixeram, edi e ſpecu ventos, receſſuque interiore terrarum. [b] Non tota ſolido contextu terra in imum usque fundatur, ſed multis partibus cava,

— — *et caecis ſuſpenſa latebris.*

a. *in primo.* Optime Gronov. praepoſitionem *in* repoſuit e tribus codd. Grut., et veneta editione. Erasmus et ſequutae edd. male omiſerant. Cf. ad Epiſt. 108. §. 26. not. i.

b. *Non tota ſol. cont. ter. in imum usque f.* Grutero commendante recepi, quum ſic quoque codd. Pinciani et Colon.

Theophraſtus: poetas ſub imagine luctae rem extuliſſe conſtat.

C. 14. Venti ſubterranei.

1. *Repetam — terrarum.* Antiquiſſimos homines hoc una cum recentiſſimis obſervaſſe conſtat, de illis quidem ex Homero aliisque poetis ſubſequutis. Etiam Ariſtot. Meteorol. II, 8. aliquatenus aſſenſus eſt, terram quippe comparans cum corpore humano, addensque, terram eſſe σομφὴν καὶ ὕπαντρον. Sed priſcum illud, philoſophema dicam an inventum, de magna in terrae viſceribus abyſſo et aquarum receptaculo, de quo Plato To. I. p. 253 ſq. bip. ſecundum antiquiores expoſuit, Ariſtoteles non agnovit Meteorol. II, 2. Verſum Ovidii Metamorph. I, 388. *coecis obſcura latebris* conſilio ſuo

alicubi habet inania ſine humore. Ibi etiamſi nulla lux diſcrimen aëris monſtrat, dicam tamen nubes
2 nebulasque in obſcuro conſiſtere. Nam ne hae quidem ſupra terras, quia videntur, ſunt: ſed quia ſunt, videntur. Illic quoque nihilominus ob id ſunt, quod non videntur. Flumina illic ſcias licet, noſtris paria, ſublabi: alia leviter ducta, alia in confragoſis locis praecipitando ſonantia. Quid ergo? non illud aeque dabis, eſſe aliquos et ſub terra la-
3 cus, et quasdam aquas ſine exitu ſtagnare? Quae ſi ita ſunt, neceſſe eſt et illud, aëra onerari, oneratumque incumbere, et ventum propulſu ſuo concitare. Ex illis ergo ſubterraneis nubibus ſciemus nutriri inter obſcura flatus, quum tantum virium fecerint, quanto aut terrae obſtantia auferant, aut aliquod apertum ad hos efflatus iter occupent, et
4 per hanc cavernam in noſtras ſedes efferantur. Illud vero manifeſtum eſt, magnam eſſe ſub terris vim ſulphuris, et aliorum non minus ignem alentium. Per haec loca quum ſe, exitum quaerens, ſpiritus torſit, accendat flammam ipſo affrictu neceſſe eſt. Deinde flammis latius fuſis, etiamſi quid ignavi aëris erat, extenuatum moveri, et viam cum fremitu vaſto atque impetu quaerere. Sed hoc diligentius perſequar, quum quaeram de motibus terrae.

XV.

lon. habeant. Erasmus: *Non t. ſ. c. t. in unum u. ſ.* Illud, *in unum*, ne auctor continuo idem repetat, ſtare nequit. Optimum eſt haud dubie *in imum*, quocum et *usque* et *fundatur* conveniunt.

ſuo accommodaſſe videtur ſententia paſſim. — 4. *Sed*
Seneca. — 2. *Flumina* — *hoc* — *terrae.* Fecit hoc li-
ſonantia. Cf. III, 8 ſq. Nec bro VII. ſatis accurate.
abhorret Ariſtoteles ab hac

XV. Nunc mihi permitte narrare fabulam! Asclepiodotus auctor est, demissos quam plurimos a Philippo in metallum antiquum olim destitutum, ut explorarent quae ubertas eius esset, qui status, an aliquid futuris reliquisset vetus avaritia: descendisse illos cum multo lumine, [a] et multos duraturos dies: deinde longa via fatigatos, vidisse flumina ingen-

a. *et multos duraturos dies.* Sic feci ex illo, quod Gronovii britann. opportune obtulit *duraturo,* quod Gron. adeo in

C. 15. Confirmatur narratione ex Asclepiodoto petita. Metallifodinae veterum reclusae. 1. Narrat *fabulam* i. e. traditionem, fando acceptam, Asclepiodoti. Falsam aut fictam eam esse neque credidit, neque dicere voluit. Asclepiodotus autem fide dignus fuit auctor, et res ipsa fide non indigna. Cf. ad II, 26, 5. Sine his et reliquis duobus Senecae locis ne sciremus quidem, Asclepiodotum has *αἰτίας φυσικὰς*, e quibus Seneca hanc narrationem hausit, composuisse. *a Philippo,* Alexandri M. patre, quippe quem scimus *metallis,* auri argentique fodinis antea tum destitutis tum recens inventis magnam sibi vim pecuniae parasse ad bella gerenda et consilia sua inceptaque exsequenda Graecorum subiugandorum, verbo ad magnum imperii fastigium adscendendi. Cf. Strabo VI, p. 453 lips. Diodor. Sic. XVI, 88. Wessel. ad ol. 105, 3. Iustin. VIII, 3., ubi Pomp. Trogus cum Diodoro eundem consectatus auctorem Theopompum melius cum Diodoro conciliari potest, quam b. Meiners Geschichte der Wissensch. II. p. 577. opinabatur. Ceterum Asclepiodotum illud philosophema platonicum l. l. ab Aristotele l. l. refutatum ante oculos habuisse, recte statuit Heynius ad Virgil. T. I. p. 552. ed. II., quamquam vera illi exploratores retulerint. Nam quum maiores Philippi meatus satis altos et longos depressisse in his metallis appareat, et iis destitutis desertisque omnes machinas et corrugos s. canales, quibus aquae deducebantur, neglexisse, facile est ad intelligendum, exploratores omnia sic invenisse, uti postea reduces traderent. *Lumen* illud, cuius meminit, fuere haud

ingentia, et conceptus aquarum inertium vaſtos, pares noſtris, nec compreſſos quidem terra ſuperimminente, ſed liberae laxitatis, non ſine horrore viſos.
2 Cum magna haec legi voluptate: intellexi enim ſeculum noſtrum, non novis vitiis, ſed iam inde antiquitus traditis laborare: nec noſtra aetate primum avaritiam, venas terrarum lapidumque rimatam, in tenebris male abstruſa quaeſiſſe. Illi quoque maiores noſtri, quos celebramus laudibus, quibus disſimiles querimur nos eſſe, ſpe ducti montes ceci-

in textum recipi iuſſit. Duo codd. Grut. habebant *durām.* Facile autem eſt intelligere, τὸ *lumine* nulla amplius adiectione indigere, homines vero apprime dici, iuſſos eſſe multos dies durare, i. e. in hoc metallo commorari tantisper, dum exploraſſent eius ubertatem etc. Sane putidum eſt, adiicere, multum eos olei ſecum tuliſſe, quum *multo lumine* iam dixiſſet. Sic intellexit locum Erasmus quoque et alii, quippe qui ex illo ſiglo perperam fecerunt, *durasse.* Quum haec ſcripſiſſem, vidi Vincent. bellovacenſ. in Spec. Hiſtorial. V, 20. etiam *duraturos* exhibuiſſe. Bene mox correxit Gron. *ſuperimminente* pro *ſupereminente,* h. e. et quidem, quibus terra non de proximo incumberet, ſed ingenti et alto fornice ſuper ſuspenderetur. Recepi.
b. et

haud dubie lampades pectori aut fronti, ſicut hodieque fit, adaptatae. Cf. Florencourt über die Bergwerke der Alten, Götting. 1785. ſub init., qui tamen Philippi nullam fecit mentionem. 2. Senem noſtrum Senecam rurſus in vitia hominum invehentem videmus, quum alia omnia, quae ad quaeſtiones naturales propius ſpectant, exſpectaſſes. Sed quaevis occaſio ei ſufficit ut ſtoico ethices amantiſſimo ad hominum improbitatem exagitandam: quamquam haud pauca adſint, quibus hac quidem in re defendi homines poſſint. Sed noſter abuſum taxat, uſum non damnat. *Illi quoque maiores — nos eſſe.* Iam ex Homero Il. ε, 304. ubi vid. Heynii Obſſ. ſcimus, hanc opinionem fuiſſe antiquiſſimam, priores homines excelluiſſe poſteros omni virtutum genere et corporis et animi: teſtatur quoque illa apud Heſiodum et inſequutos poetas celebratiſſima quatuor

ceciderunt, et ſupra lucrum ſub ruina ſteterunt.
Ante Philippum Macedonem reges fuere, qui pecu- 3
niam in altiſſimis usque latebris ſequerentur, [b] et
relicto ſpiritu libero in illos ſe demitterent ſpecus,
in quos nullum noctium dierumque perveniret dis-
crimen, et a tergo lucem relinquerent. Quae tanta
ſpes fuit? Quae tanta neceſſitas hominem ad ſidera
erectum incurvavit, et defodit, et in fundum tellu-
ris intimae merſit, ut erueret aurum, non minore
periculo quaerendum, quam poſſidendum? Propter 4
hoc cuniculos egit, et circa praedam lutulentam in-
certamque reptavit, oblitus dierum, oblitus naturae
melioris, a qua ſe avertit. Nulli ergo mortuo terra
tam gravis eſt, quam iſtis, ſupra quos avaritia ur-
gens terrarum pondus iniecit, quibus abſtulit coe-
lum, quos in imo, ubi illud malum virus latitat,
infodit. Illo deſcendere auſi ſunt, ubi novam re-
rum poſitionem, terrarumque pendentium habitus,
ventosque per coelum inane experirentur, et aqua-
rum nulli fluentium horridos fontes, et altam per-
petuam-

b. *et relicto ſpiritu libero.* Sic recte repoſuit Fortunatus, quem Erasmus aliique ſequuti ſunt. Nam primae edd. et omnes Gruteri codd. exhibebant, *et recto ſpiritu liberoque*, ubi non ſine duritie ſupplendum erat, a recto, i. e. poſt. Recto in codd. eſt relicto. Nec ſequentia, *et a tergo lucem relinquerent,* impediunt. Mox §. 4. *et aquarum nulli fluentium,* i. e. in nullius commodum fluentium, amplexus ſum cum Gronovio ſcriptam lectionem apud Gruterum, olim probatam doctis. cf. VI, 7, 5.

tuor aetatum generis humani *eſt.* Spectant haec ad illa fictio. Nec infitias ire poſſumus, non usquequaque falſa eſſe, quae eo ſpectent, falſis tamen, ut ſit, multis adiunctis. Sed confer. Wieland. Opp. T. XIV. p. 351 ſq. ubi egregie de hac re expoſuit. 4. *Nulli — gravis* habeatur etc.

celebrata: ſit tibi terra levis, ſepulchris communia. *et aquarum nulli fluentium,* i. e. neminis uſui ſi. Laudat Gronovius VI, 7, 5. Nec enim video, quid prohibeat vel obſtet, quo minus illic

petuamque noctem. Deinde quum iſta fecerint, inferos metuunt!

XVI. Sed ut ad id, de quo agitur, revertar, venti quatuor ſunt, in ortum, occaſum, meridiem, ſeptemtrionemque diviſi. Ceteri, quos variis nominibus appellamus, his applicantur.

Eurus ad auroram Nabathaeaque regna receſſit,
Perſidaque, et radiis iuga ſubdita matutinis.
Veſper et occiduo quae litora ſole tepeſcunt,
Proxima ſunt Zephyro. Scythiam ſeptemque triones
Horrifer invaſit Boreas. contraria tellus
Nubibus aſſiduis, pluvioque madeſcit ab Auſtro.

2 Vel, ſi brevius illos complecti mavis, in unam tempeſtatem, [a] quod fieri nullo modo poteſt, congregentur.

Una Eurusque Notusque ruunt, creberque procellis
Africus: — — —

et

a. *quod fieri nullo modo poteſt.* Sic omnes codd. et edd. Heynius tamen, praeceptor olim meus, quem parentis cariſſimi loco veneror, Exc. III. ad Virgil. Aen. I. p. 133. ed. II. veretur, ne haec verba ab alio aſſuta ſint.

C. 16. Venti cardinales et principales. 1. Verſus ſunt Ovid. Metamorph. I, 61 ſq. Virgilii Aen. I, 85. ubi cf. Heynii Excurſum doctiſſimum. 2. *quod fieri nullo modo poteſt.* Si verba haec a Seneca ſunt, ſenſus eſt: in unam tempeſtatem congregari non poſſunt illi quatuor venti, quippe qui ut contrarii in eadem regione ſimul flare nequeunt. Confirmat Ariſtoteles quoque Meteorol. II, 6. p. 778. B. δῆλον ὅτι ἅμα πνεῖν τοὺς μὲν ἐναντίους οὐχ οἷόν τε· κατὰ διάμετρον γάρ· ἅτερος οὖν παύσεται ἀποβιασθείς. Poetae tamen hanc regulam non curant, excuſandi quidem, quod de ſubitis ventorum converſionibus ac procellarum ab omnibus plagis circumagentium

et qui locum in illa rixa non habuit, Aquilo. Quidam illos duodecim faciunt. Quatuor enim coeli partes in ternas dividunt, et singulis ventis binos suffectos dant. Hac arte Varro, vir diligens, illos 3
ordinat: nec sine causa. Non enim eodem semper loco sol oritur, aut occidit. Sed alius est ortus occasusque aequinoctialis, bis autem aequinoctium est, alius solstitialis, alius hibernus. Qui surgit ab oriente aequinoctiali, subsolanus apud nos dicitur: Graeci illum ἀφηλιώτην vocant. Ab oriente hiberno Eurus exit: quem nostri vocavere Vulturnum. Et Livius hoc illum nomine appellat, in illa pugna 4
Romanis parum prospera, in qua Hannibal et contra solem orientem exercitum nostrum, et contra ventum constituit: quum venti adiutorio ac fulgoris praestringentis oculos hostium vicit. Varro quoque hoc nomen usurpat. Sed et Eurus iam civitate donatus est, et nostro sermoni non tanquam alienus

tium se vicissitudine ibi cogitandum est, recte observante Heynio. *et qui locum — Aquilo* i. e. cui poeta in isto quem describit ventorum concursu locum dare neglexit. *Quidam — faciunt* e. c. Aristoteles Meteorol. II, 6, quem Varro et Seneca sequuti sunt. cf. Koeleri Allgemeine Geographie der Alten I. p. 286, ubi loca class. collecta exhibentur, addita tabula, ubi venti duodecim designati sunt. M. Terent. *Varro.* Optime haec posita esse videntur in eius libris navalibus. Cf. Schneider. de vita et scriptis M. Terent. Varronis in Scriptor. Rei Rust. Tom. II. p. 226 sq. 3. *Subsolanus* ap. Aristot. l. l. et Aul. Gell. II, 22. ἀπηλιάτης audit: Εὖρος est etiam ap. Aristot. Vulturnus. 4. *Livius* XX, 43 et 46. extr. Nos vocamus Südost. Favorinus Gellii l. l. ait, plerique Graeci mixto nomine, quod inter Notum et Eurum sit, Εὐρόνοτον appellant. *in illa* celeberrima *pugna* ad Cannas a Livio l. l. descripta. *fulgoris* solis: hoc tamen Livius non memorat, quippe qui solem ait per-

 oppor-

5 nus intervenit. Ab oriente ſolſtitiali excitatum, Graeci Καικίαν appellant: apud nos ſine nomine eſt. Aequinoctialis occidens Favonium mittit, quem Zephyrum eſſe dicent tibi, etiam qui Graece neſciunt loqui. A ſolſtitiali occidente Corus venit, qui apud quosdam Argeſtes dicitur. Mihi non videtur: quia Cori violenta vis eſt, et in unam partem rapax; Argeſtes fere mollis eſt, et tam eunti-
6 bus communis, quam redeuntibus. Ab occidente hiberno Africus furibundus et ruens, apud Graecos λίψ dicitur. A ſeptemtrionali latere ſummus eſt Aquilo, medius Septemtrio, imus Thraſcias. Huic deeſt apud nos vocabulum. A meridiano axe Euronotus eſt. deinde Notus, Latine Auſter. deinde Libonotus, qui apud nos ſine nomine eſt.

XVII. Placet autem duodecim ventos eſſe: non quia ubique tot ſint, quosdam enim inclinatio terrarum excludit, ſed quoniam plures nusquam ſunt. Sic

opportune utrique parti obliquum fuiſſe. 5. *Ab oriente — eſt.* In villa Albana marmor vetus habetur duodecim laterum, nominumque XII ventorum, in quibus et Καικίας eſt, qui Vulturnus ibi vocatur, ſed perperam, ſi Livium contenderis. *Argeſtes — redeuntibus,* quatenus ſerenitatem affert. Si tamen frigidi ſimul ſunt, ſerenitatem ſecum non habent, teſte Ariſtotele l. l.

C. 17. Venti duodecim. 1. *Placet* Stoicis mihique. Hi et poſteris haud paucis placuere, Favorino, cui octo placebant, non refragante ap. Aul. Gell. II, 22: quamquam octo venti plerisque placuiſſe videantur. Cf. Vitruv. I, 6. Plin. II, 47. *quosdam enim inclinatio — excludit:* climata ſ. plagae quatuor non eundem ventorum numerum habent: exortus enim et occaſus ſex habent, meridies et ſeptemtriones tantummodo duos: illi mobiles et varii ſunt, hi flatu perpetuo ſtant et manent Favorino iudice. Aliam rationem affert Ariſtot. Meteorol. II, 6. p. 777. extr. Argumentum, tamen quo probatum it Seneca, plures nusquam

Sic casus sex dicimus: non quia omne nomen sex recipit, sed quia nullum plures quam sex. Qui duodecim ventos esse dixerunt, hoc secuti sunt, totidem ventorum esse, quot coeli discrimina. Coelum enim dividitur in circulos quinque, qui per mundi cardines eunt. Est septemtrionalis, est sol- 2
stitialis, est aequinoctialis, est brumalis, est contrarius septemtrionali. His sextus accedit, qui superiorem partem mundi ab inferiore secernit. Ut scis enim, dimidia pars mundi semper supra, dimidia infra est. Hanc lineam, quae inter aperta et occulta est, Graeci ὁρίζοντα vocant: nostri finitorem dixere, alii finientem. Adiiciendus est ad hunc me- 3
ridianus circulus, qui horizonta rectis angulis secat. Ex his quidam circuli in transversa currunt, et alios interventu suo scindunt. Necesse autem est, tot aëris discrimina esse, quot partes. Ergo horizon sive finiens circulus quinque illos orbes, quos modo dixi fieri, secat, et efficit decem partes, quinque ab ortu, quinque ab occasu. Meri-

 dianus

quam esse ventos quam duodecim, vereor ut cuiquam placuerit: refutatur certe nostra rosa nautarum (cadran des vents). *Sic casus — sex.* De lingua latina tantum sermo est: Graeci enim tantum quinque, et Slavi (Poloni et Russi) septem habent casus, Francogalli et Itali omnino casibus carent. — 2. *Est — secernit.* Breviter haec exponit de circulis Geographiae mathematicae, ut notissima. Agitur autem de circulis parallelis (cf. Macrob. I, 15.), de aequatore, quem Graeci ἰσημερινὸν, Romani circulum aequinoctialem vocabant, de circulis tropicis, arctico et antarctico. Cf. Koeler Allgemeine Geographie der Alten I. p. 218 sq. *nostri* Stoici. *alii,* Cic. Divin. II, 44. 3. Quae ad demonstrandum duodecim ventorum numerum afferuntur, per se clara sunt. Monendum tamen est, ventos non satis accurate separari a circulis, quos a Geographis egregie excogitatos in

dianus circulus, qui in horizonta incurrit, regiones
4 duas adiicit. Sic duodecim aër discrimina accipit, et totidem facit ventos. Quidam ſunt quorundam locorum proprii, qui non transmittunt, ſed in proximum ferunt. Non eſt illis a latere univerſi mundi impetus. Atabulus Apuliam infeſtat, Calabriam Iapyx, Athenas Sciron, Pamphyliam Cataegis, Galliam Circius: cui aedificia quaſſanti, tamen incolae gratias agunt, tanquam ſalubritatem coeli ſui debeant ei. Divus certe Auguſtus templum illi, quum in Gallia moraretur, et vovit et fecit. Infinitum eſt, ſi ſingulos velim perſequi. Nulla enim propemodum regio eſt, quae non habeat aliquem flatum ex ſe naſcentem, et circa ſe cadentem.

XVIII. Inter cetera itaque Providentiae opera hoc quoque aliquis, ut dignum admiratione, ſuſpexerit. Non enim ex una cauſa ventos, aut invenit, aut

in coelo conſtat, haecque figmenta non ſpectare ad aeris discrimina, ſed ad rationes aſtronomicas et geographicas, quibus nihil commune eſt cum iſtis. Latitudo enim et longitudo locorum, adeoque eorum ſitus proprie his circulis conſtituuntur. — 4. *Non eſt illis — impetus* i. e. non ab ortu etc. proficiſcuntur. *Atabulus*, ferventiſſimus, calamitoſus ap. Horat. Sat. I, 5, 78. vocatur. cf. Plin. XVII, 25. ubi eum coniungit cum Euboeae vento Olympia. Hic Olympias auctore Ariſtotele Met. II, 6. ab occidente aeſtivali flat. Idem eſt apud Atticos *Sciron* Ariſtot. l. l. *Iapyx* quoque eſt occidentalis, quem cum Cauro comparat Aul. Gell. II, 22. *Cataegis, καταιγὶς*, flatus ingruens ſubito ſuperne ap. Auctorem De Mundo c. 4. p. 1209 D. Apulei. II. p. 259. bip. qui graeca in latinum ſermonem vertit. *Circius* ab occidenti brumali flat. cf. A. Gell. l. l. ibique Henr. Valeſ. Plin. II, 47.

C. 18. Ventorum uſus et abuſus in rebus humanis. Eodem fere modo etiam Chryſoſtomus in Pſalm. CXXXIII. p. 362. de hac re expo-

aut per diverſa diſpoſuit: ſed primum ut aëra non ſinerent pigreſcere, ſed aſſidua vexatione utilem redderent, vitalemque tracturis. Deinde ut imbres terris ſubminiſtrarent, iidemque nimios compeſcerent. Nam modo adducunt nubes, modo diducunt, ut 2
per totum orbem pluviae dividi poſſent. In Italiam Auſter impellit, Aquilo in Africam reiicit: Eteſiae non patiuntur apud nos nubes conſiſtere. Iidem totam Indiam et Aethiopiam continuis per id tempus aquis irrigant. Quid, quod fruges percipi non poſſunt, niſi flatu ſupervacua admixta ſervandis ventilarentur, niſi eſſet quod ſegetem excitaret, et latentem frugem, ruptis velamentis ſuis, quae folliculos agricolae vocant, adaperiret? Quid, quod 3
omnibus inter ſe populis commercium dedit, et gentes diſſipatas locis miſcuit? Ingens naturae beneficium, ſi illud in iniuriam ſuam non vertat hominum furor! Nunc quod [a] de Caeſare maiore

T 3 vulgo

a. *de Caeſare maiore.* Sic optimi codd. Antea: *de Caeſare olim maiore.* Cur enim illud *olim* repetatur, quum T. Livii

expoſuit. 1. *aut per diverſa* loca, ut ex quaque coeli regione flarent: *invenit* quaſi iam materiae proprios providentia nacta eſt, itaque creari non oportuit hos ventos. 2. *Auſter* quare pluvius apud Ovid. Metam. I, 66. vocatur. Ab Horatio I. Od. 7, 16. imbres perpetuos parturire dicitur. Iſidor. Origg. XIII, 11. auſter ab hauriendo aquas vocatus, unde et craſſum aërem facit et nubila nutrit. Oppoſitus eſt *Aquilo*, ad quem Eteſiae pertinent Ariſtot. Meteorol. II, 5. *Iidem totam — irrigant.* Herodotus veriſimilius hoc tribuit auſtro et africo II, 25. Molas autem pneumaticas ignoraſſe Senecae aetatem ex ſilentio colligit Io. Beckmann in Geſch. der Erfind. II, 1. p. 32., quamquam talis collectio ex ſilentio alioqui haud magni pretii eſſe ſolet. 3. *Nunc quod de Caeſare maiore — poſitum.* Locus hic ſolum a noſtro

vulgo dictatum eſt, et a Tito Livio poſitum, in incerto eſſe, utrum illum magis naſci reipublicae profuerit, an non naſci; dici etiam de ventis poteſt: adeo quidquid ex illis utile et neceſſarium eſt, non poteſt his repenſari, quae in perniciem ſuam generis humani dementia excogitat. Sed non ideo non
4 ris humani dementia excogitat. Sed non ideo non ſunt iſta natura ſua bona, ſi vitio male utentium nocent. Nimirum in hoc Providentia, ac diſpoſitor ille mundi Deus, aëra ventis exercendum dedit, et illos ab omni parte, ne quid eſſet ſitu ſqualidum, effudit: non ut nos claſſes partem freti occupaturas compleremus milite armato, et hoſtem in mari aut poſt mare inquireremus. Quae nos dementia
5 exagitat, et in mutuum [b] componit exitium? Vela ventis damus bellum petituri, et periclitamur periculi cauſa. Incertam fortunam experimur: vim tempeſta-

Livii mentio fiat? b. *componit* e duobus palat. et Obſopoei codd., Grutero ſuadente, recepi. Antea: *compellit*.

noſtro ſervatus eſt, libro Hiſtor. Titi Livii CXVI, niſi fallor, quo haec continebantur, nunc deperdito. Freinshemium hic locus in Supplementis fugiſſe videtur. Gronovii nota ad verba: *Naſci reipublicae — naſci*, haec eſt: Hoc ob oppreſſam libertatem, illud ob auctum Gallia imperium: non enim, quod ſub eo occaſio fuerit rempublicam transferendi in monarchiam pacatiorem (ſi Diis placet) et feliciorem, ut loquitur Fromondus. 4. *Providentia ac Deus* non ſeparantur a Stoicis, ſed deum et conditorem et diſpoſitorem potentiſſimum et benigniſſimum eſſe docuerunt. Cf. Cic. de N. D. II, 30 ſq. Diog. Laert. VII, 138. Egregie de hoc Stoae dogmate expoſuit D. Lennep. ad Pharid. Epiſt. XL. p. 142 ſq. *Non ut nos claſſes* etc. Non ad bellum exercendum. — *poſt mare*, in litore, continenti. — 5. *periculi tamen — cauſa:* argute dictum eſt. Periculi, quod experimur in mari, iam ſatis eſt, ſed hoc ipſo periculo utimur, ut aliud incurramus, hoſtem in terra petituri.

peſtatum nulla ope humana ſuperabilem, mortem ſine ſpe ſepulturae. Non erat tanti, ſi ad pacem per iſta veheremur. Nunc autem quum evaſerimus tot ſcopulos latentes, et inſidias vadoſi maris; quum effugerimus procelloſos deſuper montes, in quos praeceps navigantes ventus impingit; quum involu- 6
tos nubilo dies, et nimbis ac tonitruis horrendas noctes, quum turbinibus divulſa navigia: quis erit huius laboris ac metus fructus? quis nos feſſos tot malis portus excipiet? Bellum ſcilicet, et obvius in litore hoſtis, et trucidandae gentes tracturae magna ex parte victorem, et antiquarum urbium flamma. Quid in arma cogimus populos? quid exercitus ſcribimus, directuros aciem in mediis fluctibus? quid maria inquietamus? Parum videlicet 7
ad mortes noſtras terra late patet! Nimis delicate fortuna nos tractat: nimis dura dedit nobis corpora, felicem valetudinem. Non depopulatur nos caſus incurrens: emetiri cuique annos ſuos ex commodo licet, et ad ſenectutem decurrere. Itaque eamus in pelagus, et vocemus in nos fata ceſſantia. Miſeri, quid quaeritis? mortem, quae ubique ſupereſt? Petet illa vos et ex lectulo; ſed utique

turi. Caeterum ingenioſius quam verius haec dicta eſſe apparet: quis enim finis modusque alius bellicorum periculorum et ipſorum bellorum fuerit quam pax, quam tamen iſtorum ope tandem expugnari oportet? — 6. *Bellum ſcilicet — flamma.* Bella Romanorum in Africa, Hiſpania etc. geſta exemplis ſint, Carthago, Corinthus etc. everſae! 7. Quamvis nobis tam felicibus eſſe licet, ut bona ſemper valetudine utamur, tamen pericula appetimus. *ex commodo*, i. e. commode. Proprium enim eſt Senecae et ſequenti ſaeculo adverbiorum loco uſurpare adiectiva cum praepoſitionibus, praeſertim *ex*, compoſita. Sic ex facili, ex aequo, ex affluenti, ex contrario,

innocentes petat: occupabit vos in vestra domo;
8 sed occupet nullum molientes malum. Hoc vero quid aliud quis dixerit, quam insaniam, circumferre pericula, et ruere in ignotos iratum, sine iniuria occurrentia devastantem, ac ferarum more occidere, quem non oderis? Illis tamen in ultionem, aut ex fame morsus est: nos sine ulla parsimonia nostri alienique sanguinis, movemus maria, et navigia deducimus, salutem committimus fluctibus, secundos optamus ventos, quorum felicitas est ad bella perferri. Quousque nos malos mala no-
9 stra rapuere? Parum est, intra orbem suum furere. Sic Persarum rex stolidissimus in Graeciam traiicit, quam exercitus non vicit, quum impleverit. Sic Alexander ulterior Bactris et Indis volet quaerere, quid sit ultra magnum mare, et indignabitur aliquid esse ultimum sibi. Sic Parthis avaritia Crassum dabit. Non horrebit revocantis diras tribuni, non tempestates longissimi maris, non circa Euphratem
10 praesaga fulmina, et deos resistentes. Per hominum deorumque iras ad aurum ibitur. Ergo non immerito

trario, ex diverso, ex iniquo etc. utuntur, graeca forma loquendi. — 9. *Sic Persarum — impleverit.* Xerxis copiae, quas secum duxisset in Graeciam, numerum fecerunt decies septies centenorum millium militum, auctore Herodot. VII, 60. *Sic Alexander sibi.* Cf. ad VII. De Benef. 2, 6. *Non horrebit* etc. Trib. pl. Ateius Metellus retinendi Crassi causa ab hac expeditione focum ante portam incendit, suffitibusque iniectis factisque libaminibus diras capiti eius atroces et horrendas imprecatus est. Plutarch. T. III. p. 447 sq. Reisk., qui nec prodigia ominaque omisit, quae postea evenisse dicebantur, e. c. fulmen deiecit pontem, quo Crassus Euphratem iunxerat. Ceterum avaritia Crassum ductum eamque caedis causam fuisse, notissima res est, vel ex Plutarcho. — 10. *Ergo — nasceretur.* Has ὑπερβολὰς Stoi-

rito quis dixerit, rerum naturam melius acturam fuiſſe nobiscum, ſi ventos flare vetuiſſet, et inhibito discurſu furentium, in ſua quemque terra ſtare iuſſiſſet. Si nihil aliud, certe ſuo quisque tantum ac ſuorum malo naſceretur. Nunc parum [c] mihi domeſtica, externis quoque laborandum eſt. Nulla terra tam longe remota eſt, quae non emittere aliquo ſuum malum poſſit. Unde ſcio, an nunc ali- 11
quis magnae gentis in abdito dominus, fortunae indulgentia tumens, non contineat intra terminos arma, an paret claſſes ignota moliens? Unde ſcio, hic mihi, an ille ventus bellum invehet? Magna pars erat pacis humanae, maria praecludi. Non tamen, ut paulo ante dicebam, queri poſſumus de auctore noſtri Deo, ſi beneficia eius corrumpimus, et ut eſſent contraria, efficimus. Dedit ille ventos 12
ad cuſtodiendam coeli terrarumque temperiem, ad evocandas ſupprimendasque aquas, ad alendos ſatorum atque arborum fructus: quos ad maturitatem cum aliis cauſis adducit ipſa iactatio, attrahens ci-

c. *mihi.* Sic primae edd. et codd. quidam: et hoc convenit orationi Senecae. Muretus aliique: *Nunc parum vi domeſtica.* Mox *emittere* optimi dant codices, non, *mittere.*

Stoico noſtro Senecae auſtero corruptelaque hominum ſui aevi praeſertim iracundo, magis honori quam dedecori eſſe apparet. *Nulla terra — aliquo malum ſuum,* i. e. avaritiam, cupiditatem alienas nationes invadendi, praedandi ac ſub iugum mittendi, quin adeo iis ipſis ad alias ex aliis bello ſubiugandas. 11. *Unde ſcio — moliens?* Facile hinc vaticinium de populis aliquando migraturis, quod tribus quatuorve ſaeculis poſt expletum, erueris. Haec autem migratio Senecae tempore non magis evenire potuiſſet, quam illa, quae Hunnorum motibus a ſaeculo tertio quartove usque ad ſaeculum ſextum medium, Alarico, Genſerico, Attalo al. ducibus orbem terrarum occidentalem inquietabat devaſtabatque. 12. *attrahens*

bum in summa, et ne torpeant, movens. Dedit ventos ad ulteriora noscenda. fuisset enim imperitum animal, et sine magna experientia rerum ho-
13 mo, si circumscriberetur natalis soli fine. Dedit ventos, ut commoda cuiusque regionis fierent communia: non ut legiones equitemque gestarent, nec ut perniciosa [d] gentium arma transveherent. Si beneficia naturae utentium pravitate perpendimus, nihil non nostro malo accepimus. Cui videre expedit? cui loqui? Cui non vita tormentum est? Nihil invenies tam manifestae utilitatis, quod non in contrarium transferat culpa. Sic ventos quoque natura [e] bono futuros invenerat: ipsi illos contra-
14 rios fecimus. Omnes in aliquod nos malum ducunt. Non eadem est his et illis causa solvendi: sed

d. *gentium.* Sic omnes codd. et edd. praeter Mureti, qui dedit, *gentibus.* Gronovius observat, in codd. brit. haberi, *civium*, quod verum esse putat. Mihi quidem glossema τοῦ· *gentium* esse videtur. Universe loquitur h. l. Seneca, nullo ad res patrias et in primis ad bellum siculum et achaicum respectu habito. e. *bono futuros* est ex emendatio-

trahens cibum in summa, aristas in summis culmis collocando cibis, σίτοις deinde adaptandas. — 13. *Si beneficia — accepimus.* Notionem hanc, quae Senecae animo inprimis obversabatur, recurrere et repeti (§. 3. extr.) non mirandum est: quamquam vereor, ut, vel ipsa multorum (nam de omnibus quis hoc contenderit?) abutentium pravitate concessa, haec sententia cuiquam se sit probatura. Ab uno paucisque ad omnes plurimosve non valet consequentia. *Sic ventos — fecimus.* Similia Plato T. IX. p. 248. bip. habet: ἀλλ᾽ ἐπεὶ παρὰ ταῦτα γίγνεται πρὸς τὸ φλαῦρον, οὐ τὴν θείαν, ἀλλὰ τὴν ἀνθρωπίνην αἰτιᾶσθαι χρὴ φύσιν, οὐκ ἐν δίκῃ διανέμουσαν τὸν αὑτῶν βίον. — 14. *Omnes venti — ducunt.* Verum est, omnes in aliquod malum nos ducere *posse;* sed si hoc auctor posuisset, sententia fuisset tritior: quin potius dicit, homines esse tam malos, ut qui navigatione vento-

ſed iuſta nulli. diverſis enim irritamentis ad tentandum iter impellimur. Utique alicui vitio navigatur. Egregie Plato dicit, qui nobis circa exitum iam teſtium loco dandus eſt: f minima eſſe quae homines emant vitâ. Immo, Lucili cariſſime, ſi bene furorem illorum aeſtimaveris, id eſt, noſtrum, in eadem enim turba volutamur, magis ridebis, quum cogitaveris, vitae parari, in quae vita conſumitur.

datione Gronovii, quum antea eſſet, *bonos f.* f. *minima.* Gronovius emendat *minimi.* Ingenioſe quidem, et egregie, ſed vulgata ferri poteſt. Senſus tamen idem manet. Bene feciſſet, ſi locum Platonis indicaſſet: nam niſi hunc attuleris, cave emendes. Mox, *vitae parari, in quae vita conſumitur.* Sic codex Nicot. apud Obſopoeum, et ſic iam antea Pincianus egregius coniecerat. Haud multum abludit codex Colon. Antea: *vita parari ea, quibus vita conſumitur.*

torum ope utantur, ſuo id faciant malo. *ſed iuſta nulli.* Abuſus cogitatio tantopere animum Senecae occupavit, ut videre negligeret, multas eſſe navigandi cauſas iuſtas, e. c. ſi quis ad officii ſui munera obeunda, quae multa ſunt, mittatur et naviget, ſi quis, quod ipſe ſupra §. 13. poſuit, ad ulteriora noſcenda, ad commoda cuiusque regionis exploranda bono publico ſolveret etc. 14. *Egregie Plato — vita.* Sententia haec ſaepe ap. Platonem occurrit: ſed verba iſta, quae Seneca laudat, nondum reperi, bonas licet aliquot horulas iis quaerendis inſumſerim.

L. ANNAEI SENECAE

AD LUCILIUM

NATURALIUM QUAESTIONUM

LIBER SEXTUS.

IN QUO DE TERRAE MOTU AGITUR.

Argumentum.

Naturam et causas terrae motus docte et explicate enarrat. Ipso iam sene sub Imperio Neronis, Pompeii celebre Campaniae oppidum terrae motu desedit; in iuventute eius et Imperio Tiberii, XII urbes Asiae perditae. Non metuendus tamen terrae motus; quia magnificum a tam magna causa perire. In causas deinde terrae motus inquirit. Thales terram, ceu navigium, aqua ferri et fluctuari, alii aquarum sub terra latentium fluctu agitari crediderunt. Hac occasione ad quaestionem famosam digreditur, de Origine Nili. Aristoteles, Theophrastus, Callisthenes (aeternum Alexandri crimen, a quo iniuriose necatus) spiritum terrae motorem faciunt: quibus noster accedit. Ex motu Campano pestilentia orta, quae ovium ibi greges exanimavit: quidam etiam terrore lymphatici erravere. Denique in mores relapsus, non terrae motus, non fluctus, non arma metuenda docet; quia rem pusillam, hominis vitam tantum petunt, quam auriculae dolor, aut pes leviter offensus, auferre potest.

CAPUT

CAPUT I.

Pompeios, celebrem Campaniae urbem, in quam ab altera parte Surrentinum [a] Stabianumque litus, ab altera Herculanense conveniunt, mareque ex aperto [b] reductum amoeno sinu cingunt, desedisse terrae motu, vexatis quaecunque adiacebant regionibus, Lucili virorum optime, audivimus: et quidem diebus hibernis: quos vacare a tali periculo maiores nostri solebant promittere. Nonis Febr. 2
fuit motus hic, Regulo et Virginio Consulibus, qui Campaniam nunquam securam huius mali, indemnem tamen, et toties defunctam metu, magna strage

a. *Stabianumque.* Hanc vulgatam et eam optimam lectionem corruperat Muretus, *Sabianumque,* etiam contra Plin. N. H. 32, 2. b. *reductum.* Sic omnes codd. mss. Sed Fortun. coniecit, *ex aperto conductum am.*, quia *conductum* magis convenire putabat, ut ingenii, non naturae opus intelligeremus. Optime tamen Gronovius veterem lectionem reposuit. *Reductus* est sinuatus, interior, abditus etc. Sed haec nunc vel e Virgilio nota sunt. Cf. Lexica.

C. I. *Pompeios — promittere.* Factum hoc est a. u. 817., post Chr. nat. 64. Sed si Taciti Annal. XV, 22. sequaris, factum est a. 816. Is ait: Et motu terrae celebre Campaniae oppidum, Pompeii, magna ex parte proruit. — Funditus autem sedecim annis post (a. 79 post Christ. nat.) mersum esse repetito terrae motu novimus e Dione Cass. LXVI, 23. ubi cf. not. Nostro demum aevo ex alta voragine, in quam motus terrae condiderant, resuscitatos esse Pompeios, Herculanum et Stabias, et harum urbium antiquitates sub titulo Pitture d'Ercolano inde ab a. 1757 edi coeptas esse constat. Winkelmanni enim literae ad Comit. de Brühl, Murr, Martini, Hamilton, Barthelemy al. ubertim de iis exposuerunt. — Muretus notat: Aristoteles quidem auctor est (Meteorol. II, 8. p. 782. init.), vere, et autumno saepius terram moveri, aestate et hieme rarius: sed tamen nullam esse anni partem ab hoc mali genere tutam, experimenta docuerunt.

ge vastavit. Nam et Herculanensis oppidi pars ruit, dubieque stant etiam quae relicta sunt. Et Nucerinorum colonia, ut sine clade, ita non sine querela est. Neapolis quoque privatim multa, publice nihil
3 amisit, leviter ingenti malo perstricta. Villae vero praeruptae passim sine iniuria tremuere. Adiiciunt his sexcentarum ovium gregem exanimatum, et divisas statuas: motae post hoc mentis aliquos atque [c] impotentes sui errasse. Quorum ut causas excutiamus, et propositi operis contextus exigit, et ipse in hoc tempus congruens casus. Quaerenda sunt trepidis solatia, et demendus ingens timor. Quid enim cuiquam satis tutum videri potest, si mundus ipse concutitur, et partes eius solidissimae labant?
4 Si, quod unum immobile est in illo fixumque, ut cuncta in se intenta sustineat, fluctuat: si quod pro-

c. *impotentes* reduxi ex antiqq. edd. et omnibus codd. mss. Fortunatus e coniectura, *impotes*. Impos est antiquior sed mox obsoleta forma vocis, melioribus ling. lat. auctoribus *impotens* praeferentibus. Hoc mutandi studium debetur amori archaismorum, qui multos et eos egregios viros doctos saeculi decimi quinti et sexti invaserat: nec Gronovium ipsum hoc vitio caruisse scimus. Sed Senecam parum

runt. — 3. *Villae — tremuere.* In vicinia Neapolis, haud dubie propter regionis amoenitates, multas fuisse villas in collibus aedificatas apparet: hinc Strabo V. p. 197 sq. lips. lucem accipit. *Adiiciunt — exanimatum,* haud dubie halitu teterrimo. *divisas,* disiectas et fractas statuas. *motae — errasse.* Similem casum de terrae motu insularum liparaearum narrat Strabo VI. p. 281 sq. ex Posidonio. — 4. *Si quod — fluctuat,* i. e. terra, circa quam stantem omnes stellas astraque moveri credebant. Infra c. VII, 2. dubius noster est. Sequitur ergo Aristotelem Stoa, quippe qui de Coelo II, 14. demonstratum it, terram non habere motum, sed stare, *μένειν*. Pythagorei tamen et Plato oppositam tenuere opinionem, terram non stare, sed volvi et moveri circum axem proten-

proprium habet terra, perdidit, ſtare: ubi tandem reſident metus noſtri? Quod corpora receptaculum invenient? quo ſolicita confugient, ſi ab imo metus naſcitur, et funditus trahitur? Conſternatio omnium eſt, ubi tecta crepuere, et ruina ſignum dedit: tunc praeceps quisque ſe proripit, et penates ſuos deſerit, [d] ac ſe publico credit. Quam latebram proſpicimus, quod auxilium, ſi orbis ipſe ruinas agitet? ſi hoc, quod nos tuetur ac ſustinet, ſupra quod urbes ſitae ſunt, quod fundamentum quidam orbis eſſe dixerunt, discedit ac titubat? Quid tibi eſſe non dico auxilii, ſed ſolatii poteſt, ubi timor fugam perdidit? Quid eſt, inquam, ſatis munitum? quid ad tutelam alterius ac ſui firmum? Hoſtem muro repellam: praeruptae altitudinis

rum aut nihildum his archaismis, quibus A. Gellii et Appuleii opera abundant, tribuiſſe conſtat. d. *ac ſe publico credit.* Delicata inprimis lectio britannici regii, *ac ſe publico condit.* Quaſi diceret, coelum habet pro ſuffugio. Tale eſt illud, *coelo tegitur, qui non habet urnam.* Gronov. Elegantiam lectionis lubenter agnoſco, ſed aberrationi calami librarii tribuere pronior ſum, quam Senecae. Nec locum Lucani VII, 819. a Gron. adductum huc traxerim: non enim de inhumato funere ſermo eſt, ſed de ſtudio vitam conſervandi fuga. Vulgatam itaque non deſeram.

tenſum, quod Ariſtot. docet de Coelo II, 13. ſpectans ad Platon. Tim. IX. p. 323. bip. cf. Ruhnk. ad Lexic. plat. Timaei p. 69 ſq. ed. II. Sed Boeckh. in programmate de platonico ſyſtemate coeleſtium globorum, 1810. doctiſſime explanatum ivit, Platonem quoque docuiſſe, terram ſtare. Sed Ariſtotelis teſtimonium graviſſimum eſt obſtaculum. — 5. *quod fundamentum — dixerunt.* Haec omnium, qui terram ſtare, et locum univerſi medium fixumque tenere ſtatuerent, ſententia fuit: quod colligas v. c. ex Ariſtot. de Coelo II, 13 et 14. de Gener. Anim. I, 2. coll. Auctore de mundo, quem exſcripſit Io. Stobaeus p. 642. Heer. Stoae hoc quoque placuiſſe patet e Cic. de N. D. II, 36. Diog. Laert. VII, 155. not. — 6. *Ignis*

dinis caſtella vel magnos exercitus difficultate adi-
6 tus morabuntur. A tempeſtate nos vindicant portus: nimborum vim effuſam, et ſine fine cadentes aquas tecta propellunt: fugientes non ſequitur incendium: adverſus tonitrua et minas coeli, ſubterraneae domus, et defoſſi in altum ſpecus, remedia ſunt. Ignis ille coeleſtis non transverberat terram, ſed exiguo eius obiectu retunditur. In peſtilentia mutare ſedes licet. Nullum malum ſine effugio eſt. Nunquam fulmina populos peruſſerunt. Peſtilens
7 coelum exhauſit urbes, non abſtulit. Hoc malum latiſſime patet, inevitabile, avidum, publice noxium. Non enim domos ſolum, aut familias, aut urbes ſingulas haurit, ſed gentes totas, regionesque ſubvertit: et modo ruinis operit, modo in altam voraginem condit: ac ne id quidem relinquit, ex quo appareat, quod non eſt, ſaltem fuiſſe: ſed ſupra nobiliſſimas urbes, ſine ullo veſtigio prioris habitus, ſolum extenditur. Nec deſunt qui hoc genus mortis magis timeant, quo in abruptum cum ſedibus ſuis eunt, et e vivorum numero vivi auferuntur, tanquam non omne fatum ad eundem terminum ve-
8 niat. Hoc habet inter cetera iuſtitiae ſuae natura praecipuum, quod quum ad exitum ventum eſt, omnes

6. *Ignis — retunditur.* Recte obſervarunt veteres, terram aquamve ultimam fulguris metam eſſe, ultra quam non penetret, omni quippe eius effectu tunc ceſſante, quandoquidem fulgur, uti recentiores, docente inprimis Reimaro, exponunt, humore conducente, clam ſenſimque diſſipatur. 7. *Hoc malum,* ſc. terrae motus. *ſed ſupra nobiliſſimas urbes.* Exempla ſunt hae ipſae urbes, quae huic diſputationi anſam dederunt, Pompeii, Herculanum, Stabiae et duodecim Aſiae urbes Tiberii Caeſaris principatu una nocte proſtratae (Plin. N. H. II, 84.): noſtro aevo Lima, Lisboa, Guatimala etc. Cf. Gata-

omnes in aequo ſumus. Nihil itaque intereſt, utrum
me lapis unus elidat, an monte toto premar: utrum
ſupra me domus unius onus veniat, et ſub exiguo
eius tumulo ac [e] pulvere exſpirem, an totus caput
meum terrarum orbis abscondat: in luce hunc et
in aperto ſpiritum reddam, an in vaſto terrarum
dehiſcentium ſinu: ſolus in illud profundum, an
cum magno comitatu populorum concidentium fe-
rar. Nihil intereſt mea, quantus circa mortem 9
meam tumultus ſit: ipſa ubique tantundem eſt. Pro-
inde magnum ſumamus animum adverſus iſtam cla-
dem, quae nec evitari, nec provideri poteſt. De-
ſinamus audire iſtos, qui Campaniae renuntiavere,
qui-

e. *pulvere.* Omnes codd. et edd. praeter Gronov., qui in brit. regio ſuo inventum, *ſub exiguo eius tumulo ac pulvere* in textum immittere non dubitavit. Hinc Londinenſes, qui Stephani Theſ. L. L. anno 1735 auctum edidere, perperam loco laudato VIII, 1, operi iſti intulerunt: unde etiam Gesnerus ſumſit, qui tamen locum noſtrum reperire non potuit. Sed primum vox *complanatio*, etſi analogia defendit, quandoquidem *complanare* et *complanator* bonae latinitatis ſunt, nusquam tamen occurrit niſi in hoc codice: deinde *tumulus* et *complanatio* ibi non tam bene ſibi reſpondent, quam *tumul.* et *pulvis*, quin adeo ſibi adverſantur. E margine itaque, ubi haec explicandi gratia appicta fuerint, perperam in textum immigraſſe potius putaverim. Quidquid ſit, nulla cauſa ſatis luculenta adeſt, cur vulgatam deſeram. Reduxi proinde *pulvere*, voce *complanatione* expulſa, unde pedem intulerit. — Mox *ſe ipſos* cum Erasmo et plerisque codd. amplexus ſum, Mureto Curionem perperam ſequuto, vocem *ipſos* expellente.

Gatacker ad M. Antonin. IV, 48. — 8. *Omnes in aequo loco ſumus.* Mors omnes aequat. Exitu aequamur. Cf. Ep. XCIX. et multis aliis locis. Spectant huc Anaxagorae et Diogenis Sinopenſis dicta celeberrima, quorum Cic. Tuſc. I, 43. meminit: praeſertim illius, undique ad inferos tantumdem viae eſt. — 9. *ipſa ubique tantumdem eſt,* ubique eiusdem eſt pretii. *Deſinamus — acceſſuros:* ſpectant haec fortaſſe ad illos, qui in his regionibus aeſtivare et otio frui volebant ſolebantque in villis

quique post hunc casum emigraverunt, negantque se ipsos unquam ipsam regionem accessuros! Quis enim illis promittet melioribus fundamentis hoc
10 aut illud solum stare? Omnia eiusdem sortis sunt, et, si nondum mota, tamen mobilia: hunc fortasse in quo securius consistis locum, haec nox, aut hic ante noctem dies scindet. Unde scies, an melior eorum locorum conditio sit, in quibus iam vires suas fortuna consumsit, [f] an quae in futuram ruinam suam fulta sunt? Erramus enim, si ullam terrarum partem exceptam immunemque ab hoc periculo credimus. Omnes sub eadem iacent lege.
11 Nihil ita, ut immobile esset, natura concepit. Alia temporibus aliis cadunt. Et quemadmodum in urbibus magnis, nunc haec domus, nunc illa suspenditur:

f. *an quae in futuram ruinam suam fulta sunt?* Recepi hanc optimam cod. brit. regii lectionem, Gronovio egregie prodente et probante, nec codice pal. quarto olimque impressis, qui habent, *et quae in futuram ruinam suam f. s.*, multum abludentibus: quum Fortun. et alii codd. haberent, *et quae in futurum ruina sua f. s.?* Postulat nostram lectionem sententiarum quoque nexus. Indicatum enim it Seneca, nec illa loca, quae terrae motum nondum passa sint, securitatem praebere. Neque loca malum hoc passa, neque adhuc consistentia, meliore gaudent conditione. Fortasse praestitisset, si Seneca posteriorem enuntiationem priore loco posuisset, sed hoc naturalem loquendi ordinem invertendi more noster interdum uti solet. Mox §. 12. *Nos tamen* vulgata et bona est lectio, quam tamen Gron. prae amore codicis brit., qui dabat, *Quo ergo nobis*, relinquendam duxit. Idem codex mox habet: *Neque Campaniae, neque*

villis suis, aut Neapoli Tarentive. Etenim indigenas neque istis neque nostris temporibus ex ista regione hoc malo afflicta emigrasse, nemo, quod sciam, tradidit. — 10. Refellit in his opinionem eorum, e. c. Aristotelis Meteor. II, 8. qui statuerent, insulas huic malo multo minus esse expositas, quam continentem (ἐν δὲ ταῖς νήσοις ταῖς ποντίαις ἧττον γίγνεται σεισμὸς τῶν προσγείων). — 11. *Et quemadmodum — suspenditur*, i. ex-

ditur: ita in hoc orbe terrarum nunc haec pars facit vitium, nunc illa. Tyros aliquando infamis ruinis fuit. Aſia duodecim urbes ſimul perdidit. Anno priore Achaiam et Macedoniam quaecunque eſt iſta vis mali, quae incurrit, nunc Campaniam laeſit. Circuit fatum, et ſi quid diu praeteriit, repetit. Quaedam rarius ſolicitat, ſaepius quaedam. 12
Nihil immune eſſe et innoxium ſinit. Non homines tantum, qui brevis et caduca res naſcimur; urbes oraeque terrarum et litora, et ipſum mare in ſervitutem fati venit. Nos tamen nobis permanſura promittimus bona fortunae, et felicitatem, cuius ex omnibus rebus humanis velociſſima eſt levitas, habituram in aliquo pondus ac moram credimus! Perpetua ſibi omnia promittentibus in mentem non 13
venit, id ipſum, ſupra quod ſtamus, ſtabile non eſſe. Neque enim Campaniae iſtud, neque Tyri, nec Achaiae, ſed omnis ſoli vitium eſt, male cohaerere, et ex cauſis pluribus reſolvi; [g] et ſummâ manere, partibus ruere.

neque Tyri, nec Achaiae, ſed omnis ſoli vitium hoc eſt, male cohaerere. Recepi, Gronovio quoque probante. — g. *et ſummâ.* Sic omnes codd. et priſcae edd. *ſummam* invexerat Curio, ſequaci Mureto, al.

i. extra perpendiculum inclinata in ruinam. *Tyros — ruinis fuit.* Crebris enim terrae motibus cultores iſtius regionis ita fatigati eſſe traduntur, ut nova et ea externa domicilia armis ſibi quaerere cogerentur. Acceſſit, quod propter aedium altitudinem ex terrae motu maximam labem acceperit oportet Tyrus: nam tremores Syriae non infrequentes. Cf. Iuſtin. XL, 2, 1. Curtii IV, 4, 20. ibique Rader. et Freinshem. Diu tamen hoc malum ibi deſiiſſe videtur, quia addit *aliquando. Aſia — perdidit.* Memorat Tacitus quoque Ann. II, 47. res anni 770 narrans, ibique Intpp. Gatacker ad M. Antonin. l. l. et Schneider Anal. crit. p. 17. *Achaia et Macedo-*

II. Quid ago? Solatium adversus pericula dare promiseram: ecce undique timenda denuntio. Nego quidquam esse quietis aeternae, [a] quod perire possit, et perdere. Ego vero hoc ipsum solatii loco pono, et quidem valentissimi, quandoquidem sine remedio timor stultus est. Ratio terrorem prudentibus excutit: imperitis fit magna ex desperatione securitas. Hoc itaque generi humano dictum puta, quod illis subita captivitate inter ignes et hostem stupentibus dictum est,

Una salus victis, nullam sperare salutem.

2 Si vultis nihil timere, cogitate omnia esse timenda: circumspicite, quam levibus causis discutiamur. Non cibus nobis, non humor, non vigilia, non somnus, sine mensura quadam, salubria sunt. Iam intelligetis nugatoria nos esse corpuscula, et imbecilla, fluida, non magna molitione perdenda. Sine dubio id unum periculi satis esset, quod tremunt terrae, quod subito dissipantur, ac superposita di-
3 ducunt. Magni se aestimat, qui fulmina et motus terrarum hiatusque formidat: [b] vult ille imbecillitatis

a. *quod perire possit, et perdere.* Hanc omnium codd. et edd. lectionem mutavit Muretus: *quod et perire non possit et p.* Mox *magna* in vitii suspicionem vocabat Gruterus, pronior in *magis.* b. *vult ille.* Fromondus rescribi

cedonia saepe huic malo expositae, iam observante Aristot. Meteorol. II, 8. p. 785. E. Senec. Epist. XCI, 9. not.

C. 2. Sed quum humanae res sint incertae, mors viro forti et sapienti non est extimescenda. — 1. *Nego quidquam — perdere.* Mobilia esse omnia aio, cum mundum terramque, quibus est etiam facultas perdendi, tum homines omnesque in mundo res. Versus est Virgilii Aen. I, 354, ubi sermo est de Aenea timente, ne subito captivus fiat, et eo quidem cum Troianis in Graecos Troiam tenentes irruente. 3. *vult ille*

tis ſuae ſibi conſcius timere pituitam? ita videlicet
nati ſumus, tam felicia ſortiti membra, et in hanc
magnitudinem crevimus, et ob hoc niſi mundi par-
tibus motis, niſi coelum intonuerit, niſi terra ſub-
ſederit, perire non poſſumus! Unguiculi nos, et ne 4
totius quidem dolor, ſed aliqua a latere eius ſciſſura
conficit: et ego timeam terras trementes, quem craſſior
ſaliva ſuffocat? Ego extimeſcam emotum ſedibus ſuis
mare, et ne aeſtus, maiore quam ſolet curſu, plus
aquarum trahens ſuperveniat; quum quosdam ſtran-
gulaverit potio, male lapſa per fauces. Quam ſtul-
tum eſt, mare horrere, quum ſcias, ſtillicidio per-
ire te poſſe! Nullum eſt maius ſolatium mortis, 5
quam ipſa mortalitas: nullum autem omnium iſto-
rum quae extrinſecus terrent, quam quod innume-

ſcribi iubet: *non vult*, ſenſu tamen refragante, qui qui-
dem eſt: poteſtne ille induci, poteſtne recordari, ſibi pi-
tuitam eſſe pertimeſcendam? Scilicet ille neſcit, multo mi-
nora mala ſibi pernicioſa et formidanda eſſe. Nam per
apoſtrophen dixiſſet: Vis tu imbecillitatis tuae tibi con-
ſcius timere pituitam? Haec Gronov., qui laudat Horat. II.
Sat. 6, 92, in nota ad IV praeſ. §. 12. egregie obſervavit.

ille — pituitam? Κατάῤῥοος innuitur. Deſtillationes vocantur Epiſt. LXXVIII, 1. Graecorum medici diſtinxere κόρυζαν, ἀντιάδας, βρόγχους, σταφυλάς: de quibus cf. Foëſii Oecon. Hipp. his vocc.

4. *quum quosdam — fauces.* Si nempe contraria via in aſperam arteriam, inter edendum bibendumve epiglottide (appoſita lingula) opertam atque protectam, praeterlabatur, quum in ventriculum potius labi debuiſſet. cf. Aul. Gell. XVII, 11. Plutarch. Sympoſ. VII, 1 ſq. Vol. XI. Hutt. — *Quam ſtultum — te poſſe.* Gutta unica, ſeu modico humore in fauces deciduo. Et ut intelligeremus, quam ex levibus cauſis exanimari poſſimus, Fabius ſenator praetorius, ait lib. VII, 7. Plinius N. H., in lactis hauſtu uno pilo ſtrangulatus eſt, Anacreon poeta acino uvae paſſae (Val. Max. IX, 12. Extr. 8.), Niger nobilis in Galatia orator tempore Plutarchi (VII. p. 393. Hutt.) ſpina piſcis

rabilia pericula in ipſo ſinu ſunt. Quid enim dementius, quam ad tonitrua ſuccidere, et ſub ter-
5 ram correpere fulminum metu? Quid ſtultius, quam timere nutationem aut ſubitos montium lapſus, irruptiones maris extra litus eiecti, quum mors ubique praeſto ſit, et undique occurrat; nihilque ſit tam exiguum, quod non in perniciem generis humani ſatis valeat? Adeo non debent nos iſta confundere, tanquam plus in ſe mali habeant, quam vulgaris mors: ut contra, quum ſit neceſſarium e vita exire, et aliquando emittere animam, maiore
6 perire ratione iuvet. Neceſſe eſt mori ubicunque, quandoque. Stet licet iſta humus, et ſe teneat ſuis finibus, nec ulla iactetur iniuria: ſupra me quandoque erit. Intereſt ergo, illam ego mihi, an ipſa ſe mihi imponat? Diducitur ingenti potentia nescio cuius mali: rumpitur, et me in immenſam altitudinem abducit. Quid porro? Mors levior in plano eſt? Quid habeo quod querar, ſi rerum natura non vult me iacere in ignobili loco? ſi mihi
7 iniicit ſui partem? [c] Egregie vero Vagellius meus in illo inclyto carmine:

Si cadendum eſt, inquit, *mihi, coelo cecidiſſe velim.*

Idem

c. *Egregie vero.* Reſcripſi e cod. Nicotiano, ceteris τὸ *vero* omittentibus. Ille *Vagellius meus* non eadem ratione a codd. mſſ. exhibetur: nonnullis *Vagellius*, et *Vagellis*, aliis *Nagellius*, Nicotiano autem *Agellius* praeſtantibus. Sed

piſcis unica et tenui ſuffocatus. — 5. *ut contra* — *iuvet.* Maior ratio eſt, e. c. illa nutatio ſubituſque montium lapſus, terrae motus, quo quis intereat. Sunt tamen iſta non eiusmodi, ut nos debeant poſſintque *confundere,* turbare. 7. *Egregie vero Vagellius meus* etc. Quis hic Vagellius ſit, exputare non poſſum. Cf. Var. Lect.

Idem licet dicere. Si cadendum eſt, cadam orbe concuſſo: non quia fas eſt optare publicam cladem, ſed quia ingens mortis ſolatium eſt, terram quoque videre mortalem.

III. Illud quoque proderit praeſumere animo, nihil horum deos facere, nec irâ numinum aut coelum [a] converti, aut terram. Suas iſta cauſas habent: nec ex imperio ſaeviunt, ſed ex quibusdam vitiis, ut corpora noſtra, turbantur: et tunc, quum facere videntur iniuriam, accipiunt. Nobis

Sed in poetis iſtius aevi, qui inclytum carmen ſcripſerint, neque Vagellius, neque Nagellius, nec Agellius ſplendet. Proinde in ſuſpicionem vitii locus merito vocandus eſt. An fuit T. *Valgius*, cuius Tibull. IV, 1, 180. ubi cf. Heynius, meminit? Is T. Valgius Rufus celeberrimus aevi Auguſtei fuit poeta, ab Horatio quoque Sat. I, 10, 82. cum laude memoratus. Etiam de *Saleio* Baſſo cogitavi, de quo multus eſt Wernsdorf. P. L. M. Vol. IV, 1. p. 43 ſq. aliisque locis Indice III. Operis p. 772 ſq. indicatis. Sed multo pronior ſum ad ſuſpicandum, in corrupta lectione *Vagellius* ſ. *Agellius* latere nomen fratris Annaei Gallionis, quem quidem doctum et eo ipſo poetam celebravit Martialis. Facile autem ex *A. Gallio* fieri potuit *Agellius*, ſiquidem Agellii nomen librariis, qui ita auctorem Noctt. Atticc. nominare ſolebant (cf. Fabric. Bibl. Lat. libr. III. c. 1. init.) notius erat, quam A. Gallionis. Fortaſſe e particula quoque *vero* in plurimis codd. omiſſa depravatio nominis ortum duxiſſe potuit. Sed meliores codd. exſpectandi ſunt. Mox variant codd. *quandoque* et *quoque*: poſterius praetuli.

a. *converti.* Omnium codd. et edd. lectio eſt, a Fortunato tamen mutata in *concuti.* Sed vulgata bene habet. Zeugmate ad terram trahitur verbum, quod proprie ad coelum ſpectat.

Lect. Nullum aliud eius carminis inclyti veſtigium mihi reperire licuit. Similis ſententia eſt ap. Horat. Od. III, 3, 7. *Sed quia — mortalem.* Hoc noſter ſtatuebat Ep. LXXI, 11 ſq., Stoa non refragante.

C. 3. Continuatio. Indages potius cauſas rerum et vanos deorum metus excutias. 1. *nec ex imperio — turbantur.* Ut mundus, ſic terra animalis modo omnes habet affectus, quibus corpora cenſentur. Cf. III, 15, 2.

autem ignorantibus verum, omnia terribilia ſunt,
2 utpote quorum metum raritas auget. Levius accidunt familiaria: ex inſolito formido eſt maior. Quare autem quidquam nobis inſolitum eſt? quia naturam oculis, non ratione comprehendimus: nec cogitamus, quid illa facere poſſit, ſed tantum, quid fecerit. Damus itaque huius negligentiae poenas, tanquam novis territi: quum illa non ſint nova, ſed inſolita. Quid ergo? Non religionem incutit mentibus, et quidem publice, ſive deficere ſol viſus eſt, ſive luna, cuius obſcuratio frequentior, aut
3 parte ſui, aut tota, delituit? longeque magis illae actae in transverſum faces, et coeli magna pars ardens, et crinita ſidera, et plures ſolis orbes, et ſtellae per diem viſae, ſubitique transcurſus ignium, multam poſt ſe lucem trahentium? Nihil horum ſine timore miramur: et quum timendi ſit cauſa neſcire; non eſt tanti ſcire, ne timeas. Quanto ſatius eſt, cauſas inquirere, et quidem toto in hoc intentum animo? Neque enim illo quidquam inveniri

Egregie haec dicta eſſe, unusquisque fatebitur: e ſequentibus intelliges, haec fieri ideoque emendari a natura, i. e. providentia divina, quippe quae nihil quoad materiam interire ſinit; ſed ſi noſtra opinione pereunt, in aliam transeunt formam. Perire enim eſt mutari, ἀλλοιοῦσϑαι. Cf. Cic. de N. D. III, 39. Gatack. ad M. Antonin. X, 7. XI, 35. — 2. *non religionem — delituit.* Quid, quod apparitiones haud rarae *religionem,* metum terroremque creare, incutere ſolent, et non ſolum huic illive, ſed adeo *publice,* omnibus, magiſtratibus. Cf. Plin. II, 9 ſq. intpp. 3. *longeque — trahentium.* De his meteoris, cometis etc. dixerat noſter libro primo, qui eſt de Ignibus. *et quum — timeas,* et quum ignorantia timoris ſuperſtitionisque mater ſit, nonne ſcientia res eſt graviſſima, qua timorem dimoveas deleasque

veniri dignius poteſt, cui ſe non tantum commodet, ſed impendat.

IV. Quaeramus ergo, quid ſit quod terram ab infimo moveat, quid tanti molem ponderis impellat, quid ſit illa valentius, quid tantum onus vi ſua labefactet: cur modo tremat, modo [a] laxata ſubſidat, nunc in partes diviſa diſcedat: et alias intervallum ruinae ſuae diu ſervet, alias cito comprimat: nunc amnes magnitudinis notae convertat introrſus, nunc novos exprimat: aperiat aliquando aquarum calentium venas, aliquando refrigeret:
ignesque nonnunquam per aliquod ignotum antea 2
montis aut rupis foramen emittat, aliquando notos et per ſecula nobiles comprimat. Mille miracula movet, faciemque mutat locis, et [b] defert montes, ſubrigit plana, valles extuberat, novas in profundo inſulas erigit. Haec ex quibus cauſis accidant, digna res eſt excuti. Quod, inquis, erit pretium operae?
quo nullum maius eſt, noſſe naturam. Neque enim 3
quid-

a. *laxata* e pluribus codd. praetuli lectioni, quam Erasmus dedit, *luxata*. Illud magis convenit τῷ· *ſubſidat*.
b. *defert*. Sic plurimi codd. Nicotianus codex praeſtat *differt*, quod et ipſum defendi poteſt, non tamen aſſumendum eſt in textum. Noſter τῷ· *differri* alio ſenſu utitur, e. g. cap. 9. extr. Confuſio horum verborum facilis eſt.

que funditus? *cui rei — impendat* animus.

C. 4. Cauſae terraemotus. 1. Varia terraemotus genera afferuntur, quorum nomina ſervavit Auctor de Mundo c. 4. p. 1211. D. ſq. Enumerantur ibi ἐπικλίνται, qui ad angulos acutos in obliquum quatiunt, βράσται, qui ſurſum deorſumque ad angulos rectos iactant terram, χασματίαι, hiatus in terra facientes, ῥῆκται, qui hiatus aperiunt, terram eructando, ὦσται, qui uno obnixu ſubvertunt, quod impulerunt, παλματίαι, qui quaſſabundi atque utroque declinantes vibrantesque, quod moverint, ſemper erigunt, μυκῆται, terram cum mugitu quatientes.

quidquam habet in se huius materiae tractatio pulchrius, quum multa habeat futura usui, quam quod hominem magnificentia sui detinet, nec mercede, sed miraculo colitur. Inspiciamus ergo, quid sit, propter quod accidant haec: quorum est adeo mihi dulcis [c] inspectio, ut quamvis aliquando de motu terrarum volumen iuvenis ediderim, tamen tentare me voluerim, et experiri, an aetas aliquid nobis aut ad scientiam, aut certe ad diligentiam adiecerit.

V. Causam, qua terra concutitur, alii in aqua esse, alii in ignibus, alii in ipsa terra, alii in spiritu putavere: alii in pluribus, alii in omnibus his. Quidam liquere ipsis aliquam ex istis causam esse dixerunt; sed non liquere, quae esset. Nunc singula persequamur. Illud ante omnia mihi dicendum est, opiniones veteres parum exactas esse, et rudes. Circa verum adhuc errabatur. Nova omnia erant primo tentantibus, post eadem illa limata sunt: et si quid inventum est, illis nihilominus referri

c. *inspectio.* Sic Fortunati codd. et Gruteri. Occurrit II, 53. extr. inspectio fulminis. Reduxi. Erasmus: *inspectatio.*

tientes. De reliquis vide Plin. N. H. II, 79 sq. — 3. *ut quamvis — ediderim.* Volumen illud quidem periit, sed quum auctor secundis curis correctum et expolitum servaverit posteritati, iactura prioris facile ferri potest. Ceterum hunc librum in iis esse, qui retractati et secundis curis elaborati s. διεσκευασμένοι dicebantur, in propatulo est: qua re dramatibus quibusdam, Platonis optimis dialogis, Apollonii Rhodii Argonauticis, Ciceronis nonnullis libris etc. merito annumerari meretur. Cf. Valcken. Praef. ad Eurip. Hippol. p. XVIII. et Wolfii Prolegom. ad Homer. p. CLII. n. 14.

C. 5. Continuatio. 1. *alii in pluribus* h. e. uno alterove ex his quatuor caussis coniunctis, e. c. aqua cum igne. cf. infra c. XI. Persequitur has

ferri debet acceptum. Magni animi res fuit, re- 2
rum naturae latebras dimovere, nec contentum exteriori eius conſpectu, introſpicere, et in deorum ſecreta deſcendere. Plurimum ad inveniendum contulit, qui ſperavit poſſe reperiri. Cum excuſatione itaque veteres audiendi ſunt. Nulla res conſummata eſt, dum incipit. Nec in hac tantum re omnium maxima atque involutiſſima, in qua etiam quum multum actum erit, omnis tamen aetas quod agat inveniet; ſed in omni alio negotio longe ſemper a perfecto fuere principia.

VI. In aqua cauſam eſſe, nec ab uno dictum eſt, nec uno modo. Thales Mileſius totam terram ſubiecto iudicat humore portari et innatare: ſive illud oceanum vocas, ſive magnum mare, ſive alterius naturae ſimplicem adhuc aquam et humidum elementum. Hac, inquit, unda ſuſtinetur orbis, velut aliquod grande navigium et grave his aquis, quas premit. Supervacuum eſt reddere cauſas, propter 2
quas exiſtimat, graviſſimam partem mundi non poſſe ſpiritu

has cauſas in ſequentibus. 2. *et in deorum ſecreta deſcendere:* nam mundus, qui eſt divinus, habet mentem. Cic. Acad. IV, 34. Tiedemann Syſtem der ſtoiſch. Phil. II. p. 116 ſq.

C. 6. An in aqua cauſa terraemotus ſit? 1. *Thales Mileſius — premit.* Eadem iam occupavit Seneca ſupra III, 13, 2. ubi cf. not. 2. *ſupervacuum — geſtari.* Hinc patet, Senecam eandem elementorum conſecutionem, et, ut ita dicam, gradationem, iam apud illum ſcriptorem, unde hanc Thaletis ſententiam hauſerit, inveniſſe: Thaletem enim nullum librum ſcripſiſſe conſtat, etſi fuerunt, qui tribuerant. Ariſtoteles ſemper ait φασὶ, de eius ſyſtemate loquens. Stoicis autem fuit familiaris haec ſententia. Docuit, ex aqua aut humore (ὕδωρ hoc principium vocavit) omnia cetera elementa, aerem, ignem, terram, orta eſſe, rarefactionis et condenſationis ope. Quae ſententia, etſi parumper

ſpiritu tam tenui fugacique geſtari: non enim nunc de ſitu terrarum, ſed de motu agitur. Illud argumenti loco ponit, aquas eſſe in cauſa, quibus hic orbis agitatur, quod in omni maiore motu erumpunt fere novi fontes: ſicut in navigiis quoque evenit, ut, ſi inclinata ſunt et abiere in latus, aquam ſorbeant, quae in omni onere eorum quae vehit, ſi immodice depreſſa [a] ſunt, aut ſuperfunditur, aut
3 certe dextra ſiniſtraque ſolito magis ſurgit. Hanc opinionem falſam eſſe, non eſt diu colligendum. Nam ſi terram aqua ſuſtineret, [b] et eâ aliquando concuteretur; ſemper moveretur, nec agitari illam miraremur, ſed manere. Tum tota concuteretur, non ex parte: nunquam enim navis dimidia iactatur. nunc vero non terrarum univerſarum, ſed ex parte motus eſt. Quomodo ergo fieri poteſt, ut quod totum vehitur, totum non agitetur, ſi eo quo
4 vehitur, agitatum eſt? At quare aquae erumpunt? Pri-

a. *ſunt.* Recte ſe habet. Noli *fuerit* depravare. Coniungas: *quae* aqua *in omni* — *ſunt* navigia, *aut ſuperf.*
b. *et eâ a.* Sic omnes codd. et edd. Fortunatus tamen coniicit: *tota aliq. c.* Recte vulgata habet. Sermo eſt de concuſſione: qua quidem facta aliquando, ſempiternus foret motus. Hinc demum colligit, totam concuti. Mox reſtitui, Grutero iam monente, vulgatam Mureti licentioſa manu mutatam, *eo quo vehitur.* Muretus: *id quo v.*

per mutata, ionicae philoſophiae propria fuit. Democritus diſceſſit, quippe qui ſententiam a Thalete refutatam tuitus eſt. Cf. Ariſtot. de Coelo II, 13. ubi tum hanc Thaletis opinionem, tum illam Democriti, quae et Anaximeni Anaxagoraeque placuit, memorat refutatque. *non enim — agitur.* Idem obſervat Ariſtot. l. l. Thales comparat motum terrae, cui ovi formam tribuebat, cum navigii motu. 3. Ariſtotelem l. l. non inſpexiſſe videtur, qui alio modo hanc opinionem falſam eſſe collegit. Aqua, ait, levior eſt quam terra, itaque eam geſtare nequit, nec videmus, quidni tota terra immergatur.

Primum omnium ſaepe tremuit terra, et nihil humoris novi fluxit. Deinde ſi ex hac cauſa unda prorumperet, a lateribus terrae circumfunderetur: ſicut in fluminibus ac mari videmus accidere, ut incrementum aquarum, quoties navigia deſidunt, in lateribus maxime appareat. Ad ultimum non tam exigua fieret quam dicit eruptio, nec velut per rimam ſentina ſubreperet, ſed fieret ingens inundatio, ut ex infinito liquore, et ferente univerſa.

VII. Quidam motum terrarum aquae imputavere: ſed non ex eadem cauſa. Per omnem, inquiunt, terram multa aquarum genera decurrunt. Alicubi perpetui amnes, quorum navigabilis etiam ſine adiutorio imbrium magnitudo eſt. Hinc Nilus per aeſtatem ingentes aquas invehit: hinc qui medius inter pacata et hoſtilia fluit, Danubius ac Rhenus, alter Sarmaticos impetus cohibens, [a] et Europam Aſiamque disterminans, alter Germanos, avidam

a. *et Europam Aſiamque disterminans.* Haec verba aliena et adulterina eſſe ſuſpicabatur Gruterus atque Fromondus. Sed cf. not.

C. 7. Continuatio. An aqua ſubterranea cauſa ſit terrae motus? 1. *Quidam — cauſa.* Auctor huius opinionis fuit Democritus Abderita. Cf. Ariſtot. Meteorol. II, 7. Seneca coniunxit illam Anaximenis ſententiam, ab Ariſtot. l. l. relatam. Nili, Danubii et Rheni exempla parum valent; ſibi tamen conſtat. Cf. IV, 2, 1. 19. *et Europam — disterminans.* Seneca probe quidem noverat, mari mediterraneo Europam ab Africa, Nilo Africam ab Aſia, ex adverſo latere Aſiam ab Europa Tanaide diſpeſci: vide Lucan. III, 273 ſq.: quid, quod vix credam, eum et alteram orbis terrarum dividendi rationem latuiſſe, qua duas eius partes nonnulli faciebant, Aſiam et Europam: cf. Schäferi Melctem. crit. I. p. 36: ſed loquitur h. l. de Danubio Europam Aſiamque disterminante ita, ut de Rheno. Uti Germanos coerceri dixit Rheno,

2 dam gentem belli, repellens. Adiice nunc patentissimos lacus, et stagna populis inter se ignotis circumdata, et ineluctabiles navigio paludes, nec ipsis quidem inter se pervias, quibus incoluntur. Deinde tot fontes, tot capita fluminum, subitos, et ex occulto amnes vomentia. Tot deinde ad tempus collectos torrentium impetus: quorum vires quam repentinae, tam breves. Omnis haec aquarum, et-
3 iam intra terram, natura faciesque est. Illic quoque aliae vasto cursu deferuntur, et in praeceps volutae cadunt: aliae languidiores in vadis refunduntur, et leniter ac quiete fluunt. Quis autem neget, vastis illas receptaculis concipi, et cessare multis inertes locis? Non est diu probandum, ibi multas aquas esse, ubi [b] omnes sunt. Neque enim sufficeret tellus ad tot flumina edenda, nisi ex re-
4 posito multoque funderet. Si hoc verum est, necesse est aliquando illic amnis excrescat, et relictis ripis violentus in obstantia incurrat. Sic fiet motus alicuius partis, in quam flumen impetum dedit, et quam,

b. *omnes.* Sic omnes edd. et codd., evincitque lectionis veritatem Stoae dogma. Noli proinde ex Auctore carminis Aetna inscripti vers. 120. colligere, h. l. esse legendum, *amnes.*

Rheno, ita Sarmatas ab Europa humanitatis cultu expolita propelli ait Danubio, qui eatenus utramque orbis terrarum partem dividat. Ceterum ex hoc loco colligas, tunc temporis ultra Rhenum nullasdum Germaniae possessiones retinuisse Romanos: consentit Tacit. Mor. Germ. c. XXXIII. Dio Cass. LX, 30. — 2. *Adiice — incoluntur.* Fortasse de palude maeotica, mari caspio, stagnis aethiopicis (c. VIII, 4.) et simil. noster cogitavit. *Deinde tot fontes — vomentia:* exemplo est Timavus. cf. Heynii Excurs. VII. ad Virgil. Aen. I. — 3. *quis autem — sunt.* Quatenus aqua alimentorum unum est. Cf. III, 26. Idem expressit auctor Aetnae 115 sq. in Werns-

quam, donec decreſcat, verberabit. Poteſt fieri, ut
aliquam regionem rivus affluens exedat, ac ſecum
trahat aliquam molem: qua lapſa, ſuperpoſita qua-
tiantur. Iam vero nimis oculis permittit, nec ultra 5
illos ſcit producere animum, qui non credit eſſe in
abscondito terrae ſinus maris vaſti. Nec enim vi-
deo, quid prohibeat vel obſtet, quo minus illic ha-
beatur aliquod etiam in abscondito litus, et per
occultos aditus receptum mare, quod illic quoque
tantundem loci tenet, aut fortaſſis hoc amplius,
quod ſuperiora cum tot animalibus erant dividenda:
abstruſa enim, et ſine poſſeſſore deſerta, liberius
undis vacant. Quas quis vetat illic fluctuare, et 6
ventis, quos omne intervallum terrarum, et omnis
aër creat, impelli? Poteſt ergo maior ſolito exorta
tempeſtas aliquam partem terrarum impulſam vehe-
mentius movere. Nam apud nos quoque multa,
quae procul a mari fuerant, ſubito eius acceſſu va-
pulavere; et villas in conſpectu collocatas, fluctus,
qui longe audiebatur, invaſit. Illic quoque poteſt
accedere pelagus infernum: quorum neutrum ſit
ſine motu ſuperſtantium.

VIII. Non quidem exiſtimo diu te haeſitatu-
rum, an credas eſſe ſubterraneos amnes et mare
absconditum. Unde enim iſta [a] prorumpunt, unde
ad

a. *prorumpunt.* E brit. reg. Gronovius ut ſuavius praefert *prorepunt.* Sed lectio noſtra ſana eſt; nam praeter conſen-

Wernsdorf. Poet. min. lat. IV, 1. p. 112 ſq. — 4. *Poteſt fieri — quatiantur.* Haec fuit Anaximenis opinio, referente Ariſtot. Meteorol. l. l. — 5. *Iam vero — vaſti.* Etſi non negandum eſt, eſſe aquam in abscondito terrae, quandoquidem metalla hoc confirmant et teſtantur, tamen nunc illa aquae nimia copia, litus ſinusque nemini ſe probaturi ſint. *quod ſuperiora — dividenda,* multae enim lacuum partes exſiccatae et habitationibus hominum aptatae ſunt.

ad nos veniunt, nisi quod origo humoris inclusa est? Age, quum vides interruptum Tigrim in medio itineris siccari, et non universum averti, sed paulatim, non apparentibus damnis, minui primum, deinde consumi: quo illum putas abire nisi in obscura terrarum; utique quum videas emergere ite-
2 rum, non minorem eo, qui prior fluxerat? Quid quum vides Alpheum, celebratum poëtis, in Achaia mergi, et in Sicilia rursus transiecto mari effundere amoenissimum fontem Arethusam? Nescis autem, inter opiniones, quibus narratur Nili aestiva inundatio, et hanc esse, a terra illum erumpere, et augeri non supernis aquis, sed ex intimo reddi-
3 tis? Ego quidem centuriones duos, quos Nero Caesar, aut aliarum virtutum, ita veritatis in primis amantissimus, ad investigandum caput Nili miserat, audivi narrantes, longum illos iter peregisse, quum

sensum omnium reliq. codd. et edd., noster hac in re semper hoc verbo utitur. Sic statim de Nilo §. 2. extr. habes, a terra illum erumpere: Cap. 6, 4. At quare aquae violenter in conspectum prodeunt, ut h. l. Tigris etc.

C. 8. Continuatio. 1. De *Tigri* cf. III, 26, 2. ibique not. Plin. II, 103. 2. *Quid quum — Arethusam.* Cf. III, 26, 4. et ibi not. Quod ibi tantummodo opinionis loco ponitur, h. l. pro certo affirmari merito mireris. *Nescis autem — redditis?* cf. IV, 11, 1. not. — 3. Primus Seneca huius legationis a *Nerone Caesare* missae ad investigandum Nili caput meminit. Plinius quoque N. H. VI, 29. rem retulit, qui milites praetorianos cum tribuno eo missos (haud dubie ex Aegypto) a Nerone tradit, inter reliqua bella et Aethiopicum cogitante. Laus autem h. l. Neroni tributa ad illud tempus, quo hanc explorationem iusserit fieri, referri par est: quamquam eo quidem tempore, quo Seneca haec composuerit, duobus ante mortem suam annis, Nero non eo licentiae et corruptionis progressus erat, ut hac laude omnino indignus, ideoque Seneca adulationis insimulandus esset.

quum a rege Aethiopiae inſtructi auxilio, commendatique proximis regibus, [b] penetraſſent ad ulteriora. Equidem, aiebant, pervenimus ad immenſas paludes, quarum exitum nec incolae noverant, nec ſperare quisquam poteſt, ita implicitae aquis herbae ſunt, et aquae nec pediti eluctabiles, nec navi- 4

b. *penetraſſent ad ulteriora. Equidem* etc. Una quidem literula addita, nullo quamvis codice iuvante, manum auctoris reſtituiſſe ſpero. Olim enim omnes edd. lectio haud latina et ea ſalebroſa invaſerat: *penetraſſent. Ad ulteriora quidem* etc. Quum enim *τὸ* *penetrare* numquam niſi loco atque perſona, quo pertineat, additis, in uſu fuerit, quam quidem regulam Seneca quoque religioſe obſervat; etiam hoc loco ſequentia *ad ulteriora* cum *τῷ* *penetraſſent* coniuncta fuerint neceſſe eſt. Deinde ſalebroſam quidem orationem nemini obſcuram fore confido. Itaque e vocula *quidem* feci: *equidem*, cuius cum prima pluralis numeri perſona coniunctionis nunc quidem ſatis notae ignoratio librarios ad corrumpendum locum perpuliſſe videtur. Sed nunc demum, his ſcriptis, video, Gronovium iam eidem vitio ingenium adhibuiſſe. In eo tamen diſcedit, quod obſervat, *Qui, dein, aiebant*, emendandum eſſe. Mox emendat, *ita implicitae aquis herbae ſunt et herbis aquae:* ingenioſe quidem, ſed non neceſſarie.

ſet. Ceterum Plinius in libro de rebus Neronis deperdito uberius haec tractaverit, quae Tacitus tamen commemorare omiſit. Expeditionis igitur praetextus fuit exploratio Nili capitis, vera cauſa belli cogitatio, ſi Plinium ſequaris. Sed hanc h. l. evulgaſſe nihil attinuit. *Reges* Aethiopum XLV hodieque traduntur, ait Plin. N. H. II, 29. extr. Plura et ea optima de Aethiopia dedit Heeren amiciſſ. in Ideen I. p. 225 ſqq. ed. I. 4. *Equidem, aiebant* etc. Immenſas quidem paludes eſſe in his regionibus nonniſi tempore pluvioſo et haud multo poſt, nunc ſatis conſtat: ſed ultra nullae a quoquam recentiorum memorantur. Herodotus tamen II, 29 et 32. paludum et ſtagnorum Africae mentionem ab aliis acceptam repetivit. Conſentit quoque Agatharchides (Hudſon. Geograph. minor. I. p. 37 ſq.) et Strabo p. 1134. Almelov., qui narrat, e duobus lacubus Nilum prodire. Penetrarunt itaque hi exploratores ultra Meroen ad ulteriora, ubi et Naſamones Herodoti II, 32. paludum

navigio, quod niſi parvum et unius capax, limoſa et obſita palus non ferat. Ibi, inquit, vidimus duas petras, ex quibus ingens vis fluminis excidebat. Sed ſive caput illa, ſive acceſſio eſt Nili, ſive tunc naſcitur, ſive in terras ex priore recepta curſu redit: nonne tu credis, illam, quidquid eſt, ex magno terrarum lacu aſcendere? Habeant enim oportet pluribus locis ſparſum humorem, et in imo coactum, ut eructare tanto impetu poſſint.

IX. Ignem cauſam motus quidam, et quidem non eandem iudicant. Inprimis Anaxagoras, qui exiſtimat, ſimili paene ex cauſa et aëra concuti, et terram, quum in inferiore parte ſpiritus craſſum aëra, et in nubes coactum, eadem vi, qua apud nos

(τῶν ἑλῶν) meminerant. *Duas petras* memoravit Seneca IV, 2, 7., ſed diverſas ab his, quarum centuriones mentionem feciſſent: illae enim in Aegypto, hae in Aethiopia eminebant. Nec Iacob. Brucium has petras memorare memini. Comparavit autem hanc exploratorum narrationem Iablonsk. in Panth. Aeg. P. II. p. 162. cum narrationibus Petri Pais, Luſitani, et Gregorii Habeſſinii. — 5. *ſive in terras — redit.* h. e. ſive illa ingens vis fluminis e vaſtis illis receptaculis infernis, ubi diu in abscondito fluxerit, in terras, in lucem prodiit.

C. 9. An ignis cauſa terraemotuum? 1. *Anaxagorae* ſententiam expoſuit Ariſtoteles Meteorol. II, 7. tali modo: Ἀναξαγόρας μὲν οὖν φησι τὸν αἰθέρα πεφυκότα φέρεσθαι ἄνω, ἐμπίπτοντα δ' εἰς τὰ κάτω τῆς γῆς καὶ τὰ κοῖλα, κινεῖν αὐτήν etc. Locus hic ex I, 3. p. 731 E. et De coelo I, 3. lucem accipit, ubi ait, Anaxagoram id nominaſſe *αἰθέρα*, quod antiquiores ignem appellaverint. Ammianus Marcellin. XVII, 7, 11. ed. Wagner. ait: Anaxagoras affirmat, ventorum vi ſubeuntium ima terrarum (accidere terrae pulſus): qui quum ſoliditatibus concruſtatis inciderint, eruptiones nullas reperientes, eas partes ſoli convibrant, quas ſubrepſerint humidi. *quum in inferiore parte* terrae: haec innuit Ariſtot. l. l. hisce verbis:

nos quoque nubila frangi ſolent, rumpit, et ignis
ex hoc colliſu nubium, curſuque eliſi aëris, emi-
cuit. Hic ipſe in obvia incurrit, exitum quaerens, 2
ac divellit repugnantia: donec per anguſta aut na-
ctus eſt viam exeundi ad coelum, aut vi atque in-
iuria fecit. Alii in igne cauſam quidem eſſe, ſed
non ob hoc, iudicant: ſed quia pluribus [a] obvius
locis ardeat, et proxima quaeque conſumat. Quae
ſi quando exeſa ceciderint, tunc ſequi motum ea-
rum partium, quae ſubiectis adminiculis deſtitutae
labant, donec corruere: nullo occurrente, quod
onus exciperet. Tunc chasmata, tunc hiatus vaſti 3
aperiuntur: aut quum diu dubitaverunt, ſuper ea
ſe, quae ſuperſunt ſtantque, componunt. Hoc apud
nos quoque videmus accidere, quoties incendio
pars civitatis laborat: quum exuſtae trabes ſunt,
aut corrupta quae ſuperioribus firmamentum da-
bant; tunc diu agitata faſtigia concidunt, et tam
diu differuntur atque incerta ſunt, donec in ſolido
reſederunt.

X. Anaximenes ait, terram ipſam ſibi eſſe cauſam motus, nec extrinſecus incurrere quod illam

 im-

a. *obvius.* Sic omnes codd. et edd. praeter Fortun., qui *obrutus* ex ingenio invexit: perperam. Ignis, aiunt, multis locis adeſt, ibique ardet, donec omnia conſumta ſunt. *Obrutus* quidem defendi poteſt, intrudi tamen non debet, quum vulgata multo melior ſit.

bis: *τὸν αἰθέρα πεφυκότα* etc. *Hic ipſe — fecit.* Ignem cum aëre coniunctum, nedum usquequaque liberum animo ſibi informaſſe Anaxagoram hinc patet. *iniuria,* damno et iactura. Recepit haec Epicurus. Cf. Lucret. VI, 576 ſq. — 2. *Alii — conſumunt.* Fortaſſe Epicuri haec fuit opinio. Cf. Lucret. VI, 680 ſq. — 3. *quae ſuperſunt ſtantque,* i. e. quae igne nondum ſunt correpta.

C. 10. An terra ipſa ſibi cauſa motus ſit? 1. *Anaximenes.* Memorat haec Ariſtot.

impellat: ſed intra ipſam et ex ipſa quasdam partes eius decidere, quas aut humor ſolverit, aut ignis exederit, aut ſpiritus violentia excuſſerit. Sed his quoque ceſſantibus non deeſſe, propter quod aliquid abscedat aut revellatur. Nam primum omnia vetuſtate labuntur, nec quidquam tutum a ſenectute eſt. Haec ſolida quoque et magni roboris carpit. Itaque quemadmodum in aedificiis veteribus quaedam non percuſſa tamen decidunt, quum plus
2 ponderis habuere quam virium: ita in hoc univerſo terrae corpore evenit, ut partes eius vetuſtate ſolvantur, ſolutae cadant, et tremorem ſuperioribus afferant: primum dum abscedunt, nihil enim utique magnum ſine motu eius, cui haeſit, abſcinditur, deinde quum deciderunt, ſolido exceptae reſiliant, pilae more; quae quum cecidit, exſultat, ac ſaepius pellitur, toties a ſolo in novum impetum miſſa. Si vero in ſtagnantibus aquis delata ſunt, hic ipſe caſus vicina concutit fluctu, quem ſubitum vaſtumque illiſum ex alto pondus eiicit.

XI. Quidam ignibus quidem aſſignant hunc tremorem, ſed aliter. Nam quum pluribus locis ferveant,

ſtot. quoque Meteorol. II, 7. Ἀναξιμένης δέ φησι, βρεχομένην τὴν γῆν καὶ ξηραινομένην ῥήγνυσθαι καὶ ὑπὸ τούτων τῶν ἀποῤῥηγνυμένων κολωνῶν ἐμπιπτόντων σείεσθαι. Unde patet, ex Ariſtotele Senecam ſua non deſumſiſſe. De vetuſtate enim nullum ap. Ariſtot. l. l. apparet veſtigium, neque de ſpiritus violentia. — 2. Explicaſſe videtur rem ipſe Seneca: nulla tamen alia obſervatione ſua adiuncta, nec refutatione quidem repetita, quam Ariſtot. attulerat. Si vel maxime terrae motus ita fieri poſſe concedamus, tamen ideo ſolum reiicienda videtur, quod alia motum terrae comitantia ex illa Anaximenis hypotheſi explicari non poſſunt. Fortaſſe hinc colligamus neceſſe eſt, Anaximeni ſolummodo motum terrae innotuiſſe, igne tamen omni liberum. Epicurus hac Anax. ratione uſus eſt. Cf. Lucret. VI, 542 ſq.

veant, necesse est ingentem vaporem sine exitu volvant, qui vi sua spiritum intendit: et si acrius institit, opposita diffundit: si vero remissior fuit, nihil amplius quam movet. Videmus aquam spumare, igne subiecto. Quod in hac aqua facit inclusa et angusta, multo magis illum facere credamus, quum violentus ac vastus ingentes aquas excitat. Tunc ille vaporatione inundantium aquarum, quidquid pulsaverit, agitat.

XII. Spiritum esse qui moveat, et plurimis et maximis auctoribus placet. Archelaus, antiquitatis diligens, ait ita: Venti in concava terrarum defe-

 run-

C. 11. An spiritus inclusus? Quibus haec sententia tribui debeat, non succurrit. Nec tamen omni veritate eam destitutam esse, quivis animadvertet. Fromondus ait: Omnium probabilissimi sunt, et exemplis ac rationibus affirmavimus lib. 4. cap. ult. art. 1 et 3. Meteorol. Nulla enim loca saepius moventur et tremunt, quam ubi montes ignivomi, et suppositi solo ignes.

C. 12. Continuatio. 1. *Archelaus.* An Ionicae philosophiae assecla, patria Milesius, discipulus Anaxagorae, et praeceptor Socratis, qui a magistri disciplina haud discessisse videtur? Cf. Fabric. Bibl. graec. lib. II. c. 24, 10. Vol. II. p. 652 sq. Harles. Haec Archelai opinio fuit eadem, quam magistri Anaxagorae fuisse vidimus supra c. IX.: praeterquam quod Archelaus ignem excluserit. Sed cur *antiquitatis diligens,* i. e. historiae antiquae accuratus scrutator dicatur, difficile est ad dicendum. Nam hunc Archelaum — plures autem eiusdem nominis Archelaos fuisse vel e Baelio notum est — historicum fuisse, nemo, quod sciam, prodidit memoriae: quare non illum Ionicum, sed illum, qui, Harpocratione teste, Euboica scripsit, h. l. esse intelligendum putem, quippe quem in ista insula describenda facillimam et opportunissimam huius rei occasionem nactum de terrae motibus, quibus Euboeam laborasse constat, cf. e. c. Aristot. Meteorol. II, 8., exposuisse par est. Post Aristotelem autem hunc vixisse vel inde patet, quod Meteorol.

runtur: deinde ubi iam omnia ſpatia plena ſunt, et in quantum aër potuit, denſatus eſt, is qui ſupervenit ſpiritus, priorem premit et elidit, ac frequen-
2 tibus plagis primo cogit, deinde perturbat. Tunc ille quaerens locum, omnes [a] anguſtias dimovet, et clauſtra ſua conatur effringere. Sic evenit, ut terrae, ſpiritu luctante, et fugam quaerente, moveantur. Itaque quum terrae motus futurus eſt, praecedit aëris tranquillitas et quies: videlicet, quia vis ſpiritus, quae concitare ventos ſolet, in inferna ſe-
3 de detinetur. Nunc quoque quum hic motus in Campania fuit, quamvis hiberno tempore, [b] tamen quietus per ſuperiores dies a coelo aër ſtetit. Quid ergo? Nunquam ſlante vento terra concuſſa eſt? Admodum raro duo flavere ſimul venti. Fieri tamen et poteſt, et ſolet. quod ſi recipimus, et conſtat duos ventos rem ſimul gerere: quidni accidere poſſit, ut alter ſuperiorem aëra agitet, alter inferum?

a. *anguſtias.* Silent alii. Britann. cod.: *omnia obſtacula dimovet.* Gronov. Equidem pro gloſſemate vulgatae lectionis, quam omnes reliq. codd. et edd. cuſtodiunt, habuerim. b. *tamen quietus per ſuperiores dies a coelo aër ſtetit.* Sic Fortunatum ſequutus edere malim, quam corruptam Mureti lectionem, *et inquieto per ſ. dies aër ſtetit,* redhibere. Erasmus, *inquieto — dies a coelo a. ſt.* In margine tamen probavit Fortunati emendationem. Niſi forte Fortunatus verba ſincera exſculpſerit, ſententiam tamen bene expreſſit, quae in Erasmi et Mureti lectione non apparet.

rol. II, 7. ait, ante ſe tantummodo tres, Anaximenem, Anaxagoram et Democritum de terrae motu ſententias ſuas evulgaſſe. Cf. Voſſ. de hiſtor. Graec. p. 328 ſq. 2. *Spiritus* h. l. eſt evaporatio, *ἀναθυμίασις*, unde exiſtit aër: ſic definit Ariſtot. Meteor. II, 8. Sunt autem, quae hoc capite ſequuntur, maxime ab Ariſtot. l. l. mutuata. Videmus, ait Ariſtot., interdum plures ventos ſlare, quorum ſi alter in terram penetrat, erit terrae motus, ſed exiguus, quoniam motus principium et cauſa ſeparatur et dirimitur.

XIII. In hac ſententia licet ponas Ariſtotelem,
et diſcipulum eius Theophraſtum, non, ut Graecis
viſum eſt, divini, tamen et dulcis eloquii virum, et
nitidi ſine labore. Quid utrique placeat, exponam.
Semper aliqua evaporatio eſt e terra, quae modo
arida eſt, modo humido mixta. Haec ab inſimo
edita, et in quantum potuit, elata, quum ulterio-
rem locum in quem exeat non habet, retro fertur,
atque in ſe revolvitur: dumque rixa ſpiritus reci-
procantis iactat obſtantia, et ſive interclusus, ſive
per anguſta eniſus eſt, motum ac tumultum ciet.
Straton ex eadem ſchola eſt, qui hanc partem phi- 2

C. 13. Continuatio. 1. *Ariſtoteles* Meteorol. II, 7. 8. hanc ſententiam ſuam latius expoſuit. Locus *Theophraſti* periit: de hoc inſigni philoſopho, Ariſtotelis diſcipulo et amico, cf. Fabricii Bibl. gr. lib. III. c. 7. Vol. III. p. 408. Harles. Eius nomen fuit Tyrtamus, deinde ad facundiam eius deſignandam Theophraſtus ab Ariſtot. nominatus eſt. Cic. in Orat. c. 19. Theophraſtus, ait, divinitate loquendi nomen invenit: quocum conſentiunt Plin. Nat. Hiſt. praef. libri I. Quintil. Inſtit. orat. X, 1, 83., qui eius nitorem divinum eloquendi laudat. Talia loca reſpiciens Seneca, ſuum ſenſum ſequutus dixit *non — labore.* Nitidus autem ſine multo labore eſt εὐπινής, πεπινωμένος: qui priſca cum elegantia et docte componit ſcribitque, nec nimium laborem adhibet oſtenditque, ut oratio fiat comtior et politior. *Evaporatio,* ἀναθυμίασις, illa ab infimo loco terrae ad ſolem usque ſi prodire non poteſt, in ſe *revolvitur,* reprimitur a ſole, ut in terram redire cogatur (ὁ γὰρ ἥλιος, ὅταν μάλιϛα κρατῇ, κατακλείει τὴν ἀναθυμίασιν εἰς τὴν γῆν etc. Meteorol. Ariſt. II, 8. p. 781. D.) unde vis ſpiritus, aëris motus exoritur, evaporationibus humidis et aridis ſecum luctantibus. — 2. *Straton,* Lampſacenus, Theophraſto ſucceſſit anno circa ante Chriſt. nat. 281., et Ptolemaei Philadelphi praeceptor fuit. Illa parte philoſophiae, quae poſita eſt in virtute et in moribus, relicta, totum ſe ad inveſtigandam naturam contulit, et in ea ipſa plurimum

losophiae maxime coluit, et rerum naturae inquisitor fuit. Huius tale decretum est: Frigidum et calidum semper in contraria abeunt, et una esse non possunt: eo frigidum confluit, unde vis calida discessit: et invicem ibi calidum est, unde frigus expulsum est. Hoc quod dico verum est: sed utrum-
3 que in contrarium agi, ex hoc tibi appareat. Hiberno tempore, quum supra terram frigus est, calent putei, nec minus specus, atque omnes sub terra recessus: quia eo se calor contulit, superiora possidenti frigori cedens: qui quum in inferiora pervenit, et eo se quantum poterat ingessit, quo densior, hoc validior est: huic alius supervenit, cui necessario congregatus ille iam et in angustum pressus, loco cedit. Idem e contrario evenit, quum
4 vis maior frigidi illata in cavernis est. Quidquid illic calidi latet, frigori cedens abit in angustum, et magno impetu agitur: quia non patitur utriusque natura concordiam, nec in uno moram. Fugiens ergo, et omni modo cupiens excedere, proxima quaeque remolitur ac iactat. Ideoque antequam terra

mum dissedit a suis. In hac fuisse magnum, consentiunt veteres, e. c. Cic. De finib. V, 5. cf. Fabric. Bibl. gr. lib. III. c. 8. Vol. III. p. 506. Harl. Stratonis principia physica fuere frigus, calor, gravitas et levitas, e quibus omnia, Deo non operante, effecta putabat. Sed quae veteres de eius dogmatibus memoriae prodiderunt, sive ad nos pervenerunt, ea neque sufficiunt ad eius doctrinam expediendam (cf. Tiedemann et Tennemann in Histor. philos.), neque ad fontes, unde haec Seneca hauserit, indicandos. Hoc tamen decretum non multum dissidet ab illo Archelai et Aristotelis: in eo differunt, quod Straton clarius exposuit illam evaporationem, quod mox premens sit vis frigida, pressum autem vis calida, mox vice versa. — 3. *Hiberno* etc. Simili hoc argumento, quamquam alia in re, utuntur Cleanthes Ciceronis

terra moveatur, ſolet mugitus audiri, ventis in abdito tumultuantibus. nec enim aliter poſſet, ut ait noſter Virgilius:

Sub pedibus mugire ſolum, et iuga celſa moveri:

niſi hoc eſſet ventorum opus. Vices deinde huius pugnae ſunt: deſinit calidi congregatio, ac rurſus eruptio. Tunc frigida compeſcuntur et ſuccedunt, mox futura potentiora. Dum ergo alterna vis curſat, et ultro citroque ſpiritus commeat, concutitur.

XIV. Sunt qui exiſtiment, ſpiritu quidem, et nulla alia ratione tremere terram, ſed ex alia cauſa, quam Ariſtoteli placuit. Quid ſit quod ab his dicatur, audi. Corpus noſtrum et ſanguine irrigatur, et ſpiritu, qui per ſua itinera diſcurrit. Habemus autem quaedam anguſtiora animae receptacula, per quae nihil amplius quam meat: quaedam

nis De Nat. D. II, 9. etc. — 5. *Virgilii* verſus exſtat Aen. VI, 256. Stratonem tantum ad terrae motum reſpexiſſe, omni reliquarum rerum, quae eum haud raro comitari ſolent, mentione neglecta, in aprico eſt.

C. 14. Spiritu terra concutitur, quomodo? Comparatio a Stoicis inprimis inſtitui coepta terrae cum corpore noſtro hanc opinionem creaſſe videtur, quae, niſi ſtatueris, terram eſſe animal, omni fundamento ſuo privatur et concidit. Auctorem opinionis ignoramus: ſtoicum fuiſſe vix dubitaverim. 1. *Sunt qui — placuit.* Ariſtoteles quidem comparat Meteorol. II, 8. terram cum corpore ita, ut tremores febris et pulſus corporis, quos a ſpiritu derivat, conveniant cum terrae motibus, quos et ipſos ventis acceptos refert. Diſcedunt tamen huius ſententiae auctores in eo, quod et in terra meatus, quaſi dicas venas, ſtatuant, per quas aqua et ſpiritus, quemadmodum ſanguis et ſpiritus per corporis venas, permeet: quorum meatus ſi turbatus fuerit, ſequitur terrae motus. *Anguſtiora animae receptacula* ſunt venae et arte-

patentiora, in quibus colligitur, et unde dividitur in partes. Sic hoc totum terrarum omnium corpus, et aquis, quae vicem ſanguinis tenent, et ventis, quos nihil aliud quis, quam animam vocaverit, pervium eſt. Haec duo alicubi concurrunt, alicubi conſiſtunt. Sed quemadmodum in corpore noſtro, dum bona valetudo eſt, venarum quoque imperturbata mobilitas modum ſervat; ubi aliquid adverſi eſt, micat crebrius, et ſuſpiria atque anhelitus laborantis ac feſſi ſigna ſunt: ita terrae quoque, dum
3 illis poſitio naturalis eſt, inconcuſſae manent. Quum aliquid peccatur, tunc velut aegri corporis motus eſt, ſpiritu illo, qui modeſtius perfluebat, icto vehementius, et quaſſante venas ſuas: nec, ut illi paulo ante dicebant, quibus animal placet eſſe terram. nam ſi hoc eſt quemadmodum animal, tota vexationem [a] parem ſentiet. Neque enim in nobis febris alias partes moratius impellit, ſed per omnes
4 pari aequalitate discurrit. Vide ergo, numquid intret in illam ſpiritus ex circumfuſo aëre: qui quamdiu habet exitum, ſine iniuria labitur: ſi offendit aliquid, et incidit quod viam claudat, tunc oneratur primo infundente ſe a tergo aëre. Deinde per aliquam rimam maligne fugit, et hoc acrius fertur, quo

a. *parem* aſſumſi e cod. brit. apud Gronovium. Quod ſequitur *moratius* edd. vett. et codd. quidam ap. Grut. dabant. Quod, ſi displicuit, ait Gronov., Fortunato et Mureto, patiantur aequo animo Senecae placuiſſe, quod ipſis displicuit. Nempe quidquid vi et cum tumultu repentino fit, antiquis dicitur fieri *ſine more*, *οὐ κατὰ κόσμον*. Antea: *moderatius*.

arteriae. *patentiora*, v. c. pectus, pulmones etc. 3. *nec, ut — terram.* In hoc libro nondum hanc Stoicorum opinionem memoravit: attigit tamen in antegreſſis, e. c. III, 15. 4. *Vide — in illam* terram. *Si offendit* etc. Concinunt cum his quae iam aliquoties vidimus in hisce

quo anguſtius. Id ſine pugna non poteſt fieri, nec pugna ſine motu. At ſi nec rimam quidem per quam effluat invenit, conglobatus ille furit, et huc atque illo circumagitur, aliaque deiicit, alia intercidit: quum tenuiſſimus, idemque fortiſſimus, et irrepat quamvis in obſtructa, et quidquid intravit, vi ſua diducat et disſipet; tunc terra iactatur. Aut enim datura vento locum diſcedit; aut quum dedit, in ipſam, qua illum emiſit, cavernam fundamento ſpoliata conſidit.

XV. Quidam ita exiſtimant. Terra multis locis perforata eſt, nec tantum primos illos aditus habet, quos velut ſpiramenta ab initio ſui recepit, ſed multos illic caſus impoſuit. Alicubi [a] deduxit, quidquid ſuperne terreni erat, aqua: alia torrentes exedêre, illa aeſtibus magnis dirupta patuere. Per haec intervalla intrat ſpiritus: quem ſi incluſit mare, et altius adegit, nec fluctus retro abire permiſit,

a. *deduxit.* Sic omnes codd. et edd. Sed Pincian. mutaverat, *diduxit:* ſine cauſa. Confundi quidem haec verba conſtat: ſed h. l. quidni vulgata bene habeat? Mox *torrentes exedêre* e coniectura Pinciani eſt, quum omnes codd. et edd. haberent, *cecidere*, nullo ſenſu, etiamſi a *caedo* ducas. Moleſtum tamen eſt, antegreſſa iam aquae mentione. Ultimam capitis vocem *diverberat* e bonis codd. brit. et memmiano repoſuit Gronovius, pulſo verbo, *reverberat.*

ce hypotheſibus, e. c. cap. XIII. 5. *Quum tenuiſſimus — iactatur.* Haec in hanc hypotheſin derivata ſunt ex Ariſtot. Meteorol. II, 8. init. *Aut — aut — conſidit.* Aut disruptione aut caſu partium disruptarum facit terra motum et tremorem.

C. 15. Continuatio. Per foramina ſpiritus intrat, incluſusque motum terrae excitat. *Quidam — impoſuit.* Ionicos, e. c. Diogenem Apolloniatem IV, 2, 27. innuit, a quibus Stoici hoc mutuati eſſe videntur. Hi quidem coniunxerunt Anaximenis et Anaxagorae opinionem. Quibus acceſſit Epicurus Lucretii VI, 551 ſq. *impoſuit*, addidit.

ſit, tunc ille, exitu ſimul redituque praecluſo, volutatur. Et quia in rectum non poteſt tendere, quod illi naturale eſt, in ſublime ſe intendit, et terram prementem diverberat.

XVI. Etiamnunc dicendum eſt, quod plerisque auctoribus placet, et in quod fortaſſe fiet disceſſio. Non eſſe terram ſine ſpiritu, palam eſt. Non tantum illo dico, quo ſe tenet, ac partes ſui iungit, qui ineſt etiam ſaxis mortuisque corporibus: ſed illo dico vitali, et vegeto, et alente omnia. Hunc niſi haberet, quomodo tot arbuſtis ſpiritum in-

C. 16. Terra ſpiritu vitali gaudet movetурque. Recentiores hinc finxiſſe videntur Archaeum, naturam plaſticam et ſpiritum materialem, verbo, qualitatem occultam. Cf. Buffon Hiſt. nat. gener. T. I. p. 77 ſq. 1. *Etiamnunc*, praeterea. *plerisque auctoribus*, i. e. Stoicis, quos multa ad phyſicas res ſpectantia Heraclito accepta retuliſſe conſtat: Ariſtotelis quippe libris acroamaticis Zenonis tempore Scepſide adhuc latentibus, quibus itaque nondum uti poterat. Nec poſtea, his dogmatibus toti ſyſtemati arctius aptis nexisque, rixaque cum Peripateticis Stoicorum mentibus nimis abalienatis, Ariſtotelem ſequi placuit. *et in quod — disceſſio*, i. e. quod fortaſſis plurimi amplectentur ut ſuum. Locutionem autem a ratione ſuffragia ſententiasve in ſenatu romano ferendi deſumtam eſſe apparet. *Non eſſe — eſt.* Spiritus diverſa vi apud vett. occurrit aëris, flatus, potentiae moventis, rei motae et movibilis, interdum motus ipſius. Hoc loco intelligit, ut Stoicus, mentem mundi omnia pervadentem, τὴν τῶν ὅλων ψυχὴν, cuius partes ſunt ſpiritus, qui omnes mundi partes animaſſe putantur. Cleanthes Ciceron. De Nat. D. II, 9. per *vim caloris*, qua omnia alantur et creſcant, et ſine qua neque ali neque creſcere poſſint, interpretatur ſpiritum Seneca. Ex quo, deinde addit, intelligi debet, eam caloris naturam habere in ſe vim vitalem per omnem mundum pertinentem. *Hunc niſi haberet* terra. Mox appellat animam, quod nunc ſpiritum nomi-

infunderet, non aliunde viventibus, et tot satis? Quemadmodum tam diversas radices, aliter atque 2 aliter in se mersas foveret, quasdam summa receptas parte, quasdam altius tractas, nisi multum haberet animae, tam multa, tam varia generantis, et haustu atque alimento suo educantis? Levibus adhuc argumentis ago. Totum hoc coelum, quod igneus aether, mundi summa pars, claudit, omnes hae stellae, quarum iniri non potest numerus, omnis hic coelestium coetus, et, ut alia praeteream, hic tam prope a nobis agens cursum sol, omni terrarum ambitu non semel maior, alimentum ex terreno trahunt, et inter se partiuntur, nec ullo alio scilicet, quam halitu terrarum sustinentur. Hoc 3
illis alimentum, hic pastus est. Non posset autem tam multa, tantaque, et seipsa maiora, terra nutrire, nisi plena esset animae, quam per diem et noctem ab omnibus partibus suis fundit. Fieri enim non potest, ut non multum illi supersit, ex qua tantum petitur ac sumitur: et ad tempus quidem, quod exeat, nascitur. Nec enim esset perennis illi 4
copia suffecturi in tot coelestia spiritus, nisi invicem ista excurrerent, et in aliud alia solverentur. Sed

nominavit. 2. Haec pure stoica esse, proprie ab Heraclito inventa, saepe iam monuimus. Memorare quoque meminimus Aristotelis Meteorol. II, 2. p. 761. A. vituperationem Heraclitici istius dogmatis, a Zenone tamen propter libros Aristotelis acroamaticos tunc nondum editos non in usum conversam. *sol — non semel* pluries *maior*. Cf. VII, 1, 3. — 3. *Fieri — nascatur*. Fromondus locum pro corrupto habet. Sed sensus bonus est: nascitur ex terra tantum huius spiritus, quantum satis est ad exeundum. 4. *Nec — solverentur*. Sicut terra istos spiritus in altum mittit, sic coelestia illa astra quoque evaporationes emittunt, secumque communicant.

Sed tamen necesse est abundet ac plena sit, et ex condito proferat. Non est ergo dubium, quin multum spiritus interlateat, et caeca sub terra spatia aër latus obtineat. Quod si verum est, necesse est id saepe moveatur, quod re mobilissima plenum est. Numquid enim dubium esse potest cuiquam, quin nihil sit tam inquietum quam aër, et tam versabile et agitatione gaudens?

XVII. Sequitur ergo, ut naturam suam exerceat, et quod semper moveri vult, aliquando et alia moveat. Id quando fit? Quando illi cursus interdictus est. Nam quamdiu non impeditur, placide fluit: quum offenditur et retinetur, insanit, et moras suas abrumpit, non aliter, quam ille

— — *Pontem indignatus Araxes.*

2 Quamdiu illi facilis et liber est alveus, primas quasque aquas explicat. Ubi saxa manu vel casu illata pressere venientem, tunc impetum mora quaerit: et quo plura opposita sunt, plus invenit virium. Omnis enim illa unda quae a tergo supervenit, et in se crescit, quum onus suum sustinere non potuit, vim ruinâ parat, et prona cum ipsis quae ob-
3 iacebant fugit. Idem spiritu fit: qui quo valentior agiliorque est, [a] eo citius rapitur, et vehementius septus omnes disturbat. Ex quo motus fit scilicet eius partis, sub qua pugnatum est. Quod dicitur, verum esse ex illo probatur: saepe enim quum terrae

a. *eo citius rapitur.* Sic Fortunati codd. Alii omittunt *rapitur*, alii edunt *eripitur*. Erasmus sine *eo* edidit: *citius rapitur*. Mox *in his ipsis quaestionum.* Grutero monente reduxi e codd. duobus palat. τὸ· *his*. Asclepiodotus similes quaestiones iis, quas Seneca componebat, scripserat, fortasse sub titulo: τὰ αἴτια τῶν φυσικῶν ζητημάτων.

C. 17. Continuatio. Versus Virgil. Aen. VIII, 728.

1. 2. *Ubi — pressere v.*, impedire, morari solent cursum huius

rae motus fuit, si modo pars eius aliqua dirupta
est, inde ventus per multos dies fluxit: ut traditur 4
factum eo terrae motu, quo Chalcis laboravit: quod apud Asclepiodotum invenies, auditorem Posidonii, in his ipsis quaestionum naturalium causis. Invenies et apud alios auctores, hiasse uno loco terram, et inde non exiguo tempore spirasse ventum: qui scilicet illud iter ipse sibi fecerat, per quod ferebatur.

XVIII. Maxima ergo causa est, propter quam terra moveatur, spiritus natura citus, et locum e loco mutans. Hic quamdiu non impellitur, et in vacanti spatio latet, iacet innoxius, nec circumiectis molestus est. Ubi illum extrinsecus superveniens causa solicitat, compellitque et in arctum agit, scilicet, adhuc cedit tantum, et vagatur. [a] Ubi erepta discedendi facultas est, et undique obsistitur, tunc

— — magno cum murmure montis
Circum claustra fremit, — —

quae

a. *Ubi erepta.* Sprevit hanc omnium codd. et edd. scripturam Gronov. prae ea lectione, quam codex brit. praestabat, *exemta.* Sed non opus mutatione. Utrumque bene poni

huius fluvii Armeniae. 4. *ut traditur — laboravit.* Chalcis, primaria Euboeae urbs, metropolis insulae quodammodo fuit, narrante Strabone X. p. 23., qui p. 26. addit, Euboeam esse terrae motibus obnoxiam (ἔςι δὲ καὶ ἅπασα μὲν ἡ Εὔβοια εὔσειςος, μάλιςα δ' ἡ περὶ τὸν πορθμόν). Sed de Chalcidis motu nihil attulit. De *Asclepiodoto* cf. ad II, 26, 5. V, 15, 1. De terrae motibus eum egisse in illis αἰτίαις Φυσικαῖς, quem quidem libri huius titulum fuisse credam, ex hoc quoque loco clarum est. *Invenies et apud — auctores:* e. c. Aristotel. Meteorol. II, 8. p. 782. F. etc.

C. 18. Continuatio. 1. *Ubi — scilicet, adhuc — vaga-*

2 quae diu pulſata convellit ac iactat: eo acrior, quo cum valentiore mora luctatus eſt. Deinde quum circa perluſtravit omne quo tenebatur, nec potuit evadere, inde quo maxime impactus eſt, reſilit: et aut per occulta dividitur, ipſo terrae motu raritate facta, aut per novum vulnus emicuit. Ita eius vis tanta non poteſt cohiberi, nec ventum tenet ulla compages: ſolvit enim quodcunque vinculum, et omne onus fert ſecum, infuſusque per minima laxamentum [b] ſuperat, indomita naturae potentia li-
3 ber, utique concitatus, ſibi ius ſuum vindicat. Spiritus vero invicta res eſt: nihil enim erit quod

Luctantes ventos, tempeſtatesque ſonoras
Imperio premat, ac vinclis et carcere fraenet.

Sine dubio poëtae hunc voluerant videri carcerem, in quo ſub terra clauſi laterent. Sed hoc non intellexerunt, nec id quod clauſum eſt, eſſe adhuc ventum: nec id quod ventus eſt, poſſe iam claudi. Nam quod in clauſo eſt, quieſcit, et aëris ſtatio
4 eſt. omnis in fuga ventus eſt. Etiamnunc et illud acce-

poni potuit: illud poſuiſſe noſtrum, omnium librorum, praeter brit., conſenſus monet. b. *ſuperat.* Hanc omnium codd. lectionem mutavit Pincian.: *ſibi parat.* At non viderat vir egregius, *illa minima* eſſe *laxamentum,* quod ſuperet. Nec Scaliger ad Aetnae verſ. 381. haec verba laudans a vulgata diſcedere conatus eſt.

vagatur. *Scilicet,* i.e. hoc tunc ſcito, vel hoc ſcias licet. Cf. Gronov. Obſſ. III, 9. p. 388. lipſ. Verſus Virgil. Aen. I, 55. 56. — 2. *ipſo terrae motu raritate facta,* quum aëris ſubtilitas aucta ſit, ideoque facilius evadere poſſit per occulta, per terrae rimas. 3. Verſus Virgil. Aen. I, 53. 54. A poëta Seneca, qui tamen nunc poëſi relicta philoſophum agit, hanc in poëtas iaci potuiſſe vituperationem refutatu facillimam, noli mirari. Hoc ſaepe fieri ſolet. Mirationis tamen h. l. cauſa non iniuſta eſt, quum Seneca ipſe aërem ſic incluſum haud ſemel ventum

accedit his argumentis, per quod appareat, motum effici ſpiritu, quod corpora quoque noſtra non aliter tremunt, quam ſi ſpiritum aliqua cauſa conturbat: cum timore contractus eſt, cum ſenectute langueſcit, et venis torpentibus marcet, cum frigore inhibetur, aut ſub acceſſionem curſu ſuo deiicitur. Nam quamdiu ſine iniuria perfluit, et ex more procedit, nullus eſt tremor corpori. quum aliquid occurrit quod inhibeat eius officium, tunc parum potens perferendis his quae ſuo vigore tenebat, deficiens concutit, quidquid integer tulerat.

XIX. Metrodorum Chium neceſſe eſt audiamus, quod vult ſententiae loco dicentem. Non enim permitto mihi nec eas quidem opiniones praeterire, quas improbo: quum ſatius ſit omnium copiam fieri, et quae improbamus, damnare potius, quam praeterire. Quid ergo dicit? [a] Quomodo 2
in

a. *Quomodo in dolio cantantis vox per totum.* Ita codd. Fortunati. Prius impreſſi: *Q. cum in dolio cauſatur vox illa per t.*, ut et eſt in pal. quart. et Colon. At tert. *Q. c. i. d. c. vox illa p. t.* Laudat illam lect. var. Claud. Salmaſ. ad Scriptt. H. A. Vol. II. p. 821., qui emendat: *Q. q. in d. cantatur* etc. Schneiderus Vir Cl. inde legendum eſſe cenſuit (Anmerk. zu den Eclogis phyſ. p. 182.): *Q. quum in dolio clauditur vox, illa:* quo retulit ſequentia: *quo incluſa eſt.* Sed vulgata bona eſt. E *cantantis* librarii compendiorum ſcribendi fortaſſe haud gnari fecere *cauſatur.* Τῷ· *illa* tamen carere nolumus.

tum vocaverit. 4. *aut ſub acceſſionem* febris. Niſi ſpiritum h. l. de illa vi caloris aërea intelligas, vix bonum ſenſum extundas.

C. 19. Metrodori Chii ſententia. 1. *Metrodorum Chium* fuiſſe Democriti diſcipulum conſtat. Cf. Fabric. Bibl. Graec. lib. II. cap. 24, 22. Vol. II. p. 660. Harles. Quae hic afferuntur, ea deſumta ſunt ex eius libro De Natura (Περὶ Φύσεως), cuius Cicero Acad. IV, 23. meminit. *Quomodo — ſonuerunt.* Locum per ſe haud difficilem explicavit Salmaſius ad Scriptt. Hiſt. Aug. Vol. II. p. 821. Obſervaverat hoc quoque, Metrodoro praeeunte, Ariſtoteles Pro-
blemat.

in dolio cantantis vox illa per totum cum quadam discuſſione percurrit ac reſonat, et tam leviter mota, tamen circuit, non ſine tactu eius tumultuque, quo incluſa eſt: ſic ſpeluncarum ſub terra pendentium vaſtitas habet aëra ſuum; quem ſimul alius ſuperne incidens percuſſit, agitat non aliter, quam illa, de quibus paulo ante retuli, inania indito clamore ſonuerunt.

XX. Veniamus nunc ad eos, qui omnia iſta quae retuli, in cauſa eſſe dixerunt, aut ex his plura. Democritus plura putat. Ait enim, motum aliquando ſpiritu fieri, aliquando aqua, aliquando utroque: et id hoc modo proſequitur. Aliqua pars terrae concava eſt, et in hanc aquae magna vis confluit. Ex hac eſt aliquid tenue, et ceteris liquidius. Hoc quum ſuperveniente gravitate reiectum eſt, terris illiditur, et illas movet. Nec enim fluctuari poteſt

blemat. XXV, 2., ubi tumultum infernum, qui βούμυκοι appellabatur, explicaturus, ait: κλυζόμενον τὸ ὕδωρ ἀπωθεῖται τὸν ἀέρα διὰ ϛενοῦ εἰς εὐρυτέραν κοιλίαν· οἷον εἴ τις εἰς ἀμφορέα κενὸν κατὰ τὸ ϛόμιον ποιεῖ ψόφον, μυκήματι ὅμοιον γίνεται. Sequentia tamen corrupta ſunt. Cf. Schneideri Anim. ad Eclog. phyſ. p. 182 ſq. Male Metrodori ſententiam expoſuit Plutarchus Euſebii Praeparat. Evangel. III. c. 15. *inania* non aëre ſed vino ſimilique re dolia. Sicut aër, qui in doliis eſt, voce, *indito clamore* percutitur, ut ſonitus oriatur, ita aër ſpeluncarum alio inſuper incidente agitatur, tumultumque excitat.

C. 20. Democriti et Epicuri ſententiae. 1. *Democritum*, narrat Ariſtot. Meteorol. II, 7. p. 780. B. C. hanc ſolummodo opinionem foviſſe, quam Seneca primo loco poſuit. De ſpiritu ſilet. Epicurus tamen, qui, vel maxime repugnans, pleraque phyſica ſua ſumſit a Democrito, plura ex his in cauſa terrae motuum eſſe contendit. Cf. Lucret. VI, 534 ſq. *Ex hac eſt — liquidius.* Ariſtoteles explicat l. l. Δημόκριτος δέ φησι, πλήρη τὴν γῆν ὕδατος οὖσαν καὶ

poteſt ſine motu eius, in quod impingitur. Etiam- 2
nunc quod modo de ſpiritu dicebamus, de aqua quoque dicendum eſt. Ubi in unum locum congeſta eſt, et capere ſe deſiit, aliquo incumbit, et primo viam pondere aperit, deinde impetu. Nec enim exire niſi per devexum poteſt, diu incluſa; nec in directum cadere moderate, aut ſine concuſ-
ſione eorum, per quae et in quae cadit. Si vero, 3
quum iam rapi coeperit, aliquo loco ſubſtitit, et illa vis fluminis in ſe revoluta eſt, in occurrentem terram repellitur, et illam, qua parte maxime pendet, exagitat. Praeterea aliquando madefacta tellus, liquore penitus accepto altius ſidit, et fundus ipſe vitiatur: tunc ea pars premitur, in quam maxime aquarum vergentium pondus inclinat. Spiritus vero nonnunquam impellit undas; et ſi vehementius inſtitit, eam [a] ſcilicet terrae partem movet,
in quam coactas aquas intulit. Nonnunquam in ter- 4
rena itinera coniectus, et exitum quaerens, movet omnia: terra autem penetrabilis ventis eſt, et ſpi-

ritus

a. *ſcilicet terrae.* Gruterus monuit, ſe haec verba cum Obſopoeo eſſe ab interprete putare. Fieri tamen poteſt, utrumque vim particulae, quae non ſemper explicat, nondum recte perſpexiſſe, quippe qui et cap. 18, 1. τὸ· *ſcilicet* delebant. Significat autem, hoc ſcito, vel hoc ſcias licet. Cf. Gronovii Obſſ. III, 9. p. 387 ſq. Ceterum omnes codd. et edd. exhibent.

καὶ πολὺ δεχομένην ἕτερον ὄμβριον ὕδωρ, ὑπὸ τούτου κινεῖσθαι. Liquidior itaque eſt aqua pluvialis quae ſupervenit. 2. *Etiamnunc,* adhaec, deinde. *quod modo.* cap. XVIII. *et capere ſe deſiit* vertit Democriteam locutionem, qua etiam Ariſtot. l. l. utitur: *διὰ τὸ μὴ δύνασθαι δέχεσθαι*, quia abundat. 3. *Si vero, quum — coeperit,* ſi vero, quum impetum iam ceperit, progredi impeditur. Auget deinde vim aquae ſpiritus. 4. *terrena itinera* ſunt meatus, per quos venti ſpirare ſolent, in terra ipſa: cana-

ritus ſubtilior eſt, quam ut poſſit excludi, et vehementior, quam ut ſustineri concitatus ac rapidus. Omnes iſtas eſſe poſſe cauſas Epicurus ait, pluresque alias tentat: et alios, qui aliquid unum ex iſtis eſſe affirmaverunt, corripit, quum ſit arduum, de iis quae coniectura ſequenda ſunt, aliquid certi
5 promittere. Ergo, ut ait, poteſt terram movere aqua, ſi partes aliquas eluit, et abraſit, quibus deſiit poſſe extenuatis ſustineri, quod integris ferebatur. Poteſt terram movere impreſſio ſpiritus. Fortaſſe enim aër extrinſecus alio intrante aëre agitatur. Fortaſſe aliqua parte ſubito decidente percutitur, et inde motum capit. Fortaſſe aliqua parte terrae velut columnis quibusdam ac pilis ſustinetur: quibus vitiatis ac recedentibus, tremit pondus im-
6 poſitum. Fortaſſe calida vis ſpiritus in ignem verſa, et fulmini ſimilis, cum magna ſtrage obſtantium fertur. Fortaſſe paluſtres et iacentes aquas aliquis flatus impellit, et inde aut ictus terram quatit, aut ſpiritus agitatio, ipſo motu creſcens, et ſe incitans, ab imo in ſumma usque perfertur: nullam tamen illi placet cauſam motus eſſe maiorem, quam ſpiritum.

XXI.

canales ſubterranei. Conſentit Gronov. *Omnes iſtas* a Democrito aliisque prolatas et hisce libris pertractatas *cauſas Epicurus ait*. cf. Lucret. VI, 534 ſq. Epicurum haec dixiſſe ſine dubio eſt, tum in libris De natura nunc deperditis, niſi forte, quod narrant, ex latebris herculanenſibus nunc cum maxime ad lucem ab Anglo Haitero denuo bonis literis lucique redditi ſint, tum in Epiſtola ad Pythoclem apud Diogen. Laert. X, 105. 106. Quum tamen Epicurus nihil novi attulerit, qui quidem eius mos fuit, antiquis quippe ſemper mixtis invicem, conceſſeritque, omnes illas cauſas non reiiciendas eſſe, parum utilitatis ex eius probatione redundat.

XXI. Nobis quoque placet, hunc ſpiritum eſſe, qui tanta poſſit conari, quo nihil eſt in rerum natura potentius, nihil acrius, ſine quo nec illa quidem, quae vehementiſſima ſunt, valent. Ignem ſpiritus concitat: aquae, ſi ventum detrahas, inertes ſunt. Tunc demum impetum ſumunt, quum illas agit flatus: qui poteſt diſſipare magna ſpatia terrarum, et novos montes [a] ſubiectos extollere, et inſulas non ante viſas in medio mari ponere. The- 2
ren, et Theraſiam, et hanc noſtrae aetatis inſulam, ſpectantibus nobis in Aegaeo mari enatam, quis dubitat, quin in lucem ſpiritus vexerit? Duo genera ſunt, ut Poſidonio placet, quibus movetur

a. *ſubiectos.* Sic omnes codd. Erasmus tamen et reliqui eum ſequuti editores, *ſubrectos.* Illud reſtitui. Mox egregie reſtituit Fortunatus et eum ſequutus Gronovius, *Theren et Theraſiam et hanc noſtrae aetatis*, codd. addicentibus, qui praeſtant, *Theren et Themam*, alii, *Therriam*, cod. memmian. *Therytheraam et hanc n. ae.* Recte iudicat Gronov. ex compendioſa ſcriptura *Theraām* reliquas varietates ortas eſſe. Tertia inſula eſt *Thia*, quae tamen nomine non expreſſa eſt a Seneca: proinde non eſt in textum immittenda, non magis quam τὸ *ſpectantibus nautis*, quae fuit Pinciani coniectura, recepta a Mureto, etſi codd. dabant *ſp. nobis.* Erasmus ediderat, *Therem et Theream hanc noſtrae ae.*, in margine tamen notaverat: *forte Theraſiam ſive Thiam.* Muretus: *Ponere. Theraſiam n. ae.*,

C. 21. Stoicorum ſententia. 1. *Nobis* i. Stoicis: quos omnino hac in re Ariſtoteli et Theophraſto adhaerere conſtat. Ille docuit ſententiam ſuam in Meteorol. II, 8. integro. 2. *Theren — inſulam.* Rem noſcas e Plin. N. H. II, 87. Accedit IV, 12. Thera quum primum emerſit, Calliſte dicta. Ex ea avulſa poſtea Theraſia atque inter duas enata mox Automate, eadem Hiera, et in noſtro aevo Thia iuxta eandem Hieram nata. *Spectantibus* nobis, noſtra memoria, ſpectantibus noſtri ſaeculi, aevi, hominibus. *Poſidonius*, cuius egregii Stoici ſaepe mentio facta eſt in his libris, duo tantum genera terrae motus agnovit, τοὺς βράστας et ἐπικλίντας. Cf.

terra: utrique nomen eſt proprium. Altera ſuccuſſio eſt, quum terra quatitur, et ſurſum ac deorſum movetur: altera inclinatio, qua in latera nutat navigii more. Ego et tertium illud exiſtimo, quod noſtro vocabulo ſignatum eſt: non enim ſine cauſa tremorem terrae dixere maiores, qui utrique diſſimilis eſt. nam nec ſuccutiuntur tunc omnia, nec inclinantur, [b] nec vibrantur. Res minime in huiusmodi caſu noxia, ſicut longe pernicioſior eſt inclinatio concuſſione. Nam niſi celeriter et ex altera parte properabit motus, qui inclinata reſtituat, ruina neceſſario ſequitur. Quum diſſimiles ii motus inter ſe ſint, cauſae quoque eorum diverſae ſunt.

XXII. Prius ergo de motu quatiente dicamus. Si quando magna onera [a] per vices vehiculorum plurium tracta ſunt, et rotae maiore niſu in ſalebras inciderunt, terram concuti ſenties. Aſclepiodotus tradit, quum petra e latere montis abrupta ceci-

ae., ſed legendum coniecit: *Inter Theram et Theraſiam hanc n. ae.* b. *nec vibrantur.* Immo *ſed vibrantur.* Gronovius. Vulgata tamen defendi poteſt. Vibratio a motu differt, ſive ſpecies motus eſt: quare bene cum antegreſſis iungitur. In fine capitis *cauſae quoque eorum* ex Gronov. coniectura dedi: brit. reg. enim exhibebat, *cauſaeque eorum.*

a. *per vices.* Bene ſe habet haec lectio vulgata, nec opus eſt, ut cum Th. Creechio ad Lucret. VI, 547. emendemus, *per vicos*

Cf. ad cap. IV, 1. et Schneider. ad Eclog. phyſ. Annotatt. p. 111 ſq. — *Ego et tertium* etc. Iam Ariſtoteles Meteorol. II, 8. indigitavit hunc terrae tremorem, quum eum compararet cum τρόμῳ corporis humani. Obſervavit haec Schneiderus quoque l. l.

C. 22. Motus terrae quatiens. *Prius — dicamus.* βρασμὸν, σεισμὸν βράστην, βρασματίαν intelligit: comparavit Ariſtoteles l. l. cum σφυγμῷ ſ. venae pulſu in carpo. *Si quando — ſenties.* Cf. Lucret. VI, 547. qui eodem exemplo in eadem re utitur. *Aſclepiodotus.*

cecidiſſet, aedificia vicina tremore collapſa [b] ſunt. Idem ſub terris fieri poteſt, ut ex his quae impendent rupibus aliqua reſoluta, magno pondere ac ſono in ſubiacentem cavernam cadat, eo vehementius, quo aut plus ponderis venit, aut altius. Et ſic commovetur omne tectum cavatae vallis. Nec 2
tantum pondere ſuo abſcindi ſaxa credibile eſt, ſed quum flumina ſupra ferantur, aſſiduus humor commiſſuras lapidis extenuat, et quotidie his ad quae religatus eſt aufert, et illam, ut ita dicam, cutem qua continetur, abradit. Deinde longa per aevum diminutio usque eo infirmat illa, quae quotidie attrivit, ut deſinant eſſe oneri ferendo. Tunc ſaxa 3
vaſti ponderis decidunt, tunc illa praecipitata rupes, quidquid ab imo repercuſſit, non paſſura conſiſtere,

— *ſonitu venit, et ruere omnia viſa repente:*

ut ait Virgilius noſter. Huius motus ſuccutientis terras haec erit cauſa. Ad alteram transeo.

XXIII. Rara terrae natura eſt, multumque habens vacui. per has raritates ſpiritus fertur: qui ubi maior influxit, nec emittitur, concutit terram. Haec placet et aliis, ut paulo ante retuli, cauſa: ſi quid apud te profectura teſtium turba eſt. Hanc etiam

vicos veh. plurium ordine tracta ſ. cf. not. b. *ſunt* addunt omnes mſſ. et edd. praeter Muret. qui demſit.

dotus. cf. ad II, 26, 5. *per vices vehicul.* i. e. per ordinem ſe deinceps ſequentium vehiculorum. Sic pugnae vices VI, 13, 5. ſunt quae ſequuntur in pugna. 3. *Virgilius* Aen. VIII, 525. *Ad alterum — transeo* i. e. ad inclinationem, ἐκτιναγμὸν Poſidonii.

C. 23. Continuatio. Calliſthenis et Poſidonii ſententia. 1. *Rara — natura eſt,* multas habens cavitates ſpeluncasque, quae multum habent *vacui,* quatenus non implen-

etiam Callisthenes probat, non contemtus vir. Fuit enim illi nobile ingenium, et furibundi regis impatiens. Hoc est Alexandri crimen aeternum, quod
2 nulla virtus, nulla bellorum felicitas redimet. Nam quoties quis dixerit, Occidit Persarum multa millia: opponetur, Et Callisthenem. Quoties dictum erit, Occidit Darium, penes quem tunc magnum regnum erat; opponetur, Et Callisthenem. Quoties dictum erit, Omnia Oceano tenus vicit, ipsum quoque tentavit novis classibus, et imperium ex angulo Thraciae usque ad Orientis terminos protulit: dicetur,
3 Sed Callisthenem occidit. Omnia licet antiqua ducum regumque exempla transierit, ex his quae fecit, nihil tam magnum erit, [a] quam scelus Callisthenis.

a. *quam scelus Callisthenis.* Sic Erasmus. Retineo hoc, ut sit, scelus contra Callisthenem. Haud pauci codd. excludunt vocem *Callisthenis.* Mox *Burisque* omnium codd. et edd. est lectio, quamquam apud reliquos auctores tum romanos

implentur terra saxisque, sed canales meatusque praestant spiritui. *Callisthenes* olynthius adoptavit hanc sententiam haud dubie ab Aristotele, cuius consobrinus fuit. Commendatus ab Aristotele Alexandro M. primum ei percarus fuit, deinde propter ingenium veritatis libertatisque amantius interfici iussus sub specie insidiarum. Cf. Curt. VIII, 5 sq. not. Freinsh. De hoc Callisthene, historico non incelebri antiquitatis, qui bellum troianum, historiam Graecorum ab ol. 98, 2. usque ad ol. 105 extr. et Alexandri M. historiam composuit, cf. Fabric. Bibl. Gr. III. p. 36. Harles. Contendi meretur Sevini commentat. de vita et scriptis Callisthenis in Mémoir. de l'Acad. des Inscript. T. VIII. p. 126 sq. convers. in Hissmann. Magazin. I. p. 277 sq. — 2. Excursus hic rhetoricus in Alexandri iram et crudelitatem bonae quidem Senecae menti honori est, ingenio ac iudicio non item, quippe qui iusto longius petitus nec suo loco collocatus. Ceterum hic locus inter nos celebritatem adeptus est, egregie ab historico nationis germanicae in Palmii morte

nis. Hic Calliſthenes in libris, quibus deſcribit quemadmodum Helice Buriſque merſae ſunt, quis illas caſus in mare, vel in illas mare immiſerit, dicit id quod in priore parte dictum eſt. Spiritus intrat terram per occulta foramina, quemadmodum ubique, ita et ſub mari. Deinde quum eſt obſtru- 4
ctus ille trames, per quem deſcenderat, reditum autem illi a tergo reſiſtens aqua abſtulit, huc et illuc fertur, et ſibi ipſe occurrens terram labefactat. Ideo frequentiſſime mari oppoſita vexantur, et inde Neptuno haec aſſignata eſt [b] maris movendi poten-

 tia.

manos tum graecos *Bura*, Βοῦρα vocatur. Cf. Ez. Spanhem. ad Callim. in Del. 100. p. 463. et Gatack. ad M. Antonin. IV. p. 131. Niſi memoriam haec Senecae fugiſſe credamus, ſtatuere licet duplicem nominis terminationem fuiſſe.

b. *maris movendi potentia.* Sic Fortun. et boni alii codd. Erasmus tamen aliique omittunt vocem *maris.* Mox brit. et alter gallicus: *graecorum didicit.* Sic interdum amare Latinos probavit Gronov. Porro, ait Gronov., et britannicus: *ſcit illum apud eos Meſiptone vocari,* ſine mentione Homeri. Apparet autem Graecam vocem eſſe debere σεισίχθονα. Reliqui codd. praeſtant, *ſibithona, ſibichana, ſibiphthona,* μεσιπτονα, *meſiptone.* Iam quum σεισίχθων apud Homerum non occurrat, monente iam Moſe Solano ad Lucian. Vol. IX. p. 511. bip., haec autem vox ſine controverſia a Seneca profecta ſit, lectionem a brit. cod. oblatam et a Gronovio commendatam recipere non dubitavi. Antea: *Quisquis pr. literas Graecas didicit, ſcit illum apud Homerum* ἐννοσίγαιον *vocari.*

morte exponenda atrociſſima adhibitus. 3. *Hic Calliſthenes — dictum eſt.* Occurrerunt haec in Hellenicis, opere eius hiſtorico, ubi harum urbium in Achaia ad ſinum Corinthiacum Peloponneſi ſitarum interitum, qui biennio (Strab. VIII. p. 294.) ante cladem leuctricam i. e. ante ol. 102, 4. accidit, memoraverat. Cf. Ez. Spanhem. ad Callim. Hy. in Del. 100 ſq. p. 465 ſq. Rudera harum urbium in mari conſpici licebat Ovidii tempore Metamorph. XV, 294. et adhuc oſtendere nautae Inclinata ſolent cum moenibus oppida. Conſentiunt recentiores, qui illa loca adierunt, e. c. Scrofani aliique. 4. *Ideo frequentiſſime — potentia.* De-

ſumta

tia. Quisquis primas literas Graecorum didicit, ſcit illum apud eos *σεισίχθονα* vocari.

XXIV. Spiritum eſſe huius mali cauſam, et ipſe conſentio: de illo disputabo, quomodo intret hic ſpiritus: utrum per tenuia foramina, nec oculis comprehenſibilia; an per maiora ac patentiora: et utrum ab imo, an etiam per ſumma terrarum. Hoc incredibile eſt. Nam in noſtris quoque corporibus cutis ſpiritum reſpuit: nec eſt illi introitus, niſi per quem trahitur: nec conſiſtere quidem a nobis
2 receptus poteſt, niſi in laxiore corporis parte. Non enim

ſumta haec eſſe videntur ex Ariſtot. Meteorol. II, 8. p. 781. E. F. *Antiquis — vocari.* Cf. Ez. Spanhem. ad Callim. Hy. in Del. 31. p. 403 ſq. qui uberius hoc expoſuit, et locis vett. poett. confirmavit. Rem attigit Aul. Gell. II, 28. Agathias Hiſt. II. p. 52. eadem in re ait: Aegyptios ὀ γαιηόχου, ἀλλὰ ἐνοσίχθονος πειρᾶσθαι τοῦ Ποσειδῶνος.

C. 24. Senecae ſententia, huius mali praecipuam cauſam eſſe ſpiritum. 1. *Hoc incredibile eſt.* Discedit itaque Seneca ab Ariſtot. II, 8. Meteorol., quippe qui etiam per ſumma terrarum intrare putabat ſpiritum. Nec cauſa, quam noſter addit de cute corporis humani ſpiritum reſpuente, deque pulmonibus tantummodo ſpiritum trahentibus, ſatis firma et idonea intelligentibus viſa fuerit: quippe quibus de vaſis reſorbentibus in cute latentibus nulladum dubitatio eſt. Vaſa enim exſorbentia ἐξατμίζοντα, ἐξικμαζόμενα vocat Ariſtot. Hiſt. Anim. III, 11. De Gener. Anim. V, 3. p. 1337. D. De part. Animal. IV, 4: ſed de vaſis reſorbentibus nullam apud veteres mentionem reperire licuit, etſi Hippocrates exſorbentia et reſorbentia vaſa intra corpus memoravit, qui quidem una cum Galeno inhalationem et exhalationem ſpiritus per totum corpus (ὅλον τὸ σῶμα) crediderunt. cf. Cruikſhank Geſchichte und Beſchreibung der einſaugenden Gefäſse p. 13 ſq. (verſ. germ. Ludwig. Lipſ. 1789). Si recentiores Leeuwenhoekii ſpecillis caruiſſent, nec illis tam felicibus eſſe licuiſſet, ut haec vaſa, quae facillima repertu videntur, invenirent: unde veteres excuſari debent. — 2. *pul-*

enim inter nervos pulpasve, ſed in viſceribus et patulo interioris partis receſſu commoratur. Idem de terra ſuſpicari licet, vel ex hoc, quod motus non in ſummo terrae, circave ſumma eſt, ſed ſubter et ab imo. Huius indicium eſt, quod altitudinis profundae maria iactantur, motis ſcilicet his, ſupra quae fuſa ſunt. Ergo veriſimile eſt, terram 3
ex alto moveri, et illic ſpiritum in cavernis ingentibus concipi. Immo, inquit, ceu quum frigore inhorruimus, tremor ſequitur, ſic terras quoque ſpiritus extrinſecus accidens quaſſat. Quod nullo modo poteſt fieri. Algere enim debet, ut idem illi accidat, quod nobis, quos externa cauſa in horrorem agit. Accidere autem terrae ſimile quiddam noſtrae 4
affectionis, ſed non ex ſimili cauſa, conceſſerim. Illam interior et altior iniuria debet impellere: cuius rei argumentum vel maximum hoc poteſt eſſe, quod quum vehementi motu adapertum ingenti ruina ſolum eſt, totas nonnunquam urbes et recipit hiatus ille, et abscondit. Thucydides ait, circa Pelopon- 5
neſiaci belli tempus, Atalantam inſulam aut totam, aut certe maxima ex parte [a] ſuppreſſam. Idem Sidoni

a. *ſuppreſſam.* Sic omnes codd. et a Pinciano revocatum. Tamen neſcio, cur editores tantum ſibi permiſerint, ut hac ſincera lectione omiſſa *ſuperfuſam* praetulerint. Sequentia autem

2. *pulpasve,* quos muſculos vocamus. Omnes itaque motus, quos ſaepe in ſumma corporis parte obſervare licet, ab imo profectos eſſe putavit. Etiamſi quae de terrae marisve motibus affert, concedantur, tamen de corporis motibus haud facile quisquam conceſſerit.

3. *Immo, inquit,* e. c. Ariſtoteles, qui terrae motum cum τρόμῳ et σφυγμῷ, tremore hoc et pulſu comparavit l. l. 5. *Thucydides* III, 89. Factum hoc eſt anno ſexto belli peloponn. ol. 88$\frac{2}{3}$. cf. ibi not. *Idem Sidoni — crede,* qui in libris De Natura hoc ipſum narraſſe videtur.

doni accidisse, Posidonio crede. Nec ad hoc testibus opus est. Meminimus enim, terris interno motu divulsis, loca disiecta, et campos interisse. Quod iam dicam, quemadmodum existimem, fieri.

XXV. Quum spiritus magnum et vacuum terrarum locum penitus opplevit, coepitque rixari, et de exitu cogitare; latera ipsa intra quae latet, saepius percutit, supra quae urbes interdum sitae sunt: haec nonnunquam adeo concutiuntur, ut aedificia superposita procumbant: nonnunquam in tantum, ut parietes quibus fertur omne tegimen cavi, decidant in illum subtervacantem locum, totaeque urbes in
2 immensam altitudinem vergant. Si velis credere, aiunt, aliquando Ossam Olympo cohaesisse, deinde terrarum motu recessisse, et scissam unius magnitudinem

autem docent, nostram lectionem esse sinceram. Mox *Sidoni* a Pinc. est: at mss. Fortunati *Sidone*, quod confirmat unus pal. Caeteri et edd. veteres, *Sidoniae*. Eadem varietas apud Iustin. II, 10, ubi inter *Sidoniae* et *Sidone* fluctuant codd. Gronovius iudicat posterius utrobique esse forte restituendum. Equidem nihil decidam.

detur. Strabo I, 3. p. 155. lips. Posidonium ait narrasse, in Phoenicia terrae motu facto urbem absorptam fuisse supra Sidonem sitam, ipsiusque Sidonis corruisse duas fere partes etc. *Meminimus — interisse:* fortasse de Campaniae clade cogitavit.

C. 25. Quomodo spiritus repercussio fiat. 1. *Quum spiritus — vergant.* Hanc eandem sententiam amplexus est, praeter caeteros, auctor Aetnae poematis apud Wernsdorf. Poet. min. lat. IV. p. 120 sq. 2. *aiunt* poetae — *Ossam — aquis.* Idem narrat ex traditione Thessalorum Xerxi de hac re exponentium Herodot. VII, 129. not., unde Strabo IX, 5, 2. p. 576. lips. hausisse videtur idem tradens. Thessaliam enim cingunt quatuor quinqueve montes, Pelium, Ossa, Olympus, et Pindus Othrysque, ut craterem, in quem ex illis fluvii quinque defluunt, Peneus, Apidanus, Onochonus, Enipeus et Pamisus, qui terrae motu olim facto per Tempe in mare con-

dinem montis in duas partes. tunc effugisse Peneum, qui paludes quibus laborabat Thessalia, siccavit, abductis in se quae sine exitu stagnaverant aquis. [a] Ladon flumen inter Elim et Megalenopolin medius est, quem terrarum motus effudit. Per hoc quid probo? In laxos specus, quid enim aliud appellem 3
loca vacua sub terris? spiritum convenire. Quod nisi esset, magna terrarum spatia commoverentur, et una multa titubarent. Nunc exiguae partes laborant, nec unquam per ducenta milliaria motus extenditur. Ecce hic qui implevit fabulis orbem, non transcendit Campaniam. Quid dicam, quum Chalcis tremuit, 4
Thebas stetisse? quum laboravit [b] Aegium, tam propinquas

a. *Ladon flumen inter Elim* et *Megalenopolin medius est, quem terrarum motus effudit.* Sic omnes libri et scripti et editi praestant. Sed dubito de lectionis sinceritate. Quaenam singularis fluvii Ladonis declaratio est, quum Megalopolis tanto discrimine distet ab Elide! Deinde quaenam barbara nominis urbis Megalopoleos formatio, quae ferenda esset, si haberemus Megalenpolin, nam sic quoque ap. Graecos haec urbs interdum scribitur: cf. Tzschucke ad Strabon. IX. p. 316 sq. Tum sensus haud clarus est. Nam si Strabonem IX. p. 322. lips. audias, terrae motus usque ad fontes fluvium obstruxit, non effudit: quamquam huius mali facilis occurrit medicina, *offudit.* Sed totus locus emblematis habet speciem.

b. *Aegium.* Ita egregie emendavit Pincian., Mureto probante. Est autem urbs Peloponnesi haud procul remota Patris.

coniuncti sub Penei nomine exeunt, relictis duobus lacubus, Nessonide et Boebeide. *Ladon* fluvius est Arcadiae, de quo Strabo IX. p. 322 sq. idem tradit, sed dubitanter. Pausanias, qui huius fluvii aliquoties meminit, rem ignorasse videtur. Sed cf. Lect. var. 3. *per ducenta milliaria* i. e. per L mill. german. Recentiores tamen observationes hanc sententiam satis refutarunt, quippe quibus docemur, per multo amplius terrae spatium extendi motum: e. c. anno MDCCLVII. die V Nov. per totam fere Europam terrae motus qui Lisboam tam atroci clade prostravit, sentiebatur. 4. *Chalcis* urbs Euboeae:

pinquas illi Patras de motu ſolum audiſſe? Illa vaſta concuſſio, quae duas ſuppreſſit urbes Helicen et Burin, citra Aegium conſtitit. Apparet ergo, in tantum ſpatium motum protendere, quantum illa ſub terris vacantis loci inanitas pateat.

XXVI. Poteram ad hoc probandum abuti auctoritate magnorum virorum, qui Aegyptum nunquam tremuiſſe tradunt. Rationem autem huius rei hanc reddunt, quod ex limo tota concreverit. Tantum enim, ſi Homero fides eſt, aberat a continenti Pharos, quantum navis diurno curſu metiri plenis lata velis poteſt: ſed continenti admota eſt. Turbidus enim defluens Nilus, multumque ſecum limum trahens, et eum ſubinde apponens prioribus terris, Ae-
2 gyptum annuo incremento ſemper ultra tulit. Inde pinguis et limoſi ſoli eſt, nec ulla intervalla in ſe habet, ſed crevit in ſolidum areſcente limo: cuius preſſa erat et ſedens ſtructura, quum partes glutinarentur, nec quidquam inane intervenire poterat, quum ſolido liquidum ac molle ſemper accederet. Sed

tris. *Aegina* vero, uti antea legebatur, inſula in ſinu ſaronico ſita eſt. *de motu ſolum* (antea: *nihil*) *audiſſe* e cod. brit. Gronovius merito reduxit: i. e. non ſenſiſſe, ſed ex narratione percepiſſe.

boeae: e regione ſunt *Thebae* Boeotiae. *Aegium* in Achaia ad ſinum Corinth.

C. 26. Aepyptus numquam tremuit. 1. *Poteram — tradunt.* Hanc eandem vulgarem opinionem affert Agathias quoque Hiſtor. II. p. 52. et refutat. Plin. N. H. II, 80. Galliae ait et Aegyptus minime quatiuntur, quoniam hic aeſtatis cauſa obſtat, illic hyemis. *Tantum — eſt.* Homerus Odyſſ. IV, 354 ſq. His Senecae claris veſtigiis Robert. Woodium noſtra memoria egregie inſtitiſſe, fidemque Homeri, quam tum veteres tum recentiores interpretes in dubium vocaverant, vindicaſſe conſtat. Cf. Ej. Originalgenius of Homer p. 120 ſq. verſ.

Sed movetur et Aegyptus et Delos, quam Virgilius ſtare iuſſit:

Immotamque coli dedit, et contemnere ventos.

Hanc philoſophi quoque, credula natio, dixerunt non moveri, auctore Pindaro. Thucydides ait, antea quidem immotam fuiſſe, ſed circa Peloponneſiacum bellum tremuiſſe. Calliſthenes et alio tem- 3
pore ait hoc accidiſſe: Inter multa, inquit, prodigia, quibus denuntiata eſt duarum urbium Helices et Buris everſio, fuere maxime notabilia, columna ignis immenſi, et Delos agitata. Quam ideo ſtabilem videri vult, quia mari impoſita, habeat concavas rupes et ſaxa pervia, quae dent deprehenſo aëri reditum. Ob hoc etiam inſulas eſſe certioris 4
ſoli, urbesque eo tutiores, quo propius ad mare acceſſerunt. Falſa haec eſſe, Pompeii et Herculaneum ſenſere. Adiice nunc, quod omnis ora maris obnoxia eſt motibus. Sic Paphos non ſemel corruit:

verſ. germ. 2. *Virgilius* Aen. III, 77. Αἴγυπτος enim proprie, uti apud Homer., eſt Nilus. Delta autem Homeri tempore nondum tanta incrementa ceperat, quanta nunc novimus. *credula natio.* Plerumque enim non tam, verum ſit aliquid, nec ne ſit, quam quod, poſito verum eſſe, cauſas cur ita fiat, inquirunt. Muretus. Locus *Pindari* eſt apud Strabon. X. p. 313. lipſ., et in fragmm. T. III. p. 44 ſq. et 162 ed. Heyn. Cf. Ez. Spanhem. ad Callim. Hy. in Del. 11. p. 380. *Thucydides* II, 8. ubi narrat, illum Deli motum inter prodigia fuiſſe numeratum, quibus bellum peloponn. denuntiatum eſſet. — 3. *Calliſthenes.* cf. ad cap. XXIII, 1 ſq. Acciderint haec neceſſe eſt circa ol. 102, 1: nam *Helices* et *Buris everſio* accidit ol. 102, 2. anno ante Chr. nat. 370. Diſceſſit itaque in his Calliſthenes ab Ariſtotele, quippe qui Meteorol. II, 8. fin. conſiderate ſtatuit, in inſulis mari alto ſitis minùs fieri terrae motum, quam in iis quae ſunt iuxta continentem, ἐν δὲ ταῖς νήσοις ταῖς ποντίαις ἧττον γίγνεται σεισμὸς τῶν προσγείων. 4. *Sic Paphos* urbs Cypri.

ruit: ſic nobilis et huic iam familiaris malo Nicopolis. Cyprum ambit altum mare, et agitatur. Tyros et ipſa tam movetur, quam diluitur. — Hae fere cauſae redduntur, propter quas tremit terra.

XXVII. Quaedam tamen propria in hoc Campano motu accidiſſe narrantur, quorum ratio reddenda eſt. Aiunt enim ſexcentarum ovium gregem exanimatum in Pompeiana regione. Non eſt quare hoc putes ovibus illis timore accidiſſe. Diximus ſolere poſt magnos terrarum motus peſtilentiam fieri. Nec id mirum eſt: multa enim mortifera in alto
2 latent. At aër ipſe, qui vel terrarum culpa vel pigritia, et aeterna nocte torpeſcit, gravis haurientibus eſt: vel corruptus internorum ignium vitio, quum eſt longo ſitu emiſſus, purum hunc liquidumque maculat ac polluit, inſuetumque ducentibus ſpiritum, affert nova genera morborum. Quid, quod aquae quoque inutiles peſtilentesque in abdito latent, ut quas nunquam uſus exerceat, nunquam
3 aura liberior [a] everberet? Craſſae itaque, et gravi cali-

a. *everberet.* Melius, ait Gronov., britannicus: *numquam liberior aura everberat.* Lib. V, 12 etc. Mox §. 4. *correptas* habet brit. quoque, non, *corruptas.*

Cypri. Senec. Epiſt. XCI, 9. Cyprum quoties vaſtavit haec clades? quoties in ſe Paphos corruit? Dio Caſſ. LIV, 23. cf. Meurſii Cyprus c. XVIII. *Nicopolis* urbs Epiri ſatis celebris ab Auguſto condita et Epicteto ibi commorato nobilitata. *Tyros — agitatur.* vid. c. I, 11. not. XXIV, 5.

C. 27. Propria quaedam in Campaniae motu explicantur. 1. *Aiunt — regione.* cf. c. I, 3. *Diximus — fieri.* Nunc demum dicit. 2. *At aer — eſt.* Corruptum eum dicit vel partibus terrae noxiis in eum reſolutis, vel quiete ſituque proprio. Recte cauſas affert, quibus oves abſumtas putet. Easdem ſimilesve rationes allatas videmus ab iis, qui docturi ſunt, cur lues animalia domeſtica occupare ſoleat, quarumque uſus eſt in expli-

caligine ſempiternaque tectae, nihil niſi peſtiferum in ſe et corporibus noſtris contrarium habent. Aër quoque qui admixtus eſt illis, quique inter illas paludes iacet, quum emerſit, late vitium ſuum ſpargit, et haurientes necat. Facilius autem pecora ſentiunt, in quae peſtilentia incurrere ſolet, quo avidiora ſunt: aperto coelo plurimum utuntur, et aquis, quarum maxima in peſtilentia culpa eſt. Oves vero mollioris naturae, quo propiora terris 4
ferunt capita, correptas eſſe non miror, quum afflatus diri aëris circa ipſam humum exceperint. Nocuiſſet ille et hominibus, ſi maior exiiſſet: ſed illum copia aëris ſinceri exſtinxit, antequam, ut ab homine poſſet trahi, ſurgeret.

XXVIII. Multa autem terras habere mortifera, vel ex hoc intellige, quod tot venena naſcuntur, non manu ſparſa, ſed ſponte: ſolo ſcilicet habente, ut boni, ita mali ſemina. Quid, quod pluribus Italiae locis per quaedam foramina peſtilens exhalatur vapor, quem non homini ducere, non ferae tutum eſt? Aves quoque ſi in illum inciderint, antequam coelo

plicando loco ſatis celebri Hom. Il. α, 50. cf. Ovid. Metam. VII, 536 ſq. 4. *Nocuiſſet — exiiſſet.* Sic interemit haud ita longe poſt Senecam illa cauſa C. Plinium Secundum. Cf. Plinii jun. Epiſt. VI, 16.

C. 28. Continuatio. 1. *Venena,* ut in herbis, e. c. aconitum, Plin. XXIV, 5. Sic in quolibet naturae regno res ſe habet. Egregius Plinii II, 63. N. H. locus contendi meretur. *Quid — eſt.* Notus eſt fons Latii Albunea, quae ſaevam exhalat opaca mephitim, Amſancti valles, nunc Lago di Muffeti dicti, ap. Virgil. Aen. VII, 84. 563 ſq. ibique Heyn. Cf. Plin. N. H. II, 93. Lacus Avernus eandem mephitim exhalaſſe dicebatur: cf. Virg. Aen. VI, 237 ſq. qui tamen antiquiorem de eo traditionem ſequebatur, e. c. de avibus, quae volantes ſuper illum mortuae deciderent: nam Strabo V. p. 191 ſq. lipſ. nar-

coelo meliore leniatur, in ipso volatu cadunt, liventque corpora, et non aliter quam per vim eli-
2 sae fauces tument. Hic spiritus quamdiu terris continetur, tenui foramine fluens, non plus potentiae habet, quam ut despectantia et ultro sibi illata conficiat. Ubi per secula conditis tenebris ac tristitia loci crevit in vitium, ipsâ ingravescit morâ; peior, quo segnior. Quum autem exitum nactus est, aeternum illud umbrosi frigoris malum, et infernam noctem solvit, ac regionis nostrae aëra infuscat.
3 Vincuntur enim meliora peioribus. Tunc etiam ille

narrat, nunc, i. e. Strabonis tempore, silva ab Agrippa excisa circa Avernum locisque istis aedificiis occupatis, omnes illas narrationes apparere fabulas esse. Ceterum cf. Heynii Excurs. II. ad Aeneid. Virg. (ed. 1787.) ubi tamen Strabonis nulla est habita ratio, nec Ephorus ad partes vocari debebat, quippe cuius auctoritas de hisce regionibus *nulla* fuit. — Spectant eo etiam campi phlegraei et cavernae ac spiramenta huius generis circa Neapolin. Cf. Büsching. IV. p. 450 sq. 2. *Hic spiritus* — *ex tenui for. fluens,* terram relinquens — *despectantia* — *illata* animalcula, e. c. oves. — 3. *Vincuntur enim* tum *meliora,* melius coelum, melior aër, *peioribus,* malo hoc aëre, nisi ventus disturbat, secernit, et meliorem adiungit aërem. Recentiores de aëre eiusque speciebus melius instructos, quam veteres, in hoc spiritu diversas aëris species illas, quae sub nomine gas veniunt, detexisse, et hinc effectus hos spiritus egregie declarasse constat. Sic noxios effectus cavernae, quae nomen a cane gerit, circa Neapolin (la grotta del cane) recte ab illo spiritu diversimode nato, mutato, diluto iunctoque deduxerunt. Seneca autem, si nostri aevi hac de re luce uti licuisset, mephitim s. aërem inflammabilem hic facile agnovisset, quippe qui modice aëri atmosphaerico admixtus exhilarat, nimium ei additus deliquium animi aut mortem affert, morbosve gignere solet. Hinc illa morborum genera haud temere aëris atmosphaerici in peius mutati naturae interdum adscribi vide-

ille ſpiritus purior transit in noxium. Inde ſubitae continuaeque mortes, et monſtroſa genera morborum, ut ex novis orta cauſis. Brevis aut longa clades eſt, prout vitia valuere. Nec prius peſtilentia deſinit, quam ſpiritum illum gravem exercuit laxitas coeli, ventorumque iactatio.

XXIX. Nam quod aliquot, inſanis attonitisque ſimiles, discurrere fecit metus, qui excutit mentes, ubi privatus ac modicus eſt: [a] qui, ubi publice terret, ubi cadunt urbes, populi opprimuntur, terra concutitur; quid mirum eſt, animos inter dolorem et metum deſtitutos aberraſſe? Non eſt facile, inter magna mala non deſipere. Itaque leniſſima fere ingenia in tantum venere formidinis, ut ſibi exciderent. Nemo quidem ſine aliqua iactura ſanitatis ex- 2
pavit; ſimilisque furenti, quisquis timet: ſed alios cito timor ſibi reddit, alios vehementius perturbat, et in dementiam transfert. Inde inter bella errave-

 re

a. *qui, ubi.* Obſopoeum ſequor e veteri libro gall. reſtituentem. Repetas, excutit mentes. Antea: *quid ubi.* Mox *inter magna mala non deſipere* omnes fere codd. praeſtant, quos ſequi malo, quam ex uno gall., qui habet *mala conſpicere*, aut ex brit. Gron. *mala concipere*, lectionem quae Gronovio comprobata eſt exſculpere, *mala conſipere:* archaismorum tamen Senecam haud tenacem fuiſſe conſtat.

videmus, quibus genus humanum ſaepe ſcimus affectum, e.c. peſtilentiam a Thucydide et Lucretio deſcriptam et contagioſam febrem ſ. luem quae totam fere Europam ſub nomine l'influenza anno 1782 contriſtavit etc. Exempla quaedam ex aëre malo ſpiritu infecto factorum vide in Heynii Opuſc. acad. III. p. 108 ſq. 121. de Babylone, quae fomite peſtilenti ex abdito loco in aërem protracto labem in Parthos vulgaverat.

C. 29. Continuatio. 1. *Nam quod — aberraſſe.* Cf. I, 3. ubi exemplum, quod Strabo de Liparaeorum inſularum incolis ex Poſidonio attulit, conferri meretur. 2. *Inde inter — percuſſit.* Exempla dedit Veſpaſiani et

re lymphatici: nec usquam plura exempla vaticinantium invenies, quam ubi formido mentes religione mixta percussit. Statuam [b] divisam non miror, quum dixerim montes a montibus recessisse, et ipsum diruptum esse ab imo solum.

3 *Haec loca, vi quondam et vasta convulsa ruina,*
Tantum aevi longinqua valet mutare vetustas,
Dissiluisse ferunt, quum protinus utraque tellus
Una foret, venit medio vi pontus, et undis
Hesperium Siculo latus abscidit, arvaque et urbes
Litore diductas, angusto interluit aestu.

Vides totas regiones a suis sedibus revelli, et trans mare iacere, quod in confinio fuerat: vides et urbium fieri gentiumque discidium, [c] quum pars naturae

b. *divisam.* Britann. *diffusam*, unde parum aberat quin Gronov. faceret, *diffissam:* et sic quoque legendum esset cap. 1. §. 3., ubi tamen nulla lectionis varietas notatur, *et diffissas statuas.* Horatius: *diffissa rate.* Tolerari tamen potest vulgata, ipso Gron. iudice. c. *quum pars naturae concita est de se, vel aliquo mare, ignis, spiritus im-*

et Titi oppugnatio Hierosolymorum, referente Iosepho, et ipsa historia romana tempore belli punici II. cf. Liv. XXV, 1. 3. Versus sunt Virgilii Aen. III, 414—419. Nemo ex veteribus de veritate huius a Virgil. relatae cladis dubitavit: eorum loca vid. ap. Cluver. Sicil. I, 1. e. c. Plin. N.H. II, 88. Avellit Siciliam Italiae, Cyprum Syriae, Euboeam Boeotiae, Euboea Atalantam et Macrin etc. coll. IV, 12. Ceterum per se manifestum est, totas has regiones non e sedibus suis recessisse revulsas, quod cogitarunt nonnulli, sed terram inter utramque continentem mediam terrae motu desedisse, atque vim aquae viam sibi munisse, ut, ubi olim terra esset, nunc mare s. fretum pateret. Exemplo sit bosporus thracicus, propontis et Hellespontus, tum ille canalis, qui nunc Britanniam et Galliam, tum ille, qui Hispaniam et Africam disterminat, fortasse etiam Africa Americaque olim continentes etc. *quum pars naturae — se* terrae pars

turae concita est de se, vel aliquo mare, ignis, spiritus impegit, quorum mira, ut ex toto, vis est. Quamvis enim parte saeviat, mundi tamen vi- 4
ribus saevit. Sic et Hispanias a contextu Africae mare eripuit. Sic hac inundatione, quam poëtarum maximi celebrant, ab Italia Sicilia resecta est. [d] Aliquanto autem plus impetus habent, quae ex infimo veniunt. Acriora enim sunt, quibus nisus est per angusta. Quantas res ii terrarum tremores, quamque mira spectacula ediderint, satis dictum est.

XXX. Cur ergo aliquis ad hoc stupet, quod aes unius statuae, ne solidum quidem, sed concavum ac tenue, diruptum est; quum fortasse in illud

impegit. Sic Gronov. veterum librorum ductus sequens restituit. Quas nonnulli singulas agnoscunt, eas agnoscit Seneca omnes tremoris causas. Antea: — *excitata ex se vel aliquod mare ingens spiritus impegit. Aliquo impegit,* ad aliquam terrarum partem offendit, eam obstantem sensit et dimovere conatur, explicante Gronovio. d. *Aliquanto.* Meliorem hanc lectionem esse quam alteram, *Aliquando*, a Curione Secundo primum invectam, facile quivis intelliget, qui sententiam auctoris reminiscitur, et vim τοῦ· *aliquanto,* i. e. multo, longe, v. c. e Clave Cic. Ernest. probe tenuerit. Mox delevi praepositionem *in* ante *quibus nisus,* auctoritate codd. memmian. et nicot. ap. Obsopoeum.

pars desedit motu. Mundum autem esse animal, quod se a se moveat, Stoici credunt. Fromondus. — 4. *poëtarum maximi*, Aeschylus Strabonis VI. p. 229. lips. Virgil. l. l. Ovid. Metam. XV, 290 sq. Cf. Gesner. ad Claudian. p. 532 sq.

C. 30. Continuatio. 1. *quod aes — tenue.* Omnes enim statuae ita conflari solitae in forma, λίγδῳ, ut cavitatem haberent. Ad exemplar enim pictum artifex fabricabat opus figlinum, quod cera obductum instruxit obtexitque forma (λίγδῳ s. χώνῳ) perforata, per quam cerae illius liquefactae locum obtenturum aes deinde fundebatur, ut statua fieret. Tali modo statuae recentiores quoque Ludovici XIV., XV.,

ſe ſpiritus, quaerens fugam, incluſerit? Illud vero quis neſcit? Diductis aedificia angulis vidimus moveri, iterumque componi. Quaedam vero parum aptata poſitu ſuo, et a fabris negligentius ſolutiusque compoſita, terrae motus ſaepius agitata compe-
2 git. Quod ſi totos parietes et totas findit domos, et latera magnarum turrium, quae ſolida ſunt, ſcindit, et pilas operibus ſubditas diſſipat; quid eſt, quare quisquam dignum adnotari putet, ſectam eſſe aequaliter ab imo ad caput in partes duas ſtatuam?
3 Quare tamen per plures dies motus fuit? Non deſiit enim aſſidue tremere Campania, clementius quidem, ſed ingenti damno, quia preſſa et quaſſa quatiebat: quibus ad cadendum male ſtantibus, non erat impelli, ſed agitari. Nondum videlicet ſpiritus omnis exierat, ſed adhuc omiſſa parte maiore oberrabat.

XXXI. Inter argumenta quibus probatur, ſpiritu iſta fieri, non eſt quod dubites et hoc ponere. Quum

XV., regum Daniae, Sueciae, Petri M., Ioſephi al. confectae ſunt. Cf. Nicolai Beſchreibung von Berlin etc. 2. B. Append. IV. p. 75. ed. 2. (nam tertia editio hac appendice caret). Una quidem fuſura conſtabat ſtatua, ſed propterea non erat ſolida, quod cavitatem et tenuitatem habebat. 2. *pilas* quidem de columnis, quibus fulcrorum loco uti ſolebant, interpretari licet, ſed addita vox *operibus* hanc interpretationem reddit dubiam: quare magis inclino, ut credam, eſſe h. l. ſermonem de ſubſtructionibus ſatis amplis, quarum uſus in aedificiis marinis, v. c. ad Baias ex Virgilii Aeneid. IX, 711. et Senec. Ep. LXXVII, 1. notus eſt. Vitruv. V, 12. vocat eas pilas in arca, et Francogalli les encaiſſements, quibus in portu Caeſaris Burgi (Cherbourg) reſtaurando uſos eſſe conſtat anno 1786. 3. *clementius quidem* quam initio. *non erat* ſc. opus, neceſſe. Cf. ad libr. I. praef. 3. Var. lect.

C. 31. Spiritu terrae motus fieri, aliter demonſtrat. 1. Si ſemel poſueris pro vero,

Quum maximus editus tremor eſt, quo in urbes terrasque ſaevitum eſt, non poteſt par illi ſubſequi alius, ſed poſt maximum leves motus ſunt, quia [a] vehementius exitum ventis luctantibus fecit. Reliquiae deinde reſidui ſpiritus non idem poſſunt, nec illis pugna opus eſt: quum iam viam invenerint, ſequanturque ea qua prima vis ac maxima evaſit. Hoc quoque dignum memoria iudico, ab 2
eruditiſſimo et graviſſimo viro cognitum; forte enim quum hoc evenit, lavabatur. Vidiſſe ſe affirmabat in balneo teſſellas, quibus ſolum erat ſtratum, alteram ab altera ſeparari, iterumque committi: et aquam modo recipi in commiſſuras, pavimento recedente; modo, compreſſo, bullire et elidi. Eun-

a. *vehementius — fecit.* ſc. maximus motus. Igitur nec Pinciani *vehementiſſimus*, nec Fromondi *vehementior* deſideratur. Mox e multis codd. addidi *opus* poſt: *nec illis pugna*, ne auctor idem ſtatim repetere videatur. Reſidui ſpiritus, ait, nec luctantur, nec pugna hac iis opus eſt. Mox, *ab eruditiſſimo — viro:* noli putare hic nomen viri cuiusdam, quem coniectando reperire nihil attinet, excidiſſe: non poſuiſſe videtur ideo, ut eius etiam viventis parceret modeſtiae.

ro, ſpiritum ſolum in cauſa terrae motus eſſe, etiam hoc concedas neceſſe eſt, quod Seneca inter argumenta valida hic memorat. Sed ſaepe obſervatum eſt, terrae motum ſatis magnum haud ita longe poſt alium ſubſequi haud debiliorem, unde colligi licet, ſpiritui aliud quid accedere et iungi, cuius in hac terrae motus explicandi ratione nulla mentio facta eſt. 2. Vides hic obſervationem haud contemnendam in balneo factam eſſe, etſi non aequalem iſti celeberrimae ab Archimede factae itidem in balneo, qua gravitatem ſpecificam cuiuslibet corporis invenit. Vitruv. IX, 3. *teſſellas* i. cruſtas marmoreas et laminas aut lapidum ſecturas, plerumque quadratas, quibus diverſae formae et figurae exprimebantur: quare Graeci ψηφολόγητον ἔδαφος vocabant. Cf. Intpp. ad Sueton. Caeſ. 46. cum Erneſt. Excurſ. et Salmaſ. ad Scriptt. H. Aug. I. p. 657 ſqq.

dem audivi narrantem, vidiſſe ſe, molles materias mollius crebriusque tremere, quam natura duras.

XXXII. Haec, Lucili virorum optime, quan-
tum ad ipſas cauſas. Illa nunc quae ad confirma-
tionem animorum pertinent, quos magis refert
[a] noſtra, fortiores fieri, quam doctiores! Sed al-
terum ſine altero non fit. Non enim aliunde ani-
mo venit robur, quam a bonis artibus, quam a
contemplatione naturae. Quem enim non hic ipſe
2 caſus adverſus omnes firmaverit et erexerit? Quid
eſt enim, cur ego hominem aut feram, quid eſt,
cur ſagittam aut lanceam tremam? maiora me pe-
ricula

a. *noſtra.* Haud dubie ſincera eſt lectio: nec *veſtra* codd. Fortun., nec *natura* priſcarum edd. et codd. Grut. expellere eam valent. *Natura* recte iudicat Grut. a compendiaria ſcribendi ratione ortum duxiſſe. Mox, *fulminibus,* lectionem memmian. cod. praefero vulgatae: *fluminibus,* etiam propter §. 9. Hic omnia iſta dilatat, terrarum motus et fulmina: et deinceps *magnis* quorundam codd. ſcripturae, *magnae.* Omnes vel minimae res ſunt partes magnae naturae, ſed non ſunt magnae quoque partes, de quibus tamen hic ſermo eſt. §. 3. *contemtus animae.* Vincent. Bellov. Spec. Hiſt. 9, 110. habet: *cont. vitae,* ex interpret.

C. 32. Cohortatio ad fortitudinem et conſtantiam contra mortis metum. 1. *Sed alterum — fit.* Veriore enim rectioreve cauſarum rerum ſcientia, quae ſine animi cultura ideoque ſine doctrina quadam fieri nequit, fortitudo illa animi comparatur, quam commendat noſter. Utinam hoc ſibi dictum putaſſent putarentve, qui liberiore omni doctrina abiecta cum literis omnibus tum vero maxime bonis artibus literisque bellum indicendum ducebant, nihilque niſi quod praeſentis ad religionem bonosque mores, aut ad utilitatem praeſentem momenti eſſet, in bonis numerabant! *bonas artes:* intelligit ſtudium omne literarum, inprimis philoſophiae. Cf. Senec. Epiſt. LXXIII, 4. not. *Quem enim — erexerit,* ſi qui talem caſum perpeſſus aequo fortive animo fuerit. Reliqui enim caſus ſunt minimi ad illum momenti. 2. *ma-*

ricula exſpectant. Fulminibus et terris, et magnis
naturae partibus petimur. Ingenti itaque animo
mors provocanda eſt, ſive nos aequo vaſtoque im-
petu aggreditur, ſive quotidiano et vulgari exitu:
nihil refert, quam minax veniat, quantumque ſit,
quod in nos trahat: quod a nobis petit, minimum
eſt. Hoc ſenectus a nobis ablatura eſt, hoc auri- 3
culae dolor, hoc in nobis humoris corrupti abun-
dantia, hoc cibus parum obſequens ſtomacho, hoc
pes leviter offenſus. Puſilla res eſt hominis anima:
ſed ingens res eſt contemtus animae. Hanc qui
contemſerit, ſecurus videbit maria turbari: etiamſi
illa omnes excitaverint venti, etiamſi aeſtus, aliqua
perturbatione mundi, totum in terras verterit ocea-
num. Securus adſpiciet fulminantis coeli trucem 4
et horridam faciem; frangatur licet coelum, et
ignes ſuos in exitium omnium, in primis ſuum,
miſceat. Securus adſpiciet ruptis compagibus de-
hiſcens ſolum. Illa licet inferorum regna retegan-
tur, ſtabit ſuper illam voraginem intrepidus: et for-
taſſe quo debet cadere, deſiliet. Quid ad me, quam
ſint magna quibus pereo? Ipſum perire non eſt
magnum. Proinde ſi volumus eſſe felices, ſi nec 5
hominum, nec deorum, nec rerum timore vexari,

2. *magnae naturae partes* meſioice hic nominantur, quippe natura unum totum conſtituente. *exitu* e vita. *quod in nos trahat*, quo nos obruat. 3. *Hoc* i. e. vitam, animam. Sapientis notio Senecae animo hic obverſabatur, de quo Horat. Od. III, 3, 7. illud: illabatur orbis etc. celeberrimum eſt. Hoc Horatii carmen conferri meretur, ubi Mitſcherlich. noſtrum comparare non oblitus eſt. 4. *Illa licet — intrepidus.* Egregia hac imagine poſt Homerum Il. XX, 60 ſq. multi poëtae uſi ſunt, e. c. Virgil. Aen. VIII, 243. Nec noſter hoc phantasmate male uſus eſſe dicendus eſt, quamquam Plato de Rep. III. princ.

ſi deſpicere Fortunam ſupervacua promittentem, levia minitantem, ſi volumus tranquille degere, et ipſis Diis de felicitate controverſiam facere, anima in expedito eſt habenda. Sive illam inſidiae, ſive morbi petent, ſive hoſtium gladii, ſive inſularum cadentium fragor, ſive ipſarum ruina terrarum, ſive vaſta vis ignium, urbes agrosque pari clade com-
6 plexa, [b] qui volet, illam accipiat. Quid aliud debeo, quam exeuntem hortari, et cum bonis ominibus emittere: *Vade fortiter, Vade feliciter!* Nihil

b. *qui volet, illam accipiat.* Sic omnes fere codd. Mutabat tamen Muretus: *quum libet illi, eam accipiat.* Quoniam duo codd. praeſtabant, *illam eam ac.*, Gruterus maluit, *qui volet illam, a me accipiat.* Sed non opus eſt emendatione. Mox, *cum bonis ominibus*, quae eſt Fortunati lectio, praeferenda eſt alteri, *cum bonis omnibus.* Formula illi in hac re ſollennis eſt. Ceterum, *omnia, omina, omnibus, ominibus* ſaepe confundi in codd. notiſſima eſt res, vel e Tibull. III, 4, 9. ubi cf. Heynii Obſſ.

princ. haud usquequaque probaturus fuiſſet. 5. Omnia haec ſtoica eſſe conſtat. Sic non fortunae, ſed virtuti vivendum eſſe docebant, fortunam quippe ut volubilem atque fallacem repraeſentantes (M. Antonin. III, 6. 2, 17.) Horatio Od. III, 29, 41 ſq. ſequace. Sic adeo ipſis Diis de felicitate controverſiam facere non dubitabat ſapiens qua talis: quae quidem ſententia minus mira videbitur reputantibus, animum humanum ſecundum Stoam eſſe divinitatis particulam, θείαν ἀπόμοιραν (cf. Gatacker. ad M. Anton. II, 1. p. 48.), et cum Deo eadem natura et conditione gaudere, ſed uno corpore, cui inſit, impediri, quominus praeſtantia debita, i. e. illa felicitate divina potiatur fruaturque: quippe qua nonniſi ſapientem frui putabant. Cf. Epiſt. CII. 21 ſq. not. *inſularum*, νήσων: moneo, ne de aedibus pluribus Romae iunctis unius domini et ab omni parte ſeiunctis liberisque cogites: nam de inſulis (Ariſtot. ſaepe vocat τὰς νήσους τὰς ποντίας) marinis, ſ. in alto mari ſitis, h. l. ſermo eſſe debet, tum quia in eas inprimis terrae motus cadit, tum quia ipſarum terrarum ruina hoc ſuadet. 6. *Quid — exeuntem*

hil dubitaveris reddere. Non de re, ſed de tempore eſt quaeſtio. Facis quod quandoque faciendum eſt. Nec rogaveris, nec timueris, nec te velut in aliquod malum exiturum tuleris retro. Rerum natura te, quae genuit, exſpectat, et locus melior ac tutior. Illic non tremunt terrae, nec inter 7
ſe venti cum magno nubium fragore concurrunt, non incendia regiones urbesque vaſtant, non naufragiorum totas claſſes ſorbentium metus eſt, non arma contrariis diſpoſita vexillis, et in mutuam perniciem multorum millium par furor, non peſtilentia, et ardentes promiſcue, communes populis cadentibus rogi. Iſtud leve eſt: quid timemus? Grave eſt: potius ſemel incidat, quam ſemper impendeat. Ego autem perire timeam, quum terra ante 8
me pereat, quum iſta quatiantur quae quatiunt, et in iniuriam noſtram non ſine ſua veniunt? Helicen Burinque totas mare accepit: ego de uno corpusculo timeam? Supra oppida duo navigatur: duo autem, quae novimus, quae in noſtram notitiam memo-

tem animum *hortari* facis nunc, *quod quandoque* i. e. aliquando. *Rerum natura — tutior.* Animae immortalitatem, ſaltem continuatam vitam hinc colligere licet: quamquam non ſatis expoſitam ſententiam vides. Permanebitne animus, ex hac ſententia, ſeparato loco, an redibit ad divinitatem, unde profecta erat? Nihil Seneca definit. 7. *non peſtilentia — rogi.* Peſtilentia quadam populos exſtinctos eſſe, hiſtoria, quantum quidem ſciam, non memorat. Sed rhetorice hoc malum extuliſſe Seneca putandus eſt. — 8. *Helicen — accepit.* Cf. c. XXIII, 3. not. *Supra oppida — navigatur:* vel ideo, quod veteres navigando oras legere ſolebant. *duo autem.* Particula tranſitus eſt τὸ· *autem*, interdum confirmandi et exaggerandi vim habens, quid, quod. adhaec. Attigit hanc voculae vim Goerenzius ad Cic. De

memoria literis ſervata perduxit. Quam multa alia aliis locis merſa ſunt? quot populos aut terra, aut
9 [c] intra ſe mare incluſit? Ego recuſem mei finem, quum ſciam me ſine fine non eſſe? immo quum ſciam omnia eſſe finita? Ego ultimum ſuſpirium timeam? Quantum potes itaque, ipſe te cohortare, Lucili, contra metum mortis. Hic eſt qui nos humiles facit: hic eſt qui ipſam vitam, cui parcit, inquietat ac perdit. Hic omnia iſta dilatat, terrarum motus, et fulmina. Quae omnia feres conſtanter, ſi cogitaveris nihil intereſſe inter exiguum
10 tempus et longum. Horae ſunt quas perdimus. Puta dies eſſe, puta menſes, puta annos: [d] perdimus illos nempe perituros. Quid, oro te, refert, nunc perveniam ad illos? fluit tempus, et avidiſſimos ſui deſerit. Nec quod futurum eſt meum eſt, nec quod fuit. In puncto fugientis temporis pendeo:

c. *intra ſe* optimis codd. ſuadentibus atque Grutero probante reduxi. Antea: *aut terra in ſe aut mare incluſit?*
d. *perdimus illos nempe perituros.* Ita e ſuis codd. Pincianus: conſentiunt duo pal., nec diſcedunt Eraſmus cum Fortunato, niſi in eo, quod dant, *perdidimus.* Unus dedit, *perdituros.* Hoc uſus eſt Gronovius, cuius codex brit. reg. praebebat: *perituri ſunt,* ut hanc lectionem, viro ingenioſiſſimo digniſſimam, extunderet: *perdidimus illos nempe, perdituri.* Si citius, addit, moriamur, horae ſunt, quas perdimus. Fac tamen dies eſſe, fac menſes, fac annos: nihil novi eſt: nempe iam ante perdidimus illos (ſive ſit, conſumſimus, ſolum, ſive potius, male conſumſimus) et perdituri ſumus, etiamſi novos nanciſcamur. Enimvero vulgata codicum fide niſa bonum ſenſum exhibet. Perdimus illos: at manifeſto (nempe) illi quoque nobis dati erant, ut perirent. Mox *amiſſos* egregie reſtituit Gronov. ex edd. venet. et Eraſm., quum aliae vulgares edd. haberent, *omiſſos.*

De Legg. I, 17. p. 75. *Quam multa — incluſit?* Hoc factum eſſe ſupra concluſimus, quum de maris eruptione et terrarum ſeparatione ſermo eſſet. Etiam noſtrae tum hiſtoriae tum obſervationes geologicae tales rerum converſiones in qualibet ora fuiſſe docent.

10. *C.*

deo: et magni eſt, modicum fuiſſe. Eleganter Laelius ille ſapiens dicenti cuidam, Sexaginta annos habeo: Hos, inquit, dicis ſexaginta, quos non ha- 11
bes? Ne ex hoc quidem intelligimus incomprehenſibilis vitae conditionem et ſortem temporis ſemper alieni, quod annos annumeramus amiſſos. Hoc affigamus animo, hoc nobis ſubinde dicamus: Moriendum eſt. Quando? Quid tua? Mors naturae lex eſt, mors tributum officiumque mortalium, malorumque omnium remedium eſt. Optabit illam, quisquis timet. Omnibus omiſſis, hoc unum, Lucili, meditare, ne mortis nomen reformides: effice illam tibi cogitatione multa familiarem: ut, ſi ita tulerit, poſſis illi vel obviam exire.

10. *C. Laelius*, fil. C. Laelii ſocii rerum geſtarum ab Africano maiore: vel e Cicerone, qui librum ſuum de amicitia huius praeſtantiſſimi viri nomine inſcripſit, notiſſimus, et cognomine ſapientis. Sic Cicerone De amicit. c. 2. auctore iam Africani mortis tempore, h. e. a. u. 624. Fannius ait: unum te ſapientem et appellant et exiſtimant. Cf. Cic. De offic. II, 11. III, 4 etc. Plut. in Gracch.

L. ANNAEI SENECAE

AD LUCILIUM

NATURALIUM QUAESTIONUM

LIBER SEPTIMUS.

IN QUO AGITUR DE COMETIS.

Argumentum.

Liber hic totus in Cometarum pertractatione consumitur, pleraque ab Aristotele mutuatus. Sententiam tamen eius, uti Democriti, Epigenis, Apollonii Myndii, Callisthenis, Artemidori, Ephori, immo Zenonis sui refellit: ac tandem in opinionem veterum Chaldaeorum discedit. Cometam verum sidus esse ex illis aeternis, ex altitudine aetheris ingenti in oculos mortalium submitti, deinde rursum recipi. Motus quidem Cometarum nondum satis certos et comprehensos esse, sed futurum olim auguratur tempus, quo posteri tam aperta maiores suos nescivisse mirentur. Quaedam etiam ex duobus aevi sui Cometis discit, quorum prior sub Claudio, alter sub Nerone effulsit. Denique solemni more cum vitiis in rixam descendit. Non mirum ista et plura alia nesciri, cum nemo nisi libidini, ganeis, histrionibus et pantomimis studeat, vacuis et desertis philosophorum scholis.

CAPUT

CAPUT I.

Nemo usque eo tardus, et hebes, et demissus in terram est, ut ad divina non erigatur, ac tota mente consurgat: utique ubi novum aliquod e coelo miraculum fulsit. Nam quamdiu solita decurrunt, magnitudinem rerum consuetudo subducit. Ita enim compositi sumus, ut nos quotidiana, etiamsi admiratione digna sunt, transeant: contra minimarum quoque rerum, si insolitae prodierunt, spectaculum dulce fiat. Hic itaque coetus astrorum, quibus im- 2
mensi corporis pulchritudo distinguitur, populum non convocat. At quum aliquid ex more [a] mutatum

a. *mutatum e.* Gronovius e cod. brit. reg. laudat lectionem var. *innovatum est*, cuius illud scholion putat. Neque

C. 1. Nova et insolita; magna et quotidiana non miramur, licet mira. 1. *Divina* sunt opposita humanis, et inprimis apud Stoicos coelum et quae in coelo apparent, astra etc.; quid multa? omnia physica, quae sub sensus cadunt, designare solent. Hinc notam philosophiae definitionem fluxisse constat: divinarum et humanarum rerum eam esse cognitionem: i. e. physicam, quae et theologiam naturalem complectebatur, s. de natura: deinde dialecticam, s. artem sensa et cogitationes animi verbis prudenter enuntiandi: tandem de moribus, s. ethicam. Pars itaque prior constituebat res divinas, duae posteriores autem res humanas. Cf. Ernesti Clav. Cic. v. Divinus. *solita* astra, quae miraculorum quoque loco sunt, sed nos non advertunt. *Ita enim — dulce fuit.* Idem iam Cic. De N. D. II, 38. bene observaverat. — 2. *immensi corporis,* i. e. mundi: nam, ut supra vidimus, Stoici docebant, ἕνα εἶναι τὸν κόσμον καὶ τοῦτον πεπερασμένον καὶ ἡνῶσθαι (Diog. Laert. VII, 140.): explicatius Cic. De N. D. II, 32. continentem mundi unamque naturam appellat. Proinde facilis erat transitus ad declarationem, mundum esse animal, corpus. Cf. supra III, 15, 2. — *At quum aliquid ex more mutatum est,* i. e.

tum est, omnium vultus in coelo est. Sol spectatorem, nisi quum deficit, non habet. Nemo observat lunam, nisi laborantem. Tunc urbes conclamant, tunc pro se quisque superstitione vana tre-
3 pidat. Quanto illa maiora sunt, quod sol totidem, ut ita dicam, gradus, quot dies habet, et annum circuitu suo claudit: [b] quod a solstitio ad minuendos dies vertitur, quod a solstitio statum inclinat, et dat spatium noctibus: quod sidera abscondit: quod terras, quum tanto maior sit illis, non urit, sed calorem suum intensionibus ac remissionibus temperando fovet: quod lunam nunquam implet,
4 nisi adversam sibi, nec obscurat. Haec tamen non anno-

que enim *novare* tantum est, ait, instaurare, sed et mutare; et *nova* non modo recentia, integra, sed etiam insolita. Probat hoc exemplis probis. Attamen a vulgata discedere non ausus sum. b. *quod a solstitio ad minuendos dies vertitur, quod a solstitio statum incl.* Sic omnes edd. et codd. mss. Muretus tamen pro lubitu Senecam mutans aut, ut ipse credebat, emendans, non librarium, multas rescidit voces, et edidit: *quod a solstitio statim inclinat:* in quo temerario conatu omnes post eum editores asseclas habuit. Enimvero hic non de eo agitur, annon brevior esse potuerit auctor, sed an sententiam suam his verbis extulerit. Miror, Gronovium hanc Mureti licentiam ne verbo quidem tetigisse. Reduxi veterem lectionem, probe quidem intelligens, quasdam voces hic deesse posse, sed meum non esse, auctorem in ordinem cogere.

i. e. non solito, sed quum aliquid morem, consuetudinem deseruit, a more discessit. Mutare enim proprie est se movere, dimoveri. Alias autem *ex more* est solito, vulgo, e. c. ap. Horat. Sat. II, 3, 280. *Sol — laborantem.* De populo hic sermonem esse per se patet: nam astronomis etiam aliis temporibus haec astra observata esse constat. 3. *Sol totidem, ut ita dicam, gradus habet.* Sol enim movetur, secundum Stoam, circa terram, ascendit itaque facitque gradum quotidie, donec terram circumierit. *solstitium* aestivum. *quod sidera abscondit:* vocant occasum heliacum. Cf. Plin. N. H. II, 15. XVIII, 25. *quod terras — illis.* cf. VI, 16, 2: magnitudi-

annotamus, quamdiu ordo ſervatur. Si quid tur-
batum eſt, aut praeter conſuetudinem emicuit, ſpe-
ctamus, interrogamus, oſtendimus. Adeo naturale
eſt, magis nova, quam magna mirari. Idem in
Cometis fit. Si rarus et inſolitae figurae ignis ap-
paruit, nemo non ſcire quid ſit, cupit: et oblitus
aliorum, de adventitio quaerit; ignarus, utrum de-
beat mirari, an timere. Non enim deſunt qui ter- 5
reant, qui ſignificationes eius graves praedicent.
Sciſcitantur itaque, et cognoſcere volunt, prodi-
gium ſit, an ſidus. At mehercules non aliud quis
aut magnificentius quaeſierit, aut didicerit utilius,
quam de ſtellarum ſiderumque natura: utrum flam-
ma contracta, quod et viſus noſter affirmat, et
ipſum ab aliis fluens lumen, et calor inde deſcen-
dens: an non ſint flammei orbes, ſed ſolida quae- 6
dam terrenaque corpora, quae per igneos tractus
labentia inde ſplendorem trahant, coloremque, non
de ſuo clara. In qua opinione magni fuere viri,
qui ſidera crediderunt ex duro concreta, et ignem
alienum paſcentia. Nam per ſe, inquiunt, flamma
diffugeret, niſi aliquid haberet quod teneret, et a
quo

tudinem ſolis numquam definit. 5. *Non enim — praedicent.* Antiqua haec fuit perſuaſio ſuperſtitioſa, quae ne noſtris quidem temporibus ceſſavit: quamquam multi poſt Baelium alia et quidem meliora docuerant. *utrum flamma.* Hanc ſententiam inveniſſe et foviſſe Heraclitus et Xenophanes dicuntur apud Plutarch. De placit. Philoſ. II, 20, 24 etc. Diog. Laert. IX, 9 ſq. Sed cf. Meiners Geſchichte der Wiſſ. I. p. 618 ſq. 627 ſq. Nec multum disſentit ab his Ariſtot. Meteorol. I, 7. Poſidon. ap. Diog. Laert. VII, 152. 6. *an non ſint — clara.* Hanc ſententiam inchoaverant Pythagorei: cf. Ariſtot. Meteorol. I, 6. expolivit Diogenes Apollonides. Plut. De placit. phil. III, 2. Olympiod. ad Ariſt. Meteor. p. 11. a.

quo teneretur; conglobatamque nec ſtabili inditam corpori profecto iam mundus turbine ſuo disſipaſſet.

II. Ad haec inveſtiganda proderit quaerere, num Cometae eius conditionis ſint, cuius ſuperiora. Videntur enim cum illis quaedam habere communia, ortus et occaſus, ipſam quoque, quamvis ſpargantur et longius exeant, faciem. aeque enim ignei ſplendidique ſunt. Itaque ſi omnia terrena
2 ſidera ſunt, his quoque eadem ſors erit. Si vero nihil aliud ſunt quam purus ignis, manentque menſibus ſenis, nec illos converſio mundi ſolvit et velocitas: illa quoque poſſunt et tenui conſtare materia, nec hoc discuti aſſiduo coeli circumactu. Illo quoque pertinebit hoc excuſſiſſe, ut ſciamus, utrum mundus terra ſtante circumeat, an mundo ſtante terra vertatur. Fuerunt enim qui dicerent, nos eſſe, quos rerum natura neſcientes ferat, nec coeli motu fieri ortus et occaſus, [a] ipſos oriri et occidere.

a. *ipſos oriri.* Sic reſtituendum ratus Gronov. e membranis britannicis. et illud *ſed* ſaepe allitum eſſe ab iis conſtat, qui Senecam more ſuo hanc particulam intellectam velle ignorarunt. Alii: *ſed ipſos oriri.* Lipſius emendaverat: *ſed ipſos nos or.* At Gronoviana ratio ſine controverſia eſt tuenda.

C. 2. Quae ad hanc de Cometis quaeſtionem pertineant. 1. *ſuperiora* aſtra ſtellaeque. *quamvis ſpargantur — exeant.* Spectant haec ad radiorum ſparſionem et ad crines nucleum comitantes. 2. *Si vero nihil — velocitas.* Hoc multi opinati ſunt, e. c. Ionici aliquot, Anaximander, Anaximenes, tum Xenophanes etc. Stob. Ecl. phyſ. I, 15. Plut. de Plac. phil. II, 14. *Illo — vertatur:* utrum terram in medio collocandam ſtatuas, *mundo* i. e. coelo cum aſtris ſtellisque circumeunte, an vice verſa. *Fuerunt — oriri.* Pythagoram, ſ. Pythagoreos huius ſententiae nunc poſt Copernicum communis auctores fuiſſe conſtat. Cf. Koeleri

dere. Digna res eſt contemplatione, ut ſciamus, in quo rerum ſtatu ſimus: pigerrimam ſortiti, an velociſſimam ſedem: circa nos Deus omnia, an nos agat. 3 Neceſſarium eſt autem, veteres ortus Cometarum habere collectos. Deprehendi enim propter raritatem eorum curſus adhuc non poteſt, nec explorari, an vices ſervent, et illos ad ſuum diem certus ordo producat. Nova haec coeleſtium obſervatio eſt, et nuper in Graeciam invecta.

leri Allgem. Geograph. der Alten. Th. I. p. 412 ſq. — 3. *Neceſſarium — producat.* Recentioribus erat ſervatum hanc veterum nonnullorum ortuum cometarum collectionem facere, quam apud Pingreum (Cométographie, à Paris 1785. II. Voll. 4.) reperire licet. Ex quo enim Keppelius, Dörfelius, Neutonius aliique haud pauci tum de meatu tum de natura atque conditione cometarum obſervationes legesque fecerunt notas, accidit, ut etiam illos veteres cometas animadverſione dignos iudicarent. Ceterum cometarum raritas aliaque manifeſto impediunt obſervationes, etſi nunc nemo poſt Lambertum negaverit, multo plures per coelum ecliptica ſua itinera emetiri cometas, quam a nobis obſerventur. Etiam in eo profecerunt recentiores, quod adeo accurate indicari poſſit tempus, quo ii, quorum itinera probe obſervata ſint, regrediantur: ſic Halleius, ut hoc exemplo utar, cometae, qui anno 1607 et 1682 apparuerat, reditum in annum 1759 praeſagivit: eventus egregie reſpondit. Ipſa obſervandi ratio haud dubie in dies perfectior eſt reddita, docentibus aſtronomis, qui proximum cometam anni 1807 et 1808 obſervarunt, inprimis Beſſelio, aſtronomo regiomontano. *Nova haec — invecta.* Fortaſſe haec ad Poſidonium aliosque Stoicos recentiores ſpectant, quos in cometas inquiſiviſſe conſtat e Diog. Laert. VII, 1. 81. Nam ante Ariſtotelem iam fuere, qui de cometarum meatu obſervando cogitarent, e. c. Hippocrates Chius, eiusque diſcipulus Aeſchylus, Pythagorei, ipſo Ariſtotele Meteorol. 1, 6. teſte: fortaſſe haec quoque ad Charimandrum ſpectant c. IV. De Democrito autem et Anaxagora cogitaſſe, cum Fro-

III. Democritus quoque, subtilissimus antiquorum omnium, suspicari ait se, plures stellas esse quae currant: sed nec numerum illarum posuit, nec nomina, nondum comprehensis quinque siderum cursibus. Eudoxus primus ab Aegypto hos motus in Graeciam transtulit. Hic tamen de Cometis nihil dicit. Ex quo apparet, ne apud Aegyptios quidem, quibus maior coeli cura fuit, hanc
2 partem elaboratam. Conon postea diligens et ipse in-

mondo haud statuerim. Illud: *nuper* tunc spatium annorum quingentorum complecteretur: quod fieri non potest, quamquam probe sciam etiam de tempore remotiori sumi posse: nec mentio Democriti statim sequens hoc permittit. Sed Fromondus in idem incidit. Rudimenta illos, putat recte, tantum et primas lineas duxisse. Vultque Seneca, addit, exactiorem quamdam, opinor, observationem novam et nuperam esse. At nulli dubitationi expositum esse videtur, quin ad Apollonium Myndium respexerit, quem ait a Chaldaeis, apud quos studuerit, illam doctrinam de Cometis retulisse adeoque *invexisse*, ut alienum quid importasse in Graeciam, capite seq.

C. 3. Democriti, Epigenis et Apollonii Myndii de cometis sententiae. 1. *Democritus* abderita eandem cum Anaxagora sententiam sequutus est, teste Aristot. Meteorol. 1, 6. init. Cometas, aiebant, esse coniunctionem planetarum, si quando propter appropinquationem videantur tangere sese invicem (εἶναι τὰς κομήτας σύμφασιν τῶν πλανητῶν ἀστέρων, ὅταν διὰ τὸ πλησίον ἐλθεῖν δόξωσι θιγγάνειν ἀλλήλων). Accuratius haec exposuit Aristoteles quam Seneca. *Eudoxus* Cnido in Caria oriundus, auditor et amicus Platonis, cui in Aegyptum proficiscenti comes fuit. Floruit circa ol. CIII. ante Christ. nat. 360. Cf. Fabric. Bibl. Graec. lib. III. c. 5. Vol. IV. p. 10 sq. *hos motus* quinque stellarum s. planetarum, motuum hypotheses. Cf. Koeler Allgemeine Geogr. der Alten. I. p. 432 sq. — 2. *Conon* samius, haud incelebris Mathematicus, vixit Alexandriae ol. CXXX. ante Chr. 252. Is fuit, qui comam Berenices reginae inter sidera referret. Cf. Fabric. Bibl.

inquiſitor, defectiones quidem ſolis ſervatas ab Aegyptiis collegit, nullam autem mentionem fecit Cometarum: non praetermiſſurus, ſi quid explorati apud illos comperiſſet. Duo certe, qui apud Chaldaeos ſtuduiſſe ſe dicunt, Epigenes et Apollonius Myndius, peritiſſimus inſpiciendorum [a] natalium, inter ſe diſſident. Hic enim ait, Cometas in 3
numero ſtellarum errantium poni a Chaldaeis, tenerique curſus eorum. Epigenes contra ait, Chaldaeos nihil de Cometis habere comprehenſi, ſed videri illos accendi turbine quodam aëris concitati et intorti.

IV. Primum ergo, ſi tibi videtur, opiniones huius ponamus, ac refellamus. Huic videtur plurimum

a. *natalium.* Sic egregie emendavit Schottus, probante Gronovio, quum ante legeretur, *naturalium.* Gronovius laudat Marc Senecae Suaſor. 4.: Qui vero in media ſe, ut praedicant, fatorum miſere pignora, natales inquirunt. Accedit, quod de Chaldaeorum, qui natalium inſpiciendorum e ſtellis earumque ortu, progreſſu et ordine eliciendorum ſtudio occupabantur, diſcipulis h. l. ſermo ſit. Fabricio quoque una cum Harleſio hanc Schotti emendationem placuiſſe video, Fabric. Bibl. Gr. Vol. IV. p. 152.

Bibl. Graec. lib. III. c. 5. Vol. IV. p. 25. *Epigenes et Apollonius Myndius.* Si verum eſt, quod ſupra ad cap. II. fin. monuimus, uterque haud multo ante Senecae tempora vixit, quin adeo eius aequalis fuit, cf. c. XVII. aliunde enim nihil de iis conſtat. Fuiſſe autem aſtronomos, inprimis vero aſtrologos, quippe qui apud Chaldaeos, i. aſtrologos illos, γενεθλιακούς, ſtuduiſſe, eorum diſcipulos fuiſſe ſe dicebant, exploratum habemus. 3. Diſſidium Chaldaeorum illud fortaſſe ita componi poteſt, ut ponamus, ut, Chaldaeis inter ſe ipſos diſſentientibus, eorum ſcholae aliae alia dogmata de cometis docuerint. Epigenis memor fuit Plin. N. H. VII, 56: Epigenes, ait, apud Babylonios DCCXX annorum obſervationes ſiderum coctilibus laterculis inſcriptas docet, gravis auctor inprimis.

C. 4. Epigenis opinio ponitur. 1. *Huius.* Epigenis.

virium habere, ad omnes ſublimium motus, ſtella Saturni. Haec quum proxima ſigna Marti premit, aut in Lunae viciniam transit, aut in Solis incidit radios, natura ventoſa et frigida contrahit pluribus
2 locis aëra, conglobatque. Deinde ſi radios Solis aſſumſit, tonat, fulguratque. Si Martem quoque conſentientem habet, fulminat. Praeterea, inquit, aliam materiam habent fulmina, aliam fulgurationes. Aquarum enim et omnis humidi evaporatio, ſplendores tantum coeli citra ictum minaces movet: illa autem calidior ſicciorque terrarum exhalatio, ful-
3 mina extundit. Trabes vero et faces, quae nullo alio inter ſe quam magnitudine diſtant, hoc modo fiunt. Quum humida terrenaque in ſe globus aliquis aëris clauſit, quem turbinem dicimus, quacunque fertur, praebet ſpeciem ignis extenti, quae tam diu durat, quamdiu manſit aëris illa complexio, humidi intra ſe terrenique multum vehens.

V. Ut a proximis mendaciis incipiam, falſum eſt, faces et trabes exprimi turbine. Turbo enim circa terras concipitur ac fertur. Ideoque arbuſta radicitus

Haec — conglobatque. Antiquius igitur ſyſtema de planetarum curſu circa terram ſequutus erat Epigenes. Lunam excipiunt Sol, Mercurius, Mars, Iupiter, Saturnus. Hic *premit,* vim habet in Iovem, Mercurium Veneremque, aut adeo Lunam Solemque, i. e. in eius viciniam venit. Habes hic phraſes quasdam, quibus ſtellarum coniunctio exprimitur: nam premere, in viciniam venire et conſentientem habere idem ſonant. Aſtrologum autem facile hic agnoſces praeſertim a Manilii lectione non prorſus alienus. 3. *Trabes et faces.* De his meteoris iam ſupra lib. I. c. 1 ſq. egit Seneca.

C. 5. Refutatur. 1. *mendacia,* falſo dicta, errores. Ceterum lib. I. c. 1. diverſa tradidiſſe videtur. Si enim aere vehementius trito trabes naſcuntur, ventum quoque oriri neceſſe eſt, nec trabes commorari poſſunt, ſed

citus vellit, et quocunque incubuit, ſolum nudat: ſilvas interim et tecta corripiens, inferior fere nubibus, utique nunquam altior. At contra trabes editior coeli pars oſtentat. Ita nunquam nubibus obſtiterunt. Praeterea turbo omni nube velocior rapitur, et in orbem vertitur. Super iſta velociter 2
deſinit, et ipſe ſe ſua vi rumpit. Trabes autem non transcurrunt, nec praetervolant, ut faces, ſed commorantur, et in eadem parte coeli collucent. Charimander quoque, in eo libro quem de Cometis compoſuit, ait, Anaxagorae viſum grande inſolitumque coelo lumen magnitudine amplae trabis, et id per multos dies fulſiſſe. Talem effigiem ignis longi fuiſſe, Calliſthenes tradit, antequam Burin et Helicen mare absconderet. Ariſtoteles ait, non trabem 3
illam, ſed Cometam fuiſſe: ceterum ob nimium ar-

ſed transcurrere debent. Sed cf. I, 15, 4. ubi docet, trabes interdum commorari, raro tamen viſas. Recentiores bolidibus ſ. globis ardentibus, quos editior coeli pars oſtentat, annumerant et diverſimode explicant. Cf. Gehler ſ. v. Feuerkugel. 2. *Charimander.* Nihil de eo conſtat. Pappus lib. VII. p. 247 etiam eius meminit, nulla tamen aetatis mentione adiecta. Ex hoc loco diſcimus eum de cometis ſcripſiſſe, et quidem poſt Ariſtotelem; quin etiam poſt Sullam, utpote quem Ariſtotelis libros ſecum in Italiam retuliſſe et publici iuris feciſſe conſtat e Strabone et Plutarcho. Fortaſſe ex hoc loco appareret, *Anaxagorae* librum Senecae aetate non amplius exſtitiſſe. De *Calliſthene, Buri* et *Helice* cf. ſupra ad VI, 23, 2. — 3. *Ariſtoteles* Meteorol. I, 6. p. 738 ſq. ὅ, τε γὰρ μέγας κομήτης ὁ γενόμενος περὶ τὸν ἐν Ἀχαΐᾳ σεισμὸν καὶ τὴν τοῦ κύματος ἔφοδον. Globos ardentes, et eos in editiore coeli parte viſos, interdum tantae magnitudinis eſſe conſtat, ut cometis ſimiles appareant: quare confundi cum cometis facile poſſunt: id quod a recentioribus quibusdam philoſophis factum eſt, e. c. ab Hartſoekero et Pringlio. Cf. Gehler l. l. *Ceterum — faciem.*

dorem non apparuiſſe ſparſum ignem, ſed procedente tempore, quum iam minus flagraret, redditam ſuam Cometae faciem. In quo igne multa quidem fuerunt digna quae notarentur: nihil tamen magis, quam quod, ut ille fulſit in coelo, ſtatim ſupra Bu-
4 rin et Helicen mare fuit. Numquid ergo Ariſtoteles non illam tantum, ſed omnes trabes Cometas eſſe credebat? Hanc habet is differentiam, quod iis continuus ignis eſt, ceteris ſparſus. Trabes enim flammam aequalem habent, nec ullo loco intermiſſam aut languidam, in ultimis vero partibus coactam, qualem fuiſſe illam, quam modo retuli, Calliſthenes tradit.

VI. Duo, inquit Epigenes, Cometarum genera ſunt. Alii ardorem undique effundunt, nec locum mutant: alii in unam partem ignem vagum, in modum comae, porrigunt, et ſtellas praetermeant: quales duo aetate noſtra viſi ſunt. Illi priores criniti undique [a] et immoti, humiles fere ſunt, et eisdem cauſis

a. *et immoti.* Sic optimi codd. Grut., non, *etiam imm.* Mox *refluat rurſus* pal. tert. dedit, qui confirmat Erasmi, qui in textu cum aliis *curſus* habet, coniecturam.

faciem. Ariſtotelis quidem haec eſt ſententia (Meteor. I, 6.) ſed de hac clade loquens iſta non attulit. 4. *Numquid — credebat?* Si accuratius perpenderis Ariſtot. Meteor. I. c. 7. cum c. 4. comparans vix dubites hanc quaeſtionem affirmare.

C. 6. Epigenis cometarum diſtinctio. 1. *alii in unam — praetermeant:* hi veri et ingenui cometae ſtellas alias tegunt, curſum ſuum per iter aliorum planetarum dirigunt, ſplendore a ſole accepto in unam partem miſſo, non ſparſim. Quoniam de Epigenis aetate non ſatis certo conſtat, nec de illis duobus cometis obſervationes ſuperſunt, quales Apianus recentioribus facere poterat temporibus, in illos nemo inquirere poteſt. *illi priores — verſantis.* Epigenes globos ardentes cum cometis confudit: illos enim ita

causis quibus trabes facesque conflantur, et ex intemperie aëris turbidi, multa secum arida humidaque terris exhalata versantis. Potest enim spiritus 2
per angusta elisus accendere supra se positum aëra, plenum alimentis idoneis igni: deinde propellere ex nitido, ne ex aliqua causa refluat rursus, ac remittatur: deinde iterum proximo die ac sequentibus consurgere, et eundem locum inflammare. Videmus enim ventos per complures dies ad constitutum redire. Pluviae quoque, et alia tempestatum genera, ad praescriptum revertuntur. Ut breviter 3
autem voluntatem eius exprimam, eadem fere ratione hos fieri Cometas existimat, qua fiunt ignes turbine eiecti. Hoc unum interest, quod illi turbines ex superiori parte in terras deprimuntur, hi de terra in superiora elevantur.

VII. Adversus haec multa dicuntur. Primum si ventus in causa esset, nunquam Cometes sine vento appareret. nunc autem et quietissimo aëre apparet. Deinde si vento fieret, cum vento caderet: et si vento inciperet, cresceret vento; eoque esset ardentior, quo ille incitatior. His accedit illud quoque. Ventus multas aëris partes impellit, Cometes in uno loco apparet: ventus in sublime non pervenit,

ita comparatos esse, uti h. l. describuntur, notum est. — 2. *Potest enim spiritus,* non quilibet, sed qui inflammandi habet potestatem. *ex nitido* loco, ubi aer nitorem et splendorem incensus perit. Evanescit autem hic aer incensus, materia sive alimento idoneo igni cessante atque absumto.

C. 7. Refutatio. 1. *Deinde si — incitatior.* Hoc argumentum non omnino verum esse satis constat. Nam incendium illud etiam vento factum eo incitatius continuari potest, quo magis alimentum igni idoneum est: nec cessare nisi materia absumta. Fortasse Epigenes, quem graece scripsisse nullus dubi-

venit, Cometae autem visuntur supra quam ventis
2 ire licet. Transit deinde ad illos, quos ait certiorem habere stellarum speciem, qui et procedunt, et signa praetereunt. Hos ait ex iisdem caussis fieri, quibus illos, quos dixit humiliores. hoc tantum interesse, quod terrarum exhalationes multa secum arida ferentes, celsiorem petant partem, et in editiora coeli aquilone pellantur. Deinde si illos aquilo propelleret, ad meridiem semper agerentur, quo ven-
3 tus hic nititur. Atqui varie concurrunt, alii in ortum, alii in occasum, omnes in flexum: quod iter non daret ventus. Deinde si aquilones illos impetus a terris in altum levaret, aliis ventis non orirentur Cometae. atqui oriuntur.

VIII. Illam nunc rationem eius, utraque enim utitur, refellamus. Quidquid humidi aridique terra efflavit, quum in unum coit, ipsâ discordiâ corporum, spiritum versat in turbinem. Tunc illa vis venti circumeuntis quidquid intra se comprehendit, cursu suo accendit, et levat in altum: ac tam diu manet splendor ignis expressi, quamdiu alimenta
2 sufficiunt: quibus desinentibus, et ipse subsidit. Qui hoc dicit, non notat, qualis sit turbinum cursus, et qualis

dubito, voce πνεῦμα usus est, quam noster vento verterit, quamquam illa significantior est. — 2. *Aquilone.* Haec fuit Aristotelis l. l. sententia, quam Epigenes ab illo mutuatus esse videtur. *Deinde si.* Refellentis Senecae sunt. Quodsi autem, enimvero si.

C. 8. Continuatio. 1. *Quidquid — turbinem.* Regula haec inde nata est, quod, antiquis physiologis, e. c. Empedocle (cf. Empedocles Sturzii p. 338.) iam observantibus, ventus e pugna corporum seu atomorum originem ducere putabatur: animadvertisse enim videntur, lignum viride ab igne correptum cremare et cum sonitu spiritum emittere. Nec Aristoteles ab hac regula discessit,

qualis Cometarum. Illorum rapidus ac violentus, et ipsis ventis citatior est: Cometarum lenis: [a] et qui, per diem et noctem quantum transierint, abscondat. Deinde turbinum motus vagus est et disiectus, et, ut Sallustii utar verbo, verticosus: Cometarum autem compositus, et destinatum iter carpens. Num quis nostrûm crederet, aut lunam, aut quinque sidera rapi vento, aut turbine rotari? Non, 3
ut puto. Quare? quia non est illis perturbatus et impotens cursus. Ad Cometas idem transferamus. Non confuse nec tumultuose eunt, ut aliquis credat illos causis turbulentis et inconstantibus pelli. Deinde etiamsi vertices isti comprehendere terrena humidaque, et ex humili in altum exprimere possent: non tamen supra lunam efferrent. Omnis illis usque in nubilum vis est. Cometas autem immixtos stellis videmus per superiora labentes. Ergo verisimile non est, in tantum spatium perseve-

rare

a. *et qui, per diem noctemque quantum transierint, abscondat.* Cod. col. non habet, *quod:* memmianus, *et qui.* Brit. Gronov. *et per quem d. n. quum transieris, abscondit.* Emendavit Gron. *et quo*, vel, *et qui — transierint, abscondant*, vel, *absconditur.* Equidem his Viri praestantissimi vestigiis insistens dedi: *et qui — transierint, abscondat.* Cursus cometarum est lenis, ut is — abscondat. Mox Nicotian. codicem sequor, *ut Sallustii utar verbo*, quum antea vulgaretur, *verbis.*

cessit, Meteorol. II, 9. quem Epigenes sequutus est. 2. *Sallustii,* cuius praecipuus liber, Historia romana, periit, auctoritas etiam in Linguae romanae proprietate tuenda apud multos (cf. Epist. CXIV.), qui antiquiora amabant, φιλαρχαίους, haud exigua fuit. Quin etiam eius formulae loquendi magis aestimabantur, Senecae quidem aevo, quam Ciceronis. Sic loquutio, cum cura, a nostro aliquoties ut Sallustiana laudata est. Utroque in genere clarus fuit Sallustius, tum archaismorum amore, tum novandorum verborum studio. Cf. Aul. Gell. I, 15.

rare turbinem: qui quo maior eſt, maturius corrumpitur.

IX. Utrumlibet itaque eligat: [a] aut vis levis tam alte pervenire non poterit, aut magna et concitata citius ipſa ſe franget. Praeterea humiliores illi Cometae ob hoc, ut putant, non exeunt altius, quia plus terreni habent. Gravitas illos ſua in proximo tenet. Atqui neceſſe eſt, his Cometis diuturnioribus et celſioribus, plenior materia ſit. Neque enim diutius apparerent, niſi maioribus nutrimentis ſus-
2 tinerentur. Dicebam modo, non poſſe diu verticem permanere, nec ſupra lunam, aut usque in ſtellarum locum creſcere. Nempe efficit turbinem plurium ventorum inter ipſos luctatio. Haec diu non poteſt eſſe. Nam quum vagus et incertus ſpiritus [b] convolutatus eſt, noviſſime uni vis omnium cedit.
3 Nulla autem tempeſtas magna perdurat. Procellae quanto plus habent virium, tanto minus temporis. Venti quum ad ſummum venerunt, remittuntur omni violentia. Neceſſe eſt iſta concitatione in exitium ſui tendant. Nemo itaque turbinem toto die vidit, ne hora quidem. Mira velocitas eius, et mira bre-

vitas

a. *aut vis levis tam alte p.* Ita ed. rom. Mureti: at aliae, ut Erasmus in tert. editione, *aut vis levis inde p.* Palat. tert. *aut levis vis tm̄ p.* Unde vulgata noſtra venerit, e manuſcr. an ex ingenio Mureti, nondum liquet. Optima tamen eſt, et niſi a Seneca fuerit, digna tamen eſt, quae ab illo profecta ſit. b. *convolutatus.* Sic Muretus, neſcio, unde. Nam prius cuſi libri et nonnulli codd.: *ſpiritus certi volatus eſt.* At Fortunati codd. et pal. tert., *certi volutatus eſt.* Unde non male Fortunatus fecit: *cum ceteris volutatus eſt.* Requiritur autem hic verbum luctationi proprium.

C. 9. Continuatio. 1. *eligat* Epigenes. *Praeterea — habent.* cf. c. VI, 1. *plenior materia* i. e. arida. c. VII, 2. — 2. *aut usque — locum creſcere.* Exprimit haec poſtea §. 4. ubi ſideribus iter eſt. Terra multa enim hic in centro cogitatur, circaque eam ſidera volvi.

vitas est. Praeterea violentius celeriusque in terra 4
circaque eam volvitur: quo celsior, eo solutior, laxiorque est, et ob hoc diffunditur. Adiice nunc, quod etiamsi in summum pertenderet, ubi sideribus iter est, utique ab eo motu, qui universum trahit, solveretur. Quid enim est illa conversione mundi citatius? hac omnium ventorum in unum coniecta vis dissiparetur, et terrae solida fortisque compages, nedum particula aëris torti.

X. Praeterea in alto manere non potest ignis turbine illatus, nisi ipse quoque permaneret turbo. Quid porro tam incredibile est, quam in turbine longior mora? Utique motus motu contrario vincitur: habet enim suam locus ille vertiginem, quae rapit coelum,

Sideraque alta trahit, celerique volumine torquet.

Et ut det eis aliquam advocationem, quod fieri nullo modo potest: quid de his Cometis dicetur, qui senis mensibus apparuerunt? Deinde duo debent esse 2
motus

C. 10. Continuatio. 1. Versus est Ovidii Metam. II, 71. *Et ut det — advocationem* i. e. moram ac auxilium. Aliquoties Seneca hoc verbo e consuetudine forensi posito usus est: et huic Senecae aevo sollenne verbum fieri coepit hoc sensu. *quid de his — senis mensibus app.?* Si Aristoteli haec nota et observata fuissent, sententiam haud dubie suam mutasset. Simile quid Plinius quoque N. H. II, 25. notaverat, si quidem in eius verbis: Brevissimum quo cernerentur spatium septem dierum annotatum est, longissimum octoginta, Mureti coniecturam sequaris, *longissimum*, legentis, *centum octoginta,* facili quippe omissione τοῦ C. Hi CLXXX dies efficerent senos menses, annum dimidiatum. Etiam recentiores astronomi veram esse observationem docuerunt. Sic Cometa a Godofr. Kirchio et Dörfelio Coburgi observatus per quinque menses videbatur, et ille notissimus, qui anno 1807 et 1808 apparuit, conspiciebatur inde

motus eodem loco: alter ille divinus et assiduus, suum sine intermissione peragens opus: alter novus et recens, et turbine illatus. Necesse est ergo alter alteri impedimento sit. Atqui lunaris illa orbita, ceterorumque supra lunam meantium motus irrevocabilis est: nec haesitat usquam, nec resistit, nec dat ullam nobis suspicionem obiectae sibi morae.
3 Fidem non habet, turbinem, violentissimum et perturbatissimum tempestatis genus, in medios siderum ordines pervenire, et inter disposita ac tranquilla versari. Credamus ignem circumacto turbine accendi, et hunc expulsum in sublime, praebere nobis opinionem speciemque sideris longi. At, puto, tale esse debet, quale est id quod ignem efficit.
4 Turbinis autem rotunda facies est. In eodem enim vestigio versatur, et columnae modo circumagentis se volvitur. Ergo ignem quoque qui inclusus est, similem esse illi oportet. Atqui longus est, et disiectus, minimeque similis in orbem coacto.

XI. Epigenem relinquamus, et aliorum opiniones persequamur. Quas antequam exponere incipiam, illud inprimis praesumendum est, Cometas non

de a d. XXII Septembr. 1807 usque ad d. XXVII Mart. 1808, et saeculo XXXIV aerae nostrae, nisi fallimur, redibit in conspectum posterorum. Cf. F. W. Besselii Untersuchungen über die scheinbare und wahre Bahn des im Jahre 1807 erschienenen grossen Kometen pp. 82. 4. 1810. Regiomont. ap. Frid. Nicolovium. Ceterum Seneca haec repetivit c. XII. et XXI, 2. — 2. *Alter ille divinus — illatus:* prior motus, quatenus errans est stella; posterior, quatenus turbine natus. *Atqui lunaris — morae.* Nunc constat, ellipticum esse cursum, cometasque turbationes a planetis illatas pati.

C. 11. Cursus et forma Cometarum. 1. *Cometas non — Septemtrionem.* Haec quoque Aristoteles Meteorol. I, 6. statuerat. Recentiorum observationes firmant. Cur-

non in una parte coeli adſpici, nec in ſignifero tantum orbe, ſed tam in ortu quam in occaſu, frequentiſſime tamen circa Septemtrionem. Forma eis non eſt una. Quamvis enim Graeci discrimina fe- 2
cerint eorum quibus in morem barbae flamma dependet, et eorum qui undique circa ſe velut comam ſpargunt, et eorum quibus fuſus quidem eſt ignis, ſed in verticem tendens: tamen omnes iſti eiusdem notae ſunt, Cometaeque recte dicuntur. Quorum quum poſt longum tempus appareant formae, inter ſe eos comparare difficile eſt. Illo ipſo 3
tempore, quo apparent, inter ſpectantes de habitu illorum non convenit: ſed prout cuique acrior acies aut hebetior, ita dicit aut lucidiorem eſſe aut rubicundiorem, et crines [a] aut in interiora deductos, aut in latera diviſos. Sed ſive ſint aliquae differen-

a. *aut in interiora deductos, aut in latera diviſos.* Sic Erasmus. At Fortun. et reliqui codd., *aut in latera demiſſos.* Brit. Gron., *aut in interiora demiſſos, aut in latera deductos.* Quia *deducti in interiora* latine non dicuntur breves et veluti circa caput accincti, Gronovius proponit ſcribendum, *reductos*, h. e. interius ſinuatos; cf. VI, 1. init. Sed fortaſſe ſignificat, addit Gron., britannicus, *aut in inferiora demiſſos, aut in latera diductos.* Equidem vulgatam deſerere hac varietate nolim. Crines deducti in interiora videntur aciei hebetiori, i. e. collecti.

Curſus eorum et rectus et retrogradus, diverſiſſimo modo circa ſolem conſtitutus, et inter ſolem ac Mercurium, inter Mercurium et Venerem etc. ductus eſt, ſeptemtrionis tamen non praecipua ratione habita. 2. *Quamvis — dicuntur.* Idem iam obſervaverat Ariſtot. Meteorol. I, 7. Nomina haec cometarum graeca annotavit Plin. N. H. II, 25. *Quorum — eſt.* Noſtros aſtronomos haec formae diverſitas non turbat: ſed alia ſunt, quae difficilem faciant computum, e. c. turbationes a planetis in cometarum curſu motae, elementorum conditio etc. — 3. *Illo tempore — diviſos.* Hae dubitationes poſt teleſcopiorum inventionem nullaedum ſunt. Simile quid attu-

rentiae illorum, ſive non ſint, eadem fiant ratione
4 neceſſe eſt Cometae. Illud unum conſtare debet, praeter ſolitum adſpici novam ſideris faciem, circa ſe diſſipatum ignem trahentis. Quibusdam antiquorum haec placet ratio: Quum ex ſtellis errantibus altera ſe alteri applicuit, confuſo in unum duarum lumine, faciem longioris ſideris reddi. Nec hoc tunc tantum evenit, quum ſtella ſtellam attigit, ſed etiam quum appropinquavit. Intervallum enim, quod inter duas eſt, illuſtratur ab utraque, inflammaturque, et longum ignem efficit.

XII. His illud reſpondebimus, certum eſſe numerum ſtellarum mobilium. Solere autem eodem tempore et has apparere, et Cometen. Ex quo manifeſtum ſit, non illarum coitu fieri Cometen, ſed proprium et ſui iuris eſſe. Etiamnunc frequenter ſtella ſub altioris ſtellae veſtigium venit: et Saturnus aliquando ſupra Iovem eſt, et Mars Ve-
2 nerem aut Mercurium recta linea deſpicit: nec tamen propter hunc curſum, quum alter alterum ſubit, Cometes ſit: alioquin annis omnibus fieret: omnibus enim aliquae ſtellae in eodem ſigno ſimul ſunt.

attulerat iam Ariſtoteles Meteorol. I, 6. p. 739. B. — 4. *Quibusdam antiquorum — ratio.* Sunt Anaxagoras et Democritus, qui Ariſtot. Meteor. I, 6. init. aiebant: *εἶναι τὰς κομήτας σύμφασιν τῶν πλανητῶν ἀστέρων, ὅταν διὰ τὸ πλησίον ἐλθεῖν δόξωσιν θιγγάνειν ἀλλήλων.* Appellat hos poſtea p. 739. B. *τοὺς τὴν σύναψιν λέγοντας.*

C. 12. Stellarum mobilium coitu cometas non fieri docetur. In hac opinione refellenda ſequitur noſter Ariſtotelem Meteorol. I, 6 ſq. — 1. *Etiamnunc*, praeterea. *frequenter — venit.* Pulchre Ariſtoteles de ſuopte experimento lib. I. c. 6. Meteor. *Αὐτοὶ ἑωράκαμεν τὸν τοῦ Διὸς ἀστέρα τὸν ἐν Διδύμοις συνελθόντα τινὶ δὶς ἤδη καὶ ἀφανίσαντα, ἀλλ᾽ οὐ Κομήτην*

ſunt. Si Cometam faceret ſtella ſtellae ſuperveniens, momento eſſe deſineret. Summa enim velocitas transeuntium eſt. Ideo omnis ſiderum defectio brevis eſt: quia cito illas idem curſus, qui admoverat, abstrahit. Videmus ſolem et lunam in- 3
tra exiguum tempus, quum obſcurari coeperint, liberari: quanto celerior debet fieri in ſtellis digreſſio, tanto minoribus? Atqui Cometae ſenis menſibus manent: quod non accideret, ſi duarum ſtellarum conventu gignerentur. Illae enim diu cohaerere non poſſunt, et neceſſe eſt, [a] ut illas lex celeritatis ſuae ſemper agat. Praeterea iſta nobis vici- 4
na videntur, ceterum intervallis ingentibus disſident. Quomodo ergo poteſt altera ſtella usque ad alteram ſtellam ignem mittere, ita ut utraque iuncta videatur, quum ſint ingenti regione diductae? Stellarum, inquit, duarum lumen miſcetur, et praebet

a. *ut illas lex celeritatis ſuae ſemper agat.* Sic Gronovio ſuadente repoſui e cod. brit., quum antea eſſet, *et neceſſe eſt, illas lex celeritatis ſeparet.* Interpretatur Gronov.: promoveat, nusquam conſiſtere aut morari patiatur.

την γενόμενον. 3. *quanto celerior — digreſſio*, i. e. celerius digredi oportet et a coetu ſe expedire ſtellas tanto minores luminaribus, quae corpore in ſpeciem breviori et circumciſiori orbiculo ſunt, ideoque una alteram citius nudat deſinitque tegere. *Atqui — gignerentur.* Cf. ad c. X, 1. — 4. *Quomodo ergo — diductae.* Iuncta tamen ei apparere poteſt, obſervat Fromondus, quia radii eius limbum lunae aut Mercurii ita radunt aut diſtringunt, ut hi ab uno ſidere videantur in oculum mitti. Nec refert, ingenti regione utramque ſtellam diductam eſſe, quia intervallum illud non eſt transverſale, quale v. g. inter ſolem et lunam in plenilunio, ſed ſecundum lineam rectam, quae a ſtella fixa per corpus planetae in oculum deſcendit; ideoque nos e terra ſentire intervallum non poſſumus. *inquit* ad-

bet unius ſpeciem. Nempe ſic, quemadmodum rubicunda fit nubes ſolis incurſu, quemadmodum veſpertina aut matutina flaveſcunt, [b] quemadmo-
5 dum arcus alterne nec niſi ſole pingitur. Haec omnia primum magna vi efficiuntur. Sol enim eſt, qui iſta ſuccendit. Stellarum non eſt eadem potentia. Deinde nihil horum, niſi infra lunam in terrarum vicinia naſcitur. Superiora pura et ſincera ſunt, et coloris ſui ſemper. Praeterea ſi quid tale accideret, non haberet moram, ſed exſtingueretur cito: ſicut coronae, quae ſolem lunamve cingunt,
6 intra breviſſimum ſpatium exoleſcunt. Nec arcus quidem diu perſeverat. Si quid eſſet tale, quo medium inter duas ſtellas ſpatium confunderetur, aeque cito dilaberetur. Utique non in tantum maneret, quantum morari Cometae ſolent. Stellis intra Signiferum curſus eſt, hunc gyrum premunt: at Cometae ubique cernuntur. [c] Non magis certum eſt illis tempus quo appareant, quam locus ullus, ultra quem non exeant.

XIII.

b. *quemadmodum arcus alterne nec niſi ſole pingitur.* Sic Gronov. emendavit duce cod. brit., qui praeſtitit, *q. arcus nec niſi ſole vincitur;* cf. I, 3. Lectio vetus erat: *q. arcum alterne ſol viſit.* Duo codd. Opſop.: *q. arcus aliter niſi ſole vincitur.* Opſopoeus aſſumta hac lectione dedit, *viſitur.* etc. Cf. not. c. *Non magis certum eſt illis tempus* etc. Luculentius britann. *Horum non magis certum eſt ulli tempus.* Gronov.

adverſarius. *veſpertina* aut *matutina* ſc. nubes. — 5. *Superiora — ſunt.* Nulla opacitate infuſcata, quae radium illapſum in varios colores permiſceat. — 6. *Stellis — premunt.* Planetis: nam fixae alios gyros premere poſſunt. *Non magis — exeant.* Egregie hoc obſervatum eſt. Nam facile fieri poteſt, quin adeo veriſimile eſt, quum cometarum circuitus centum, quin mille pluriumve annorum ſpatio contineatur, ut tantum abſit, ut tantummodo noſtro ſyſtemati ſolari illigentur, ut potius

XIII. Adverſus hoc ab Artemidoro illa dicuntur, non has tantum ſtellas quinque discurrere, ſed ſolas obſervatas eſſe. Ceterum innumerabiles ferri per occultum, aut propter obſcuritatem luminis nobis ignotas, aut propter circulorum poſitionem talem, ut tunc demum, [a] quum ad extrema eorum venere, viſantur. Ergo intercurrunt quaedam ſtel- 2
lae, ut ait, nobis novae, quae lumen ſuum cum ſtantibus miſceant, et maiorem quam ſtellis mos eſt, porrigant ignem. Hoc ex his quae mentitur, leviſſimum eſt: tota eius narratio mundi menda-

Bb 2 cium

a. *quum ad extrema eorum.* Sic omnes fere codd.: unus omittit *eorum*, probante Gron. Erasmus in tertia edit. *quum ad dextra e.* Lipſii et Gronov. edd. *quum ad extre-*

tius aliis quoque ſyſtematibus annumerandi ſint. Fortaſſe illi luminis ſphaera egregia illuſtres cometae fuerunt alienigenae, qui usque ad noſtrum ſolem iter multorum millium annorum emenſi erant.

C. 13. Artemidori opinio ponitur et refutatur. 1. *Artemidorus.* cf. ad I, 4, 3 not. Ex atomis, quae h. l. memorantur, non colligi poteſt, Artemidorum Epicuri fuiſſe aſſeclam, recte dubitante Gaſſendo T. V. p. 190. Opp. Eas etiam ab aliis, e. c. a Democrito mutuari potuit. Clarum tamen eſſe videtur, Artemid. poſt Democrit. et Ariſtot. vixiſſe, etſi eius opinio ab horum doctrina multum abhorreat. *non has — eſſe — viſantur.* Hoc prius illo tempore verum erat: ſole et luna excluſis, quinque planetae numerabantur, cf. Koeleri Allg. Geogr. der Alten, I. p. 403 ſq.: et poſterius non vanum eſſe conſtat: quot enim aſtra detecta nunc novimus nova per teleſcopia, et noſtra adeo memoria quinque planetas, Uranum, Cererem, Iunonem, Palladem et Veſtam, quos Piazzii, Herſchelii, Olberſii etc. diligentiae ingenioſae acceptos referimus! *quum ad extrema — viſantur.* Poſitio eſt haec in perigaeo, quae terris eſt maxime vicina. 2. Luminis ſtellarum mixtio, quae etiam Artemidoro placuit, eſt illa σύμφασις Anaxagorae et Democriti c. XI, 4. *mentitur,* fingit. *narratio,* ex-

cium impudens eſt. Nam ſi illi credimus, ſumma coeli ora ſolidiſſima eſt, [b] in modum tecti durata, et alti craſſique corporis, quod atomi congeſtae coacervataeque fecerunt. Huic proxima ſuperficies eſt ignea, ita compacta, ut ſolvi vitiarique non
3 poſſit. Habet tamen ſpiramenta quaedam et quaſi feneſtras, per quas ex parte exteriore mundi influant ignes, non tam magni, ut interiora conturbent. Rurſus ex mundo in exteriora labuntur. Itaque haec quae praeter conſuetudinem apparent, influxerunt ex illa ultra mundum iacente materia. Solvere iſta quid aliud eſt, quam manum exercere, et in ventum iactare brachia?

XIV. Velim tamen mihi dicat iſte, qui mundo tam firma lacunaria impoſuit, quid ſit quare credamus

tremam e. b. *in modum tecti durata.* Cod. brit. *in modum teſtei.* Forte, *in modum teſtae durata.* Diogenes Laertius: *τὸν δ' Ἀναξαγόραν εἰπεῖν, ὡς ὅλος ὁ οὐρανὸς ἐκ λίθων συγκέοιτο.* Gron. Locus Diog. Laert. eſt II, 12. Sed *tecti*, quod nos dedimus, veram lectionem eſſe, docent capitis ſequentis prima verba, ubi lacunaria magis tecti duritiei favere videntur, quam teſtae duratae. Mox illa, *ex illa ultra mundum iacente*, e coniect. Opſopoei et Gruteri ſunt, quum codd. dent, *ex illa utraque mundum iacentem.* Erasmus: *ex illa utraque mundi iacente materia.*

explicatio. *ſumma coeli — fecerunt.* Similia praecepit Empedocles (Collect. a Sturz. fact. p. 321.). Poëtarum antiquiſſimorum ſententiam ab Artemidoro eſſe expreſſam in aprico eſt, cuilibet notiſſimam, qui Homerum recte legerit. Cf. Voſs. mytholog. Brief. XXVII. Opinionem hanc expoliviſſe philoſophos, atomis ſuis tueri Artemidorum patet. Auctores opinionis appellat Plutarch. De plac. phil. II, 13. Empedoclem, Leucippum et Democritum. Vide Koeler Allg. Geogr. der Alten, I. p. 400 ſq. — 3. *manum exercere — brachia.* Sumtum hoc a pugilibus, qui irrito ictu aera interdum pro adverſario feriunt. Cf. Intpp. ad Pauli Epiſt. ad Corinth. I, 9, 26. *οὕτω πυκτεύω, ὡς οὐκ ἀέρα δέρων.*

C. 14. Contin. 1. *Lacunaria,* quae ſupra *tectum* appellaverat.

mus illi tantam esse crassitudinem coeli. Quid fuit, quod illo tam solida corpora adduceret, et ibi detineret? Deinde quod tantae crassitudinis est, necesse est et magni ponderis sit. Quomodo ergo in summo manent gravia? Quomodo illa moles non descendit, et se onere suo frangit? Fieri enim non 2
potest, ut tanta vis ponderis, quantam ille substituit, pendeat, et levibus innixa sit. Nec illud quidem potest dici, extrinsecus aliqua esse retinacula, quibus cadere prohibeatur. Nec rursus de medio aliquid esse oppositi, quod imminens corpus excipiat ac fulciat. Illud etiamnunc nemo dicere audebit, mundum ferri per immensum, et cadere quidem, sed non apparere, an cadat: quia praecipitatio eius aeterna est, nihil habens novissimum, in quod incurrat. Hoc quidam de terra dixerunt, 3
quum rationem nullam invenirent, propter quam pon-

verat. Vid. Epist. XC, 8 not. Ernesti Clav. Cic. h. v. *illo* in illum locum. Artemidorus autem hoc suum dogma posuisse videtur, nulla, qua fulciret, ratione adiuncta: nam poëtae et auctores, unde acceperat, opinionis probatione liberabant. *Quomodo — gravia? — frangit?* Si vim centrifugam et centripetalem, ideoque doctrinam de gravitate, quam Isaaco Neutono debemus, novisset, haec non contra Artemidorum adduxisset. Nec Lucretii sui I, 983 sq. memorem fuisse miror. Anaxagoras quoque ab hac sententia non distabat. — 2. *Fieri enim — fulciat.* Etsi doctrina nostra de gravitate his dubitationibus aliquatenus melius intelligendis servit, tamen mirabilia haec esse patet, nec, qua ratione eveniant, a quoquam explicari posse. *Illud — incurrat.* Dogma est stoicum, saepe a nobis expositum. 3. *Hoc quidam* Pythagorei, quin ipse Anaxagoras. Simile quid protulit Xenophanes, inferiorem terrae partem sine fine esse, et radicem in infinitam profunditatem proiecisse: irrisus propterea ab Aristotele de Coelo II, 12.: qui ait, istum hoc dixisse, ne causam aliam quaerendo nego-

pondus in aëre ſtaret. Fertur, inquiunt, ſemper: ſed non apparet, an cadat, quia infinitum eſt in quod cadit. Quid eſt deinde quo probes, non quinque tantum ſtellas moveri, ſed multas eſſe, et in multis mundi regionibus? Aut ſi hoc ſine ullo probabili argumento; licet reſpondere, quid eſt, quare non aliquis aut omnes ſtellas moveri, aut
4 nullam dicat? Praeterea nihil te adiuvat iſta ſtellarum paſſim euntium turba. Nam quo plures fuerint, ſaepius in alias incident: rari autem Cometae, et ob hoc mirabiles ſunt. Quid, quod teſtimonium dicet contra te omnis aetas, quae talium ſtellarum exortus et annotavit, et poſteris tradidit?

XV. Poſt mortem Demetrii Syriae regis, cuius Demetrius et Antiochus liberi fuere, paulo ante Achaicum bellum Cometes effulſit, non minor ſole. Primo igneus ac rubicundus orbis fuit, clarumque lumen emittens, quanto vinceret noctem. Deinde paulatim magnitudo eius diſtricta eſt, et evanuit claritas. Noviſſime autem totus intercidit. Quot ergo

negotium ſibi faceſſeret. 4. *rari — ſunt.* Ideo illa luminis ſtellarum coniunctio cometas creare non poteſt: quo plures enim ſtellae, eo plures hae coniunctiones, ideoque et cometae. *Quid — tradidit?* nulla tamen cometarum, quos hinc exoriri oportebat, mentione iniecta.

C. 15. Continuatio. 1. *Poſt mortem Demetrii* I. Soteris, qui ol. 157, 2, ante Chr. nat. 151 mortuus eſt. Cf. Appian. Syr. c. 67. T. I. p. 637. Schwgh. Filii eius Syriam diviſam tenebant ut reges diverſi. *Bellum achaicum,* Corinthi excidio profligatum eſt ol. 158, 2, ante Chriſt. 146. Cometae huius nulla alibi, quod ſciam, mentio fit. *Magnitudo — diſtricta eſt.* Sic etiam ille nuperus anni 1618 et univerſi paene paullatim et particulatim diſtringuntur, carpuntur et tabeſcunt deinde, evaneſcuntque in aërem. Fro-

ergo coire ſtellas oportet, ut tantum corpus efficiant? Mille in unum licet congreges, nunquam 2
hunc [a] habitum ſolis aequabunt. Attalo regnante, initio Cometes apparuit modicus. Deinde ſuſtulit ſe diffuditque, et usque in aequinoctialem circulum venit, ita ut illam plagam coeli, cui lactea nomen eſt, in immenſum extentus aequaret. Quot ergo conveniſſe debent erraticae, ut tam longum coeli tractum occuparent igne continuo?

XVI. Contra argumentum dictum eſt: contra teſtes dicendum eſt. Nec magna molitione detrahenda eſt auctoritas Ephoro: hiſtoricus eſt. Qui-

a. *habitum.* Mſſ. omnes *habitum.* Cf. V, 15, 4. terrarumque pendentium habitus. Valer. Max. 3, 7. habitum maris etc. Gruterus iam commendaverat. *Ambitum* Muretus dederat. Mox *Attalo regnante:* quidam codd. addunt, alius, *in Graecia,* alius, *vel in Graecia,* quas voces nil niſi interpretamenta, et ea perquam inſulſa atque indocta eſſe, in propatulo eſt.

Fromond. — 2. *Attalo* I., qui ol. 135, 2 regis titulo ſumto per 43 annos regnavit. Hunc autem a Seneca dictum inde patet, quod Attalus ille plerumque ſic nude vocatus intelligendus eſt. Reduces a ſole Cometae, quaſi male affecti, facie diminuta atque dilacerata apparere ſolent, quin etiam ita in nubes disſolvi, ut non amplius conſpiciantur. Sic Herſchelius (Philoſoph. Transact. Vol. LXXIX. P. II.) nullum nucleum in cometa, qui anno 1788 apparuit, teleſcopiorum vel maximorum uſu reperire potuit. Cf. Lichtenberg ad Erxleben. Anfangsgründe der Naturlehre, §. 644 ſq. *Deinde — aequaret.* Ariſtotel. Meteorol. I, 7 et 8. conferri meretur, ubi cometarum origo inprimis in via lactea ponitur.

C. 16. Teſtes refutantur. 1. *Nec magna — eſt.* De *Ephoro* non omnes critici antiqui cum Seneca conſentiunt: ab his laudatur, ab illis culpatur: qua in lite dirimenda nos ſedere iudices non valemus, omnibus eius ſcriptis iniuria temporis deperditis. Eius quidem fides neque ubique eadem eſt, nec eſſe potuit: multa fabuloſa tradidit, quippe quae fando acceperat; ſed quibus

dam incredibilium relatu commendationem parant, et lectorem aliud acturum, si per quotidiana duceretur, miraculo excitant. Quidam creduli, quidam negligentes sunt: quibusdam mendacium obrepit, quibusdam placet. Illi non evitant, hi appetunt.

2 Et hoc in commune de tota natione: quae [a] approbari opus suum, et fieri populare non putet posse, nisi illud mendacio aspersit. Ephorus vero non religiosissimae fidei, saepe decipitur, saepe decipit.

a. *approbari* e msf. brit. reg. restituit Gronov., proprietate etiam sermonis postulante. Qui locant opus, probant, quod iis a conductoribus approbatur. Melius igitur, quam quod antea vulgabatur, *approbare*. Mox *discessisse* a Mureto est, praestatque lectioni codd. et edd. *descendisse*, ut sequentia docent.

bus ipse ut aequalis interfuit, in iis eius fides non labefactatur. Laudatur saepe a Polybio, e. c. V, 33., qui eum adeo omnibus historicis praeferre non dubitabat, nec Diodorus Siculus (cf. Heynii Commentat. III. p. 107 sq. de fontibus Diodori Sic.), Strabo aliique eum laude indignum aestimabant. Altera tamen ex parte Callisthenes et Theopompus eum culparunt, nec ipsi sine causa idonea. Caeterum fuit Cumanus ex Aeolide, qui Athenas se contulit ibique Isocratis se dedit in disciplinam, cuius hortatu historiae scribendae operam navavit. Composuit historicum opus universale, uti vocamus, quod exorsus est ab Heraclidarum reditu, a. 1091 ante Christ. nat. et deduxit usque ad ol. 109, 4, ante Chr. nat. 341. Cf. Fabric. Bibl. Gr. Vol. II. p. 355. 800. et Baelii Lexic. hist. v. Ephore, ubi et nostri loci mentio fit. *Quidam — excitant.* Aevum alexandrinum talibus historicis non caruit. Ipsum Theopompum mythis non abstinuisse constat. Nec postea hoc vitio historia libera mansit, Luciano De conscribenda historia aliisque testibus. — 2. *Et hoc — natione* historicorum. *quae — aspersit:* iam ab initio historiae conscribendae hoc observare licet. Primi enim mythos composuerunt, a mythis historias suas inceperunt, fabulosa historiis infarserunt, adulandi, imminuendi, variandi studio indulserunt omni tempore: quamquam in his haud pauci

cipit. Sicut hic Cometen, qui omnium mortalium oculis cuſtoditus eſt, quia ingentis rei traxit eventus, quum Helicen et Burin ortu ſuo merſerit, ait illum diſceſſiſſe in duas ſtellas: quod praeter illum nemo tradidit. Quis enim poſſet obſervare illud 3
momentum, quo Cometes ſolutus, et in duas partes redactus eſt? Quomodo autem, ſi eſt qui viderit Cometen in duas dirimi, nemo vidit fieri ex duabus? Quare autem non adiecit, in quas ſtellas diviſus ſit, quum aliqua ex quinque ſtellis eſſe debuerit?

XVII. Apollonius Myndius in diverſa opinione eſt. Ait enim, Cometen non unum ex multis erraticis effici, ſed multos Cometas erraticos eſſe. Non eſt, inquit, [a] ſpecies falſa, nec duarum ſtel-

 larum

a. *ſpecies falſa.* Sic omnes codd. et edd., praeter codicem brit., qui habet, *ſpecies fiſſa,* Gronovio, ut ſemper, ab eius

ci fuerunt, quibus fides a multis detracta, poſtea tamen a doctioribus reſtituebatur, e. c. Herodotus. 3. Nimio calore ſenem bonum h. l. ſe abripi pati apparet. Quidni autem nucleus Cometae in duas partes dirimi poſſit, quum tamen ſciamus, a ſole reducem Cometam malae ſaepe eſſe conditionis, et fere evaneſcere? Neque opus eſt, ut quod in duas partes dirimitur, antea ex duabus conflatum ſit, neque hiſtoricum culpare licet, quod traditionem attulerit. Sed de loco iudicare non poſſumus invidia temporis nobis erepto.

C. 17. Apollonii Myndii ſententia. 1. Ex hoc loco diſcimus, *Apollonium Myndium* Senecae aequalem fuiſſe. In Fabricii Bibl. Graec. lib. III. cap. 20. p. 152. Vol. IV. Harles., ubi eius mentio facta eſt, Apollonii aetas non additur, quae ibi ex hoc ipſo etiam ibi adducto loco apponi debet. Nam totum hoc caput eius ſententia afferenda continetur. *Sed multos — eſſe.* Diſtinxit itaque Apollonius cometas, alios innuens erraticos ſ. planetas eſſe, alios in nebulam diſſolvi, curſuque adeo firmo deſtitui. *Non eſt — extentus:* refutaverat itaque Anaxa-

larum confinio ignis extentus: sed et proprium sidus Cometes est, sicut solis aut lunae. Talis forma est, non in rotundum restricta, sed procerior, et in
2 longum producta. Ceterum non est illi palam cursus: altiora mundi secat: et tunc demum apparet, quum in imum cursus sui venit. Nec est quod putemus, eundem visum esse sub Claudio, quem sub Augusto vidimus: nec hunc qui sub Nerone Caesare apparuit, [b] et Cometis detraxit infamiam, illi simi-

eius partibus stante. Scilicet, ait, habens intervallum: quod esset, si duarum stellarum confinio decepti oculi nostri unum ignem putarent, qui duarum est, atque adeo inter se maxima intercapedine divisus. Sed vulgata bona est, et cap. 30, 2. huius lectionis confutationem habet, ipso indicante Gron. b. *et*, quod defuit in omnibus codd. et edd. inseri recte iussit Gronov., ne hiet indecore oratio. Mox

Anaxagoram, Democritum et Aristotelem, tuitusque erat Pythagoreorum de Cometis periodice orientibus (διά τινος ὡρισμένου χρόνου περιοδικῶς ἀνατέλλουσι. Cf. Olympiod. ad Aristot. Meteorol. p. 11. a.) dogma. Cf. Aristot. Meteorol. I, 6. — 2. *quum in imum — venit.* In perigaeum epicyclii sui aut eccentrici descendit. Fromondus. *sub Claudio.* De eo Plin. N. H. II, 25. In nostro aevo circa veneficium, quo Claudius Caesar imperium reliquit Domitio Neroni, ac deinde principatu eius, sidus assiduum prope ac saevum. *sub Augusto.* Istud est, quod lib. I. c. 1. circa Divi Augusti excessum vidisse se dicit. Unde Lipsius Senecam tunc grandiusculum et circiter annum aetatis quintum et decimum fuisse coniicit. *sub Nerone Caesare.* Ita tamquam praesentem et adhuc in oculis Cometam illum appellat. De eo Tacitus ad a. u. 813. Inter quae et sidus Cometes effulsit, de quo vulgi opinio est, tamquam mutationem regis portendat. Igitur quasi iam depulso Nerone quisnam diligeretur, inquirebant. Is ergo quinquennio solum ante Senecae necem effulsit, qui anno u. c. 818. a Nerone mori iussus: unde libros istos Naturalium proxime vitae finem scripsisse manifeste colligas. Fromondus. *et cometis detraxit — emersit.* Hic nihil ultra minas et terrorem

ſimilem fuiſſe, qui poſt necem divi Iulii, Veneris
ludis Genetricis, circa undecimam horam diei emer-
ſit. Multi variique ſunt, diſpares magnitudine, diſ- 3
ſimiles colore. aliis rubor eſt ſine ulla luce: aliis
candor, et purum liquidumque lumen: aliis flam-
ma, et haec non ſincera, nec tenuis, ſed multum
circa ſe volvens fumidi ardoris. Cruenti quidam,
minaces, [c] qui omen poſt ſe futuri ſanguinis ferunt.

Mox *necem* a Fortunato eſt, qui putabat, in eam dictionem eſſe mutandum verbum *negans*, poſt, *ſimilem fuiſſe*, olim in impreſſis alieno loco poſitum. Dio Caſſ. 45, 7. huius cometae meminit occaſione ludorum poſt Iul. Caeſaris mortem habitorum. *Veneris ludis Genetricis* omnes codd. et edd. Muretus mutavit ordinem, *ludis Veneris Genetr.* — c. *qui omen poſt ſe futuri ſanguinis ferunt.* Vulgata haec bona eſt, quippe a codd. confirmata. Alii, *qui omen prae ſe ferunt* latinitate dubia. Britann. cod. *qui crimen poſt ſe,*

rorem attulit, ex vulgi opinione, Neroni: verum alius, qui quarto anno poſt emerſit, innocentiam huius, ſanguine Senecae et tot illuſtrium capitum, quae coniuraverant in Neronem, egregie penſavit, iudice Fromondo. Cf. Tacitus XV. Ann. c. 47. Poſt necem Iulii Caeſaris ſtella crinita per ſeptem dies continuos fulſit. Sueton. Iul. 88. Idem tradit Plin. II, 25 etc. Apparuit veſperi et occaſo iam ſole, *circa undecimam horam diei.* Solem igitur occidentem non longe ſequebatur, caudamque verſus Orientem effuſam pone trahebat, gemellus illi anni 1577, de quo tam multa Tycho eſt commentatus. Fromond. Hic eſt ille Cometa, ſi Halleio fidem habeas, qui anno 1680 apparuit, et 1759 rurſum in conſpectum venit. Ceterum ex his facile eſt ad intelligendum, Apollonium Myndium ſtatuiſſe, et cum eo totam antiquitatem, Cometarum curſum non computari poſſe, ſaltem non computatum eſſe: quod tamen inde a Dörſelio, aſtronomo germanico, et Iſ. Neutono, philoſopho illo britannico, ſaepiſſime factum eſſe conſtat, nuperrime a Beſſelio ſupra laudato. 3. *Aliis rubor.* Hos mathematici, i.e. aſtrologi, vocant martiales, uti candidos et digeſtae lucis, venereos, pallidos autem et plumbo ſimiles, ſaturnios. Fromond. *fumidi ardoris.* Talis Plinio lampadias, qui, ut

hi minuunt augentque lumen ſuum, quemadmodum alia ſidera: quae clariora, quum deſcendere, ſunt, maioraque ex loco propiore viſuntur; minora, quum redeunt, et obſcuriora, quia abducunt ſe longius.

XVIII. Adverſus hoc protinus reſpondetur, non idem accidere in Cometis, quod in ceteris. Cometae enim quo primum die apparuerint, maximi ſunt. Atqui deberent creſcere, quo propius accederent. Nunc autem manet illis prima facies, donec incipiant exſtingui. Deinde quod adverſus priores, etiam adverſus hunc dicitur: Si erraret Cometes, eſſetque ſidus, intra ſigniferi terminos moveretur, [a] intra quos omne ſidus curſus ſuos
2 colligit. Nunquam apparet ſtella per ſtellam. Acies noſtra non poteſt per medium ſidus exire, ut per illud ſuperiora proſpiciat. Per Cometen autem non ali-

ſe, confuſis inter ſcribendum vocibus *omen* et *crimen.* Gronovius tamen neſcit, utrum vulgatam an hanc britannici lectionem magis probare debeat. Tunc ſenſus eſſet: quos criminantur tamquam praenuntios caedium et ſanguinis poſtea futuri.

a. *intra quos* reduxi e cod. nicot. ap. Opſopoeum. Vulgatum fuit *quod,* nihil tamen habens, quo referatur, quum *ſignifer* ſc. orbis neutrius loco eſſe nequeat. *Quos* ſc. terminos. Mox *ſtella per ſtellam* vulgata bene habet. Britann. *ſtella ſuper ſtellam:* quod rectius putat Gronovius: „nam alterum, ait, ſtatim pro ratione huius dicturus eſt. Ubi idem, *ut per illud editiora proſpiciat:* non, *ſuperiora.* Praeclare profecto, et facile videas hoc illius interpretamentum eſſe. Hoc ipſo libro c. 5, 1. *At contra trabes editior coeli pars oſtentat.*" Equidem tamen huic Gronovii ſententiae adſtipulari non poſſum: neque hoc neque illud praeferam. Τὸ *per* eſſe ſinceram lectionem, ultima huius capitis verba docent, *Per Cometen* etc. et *ſuperiora* idem fere eſt quod *ulteriora.*

ut ait II, 25., ardentes imitatur faces.

C. 18. Refutatio huius opinionis. 1. *in ceteris* ſtellis. *quo propius* viſui noſtro. *exſtingui,* evaneſcere, ut non amplius conſpiciantur. 2. *Per Cometen autem.*

aliter quam per nubem ulteriora cernuntur: ex quo apparet, illum non eſſe ſidus, ſed levem ignem ac tumultuarium.

XIX. Zenon noſter in illa ſententia eſt: congruere iudicat ſtellas, et radios inter ſe committere: hac ſocietate luminis exſiſtere imaginem ſtellae longioris. Ergo quidam nullos eſſe Cometas exiſtimant, ſed ſpecies illorum per repercuſſionem vicinorum ſiderum, aut per coniunctionem cohaeren-
tium reddi. Quidam aiunt eſſe quidem, ſed habere 2
curſus ſuos, et poſt certa luſtra in conſpectum mortalium exire. Quidam eſſe quidem, ſed non quibus ſiderum nomen imponas: quia dilabuntur, nec diu durant, et exigui temporis mora disſipantur.

XX. In hac ſententia ſunt plerique noſtrorum; nec id putant veritati repugnare. Videmus enim, in

autem. Qnandoque fortaſſis, non ſemper. Nam plurimi tam denſi aut opaci corporis, ut nulla oculorum acie penetrari valeant. Imo ipſe Seneca c. XXVI, 1. Per ſtellas — et in crines diſpergitur. Id eſt per barbae aut caudae crines, non per Cometae caput ulteriora poſſunt cerni. Quod etiam in cometa anni 1618 experimento didicimus: (per caudam fixas conſpici conſtat). Don Ulloa anno 1778 d. 24. Iun. foramen in Luna obſervabat. Cf. Lichtenberg ad Erxleben Anfangsgr. der Naturlehre §. 633.

C. 19. Variae ſententiae de Cometis. 1. *Zenon noſter,* Cittieus, conditor ſectae ſtoicae celeberrimus, de quo Brucker Hiſt. cr. phil. I. p. 895 ſq. aliique ſcriptt. hiſt. phil. videndi ſunt. Sententiam itaque Anaxagorae et Democriti ſuam fecit Zenon: σύμφασιν, σύναψιν appellat hanc ſtellarum congruentiam Ariſtot. Meteor. I, 6. — 2. *Quidam,* ut Pythagorei, Hippocrates et Aeſchylus ap. Ariſtot. l. l. et Apollonius Myndius. *quidam — disſipantur,* ut Ariſtoteles, Epigenes, al.

C. 20. Sententia Stoicorum. 1. Stoici itaque Ariſtotelem hac in re ſequuti ſunt. Verſus eſt Virgilii Ge. I, 367., laudatus iam I, 14, 2. In

in ſublimi varia ignium concipi genera, et modo coelum ardere, modo

Longos a tergo flammarum albeſcere tractus,

modo faces cum igne vaſto rapi. [a] Iam ipſa fulmina, etſi velocitate mira, ſimul et perſtringunt aciem, et remittunt, ignes ſunt aëris triti, et im-
2 petu inter ſe maiore colliſi. Ideo ne reſiſtunt quidem, ſed expreſſi fluunt, et protinus pereunt. Alii vero ignes diu manent: nec ante diſcedunt, quam conſumtum eſt omne, quo paſcebantur, alimentum. Hoc loco ſunt illa a Poſidonio ſcripta miracula, columnae, clypeique flagrantes, aliaeque inſigni novitate flammae: quae non adverterent animos, ſi ex
3 conſuetudine et lege decurrerent. [b] Ad haec ſtupent omnes, quae repentinum ignem ex alto efferunt, ſive emicuit aliquid et fugit, ſive compreſſo aëre et in ardorem coacto, loco miraculi ſtetit. Quid

a. *Iam ipſa fulmina* etc. Gron. bene repoſuit e britann. et gall. codd. Opſopoei, quum antea eſſet: *Ipſa etiam fulmina — relinquunt ignes, quos aëris.* In verſu Virgil. nulla hic varietas lectionis enotata eſt. b. *Ad haec ſtupent omnes, quae* — e palatinis duobus optimis, qui habent *omnesque,* Grutero praeeunte feci. Codex quartus, qui non eſt optimae notae, praeſtat, *omnesque cum,* unde Gronov. iuſto audacius fecit: *Ad haec ſtupent omnes, cum*

In Virgilio nunc legitur: flammarum longos a tergo albeſcere tractus. 2. *Poſidonio.* Eius libri Περὶ μετεώρων celebres fuere in antiquitate, quorum Diog. Laert. VII, 144. librum decimum ſeptimum laudat. Poſidonii reliquias perquam opportune collectas illuſtravit Io. Bake, Lugd. Bat. 1810. Ariſtotele autem Meteor. III, 1. duce Poſidonium haec tractaſſe apparet. *Clypeique flagrantes.* Plin. II, 34. Clypeus ardens ab occaſu ad ortum ſcintillans transcurrit, ſolis occaſu L. Valerio, C. Mario Coſſ. — 3. *ſive emicuit — fugit,* v. c. fulmen, traiectiones ſtellarum. *ſive compreſſo — ſtetit.* v. c. trabes. Cf. I, 14. II, 54. Verſus Virgil. Aen. IX, 20. 21.

Quid ergo? Non aliquando lacuna cedentis retro aetheris patuit, et vaſtum in concavo lumen? Exclamare poſſes: Quid eſt hoc?

— — medium video discedere coelum,
Palanteſque polo ſtellas. — —

quae aliquando non exſpectata nocte fulſerunt, et per medium eruperunt diem. Sed alia huius rei 4
ratio eſt, quare alieno tempore apparent [c] in aëre, quas eſſe, etiam latentes, conſtat. Multos Cometas non videmus, quod obſcurantur radiis ſolis: quo deficiente, quendam Cometen apparuiſſe, quem ſol vicinus obtexerat, Poſidonius tradit. Saepe autem quum occidit ſol, ſparſi ignes non procul ab eo videntur. Videlicet ipſa ſtella ſole perfunditur, et ideo adſpici non poteſt: [d] comae autem radios ſolis effugiunt.

XXI.

cum quid repentinum ignem ex alto effert. c. *in aëre, quas eſſe, etiam latentes, conſtat.* Sic cum Gronov. e cod. brit., qui habebat *latenter*, dedi. Vulgata ap. Eraſm. etc. non habet *in aëre,* et pro *latentes* habet, *quum laterent.* Recte iudicat Gronov. hanc brit. lectionem potiorem eſſe variis in diverſis libris ſcripturis horum verborum ap. Grut. Palat. tert. *quare alio temp. apparent tempore aëre, etiam cum latent conſtant.* pal. quart. *q. a. tēp. app. in aëre, quas eſſe et cum late coruſcat.* Col. *quae alio temp. app. aëre, quas etiam cum latent praeſtant.* — d. *comae.* Sic egregie emendavit Gron. vulgatam: *Cometae*, quod hic locum habere nequit. Hos, ait recte Gron., vult Seneca, eſſe ipſos illos ignes, qui non procul a ſole videntur.

21. *Non exſpectata nocte fulſerunt.* Plin. II, 26. Emicant et faces non niſi quum deſidunt, viſae: qualis Germanico Caeſare gladiatorum ſpectaculum edente, praeter ora populi, meridiano transcurrit. *ſparſi ignes,* quos Seneca Cometae comam, aut caudam eſſe exiſtimat. Fromond. *ipſa ſtella* cometae caput nimis vicinum ſoli, ideoque cum ipſo occidens et oculos effugiens. *radios — effugiunt:* comae enim a ſole ſemper averſi conſpiciuntur.

XXI. Placet ergo noſtris, Cometas, ſicut faces, ſicut tubas, trabesque, et alia oſtenta coeli, denſo aëre creari. Ideo circa Septemtrionem frequentiſſime apparent, quia illic plurimum eſt aëris pigri. Quare ergo non ſtat Cometes, ſed procedit? dicam. Ignium modo alimentum ſuum ſequitur; quamvis enim illi ad ſuperiora niſus eſt, tamen deficiente materia retroiens ipſe deſcendit. In aëre quoque non dexteram laevamque premit par-
2 tem. Nulla enim illi via eſt: ſed qua illum vena pabuli ſui duxit, illo repit, nec ut ſtella procedit, ſed ut ignis paſcitur. Quare ergo per longum tempus apparet, et non cito exſtinguitur? Sex enim menſibus hic, quem nos Neronis principatu [a] laetiſſimo vidimus, ſpectandum ſe praebuit, in diverſum illi Claudiano circumactus. Ille enim a Septemtrione

a. *laetiſſimo.* Recte quorundam impetum corrigendi, *laetiſſimi*, retudit Gronov., qui, quod nunc notiſſimum eſt et cuiuscunque linguae proprium, docet, et res dici *laetas*. Servius ad Virgil. Georg. I, 102. laetum, ait, prout res fuerit, accipiamus: ut laetus homo, id eſt, hilaris, laetum pecus, id eſt, pingue, laetum legumen, id eſt, fertile, et ſic in reliquis. Sic γελᾷν, ridere, lachen, ſmile, rier etc. de rebus quoque in uſu ſunt: cf. Ruhnken. et Mitſcherlich ad Hy. Homeric. in Cerer. 13.

C. 21. Explicatur illa Stoicorum ſententia. 1. *Placet — noſtris,* ſtoicis recentioribus: nam Zenonem aliam de cometis ſententiam tuliſſe ſupra c. XIX, 1. vidimus. Hi recentiores Ariſtotelem ſequebantur: accedente opinione Stoae poſt alios propria, alimenta ſua quemque cometam quaerere ignium modo. Ipſe refellit tamen eos cap. XXV. ſq. ubi Cometas veris perpetuisque ſideribus adnumerat. 2. *Sex enim — circumactus* — cf. X, 1. not. Cometes hic effulſit a. u. 814, anno Chr. 61. Tacit. Ann. XIV, 22. Sueton. Ner. 36. *Claudiano.* Cf. Sueton. Claud. 46. vide ſupra c. XVII, 2. not. *Neronis principatus laetiſſimus* multis diſplicuit, qui adulationem hic apertiſſimam in Neronem viderunt. Quare

trione in verticem ſurgens, Orientem petiit ſemper
obſcurior: hic ab eadem parte coepit, ſed in Occi-
dentem tendens, ad meridiem flexit, et ibi ſe ſub-
duxit oculis. Videlicet ille humidiora habuit, et 3
aptiora ignibus, quae proſecutus eſt: huic rurſus uberior fuit et plenior regio. Huc itaque deſcendunt, invitante materia, non itinere. Quod apparet duobus, quos ſpectavimus, fuiſſe diverſum: quum hic in dextrum motus ſit, ille in ſiniſtrum. Omnibus autem ſtellis in eandem partem curſus eſt, id eſt, contrarius mundo. Hic enim ab ortu volvitur in occaſum; illae ab occaſu in ortum eunt. Et ob hoc duplex his motus eſt: ille quo eunt, et hic quo auferuntur.

XXII. Ego noſtris non aſſentior. Non enim exiſtimo Cometen ſubitaneum ignem, ſed inter aeterna opera naturae. Primum quaecunque [a] aër creat, brevia ſunt. Naſcuntur enim in re fugaci et mutabili. Quomodo poteſt enim in aëre aliquid idem diu permanere, quum ipſe aër nunquam idem maneat? fluit ſemper, et brevis illi quies eſt. Intra exiguum momentum in alium, quam in quo fuerat, ſtatum

a. *aër creat, brevia ſunt.* Brit. *creat habet brevia.* Ut capite ſequenti: *Illis dico divinis, quos mundus habet aeternos.* Salluſt. Catil. in. Virtus clara aeternaque habetur. Haec Gronov. Nihil tamen cauſae video, cur mutem.

Quare Fromondus excuſatum it Senecam, de ſe ap. Tacit. Annal. XV, 61. affirmantem: non ſibi promtum in adulationes ingenium. Seneca ipſe de ſe: Non blandiar auribus tuis: nec enim hic mihi mos eſt. Maluerim veris offendere quam placere adulando. Recte tum quinquennio primo et eo laetiſſimo Neronis, tum ſolitudine, qua poſtremis annis Seneca vixerit, ad eius defenſionem uti licet.

C. 22. Refutatio. Egregie Senecae ceſſit haec refutatio Stoicorum, in qua re prae-

2 ſtatum vertitur. Nunc pluvius, nunc ſerenus, nunc inter utrumque varius: nubesque illi familiariſſimae, in quas coit, et ex quibus ſolvitur, modo congregantur, modo digeruntur, nunquam immotae iacent. Fieri non poteſt, ut ignis certus in corpore vago ſedeat, et ita pertinaciter haereat, quam quem natura, ne unquam excuteretur, aptavit. Deinde
3 ſi alimento ſuo haereret, ſemper deſcenderet. Eo enim craſſior aër eſt, quo terris propior: nunquam Cometes in imum usque demittitur, neque appropinquat ſolo. Etiamnunc ignis aut it quo illum natura ſua ducit, id eſt, ſurſum: aut eo quo trahit materia, cui adhaeſit, et quam depaſcitur.

XXIII. Nullis ignibus ordinariis et coeleſtibus iter flexum eſt. Sideris proprium eſt, ducere orbem. Atqui hoc an Cometae alii fecerint, neſcio: duo

praeluſit ſententiae nunc tandem, ſaeculo uno alterove praeterlapſo, vulgo acceptae ac ſtabilitae. 3. *numquam Cometes — ſolo.* Ariſtotelis auctoritas tantam vim in viros alioquin praeſtantiſſimos, Fromondum, Kepplerum aliosque exercuit, ut hi hanc Senecae ſententiam veriſſimam, Cometas aeternis naturae operibus eſſe annumerandos et curſum ſuum aeque ac planetas tenere firmum et conſtitutum, repudiarent, et vel recenter nata meteora vel ſimile quid haberent: unde illa perſecutio, qua *Baelius* munere et ſtipendio privabatur, orta eſt. Has tenebras diffudit tandem Iſaacus Neutonus, quem Principiis ſuis meliora nos edocuiſſe conſtat.

C. 23. Continuatio. Sententia Senecae. 1. *Sideris — orbem.* Hoc verum eſſe patet, ſive meatum circa ſtellam fixam, ſive rotationem conſideres. Veteres quoque hoc ſtatuebant, quippe qui praeter Pythagoreos circa terram ſidera iter ſuum facere putabant. *Atqui — neſcio.* Itaque de itinere curſuque cometarum nihil certi attulerant, qui ante Senecam, quem eorum commentarios excuſſiſſe patet, hac de re expoſuiſſent. Cf. C.

duo nostra aetate fecerunt. Deinde omne quod causa temporalis accendit, cito intercidit. Sic faces ardent, dum transeunt: sic fulmina in unum valent ictum: sic quae transversae dicuntur [a] stellae et cadentes, praetervolant et secant aëra. Nullis 2
ignibus nisi in suo mora est: illis dico divinis, quos habet mundus aeternos, quia partes eius sunt, et opera. Hi autem aliquid agunt, et vadunt, et tenorem suum servant, paresque sunt. Nam alternis diebus maiores minoresve fierent, si ignis esset collectitius, et ex aliqua causa repentinus. Minor enim esset ac maior, prout plenius aleretur aut malignius. Dicebam modo, nihil diuturnum esse, quod exarsit aëris vitio: nunc amplius adiicio. Mo- 3
rari ac stare nullo modo potest. Nam et fax et fulmen et stella transcurrens, et quisquis alius est ignis ex aëre expressus, in fuga est: nec apparet, nisi dum cadit. Cometes habet suam sedem: et ideo non cito expellitur, sed emetitur spatium suum: nec exstinguitur, sed excedit. Si erratica, inquit, stella esset, in signifero esset. Quis unum stellis limitem ponit? Quis in angustum divina compellit?

 Nem-

a. *stellae.* Hanc lectionem, quae Col. aberat, forsan recte abesse posse iudicat Gruterus. Sed ex illo codice librarii oscitantia excidisse, noli dubitare.

c. XVII. *duo — fecerunt.* Claudianus et Neronianus. cf. XXI, 2. 2. *Nullis ignibus — opera.* Stoici cum Academicis sidera ignea existimant, quod abnuunt Peripatetici. *In suo* munere et loco, et tenore. *paresque sunt,* ignium nostrorum more nec augentur nec detrectantur imminuunturve. — 3. *Si erratica, inquit,* adversarius. — Egregia responsio est, recentiorum astronomorum inde a Neutono auctoritate optime firmata. Cursus enim Cometarum ellipsin eccentricam formare, nec signiferum curare, nunc satis constat.

4 Nempe haec ipſa ſidera, quae ſola moveri credis, alios et alios circulos habent. Quare ergo non aliqua ſint, quae in proprium iter et ab iſtis remotum ſeceſſerint? Quid eſt, quare in aliqua parte coelum pervium non ſit? Quod ſi iudicas, non poſſe ullam ſtellam niſi ſigniferum attingere: Cometes poteſt ſic latum habere circulum, ut in hunc tamen parte aliqua ſui incidat: quod fieri non eſt neceſſarium, ſed poteſt.

XXIV. Vide ne hoc magis deceat magnitudinem mundi, ut in multa itinera diviſus ſit, nec hanc unam deterat ſemitam, ceteris partibus torpeat. Credis autem in hoc maximo et pulcherrimo corpore, inter innumerabiles ſtellas, quae noctem decore vario diſtinguunt, quae aëra minime vacuum et inertem eſſe patiuntur, quinque ſolas eſſe, quibus exercere ſe liceat, ceteras ſtare, fixum et immobilem populum? Si quis hoc loco me interrogaverit:
2 Quare ergo non quemadmodum quinque ſtellarum, ita harum obſervatus eſt curſus? huic ego reſpondebo:

C. 24. Continuatio. 1. *Credis — populum?* Haec ſententia noſtra quidem memoria optime confirmata eſt, quinque novis planetis, Urano, Cerere, Iunone, Pallade atque Veſta repertis in coelo, et quidem poſterioribus quatuor inter Martem et Iovem, ubi propter ſpatium nimis vacuum a ſtellis Aſtronomi, et in his praeſtantiſſimus noſter Bodenius, qui Berolino decori eſt, iam dudum illas coniectura aſſecuti erant: quorum planetarum, ſive cum Herſchelio aſteroidia vocare malis, elementa Gauſſius, profeſſ. Goetting. celeb. praeclare invenit. *quinque,* ſole quippe terraque excluſis. — 2. *Quare — curſus.* Praecipuo impedimento fuere tum remotior tectiorque cometarum curſus, tum inopia defectusque inſtrumentorum, quibus recentius aevum ad eos me-

debo: Multa ſunt quae eſſe concedimus: qualia ſint, ignoramus. Habere nos animum, cuius imperio et impellimur, et revocamur, omnes fatebuntur: quid tamen ſit animus ille rector dominusque noſtri, non magis tibi quisquam expediet, quam ubi ſit. Alius illum dicet eſſe ſpiritum, alius concentum quendam, alius vim divinam et Dei partem, alius tenuiſſimum aërem, [a] alius incorporalem potentiam. Non deerit qui ſanguinem dicat, qui calorem. Adeo animo non poteſt liquere de ceteris rebus, ut adhuc ipſe ſe quaerat.

XXV. Quid ergo miramur, Cometas, tam rarum mundi ſpectaculum, nondum teneri legibus certis: nec initia illorum finesque noteſcere, quorum ex ingentibus intervallis recurſus eſt? Nondum ſunt anni mille quingenti, ex quo Graecia

— — *ſtellis numeros et nomina fecit.*

a. *alius incorporalem potentiam.* Opſopoeus tria iſta verba valde ſuſpecta habet, tamquam ex Thomae potius vel Scoti ſchola, quam Senecae. Nec negandum eſt, illis philoſophiae ſcholaſticae magiſtris haec digna eſſe, Seneca non item. Codd. tamen omnes ſervant.

melius noſcendos uſum eſt. *quam ubi ſit.* Democritus et Plato in toto cerebro collocarunt, Parmenides in ſtomacho, Diogenes in ſinu cordis, Empedocles in ſanguine, Stoici in ſolido corde etc. Cic. Tuſc. I, 9. *alius — ſpiritum,* ut ſtoici, qui dicebant eſſe πνεῦμα ϑερμόν. *alius — quendam,* Plato et Dicaearchus. *alius — partem,* Stoici. *alius — aerem,* Anaxagoras. *alius — potentiam,* Ariſtoteles et alii. Cic. Tuſc. I, 10.

C. 25. Continuatio. Cometarum curſus certis, quamquam nondum inventis, legibus tenetur. 1. Praeclara ſunt haec dicta. *Nondum — fecit.* Verſus eſt Virgil. Ge. I, 137. ubi de aevo argenteo ſermo eſt, ideoque de aetate mythica, ubi Titan Hyperion (Diodor. Sic. V, 67.) et Prometheus (Serv. ad Virgil. Eclog. VI, 42.), Atlas

2 Multaeque hodie ſunt gentes, quae tantum facie noverint coelum, quae nondum ſciant, cur luna deficiat, quare obumbretur. Hoc apud nos quoque nuper ratio ad certum perduxit. Veniet tempus, quo iſta quae nunc latent, in lucem dies extrahat, et longioris aevi diligentia. Ad inquiſitionem tantorum aetas una non ſufficit, ut tota coelo vacet. Quid, quod tam paucos annos inter ſtudia ac vitia non aequa portione dividimus? Itaque per ſucceſ-
3 ſiones iſtas longas explicabuntur. Veniet tempus, quo poſteri noſtri tam aperta nos neſciſſe mirentur. Harum quinque ſtellarum, quae ſe ingerunt nobis, quae

Atlas aliique ſtellas obſervaſſe et docuiſſe dicuntur (cf. Koeler Allg. Geogr. der Alten I. p. 396 ſqq.). Iam quum ſatis conſtans Chronologorum ſit coniectura, Atlantem cum Moſe et Cecrope, primo Atheniensium rege, circa annum ab Orbe condito MMCCCL, id eſt MDC ferme ante Senecam annis vixiſſe, Senecam bene computaſſe apparet. — 2. *Multaeque — obumbretur.* Maiores noſtri, e. c. Senecae aevo, et gentes quas vocamus barbaras ferasque Africae Americaeque. *Hoc apud — perduxit.* Cf. Plin. N. H. II, 12. Vox *nuper* lato h. l. ſenſu accipiatur: nam 221 anni exiguus numerus ſunt ad magnum annorum ſpatium, quo terra creata ſit. Spectat haud dubie ad Sulpicium Gallum, qui a. u. 587 de eclipſi in concione ante proelium cum Perſeo ad Pydnam explicata volumen compoſuit. — 3. *Veniet* etc. Quam vere haec quaſi vaticinatus ſit Seneca, Keppleri, Neutoni, Herſchelii, Caſſini, Schroeteri, al. aſtronomorum recentiorum inventa teſtantur. Fromondus, qui ſaeculo decimo ſeptimo medio his Naturalium libris explicandis bonam et eruditam operam navavit, ait ad h. l.: Numquam ſane venit, nec illud umquam venturum autumo, quo poſteris noſtris, Cometas ſideribus illis aeternis adnumerandos, certum et apertum ſit: ſimii enim tantum ſiderum, non legitima ſidera ſunt, ut lib. 3. Me-

quae alio atque alio occurrentes loco, curiosos nos esse cogunt, qui matutini vespertinique ortus sint, quae stationes, quando in rectum ferantur, quare agantur retro, modo coepimus scire. Utrum emergeret Iupiter, an occideret, an retrogradus esset, nam hoc illi nomen imposuere cedenti, ante paucos annos didicimus. Inventi sunt qui nobis dice- 4
rent: Erratis, qui ullam stellam aut supprimere cursum iudicatis, aut vertere. Non licet stare coelestibus, nec averti: prodeunt omnia: ut semel missa sunt, vadunt. Idem erit illis cursus, qui sui finis. Opus hoc aeternum irrevocabiles habet motus: qui si quando constiterint, alia ex adverso incident, quae nunc tenor et aequalitas servat.

XXVI. Quid est ergo, cur aliqua redire videantur? Solis occursus speciem illis tarditatis imponit, et natura viarum circulorumque sic positorum, [a] ut cer-

a. *ut certo tempore intuentes fallant.* Ita quidem Erasmus, sed e coniectura Fortunati, qui etiam interserebat, *ut certo tem-*

Meteorol. diffuse tractavimus. *qui matutini — ortus sint,* e. c. Venus, solem praecedens Lucifer, eum sequens Hesperus appellata. *quae stationes.* Planeta stare dicitur, quum motum proprium ab occasu in ortum sistere videtur. *modo coepimus scire.* Ante igitur Ptolemaeum, qui aliquanto post, sub Antoninis principibus floruit, Planetarum illi lusus cogniti Romanis (quod etiam lib. II, 15. 16. 17. Plinius dicit), quos Ptolemaeus postea eccentricorum et epicyclorum ingeniosa imaginatione expedivit. — 4. *ut semel missa sunt:* metaphora haud dubie petita est e circo, ubi praetor aut alius magistratus missa deorsum mappa, ludis circensibus, signum currendi aurigis dabat. Ita Deus quoque sidera in suum quodque circulum misit.

C. 26. Continuatio. 1. *Solis occursus.* Similem causam

certo tempore intuentes fallant. Sic naves, quamvis plenis velis eant, videntur tamen ſtare. Erit qui demonſtret aliquando, in quibus Cometae partibus errent, cur tam ſeducti a ceteris eant, quanti qualesque ſint. Contenti ſimus inventis: aliquid veritati et poſteri conferant. Per ſtellas, inquit, ulteriora non cernimus, per Cometas aciem transmit-
2 timus. Primum ſi fit iſtud, non in ea parte fit, qua ſidus ipſum eſt ſpiſſi ac ſolidi ignis, ſed qua rarus ſplendor excurrit, et in crines diſpergitur. Per intervalla ignium, non per ipſos vides. Stellae, inquit, omnes rotundae ſunt, Cometae porrecti: ex quo apparet, ſtellas non eſſe. Quis enim tibi concedet, Cometas longos eſſe? Quorum natura quidem, ut ceterorum ſiderum, globus eſt, cete-

tempore vel intentius intuentes fallant. Nam ſcripti eius, *u. c. t. vel inventis intuens afflant.* Cod. Col. *u. c. t. intuens afrant.* Tert. pal. *u. c. t. vel inventis influens afflant.* Olim cuſi, *u. c. t. intuentes afflent*, conſentiente cod. quart., niſi quod is *afflant.* Sententiam Fortunatus conſequutus animo eſſe videtur, verba non item. Gronovius ſilentio ſuo Fortunato aſſenſus eſt. Meliores codd. exſpectemus.

ſam ſtationis et regreſſus planetarum imaginatus Plin. II, 16. Percuſſae (ſtellae errantes) in qua diximus parte et triangulo ſolis radio inhibentur rectum agere curſum et ignea vi levantur in ſublime. Hoc non protinus intelligi poteſt viſu noſtro, ideoque exiſtimantur ſtare, unde et nomen accepit ſtatio etc. *Erit qui — ſint.* Immortalis Neutonus iſte Prometheus fuit, qui opinionum commentis, quibus tunc temporis omnes harum rerum ſtudioſi obtemperabant, fortiter et ingenioſe expulſis, legeque ſua gravitatis etiam in Cometas adhibita, praeclare docere inſtituit, quae noſter hic adhuc ignorabat. *Per ſtellas — transmittimus.* cf. ad c. XVIII, 2. Adverſarium Apollonium Myndium rurſus oppugnat. 2. *Primum — diſpergitur,* non in nucleo, ſed in barba, cauda aut coma hoc fit.

terum fulgor extenditur. Quemadmodum ſol radios ſuos longe lateque dimittit, ceterum ipſi alia eſt forma, alia ei quod ex ipſo fluit lumini: ſic Cometarum corpus ipſum corrotundatur, ſplendor autem longior quam ceterorum ſiderum apparet.

XXVII. Quare? inquis. Dic tu mihi prius, quare luna disſimillimum ſoli lumen accipiat, quum accipiat a ſole? quare modo rubeat, modo palleat? quare lividus illi et ater color ſit, quum a conſpectu ſolis excluditur? Dic mihi, quare omnes ſtellae inter ſe disſimilem habeant aliquatenus faciem, diverſiſſimam ſoli? Quomodo nihil prohibet, iſta ſidera eſſe, quamvis ſimilia non ſint: ita nihil prohibet, Cometas aeternos eſſe et ſortis eiusdem, cuius cetera, etiamſi faciem illis non habent ſimilem. Quid porro? mundus ipſe, ſi conſideres illum, non- 2
ne ex diverſis compoſitus eſt? Quid eſt quare in Leone ſemper ſol ardeat, et terras aeſtibus torreat: in Aquario adſtringat hiemem, flumina gelu claudat? Et hoc tamen et illud ſidus eiusdem conditionis eſt, quum effectu et natura disſimile ſit. In-

 tra

C. 27. Continuatio. 1. *Quare luna —ſole?* Luna accipit a terra illud lumen ſuum, quod, recte obſervante Fromondo, longitudine ſpatii, qua it in lunam et deinde redit ad terram, laſſatum, debilitatum et languidius apparet, ipſa natura terrae atque lunae, terreſtris ſpeculi, poſcente. *quum a conſpectu — excluditur,* i. e. in deliquio lumine ſolis deſtituitur, et tunc eadem lunae facies eſt, quam oppoſita lunae pars ſemper habet, nullo quippe lumine gaudens. 2. *Leone,* quia propinquior vertici radios in ſe paene recurrentes in terram noſtram iacit ideoque pleniori lumine plus etiam ardoris fundit. Fromond. *Aquario:* obliquior tunc et invalidior cauſas frigorificas et adſtringentes non dis-

tra brevissimum tempus Aries extollitur, Libra tardissime [a] iungitur: et tamen hoc sidus et illud eiusdem naturae est: quum illud exiguo tempore ad-
3 scendat, hoc diu proferatur. Non vides, quam contraria inter se elementa sint? gravia et levia sunt, frigida et calida, humida et sicca. Tota huius mundi concordia ex discordibus constat. Negas Cometen stellam esse, quia forma eius non respondeat ad exemplar, nec sit ceteris similis. Vides enim, quam simillima sit illa, quae tricesimo anno revertitur ad locum suum, huic quae intra annum revisit sedem suam! Non ad unam natura formam opus suum praestat, sed ipsa varietate se iactat.
4 Alia maiora, alia velociora aliis fecit; alia validiora, alia temperatiora: quaedam autem eduxit a turba, ut singula et conspicua procederent; quaedam in gre-

a. *iungitur*. Sic et pal. tert. atque brit. Gronov. cui scitissima et verissima videbatur lectio. *Iungitur* est, tota et iunctis lancibus integra exoritur. nam et iugum pars librae. Antea erat: *mergitur*, quod et retinebant tres Grut. codd.: hinc coniec. Fortunat. *emergit*.

dissolvit. *Libra*. In obliqua et romana sphaera Libra recte ideoque tarde, Aries oblique et idcirco brevi tempore supra finitorem totus emergit: quod ex flexura Zodiaci et inaequalitate angulorum cum finitore provenit. Nam Romae cum arcu librae, qui solum 30 gradus comprehendit, ascendunt interea 38 gradus et 27 minuta aequinoctialis, cum ariete vero soli gradus 17 et 21 minuta eiusdem aequinoctialis. Fromondus. — 3. *Vides enim — illa* stella Saturni — *suam*. Ironice haec dici de similitudine, quum magnitudine et luce sit dissimillima, recte observat Fromondus. Quid dixissent veteres, si septem Saturni lunas et eius annulum duplicem observassent, et tali doctore usi fuissent, quo nos in Herschelio al. gaudemus! 4. *quaedam eduxit a turba,* ut cometas. *quaedam in gregem misit,* sidera fixa, quae gre-

gregem miſit. Ignorat naturae potentiam, qui illi non putat aliquando licere niſi quod ſaepius facit. Cometas non frequenter oſtendit, attribuit illis alium locum, alia tempora, disſimiles ceteris motus. Voluit et his magnitudinem operis ſui colere, quorum formoſior facies eſt, quam ut fortuitam putes, ſive amplitudinem eorum conſideres, ſive fulgorem, qui maior eſt ardentiorque quam ceteris. Facies vero habet inſigne quiddam et ſingulare, non in anguſtum coniecta et arctata, ſed dimiſſa liberius, et multarum ſtellarum amplexa regionem.

XXVIII. Ariſtoteles ait, Cometas ſignificare tempeſtatem, et ventorum intemperantiam atque imbrium. Quid ergo? non iudicas ſidus eſſe, quod futura denuntiat? Non enim ſic hoc tempeſtatis ſignum eſt, quomodo futurae pluviae.

Scintillare oleum, et putres concreſcere fungos;
aut quomodo indicium eſt ſaevituri maris, ſi marinae
In ſicco ludunt fulicae; notasque paludes
Deſerit, atque altam ſupra volat ardea nubem:
ſed ſic, quomodo aequinoctium in calorem frigus- 2
que flectentis anni, quomodo illa quae Chaldaei ca-
nunt,

gregatim eunt contexta et illigata ſuis imaginibus. Fromond. *disſimiles ceteris motus:* curſus enim eſt ellipticus, et ſaepe turbationes a planetis illatas patitur. *multarum — regionem* propter caudam ſ. comas.

C. 28. Quatenus futura denuntiet. 1. *Ariſtoteles* Meteorol. I, 6. 7. cauſam anni ſicci et ventoſi copiam exhalationum habet, quibus ſuffectus eſt aer, et quarum coagulo concreſcere putat Cometen. De *imbribus* vero ibi nihil. Verſus ſunt Virgilii Ge. I. 392. 363. 364. — 2. *Sed ſic — flectentis anni:* aequinoctia enim ſunt, obſervante Fromondo, veluti duo anni freta, quibus a frigore hyemis in calorem aeſtatis et retro ab iſto in illud annus tranſit. *Chaldaei,* genethliaci, aſtro-
logi.

nunt, quid ſtella naſcentibus triſte laetumve conſtituat. Hoc ut ſcias ita eſſe, non ſtatim Cometes ortus ventos et pluvias minatur, ut Ariſtoteles ait, ſed annum totum ſuſpectum facit. Ex quo apparet, illum non ex proximo, quae in proximum daret, ſigna traxiſſe, ſed habere repoſita et compreſſa legibus mundi. [a] Fecit is Cometes, qui Paterculo et Vopiſco conſulibus apparuit, quae ab Ariſtotele Theophraſtoque ſunt praedicta. Fuerunt enim maximae et continuae tempeſtates ubique.
3 At in Achaia, Macedoniaque, urbes terrarum motibus prorutae ſunt. Tarditas, inquit, illorum argumentum eſt, graviores eſſe, multumque in ſe habere terreni: ipſi praeterea curſus; fere enim compelluntur in cardines.

XXIX. Utrumque falſum eſt. De priore dicam prius. [a] Quid? quae tardius feruntur, gravia ſunt? Quid

a. *Fecit is Cometas, qui Paterculo et Vopiſco conſulibus apparuit, quae ab Ariſtotele Theophraſtoque ſunt praedicta* etc. Locus hic ſuſpectus. Hi conſules non apparent apud Caſſiodorum, nec Theophraſti in antegreſſis fit mentio.

a. *Quid? quae tardius feruntur, gravia ſunt?* Gruteri eſt emendatio, confirmata a Gronovio, qui tamen obſervare oblitus eſt, Grutero eam deberi. Omnes omnino ſcripti: *Quia*

logi. De iis eorumque aſtrologica diſciplina conferas *Reimeri*, nunc profeſſ. Kilonienſ. cel., commentationem egregiam ad Horat. Carm. II, 17, 17. in Mitſcherlich. Ed. Tom. II. p. 696 ſq. *Fecit is — ubique — prorutae ſunt.* Locum eſſe ſuſpectum et alienae manui deberi ſuſpicatus ſum in Var. lect. Theophraſti enim mentio aeque ac conſulum horum defectus in Faſtis conſ. turbat locum. Nec ſatis bene congruunt haec antegreſſis. 3. *At in Achaia — ſunt:* ſpectant haec ad Buris et Helices cladem, ſupra memoratam c. V. *fere enim — cardines:* verſus mundi polos. Haec Ariſtotelis fuit ſententia l. I.

Quid ergo? Stella Saturni, quae ex omnibus iter suum lentissime efficit, gravis est. Atqui levitatis argumentum habet, quod super ceteras est. Sed maiore, inquis, ambitu circuit, nec tardius it quam ceterae, sed longius. Succurrat tibi, idem me de Cometis posse dicere, etiamsi segnior illis cursus sit. Sed mendacium est, ire eos tardius. Nam in- 2
tra sextum mensem dimidiam coeli partem transcurrit hic proximus; prior intra pauciores menses recepit se. Sed quia graves sunt, inferius deferuntur. Primum non defertur, quod circumfertur. Deinde hic proximus a Septemtrione motus sui initium fecit, et per Occidentem in Meridiana pervenit, erigensque suum cursum oblituit. Alter ille 3
Claudianus a Septemtrione primum visus, non desiit in rectum assidue celsior ferri, donec excessit. Haec sunt quae aut alios movere ad Cometas pertinentia, aut me. Quae an vera sint, [b] discutiant, qui-

Quia quae — gravia sunt? Hoc est, *numquid* quia tardius. Cod. Col. *quia tardius feruntur, graviora sunt,* prob. Grutero. Simplicius est: *Quid? quae t. f. gravia sunt.* Hoc recipere malui, ut codd. apicibus et consuetudini Senecae in talibus propius, quam illa, quibus *gravia* in *graves* et *quia quae* in *quiane* mutaretur.

b. *discutiant.* Sic Fortunatus in suis mss., quod Erasmus aliaeque edd. receperunt. *Discutiant* haud dubie praeferendum

C. 29. Tarditas cometarum negatur. 1. *Atqui levitatis — est.* In sententia Stoicorum, qui stellas igneas et in nullo solido orbe defixas, sed pendulas in summo et liquido aethere existimant. Fromondus. cf. c. XXVII, 3. — 2. *Nam intra sextum mensem* (cf. ad c. X, 1.) — *hic proximus* sub Nerone, *prior* sub Claudio. *erigensque — oblituit,* ab occidente versus meridiem: evanuit haud dubie cursu suo in itinere parabolico post solem directo. — 3. *in rectum assidue celsior ferri.*

quibus est scientia veri. Nobis rimari illa et coniectura ire in occulto tantum licet, nec cum fiducia inveniendi, nec sine spe.

XXX. Egregie Aristoteles ait, nunquam nos verecundiores esse debere, quam quum de diis agitur. Si intramus templa compositi, si ad sacrificium accessuri vultum submittimus, togam adducimus, si in omne argumentum modestiae fingimur: quanto hoc magis facere debemus, quum de sideribus, de stellis,

rendum erat lectioni vulg. *Dii sciunt*, consentientibus duobus codd. pal. et gall. ap. Opsopoeum. Sermo est de sapientibus, quibus se tamen noster non adiungit: hos autem esse scientia veri praeditos e doctrina Stoae, constat. Nec de Diis sic loqui poterat Seneca, quum Deos et ipsa sidera esse Stoae placuisse notum sit. Τὰ· *dii sciunt* a librariis Christianismi quam Stoae peritioribus profecta putes, quo et literarum similitudo eos perducere potuit. Accedit, quod saepe ad sapientiores provocat noster, nec de ampliore scientia harum rerum desperat: quod tamen haud dubie fecerit, si τὰ· *Dii sciunt* ab eo profecta fuerint. Monui haec, ne quis haec *Dii sciunt* cum Grutero praeferenda ducat.

ferri. Nempe quia a Septemtrione in verticem surgebat, ut cap. XXI. dixit, quamquam addat, sub finem orientem petivisse et sic a linea recta excidisse. Sic enim solent fere Cometae notante Fromondo.

C. 30. Sed coniecturae tantum sunt sententiae de Cometis. Verecundia commendatur. 1. *Aristoteles* ubi hoc praeceperit, invenire in eius operibus servatis non potui. Egregia tamen sunt et philosopho dignissima. Iam Pythagoras dixit: tum maxime et pietatem et religionem versari in animo, quum rebus divinis operam daremus, ap. Cic. De Legg. II, 41. ubi cf. Goerenz. *Si intramus — compositi* ad gravitatem et venerationem. *vultum submittimus*, qualis, laudante Fromondo, Turnus ap. Virg. Aen. XII, 220. *togam adducimus* ad omnem superbiam supprimendam atque evitandam, quae vestibus tractatis per publicum indicatur. Modestiae est amictum ad legem compositum, ut verbis Senecae de Ira

lis, de deorum natura disputamus, ne quid temere, ne quid impudenter, aut ignorantes affirmemus, aut scientes mentiamur? Nec miremur tam tarde erui, 2
quae tam alte iacent. Panaetio, et his qui videri volunt, Cometen non esse ordinarium sidus, sed falsam sideris faciem, diligenter [a] tractatum est, an aeque omnis pars anni edendis Cometis satis apta sit: an omnis coeli regio idonea, in qua creentur: an quacunque ire, ibi etiam concipi possint: et cetera, quae universa tolluntur, quum dico illos fortuitos non esse ignes, sed intextos mundo, quos non frequenter educit, sed in occulto movet. Quam 3
multa praeter hos per secretum eunt, nunquam humanis oculis orientia? Neque enim omnia Deus homini fecit. Quota pars operis tanti nobis committitur? Ipse qui ea tractat, qui condidit, qui totum hoc fundavit, deditque circa se, maiorque est pars operis sui, ac melior, effugit oculos, cogitatione visendus est.

XXXI.

a. *tractatum est.* E brit. recepit Gronov., expulsa vetere lectione, *tractandum est.* Nam providum Panaetium, quae interrogari posset, ea exsequutum significat.

Ira II, 35, 3. utar, rite adhibere. 2. *Panaetio* (Scipionis min. Polybii, Catonis mai. aequalis. Fabric. Bibl. Gr. Vol. III. p. 567 sq.) — *volunt,* recentioribus Stoicis, quos supra c. XXI. memoraverat. Recentiores astronomi huc Senecae prudenter de cometis dicta confirmant: etiam illa: *quae non frequenter — movet,* recte se habent, modo, quod sequentia postulant, explicentur, qui raro in conspectum nostrum producuntur. Diligentia enim investigandi multos detexit, qui alioqui oculos effugissent: sic Messierus septem annis septem cometas invenit, et Lambertus (cosmologische Briefe) quatuor millia cometarum nostro systemati solari esse illigata computat. Sequentia tam praeclara sunt, ut pauca sciam, quibus comparem.

XXXI. Multa praeterea cognata numini ſummo,
et vicinam ſortita potentiam, obſcura ſunt. Aut for-
taſſe, quod magis mireris, oculos noſtros et implent
et effugiunt: ſive illis tanta ſubtilitas eſt, quantam
conſequi acies humana non poſſit: ſive in ſanctiore
receſſu maieſtas tanta delituit, et regnum ſuum, id
eſt, ſe, regit, nec ulli aditum dat, niſi animo. Quid
ſit hoc, ſine quo nil eſt, ſcire non poſſumus: et
miramur, ſi quos igniculos parum novimus, quum
2 maxima pars mundi Deus lateat? [a] Quam multa
animalia hoc primum cognovimus ſeculo? et qui-
dem multa venientis aevi populus ignota nobis
ſciet. Multa ſeculis tunc futuris, quum memoria
noſtri exoleverit, reſervantur. Puſilla res mundus
eſt, niſi in illo quod quaerat omnis mundus ha-
beat. Non ſemel quaedam ſacra traduntur! [b] Eleuſin
ſer-

a. *Quam multa animalia hoc — ſeculo? et quidem multa venientis aevi populus ignota nobis ſciet.* Sic Muretus, ut videtur, e codice. Qua re et Gronovius ſilentio ſuo aſſenſus eſt. At codd. Fortun. *ſeculo? Ne haec quidem multa, multa ven.* etc. Palatini et gallici: *ſeculo? quam multa negocia ne quidem hoc.*

b. *Eleuſin* e codd. bene reſtituit Gronov. Muretus dederat, *Eleu-*

C. 31. Contin. 1. *Multa — effugiunt:* ſidera, quae Stoici deos minorum gentium eſſe cenſebant. Lipſii Phyſiol. II, 14: oculis ea cernimus nec tamen omnino intellectu comprehendimus: quam exigua ſunt, quae de iis ſcimus! *ſine quo — eſt* deus, a quo omnia fiunt et conſervantur. 2. *Quam multa animalia:* ſpargente ſe, recte obſervante Fromondo, per Africam et alias circum orbis partes romano imperio ſub Caeſaribus. Tunc enim undique animalia peregrina protracta Romam, fera praeſertim, in Amphitheatri arenam ad pugnam beſtiariorum. Sequentia quam vere dicta ſint, nil commemorare attinet. *omnis mundus habeat,* homines omnium aetatum et ſaeculorum. De *Eleuſi* eiusque my-

ſervat, quod oſtendat reviſentibus. Rerum natura ſacra ſua non ſimul tradit. Initiatos nos credimus: in veſtibulo eius haeremus. Illa arcana non pro- 3
miſcue nec omnibus patent: reducta et in interiore ſacrario clauſa ſunt. Ex quibus aliud haec aetas, aliud quae poſt nos ſubibit, diſpiciet. Quando ergo iſta in notitiam noſtram perducentur? Tarde magna proveniunt, utique ſi labor ceſſat? [c] In quod unum toto agimur animo, nondum perfecimus, ut peſſimi eſſemus. Adhuc in proceſſu vitia 4
ſunt. Invenit luxuria aliquid novi, in quod inſaniat. Invenit impudicitia novam contumeliam ſibi. Invenit deliciarum diſſolutio et tabes aliquid tenerius molliusque, quo pereat. Nondum ſatis robur omne proiecimus. Adhuc quidquid eſt boni moris, exſtinguimus laevitate et politura corporum. Muliebres munditias anteceſſimus; colores meretricios, matronis quidem non induendos, viri ſumimus. Tenero et molli ingreſſu ſuſpendimus gradum: non 5
am-

Eleuſis. c. *In quod unum toto agimur animo.* Pincianus ſequace Grutero: omnes enim codd. *in quod u. t. agimus:* unde Eraſmus: *Id quod — agimus:* et ſic Muretus

myſteriis omnia fere nota ſunt, poſt Santocrucii egregiam de myſteriis commentationem ſatis notam. *in veſtibulo — haeremus* ante fores aedium ſtamus (Aul. Gell. XVI, 5.), i. e. nondum ſumus naturae initiati, profani adhuc ſumus, ſummis labris ſecreta naturae guſtavimus. Sic Apoſt. Paul. ad Corinth. I, 13, 9. ἐκ μέρους γὰρ γινώσκομεν —. 4. *laevitate et politura corporum,* vellendo barbam ac crura et pumice ad laevorem poliendo: vid. ad I, 17. et Boettigeri Sabinam, ubi haec et ſequentia egregie, ut Viri praeſtantiſſimi mos eſt, expoſita ſunt. *colores meretricios.* cf. Epiſt. CXIV, 20. not. Lacernae et paenulae, candidis et romanis togis abiectis, coeperant delicatulis quibusdam in uſu eſſe: colo-

ambulamus, ſed incedimus. Exornamus annulis digitos: in omni articulo gemma disponitur. Quotidie comminiſcimur, per quae virilitati fiat iniuria, [d] aut traducatur, quia non poteſt exui. Alius genitalia excidit, alius in obſcoenam partem ludi fugit, et locatus ad mortem, infamiae armatur. Egenus etiam, in quo morbum ſuum exerceat, legit.

XXXII. Miraris, ſi nondum ſapientia omne opus ſuum implevit? Nondum tota ſe nequitia protulit. Adhuc naſcitur, et huic omnes operam damus: huic oculi noſtri, huic manus ſerviunt. Ad ſapientiam quis accedit? quis dignam iudicat, niſi quam in transitu noverit? Quis philoſophiam, aut ullum liberale reſpicit ſtudium, niſi quum ludi intercalantur, quum aliquis pluvius intervenit dies, quem perdere

retus aliique. d. *aut.* Sic omnes codd. mſſ. Fortunatus tamen coniec. *ut:* Eraſmo, Mureto al, ſequacibus.

colores meretr. ſunt purpurei. — 5. *Exornamus — disponitur.* cf. Plin. N. H. XXXIII, 1. et Boettigeri Sabina. *Alius genitalia exc.* caſtrati et eunuchi tunc erant in deliciis, quos tamen poſtea Domitianus (Sueton. c. 7.) excidi lege vetuit. *alius in obſcoenam* i. turpem, infamem, ſervis peſſimis dignam *ludi* gladiatorii. *Egenus — legit.* Nobiles egeni, obſervat Fromond., re et ſpe omni fracta, eligunt aliquid, in quo morbum (i. e. inopiam, opinor, et miſeriam) exerceant, locando ſe ad gladium, aut venatorium cultrum, ut noſter Ep. 87. loquitur. cf. Lipſ. Saturnal. II, 3.

C. 32. Finis. Querelae de philoſophiae contemtu, ab omnibus iſtius et ſequentis temporis ſcriptoribus confirmatae: inſpicias modo Tacitum et Iuvenalem. 1. *intercalantur,* intermittuntur, ita tamen, ut mox rurſus incipiant. Intercalatio enim eſt proprie immiſſio diei unius aut plurium in annum etc. Ludi ergo intercalantur, feriis aut quiete interpoſitis. *dies pluvius* quo ludis intereſſe non licet. — 2. De *Aca-*

dere [a] licet? Itaque tot familiae philosophorum sine 2 successore deficiunt. Academici et veteres et minores nullum antistitem reliquerunt. Quis est qui tradat praecepta Pyrrhonis? [b] Pythagorica illa invidiosa turbae schola praeceptorem non invenit. Sextiorum nova et Romani roboris secta, inter initia sua, quum magno impetu coepisset, exstincta est. At quanta cura laboratur, ne cuiuslibet pantomimi 3 nomen intercidat? Stat per successores Pyladis et Bathylli domus: harum artium multi discipuli sunt, multique doctores. Privatim urbe tota sonat pulpitum. In hoc viri, in hoc feminae tripudiant. Mares inter se uxoresque contendunt, [c] uter det latus illis. Deinde sub persona quum diu trita frons est,

 trans-

a. *licet.* omnes palatini et edd. tamquam ita pendeant homines a ludis, ut eis abesse nefas sit ac scelus: et *libet* memmian. ac nicot. praestant: facili confusione. Illud probat Gruterus, hoc Stephanus Epistol. 21. ad Dalechamp. Illud tamen amarius esse videtur quam hoc.

b. *Pythagorica.* Sic omnes edd. et codd. At britan. habet *pythagorea*, quod praetulit, magis, ut videtur, amore codicis brit. quam veritatis ductus, egregius Gronovius. Pythagoricus occurrit quoque de Benefic. VII, 21. Mox *invidiosa turbae.* Sic fere codd. i. e. popello odiosam, a vulgo contemtam. Muretus *invidiosae turbae.* Deinceps: *cuiuslibet* codd. omnes et Fortun. at Erasmus: *ne cuius.*

c. *uter det latus illis.* Erasmus et Fortunat. At prius editi, *ut detur latus illis:* consentiunt palatini, nisi quod duo codd. optimae notae apud Gruter., et codex brit. exhibent, *illius:* unde Gronovius eruditissime fecit, *uter det latus*

Academicis vet. quorum princeps Plato, et *minoribus,* quorum principes Arcesilas et Carneades, omnia nota. *Pyrrhonis,* Scepticorum principis. Aul. Gell. XI, 5. *Pythagorica — invidiosa* propter abstinentiae praecepta. Tunc obsolevit: sed mox rursus eminuit mutata, duce Apollonio Tyanensi. Brucker Hist. cr. phil. II. p. 100 sq. *Sextiorum.* Noster saepe memorat, Epist. 59. 64. 98. 108. — 3. *Pyladis et Bathylli:* pantomimi celeberrimi Augusti aevo. Macrob. Sat. II, 6. Ammian. Marcell. XIV, 6, 19. not. Res nota.

transitur ad ganeam. Philoſophiae nulla cura eſt.
4 Itaque adeo nihil invenitur ex his quae parum inveſtigata antiqui reliquerunt, ut multa quae inventa erant, obliterentur. At mehercules ſi hoc totis membris premeremus, ſi in hoc iuventus ſobria incumberet, hoc maiores docerent, hoc minores addiſcerent, vix ad fundum veniretur: in quo veritas poſita eſt, quam nunc in ſumma terra et levi manu quaerimus.

latus Hylae i. e. pantomimo nobili. Tacit. Ann. I, 77. ne domos Pantomimorum Senator introiret: ne egredientes in publicum equites Romani cingerent. Hylam pantomimum in Auguſto appellat Suetonius. Gron. Sed Hylam adhuc in vivis fuiſſe docendum erat: deinde *illis* quidni bonam, quin fortiorem ſententiam fundat? Non ſolum nobiliſſimo latus dabant, ſed cuique pantomimo, vel ignobiliori. Vulgata itaque praeferenda eſt. Mox *ad ganeam* Erasmus praeſtat. At prius cuſi et mſſ. Fortunati Gruterique *ad galeam*, quod ipſe probat: ut prius viri et feminae impudentiores exerciti dicantur ſub *perſona:* deinde quaſi ad veram arenam ſe praepararent, ſub *galea,* vere pugnantes. Illud tamen praefero: ſcena relicta ad vitam in ganeo diſſolutiſſimam degendam transeunt. Mimi enim et Pantomimi vilipendebantur. Quare hoc turpius eſt, quam pugna.

EX-

EXCERPTA QUAEDAM

E LIBRIS

S E N E C A E.

Honesta, inquit Epicurus, res eſt, paupertas laeta. Illa vero iam paupertas non eſt, ſi laeta eſt. Cui cum paupertate bene convenit, dives eſt. Non qui parum habet, ſed qui plura cupit, pauper eſt. Quid enim refert, quantum illi in arca, quantum in horreis lateat, quantum paſcat aut foeneret, ſi alieno imminet, ſi non acquiſita, ſed acquirenda concupiſcit? Quis ſit divitiarum modus, quaeris? Primo, habere quod neceſſe eſt: ſecundo, quod ſatis eſt. Nulli poteſt ſecura vita contingere, qui de producenda nimis cogitat. Nullum bonum iuvat habentem, niſi ad cuius amiſſionem praeparatus eſt animus. Magnae divitiae ſunt, lege naturae compoſita paupertas. Lex autem naturae, ſcis quos terminos nobis ſtatuit? Non eſurire, non ſitire, non algere. Uti famem ſitimque depellas, non eſt neceſſe maria tentare, nec caſtra ſequi. Parabile eſt quod natura deſiderat, et cito apponitur. Ad ſupervacua ſudatur: illa ſunt quae togam terunt, quae nos ſeneſcere cogunt, quae in aliena litora impingunt. Ad manum eſt, quod ſatis eſt. Si cui ſua non videntur ampliſſima, licet totius mundi dominus ſit, miſer eſt. Miſer eſt, qui ſe beatiſſimum non iudicat, licet toti mundo imperet. Non eſt beatus, qui ſe id non putat eſſe. Nihil habeamus, quod cum magno emolumento inſidiantis eripi poſſit. Quam mini-

minimum in corpore tuo ſit ſpoliorum. Nemo ad humanum ſanguinem venit propter ipſum, vel admodum pauci. Nudum latro transmittit: etiam in obſeſſa via pauperi pax eſt. Is maxime divitiis fruitur, qui minime indiget. Si ad naturam vives, nunquam eris pauper: ſi ad opinionem, nunquam dives. Exiguum natura deſiderat, immenſum opinio. Si congeratur in te quidquid multi locupletes poſſederunt, ſi ultra privatum pecuniae modum fortuna te provehat, auro tegat, purpura veſtiat, eo deliciarum opumque perducat, ut terram marmoribus abscondas, non tantum liceat habere, ſed calcare divitias; accedant ſtatuae et picturae, et quidquid ars ulla luxuriae auro et argento elaboravit; maiora cupere ab his diſces. Deſideria naturalia, finita ſunt: ex falſa opinione naſcentia, ubi deſinant, non habent. nullus enim terminus falſo eſt. Veritati aliquid extremum eſt: error immenſus eſt. Retrahe te ergo a vanis: et cum voles ſcire, an naturalem, an vanam habeas cupiditatem, conſidera num alicubi conſiſtat. Si longe progreſſo ſemper aliquid longius reſtat, ſcito id naturale non eſſe. Paupertas expedita, ſecura eſt. cum claſſicum cecinit, ſcit non ſe peti: cum aliquo conclamatum eſt, quomodo exeat, non quid efferat, quaerit. At cum navigandum eſt, non ſtrepitu portus, non unius comitatu inquieta ſunt litora. Non circumſtat illum turba hominum, ad quos paſcendos transmarinarum regionum optanda eſt fertilitas. Facile eſt paſcere paucos ventres, et bene inſtitutos, et nihil aliud deſiderantes quam impleri. Parvo fames conſtat, magno faſtidium. Paupertas contenta eſt deſideriis inſtantibus ſatisfacere. Sanus dives eſt, qui licet habeat divitias, eas tamen ut fugientes habet. Quid ergo eſt, quare recuſes eam contubernalem, cuius

euius mores ſanus dives imitatur? Si vis vacare animo, aut pauper ſis oportet, aut pauperi ſimilis. Non poteſt ſtudium ſalutare fieri ſine frugalitatis cura. Frugalitas, paupertas voluntaria eſt. Perpeſſi ſunt multotiens exercitus inopiam omnium rerum, vixerunt herbarum radicibus, et dictu foedam tulerunt famem. et haec omnia perpeſſi ſunt pro regno, quo magis mireris, alieno. Dubitabit aliquis ferre paupertatem, ut animum a furoribus liberet? Multis, divitias paraſſe, non finis miſeriarum fuit, ſed mutatio. Nec hoc miror. Non in rebus vitium, ſed in animo ipſo eſt. Illud quod paupertatem gravem nobis fecerat, et divitias graves faciet. Quemadmodum nihil refert, utrum aegrum in lecto ligneo, an in aureo colloces; quocunque illum transtuleris, morbum ſuum ſecum transferet: ſic nihil refert, utrum aeger animus in divitiis an in paupertate ſit; malum ſuum illum ſequitur. Ad ſecuritatem non eſt opus fortuna. Quod enim neceſſitati ſat eſt, dabit, licet irata. Ne imparatos nos fortuna deprehendat, fiat nobis paupertas familiaris. Securius divites erimus, ſi ſciemus quam non ſit grave pauperes eſſe. Incipe cum paupertate habere contubernium.

Aude hoſpes contemnere opes, et te quoque
dignum
Finge Deo. —

Nemo alius dignus Deo eſt, niſi qui opes contemſit. Quare poſſeſſiones tibi non interdico, ſed efficere volo, ut illas intrepide poſſideas. quod uno conſequeris modo, ſi te etiam ſine illis bene victurum ſperaveris, et ſi illas tanquam exituras adſpexeris. Diſcedat quisquis non te, ſed aliud in te ſequebatur. ob hoc unum eſt amanda paupertas, quod

a quibus ameris, ostendit. Multum est, non corrumpi divitiarum contubernio. Magnus ille est, qui in divitiis pauper est. Nemo nascitur dives. Quisquis exit in lucem, iussus est pane et lacte esse contentus. ab his initiis regna nos non capiunt. Panem et aquam natura desiderat. nemo ad haec pauper est. intra quae si quis desiderium suum clusit, cum ipso Iove de felicitate contendat. Res inquieta, felicitas est; ipsa se exagitat, movet cerebrum, non in uno genere. alios in cultum irritat, alios in potentiam, alios inflat, alios mollit. Si vis scire, quam nihil mali sit in paupertate, compara inter se vultum pauperis et divitis. Saepius pauper et fidelius ridet: nulla solicitudine concutitur, in alto est. cura velut nubes levis transit. Horum qui felices vocantur, hilaritas ficta est: huic gravis et suprema superbia, licet non palam, tristitia est; eo quidem gravior, quod interdum non licet palam esse miseros, sed inter aerumnas cor ipsum exedentes, necesse est agere felicem. Abstrahunt a recto divitiae, honores, potentiae, et cetera: quae opinione hominum cara sunt, pretio suo vilia. Nescimus aestimare res, de quibus non cum fama, sed cum rerum natura deliberandum est. Nihil habent ista magnificum, quod mentes nostras in se trahat, praeter hoc quod mirari illa consuevimus. non enim quia concupiscenda sunt, laudantur: sed quia concupiscuntur. Hanc praecedentem causam habent divitiae. mutant animos, superbiam et arrogantiam pariunt, invidiam trahunt; eo usque mentem alienant, ut fama pecuniae nos etiam nocitura delectet. Bona omni culpa carere decet: pura sunt, non corrumpunt animos, non solicitant: extollunt quidem animos et delectant, sed sine tumore. Quae bona sunt, fiduciam faciunt; divitiae audaciam.

Quae

Quae bona ſunt, magnitudinem animi dant, divitiae inſolentiam.

EXCERPTA ALIA.

Licet cunctorum poëtarum carmina gremium tuum ſemper illuſtrent; aliquando deliberans, hoc tibi opuſculum pro accidentibus caſibus dirigere curavi, quod non praecedentes, ſed poſteri narrabunt. Unde ergo primum incipimus? Si tibi videtur, a morte. Ab ultimo, inquis? Immo a maximo. Ad hoc praecipue gens humana contremit: nec immerito tibi videtur hoc facere. Ceteri timores habent aliquem poſt ſe locum: mors omnia abſcindit. Alia nos torquent: mors omnia devorat. Omnium quae horremus, ad hanc exitus ſpectat, aliorum quae per circuitum. Etiam qui alioqui ſe nihil timere iudicant, hoc timent. Quidquid aliud extimeſcimus, habet aut remedium, aut ſolatium. Sic ergo te forma, ut ſi quis tibi palam mortem minetur, omnes terriculas eius deludas.

Morieris. Iſta hominis natura eſt, non poena. Morieris. Hac conditione intravi, ut exirem. Morieris. Gentium ius eſt, quod acceperis, reddere. Morieris. Peregrinatio eſt vita. Multum cum deambulaveris, domum redeundum eſt. Morieris. Putabam te aliquid novi dicere. ad hoc veni, hoc ago, huc me ſinguli dies adducunt. Naſcenti mihi natura protinus hunc poſuit terminum. Quid habeo quod indigner? in haec verba iuravi. Morieris. Stultum eſt timere, quod vitare non poſſis. iſtud non effugit, etiam qui diſtulit. Morieris. Nec primus, nec ultimus. multi me anteceſſerunt, omnes ſequentur. Morieris. Hic eſt humani officii finis. Quis ſanus exauctorari moleſte tulit? Quo trans-

transit orbis, ego transibo. ad hanc conditionem cuncta gignuntur. Quod coepit, et desinit. Morieris. Nihil grave est, quod semel est. Aes alienum meum novi. hoc quidem cum eo creditore contraxi, cui decoquere non possum. Morieris. Dii melius. Nemo hac re melius mortalibus minari potest.

Sed decollaberis. Quid interest, utrum caesim moriar, an punctim? Sed saepe ferieris, et multi in te gladii concurrent. Quid refert, quam multa sint vulnera? non potest amplius quam unum esse mortiferum.

Peregre morieris. Undecunque ad inferos una via est. Peregre morieris. Ego quod debeo, solvere paratus sum. videat foenerator, ubi me appellet. Peregre morieris. Nulla terra est aliena mortuo. Peregre morieris. Non est gravior foris quam domi somnus. Peregre morieris. Hoc est, in patriam sine viatico pervenire.

Sed iuvenis morieris. Optimum est, antequam optes, mori. Iuvenis morieris. Hoc unum est, quod aeque ad iuvenem quam ad senem pertinet. Non citamur ex censu, nec exigitur numerus annorum. et adolescentes et impuberes eadem fati necessitas ducit. Optimum est mori, cum iuvat vivere. Iuvenis morieris. Quicunque ad extremum fati sui venit, senex moritur. Non enim refert quae sit hominis aetas, sed quae sit meta. Iuvenis morieris. Fortasse alicui malo subducit me fortuna: si nulli alii, vel senectuti. Iuvenis morieris. Non refert, quot annos habeam, sed quot acceperim. si plus vivere non possum, haec est senectus mea.

Insepultus iacebis. Quid aliud respondeam. quam illud Maronis?

— — *Facilis iactura sepulcri.*

Si

Si nihil ſentio, non pertinet ad me iactura corporis inſepulti. Si ſentio, omnis ſepultura tormentum eſt. Inſepultus iacebis.

— — *Coelo tegitur, qui non habet urnam.*

Quid intereſt, ignis me an fera conſumat, an tellus omnium ſepultura? Iſtud non ſentienti ſupervacuum eſt, ſentienti onus. Inſepultus iacebis. At tu combuſtus, at tu obrutus, at tu incluſus, at tu putridus, at tu eviſceratus et conſtrictus, ac traditus lapidi, qui te paulatim edat et exſiccet. Nulla eſt ſepultura. non ſepelimur, ſed proiicimur. Non ſepelieris. Quid inter tutiſſima trepidas? Ultra poenarum omnium terminum iſte locus eſt. Vitae multa debemus, morti nihil. Non defunctorum cauſa, ſed vivorum, inventa eſt ſepultura, ut corpora et viſu et odore foeda amoverentur. alios terra obruit, alios flamma conſumſit, alios lapis oſſa redditurus incluſit. Non defunctis, ſed noſtris oculis parcimus.

Aegroto. Venit tempus quo experimentum mei caperem. Non in mari tantum, aut in proelio, vir fortis apparet. exhibetur etiam in lectulo virtus. Aegroto. Non poteſt iſtud toto ſeculo fieri. aut ego febrem relinquam, aut ipſa me: ſemper una eſſe non poſſumus. Cum morbo mihi res eſt: aut vincetur, aut vincet.

Male de te loquuntur homines. Sed mali. Moverer, ſi de me Marcus Cato, ſi Laelius Sapiens, ſi alter Cato, ſi duo Scipiones iſta loquerentur. Nunc malis diſplicere, laudari eſt. Non poteſt ullam auctoritatem habere ſententia, ubi qui damnandus eſt, damnat. Male de te loquuntur. Moverer, ſi iudicio hoc facerent: nunc morbo faciunt. non de me loquuntur, ſed de ſe. Male de te loquuntur. Bene neſciunt loqui: faciunt, non quod mereor,

reor, ſed quod ſolent. quibusdam enim canibus ſic innatum eſt, ut non pro feritate, ſe pro conſuetudine latrent.

Exſulabis. Erras: cum omnia fecerim, patriam meam transire non poſſum. Omnium una eſt. extra hanc nemo proficiſci poteſt. Exſulabis. Non patria mihi interdicitur, ſed locus. In quamcunque terram venio, in meam venio. Nulla terra exſilium eſt, altera patria eſt. Non eris in patria. Patria eſt, ubicunque bene eſt. Illud autem per quod bene eſt, in homine, non in loco eſt. in ipſius poteſtate eſt, quae ſit illi fortuna. Si enim ſapiens eſt, peregrinatur; ſi ſtultus, exſulat. Exſulabis. Hoc dicis: alterius loci civitate donaberis.

Dolor imminet. Si exiguus eſt, feramus: levis eſt patientia. Si gravis eſt, feramus: non levis eſt gloria. Dolor clamorem exprimat, dum ſecreta non exprimat. Non poteſt homo par dolori eſſe. Nec rationi dolor. Dura res eſt dolor. Immo tu mollis. Pauci dolorem ferre potuerunt. Simus ex paucis. Imbecilles natura ſumus. Naturam infamare nolite. Illa nos fortes genuit. Fugiamus dolorem. Quid, quod ille ſequitur fugientes?

Paupertas mihi gravis eſt. Immo tu paupertati. Non in paupertate vitium eſt, ſed in paupere. Illa expedita eſt, hilaris, tuta. Pauper ſum. Neſcis te opinione, non re, laborare. pauper es, quia videris. Pauper ſum. Nihil deeſt avibus. pecora in diem vivunt. feris ad alimenta ſolitudo ſua ſufficit.

Non ſum potens. Gaude; impotens non eris. Iniuriam accipere potero. Gaude; facere non poteris. Magnam pecuniam habet. Hominem illum iudicas? arca eſt. Quis aerario, quis plenis loculis invidet? Et iſte quem dominum pecuniae exiſtimas, loculus eſt. Multum habet. Utrum avarus, an

an prodigus eſt? Si avarus, non habet; ſi prodigus, non habebit. Iſte quem beatum credis, ſaepe dolet, ſaepe ſuſpirat. Multi illum comitantur. Mel muſcae ſequuntur, cadavera lupi, frumenta formicae. praedam ſequitur iſta turba, non hominem.

Pecuniam perdidi. Fortaſſe te illa perdidiſſet. Pecuniam perdidi. Sed habuiſti. Pecuniam perdidi. Sed habebis inde periculi minus. Pecuniam perdidi. O te felicem, ſi cum illa avaritiam perdidiſti! Sed ſi manet illa apud te, es tamen utcunque felicior, quod tanto malo materia ſubducta eſt. Perdidi pecuniam. Et illa quidem quam multos? Eris nunc in via expeditior, domi tutior. Non habebis, ſed non timebis heredem. Exoneravit te fortuna, ſi intelligis, et tutiore loco poſuit. Damnum putas? remedium eſt. Defles, gemis, miſerum te clamitas, quod opibus excuſſus es? Tuo vitio iſta tibi iactura tam triſtis eſt. Non tam moleſte ferres, ſi tanquam perditurus habuiſſes. Perdidi pecuniam. Nempe quam ut tu haberes, alius ante perdiderat.

Oculos perdidi. Habet et nox ſuas voluptates. Oculos perdidi. Quam multis cupiditatibus via inciſa eſt? quam multis rebus carebis, quas ne videres, vel eruendi erant? Non intelligis partem innocentiae eſſe caecitatem. Huic oculi adulterium monſtrant, huic inceſtum, huic domum quam concupiſcat, huic urbem, et mala omnia. Certe irritamenta ſunt vitiorum ducesque ſcelerum.

Amiſi liberos. Stultus es, qui defleas mortem mortalium. Quid iſtud aut novum, aut mirum eſt? Quam rara eſt ſine iſto caſu domus? Quid ſi infelicem voces arborem, quod ſtante ipſa cadunt poma? et hic tuus fructus eſt. Nemo extra ictum vulneris poſitus eſt. Ducuntur ex plebeia domo immatura funera, ducuntur et ex regia. Non eſt idem

idem ordo fati, qui et aetatis. Non quomodo quisque venit, emittitur. Quid tamen eſt quod indigneris? Quid contra exſpectationem tuam evenit? Periere perituri. Sed ego illos ſuperſtites optabam. Verum hoc nemo tibi promiſerat. Perierunt liberi mei. Habebant illi cuius eſſent magis quam tui: apud te precario morabantur. Educandos tibi fortuna mandaverat. recepit illos, non abstulit.

Naufragium feci. Cogita non quid perdideris, ſed quod evaſeris. Nudus exii. Sed exiſti. Omnia perdidi. Sed perire potuiſti una cum omnibus.

In latrones incidi. Sed alius in accuſatores, alius in fures, alius in fraudatores. Plena eſt inſidiis via. Noli conqueri quod incideris: gaude quod evaſeris. Inimicos graves habeo. Quomodo adverſus feras munimenta conquiris, quomodo adverſus ſerpentes: ſic adverſus inimicos auxilia circumſpice, quibus illos aut arceas, aut compeſcas, aut, quod optimum eſt, places. Inimicos habeo. Illud eſt peius, quod amicos non habes.

Amicum perdidi. Iam enim te habuiſſe certum eſt? Amicum perdidi. Alium quaere: et ibi eum quaeras, ubi invenire poſſis. Quaere inter liberales artes, inter honeſta et recta officia: quaere in laboribus. Ad menſam iſta res non quaeritur. quaere aliquem frugi. Perdidi amicum. Fortem animum habe, ſi unum: erubeſce, ſi unicum. quid tu in tanta tempeſtate ad unam anchoram ſtabas?

Uxorem bonam amiſi. Utrum inveneras bonam, an feceras? Si inveneras, habere adhuc te poſſe ex hoc intelligas licet, quod habuiſti. ſi feceras, bene ſpera. res periit. ſalvus eſt artifex. Amiſi uxorem bonam. Quid in illa probabas? Pudicitiam? Quam multae diu cuſtoditam perdidere? De-

Decus? Quam multae inter probatas matronalis ordinis, esse coeperunt postea inter exempla mutatarum? Delectabat te fides eius? Quam multas ex optimis coniugibus pessimas videmus, ex diligentissimis solutissimas? Omnium quidem imperitorum animus, maxime tamen muliebris, in lubrico est. Si bonam uxorem habuisti, non potes affirmare in illo eam permansuram fuisse proposito. Nihil tam mobile quam feminarum voluntas; nihil tam vagum. Novimus veterum matrimoniorum repudia; et, foediores divortio, male cohaerentium rixas. Quam multae quos in adolescentia amaverunt, in communi reliquere senectute? quoties anile divortium risimus? quam multarum notus amor odio notiore mutatus est? Sed haec et fuit bona, et fuisset, si vixisset. Mors effecit, ut affirmare id sine periculo possis. Bonam uxorem amisi. Invenies, si nihil quaeris nisi bonam. Tu modo ne imagines proavosque respexeris, nec patrimonium, cui iam ipsa nobilitas cessit. Ista diu cum forma non repugnabunt. Facilius reges animum nulla vanitate tumentem. Non multum abest a contemtu viri, quae se nimis suspicit. Duc bene institutam, nec maternis inquinatam vitiis: non cuius auriculis utrimque bina patrimonia dependeant: non quam margaritae suffocent, cui minus sit in dote quam in veste: quam in patente sella circumlatam per urbem populus ab omni parte aeque ut maritus inspexerit: cuius sarcinis domus sit angusta. Hanc facile ad tuos mores rediges, quam nondum corruperunt publici. Uxorem bonam amisi. Non erubescis flere, et intolerabilem vocare iacturam? Hoc unum deest: utrum illam lugeas, an non. Cum maritum te cogitaveris, cogita et virum. Amisi uxorem bonam. Soror bona non potest recuperari, nec ma-

ter. Uxor adventitium bonum eſt: non eſt inter illa, quae ſemel unicuique contingunt. Amiſi uxorem bonam. Multos tibi numerare poſſum, quibus bonam uxorem lugentibus ſucceſſit melior.

Mors, exſilium, luctus, dolor, non ſunt ſupplicia, ſed tributa vivendi. Neminem illaeſum fata transmittunt. Felix eſt, non qui aliis videtur, ſed qui ſibi.

Haec excerpta libenter omiſiſſem. Senecae enim non eſſe, vel caeco perſpicuum eſt. Sed veritus ſum, ne quis ea, cuicuimodi ſunt, ſublata quereretur. Et in eis tamen multa ex vetere libro emendavimus.

FRAG-

FRAGMENTA

E LIBRIS

SENECAE

QUI INTERCIDERUNT.

Quintil. cap. III, lib. VIII.

Nostri autem in iungendo, aut derivando paulum aliquid ausi, vix in hoc satis recipiuntur. Nam memini iuvenis admodum inter Pomponium et Senecam etiam praefationibus esse tractatum, an *gradus eliminat*, apud Attium in tragoedia, dici oportuisset.

Cap. V. eiusdem libri.

Facit quasdam sententias sola geminatio, qualis est Senecae in eo scripto, quod Nero ad Senatum misit occisa matre, quum se periclitatum videri vellet: Salvum me esse adhuc nec credo, nec gaudeo.

Cap. II, lib. IX.

Novi vero, et praecipue declamatores, audacius, nec mehercules sine motu quodam imaginantur, ut Seneca in controversia, cuius summa est, quod pater filium et novercam, inducente altero filio, in adulterio deprehensos occidit. Duc, sequor: accipe hanc senilem manum, et quocunque vis imprime. Et paulo post: Adspice, inquit, quod

diu non credidisti. Ego vero, non video, nox oboritur, et crassa caligo. Habet haec figura manifestius aliquid. Non enim narrari res, sed agi videtur.

Ibidem.

Nam in totum iurare, nisi ubi necesse est, gravi viro parum convenit. Et est a Seneca dictum eleganter, Non patronorum hoc esse, sed testium.

Plinius Nat. Hist. lib. VI, c. XVII.

Seneca etiam apud nos tentata Indiae commentatione, LX amnes eius prodidit, gentes duodeviginti centumque. Par labor sit montes enumerare.

Cap. LIII, lib. IX.

Aevi piscium memorandum nuper exemplum accepimus. Pausilypum villa est Campaniae, haud procul Neapoli. in ea in Caesaris piscinis a Pollione Vedio coniectum piscem, sexagesimum post annum exspirasse scribit Annaeus Seneca, duobus aliis aequalibus eius ex eodem genere etiam tunc viventibus.

Suetonius Tiberio, cap. LXXIII.

Seneca eum (Tiberium) scribit, intellecta defectione, exemtum annulum, quasi alicui traditurum, parumper tenuisse: dein rursus aptasse digito, etc.

A.

A. Gellius, cap. II, lib. XII. Noct. Atticarum.

Seneca in lib. XXII. Epiſtolarum moralium quas ad Lucilium compoſuit, deridiculos verſus Q. Ennium de Cethego, antiquo viro, feciſſe hos dicit:

— — Dictus ollis popularibus olim,
Qui tum vivebant homines, atque aevum agitabant.
Flos delibatus populi et ſuada medulla.

Ac deinde ſcribit de iisdem verſibus verba haec: Admiror eloquentiſſimos viros, et deditos Ennio, pro optimis ridicula laudaſſe. Cicero certe inter bonos eius verſus et hos refert. Atque id etiam de Cicerone dicit. Non miror, inquit, fuiſſe qui hos verſus ſcriberet, quum fuerit qui laudaret: niſi forte Cicero ſummus orator agebat cauſam ſuam, et volebat hos verſus videri bonos. Paulo poſt: Apud ipſum quoque, inquit Seneca, Ciceronem invenies etiam in proſa oratione quaedam, ex quibus intelligas, illum non perdidiſſe operam, quod Ennium legit. Ponit deinde quae apud Ciceronem reprehendat, quaſi Enniana, quod ita ſcripſerit in libris de Republica: Ut, Menelao Laconi fuit ſuaviloquens iucunditas. et, quod alio in loco dixerit, Breviloquentiam in dicendo colat. Deinde: Non fuit, inquit Seneca, Ciceronis hoc vitium, ſed temporis. neceſſe erat haec dici, quum illa legerentur. Deinde adſcribit, Ciceronem haec ipſa interpoſuiſſe ad effugiendam infamiam nimis laſcivae orationis et nitidae. De Virgilio quoque eodem in loco verba haec ponit: Virgilius quoque noſter non ex alia cauſa duros quosdam verſus, et enormes, et aliquid ſupra menſuram trahentes interpoſuit, quam ut Ennianus populus agnoſceret in novo carmine antiquitatis aliquid. Addit non mul-

multo post ex Seneca: Quidam sunt tam magni sensus Q. Ennii, ut licet scripti sint inter hircosos, possint tamen inter unguentatos placere. Et quum reprehendisset versus quos supra de Cethego posuimus, Qui huiusmodi, inquit, versus amant, liceat sibi eosdem admirari et Soterici lectos. Audias tamen commemorari ac referri pauca quaedam, quae ipse idem Seneca bene dixerit: quale est illud quod in hominem avarum et avidum et pecuniae sitientem dixit: Quid enim refert quantum habeas? multo illud plus est quod non habes.

Tertullianus de anima, cap. XLII.

Multo coactius Seneca: post mortem, ait, omnia finiuntur, etiam ipsa.

Lactantius divin. inst. lib. I, cap. IV.

Annaeus quoque Seneca, qui ex Romanis vel acerrimus Stoicus fuit, quam saepe summum Deum merita laude prosequitur? Nam quum de immatura morte dissereret, Non intelligis, inquit, auctoritatem ac maiestatem iudicis tui? Rector is orbis terrarum, coelique et deorum omnium Deus: a quo ista numina, quae singula adoramus et colimus, suspensa sunt. Item in Exhortationibus: Hic, quum prima fundamenta molis pulcherrimae iaceret, et hoc ordiretur, quo neque maius quidquam novit natura, nec melius, ut omnia sub ducibus suis irent, quamvis ipse per totum se corpus intenderat, tamen ministros regni sui deos genuit. Et quam multa alia de Deo nostris similia locutus est? quae nunc differo, quod aliis locis opportuniora sunt.

Cap. VII.

Et eſt illud verum, quod dixiſſe in Exhortationibus Senecam ſupra retuli, Genuiſſe regni ſui miniſtros Deum.

Eodem cap. VII.

Quod Seneca, vir acutus, in Exhortationibus ſuis vidit. Nos, inquit, aliunde pendemus. Itaque ad aliquem reſpicimus, cui, quod eſt optimum in nobis, debeamus. Alius nos edidit, alius inſtruxit: Deus ipſe ſe fecit.

Eiusdem lib. cap. XVI.

Non illepide Seneca, in libris Moralis philoſophiae: Quid ergo eſt, inquit, quare apud poëtas ſalaciſſimus Iupiter deſierit liberos tollere? Utrum ſexagenarius factus eſt, et illi lex Papia fibulam impoſuit? an impetravit ius trium liberorum? an tandem illi venit in mentem, Ab alio exſpectes, alteri quod feceris? et timet, ne quis ſibi faciat, quod ipſe Saturno?

Lib. II. cap. II.

Recte igitur Seneca in libris Moralibus: Simulacra, inquit, deorum venerantur: illis ſupplicant genu poſito: illa adorant: illis per totum aſſident diem, aut adſtant: illis ſtipem iaciunt, victimas caedunt: et quum haec tantopere ſuſpiciant, fabros qui illa fecere, contemnunt.

Eiusdem lib. cap. IV.

Merito igitur etiam ſenum ſtultitiam Seneca deridet. Non, inquit, bis pueri ſumus (ut vulgo

dicitur,) ſed ſemper. Verum hoc intereſt, quod maiora nos ludimus.

Cap. IX.

Melius igitur Seneca, omnium Stoicorum acutiſſimus, qui vidit nil aliud eſſe Naturam, quam Deum. Ergo, inquit, Deum non laudabimus, cui naturalis eſt virtus? Nec enim illam didicit ex ullo. Immo laudabimus. quamvis enim naturalis illi ſit, ſibi illam dedit, quoniam Deus ipſe Natura eſt.

Lib. III, cap. XV.

Eodem ductus errore Seneca, (quis enim veram viam teneret, errante Cicerone?) Philoſophia, inquit, nihil aliud eſt, quam recta vivendi ratio: vel, honeſte vivendi ſcientia: vel, ars recte vitae agendae. Non errabimus, ſi dixerimus, philoſophiam eſſe legem bene honeſteque vivendi. Et qui dixerit illam regulam vitae, ſuum illi nomen reddiderit.

Ibidem.

Idem Seneca in Exhortationibus: Plerique, inquit, philoſophorum tales ſunt, ut ſint diſerti in convicium ſuum. quos ſi audias in avaritiam, in libidinem, in ambitionem perorantes, profeſſionis indicium putes: adeo redundant in ipſos maledicta in publicam miſſa. quos non aliter intueri decet, quam medicos, quorum tituli remedia habent, pyxides venena.

Ibi-

Ibidem.

Faciet ſapiens, inquit idem Seneca, etiam quae non probabit, ut etiam ad maiora transitum inveniat: nec relinquet bonos mores, ſed tempori aptabit: et quibus alii utuntur in gloriam, aut voluptatem, utetur agendae rei cauſa. Et paulo poſt: Omnia quae luxurioſi faciunt, quaeque imperiti, faciet et ſapiens, ſed non eodem modo, eodemque propoſito.

Cap. XVI. eiusdem libri.

Et Seneca: Nondum ſunt, inquit, mille anni, ex quo initia ſapientiae nota ſunt. Multis ergo ſeculis humanum genus ſine ratione vixit.

Cap. XXIII.

Fuiſſe Seneca inter Stoicos ait, qui deliberaret, utrumne Soli quoque ſuos populos daret: inepte ſcilicet, qui dubitaverit.

Cap. XXV.

Platonem quidem redemiſſe Aniceris quidam traditur ſeſtertiis VIII. Itaque inſectatus eſt conviciis redemtorem Seneca, quod parvo Platonem aeſtimaverit.

Lib. V, cap. IX.

Qui volent ſcire omnia, Senecae libros in manus ſumant, qui morum vitiorumque publicorum et deſcriptor veriſſimus, et accuſator acerrimus fuit.

Eiusdem lib. cap. XIV.

Recte igitur Seneca, incongruentiam hominibus obiectans, ait: Summa virtus illis videtur

magnus

magnus animus. et iidem eum, qui contemnit mortem, pro furioso habent. quod est utique summae perversitatis.

Lib. VI, cap. XVII.

Item Senecae, in libris Moralis Philosophiae dicentis: Hic est ille homo honestus, non apice, purpurave, non lictorum insignis ministerio, sed nulla re minor: qui quum mortem in vicino videt, non sic perturbatur, tanquam rem novam viderit: qui, sive toto corpore tormenta patienda sunt, sive flamma ore recipienda est, sive extendendae per patibulum manus, non quaerit quid patiatur, sed quam bene. Qui autem Deum colit, haec patitur, nec timet.

Cap. XXIV, lib. VI.

Nec lucrari se quisquam putet, si delicti conscium non habebit. scit enim ille omnia, in cuius conspectu vivimus, nec si universos homines celare possumus: cui nihil absconditum, nihil potest esse secretum. Exhortationes suas Seneca mirabili sententia terminavit: Magnum, inquit, nescio quid, maiusque quam cogitari potest, numen est. cui vivendo operam damus, huic nos approbemus. Nihil prodest inclusam esse conscientiam. patemus Deo. Quid verius dici potest ab eo qui Deum nosset, quam dictum est ab homine verae religionis ignaro?

Ibidem.

Idem in eiusdem operis primo: Quid agis? inquit. quid machinaris? quid abscondis? Custos te tuus sequitur. Alium tibi peregrinatio subduxit, alium

alium mors, alium valetudo: haeret hic, quo carere nunquam potes. Quid locum abditum legis, et arbitros removes? Putas tibi contigiſſe, ut oculos omnium effugias? Demens, quid tibi prodeſt non habere conſcium, habenti conſcientiam?

Eiusdem cap. XXV.

Quanto melius et verius Seneca? Vultisne vos, inquit, Deum cogitare? magnum et placidum, et maieſtate leni verendum: amicum, et ſemper in proximo: non immolationibus et ſanguine multo colendum: quae enim ex trucidatione immerentium voluptas eſt? ſed mente pura, bono honeſtoque propoſito. Non templa illi, congeſtis in altitudinem ſaxis, ſtruenda ſunt: in ſuo cuique conſecrandus eſt pectore.

Lib. VII, cap. XV.

Non inſcite Seneca Romanae urbis tempora diſtribuit in aetates. Primam enim dixit infantiam ſub rege Romulo fuiſſe, a quo et genita, et quaſi educata ſit Roma: deinde pueritiam ſub ceteris regibus, a quibus et aucta ſit, et diſciplinis pluribus inſtitutisque formata: at vero Tarquinio regnante, quum iam quaſi adulta eſſe coepiſſet, ſervitium non tuliſſe, et reiecto ſuperbae dominationis iugo, maluiſſe legibus obtemperare, quam regibus: quumque eſſet adoleſcentia eius fine Punici belli terminata, tum denique confirmatis viribus coepiſſe iuveneſcere. Sublata enim Carthagine, quae tam diu aemula imperii fuit, manus ſuas in totum orbem terra marique porrexit: donec regibus cunctis et nationibus imperio ſubiugatis, quum iam bellorum materia deficeret, viribus ſuis male uteretur, quibus ſe ipſa

con-

confecit. Haec fuit prima eius ſenectus, quum bellis lacerata civilibus, atque inteſtino malo preſſa, rurſus ad regimen ſingularis imperii recidit, quaſi ad alteram infantiam revoluta. Amiſſa enim libertate, quam Bruto duce et auctore defenderat, ita conſenuit, tanquam ſustentare ſe ipſa non valeret, niſi adminiculo regentium niteretur.

B. Hieronymus adverſus Iovinianum libro primo.

Claudia virgo Veſtalis, quum in ſuſpicionem veniſſet ſtupri, et ſimulacrum matris Idaeae in vado Tyberis haereret, ad comprobandam pudicitiam ſuam fertur cingulo duxiſſe navem, quam multa millia hominum trahere nequiverant. Melius tamen, inquit Lucani poetae patruus, cum illa eſſet actum, ſi hoc quod evenit, ornamentum potius exploratae fuiſſet pudicitiae, quam dubiae patrocinium.

Eodem libro.

Scripſerunt Ariſtoteles, et Plutarchus, et noſter Seneca, de matrimonio libros, ex quibus et ſuperiora nonnulla ſunt, et iſta quae ſubiicimus. Amor formae oblivio eſt, et inſaniae proximus, foedum minimeque conveniens animo ſoſpiti vitium. turbat conſilia, altos et generoſos ſpiritus frangit, a magnis cogitationibus ad humillimas detrahit: querulos, iracundos, temerarios, dure imperioſos, ſerviliter blandos, omnibus inutiles, ipſi noviſſime amori, facit. Nam quum fruendi cupiditate inſatiabili flagrat, plura tempora ſuſpicionibus, lacrimis, conqueſtionibus perdit, odium ſui facit, et ipſe noviſſime ſibi odio eſt.

Paulo

Paulo infra.

Refert praeterea Seneca, cognovisse se quendam ornatum hominem, qui exiturus in publicum, fascia uxoris pectus colligabat, et ne puncto quidem horae praesentia eius carere poterat; potionemque nullam, nisi alterius tactam labris, vir et uxor hauriebant: alia deinceps non minus inepta facientes, in quae improvida vis ardentis affectus erumpebat.

In fine.

Nam quid, ait Seneca, de viris pauperibus dicam? quorum in nomen mariti, ad eludendas leges quae contra coelibes sunt, pars magna conducitur. Quomodo potest regere mores, et praecipere castitatem, et mariti auctoritatem tueri, cui nupsit?

B. Augustinus, de civitate Dei, lib. VI, cap. X.

Libertas sane quae huic defuit, ne istam urbanam theologiam, theatricae simillimam, aperte sicut illam reprehendere auderet, Annaeo Senecae, quem nonnullis indiciis invenimus Apostolorum nostrorum claruisse temporibus, non quidem ex toto, verum ex aliqua parte non defuit. Affuit enim scribenti, viventi defuit. Nam in eo libro quem contra superstitiones condidit, multo copiosius ac vehementius reprehendit ipse civilem istam et urbanam theologiam, quam Varro theatricam atque fabulosam. Quum enim de simulacris ageret: Sacros, inquit, immortales, inviolabilesque deos in materia vilissima atque immobili dedicant. Habitus illis hominum, ferarumque, et piscium, quidam vero mixtos ex diversis corporibus induunt. Numina

mina vocant, quae ſi ſpiritu accepto ſubito occurrerent, monſtra haberentur. Deinde aliquanto poſt, quum theologiam naturalem praedicans, quorundam philoſophorum ſententias digeſſiſſet, oppoſuit ſibi quaeſtionem, et ait: Hoc loco dicet aliquis: Credam ego coelum et terram deos eſſe, et ſupra lunam alios, infra alios? Ego feram aut Platonem, aut Peripateticum Stratonem, quorum alter fecit Deum ſine corpore, alter ſine animo? Et ad hoc reſpondens, Quid tandem? inquit: Veriora tibi videntur T. Tatii, aut Romuli, aut Tulli Hoſtilii ſomnia? Cluacinam T. Tatius dedicavit deam, Picum Tiberinumque Romulus, Hoſtilius Pavorem atque Pallorem, teterrimos hominum affectus: quorum alter mentis territae motus eſt, alter corporis, ne morbus quidem, ſed color. Haec numina potius credes, et coelo recipies? De ipſis vero ritibus crudeliter turpibus quam libere ſcripſit? Ille, inquit, viriles ſibi partes amputat, ille lacertos ſecat. Ubi iratos deos timent, qui ſic propitios habere merentur? dii autem nullo ipſi debent coli genere, ſi et hoc volunt. Tantus eſt perturbatae mentis et ſedibus ſuis pulſae furor, ut ſic dii placentur, quemadmodum ne homines quidem ſaeviunt. Teterrimi, et in fabulas traditae crudelitatis tyranni, laceraverunt aliquorum membra, neminem ſua lacerare iuſſerunt. In regiae libidinis voluptatem caſtrati ſunt quidam, ſed nemo ſibi, ne vir eſſet, iubente domino, manus intulit. Se ipſi in templis contrucidant, vulneribus ſuis ac ſanguine ſupplicant. Si cui intueri vacet quae faciunt, quaeque patiuntur; inveniet tam indecora honeſtis, tam indigna liberis, tam disſimilia ſanis, ut nemo fuerit dubitaturus, furere eos, ſi cum paucioribus furerent; nunc ſanitatis patrocinium eſt inſanientium turba.

turba. Iam illa quae in ipſo Capitolio fieri ſolere commemorat, et intrepide omnino coarguit, quis credat niſi ab irridentibus aut furentibus fieri? Nam quum in ſacris Aegyptiis Oſirim lugeri perditum, mox autem de invento magnum eſſe gaudium deriſiſſet; quum perditio eius inventioque fingatur, dolor tamen ille atque laetitia, ab eis qui nihil perdiderunt, nihilque invenerunt, veraciter exprimatur: Huic tamen, inquit, furori certum tempus eſt. Tolerabile eſt, ſemel in anno inſanire. In Capitolium perveni, pudebit publicatae dementiae, quod ſibi vanus furor attribuit, officii. Alius numina Deo ſubiicit, alius horas Iovi nuntiat, alius lictor eſt, alius unctor, qui vano motu brachiorum imitatur ungentem. Sunt quae Iunoni ac Minervae capillos disponant, longe a templo, non tantum a ſimulacro, ſtantes, digitos movent ornantium modo. Sunt quae ſpeculum teneant: ſunt quae ad vadimonia ſua deos advocent: ſunt qui libellos offerant, et illos cauſam ſuam doceant. Doctus Archimimus, ſenex iam decrepitus, quotidie in Capitolio mimum agebat, quaſi dii libenter ſpectarent, quem homines deſierant. Omne illic artificum genus, operantium diis immortalibus, deſidet. Et paulo poſt: Hi tamen, inquit, etiamſi ſupervacuum uſum, non turpem nec infamem Deo, promittunt. ſedent quaedam in Capitolio, quae ſe a Iove amari putant: nec Iunonis quidem, ſi credere poëtis velis, iracundiſſimae reſpectu terrentur. Hanc libertatem Varro non habuit, tantummodo poëticam theologiam reprehendere auſus eſt, civilem non auſus eſt, quam iſte concidit. Sed ſi verum attendamus, deteriora ſunt templa, ubi haec aguntur, quam theatra, ubi finguntur. Unde in his ſacris civilis theologiae has partes potius elegit Seneca ſapienti, ut eas in animi

religione non habeat, sed in actibus fingat. Ait enim: Quae omnia sapiens servabit tanquam legibus iussa, non tanquam diis grata. Et paulo post: Quid quod et matrimonia, inquit, deorum iungimus, et ne pie quidem, fratrum scilicet et sororum? Bellonam Marti collocamus: Vulcano Venerem: Neptuno Salaciam: quosdam tamen coelibes relinquimus, quasi conditio defecerit: praesertim quum quaedam viduae sint, ut Populonia, vel Fulgora, et diva Rumina, quibus non miror petitorem defuisse. Omnem istam ignobilem deorum turbam, quam longo aevo longa superstitio congessit, sic, inquit, adorabimus, ut meminerimus, cultum eius magis ad morem, quam ad rem pertinere. Nec leges ergo illae, nec mos, in civili theologia id instituerunt, quod diis gratum esset, vel ad rem pertineret: sed iste, quem philosophi quasi liberum fecerunt, tamen quia ILLUSTRIS POPULI ROMANI SENATOR erat, colebat quod reprehendebat, agebat quod arguebat, quod culpabat adorabat.

Cap. XI, de eodem Seneca.

Hic inter alias civilis theologiae superstitiones reprehendit etiam sacramenta Iudaeorum, et maxime sabbata: inutiliter id eos facere affirmans, quod per illos singulos septem interpositos dies septimam fere partem aetatis suae perdant vacando, et multa in tempore urgentia non agendo laedantur. Christianos tamen, iam tunc Iudaeis inimicissimos, in neutram partem commemorare ausus est: ne vel laudaret contra suae patriae veterem consuetudinem, vel reprehenderet contra propriam forsitan voluntatem.

Ibidem.

Ibidem.

De illis ſane Iudaeis quum loqueretur, ait: Quum interim usque eo ſceleratiſſimae gentis conſuetudo convaluit, ut per omnes iam terras recepta ſit, victi victoribus leges dederunt. Mirabatur haec dicens, et quid divinitus ageretur, ignorans. Subiecit plane ſententiam, qua ſignificaret, quid de illorum ſacramentorum ratione ſentiret. Ait enim: Illi tamen cauſas ritus ſui noverunt, et maior pars populi facit, quod cur faciat, ignorat.

Scriptor vitae P. Virgilii Maronis.

Seneca tradidit, Iulium Montanum poëtam ſolitum dicere, involaturum ſe quaedam Virgilio, ſi et vocem poſſet, et os, et hypocriſin. eosdem enim verſus, eo pronuntiante, bene ſonare; ſine illo, inareſcere quaſi mutos.

Servius in VI. Aeneid.

Seneca ſcripſit de ſitu et ſacris Aegyptiorum. hic dicit, circa Syenem, extremam Aegyptipartem, eſſe locum, quem Philas, hoc eſt, Amicas vocant: ideo quod illic eſt placata ab Aegyptis Iſis, quibus iraſcebatur, quod membra mariti Oſiridis non inveniebat, quem frater Typhon occiderat. Quae inventa poſtea quum ſepelire vellet, elegit vicinae paludis tutiſſimum locum, quem ad transitum conſtat eſſe difficilem. limoſa enim eſt et papyris referta.

Idem Servius in IX. Aeneid.

Ganges fluvius Indiae eſt, qui ſecundum Senecam in ſitu Indiae novem alveis fluit, ſecundum

Melonem ſeptem: qui tamen et ipſe commemorat, nonnullos dicere, quod tribus alveis fluat.

Priſcianus lib. VII.

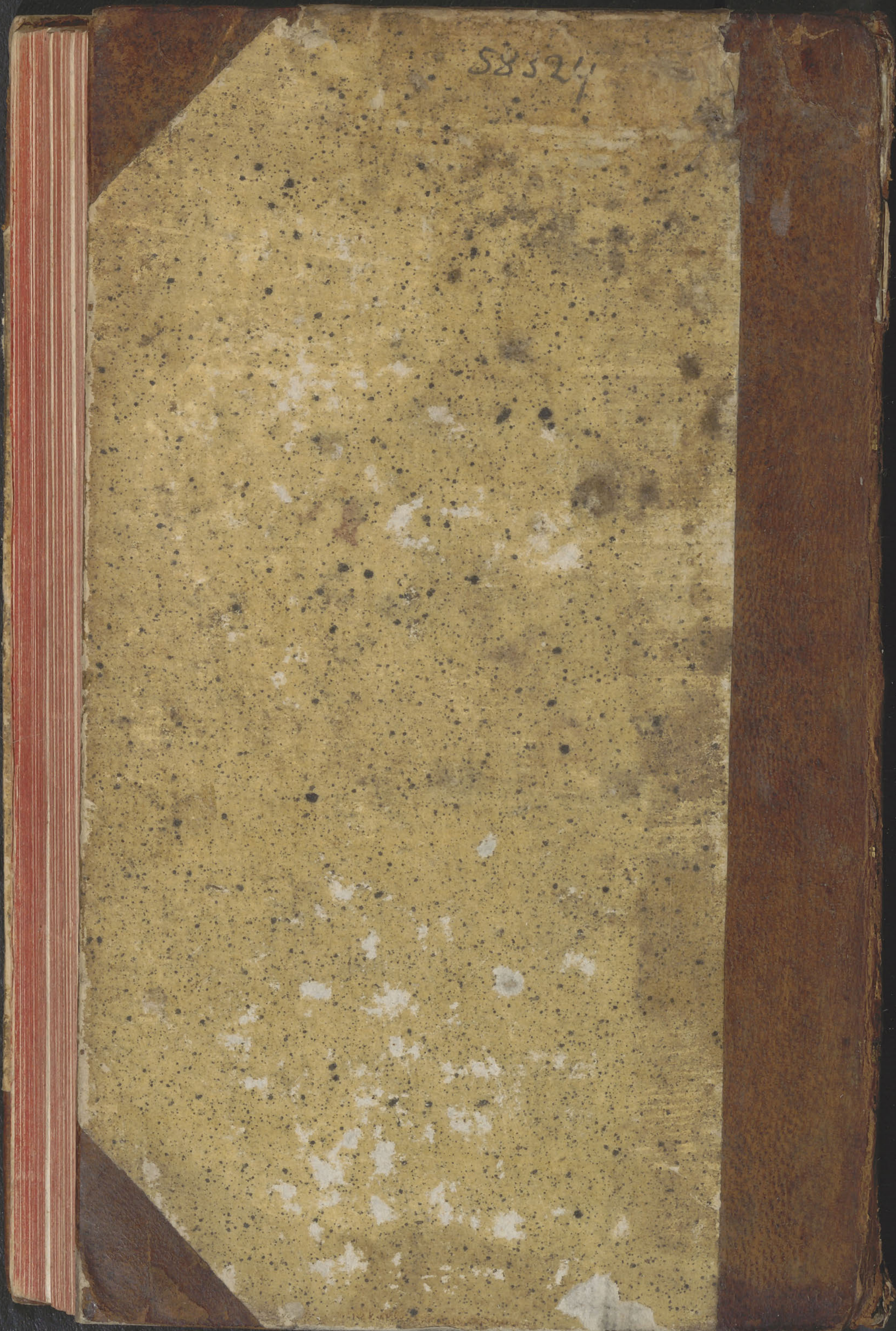
Seneca Ovidium ſequens, Gauſapa ſi ſumſit, gauſapa ſumta proba.

Concilium Turonenſe II, Can. XV.

Aliqui Laici, dum diverſa perpetrant adulteria, hoc quod de ſe ſciunt, in aliis ſuſpicantur, ſicut ait Seneca, peſſimum in eo vitium eſſe, qui in id, quod inſanit, ceteros putat furere.

58524